T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

YABANCILARIN SİYASAL KATILIMI BAĞLAMINDA ALMAN SİYASAL SİSTEMİ VE KÜLTÜRÜ

Nazmi ÇİÇEK

2502140438

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. M. Ali Akyurt

İSTANBUL

ÖZ

YABANCILARIN SİYASAL KATILIMI BAĞLAMINDA ALMAN SİYASAL SİSTEMİ VE KÜLTÜRÜ

Nazmi ÇİÇEK

Yabancıların siyasal katılımı, bireysel hakların yanında, toplumsal entegrasyon ve demokratik işleyiş açısından da kritik öneme sahiptir. Bu noktada yabancıların hukuki statüsü ve etnik kökeni, siyasal katılımları üzerinde belirleyici olmaktadır. Nitekim Almanya'da da etnik Almanlar göçmen kökenli vatandaşlara göre, vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancılar da bu statüye sahip olmayan yabancılara göre daha yüksek siyasal katılım oranları sergilemektedir. Bu çalışma Almanya'da yabancıların siyasal katılımının, bireysel tercihlerin ötesinde, hukuki statülerine (örneğin vatandaş olup olmamalarına) bağlı olarak, Alman siyasal sistem ve kültüründen nasıl etkilendiğini analiz etmektedir. Çalışmada, Almanya'daki yabancıların siyasal katılımını etkileyen siyasal kültürün tarihten bugüne değişimi ortaya konmakta, siyasal sistem ise anayasal/yasal çerçeve, partiler ve farklı siyaset düzeyleri (federal, eyalet, yerel) açısından incelenmektedir. Almanya'nın göç tarihinin yanı sıra Almanya'da yabancıların genel durumları ile siyasal katılım (oy kullanma, aday olma, dernek faaliyetleri gibi) durumlarına sayısal veriler ışığında yer verilmektedir. Alman siyasetindeki aktörlerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımını anlamak için gerçekleştirilen nitel saha araştırması kapsamında çeşitli partilerden 16 milletvekili ile ortalama 45 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler deşifre edilip kodlanarak analize tabi tutulmuştur. Çalışma, Almanya'daki siyasal sistemin ve kültürün yabancıların katılımı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tezin bulgularına göre, Alman vatandaşı olmayan yabancıların siyasal katılımı yasal sınırlamalarla büyük ölçüde kısıtlanırken, vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancıların katılımı ise, yasal engeller olmamasına rağmen, siyasal kültürdeki ayrımcı tutumlar nedeniyle azalmaktadır. Siyasal kültür, özellikle etnik Almanlarla yabancı kökenliler arasındaki

ilişkilerde etkili olmakta ve yabancıların siyasal süreçlere katılımını güçleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Katılım, Siyasal Sistem, Siyasal Kültür, Yabancılar, Almanya

ABSTRACT

POLITICAL PARTICIPATION OF FOREIGNERS: AN ANALYSIS OF THE GERMAN POLITICAL SYSTEM AND CULTURE

Nazmi ÇİÇEK

The political participation of foreigners is of critical importance not only in terms of individual rights but also for social integration and the functioning of democracy. In this context, the legal status and ethnic background of foreigners play a decisive role for their political participation. Indeed, in Germany, ethnic Germans demonstrate higher rates of political participation compared to citizens with a migrant background, while foreigners with citizenship status participate more actively than non-citizens. This study discusses how the political participation of foreigners in Germany is influenced by the German political system and culture, beyond individual preferences, and particularly depending on their legal status (e.g., whether they hold Citizenship or not). The study analyses the political culture that influences the political participation of foreigners in Germany in a historical context, as well as the political system in terms of constitutional/legal framework, parties and different levels of politics (federal, state, local). In addition to examining the history of migration in Germany, the study also provides an overview of the general conditions of foreigners in the country, with particular emphasis on their political participation—such as voting, running for office, and involvement in associations—supported by quantitative data. To understand the approach of actors in German politics towards the political participation of foreigners, a qualitative field study was conducted. In this context, semi-structured interviews were conducted with 16 MPs from various parties, each lasting approximately 45 minutes. These interviews were then transcribed, coded and analyzed. The study reveals that the political system and culture in Germany have a significant impact on the participation of foreigners. According to the findings, while the political participation of non-citizen foreigners is largely restricted by legal limitations, the participation of those with citizenship status remains low due to discriminatory attitudes embedded in the political culture,

despite the absence of legal barriers. Political culture is particularly influential in the relations between ethnic Germans and foreigners and makes it difficult for foreigners to participate in political processes.

Keywords: Political Participation, Political System, Political Culture, Foreigners, Germany

ÖNSÖZ

Bu tez, Almanya'daki yabancıların siyasal katılımını, bu katılımın siyasal sistem ve kültürle olan ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal süreçlere dahil olma deneyimlerini ve karşılaştıkları yapısal, hukuki ve kültürel engelleri ortaya koyarak literatüre önemli katkılar sunmayı hedefleyen çalışma, siyasal katılımın yalnızca bireysel tercihlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda hukuki düzenlemeler ve toplumsal normlar tarafından şekillendiğini göstermiştir.

Bu tezin tamamlanması sürecinde çok kişinin desteği ve katkısından faydalandım. Tamamını burada anamayacağım bu destek ve katkıları sağlayan herkese teşekkür borçluyum.

Öncelikle bu tezin ortaya çıkma sürecinde bana rehberlik eden, değerli fikirleri ve yönlendirmesiyle çalışmalarıma yön veren ve tezimin her aşamasında bana katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. M. Ali AKYURT'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Tezin izleme komitesinde de yer alan Sosyoloji Bölüm Başkanı sayın Prof. Dr. İsmail COŞKUN'a değerli katkıları için çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesinin diğer değerli üyesi Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk OCAKOĞLU'na da ufuk açıcı yorumları ve katkıları için teşekkür ederim. Tezin başından itibaren katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Enes KABAKCI'ya da şükranlarımı sunarım. Tezimi ayrıntılı bir şekilde okuyup inceleyen ve tez savunmasında da eleştiri ve önerilerini paylaşan savunma jürisinin değerli üyeleri Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK, Doç. Dr. Melike AKBIYIK ve Doç. Dr. Fazıl BAŞ'a da kıymetli yorumları ve uyarıları için teşekkür borçluyum. Hamburg'da yaşayan çok değerli yakınım Mele Şeref'in referansı, çok sayıda milletvekiliyle mülakat yapmamı sağlayan şeydi. Milletvekilleriyle irtibatı bizzat sağlaması ve Hamburg'daki misafirperverliğinin hakkı ödenmez. Ona da sonsuz teşekkür borçluyum. Bu tezin başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen değerli dostum İlker ARSLAN'a ve onun şahsında İstanbul Sosyolojinin tüm fertlerine ayrıca teşekkür ederim. Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR; kıymetli mesai arkadaşlarım Sıtkı KARADENİZ, Kamuran GÖKDAĞ, M. Ali DEMİRDAĞ, Remzi AVCI, Sadık AYDIN ve değerli dostlarım M. Fatih

GÜLOĞLU ve Hıdır TOK tez boyunca fikirlerini ve yardımlarını esirgemediler. Onlara da teşekkür borçluyum. 2024 yılı içerisinde kaybettiğimiz Artuklu Üniversitesinin kıymetli Hocası Burak AĞALDAY, uzaktan görüşme yoluyla yaptığım mülakatlarda teknik desteğini esirgememişti. Artuklu Üniversitesi Göç Araştırma Merkezinde de birlikte çalışma imkânı bulduğum kıymetli Burak'ın çalışkanlığına, yardımseverliğine ve güler yüzlülüğüne şahit oldum. Ona da teşekkür borçluyum. Allah gani gani rahmet eylesin, Mekânın cennet olsun Sevgili Burak.

Bu tez sadece akademik destekle tamamlanmadı, kıymetli ailemin manevi desteği de her zaman yanımdaydı. En başta dualarını hiçbir zaman eksik etmeyen Anneme, bana her zaman destek sunan kardeşlerim Hanifi, Emrah, Yunus ve Şeyma'ya ve bu tezi başından beri takip edip desteğini esirgemeyen büyüğüm Av. Kadir'e en kalbi duygularımla teşekkür ederim. Son olarak bu tezin gelişimini benimle birlikte takip eden oğullarım Ahmed Said ve Harun Mirza ve kıymetli eşim Kübra, sizin desteğiniz, dualarınız ve gösterdiğiniz sabır bu tezin başından itibaren sahip olduğum en değerli şeydi.

Bu tezi 2008'den beri yokluğuna katlanmak zorunda kaldığım Babama atfediyorum

Nazmi ÇİÇEK

Mardin 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **vi**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xiv**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xv**

RESİMLER LİSTESİ ..... **xvi**

EKLER LİSTESİ ..... **xvii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE / TEORİK ARKA PLAN

1.1. SİYASAL SİSTEM **30**

1.1.1. Sistem Yaklaşımları: Parsons, Easton, Luhmann 31

1.1.2. Sistem Olarak Siyaset 40

1.2. SİYASAL KÜLTÜR **47**

1.3. SİYASAL KATILIM **57**

1.3.1. Sosyal Katılım Tipleri ve Siyasal Katılımla İlişkisi 57

1.3.2. Siyasal Katılım Yaklaşımları 64

1.3.3. Siyasal Katılım Tipleri 70

1.4. SİYASAL AKTÖR: YABANCI **85**

1.4.1. Yabancının Statüleri 91

1.4.1.1. Vatandaş 91

1.4.1.2. Diğer Statüler: Denizen, Göçmen, Mülteci, Kaçak Göçmen 98

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM AÇISINDAN ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE SİSTEMİ

2.1. ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ 103
2.1.1. Weimar Cumhuriyetinde Siyasal Kültür 105
2.1.2. Nazi Almanya'sında Siyasal Kültür 106
2.1.3. Doğu Almanya'da Siyasal Kültür 107
2.1.4. 1945 Sonrası Batı Alman Siyasal Kültürü 110
2.2. ALMAN SİYASAL SİSTEMİ 116
2.2.1. Siyasal Sistemin Yapısı 116
2.2.1.1. Alman Parlamentarizminin Tarihi 118
2.2.1.2. Federal Meclis 128
2.2.1.3. Federal Konsey 139
2.2.1.4. Eyalet Meclisleri 145
2.2.1.5. Yerel Siyaset 149
2.2.2. Siyasal Partiler 154
2.2.3. Yasal Çerçeve 169
2.2.3.1. Anayasa 169
2.2.3.2. Seçim Yasası 178
2.2.3.3. Vatandaşlık Yasası 181
2.2.3.4. Diğer Yasa ve Mevzuatlar 186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YABANCILARIN SİYASETE KATILIMI: DESTEKLEMELER VE KISITLAMALAR

3.1. ALMANYA'DAN VE ALMANYA'YA GÖÇLER: TARİHTEN BUGÜNE ALMANYA'DA YABANCI NÜFUSU ve YABANCI POLİTİKASI 194

3.1.1. 17 ve 18. Yüzyıllar: Meslek Göçleri, Mezhep Göçleri ve Etnik Göçler ... 195
3.1.2. 19. Yüzyıl: Kısıtlayıcı Göç Politikası ve Prusya'nın Polonya Karşıtlığı .. 197
3.1.3. Weimar Dönemi: Yabancı Karşıtı Göç Politikası ... 199
3.1.4. Nazi Dönemi: Yabancı Karşıtı Politika, Zorunlu Göçler ve Yabancı Emeği ... 203
3.1.5. II. Dünya Savaşı Sonrası İki Yönlü Göç: Etnik Almanların Almanya'ya Göçü ... 204
3.1.6. Doğu Almanya Cumhuriyeti: Otoriter Kontrolcü Yabancı Politikası ... 209
3.1.7. 1961-1989 Arası Dönem: Batı Almanya'nın İşe Alım Anlaşmaları ve Gastarbeiter Göçü ... 211
3.1.8. 1989 ve Sonrası: Federal Almanya'nın Göç ve Yabancı Politikası ... 213

3.2 ALMANYA'DA YABANCI ... 218

3.3. YABANCILARIN SİYASAL KATILIMI AÇISINDAN ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE SİSTEMİ ... 240
3.3.1. Yabancı Kökenli Alman Vatandaşlarının Siyasal Katılımı ... 248
3.3.2. Oturum Zorunluluğu Olmayan Yabancıların Siyasal Katılımı ... 272
3.3.3. Oturum Zorunluluğu Olan Yabancıların Siyasal Katılımı ... 276

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. ÇALIŞMA GRUBUNUN YAPISI ... 292

4.2. SİYASAL KATILIMA GENEL BAKIŞ: SİYASAL KATILIMIN ÖNEMİ ve DURUMU ... 297
4.2.1. Birey, Parti ve Demokrasi Açısından Siyasal Katılımın Önemi ... 298
4.2.2. Siyasal bir Hedef Olarak Yüksek Siyasal Katılım ... 304
4.2.3. Bir Siyasal Problem Olarak Düşük Siyasal Katılım ... 305
4.2.4. Düşük Katılımın Sorumlusu: Siyasal Sistem, Parti ve Bireyler ... 308

4.3. ALMANYA'DA MEVCUT SİYASAL KATILIM STATÜSÜ VE YASAL ÇERÇEVE ... 310

4.3.1. Vatandaşlık ve Siyasal Katılım: Kimler Hak Sahibi Olmalı? 311
4.3.2. Yerel Siyasette Ayrıcalık: AB Vatandaşlarının Siyasal Katılımı 314

4.4. YABANCININ SİYASAL KATILIMI: SİYASAL KATILIM YOLU OLARAK VATANDAŞLIK..... 318

4.4.1. Siyasal Süreçlerde Yabancıların Rolü: Katılımın Anlamı ve Önemi..... 318
4.4.2. Alman Siyasetinde Yabancı Katılımının Durumu 321
4.4.3. Yabancıların Siyasal Katılımında Vatandaşlık Zorunluluğu..... 323
4.4.4. Vatandaş Olmayanların Katılım İmkânı: "Burada Oy Kullanması İçin Bir Sebep Yok"..... 327
4.4.5. Vatandaşlık Şartı Olarak Alman Değerleri: "Bizim Değerlerimizi Benimseyenler Alman Olabilir" 332
4.4.7. Yabancının Siyasette Kabul Görme Arayışı: Etnik Alman Onayına Atfedilen Anlam 336

4.5. VATANDAŞ OLAN YABANCILARIN KATILIMI: ADAYLIK VE MİLLETVEKİLLİK DENEYİMLERİ 338

4.5.1. Yabancı Kökenli Olmanın Anlamı: Alman Vatandaşı Yabancıların Siyasal Katılımına Bakışlar 338
4.5.2. Siyasetin Tepesinde Yabancının Görünürlüğü: "Bir Başbakan Yardımcımız Bile Vardı" 340
4.5.3. Yabancı Kotası ve Yabancı Kökenliler İçin Ayrıcalık Fikrine Yaklaşımlar 343
4.5.4. Yabancı Kökenli Siyasetçilerin Katılım Mücadelesi: Daha Fazla Çaba ve Kendini İspat Zorunluluğu 347
4.5.5. Oy Toplama Stratejisi Olarak Yabancı Kökenli Siyasetçiler 356

4.6. VATANDAŞ OLMAYAN YABANCILARIN KATILIMI 358

4.6.1. Vatandaş Olmayan Yabancıların Siyasal Katılımına Yaklaşımlar 359
4.6.2. Sınırlı Haktan Geniş Taleplere: Vatandaş Olmayan Yabancıların Siyasal Katılım İmkânı..... 363

4.7. SİYASETTE YABANCI DÜŞMANLIĞI VE SİYASAL DIŞLANMA: KİŞİSEL TECRÜBELER 367

4.7.1 Etnik Alman-Yabancı Kökenli Siyasetçi Ayrımı: Aktif-Pasif Anlatım..... 368
4.7.2. Alman Siyasetinde Arınma Stratejisi olarak AfD Suçlaması..... 370
4.7.3. Partilerinin Aynası Yabancı Kökenli Siyasetçiler 374

SONUÇ..... 377

KAYNAKÇA 393

EKLER..... 434

ÖZGEÇMİŞ..... 441

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Siyasal Katılım Türleri 77
Tablo 3.1 Yıllara Göre Alman İmparatorluğu Nüfusu ve Yabancı Nüfus 202
Tablo 3.2 Batı Almanya Nüfusu ve Ülkede Yaşayan Yabancı Nüfus 212
Tablo 3.3 Federal Almanya Nüfusu ve Ülkede Yaşayan Yabancı Nüfus 215
Tablo 3.4 Göç Geçmişine Göre 2023 Yılı Almanya Nüfusu 222
Tablo 3.5 Göç Geçmişine Göre Hanelerdeki Toplam Nüfus 230
Tablo 3.6 İkamet Durumuna Göre 31 Aralık 2023 Tarihindeki Yabancı Nüfus 232
Tablo 3.7 Yabancıların Almanya'da Kalış Süresi 237
Tablo 3.8 Almanya'da Toplam ve Yabancı Kökenli Seçmen Sayıları 251
Tablo 3.9 Seçimlere Katılım Oranları 254
Tablo 3.10 Milletvekili Aday Sayıları 263
Tablo 3.11 Federal Meclise Seçilen Milletvekili Sayıları 268
Tablo 4.1 Çalışma Grubu 295

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1 1950-2020 Arası Geri Dönen Almanlar ve Aile Üyelerinin Göçü..... 208
Grafik 3.2 Göç Geçmişine Göre Almanya Nüfusu 221
Grafik 3.3 Göç Geçmişine Göre Almanya'daki Yabancı Kökenli Nüfus 225
Grafik 3.4 Yabancıların Almanya'da Kalış Süreleri 237
Grafik 3.5 Göç Geçmişine Göre Siyasete İlgi 256

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Alman Siyasal Sisteminde Federal Yasama Süreci..... 133
Şekil 2.2 Alman Siyasal Partiler Soyağacı..... 161
Şekil 2.3 Siyasal Partilerin Organizasyon Şeması..... 167

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1 Frankfurt'taki Paul Kilisesi..... 120
Resim 2.2 Frankfurt Paul Kilisesindeki Ulusal Meclis..... 120
Resim 2.3 Philipp Scheidemann Meclis Penceresinden Cumhuriyet İlan Ederken 123
Resim 2.4 Alman Meclisinde Koyun Sayımı Yöntemiyle Oylama..... 135
Resim 2.5 1977 Yılında Bonn'daki Federal Meclis'te Koyun Sayımı Yöntemiyle Yapılan Bir Oylama..... 135

EKLER LİSTESİ

EK 1 Literatürde Siyasal Katılım Türleri 434
EK 2 1950-2020 Arası Geri Dönen Almanlar ve Aile Üyelerinin Göçü 436
EK 3 Göç Geçmişine Göre Hanelerdeki Toplam Nüfus 437
EK 4 Mülakat Soruları (Yarı Yapılandırılmış) 439

KISALTMALAR LİSTESİ

AfD	**:** Almanya için Alternatif Parti
Akt.	**:** Aktaran
Bkz.	**:** Bakınız
b.y.	**:** Bilgi yok
CDU	**:** Hristiyan Demokrat Birliği
CSU	**:** Hristiyan Sosyal Birliği
Çev.	**:** Çeviren
DDR	**:** Doğu Almanya Cumhuriyeti
Ed.	**:** Editör
FDP	**:** Hür Demokrat Parti
HÖH	**:** Bulgaristan Hak ve Özgürlükler Hareketi
KPD	**:** Almanya Komünist Partisi
MV	**:** Milletvekili
NSDAP	**:** Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
PDS	**:** Demokratik Sosyalist Parti
s.	**:** Sayfa
SED	**:** Doğu Almanya Sosyalist Birlik Partisi
SPD	**:** Sosyal Demokrat Parti
ss.	**:** Sayfalar
t.y.	**:** Basım tarihi yok
v.d.	**:** Ve diğerleri
v.y.	**:** Veri yok

GİRİŞ

Modern çağın en iyi siyasal yönetim biçimi olarak değerlendirilen demokrasiyi diğerlerinden ayıran en temel özellik, teorik olarak toplumun tüm bireylerinin siyasal erki elde etme veya siyasal erk tarafından verilecek kararları etkileme imkânına sahip olmasıdır. Gerek günümüzün yaygın siyasal formu olan temsile dayalı demokrasilerde gerekse günümüzde örneğine az rastlanan doğrudan demokrasilerde toplumun her ferdinin öncelikle doğrudan bir mevki için aday olarak aktif bir şekilde siyasal iktidarı elde etme imkânına sahip olduğu var sayılır. Bununla beraber modern demokrasilerde toplumun her bir üyesi hem siyasal erkin kimler tarafından kullanılabileceğini belirleme hem de bu erkin vereceği kararları doğrudan etkileme imkânına sahip kabul edilir. Siyasal erkin aktif kullanım imkânının yanı sıra, demokratik bir toplumun üyeleri aynı zamanda toplumun başka bir bireyine kendisini temsil etme yetkisi vererek bu erkin kullanımına veya siyasal karar alma süreçlerine dolaylı bir şekilde de katılım imkânına sahiptir. Bireylerin sahip olduğu ve "siyasal katılım" olarak tanımlanan bu hak, demokratik yönetim biçimini diğerlerinden ayıran temel unsurlardan birisidir.

Demokratik yönetimlerin bu temel niteliği, aynı zamanda onların meşruiyetinin de en önemli dayanaklarından birisidir. Premodern toplumlarda toplumun önemli bir kesiminin, karar alma süreçlerine dahil olmalarını ve siyasal erkin kullanım yetkisini elde etmelerini zorlaştıran cinsiyet, deri rengi veya sosyoekonomik statüden kaynaklı kısıtlamalar, zaman içinde büyük oranda ortadan kalkmıştır. Toplumun üyesi olmalarına rağmen belirli özelliklerinden dolayı karar alma süreçlerine daha önce hiçbir şekilde dahil olamayan çeşitli toplumsal gruplar, demokratik yönetimlerde toplumun herhangi bir bireyi kadar siyasal süreçlere dahil olma imkânı elde etmiştir. Kadınlar, siyahiler ve yoksulların siyasete katılımının kısıtlanması 20. yüzyıla kadar pek çok demokratik yönetimde doğal sayılırken, bugün artık kabul edilebilir bir durum değildir.

Ancak çok kültürlü toplum yapısının yaygınlaştığı modern çağda demokratik yönetimlerin meşruiyetlerini tehdit eden başka bir faktör giderek daha fazla hissedilir

hale gelmiştir. Özellikle çok kültürlülüğün yaygın olduğu toplumlarda yabancıların siyasete katılımı konusu, siyasal sistemlerin meşruiyetleri üzerinde önemli bir baskı unsuru haline gelmiştir. Zira yabancıların toplam nüfusa oranı yer yer yüzde 30'u geçen çok kültürlü toplumlarda milyonlarca yabancı, sadece yabancıları ilgilendiren konuların karara bağlandığı siyasi süreçlerde bile siyasete katılma veya alınacak siyasi kararlara etki etme imkânından mahrum durumdadır. Siyasal dışlanma olarak tabir edilen bu durum, günümüzün çokkültürlü toplumlarının karşı karşıya olduğu en önemli toplumsal sorunlardan birisidir.

Siyasal dışlanma, sadece modern dönemdeki toplumları meşgul eden bir toplumsal sorun değildir. Toplumu yönetme veya toplumla ilgili kararlar alma ayrıcalığının belirli kimselerin uhdesinde olduğu her toplumda siyasal dışlanmanın da var olduğu söylenebilir. Tarihin her döneminde, toplum içerisinde bazıları toplumu yönetme ve toplumla ilgili kararlar alma ayrıcalığına sahipken, diğer bazıları da bu imkândan mahrum kalmıştır. Eski dönemlerden beri siyasetten dışlanan toplumsal grupları, siyasetten dışlanmalarının sürekliliği ve bir sorun olarak kabul edilip edilmemesi açısından üç ana kategoride değerlendirmek mümkündür[1]: (1) siyasal katılımdan mahrum olmaları bir toplumsal sorun olarak kabul edilmeyen çocuklar, zihinsel engelliler ve akıl sağlığından yoksun olanlar, (2) siyasal katılımdan mahrum olmaları bir toplumsal sorun olarak kabul edilen fakat güncel durumda siyasal katılımlarının önünde herhangi bir yasal engel kalmayan kadınlar ve (3) siyasal katılımdan mahrum olmaları bir toplumsal sorun olarak kabul edilen ve halen siyasal dışlanma sorunu yaşayan yabancılar. Üçüncü kategori olan yabancılar ise tezin temel konusu olduğu için ayrıca ele alınmıştır. Bu bölümde ilk iki kategori, temel siyasal katılım tiplerinden olan seçme ve seçilme hakkına sahip olma veya bu haktan mahrum bırakılma açısından ele alınmaktadır.

(1) İlk kategoride yer alan çocukların, zihinsel engellilerin ve akıl sağlığından yoksun olanların seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmalarına neden olan

[1] Bu çalışma kapsamında üç kategoride ele alınan siyasetten dışlanan gruplar, antik Yunan metinlerinde siyasalın dışındaki insan anlamında *idiotes* kavramıyla tanımlanmıştır. *Sıyasaldışılığa* işaret eden *idiotes* kavramı, siyasal bir varlık olarak gelişen insanın karşıtı olarak siyasetin dışındaki insanı tanımlar. Kavram hakkında daha ayrıntılı tartışma için bkz. Gökdağ, 2018, 2022.

ortak paydaları, özgür irade sahibi olmadıkları kabulüdür. Çocukların siyasete katılımı konusunda dünyada farklı uygulamalara rastlansa da Türkiye ve Almanya dahil dünyadaki devletlerin büyük çoğunluğunda seçme seçilme hakkı çocukluktan yetişkinliğe geçildiği kabul edilen on sekiz yaşında elde edilir. Bu yaygın eğilimden farklı olarak seçme seçilme yaşı Avusturya, Brezilya, Etiyopya, Küba ve İskoçya'nın da aralarında bulunduğu bazı ülkelerde on altı; Sudan, Kuzey Kore, Endonezya ve Yunanistan gibi ülkelerde on yedi; Güney Kore'de on dokuz, Tayvan ve Bahreyn'de yirmi; Umman, Singapur, Malezya, Kuveyt ve Kamerun gibi ülkelerde ise yirmi birdir. Birleşik Arap Emirlikleri ise yirmi beş yaş ile vatandaşlarına en geç yaşta seçme seçilme hakkı tanıyan ülke konumundadır (Omondi, 2017).

Akıl sağlığından yoksun olanlar ve zihinsel engellilerin siyasetin dışında kalmaları da büyük oranda kabul gören bir durumdur. Bhugra ve arkadaşlarının (2016) 2016'da Birleşmiş Milletler (BM) üyesi 193 ülkede zihinsel engellilerin oy kullanma ve dolayısıyla siyasal hayata katılım hakkına sahip olup olmadıklarını araştırdıkları çalışma bu durumu gözler önüne serer. Ülkelerin seçim kanunları ve anayasalarının incelendiği çalışmaya göre üye devletlerin sadece yüzde 11'inde zihinsel engelli bireylerin oy kullanma hakkına herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Yüzde 36'sında herhangi bir akıl sağlığı sorunu olan kişilerin oy kullanma veya siyasete katılma imkânına sahip olmadığı bu devletlerin geri kalanında da anayasa ve seçim kanunları, zihinsel engellilerin siyasete katılmasına imkân vermezler.

Bhugra ve arkadaşlarının çalışmalarında küresel düzeyde ortaya koydukları tablonun benzeri Türkiye ve Almanya'da seçimlere katılımı düzenleyen yasalarda da karşımıza çıkar. Türkiye'de seçim mevzuatı, seçimlere katılma hakkına sahip olmayanlarla ilgili oy kullanamamak ve seçmen olamamak ayrımına gider (Şen, 2019). Seçimlere katılımı düzenleyen 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 7. maddesinde silah altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları, askeri öğrenciler ile ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar seçmen olarak kabul edilmelerine karşın mevcut görevleri veya şartları sebebiyle oy kullanma hakkından faydalanamazlar. Aynı kanunun 8. maddesi ise seçmen statüsüne bile sahip olamayacak kişileri tayin eder. Buna göre kamu

hizmetinden yasaklı olanlarla beraber kısıtlı olanlar da seçmen olamazlar. Kimlerin kısıtlı olduğuna bakıldığında Türk Medeni Kanunu'nun 405. maddesi akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle kendi işlerini göremeyen, korunma ve bakım için başkalarının yardımına muhtaç olanlarla başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan kişilerin, 408. maddesi ise yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemeyenlerin kısıtlanabileceğine işaret eder. Özetle bu iki kanun maddesinin kısıtlı olarak tanımladığı zihinsel engelliler seçmen statüsüne bile sahip değillerdir.

Almanya'da ise Alman Seçim Kanunu'nun 13. ve 15. maddelerine göre kendileri için tam vasi atanan kişiler seçme ve seçilme hakkından faydalanamazlar. Kendilerine tam vasi atananlar ise Alman Medeni Kanun'u 1896. Maddesinde şu şekilde tarif edilir: "Bir yetişkin, zihinsel bir hastalık veya fiziksel, zihinsel veya psikolojik bir engel nedeniyle tamamen veya kısmen kendi işlerine bakamayacak durumdaysa, vesayet mahkemesi, talebi üzerine veya resen bir vasi tayin eder …". Bunun yanında Alman Seçim Kanunu ceza ehliyeti olmayan kişilere de seçme ve seçilme hakkı tanımaz. Zihinsel bozukluklar nedeniyle cezai ehliyetsizliği düzenleyen Alman Ceza Kanunu'nun 20. maddesine göre akıl hastalığı nedeniyle, derin bir bilinç bozukluğu nedeniyle veya zihinsel gerilik veya başka bir ciddi zihinsel anormallik nedeniyle kendi eyleminin yanlışlığını fark edemeyen kişilerin cezai ehliyeti yoktur (Alman Ceza Kanunu'nun 20. Maddesi). Bu kişiler Alman Seçim Kanunu'nun 13. ve 15. maddelerine göre seçme ve seçilme hakkına da sahip değildirler.

(2) İkinci kategoride siyasetin dışında kalmaları bir toplumsal sorun olarak kabul edilen, tarihsel olarak siyasetin dışında kalsa bile günümüzde farklı sebeplerle de olsa siyasal dışlanma sorunları büyük ölçüde çözülmüş olan kadınlar yer alır. İlk kategoride olduğu gibi kadınların siyasetin dışında kalmaları da 19. yüzyıla kadar bir sorun olarak görülmez. Kadınların siyaset dışı konumları esas olarak 19. yüzyıldan itibaren sorun olarak görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyıldan önce kadınlar siyasal katılım konusunda dünyada birkaç yerde zayıf da olsa bazı kazanımlar elde etmişlerdir. Bu kazanımların en erken örnekleri arasında İsveçli kadınların 1718'den 1771'e kadar oy kullanma hakkına sahip olmaları, 1776'da Amerika Birleşik

Devletleri'nin New Jersey eyaletinde sadece beyaz kadınların 1807'de tekrar geri alınana kadar bu hakkı elde etmeleri ve 1863'te Avustralya'nın Victoria eyaletinde kadınların sadece bir yıl sonra meclis tarafından iptal edilene kadar seçimlerde oy kullanma hakkı elde etmeleri sayılabilir ("Timeline of women's suffrage", 2023; Walla, 2009).

Bu alandaki ilk geri dönüşsüz kazanımlar ise 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında elde edilmiştir. 1893 yılında Yeni Zelanda (seçilme hakkı 1919), 1902 yılında Avusturalya, 1906 yılında Finlandiya ve 1913 yılında ise Norveç'te kadınlar seçimlerde oy kullanma hakkı elde etmiştir. Asıl ilerleme ise I. Dünya Savaşı sonrası kaydedilmiştir. 1914-39 yılları arasında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere 28 ülkede kadınlar ya erkeklerle eşit oy hakkı ya da seçimlerde oy kullanma hakkı elde etmiştir. Hem Almanya (1918) hem de Türkiye'de (1934) kadınlar bu dönemde oy kullanma hakkı kazanmıştır. Bunun dışında Sovyet Rusya (1917), Kanada, Avusturya ve Polonya (1918) ile Amerika Birleşik Devletleri (1920) ve İngiltere (1928) gibi ülkeler de kadınlara bu dönemde oy kullanma hakkı tanımıştır. Takip eden dönemde kadınların siyasete katılımı konusunda tüm dünyada bir ilerleme kaydedilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra başta Fransa, İtalya, Romanya, Yugoslavya, Çin, Hindistan ve Pakistan olmak üzere pek çok devlette kadınlar oy kullanma hakkı elde etmiştir ("Women's suffrage", 2023). 1952 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen "Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme" bu konuda önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Sözleşmenin ilk üç maddesi doğrudan kadınların tüm seçimlerde erkeklerle eşit şartlarda seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarını öngörür:

> Madde 1 - Kadınlar tüm seçimlerde hiçbir ayrım gözetilmeksizin erkeklerle eşit şartlarda oy kullanma hakkına sahip olacaktır.
>
> Madde 2 - Kadınlar hiçbir ayrım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarla kurulmuş ve halk tarafından seçilmiş tüm organlara seçilme hakkına sahip olacaklardır.
>
> Madde 3 - Kadınlar, hiçbir ayrım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullarda, ulusal yasalarla belirlenen tüm kamu görevlerini yerine getirme ve kamu

görevlerinde yer alma hakkına sahip olacaklardır (United Nations, 1953 art. 2).

Sözleşmenin kabulü ile beraber kadınların siyasal katılımı konusundaki ilerleme daha da hızlanmıştır. Kadınların oy kullanma hakkı elde ettiği ülke sayısı sözleşmeyi takip eden dönemde 100'ü buldu ("Women's suffrage", 2023). 1990'lara kadar az sayıdaki birkaç ülke dışında kadınlar dünyada neredeyse bütün ilkelerde seçimlere katılım hakkı elde etmiştir. Kadınların seçimlere katılım hakkı elde etmesi Eritre'de 1997, Katar'da 1999 ve Umman'da 2003 yıllarında gerçekleşmiştir. İsviçre'de kadınlar federal düzeyde 1971 yılında oy kullanma hakkına kavuşmalarına rağmen Appenzell Innerrhoden kantonunda onlara bu hak 1991 yılında tanınmıştır. Afganistan 1964 ve Kuveyt'te ise 1985 yılında kadınlara oy kullanma hakkı tanımasına rağmen her iki ülkede de sonraki dönemlerde bir kesinti yaşanmıştır. Afganistan'da 1996 yılındaki geri adımdan sonra 2001 yılında, Kuveyt'te ise 1999 yılındaki kesintiden sonra 2005 yılında kadınlar tekrar seçimlerde oy kullanma hakkı kazanmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri ise 2006 yılında hem kadınlar hem de erkekler için seçimlere sınırlı katılım hakkı tanıdı. Kadınların oy kullanma hakkı elde ettiği en son ülke ise Suudi Arabistan olmuştur. Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz el-Suud'un 2011'de kadınların artık oy kullanma ve Şura Konseyi'ne atanma haklarına sahip olduklarını açıklamasından sonra Suudi Arabistan'daki kadınlar ilk defa 2015 yılında seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmuştur (Lane ve Kenny, 2018; "Timeline of women's suffrage", 2023). 2015 yılında Suudi Arabistan'ın da kadınlara oy kullanma hakkı tanımasıyla beraber dünyada sadece kadınların oy kullanamadığı ülke kalmamış durumdadır. Mutlak monarşi ile yönetilen ve 1962'den beri seçim düzenlenmediğinden ne kadınların ne de erkeklerin oy kullanabildiği Brunei, yine monarşik bir yönetime sahip olduğundan seçimlerin düzenlenmediği Vatikan ile seçimlerde geçerli kriterler sebebiyle tüm vatandaşlarının sadece yüzde 12'sinin oy kullanabildiği Birleşik Arap Emirlikleri ("Countries Where Women Cannot Vote 2023", 2023; Lane ve Kenny, 2018) dışında kadınların oy kullanmadığı ülke kalmadığından siyasal dışlanmanın kadınlar için en azından yasal düzeyde bir sorun olmaktan çıktığı ifade edilebilir.

Sonuç olarak siyasal dışlanmanın Antik Yunan'dan bugüne toplumsal bir gerçeklik olarak varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Siyasetten dışlanan toplumsal gruplara dair tarihsel perspektifle oluşturulan bu üçlü sınıflandırmanın ilk kategorisinde yer alan çocuklar, zihinsel engelliler ve akıl sağlığından yoksun vatandaşlara yönelik siyasal dışlanma günümüzde de devam eder. Bu dışlanma, uygulamada bazı farklılıklar olsa da dünya genelinde yasal ve kurumsal çerçevede varlığını korumakta ve sınırlı bazı karşı çıkışlar dışında genel kabul görür. İkinci kategoride en azından yasal düzlemde siyasal katılımla ilgili sorunları kalmayan kadınlar yer alır. Siyasal süreçlere dahil olmaları tarihin pek çok döneminde yasal çerçeveyle engellenen kadınların siyasete katılmaları önünde bugün en azından yasal veya kurumsal bir engelin söz konusu olmadığı söylenebilir. Üçüncü kategoriyi teşkil eden yabancılara yönelik dışlama ise birkaç ülke dışında yasal çerçevede devam eder. Nitekim bu çalışma da yabancıların siyasal katılımı konusunu, Alman siyasal sistemi bağlamında ele alır.

Avrupa'da demokratik sisteme sahip ve çok kültürlülüğün yaygın olduğu ülkelerden biri kabul edilen Almanya'da yabancıların siyasete katılımı bugüne kadar pek çok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Ancak bu çalışmaların büyük çoğunluğu yabancıların siyasal katılımını ağırlıklı olarak yabancılar üzerine araştırmalar yaparak inceler (örnek olarak bkz. Diehl ve Urbahn, 1998; Glatzer ve Krätschmer-Hahn, 2004; Müssig ve Worbs, 2012). Bu şüphesiz yabancıların siyasal katılımını incelemek için gidilecek en doğal yoldur. Ne var ki yabancıların siyasal katılımının düzeyi, sadece onların siyasal tutum ve davranışlarının sonucu ile şekillenmez. Alman siyasal sisteminin yapısı ve siyasal kültürü, özellikle Alman siyasetindeki aktörlerin yabancıların siyasetteki varlığına yönelik tutumu da Almanya'daki yabancıların siyasal davranışları üzerinde etkiye sahiptir. Buna karşın Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürünün, Almanya'da yabancıların siyasete katılımını konu edinen çalışmalarda, hak ettiği ilgiyi gördüğü söylenemez.

Literatürdeki bu boşluğun giderilmesine katkı sunmayı hedefleyen bu araştırmanın temel konusu, Almanya'nın siyasal sistemi ve siyasal kültürünün, Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılımını nasıl etkilediği sorusudur. Bu da çalışmada şu iki alt sorunun cevaplanmasını gerekli kılar: (1) Siyasal katılım

bağlamında Almanya'nın siyasal sisteminin ve siyasal kültürünün (sadece yabancıları değil, yabancı olmayanları da ilgilendiren) temel özellikleri nelerdir? (2) Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürünün bu özellikleri Almanya'daki yabancıların siyasete katılımını nasıl etkiler ve buna ne ölçüde izin verir?

Bu tezin amacı Almanya'nın siyasal sisteminin ve Almanya'da hâkim olan siyasal kültürün yabancıların siyasete katılım düzey ve biçimini nasıl etkilediğini ele almaktır. Bu amaç doğrultusunda Alman Anayasası, seçim yasası, vatandaşlık yasası ve siyasal partiler yasası gibi Almanya'da yabancıların siyasal katılımını doğrudan ilgilendiren yasa ve mevzuatın yanı sıra Alman Federal Parlamentosu, Alman Federal Konseyi ve eyalet sistemi gibi Almanya'nın siyasal sistemini oluşturan bileşenler ile Almanya'daki siyasal partiler gibi temel aktörler de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Böylece Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürüne ilişkin Türkçede başvurulabilecek bir kaynak ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Çalışmada temel varsayımlardan ilki Almanya'daki yabancı kökenlilerin siyasete katılmaya talip olduklarıdır. Tezin ikinci ön kabulü ise Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılımının bizzat Alman siyaseti ve Alman demokrasisi açısından bir gereklilik olduğudur. Literatüre bakıldığında, sadece Almanların değil yabancıların da siyasal katılımının düşük olması demokrasinin zaafı olarak görülürken, yabancıların siyasal katılımı iyi işleyen bir demokrasi için zorunluluk kabul edilir (Berger, Galonska ve Koopmans, 2004, s. 252; Cyrus ve Vogel, 2008, s. 6; Hunger, 2010; Müssig ve Worbs, 2012). Dolayısıyla bu tezde, yabancının Alman siyasetine katılımının sadece yabancılar açısından değil, aynı zamanda Alman siyaseti ve Alman demokrasisinin iyi işlemesi açısından da bir gereklilik olduğu varsayılmıştır. Nitekim Alman hükümeti de Almanya'da yaşayan yabancıların kültürel, ekonomik, bilimsel ve sportif entegrasyonunun yanında siyasete katılımını da destekler (Alman Federal Hükümeti 2007).

Bu çalışma Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürünü yabancıların siyasal katılımı bağlamında incelemeyi amaçlamıştır. Temelinde siyasal sistem ve siyasal kültür gibi kavramlar da yer almasına karşın konusu itibariyle bu çalışmanın odağında siyasal katılım yer alır. Bunun sonucu olarak, nihayete ulaştıktan sonra bu

çalışmanın esas olarak siyasal katılım literatürü kapsamında değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu yüzden çalışma kapsamında siyasal katılım literatürü ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Bu bağlamda siyasal katılım literatürü iki başlık altında ele alınabilir: (1) Geçmişi 1950'li yıllara dayanan ve genel olarak siyasal katılım kavramı ve teorisini konu edinen araştırmalar, (2) Almanya'da genel siyasal katılım ve yabancıların siyasal katılımını inceleyen çalışmalar. Demokratik siyasetin önemli unsurlarından kabul edilen siyasal katılım konusundaki en erken çalışmalar 1950'li yılların başında yapılmıştır. Bu döneme ait çalışmalarda iki özellik ön plana çıkar. Öncelikle siyasal katılımı oy kullanma davranışı ve seçim çalışmalarına katılımla sınırlayan bu çalışmalar, ikinci olarak daha ziyade ABD'ye ve Kuzey Avrupa'daki demokrasilere odaklanır, diğer bölgelerdeki siyasal sistemlerle ilgilenmezler. Siyasal katılımla ilgili çalışmaların henüz yeni olduğu bu dönemde yapılan en etkili çalışmalar ise, Campbell ve arkadaşlarının 1954'te gerçekleştirdikleri araştırma ile Berelson ve arkadaşlarının yine aynı yıl yaptıkları çalışmalardır. Her iki çalışmada da siyasal katılım daha ziyade oy kullanma davranışları ve siyasal mitinglere katılım bağlamında konu edinir (Sabucedo ve Arce, 1991, s. 93).

Siyasal katılım literatürü başlangıcından günümüze kadar yukarıda anılan iki özellikle ilgili iki temel değişim geçirmiştir: İlki, siyasal katılım anlayışının değişmesi, siyasal katılım tiplerinin çeşitlenmesidir. Erken dönemde oy kullanma davranışıyla sınırlı olarak ele alınan siyasal katılım kavramının kapsamı zaman içinde ciddi oranda genişler (Barnes v.d., 1979; Milbrath ve Goel, 1977). Dönemsel karakteristiklere sahip siyasal katılım repertuvarı 1940 ve 50'li yıllarda oy kullanma ile sınırlıyken, 1960 ve 70'li yıllarda siyasal partilerin seçimlere yönelik kampanya çalışmaları ve siyasetçilerle iletişim kurma gibi konvansiyonel siyasal katılım faaliyetleri ön plana çıkmaya başlar. 1970'lerden 90'lara kadar bu defa konvansiyonel olmayan protesto faaliyetleri ve sosyal hareketler siyasal katılım sayılmaya başlanır. Nihayet 1990'lardan bugüne kadar sosyal sorumluluk ve sivil katılım giderek daha fazla önem kazanmıştır (Van Deth, 2003, s. 173).

Siyasal katılım literatüründe kendini gösteren ikinci değişim çalışmaların giderek daha fazla uluslararası hale gelmesidir. 1950'li yıllarda yapılan erken tarihli araştırmalar daha çok Amerika ve bazı Avrupa ülkelerine odaklanırken sonraki dönemlerde belirginleşen uluslararasılaşma eğilimiyle birlikte farklı devletlerdeki siyasal süreçlere katılım ve kimi durumlarda bunların karşılaştırılması çalışmaların odağına yerleşir (Teorell, 2006, ss. 787-788).

Literatürün ikinci kısmı Almanya'da siyasal katılım konusunu ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. Bunlar arasında da genel olarak Almanya'da siyasal katılımı ele alan çalışmalar ile özel olarak Almanya'daki yabancıların siyasete katılımını merkeze alan çalışmalar ayrı ayrı değerlendirilebilir.

Almanya'da siyasal katılım konusunda çok sayıda bilimsel araştırma yürütülmüştür. Bu çalışmalarda tartışılan hususların başında, parlamenter demokrasilerde siyasal karar alma süreçlerine dahil olmanın en temel ve yaygın biçimi kabul edilen *seçimlere katılım* gelir. Bu bağlamda öncelikle Almanya'da yapılan her seçimi seçimlere katılım oranı, seçmen davranışı, siyasal partiler ve siyasal sistem gibi genel konular bağlamında analiz eden uzun süreli seçim araştırmalarını anmak gerekir. Almanya'da en erken seçim araştırmasını 1949 Alman Federal Meclisi *(Bundestag)* seçimlerinin incelendiği *Köln Seçim Araştırması* oluştursa da (Kaase, 2000, s. 19; Klein, Jagodzinski, Mochmann ve Ohr, 2000a) tüm yönleriyle bilimsel olarak analiz edilen ilk seçim 1953 yılındaki Bundestag seçimleridir. Hirsch-Weber ve Schütz'ün (1957) çalışmaları seçim öncesi kampanyalardan seçim sonuçlarının detaylı analizine kadar 1953 yılı seçimlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. 1950 ve 60'lı yıllardaki seçimlerle ilgili de benzer çalışmalar yürütüldüyse de (Sternberger, Erbe, Molt ve Faul, 1960) Almanya'daki seçimlere yönelik sistematik ve bilimsel çalışmalar 1976'da başlamıştır.

Bu çalışmaların başında Kaase ve Klingemann'ın 1976-1998 yılları arasında yapılan yedi seçimin her birinden sonra yayımladıkları ve bu seçimleri çok yönlü olarak analiz eden derlemeleri gelir (Kaase, 1977; Kaase ve Klingemann, 1983, 1990, 1998; Klingemann ve Kaase, 1986, 1994, 2001). Bu derlemeler siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal partiler, ideoloji, ekonomi ve medya gibi faktörlerin seçmen

davranışlarına etkilerinin yanında seçimlere katılım ve seçim sosyolojisi gibi çeşitli açılardan seçimleri ele alan makalelerden oluşur. Bu çalışmalarda özellikle seçimlere katılımdaki düşüş ve seçimlere katılmama davranışları üzerinde uzun uzadıya durulmasına rağmen yabancılara yerel ve federal seçimlerde oy kullanma hakkı, yabancıların siyasal süreçlerde temsili, yabancıların seçimlere katılımı, yabancıların siyasi tercihleri ve yabancıların seçim davranışlarına yer verilmemesi dikkat çekicidir. Klein ve arkadaşlarının (2000b) derlemesi ise 1949 yılındaki ilk seçim araştırmasından sonraki elli yıl içerisinde gerçekleştirilen seçim araştırmalarını konu edinir. Çalışma Almanya'daki seçim araştırmalarının elli yıllık gelişimini farklı yönlerden ele alan araştırmalardan oluşur.

Bütün bu çalışma dizisinde yabancıları konu edinen tek çalışma ise 1994 seçimlerini farklı yönlerden analiz eden çalışmalardan oluşan derlemede (Kaase ve Klingemann, 1998) yer alan Küchler'in (1998) çalışmasıdır. 1994 seçim kampanyalarını yabancı düşmanlığı bağlamında analiz eden bu çalışma yabancıların seçim propagandalarında nasıl konu edinildiğini tartışır. Özellikle yükselen yabancı düşmanlığı, yabancılara yönelik şiddet olaylarının atması ve aşırı sağ partilerin seçimlerde giderek daha fazla oy alması gibi gelişmelerle beraber göç ve vatandaşlık konularının seçim kampanyalarının önemli gündem maddesi olması gerektiğine dikkat çekilen çalışmada buna rağmen partilerin 1994 seçimlerine yönelik kampanyalarında yabancılar ve vatandaşlık konularının yer almadığının altı çizilir. 1994 seçim kampanyalarındaki bu eksikliğe dikkat çeken Küchler çalışmasında yabancı düşmanlığı, seçim kampanyaları ve seçmen davranışı arasındaki ilişkiyi masaya yatırır.

Almanya'da siyasal katılım konulu çalışmalar 2002'den itibaren Alman meclisi seçimlerinin çeşitli akademisyenler tarafından etraflıca analiz edildiği çalışmalarla devam etmiştir. Falter ve arkadaşlarının (2005) 2002 seçimlerini inceledikleri çalışmaları ile Gabriel ve arkadaşlarının (2009) 2005 seçimlerini inceledikleri çalışmaları da Kaase ve Klingemann'ın 1976-1998 arasındaki yedi seçimi inceleyen uzun süreli çalışmalarına benzer şekilde siyasal partiler, seçimlere katılım, ideoloji, ekonomi ve medya gibi konularda çok sayıda araştırmayı bir araya getirmiştir. 2009 ve 2013 seçimlerinin her biri iki farklı çalışmaya konu olmuştur.

Hem Korte'nin (2010) hem de Weßels ve arkadaşlarının (2013) çalışmaları, 2009 seçimlerini farklı yönlerden ele alan araştırmaları derlemiştir. 2013 seçimleri de yine iki ayrı çalışma tarafından ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Korte'nin (2015) ve Schoen ve Weßels'in (2016) derledikleri çalışmalar 2013 seçimlerini çeşitli yönlerden ele alan çalışmalara yer vermiştir. Almanya'da yapılan 2017 seçimleri de halihazırda bir seçim araştırmasına konu edilmiştir. Korte ve Schoof'un (2019) derledikleri çalışma Almanya'daki bu seçimi detaylı bir şekilde analiz eder.

1976-1998 arasında yapılan erken dönem seçim araştırmaları için yukarıda dile getirilen eksiklik, yani yabancıların seçimlere katılımını konu edinmeme durumu, 2002'den bu yana gerçekleştirilen geç dönem seçim araştırmaları için de geçerlidir. Bu konudaki tek istisna Korte'nin (2015) 2013 seçimleriyle ilgili derlemesinde yer alan Blätte'nin (2015) çalışmasıdır. Almanya'da seçmenlerin neredeyse yüzde 10'unun göçmen kökenli olduğunu hatırlattığı bu çalışmada Blätte, siyasal partilerin seçim kampanyalarında yabancı kökenli seçmenleri ne ölçüde dikkate aldığı konusunu inceler. Bu çalışma dışarıda tutulduğunda, 1976 yılından itibaren yürütülen seçim araştırmalarında seçmen olarak yabancıların ihmal edildiği söylenebilir. Blätte'nin de ifade ettiği gibi Almanya'da yabancı kökenli seçmenlerin oranı yüzde 10'lara dayanmasına rağmen özellikle yabancıların seçimlere katılımı ve temsili, yabacıların seçim davranışları ve tercihleri gibi hususlar uzun yıllara dayanan bu seçim araştırmalarının ilgisini çekmemiştir.

Almanya'da siyasal katılıma dair araştırmalar arasında seçimlere katılım oranının düşüklüğünü ön plana çıkaran, bunun hangi yöntem ve politikalarla yükseltilebileceğini tartışan çalışmaların çokluğu dikkat çeker. Özellikle Batı Almanya'da 1980'lerden ve Doğu Almanya'da 1990'lardan itibaren genel seçimlere katılımda görülen düşüş eğiliminin nedenlerinin neler olduğu, bu çalışmalarda cevabı aranan temel sorulardan birisidir (Falter ve Schumann, 1994; Krimmel, 1997, s. 353). Örneğin Kühnel ve Fuchs'un (2000) çalışması seçimlere katılım davranışının rasyonel seçim teorisiyle ne ölçüde açıklanabileceğini tartışır. İkili rasyonel seçim teorisinin oy kullanma davranışına etkisini ele aldıkları diğer çalışmalarının birinde (Fuchs ve Kühnel, 1994) oy kullanma davranışını rasyonel bir davranış olarak tartışırken başka bir çalışmalarında (Kühnel ve Fuchs, 1998) oy kullanmama

davranışını rasyonel bir davranış olarak tartışırlar. Seçimlere katılım oranındaki düşüş bazı çalışmalarda insanların siyasal ve ekonomik memnuniyetsizlikleriyle, hatta seçimlere yönelik protesto ve boykotla açıklanırken, bazı çalışmalarda ise normalleşmenin bir göstergesi olarak görülür (Armingeon, 1994; Krimmel, 1997, s. 353). Seçimlere düşük katılımın Alman demokrasisine etkilerini ele alan araştırmalarda bu gerilemenin demokrasi için ortaya çıkarabileceği tehlikeler (Schäfer, 2011; Weßels, 2011), özellikle de genç nüfusun seçimlere ilgisinin düşük olmasının Alman demokrasisinin geleceği için oluşturabileceği tehditler irdelenir (Abendschön ve Roßteutscher, 2011).

Siyasal katılım araştırmalarında kitle iletişim araçları kullanımının, cinsiyetin, sosyal sermayenin ve eşitsizliğin siyasal katılıma etkisi gibi konular da ele alınmaktadır. Winfried Schulz (2001) çalışmasında kitle iletişim araçlarının kullanımının siyasal katılıma nasıl etki ettiğini tartışır. Genel olarak medya tarafından sunulan bilgilerin vatandaşların siyasal katılımları için bir ön koşul rolü oynadığına dikkat çekilen çalışmada kitle iletişim araçlarının kullanımı ve siyasal katılım arasındaki ilişki incelenir. Çalışma özellikle medyanın siyasal katılım bağlamında oynadığı role dikkat çeker. Westle (2001) Almanya'da seçili siyasi katılım biçimlerinde cinsiyete özgü farklılıkları incelediği çalışmasında kadınların siyasete erkeklerden daha az katılım gösterdiği kabulünü masaya yatırır. Van Deth (2001) de sosyal sermayenin siyasal katılıma pozitif etki ettiğini ileri sürdüğü çalışmasında; siyasal parti, örgüt ve derneklere üyeliğin bireyleri siyasete katılım konusunda daha aktif hale getirdiğini savunur. Bödeker'in (2012) eşitsizlik ve siyasal katılım arasındaki ilişkiyi ön plana çıkaran araştırması ise hem gelir hem de eğitim seviyesindeki eşitsizliğin Almanya'da siyasete katılım oranına yansımalarını analiz eder. Çalışma daha üst ekonomik sınıfta yer alanlarla daha yüksek eğitim düzeyine sahip olanların, alt sınıftakilere ve düşük eğitim seviyesine sahip olanlara göre siyasal süreçlere daha fazla katılım gösterdiklerini tespit eder.

Almanya'da yabancıların siyasete katılımı konusunda yapılan çalışmalara gelince, bunların bir kısmının konuyu genel itibariyle ele alıp mevcut durumu betimlemekle yetindiği görülür (Assimenios, 1999, 2001; Hunger ve Candan, 2009; Otero, 1998). Bu tip genel çalışmaların bir kısmı da kendisini belli bir bölgeyle

sınırlar (örneğin Hamburg için bkz. Klinger, 2001; Berlin için bkz. Berger v.d. 2004).

Alman siyasal sistemi üç farklı düzeyden oluşur: yerel, eyalet ve federal. Almanya'da yabancıların siyasal katılımını konu edinen çalışmalar da zaman içinde bu düzeylerle bağlantılı bir seyir takip etmiş, ilkinden sonuncusuna doğru bir yol izlemiştir. 1960'lardan 1980'lere kadar ortaya çıkan erken dönem çalışmalar, yabancıların daha ziyade yerel siyasete katılımıyla sınırlı kalmış (Radtke, 1989, s. 279); koordinasyon kurulları ve yabancı danışma kurullarını Almanya'da yaşayan yabancılar için siyasete dahil olmanın başlıca yolu olarak ele almıştır. Behrend (1973), Becker (1980) ve Barley (1999) Almanya'da yabancılara yerel seçimlerde oy hakkının verilmesini genel yönleriyle tartışırken, Bammel ve Şen (1986) ile Bauer (2007) de bu konuyu diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak incelerler. Sayıları az da olsa, 1980'lerden sonra Almanya'da yabancıların siyasete katılımını yerel siyasetin dışında, eyalet ve federasyon düzeylerinde tartışan çalışmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Öte yandan yabancıların eyalet ve federasyon düzeyinde siyasal katılımının yerel siyasete katılımının gölgesinde kaldığı bir gerçektir.

Bugüne kadar Almanya'da yabancıların siyasete katılımı üzerinde duran çalışmaların dört odak etrafında öbeklenmiş oldukları söylenebilir:

1. Yabancıların kurduğu/dahil olduğu örgütler
2. Yabancıların entegrasyonu
3. Yabancıların siyasal sistemde temsili ve temsilcileri
4. Yabancıların oy kullanma davranışları

Bu araştırmaların bir kısmı Almanya'da yabancıların siyasete katılımını yabancıların kendi örgütlenmeleri aracılığıyla gerçekleşen bir olgu olarak görür ve yabancıların kurduğu veya dahil olduğu örgütlere odaklanır. Yabancıların siyasetteki temsilcileri olarak değerlendirilen ve yabancıların menfaatlerine yönelik çalışmalar yürüten bu örgütlenmeler yabancılar meclisi (*Ausländerbeirat*), yabancı örgütleri (*Migrantenselbstorganisationen*) ve koordinasyon kurulları (*Koordinierungskreise*) olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkarlar. Örneğin Schmid-Eckhardt (1985) ve Hoffmann'ın (1999) çalışmasının odak noktasında yabancılar meclisi yer alır.

Assimenios (2001) ve Gaitanides (2003) yabancıların bizzat kurduğu örgütlerin, yabancıların siyasal katılımında oynadıkları rolü ele alırlar. Fijalkowski (1997) ise çalışmasında daha çok etnik grupların kurduğu organizasyonlara ve bunların yabancılar için sağladığı siyasal katılım imkânına yoğunlaşır.

Almanya'da yabancıların siyasete katılımını ele alan çalışmalar bu konuyu çoğunlukla yabancıların entegrasyonu penceresinden ele alır. Yabancıların Almanya'ya entegrasyonları ise bu çalışmalarda iki boyutta tartışılır: Alman toplumuna entegrasyon (toplumsal entegrasyon) ve Almanya'daki siyasal sisteme entegrasyon (siyasal entegrasyon). Berger ve arkadaşları (2004) siyasal katılımı yabancıların Alman toplumuna dolaylı yoldan entegrasyonu olarak ele alırken, Hunger (2006) siyasal katılımın yabancıların entegrasyonuna ne ölçüde katkı sağladığını tartışır. Cyrus (2008) ve Diehl (2004) ise farklı olarak çalışmalarında yabancıların siyasal sisteme entegrasyonunu konu edinirler. Yabancıların siyasete katılımını daha çok bir entegrasyon aracı olarak analiz eden bu çalışmalar, genel itibariyle yabancının siyasete katılımının onların Alman toplumuna entegrasyonuna katkı sağlayabileceğini ve bu yüzden desteklenmesi gerektiğini savunurlar. Bunun da ötesinde çalışmalardan bazıları, Almanya'daki yabancı kökenlilerin siyasete katılımını onların entegrasyonu için bir gereklilik olarak yorumlar (Wüst, 2006).

Diğer bir grup çalışma Almanya'da yabancıların siyasal katılımını doğrudan siyasal süreçlere dahil olmalarından ziyade onların siyasette temsili bağlamında ele alır. Genel olarak Almanya'da yaşayan yabancıların eyalet düzeyinde ve federal düzeyde siyasetteki temsillerine odaklanan bu çalışmalar özellikle yabancıların seçim süreçlerine ne ölçüde dahil edildiği ve yabancıların siyasal temsillerinin hukuki boyutu gibi hususları ele alırlar. Örneğin Schönwälder'in (2012) çalışması göçmenlerin siyasal temsil oranının federal düzeyde artış göstermesine rağmen yine de düşük kalacağı sonucuna ulaşır. Donovan da (2007) çalışmasında Almanya'da yaşayan ve Alman kökenli olmayanların seçimlere katılım oranının yanında onların federal ve eyalet düzeyinde siyasette temsil edilme oranını da inceler. Henkel (1974) erken dönem çalışmasında özellikle yabancı işçilerin siyasal entegrasyonu ve siyasal temsiline odaklanır. Schönwälder (2013) ise Almanya'nın 16 eyaletine odaklandığı başka bir çalışmasında göçmenlerin eyalet siyasetinde temsil düzeylerini inceler. Bu

çalışmasında Schönwälder eyalet siyasetinde göçmen temsilini etkileyen faktörlerin neler olduğunu ve bu faktörlerin eyaletten eyalete nasıl farklılık gösterdiğini inceler.

Yabancıların siyasetteki temsillerini ele alan çalışmalarda öne çıkan temel bir husus da Alman parlamentosuna seçilen yabancı kökenli siyasetçiler konusudur. Bu konuyla ilgili çok sayıda araştırma yürüten Wüst (2014a) bir çalışmasında, 2013 seçimlerinde Federal Meclis seçimlerinde aday olan göçmen kökenli siyasetçilerin profilleri, adaylık süreçleri, seçim başarıları ve başarısızlıklarını analiz eder. Çalışma göçmen kökenli politikacıların Federal Meclis'teki koltuklar için iddialı oldukları ve siyasal partilerin de onların adaylıklarına gönüllü oldukları sonucuna ulaşır. Başka bir çalışmasında da Wüst (2014b), göçmen kökenli vekillerin hem eyalet meclisleri hem de federal mecliste yürüttükleri yasama çalışmalarını ele alır. Wüst (2011) diğer bir araştırmasında da Almanya'da göçmen kökenlilerin her bir siyasal düzeyde (federal meclis, eyalet meclisleri, yerel meclisler ve Avrupa Parlamento) parlamentolardaki temsilleri, bu meclislere seçilen yabancı kökenli milletvekillerinin sosyo-demografik ve etnik profilleri, onların meclislerde yürüttükleri faaliyetler üzerinde durur. Claro da Fonseca (2011) ise Almanya'daki seçimlerde yabancı kökenlilerin adaylıklarını farklı bir açıyla analiz eder. Yazar çalışmasında, vatandaşlık yasasında 1999 yılında yapılan ve yabancıların Alman vatandaşlığı elde etmelerini kolaylaştıran değişikliğin siyasal partilerle yabancı kökenliler arasındaki seçime dayalı ilişkileri nasıl etkilediği konusuna odaklanır. 1999 vatandaşlık yasası düzenlemesinden önce yabancı kökenli seçmenlere ilgisi oldukça az olan siyasal partiler, bu düzenlemeden sonra bu oyları elde etmek için bir yarış içine girmişlerdir. Çalışmaya göre bu da siyasal partilerin seçimlerde giderek daha fazla yabancı kökenli siyasetçiyi aday göstermesini beraberinde getirmiştir. Yabancıların siyasal temsili hususu bazı çalışmalarda, Almanya'nın da içinde bulunduğu birkaç Avrupa ülkesini kapsayacak şekilde karşılaştırmalı olarak da ele alınır. Saalfeld ve arkadaşlarının (2011) Almanya, Fransa ve İngiltere'de yürüttükleri araştırma ile Wüst ve Saalfeld'in (2010) Almanya, Fransa, İngiltere ve İsveç'i kapsayan çalışmaları; bu ülkelerde yaşayan yabancıların siyasal temsilleri, yabancı kökenli milletvekillerinin profilleri, adaylık süreçleri ve parlamentodaki faaliyetlerini karşılaştırmalı olarak incelerler. Yabancıların siyasal süreçlerde temsilini konu

edinen çalışmalarında Geese ve Schacht (2019) özellikle nispi temsil sistemine dayalı seçimlerde yabancıların temsil oranlarının nasıl yükseltilebileceği sorusuna cevap ararlar. Çalışmaya göre yabancıların mekansal olarak yoğun ikamet etmeleri özellikle Dar Bölge Seçim Sisteminin geçerli olduğu siyasal sistemlerde daha iyi temsil edilmelerine imkân sağlar.

Literatürde öne çıkan bir diğer başlık da yabancıların oy kullanma hakkıdır. Bazı çalışmalarda yabancıya öncelikle sadece yerel düzeyde oy hakkının verilmesi tartışılmıştır (Barley, 1999; Liegmann, 1990). Ancak yabancılara zaman içinde yerel seçimlerde oy kullanma konusunda belirli haklar tanındıktan sonra, literatürde onların hem eyalet seçimleri hem de federal seçimlerde de oy kullanabilmeleri tartışılmaya başlanmıştır (Breer, 1982; Sieveking, Barwig, Lörcher ve Schumacher, 1989). Sieveking (2010) ise çalışmasında Almanya'da siyasal katılımı düzenleyen yasa ve kanunları tarihi bir perspektifle ele alır. Çalışma 1970'lerden bugüne özellikle Almanya'daki yabancıların siyasete katılımını ilgilendiren yasal ve kurumsal düzenlemeleri inceler. Bu çalışmalarla ilgili altı çizilmesi gereken nokta ise, yabancıların siyasal katılımının oy kullanma hakkıyla sınırlı olarak tartışılmasıdır. Söz gelimi yabancılar için siyasette karar alıcı pozisyonu veya adaylık statüsü bu çalışmalarda yer bulmaz. Dolayısıyla bu çalışmalar yabancıları siyasette sadece sınırlı düzeyde (sadece yerel siyasette) temsil edilen konumunda ele alırken yabancılar için temsilci konumunu gündeme getirmezler.

Son olarak siyasal katılım ve yabancıların siyasal katılımı ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalara da değinmekte fayda vardır. Konuyla ilgili Türkiye'de nasıl bir literatürün biriktiğinin görülmesi açısından önem arz eden bu değerlendirme, bu çalışmanın da bu literatür birikiminde nerede yer alacağı ve nasıl bir boşluğu dolduracağı hakkında da fikir verici olur.

Siyasal katılımla ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda, yurtdışındaki Türk toplumunun siyasal katılımı yaygın olarak ele alınan bir konudur. Bu çalışmalardan birisi olan Nargül'ün (2019) siyaset bilimi alanında yürüttüğü araştırması, Paris ve Strazburg örnekleminde Fransa'daki Türklerin göç etme sebepleri ve bir diaspora toplumuna dönüşme süreçlerini inceler. Bir saha araştırmasına dayanan bu çalışma,

Fransa'daki Türk diasporasının siyasal katılımları, diaspora faaliyetleri ve örgütlenmeleri gibi mevzuları ele alır. Baysu (2007) psikoloji anabilim dalında yürüttüğü çalışmasında, gruplar arası ve grup içi algılar gibi psikolojik faktörlerin siyasal katılım yollarını nasıl etkilediğini sosyal kimlik kuramına göre açıklamayı hedefler. 161 katılımcıdan oluşan bir örneklem üzerinden yürütülen bu çalışmada, Hollanda'daki ikinci kuşak Türk göçmenlerin hem etnik menfaatlerine yönelik siyasal faaliyetleri hem de Hollanda siyasetine yönelik faaliyetleri siyasal katılım bağlamında ele alınmıştır. Hasıcı (2008), Kamu Yönetimi alanında yürüttüğü araştırmasında, Almanya'da yaşayan Türklerin siyasal katılımını Köln örneğinde inceler. Hasıcı çalışmasında, Almanya'daki Türklerin siyasal katılımının; Alman siyasetine katılım, Türkiye siyasetine katılım, her ikisine birden katılım veya hiçbirine katılmama biçimlerinden hangisiyle açıklanabileceğini sorgular. Çalışma siyasete ilginin, dolayısıyla siyasal katılımın eski kuşaklardan yenilere doğru gelindikçe arttığı sonucuna ulaşır. Sadal'ın (2019) çalışması ise, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın siyasal katılımını bir siyasal hareket olan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) üzerinden ele alır ve bu azınlığın tecrübe ettiği asimilasyon ve entegrasyon süreçlerini inceler. Türkiye'de yabancıların siyasal katılımı konusunda sosyoloji alanında yürütülen tek tez çalışması olan ve 200 katılımcıdan oluşan bir örneklem üzerinden yürütülen bu araştırmada, Bulgaristan nüfusunun yaklaşık yüzde 9'unu oluşturan Türk azınlığının siyasal faaliyetleri ve siyasal katılımlarının, azınlık statüsünün elde edilmesi ve azınlık haklarının tanınmasındaki rolü üzerinde durulmuştur. Görüldüğü gibi, Türkiye'de yürütülen ve başka ülkelerdeki siyasal katılımı konu edinen çalışmalarda, daha çok oradaki Türklere odaklanıldığı buna karşın ilgili ülkenin siyasal sisteminin veya siyasal kültürünün başlı başına bir araştırma olgusu olarak görülmediği göze çarpar.

Türkiye'de yürütülen siyasal katılım çalışmalarında ele alınan konular arasında, Türkiye'de yaşayan yabancıların siyasal katılımına da değinmek gerekir. Merve Şimdi'nin (2019) Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin siyasal katılımını konu edindiği çalışmasında, onların göç etmeden önceki ve göç ettikten sonraki siyasal katılım davranışlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında yürütülen bu çalışma, Suriyeli göçmenlerin göç etmeden önceki

siyasal algı ve davranışlarında devletin ideolojik ve baskı aygıtlarının önemli bir rol oynadığı, buna karşın göçten sonra siyasal katılım davranışlarında demokratik yönde bir değişim yaşandığı sonucuna ulaşmıştır.

Siyasal katılımı ve yabancıların siyasete katılımını çeşitli açılardan ele alan bu geniş çaplı literatür içinde bu çalışmanın nerede konumlandığının netleştirilmesi önemlidir. "Siyasal katılım" kavramının kapsamı açısında bakıldığında literatürün bir ucunda siyasal katılımı sadece oy kullanma davranışı bağlamında değerlendiren çalışmalar, diğer ucunda ise afiş asmak ve boykot kampanyasına katılmak da dahil olmak üzere neredeyse her faaliyeti birer siyasal katılım türü olarak kabul eden, çok geniş siyasal katılım tipleri spektrumuna sahip araştırmalar yer alır. Bu çalışma ise iki ucun arasında konumlanır; oy kullanma davranışı dışındaki bazı siyasal faaliyetleri dikkate alır skalayı diğer uca kadar götürmez; başka bir deyişle kurumsal ve legal siyasal katılım tiplerini esas alır. Bu siyasal katılım tipleri de oy kullanma, siyasal partilere üye olma, siyasal partilerde çeşitli pozisyonlarda görev alma ve farklı siyaset düzeylerinde gerçekleştirilen seçimlerde aday olma gibi faaliyetleri içerir.

İkinci olarak bu çalışma, yabancıların siyasete katılımını konu edinen literatürde dikkat çeken ortak bir yönelimden; yabancıların siyasete katılımını tamamen yabancıların kendileri üzerinden inceleme eğiliminden farklılaşır. Literatür taraması kapsamında incelenen çalışmaların neredeyse tamamı Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılımını etkileyen faktörlerin başında gelen iki unsurun; Alman siyasal sisteminin ve Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasete katılımı üzerindeki etkisini göz ardı ederken bu araştırma ihmal edilen bu boşluğa yani Alman siyasal sistemi ve Alman siyasal kültürüne odaklanır.

Bu çalışmanın temel problemini teşkil eden, Almanya'nın siyasal sistemi ve siyasal kültürünün, Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılımını nasıl etkilediği sorusuna cevap aramak için bir dizi alt sorunun cevaplanması gereklidir:

- Almanya'da yabancıların siyasete katılımı, Anayasa ve diğer ilgili kanunlarda nasıl bir statüye sahiptir?

- Almanya'da yabancılar siyasal katılım bağlamında hangi yasal haklara ve imkânlara sahiptirler?
- Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılım düzeyleri ne durumdadır?
- Alman siyasal sisteminde yabancıların gerek aktör gerekse de katılımcı olarak hangi politik düzeyde ne ölçüde varlık gösterebiliyorlar?
- Kurumsal mevzuat ve yönetmelikler yabancıların siyasal katılımına ne ölçüde izin verir?
- Hem Almanların hem de siyasal aktörlerin yabancıların siyasi parti ve kuruluşlardaki varlıklarına karşı nasıl bir tutum sergilerler?
- Almanya'da yabancıların siyasal katılımının düşük olması hem Almanlar hem de siyasal aktörler tarafından ne ölçüde bir sorun olarak kabul edilir?

Bu araştırma temel olarak üç aşamadan oluşur. İlk aşamada iki kısımdan oluşan literatür taraması yer alır. Literatür analizinin birinci kısmında araştırmanın teorik arka plan ve kavramsal çerçevesi ile ilgili literatür taranmıştır. Bu da siyasal katılımın kavramsal çerçevesi, siyasal katılımın dayandığı teoriler, siyasal katılımın teorik arka planı, siyasal katılım türleri, siyasal sistem ve siyasal kültür gibi temel konuları kapsar. Literatür taramasının ikinci kısmı ise daha çok Almanya'nın siyasal sistemi ile siyasal kültürü, Almanya'da siyasal katılım ve yabancıların siyasete katılımına dair bugüne kadar yapılmış analiz ve araştırmaları inceler. Buradaki amaç, siyasal katılım konusunda mevcut literatürün durumunu ortaya çıkarmak ve çalışmanın mevcut literatüre ne gibi katkılar sağlayabileceği veya literatürdeki hangi boşlukları doldurabileceğini tespit etmektir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise Almanya'da yabancı nüfusu ve bu nüfusun seçimlere katılım gibi çeşitli siyasal faaliyetlere katılımına dair demografik ve istatistiki veriler derlenip analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda Almanya'da yaşayan yabancıların nüfusunun ne kadar olduğu, bu nüfusun yıllara göre nasıl bir gelişim gösterdiği, yabancı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının ne kadar olduğu ve bu nüfusun hangi yasal statülere ne oranda dağıldığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Çalışmanın üçüncü aşaması ise saha çalışmasını kapsar. Bu aşamada Almanya'da siyaset yürüten hem etnik Alman hem

de yabancı kökenli siyasetçilerle mülakatlar yürütülmüş ve bu mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda yabancı kökenlilerin, siyasal katılım konusunda ne gibi tecrübeler yaşadıkları ve ne gibi sorun ve engellemelerle karşılaştıkları hususunun yanında, etnik Alman siyasetçiler ve siyasal partilerin yabancıların siyasal katılımına nasıl baktıkları konusu ele alınmıştır.

Almanya'da yabancıların siyasal katılımına odaklanan bu çalışmanın kapsamı birbirleriyle bağlantılı birkaç soru etrafında netleştirilmiştir: (1) Hangi yabancıların siyasal katılımı ele alınacaktır? (2) Yabancı kavramı kimleri kapsamaktadır? (3) Yabancı kavramı kimleri kapsamamaktadır? (4) Siyasal katılım dendiğinde hangi siyasal katılım türleri anlaşılmaktadır?

(1) Almanya'da yaşayan yabancılar homojen bir kitle değildir. Bu kitle etnik köken, gelinen ülke, inanç/din, dil ve hukuki statü/vatandaşlık statüsü gibi unsurların yanında sosyo-ekonomik statü, eğitim düzeyi ve siyasal düşünce/ideoloji açısından kendi içinde farklılıklar taşır. Bu faktörlerin her birinin siyasete katılım üzerinde teşvik edici veya engelleyici, çeşitli etkilerinden söz edilebilir. Örneğin sahip olduğu hukuki statü/vatandaşlık statüsü, özellikle Almanya'da, bir yabancının siyasete katılımının biçiminin temel belirleyicilerinden sayılabilir. Hangi yabancıların siyasal katılımına odaklanılacağı belirlenirken, yukarıda anılan unsurların tamamının göz önüne alınması bu çalışma kapsamında imkânsız olduğu gibi yersizdir de.

Çalışma yabancılara değil Alman siyasal sistemi, kültürü ve aktörlerinin yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştığı hususuna odaklandığı ve yabancıların azami siyasal katılım talep ettiğini kabul ettiği için Almanya'da yaşayan yabancıları, siyasete katılmaya istekli olanlar ve siyasal katılımı reddedenler olarak ikiye ayırma imkânı veren siyasal düşünce/ideoloji faktörü, bu çalışma için önemsiz hale gelir. Benzer şekilde, Almanya'da yaşayan yabancılar arasında etnik köken, geldiği ülke, inanç/din, dil, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik statü gibi farklılıklar ekseninde bir ayrıma gitmek de yabancılara daha bütüncül ve genel bir yaklaşım içinde olmayı hedefleyen bu çalışmayla uyumlu olmadığı söylenebilir. Söz gelimi Almanya'da, Türkiye'den gelenlerin siyasete katılımına yaklaşım ile İtalya'dan gelenlerin katılımına yaklaşımın farklı olması kaçınılmazdır. Türkiye'de yürütülen akademik

bir çalışma için ilkinin daha ilgi çekici olması da beklenebilir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, yabancıyı genel bir kategori olarak ele almayı hedeflediğinden dolayı, bu çalışma için böyle bir yaklaşım uygun değildir. Zira sadece Türkiye'den gidenlerin siyasete katılımına yaklaşımdan yola çıkarak, Almanya'da yabancıların siyasete katılımına yaklaşıma dair genel bir çıkarım yapılması imkânsızdır. Yine, Almanya'da Müslüman yabancıların siyasete katılımı ile Hristiyan yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlar arasında da farklılığın olması kaçınılmazdır. Ancak, inançlardan birini merkeze alan bir çalışmanın elde edeceği sonuçların, yabancıların tamamı için genellenebilir olması beklenemez. Dolayısıyla, bu çalışmada elde edilecek sonuçların genel bir kategori olarak yabancılar için genellenebilir olabilmesi için, din faktörünün de göz ardı edilmesini gerektirir.

Hukuki statü/vatandaşlık statüsü ise iki noktadan anılan diğer unsurlardan ayrılır. Birincisi bu unsur, aralarında diğer unsurlardan kaynaklı farklılıkları bir kenara bırakarak bütün yabancıları aynı kategorilerde bir araya getirme imkânı vermesi açısından önemlidir. İkincisi hukuki statü/vatandaşlık statüsü, yabancının siyasete katılım biçimi ve düzeyi konusunda temel belirleyicilerden biri olduğu için bu çalışma kapsamında hangi yabancıların siyasal katılımının tartışılacağı sorusu, hukuki statü/vatandaşlık statüsü dikkate alınarak cevaplandırılır.

(2) Bunun için öncelikle, bu çalışmada kullanılan yabancı kavramının kimleri kapsadığı belirlenmelidir. Odağında siyasal katılım mevzusu yer aldığından, bu çalışmada kullanılan yabancı kavramının kapsamının da bu konu göz önünde bulundurularak belirlenmesi gereklidir. Nitekim bu çalışmada yabancı kavramının içeriği siyasal katılım perspektifiyle oluşturulmuştur ve Almanya'da siyasal katılım konusunda etnik veya kültürel aidiyetlerinden kaynaklı zorluklarla karşılaşan grupları içerir. Dolayısıyla etnik olarak Alman olmayanların tamamını kapsar. Buna üç grup da dahildir: (i) Halihazırda Alman vatandaşlığını elde eden *göçmen kökenli Alman vatandaşları*, (ii) Almanya'da yasal olarak ikamet/çalışma izni olan ama Alman vatandaşlığı statüsüne sahip olmayan yabancılar ve (iii) Almanya'da yaşayan ancak ne Alman vatandaşlığı ne de ikamet/çalışma izni olan yabancılar. Bu noktada, ikinci grupta yer alan ikamet/çalışma izni olan ama Alman vatandaşlığı statüsüne sahip olmayanların da iki gruba ayrıldığını ve bu iki grubun da Almanya'da siyasal

katılım konusunda farklı hak ve imkânlara sahip olduklarını belirtmek gereklidir. Birinci grupta Almanya'da AB anlaşmaları çerçevesinde ikamet eden ve bu yüzden oturum izni zorunluluğu olmayan AB ülkelerinin vatandaşları yer alırken ikincisinde oturum ve çalışma izni zorunluluğu olan diğer ülke vatandaşları yer alır.

Bu çalışmada kullanılan yabancı kavramı, Almanya'da sıklıkla kullanılan "göç geçmişi olan nüfus" veya "göç tecrübesi olan nüfus" (Bevölkerung mit Migrationshintergrund, Bevölkerung mit Migrationsgeschichte) tanımlamalarıyla büyük oranda uyuşmaktadır. Alman literatüründe *göç geçmişi olan nüfus* ifadesiyle bizzat kendisi göç etmiş olan kişilerin yanında, kendisi bizzat göç etmiş olmasa da ebeveynlerinin birisi veya her ikisinin göç tecrübesi olan kişiler kastedilir. Dolayısıyla bu nüfus ya kendisi ya da ebeveynlerinden en az birisi doğuştan Alman vatandaşı olmayan kişileri kapsar. Alman nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan bu gruba yabancılar, (geç) geri dönenler (Spätaussiedler), vatandaşlığa kabul edilenler, evlat edinme yoluyla Alman vatandaşlığına geçenler ve bu dört grubun Alman vatandaşı olarak doğan çocukları dahildir ("Migration und Integration", t.y.).

(3) Almanya'da yabancı kavramının kimleri kapsadığı sorusu, akıllara bu kavramın kimleri kapsamadığı sorusunu getirir. Yasal bir statü olarak yabancı kavramı şu grupları içermez: (i) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa ve eski Alman topraklarından göç eden Almanlar (Göçmen Almanlar/*Vertriebene* ve Geç Geri Dönenler/*Spät-Aussiedler*), (ii) yabancı kökenli olsalar bile Alman vatandaşlığına kabul edilenler, (iii) Almanya'daki yabancı ülke temsilciliklerinde çalışan kişiler (iv) Alman vatandaşlığına veya başka ülke vatandaşlığına sahip olmayan bireyler (Haymatlos). Bu gruplar Almanya'da yasal olarak yabancı kategorisinde değerlendirilmezler.

Almanya'da yaşayan yabancı kökenliler siyasal katılım literatüründe genel itibariyle üç ayrı kategoride değerlendirilirler (Kindelberger ve Kindelberger, 2007, s. 21): (i) Birinci kategoride Alman vatandaşlığına kabul edilmiş yabancılar bulunur. Yasalar önünde Alman kökenli vatandaşlardan herhangi bir farkı bulunmayan bu kategorideki yabancılar, yasal olarak bütün siyasal katılım haklarına sahiptirler. Ancak Alman vatandaşı olmalarına ve yasalar önünde etnik Almanlardan herhangi

bir farklarının olmamalarına rağmen, çalışmada bu kategoridekilerin yabancı kategorisinde ele alınmalarının sebebi onların siyasal katılımlarının siyasal kültürden kaynaklı engellerle karşılaşmalarıdır. Zira yasal olarak her Alman vatandaşı ile aynı haklara sahip olan göçmen kökenli Alman vatandaşları, Alman siyasal kültüründen kaynaklı zorluklar sebebiyle fiili olarak etnik Almanlarla aynı siyasal katılım imkânına sahip olmayabilirler. Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasal katılımına etkileri konusu çalışmanın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

(ii) Almanya'da yaşayan yabancı kökenlilerin dahil olduğu ikinci kategoride kısmi bir siyasal katılım hakkına sahip olan Almanya'da yaşayan Avrupa Birliği vatandaşları bulunur. Bu kategorideki yabancılar sadece yerel siyasete katılım imkânına sahiptirler. (iii) Üçüncü ve son kategorideki yabancılar ise siyasete katılım olanakları açısından en dezavantajlı grubu oluşturur. Oturum ve çalışma iznine sahip yabancıların dışında mülteciler ve sığınmacıların da bulunduğu bu kategorideki yabancılar herhangi bir siyasal katılım hakkına sahip değildir.

Bu üçlü gruplamanın da işaret ettiği gibi, siyasetteki konumu ve sahip olduğu katılım imkânı açısından yabancılar homojen bir grup olarak değerlendirilemezler. Spektrumun bir tarafında yabancı olarak kabul edilmeyen, Alman vatandaşı olan ve siyasete tam katılım hakkına sahip *göçmen kökenli Almanlar* varken diğer tarafında Almanya'da tamamen kayıtsız bir şekilde yaşayan kaçak göçmenler bulunur. Bu iki uç örnek arasında ise siyasete katılım bağlamında farklı hak ve imkâna sahip yabancı kategorileri yer alır.

(4) Çalışmanın kapsamını belirlemek amacıyla cevaplanması gereken diğer bir soru hangi siyasal katılım tiplerinin esas alınacağıdır. Bu sorunun cevabı da önceki sorularla ilintilidir. Zira Almanya'da yaşayan yabancıların hangi hukuki statü/vatandaşlık statüsünde oldukları, onların hangi siyasal katılım tiplerine erişeceğini de belirler.

Bu çalışma esas olarak nitel bir araştırma yöntemine sahiptir. Çalışmada öncelikle Almanya'da yaşayan farklı yasal statüdeki yabancıların sayıları ve genel nüfusa oranları gibi demografik veriler derlenerek incelenmiştir. Burada başta Alman

Federal İstatistik Kurumu (*Statistisches Bundesamt*) olmak üzere, farklı kurumlardan ve bu alanda yapılmış farklı araştırmalardan verileri elde edilerek analiz edilmiştir. Bu inceleme ile Almanya'da ne kadar yabancının yaşadığı, bu yabancılar arasında Alman vatandaşlığına sahip olanların ne oranda olduğu, Alman vatandaşlığı statüsüne sahip olmayanların hangi yasal statülere sahip oldukları gibi sorulara cevap aranmıştır. İkinci olarak elde dilen veriler incelenerek Almanya'da seçimlere katılım oranları hem yerlilerin hem de yabancı kökenlilerin seçimlere katılım oranları, siyasi parti ve diğer siyasal kurumlara üyelik ve bu kurumların faaliyetlerine katılım oranları ve yabancıların siyasetin farklı düzeylerinde temsiliyet oranları gibi veriler incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca doküman analizi ve derinlemesine mülakat yöntemleri de kullanılmıştır. Birinci kısımda öncelikle başta Alman anayasası olmak üzere siyasal katılım konusunda bağlayıcı olan yasa ve kanunlardan oluşan dokümanlar incelenmiştir. Bu doküman incelemesiyle yabancıların siyasete katılımının yasal durumunun ne olduğu, siyasal sistemin yabancıların katılımına ne ölçüde izin verdiği soruları cevaplanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca gerek Alman ve gerekse yabancı kökenli siyasal aktörlerle yapılan mülakatlarla Almanya'da yabancıların siyasete katılımına nasıl bir yaklaşımın olduğu, kimlerin yabancıların siyasete katılımını desteklediği ve kimlerin karşı çıktığı ve yabancıların etnik ve dini mensubiyetine bağlı olarak siyasete katılımlarına dair yaklaşımda bir farklılığın olup olmadığı konuları irdelenmeye çalışılmıştır.

Almanya ölçeğinde bir ülkenin bütününde böyle bir araştırmanın gerçekleştirilmesinin zorluğu ortadadır. Bu yüzden araştırmada Almanya bütününe genellemeye imkân verebilecek bir çalışma grubu (örneklem) seçimine gidilmiştir. Literatürde örnekleme, bir evrenin tüm niteliklerini veya parametrelerini belirlemek amacıyla o evrenden temsiliyet kabiliyeti yüksek bir bölümün seçimi tekniği, süreci veya eylemi olarak bahsedilir (Gentles, Charles, Ploeg ve McKibbon, 2015, s. 1772). Bu araştırma için çalışma grubunun seçiminde de göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus, temsil kabiliyetinin yüksek olmasıdır. Ancak çalışma grubunun seçiminde dikkat edilmesi gereken diğer bazı hususlar da söz konusudur. Temsiliyet gücünün yanında öncelikle çalışma grubunun araştırma imkânları

dahilinde kolay ulaşılabilir olması önem arz eder. Bunun yanında, Patton'un (1990) da işaret ettiği gibi, seçilecek çalışma grubunun araştırmanın temelinde yatan soruların cevaplanmasını kolaylaştıracak şekilde bilgi verici (*information-rich*) olması da önem arz taşır.

Buradan hareketle bu araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Neuman'a göre (2014, ss. 273-274) genellikle saha araştırmalarında tercih edilen amaca yönelik örnekleme yöntemi, özellikle bilgi açısından zengin ve özgün vakaların seçilmesinde uygundur. Örneklemin belirli bir amaca hizmet edecek şekilde seçildiği bu örnekleme yöntemi, daha ziyade erişilmesi güç ya da uzmanlaşmış bir nüfusa ulaşılması gereken durumlarda tercih edilir.

Alman siyasal aktörleri, Alman siyasetini şekillendiren kurumlar, partiler ve siyasetçilerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarını ele almayı hedefleyen bu çalışmanın saha araştırmasının birinci aşaması Hamburg şehrinde yürütülmüştür. Hamburg böyle bir araştırmanın yapılabilmesi için birkaç açıdan son derece uygun bir yerleşim yeridir. Öncelikle Hamburg, tarihten itibaren yabancı nüfusunun yoğun olduğu bir şehir olmasıyla ön plana çıkar. Hem bir liman kenti olması hem de bir sanayi ve ticaret şehri olması sebebiyle Hamburg, eski dönemlerden itibaren yabancıya ev sahipliği yapmaya alışkın bir şehirdir. Hamburg, günümüzde de bu niteliği ile ön palan çıkmaktadır. Alman İstatistik Kurumu verilerine göre 2023 yılı 1,9 milyon nüfusa sahip olan Hamburg'da 383 bin yabancı yaşamaktadır. Bu da şehrin nüfusunun %20'sinin yabancılardan oluştuğu anlamına gelir (Alman İstatistik Kurumu, 2024a).

Hamburg'u öne çıkaran bir diğer önemli husus da bir şehir eyaleti olması sebebiyle siyasetin tüm düzeylerinin var olması ve her siyasal düzeyden siyasetçilerin ulaşılabilir olduğu bir şehir durumunda olmasıdır. Hamburg Almanya'da hem yerel siyaset hem eyalet siyaseti hem de federal siyasetin aynı şehirde olduğu üç yerleşim yerinden birisidir (Hamburg'la beraber bu niteliği taşıyan diğer iki şehir ise Berlin ve Bremen'dir). Bunun yanında Hamburg diğer siyasi kurumların da merkezlerinin ve temsilciliklerinin bulunması sebebiyle bu araştırma

için uygun bir yerdir. Hamburg'u saha araştırması için ön plana çıkaran diğer bir husus da yukarıda da değinildiği gibi, çalışma grubunun kolay ulaşılabilir olmasıdır. Yüksek Lisans eğitimimi geçirdiğim şehir olan Hamburg'da sahip olduğum kişisel tanışıklıklar, bu şehirdeki siyasetçilerle irtibat kurmayı oldukça kolaylaştıran bir unsurdur. Nitekim saha araştırmasında yapılan mülakatların önemli bir kısmı, bu tanışıklıkların referansları ile irtibat kurulan siyasetçilerle gerçekleştirilmiştir. Son olarak Hamburg bu araştırmanın konusunu teşkil eden siyasal katılım veya uyum gibi konularda araştırma yapan bazı enstitü ve bilimsel kuruluşlara ev sahipliği yapmasıyla da öne çıkmaktadır.

Saha araştırmasının ikinci aşaması ise, zaruri sebeplerden dolayı (COVİD-19 ve yaşanan deprem felaketi) uzaktan online görüşmelerle yürütülmek zorunda kalınmıştır. Bu kapsamda irtibat kurulan siyasetçilerle zoom gibi platformlar üzerinden mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Bu doğrultuda şekillenen çalışma grubu, Hamburg eyalet parlamentosunda ve Federal Mecliste görev yapan siyasetçilerden oluşmuştur. Bu bağlamda derinlemesine mülakat yapılan siyasetçiler şu partilerin üyelerinden oluşmaktadır:

- Almanya için Alternatif Parti (*Alternative für Deutschland*, AfD)
- Hristiyan Demokrat Birliği (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*, CDU)
- Hür Demokrat Parti (*Freie Demokratische Partei*, FDP)
- Sol Parti (*Die Linke*)
- Sosyal Demokrat Parti (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, SPD),
- Yeşiller (*Bündnis 90/Die Grünen*),

Bu araştırmanın veri toplama süreci, sahanın yurtdışında olması ve özellikle mülakat yapılacak bireylerin tespiti ve bu bireylere ulaşmada karşılaşılan olumsuzluklar nedeniyle uzun sürmüştür. Gerek siyasal katılımla ilgili bağlayıcılığı olan yasa, kanun, tüzük ve program gibi dokümanlar gerekse mülakat verileri içerik

analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada verilerin çözümlenmesinde nitel araştırma yazılımı olan MAXQDA programından yararlanılmış, elde edilen bulgular bu yazılım yardımıyla literatür çerçevesinde yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE / TEORİK ARKA PLAN

Bu bölümün amacı, siyasal katılım konusunu çevreleyen temel kavramların anlaşılır kılınmasıdır. Buradaki kavram tartışması, sadece kavramların tanımlanması veya bu kavramların çalışmada hangi anlamda kullanılacağının tespit edilmesiyle sınırlı değildir. Konusu yabancıların siyasete katılımı olan bu çalışmada yer alan temel kavramlar, hepsi siyasetle ilgili olduklarından dolayı birbirlerinden bağımsız olarak değil her biri aynı yapının değişik parçalarını oluşturacak şekilde, birbirleriyle ilişkili olarak ele alınmıştır. Siyaset biliminin temel kavramlarından olan siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör bu bölümde birbirleriyle ilişkili olarak ele alınmıştır.

Söz konusu kavramlar arasındaki ilişki, Niklas Luhmann'ın toplumu ve toplumu oluşturan parçaları birer sistem olarak kabul eden ve neredeyse her kavramın da özel bir anlam kazandığı sistem teorisinden yola çıkılarak kurulmuştur. Çalışmada Luhmann'ın sistem teorisine paralel şekilde, siyaset bir sistem olan toplumun bir alt sistemi ve siyasal katılım da bir alt sistem olan siyasete has bir eylem biçimi, Luhmann'ın ifadesiyle de operasyon, şeklinde benimsenmiştir. Luhmann'ın sistem teorisiyle kurulan bu bağlantı, aynı zamanda bu çalışmada hangi faaliyetlerin siyasal katılım olarak kabul edileceği konusunda göz önünde bulundurulan hususlardan biridir.

Luhmann'a göre her sistem, kendine has operasyonlara sahiptir ve sistemler bu operasyonlar sayesinde var olurlar (Luhmann, 2000, s. 16). Toplumun bir alt sistemi olarak siyaset de bu bağlamda kendisini var eden operasyonlara sahiptir. İşte bu çalışma, diğer niteliklerinin yanında, bir sistem olan siyaseti var eden, ona has olan faaliyetler üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın tam olarak hangi faaliyet türlerini esas alacağı hususu, siyasal katılım türleri başlığı altında daha detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ise daha ziyade çalışmanın temel kavramlarını oluşturan siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör kavramlar üzerinde durulmuştur.

Siyasal alanla ilgili sistem ve kültür ayrımının işaret ettiği ikilik, bir tarafında siyasal yapıların veya kurumsal siyasetin olduğu, diğer tarafında da bireylerin veya diğer siyasal aktörlerin siyasal tutum ve davranışının olduğu temel ayırıma işaret eder. Siyasal sistem ile ifade edilen şey, siyasetin kurumsal yapılaşması iken siyasal kültür kavramı, daha çok bireylerin ve diğer siyasal aktörlerin siyasal alandaki tutum ve davranışlarına denk düşer. Bu ayırım bu çalışma kapsamında, özellikle yabancıların siyasal alandaki varlığına ve görünürlüğüne etkileri bağlamında büyük önem arz eder. Çünkü yalnızca siyasetin kurumsal yapılanması veya siyasal davranışları düzenleyen mevzuat değil, aynı zamanda siyasette yer alan diğer aktörlerin tutum ve davranışları, yani siyasal kültür de yabancının siyasete katılımını etkiler. Bu yüzden bu bölümde siyasal sistem ve siyasal kültür kavramları ayrı olarak ele alınmıştır.

1.1. SİYASAL SİSTEM

Siyaset, toplumsal hayatı oluşturan pek çok bileşenden birisidir. Toplumsal bir alan olarak siyaset hem siyaset biliminin hem de siyaset sosyolojisinin önde gelen konularından birisini, aynı zamanda her iki disiplinin kesişim alanını teşkil eder. Siyaseti, her iki alandan yaklaşımlar bugüne kadar farklı biçimlerde ve her biri farklı bir kavram veya olguyu daha fazla merkeze alarak incelemişlerdir. Platon ve John Rawls'un siyaset düşüncelerinde *adalet*; Jean-Jacques Rousseau, John Stuart Mill ve Theodor Adorno'da *özgürlük*; Aristoteles, Thomas Hobbes ve Max Weber'in düşüncelerinde *iktidar*; Niccolo Machiavelli ve Michael Foucault'un düşüncelerinde *erk* kavramları ön palan çıkar. Ernst Cassirer ve eleştirel düşünce geleneği *kültür ve siyaset* ilişkisine yoğunlaşırken John Maynard Keynes ve Milton Friedmann *ekonomi ve siyaset* ilişkisine odaklanırlar. John Locke ve Charles Louis de Montesquieu siyaset düşüncelerinde *kuvvetler ayrılığı* yaklaşımını benimserken İmmanuel Kant ve Hannah Arendt'ın siyaset düşüncesinde *hak* kavramı ön plana çıkar. Wifredo Pareto ve Gaetano Mosca *siyasal seçkinlere* odaklanırken Karl Marx ve Antonio Gramsci gibi marksist düşüncenin temsilcileri *sınıf tahakkümü, tabakalaşma ve hegemonya* gibi meselelere yoğunlaşırlar (Bevc, 2007; Mohr, 1997; Orum ve Dale, 2016). Burada yer verilen isimlerin düşünceleri veya çalışmaları onlarla anılan kavram ve

yaklaşımlarla sınırlı olmamakla beraber bu kavram ve yaklaşımların o isimlerin siyaset teorisi haritasındaki konumlarının belirlenmesinde tayin edici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınan sistem yaklaşımı da siyasal alanı bir sistem olarak ele almasıyla ön plana çıkar.

Toplumu oluşturan bileşenlerden birisi olan siyasal alanı bir sistem olarak tanımlamak, toplumu bir sistem olarak veya sistemlerden müteşekkil bir yapı olarak kabul eden düşünce geleneğinde oldukça yaygındır. Bu yaklaşım daha çok yapısalcı sosyoloji geleneğinde ön plana çıksa da sistem teorisinin kurucusu kabul edilen isim, biyoloji alanındaki çalışmalarıyla bilinen Ludwig von Bertalanffy'dir. Onun biyolojik sistemlerden yola çıkarak geliştirdiği disiplinlerarası genel sistem teorisi, sistem yaklaşımının öncüsü kabul edilir (Bertalanffy, 1951, 1968; Diesner, 2015). Bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınan Niklas Luhmann'ın sistem teorisi de bu düşünce geleneğinin bir örneğini oluşturur. Ancak toplumu ve dolayısıyla siyaseti sistem yaklaşımıyla ele almak, sadece Luhmann'ın teorisinde görülen bir durum değildir. Onun dışında hocası Talcott Parsons ve ABD'li siyaset bilimci David Easton da sistem yaklaşımını benimserler. Luhmann'ın sistem teorisine geçmeden önce, toplumu, dolayısıyla siyasal alanı bir sistem olarak ele alan Talcott Parsons'un sistem teorisi ve David Easton'un siyasal sistem yaklaşımlarından burada kısaca bahsetmek yerinde olur.

1.1.1. Sistem Yaklaşımları: Parsons, Easton, Luhmann

Yapısalcı sosyoloji geleneğinin öncülerinden olan Parsons aynı zamanda sistem yaklaşımının da öncüsü kabul edilir. Luhmann'ın düşüncesi üzerinde de etkisi olan Parsons, her biri toplumun bir yanına denk gelen dörtlü bir eylem sistemi ve bu sistemin her bileşeninin de tezahür alanından bahseder. Buna göre insan bedeninde tezahür eden fizyolojik sistem (davranışsal organizma olarak da ifade edilir); bireysel psikolojide tezahür eden kişilik sistemi; bireyler arası etkileşim, statü ve rollerde tezahür eden toplumsal sistem ve nihayet bilgi, edebiyat, sanat ve diğer beşeri ürünlerde tezahür eden kültürel sistem Parsons'un yaklaşımında eylem sisteminin bileşenlerini oluşturur. Parsons'un eylem sistemindeki bu dört bileşen, aynı zamanda

birbirleriyle de ilişki içerisindedir (Ritzer ve Stepnisky, 2014, ss. 243-252; Layder, 2014, ss. 20-23).

Parsons, toplumu her biri belirli bir fonksiyonu yerine getiren alt sistemlerden oluşan ve üyelerinin tüm ihtiyaçlarını giderebildikleri kendine yetebilen bir yapı ya da sistem olarak kabul eder. Bu şekilde kendine yetebilirliğini devam ettirebilmesi için, dolayısıyla varlığını sürdürebilmesi her sistem gibi toplumun da dört işlevi yerine getirebilmesi gereklidir. İşte bu noktada Parsons'un toplumu kendine yeten bir sistem olarak görmesinin yanında, onu alt sistemlerden oluşan bir bütün olarak kabul eden yaklaşımı devreye girer. Ona göre toplumun varlığının sürdürülmesi için dört ayrı işlevin yerine getirilmesi gereklidir. Alt sistemlerden oluşan toplumda bu dört işlevin her birini de farklı bir alt sistem yerine getirir. Parsons'un AGIL (UABG) olarak bilinen bu şemasına göre sistemlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için uyum, hedefe (amaca) ulaşma, bütünleşme ve gizlilik (kalıp devamlılığı) işlevlerini yerine getirebilmeleri zorunludur. Ona göre bu dört işlevin her birisi toplumun dört alt sistemi tarafından yerine getirilir. Ekonomik malların ve hizmetlerin üretilmesi ve bölüşülmesi aracılığıyla uyum işlevini ekonomi sistemi, meşru güç ve kaynakların kullanımı vasıtasıyla toplumsal hedefleri yerine getirerek hedefe ulaşma işlevini siyasal sistem, kültür ve normları bireylere aktarma vasıtasıyla gizlilik işlevini (kalıp devamlılığı) güvenlik sistemi ve nihayet toplumun farklı bileşenleri arasında uyum ve eşgüdümü sağlama vasıtasıyla bütünleşme işlevini de toplum yerine getirir (Ritzer ve Stepnisky, 2014, ss. 243-248; Layder, 2014, ss. 23-25). Parsons'un sistem analizinde siyasetin de toplumun bir alt sistemi olduğu görülür. Bunun da ötesinde Parsons, toplumun varlığını devam ettirebilmesi için zorunlu olan işlevlerden birisini siyasal sisteme devrederek onu önemli bir konuma yerleştirir.

David Easton'un siyasal sistem yaklaşımında da sistem-çevre ayrımını görmek mümkündür. Easton siyasal sistemi, çevresi olarak tanımladığı diğer sistemler ve toplumdan ayırır. Ancak Easton, siyasal sistemin çevresini toplum içi ve toplum dışı olmak üzere iki kategoriye ayırır. Toplum içi sistemler, ekonomi, kültür veya sosyal yapı gibi, siyasal sistemle aynı yapının, yani toplumun işlevsel parçaları olan ve bir araya gelerek toplumu oluşturan bileşenlerden oluşur. Easton'a göre siyasal sistemin toplum içi çevresi, yani siyasal sistem dışındaki sistemler, toplumda siyasal sistemin

işlemesi gereken koşulları ortaya çıkaran ve şekillendiren kaynağı oluşturur. Siyasal sistemin çevresini oluşturan ikinci kısım olan toplum dışı sistemler, mevcut toplumun dışında kalan tüm sistemleri içerir. Bunlar, uluslararası toplumun veya üst toplum olarak tanımlanabilecek, toplumların bileşen olarak birer parçası olduğu toplum üstü sistemin diğer bileşenleridir. Uluslararası siyasal, ekonomik veya kültürel oluşumlar, siyasal sistemin toplum dışı çevresi kategorisine girer. Bir siyasal sistemin dışında yer aldığı düşünülen bu iki kategorili sistem, toplum içi ve toplum dışı sistemler birlikte, siyasal sistemin genel çevresi olarak tanımlanabilir (Easton, 1965, ss. 21-22).

Parsons ve Easton gibi, Niklas Luhmann da sistem yaklaşımının bir temsilcisidir. Onun sistem teorisi üzerinde Harvard Üniversitesindeki derslerine katıldığı Parsons'un etkileri olduğu muhakkaktır. Bu yüzden Luhmann'ın sistem teorisi ile Parsons'un sistem yaklaşımı arasında benzerlikler vardır. Ancak Luhmann'ın yaklaşımı kendine has yönleriyle Parsons'tan ayrılır ve ikisi arasındaki bazı temel farklılıklar söz konusudur. Öncelikle Parsons'un yaklaşımında toplum açık bir sistem olarak ele alınırken, Luhmann'ın teorisinde toplum ve diğer bütün alt sistemler işlevsel kapalı sistemler şeklinde kabul edilir (Rodríguez ve Torres, 2007, s. 81; Luhmann, 1991, ss. 63, 167).

Parsons'ın sistem teorisinde yapı merkezî konumdadır ve yapının korunması en önemli/öncelikli hedeftir. Bu bağlamda işlevin amacı, yapıyı korumaktır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 210). Oysa Luhmann'da işlev (operasyon) daha öncelikli hale gelir ve yapı, belirli operasyonları yerine getirme amacına hizmet eder. Luhmann'da asıl sorun yapının korunması değil yapının operasyonlar aracılığı ile sürekli yeniden üretilmesidir (Luhmann, 1991, s. 79). Parsons ve Luhmann arasındaki belki de en önemli fark toplumun oluşumunda bireyin (insanın) rolüne yaklaşımlarında görünür hale gelir. Parsons'un sistem yaklaşımında, eylemde bulunan bireylerin etkileşimi söz konusudur. Toplumsal sistem ona göre eylemde bulunan bireylerin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Parsons, 2005, s. 3). Luhmann'ın teorisinde ise insana dolayısıyla bireylere yer yoktur. Bir sistem olarak toplum ona göre bireylerden, dolayısıyla insandan değil operasyonlardan oluşur (Luhmann, 1991, ss. 67-68).

Düşüncesi üzerinde Parsons'un etkisi büyük olmasına rağmen Luhmann'ın ondan farklılaşmasının belki de asıl sebebi, Şilili biyologlar Humberto Maturana ve Francesco Varela'nın biyolojik sistemler için geliştirdikleri sistem teorisi ve bu teori kapsamında ortaya attıkları autopoiesis kavramının, Luhmann'ın sistem teorisinde önemli yer tutmasıdır. Autopoiesis kavramı kendi (kendi kendine) anlamına gelen Yunanca *autos* ile yapmak, üretmek anlamını taşıyan Yunanca *poiein* kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşur ve kendi kendisini üreten, kendi kendisini var eden anlamlarına gelir (Luhmann, 1995, ss. 12, 56; Maturana, 1985, s. 141). Maturana ve Varela, otopoietik canlı sistemleri tanımlarken onları oluşturan parçalar arasındaki[1] mekansal ilişkiden ziyade, bu parçalar arasındaki süreçler ve etkileşimleri dikkate alırlar. Bu şekilde otopoietik canlı sistemler, kendisini oluşturan parçaların ve bu parçalar arası ilişkilerin oluşturduğu bir bütün oluşturan karmaşık sistemler şeklinde kabul edilirler. Maturana ve Varela'nın düşüncelerinin temelinde canlıların otopoiesis, yani kendi kendisini üretme özelliği taşıyan karmaşık sistemler olduğu kabulü yatar. Onlara göre otopoietik sistemlerin en önemli niteliği, kendi kendilerini yeniden var edebilmeleridir. Dolayısıyla otopoietik sistemler, kendi operasyonlarının ürünü olarak kabul edilirler. Dahası otopoietik bir sistem sadece kendisini değil, aynı zamanda onu oluşturan yapıtaşlarını da yine bu yapıtaşlarının oluşturduğu ağ içerisinde oluşturur (Luhmann, 1997, s. 65; Maturana, Varela ve Uribe, 1985, ss. 157-159).

Maturana ve Varela'nın biyolojik sistemleri merkeze alarak geliştirdikleri sistem yaklaşımını Niklas Luhmann, sosyal sistemlere uygulamıştır. Alman düşüncesinde mega teori ya da evrensel teori geleneğinin son temsilcilerinden birisi olan Luhmann'ın, Parsons, Maturana ve Varela gibi isimlerin düşüncelerinden etkilenerek geliştirdiği sistem teorisi, (siyaset, hukuk, eğitim, kültür vb.) sosyal bilimler alanının tamamına uygulanabilir olan, kendi ifadesiyle, *evrensel bir süper*

[1] Maturana ve Varela'nın Luhmann tarafından da benimsenen bu yaklaşımı bağlamında ele alındığında, otopoietik bir sistem olarak siyaset, onu oluşturan yapıtaşları (siyasal partiler, sendikalar, menfaat grupları, meclis, hükümet, yerel yönetimler, dernekler, sivil toplum örgütleri gibi siyasal kurum ve yapılar) ve bu yapıtaşları arasındaki etkileşim ağının oluşturduğu karmaşık bir sistem olarak tanımlanabilir. Otopoietik bir sistem olarak siyaseti oluşturan yapıtaşlarının kendisi de yine bu etkileşim ağı içerisinde var olurlar.

teori olarak kabul edilir (Luhmann, 1991, s. 19). Sistem teorisi ile Luhmann, sosyoloji için genel geçer bir teori ortaya koymuştur.

Teorisinin asıl nesnesi toplum olmasına rağmen Luhmann üç sistem türü olduğunu söyler: 1-yaşayan canlılar, hücreler, sinir sistemleri ve bağışıklık sistemlerini içeren biyolojik sistemler; 2-insan bilincinin oluşturduğu psikolojik sistemler ve 3-operasyonları iletişim olan sosyal sistemler. Luhmann bir sistem türü olarak makinelerden de bahsetse de otopoetik olmadıkları için onları sistem analizinin dışında bırakır. Ona göre makinelerin de sistem analizine dahil olabilmesi için onların gözlemleyebilme yeteneğine sahip olmaları gereklidir (Luhmann, 1990, s. 10, 1991, s. 16)**.** Sistem teorisinde gözlemleme ile otopoiesis arasında bir ilişki söz konusudur. Burada kastedilen gözlem, sistemin kendi kendini gözlemlemesidir ve bu yeteneğe sahip sistemler otopoietik sistemlerdir. Kendi kendini gözlem, Luhmann'a göre otopoiesisin operasyonel aşaması ve aynı zamanda otopoietik üretimin olmazsa olmaz bir bileşenidir. Bu gözlem sayesinde, sistem içerisinde yeniden üretilen bileşenlerin sisteme yabancı elemanlar olarak değil, sisteme ait bileşenler olarak üretilmesi sağlanır. Bu yüzden sistem teorisinde kendi kendini gözlem aynı zamanda kendi kendini yeniden üretme ve kendi kendini tanımlama ile de ilişkili kabul edilir (Luhmann, 1991, ss. 63-64, 230)**.**

Luhmann'ın sistem teorisinin belki de en sıra dışı yönü, sistem olarak insana yer vermemesidir. Ona göre insan, kişi sayısı bir veya birden fazla olsa dahi bir sistem değildir. "İnsan kendisine ve gözlemcilere bir birim olarak görünebilir ama o bir sistem değildir. Bunun da ötesinde, çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle de herhangi bir sistem oluşturulamaz" (Luhmann, 1991, ss. 67-68). Bir sistem olmasa da veya bir araya gelerek dahi bir sistem meydana getiremese de insan, Luhmann'ın düşüncesinde farklı yönlerden her üç sistemin birer parçasıdır. İnsanın bedeni biyolojik bir sistem iken bilinci ise psikolojik bir sistemdir. Sosyal sistemler ise ona göre insanın davranışlarında görünür hale gelir (Berghaus, 2011, ss. 32-33; Luhmann, 1990, s. 10). İnsanı dışlayan bu yaklaşımından dolayı Luhmann, "anti-hümanist" olmakla eleştirilir. Bunların başında Luhmann'la beraber *Toplum Teorisi veya Sosyal Teknoloji (Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie (1971)* adlı çalışmayı yayımlayan Jürgen Habermas'ın eleştirisi gelir. Daha sonra meşhur

"Luhmann-Habermas Tartışması" olarak da anılacak olan bu tartışmada Habermas, Luhmann'ı özneyi, dolayısıyla insanı görmezden gelip sisteme odaklanmakla suçlar. Habermas Luhmann'ın insanı dışlayan bu yaklaşımını *metodolojik anti-hümanizm* olarak tanımlar (Berghaus, 2011, ss. 20-21; Habermas, 1985, ss. 435-436). Ancak belirtmek gerekir ki Luhmann'ın insanı yok sayan sosyolojisi, anti-hümanist ya da insan düşmanı bir teori olmaktan ziyade Habermas'ın isabetli ifadesiyle metodolojik bir yaklaşımdan ibarettir. Zira Luhmann'ın yaptığı, insanın varlığını inkar etmekten çok; özneyi, dolayısıyla insanı, sosyolojik bir kategori olarak reddetmektir (Berghaus, 2011, s. 20).

Luhmann'ın sistem teorisinin temelinde sistem-çevre ayrımı yer almaktadır. Çevre ona göre sistemden arta kalan, dolayısıyla sistemle ilişkisiz olan değil, aksine sistem için varoluşsal bir gerekliliktir. Çevrenin sistem için anlamı, sadece onun muhafaza edilmesi ile de ilgili değildir. Çevre aynı zamanda farklılaşma yoluyla sistemin tanımlanmasında önemli rol oynar. Sistem içerisindeki olay ve oluşların sürekli son bulup tekrar başlaması sistem-çevre ayrışması sayesinde mümkün olur. Dolayısıyla sistemi var eden ve onu tanımlanabilir hale getiren şey, onun çevreden ayrışmasından başka bir şey değildir (Luhmann, 1991, s. 242).

Bu teori bağlamında kendisi de bir sistem olan toplum da sistem-çevre ayrımına tabi tutulur. Bu çerçevede öncelikle toplumun kendisi bir sistem olduğu gibi, toplumu oluşturan alt bileşenlerin her birisi de birer (alt) sistem olarak kabul edilir. Siyaset, sanat, ekonomi, hukuk ve kitle iletişim araçları gibi tüm özel sosyal alanlar toplumun (işlevsel) alt sistemleri olarak tanımlanır ve bu alt sistemlerin her birisi toplum için önemli bir işlevi yerine getirir. Toplum açısından işlevsellikleri dolayısıyla alt sistemler arasındaki bu ayırımı Luhmann işlevsel ayrışma (farklılaşma) kavramıyla ifade eder (Luhmann, 1997, s. 963, 2017).

Sistem-çevre ayrımında her bir alt sistem için iki ayrı çevre söz konusudur. Öncelikle genel bir sistem olarak toplum, kendisini oluşturan bütün alt sistemler için çevre konumundadır. Bunun yanında her bir alt sistem için, toplumu oluşturan diğer bütün alt sistemler de yine çevre durumundadır. Dolayısıyla işlevsel olarak diğer bütün alt sistemlerden ve toplumdan ayrışan her bir alt sistem için hem toplum hem

de diğer bütün alt sistemler çevreyi oluşturur (Berghaus, 2011, s. 31). Luhmann'ın sistem-çevre ayrımı bağlamında ele alındığında, siyaset toplumun alt sistemlerinden birisini oluşturur. Toplum ise bir alt sistem olarak siyasetin çevresini meydana getirir. Siyasetin dışında, ekonomi, hukuk, din ve eğitim gibi toplumun diğer bütün alt sistemleri de yine siyasetin çevresini oluştururlar**.**

Sistem-çevre ayrımı sistem için varoluşsal bir öneme sahip olsa da sistemi asıl var eden bu ayrım değil, operasyonlarıdır. Öyle ki Luhmann'a göre sistem yapılardan değil, operasyonlardan oluşur. Bu toplum için düşünüldüğünde onu var eden şey toplumsal yapılar, kurumlar veya bireyler değil operasyonlardır. Sosyal sistemin operasyonları da ona göre iletişimdir. Dolayısıyla toplumu var eden şey Luhmann'a göre yapılar, kurumlar veya yukarıda da belirtildiği gibi insanlar değil, iletişimdir (Luhmann, 1997, s. 70). "Sosyal sistemleri ve dolayısıyla toplumu oluşturan operasyon, iletişimdir. Her iletişim gerçekleştiğinde, toplum oluştuğu gibi, iletişim asla tek başına bağımsız bir olay olarak gerçekleşemez, (…) yani yalnızca toplum içinde gerçekleşebilir" (Luhmann, 2000, s. 16). Sistemi var eden operasyonların asıl işlevi ise, sistem-çevre ayrımını üretmesi ve bu şekilde de ait olduğu alt sistemi, çevreden ve diğer alt sistemlerden ayırarak bir sistem haline getirmesidir. Çevresini, genel anlamıyla toplumun ve ekonomi, eğitim, hukuk gibi diğer bütün alt sistemlerin oluşturduğu siyasal sistem için bu şu anlama gelir: Siyasetin kendine has operasyonları (iletişimleri), onu bir alt sistem olarak çevresinden ayırmaktadır. Alt sistem olarak siyaseti var eden operasyonlar, ona has olan; ekonomi, eğitim veya hukuk sisteminin operasyonları olmayan operasyonlardır. Bu operasyonlar siyasal sistemi çevresinden ayırarak yeniden üretir.

Sistemi yeniden üreten operasyonlar, yine (sadece) sistem içerisinde gerçekleşir. Bir sistem olarak toplumu oluşturan operasyonlar olan iletişim de bu şekilde yine (sadece) toplum içerisinde gerçekleşir. Sistem ve sistemi oluşturan operasyonlar arasındaki bu ilişki, sistemin, dolayısıyla bir sistem olarak toplumun otopoietik olması ile açıklanır. Luhmann, Maturana ve Varela'nın yukarıda ele alınan otopoietik sistem yaklaşımını benimser ve bu yaklaşımı sosyal sistemlere uygular. Ona göre de otopoietik sistemlerin temel özelliği hem kendilerini hem de onları oluşturan yapıtaşlarını, bu yapıtaşlarından oluşan bir ağ içerisinde üretmesidir.

“Otopoietik sistemler, sadece kendi yapılarını değil, aynı zamanda kendisini oluşturan yapıtaşlarını da yine bu yapıtaşlarından oluşan ağ içerisinde üreten sistemlerdir” (Luhmann, 1997, s. 65). Dolayısıyla sistem teorisinde toplumun iletişimden oluşması ve iletişimin de toplum içerisinde gerçekleşmesi toplumun otopoietik bir sistem olması ile açıklanır.

Luhmann’ın sistem teorisinin sunduğu sistem-çevre ayrımı, siyasetin bir sistem olarak toplumun diğer bileşenlerinden ayrılarak kendi başına bir sistem niteliği kazanmasına imkân verir. Sistem teorisinin bir diğer önemli kavramı da işlevsel farklılaşmadır. İşlevsel farklılaşma sayesinde siyasal sistem, ortaya çıkardığı işlevler aracılığı ile diğer sistemlerden ayrılır. Bu bağlamda Luhmann’ın sistem teorisi, siyaseti kendine has operasyonlara sahip olan ve yine bu operasyonlardan oluşan işlevsel bir alt sistem şeklinde ele alma imkânı sunar. Bu şekilde bu çalışma kapsamında merkezî öneme sahip olan siyasal katılım tiplerinin her birini de siyasal sistemi var eden operasyonlar olarak kabul etme imkânı elde edilebilir. Bunun da ötesinde Luhmann’ın sistem yaklaşımı, bu çalışmada hangi siyasal katılım tiplerinin analize dahil edileceği sorusunun cevaplanması açısından da fayda sağlar.

Luhmann’ın da dahil olduğu sistem yaklaşımını bu şekilde özetledikten sonra, sistem yaklaşımına göre siyaset ele alınabilir. Bunun için öncelikle toplumsal sistem yaklaşımında kilit konumda olan sistem kavramını tanımlamak yerinde olur. Sistem kavramı, teknikten biyolojiye, uluslararası ilişkilerden psikolojiye, coğrafyadan astronomiye kadar insanın hakkında düşünce veya bilgi ürettiği neredeyse her alanda kullanımda olan bir kavramdır. Bu yönüyle sistem kavramı çok farklı anlamlarda kullanılır. Geniş kullanım alanına sahip bu kavramın bütün anlamlarını burada değinmek gereksiz olduğu kadar imkân dahilinde de değildir. Bu çalışma kapsamında kavramın toplum bilimsel içeriği önem arz ettiğinden, kavramın bu anlamının dikkate alınması yeterlidir.

Oxford sözlüğünde sistem basit olarak “karmaşık bir bütün; bir mekanizma veya birbirine bağlı ağ olarak birlikte çalışan bir dizi şey” şeklinde tanımlanır (Stevenson ve Waite, 2011, s. 1462). Kavramın “birlikte durmaya sebep olmak" anlamına gelen Yunanca sunistánai fiilinden geldiğini belirten Peter Senge ve

arkadaşları, çokça alıntılanan tanımlarında sistemi, "… zaman içinde sürekli olarak birbirlerini etkiledikleri ve ortak bir amaca doğru çalıştıkları için öğeleri "birbirine bağlı duran" algısal bir bütün" olarak tanımlarlar (Senge, Roberts, Ross, Smith ve Kleiner, 1994, ss. 90-91). Başka bir tanımda, "organize veya karmaşık bir bütün olarak sistem, karmaşık veya üniter bir bütün oluşturan şeylerin veya parçaların bir araya gelmesi veya birleşimi" şeklinde tanımlanır (Johnson, Kast ve Rosenzweig, 1963, s. 4). Burada yer verilen tanımlarda da görüldüğü gibi, sistem tanımlarının tamamının, çok az farklılık dışında üç ortak nokta barındırdığı söylenebilir. Öncelikle bu tanımlarda, bir araya gelen parçalar veya öğeler dikkat çeker. İkincisi bu öğeler veya parçalar birbirleriyle bağlantılı veya ilişkili şekilde ele alınır. Son olarak tanımların tamamında birbirleriyle bağlantılı parçaların bir araya gelerek oluşturdukları bir bütün söz konusudur.

Yukarıdaki tanımlarda görülen, sistemi birbirileriyle bağlantılı parçaların oluşturduğu bir bütün olarak kabul eden yaklaşımı, Niklas Luhmann'ın başını çektiği sistem yaklaşımında da bulmak mümkündür (Berghaus, 2011, s. 38)**.** Ancak Luhmann, bu üç unsura (parça, ilişki ve bütün) sınır ve çevre faktörlerini de ekleyerek sistem kavramını daha da belirginleştirir. Ona göre sistem, "sistem tarafından belirtilen bir iç (sistem) ile sistem tarafından belirtilen bir dış (çevre) arasındaki ayrımın geçerli olduğu her şeydir. (...) Bir sistem, parçaları olarak belirli öğeleri kullanır; her sistem kendi parçasını kullanır. Aynı anda başka bir sistemin elemanları olamayacak elemanlar" (Krause, 2005, s. 232). Benzer bir sistem tanımında Willke, sistemi "birbirleriyle ilişkileri diğer unsurlarla olan ilişkilerinden niceliksel olarak daha yoğun ve niteliksel olarak daha üretken olan parçaların bütünsel bir bağlantısı" olarak tanımlar. Willke'ye göre ilişkilerin bu çeşitliliği, sistemi ve sistemin çevresini ayıran bir sistem sınırı oluşturur (Willke, 2006, s. 251). Görüldüğü gibi, her biri bir işlevi yerine getiren birden fazla parçanın bir araya gelerek meydana getirdiği bir bütün şeklinde ele alınan sistem kavramı, sistem yaklaşımında çevresinden bir sınırla ayrılarak daha özerk bir yapıya dönüşür.

Sosyal bilimsel anlamı göz önüne alındığında toplumun kendisi bir sistem olarak kabul edildiği gibi, toplumu oluşturan bütün bileşenler de birer sistem olarak kabul edilir. Bu bağlamda ekonomi, eğitim, ulaşım, hukuk, sağlık ve güvenlik gibi

toplumun alt bileşenlerinin her biri ve bu alt bileşenleri oluşturan unsurların da her biri birer sistem olarak kabul edilir. Bir örnek olarak eğitim alanı sistem yaklaşımıyla ele alındığında, toplumsal sistemin alt bileşeni olan eğitim sisteminin yine bir alt bileşeni olan yükseköğrenim de sistem yaklaşımına göre bir sistemdir.

1.1.2. Sistem Olarak Siyaset

Yukarıda anılan diğer sosyal alanlar gibi toplumun bileşenlerinden biri olarak görülen siyaset, sistem teorisinde ise toplumun alt sistemlerinden biri olarak ele alınır. Ancak siyaset alanını sistem olarak tanımlamak sistem teorisine özgü bir yaklaşım değildir. "Siyasal sistem" kavramı, ihtiva ettiği yapı, süreç ve aktörlerle beraber siyaset alanını tanımlamak için sistem teorisi dışında da yaygın bir şekilde kullanılır. Siyaset bilimi literatüründe de karşımıza çıkan bu iki yaklaşımdan ilki, "tarihsel pragmatik yaklaşım" olarak tanımlanan ve siyasal sistemi; devlet, anayasa, hükümet sistemi gibi siyaset biliminin diğer temel kavramlarından ayrıştıran geniş kapsamlı tanımlardır. Diğer yaklaşım ise bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınan ve siyasal sistemi, sistem teorisi çerçevesinde ele alan "sistem yaklaşımı"dır (Massing, 2003, ss. 528-531). Bu iki yaklaşımın dışında siyasal sistemi oldukça dar bir çerçevede ele alan tanımlar da söz konusudur. Bu bölümde "siyasal sistem" kavramı, sistem yaklaşımı ile sınırlı şekilde değil, kavramın diğer kullanımları da göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Siyasal sistem kavramına yaklaşımda sistem teorisi yaklaşımı ve tarihsel pragmatik yaklaşım arasında temel bir fark söz konusudur. Kavram, sistem teorisinde genel bir sistem olarak toplumun bir alt bileşenini, toplumsal hayatın içinde belirli bir alanı, bir toplumsal alan veya davranış sistemini tanımlamak için kullanılır. Kavramının tarihsel pragmatik kullanımı ise, kurumları, aktörleri ve süreçleriyle birlikte devletlerin veya uluslararası siyasal oluşumların kurumsal yapılanmasını ifade eder. Kavramın her iki kullanımını birbiriyle ilişkilendirmek gerekirse, tarihsel pragmatik siyasal sistem tanımının, sistem teorisindeki siyasal sistem tanımının içerisinde konumlandığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle ikincisi birinciyi kapsar.

Siyasal sistemi ele alan yaklaşımlara bakıldığında, bir uçta kavramın sadece devlet veya hükümeti işaret eden *dar tanım*ının, diğer uçta ise toplumsal davranışların önemli bir bölümünü, neredeyse tamamını, içeren *kapsayıcı tanım*ının yer aldığı geniş bir yelpaze görmek mümkündür. Kavramın anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından öncelikle dar anlamıyla siyasal sistem tanımlarını ele almakta fayda vardır. Siyasal sistem denince ilk olarak, (1) Heslop'un da (2022) belirttiği gibi kısa şekliyle devlet veya hükümeti oluşturan resmî kurumlar kümesi anlaşılır. Dar anlamıyla siyasal sistem kavramı, temel olarak siyasal yönetimin örgütlenme veya yapılanma biçimine işaret eder ve siyasal sistemi kurumsal bir yapıdan ibaret kabul eder. Bu dar ve basit anlam, belki de tarihsel pragmatik yaklaşımın siyasal sistem kavramını ayrıştırmaya çalıştığı devlet, anayasa veya hükümet sistemi gibi kavramların işaret ettiği içeriğin ta kendisidir. Siyasal yapılara ek olarak siyasal süreçleri de içermesine rağmen, (2) Wolfgang Rudzio'nun (2019, s. x) tanımı dar içerikli bir siyasal sistem resmi çizer. Rudzio siyasal sistemi, bir bütün olarak toplum için bağlayıcı kararların hazırlandığı, alındığı ve uygulandığı yapılar ve süreçler olarak tanımlar.

Siyaset bilimi literatüründe karşımıza çıkan diğer siyasal sistem tanımları çok daha geniş bir anlama sahiptirler. Tamamına burada yer verilmesinin mümkün olmadığı bu *kapsayıcı tanım*lar, kavramın basit versiyonunun içerdiği siyasetin kurumsal örgütlenme veya yapılanmasının yanında siyasal alandaki resmi veya resmi olmayan yapılar, siyasal süreçler ve siyasal davranışları da kavramın içeriğine dahil eder. (3) Newton ve van Deth'in tanımları buna örnek olarak verilebilir. İkiliye göre "Siyasal sistemler, yalnızca hükümet kurumlarını değil, aynı zamanda devlet daireleri ve kurumlarını, siyasal partileri, medyayı, uluslararası hükümetleri ve kurumları, quango'ları[2] ve çok sayıda ve çeşitlilikte özel kuruluş ve dernekleri de kapsayan her türlü kuruluşu içerir" (Newton ve van Deth, 2021, s. 93). Sadece resmî kurumlarla sınırlı olmadığının altını çizerek öncekilerden daha geniş kapsamlı bir siyasal sistem düşüncesi ortaya koysa da siyasal süreçler ve etkileşimleri içermemesinden dolayı bu tanımın kapsamının yine de geniş olmadığı söylenebilir.

[2] Quango: Yarı Özerk Sivil Toplum Kuruluşu. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Flinders ve Smith, 1999)

(4) Heslop'un tanımı bu bağlamda daha kapsayıcıdır. Ona göre daha geniş anlamda siyasal sistem,

> "fiili ve öngörülen siyasi davranış biçimlerini, yalnızca devletin yasal örgütlenmesini değil, aynı zamanda devletin nasıl işlediğinin gerçekliğini de kapsar. Yine daha geniş bir tanımla siyasal sistem, bir dizi 'etkileşim süreçleri' veya ekonomik sistem gibi politik olmayan diğer alt sistemlerle etkileşime giren sosyal sistemin bir alt sistemi olarak görülür." (Heslop, 2022).

(5) Scott ve Mcloughlin'de (2014) ise daha çok süreç odaklı bir siyasal sistem tanımı benimsenir. Yazarlar siyasal sistemleri herhangi bir toplumda kaynakların kullanımı, üretimi ve dağıtımı ile ilgili kararların alındığı süreçler şeklinde tanımlar. Scott ve Mcloughlin devamında siyasal sistemleri resmi ve gayrı resmi süreçler bağlamında ikili bir ayrımına tabi tutar. Onlara göre siyasal sistemin resmi boyutu liderlerin seçilme süreci, yürütme ve yasamanın rol ve sorumlulukları, siyasi partiler aracılığıyla siyasal temsil ve örgütlenme ile devletin hesap verebilirliği ve gözetimi süreçlerini içerir. Normlar ve kurallardan oluşan gayri resmi ve geleneksel siyasal sistemler ise resmi siyasi sistemin içinde veya yanında işleyebilir. (6) Gabriel Almond tanımında, siyasal sistemin farklı bir yönünü merkeze alır. Ona göre siyasal sistem,

> "tüm bağımsız toplumlarda bulunan, istihdam veya istihdam tehdidi, az ya da çok meşru fiziksel zorlama araçlarının kullanılması tehdidi yoluyla entegrasyon ve adaptasyon sağlama işlevlerini (hem kendi içinde hem de diğer toplumlara karşı) yerine getiren etkileşimler sistemidir. Siyasal sistem, toplumdaki düzeni koruyan veya dönüştüren meşru sistemdir" (Almond, 1960, s. 7).

Almond'un bu tanımında iki husus ön plana çıkar. Öncelikle yaygın tanımlardan farklı olarak siyasal sistemin işleyişi için meşru fiziksel gücün kullanımı ve istihdam tehdidine merkezi bir rol verir. Tanımda öne çıkan diğer husus ise, siyasal sistemi sadece bağımsız toplumlara özgü kabul etmesidir. Meşru fiziksel gücün kullanımı hususu, (7) Almond ve Powell'ın (1966, ss. 16-18) siyasal sistem

tanımlarında da karşımıza çıkar. Eski metinlerin bugün siyasal sistem kavramı ile ifade edilen şeyi hükümet, millet veya devlet gibi kavramlarla ifade ettiklerini ve yasal-kurumsal anlamla sınırlı olan bu kavramların da çoğunlukla batı ülkelerinde karşılaşılan bazı kurumsal yapılara işaret ettiğini belirten Almond ve Powell'a göre siyasal sistem kavramına, meşru fiziksel şiddetin kullanımını veya kullanım tehdidini etkileyen tüm etkileşimler dahil edilir. Onlara göre siyasal sistem yalnızca yasama organları, mahkemeler ve idari kurumlar gibi hükümet kurumlarını değil, siyasi yönü olan bütün yapıları içerir. Almond ve Powell bunlara akrabalık bağları ve kast grupları gibi geleneksel yapılar ile suikastlar, ayaklanmalar ve gösteriler gibi anomik fenomenlerle beraber partiler, çıkar grupları ve iletişim araçları gibi resmi örgütleri de eklerler. Bu iki tanımın ön plana çıkardığı resmi gücün kullanımı hususu, Weber'in devlet tanımında da karşımıza çıkar. Weber'e (2005, s. 1043) göre devlet, belirli bir toprak parçası içinde meşru fiziksel gücün kullanımında tek başına hak iddia eden bir insan topluluğudur.

Burada yer verilenlerin dışında da siyasal sistem tanımları bulmak mümkündür. Ancak kavramın içeriğini göstermek açısından bu tanımlarla sınırlı kalınabilir. Burada yer verilen tanımlara bakıldığında siyasal sisteme dair şu temel noktaların belirginleştiği söylenebilir: Öncelikle siyasal sistem kamusal ve sivil kurum ve yapılardan oluşan bir bütünü ifade eder. Bu yönüyle siyasal sistem hükümet, meclis, siyasal partiler ve yerel yönetimler gibi kamusal; sendikalar, menfaat grupları, dernekler ve sivil toplum örgütleri gibi sivil siyasal kurum ve yapılardan oluşur. İkinci olarak siyasal sistem, sadece kurum ve yapıları değil tüm siyasal davranış, etkileşim ve süreçleri ifade eder. Bu bağlamda siyasal sistem bir yandan siyasal yapıların merkezi rol oynadığı kanun çıkarma ve uygulama, seçim faaliyetleri gibi bütün kurumsal faaliyet veya siyasal süreçler ile siyasal kurumların birbirleriyle etkileşimini içerirken, diğer yandan da siyasal aktörler olarak bireylerin başta bir siyasal görev için aday olma veya oy verme olmak üzere bütün siyasal katılım faaliyetleri veya siyasal davranışlarını içerir. Bunların yanında siyasal sistem aynı zamanda toplumsal yaşamla ilgili genel geçer kararların alınması ve uygulanmasını ve meşru otorite ile fiziksel gücün kullanımını ifade eder.

Sistem teorisinde siyasal sistem kavramı, ele alınan bu tanımlardakinden daha geniş bir içeriğe kavuşur. Yukarıda siyasal sistem kavramının her iki kullanımını birbiriyle ilişkilendirirken belirtildiği gibi, buraya kadar yer verilen tanımların çerçevesini çizdiği siyasal sistem, sistem teorisindeki siyasal sistemin içerisinde konumlanır. Bir başka deyişle sistem teorisindeki siyasal sistem, buraya kadar yer verilen tanımların çerçevesini çizdiği siyasal sistemi kapsar. Zira sistem teorisinde siyasal sistem, genel bir sistem olarak toplumun bir alt sistemidir. Bu kısımda sistem teorisine göre siyasal sistem, David Easton ve Niklas Luhmann'ın yaklaşımları bağlamında özetlenmiştir.

Easton, (1965, ss. 17-25) sistem teorisi geleneğine sadık kalarak, siyasal alanı bir sistem olarak ele alır. Luhmann gibi o da siyaseti toplumun bir alt sistemi olarak görür. Siyasal hayatı, siyasal sistemin kendisinin de etkilerine maruz kaldığı ve karşılığında tepki verdiği bir ortama gömülü bir davranış sistemi olarak gören Easton (1965, s. 21) siyasal sistemi ise, bir toplum için değerlerin otoriter bir şekilde tayin edilmesini sağlayan etkileşimler şeklinde tanımlar. Böyle bir tanımlama ona göre siyasal sistemi, kendisinin çevresi olarak da tanımlanabilecek diğer sistemlerden ayıran temel şeydir. Görüldüğü gibi sistem teorisinde görmeye alışık olduğumuz sistem-çevre ayrımı, Easton'ın siyasal sistem yaklaşımında da karşımıza çıkar. Ona göre siyasal sistemin çevresi ikiye ayrılır: toplum içi çevre ve toplum dışı çevre. Toplum içi çevre, siyasal sistem gibi toplum çatısı altında bulunan ekonomi, kültür, sosyal yapı veya kişilikler gibi toplumun işlevsel sistemlerinden oluşur. Toplum dışı çevre ise, toplumun dışında kalan ve uluslararası toplumun veya başka bir toplumun parçası olan uluslararası siyasal sistemler, uluslararası ekonomi veya uluslararası kültürel sistemlerden oluşur (Easton, 1965, ss. 21-22). Easton'a göre siyaset dahil, toplumu oluşturan alt sistemlerin hepsi, Luhmann'ın düşüncesinden de aşina olduğumuz, işlevsel farklılaşma ile birbirlerinden ayrılırlar ve her biri sosyal sistem için belirli işlevleri yerine getirirler (Westle, 2007, s. 105). Bu bağlamda siyasal sistemlerin diğer sistemlerden ayrılmasını kolaylaştıran iki işlevi vardır. Bütün siyasal sistemlerin öncelikle toplum için değerler tahsis edebilmeleri gerekir. Siyasal sistemlerin ikinci işlevi ise toplumun üyelerini, tahsis edilen bu değerleri kalıcı şekilde benimsemeye ikna etmeleridir (Easton, 1965, ss. 23-24).

Luhmann'ın siyasal sisteme yaklaşımı, yukarıda da vurgulandığı üzere, onun mega teori olarak nitelendirilen sistem teorisi çerçevesinde şekillenir. Bu teori, toplumsal hayatın bütün alanlarını açıklama iddiasını taşır. Bu bağlamda ekonomi, eğitim, hukuk veya din gibi siyaset de toplumun bir alt sistemi olarak ele alınır. Luhmann siyaseti, diğer toplumsal alanlardan işlevsel farklılaşma yoluyla ayrılan toplumun (işlevsel) bir alt sistemi olarak değerlendirir. Onun teorisinin temelinde sistem-çevre ayrımı yer alır. Bu yüzden siyasal sistem de bir sistem çevre ilişkisi içinde düşünülür. Buna göre kendisi toplumun bir alt sistemi olan siyasetin çevresi hem toplum hem de ekonomi, eğitim, hukuk ve din gibi toplumun diğer bütün alt sistemlerinden oluşur. Siyasetin diğer alt sistemlerden ayrışması ise, yukarıda da ifade edildiği gibi işlevsel farklılaşma ile gerçekleşir. Luhmann'a (1996, s. 33) göre siyasal sistemin bir alt sistem şeklinde işlevsel ayrışması, toplumsal evrimle beraber gücün (otorite) siyasal kurumlarda yoğunlaşması sonucu gerçekleşir. Sistem teorisi bağlamında, işlevsel olarak farklılaşmış, özerk ve otopoietik bir alt sistem teşkil etse de ona göre siyaset de diğer alt sistemler gibi, bir bütün olarak sistemin işleyiş tarzına bağlıdır. Bu aynı zamanda siyasal sistemin de bir işleyiş biçimi olarak iletişime bağlı olduğu veya toplum gibi siyasetin de iletişimden meydana geldiği anlamını taşır. Ancak Luhmann, siyasal sistemde gerçekleşen iletişimin, siyasal iletişim olduğunu belirtir (Luhmann, 2000, s. 16).

Siyasal sistemin toplumun diğer alt sistemlerinden ayrışması sistem-çevre ayrımı çerçevesinde gerçekleşse de onu asıl ortaya çıkaran şeyin kendine has operasyonları olduğu söylenebilir. Zira Luhmann'a göre bir sistemi var eden şey onun yapıları değil operasyonlarıdır. Bir alt sistem olarak siyaset de siyaset denince ilk önce akla gelen meclis, hükümet veya siyasal partiler gibi kuruluşlardan veya milletvekili, seçmen veya yönetici gibi bireylerden değil; kendine has operasyonlarından oluşur. Başka bir ifadeyle siyasal sistemi var eden şey siyasal kurumlar veya siyasetçiler değil, bütün yasama, yürütme ve yargı faaliyetleri, oy kullanmak, bir görev için aday olmak, siyasal partilere üye olmak, siyasal propaganda veya protesto yapmak gibi siyasetin kendine has operasyonlarıdır. Siyasal sistemi var eden bu operasyonların asıl işlevi ise, sistem-çevre ayrımını üreterek siyasal sistemi diğer alt sistemlerden ayrıştırarak özerk bir alt sistem haline

getirmesidir. Çünkü sistem teorisi bağlamında düşünüldüğünde, burada bahsedilen siyasal sisteme has operasyonlar, diğer alt sistemlerin değil, siyasal sistemin sınırları içerisinde gerçekleşen operasyonlardır.

Luhmann'a (2000, ss. 144-147) göre işlevsel ayrışma ile diğer alt sistemlerden ayrılan bir alt sistem olarak siyasetin işlevi, karar mekanizması ile yerine getirilir. Çünkü siyasal sistemin operasyonları, dolayısıyla bu sistemde gerçekleşen işlemler, kararlardır. Yukarıda da değinildiği gibi kararlar geçmişi, bugünü ve geleceği birbirine bağlarlar. Bugünde gerçekleşen işlemler olarak kararlar, geleceğe yönelik etki iddiasını taşırlar. Bu, siyasal sistemde gerçekleşen operasyonlar olarak kararların toplumsal hayat için önemli bir niteliğini veya işlevini ifade eder. Şimdide gerçekleşen operasyonlar olarak kararlar, toplumsal hayatın geleceğini etkilemeyi amaçlarlar.

Siyasal sistem kavramının sistem teorisi geleneğinde nasıl ele alındığı bu şekilde görülmüş oldu. Bu geleneğin siyasal sistem kavramına yaklaşımında en dikkat çeken husus, siyasal sistemin bir alan veya toplumun alt sistemi şeklinde kabul edilmesidir. Easton'da siyasal sistem toplum için bazı işlevleri yerine getiren bir alt sistem olarak kabul edilirken Luhmann'a gelindiğinde tanımdaki yapı, kurum ve yasalar daha da görünmez hale gelir ve siyasal sistem tamamen bir toplumsal alana indirgenir.

Son olarak burada bu yaklaşımların çerçevesini çizdiği siyasal sistem tanımlarının özellikle yabancının siyasal katılımı için ne anlam taşıdığına da değinmekte fayda vardır. Bu değerlendirmede bir siyasal aktör olarak yabancının, bu yaklaşımların benimsediği siyasal sistemlere hangi şekillerde yer alabileceği veya bu sistemlere nasıl katılabileceği tartışılmıştır. Öncelikle dar tanımların hükümet veya devlet şeklinde ifade ettiği siyasal sistem, bir aktör olarak yabancı için somut bir siyasal katılım formu vadetmez. Bu haliyle siyasal sistem, yabancı için ancak aidiyet hissedebileceği veya özdeşleşebileceği bir yapı işlevi görür. Siyasal sistemin kapsayıcı tanımları ise yabancı için zengin bir siyasal katılım imkânı sunar. Siyasal aktör olarak yabancı, geniş tanımların çerçevesini çizdiği haliyle siyasal sistemde öncelikle kurumsal ve örgütsel siyasette yetki ve sorumluluk elde edebileceği görev

ve makamlar elde edebilir. Bunun yanında yabancı oy kullanma ve seçimlerde bir görev için aday olma gibi siyasal faaliyet veya seçimler gibi siyasal süreçler üzerinden de kapsayıcı tanımların çerçevesini çizdiği siyasal sisteme dahil olabilir.

1.2. SİYASAL KÜLTÜR

Eğer bir önceki bölümde ele alınan siyasal sistem, siyasal bir davranış olarak siyasal katılımın ortaya çıktığı, vücut bulduğu veya gerçekleştiği somut ve maddi kurumsal çerçeve veya toplumsal alan/mecra olarak tanılanırsa, siyasal kültür de hem bireylerin hem de siyasal yapı ve kurumların siyasal sistemdeki faaliyet ve davranışlarını, dolayısıyla siyasal katılımı etkileyen, yönlendiren ve ona *anlam* kazandıran temel unsur olarak tanımlanabilir. Siyasal sistem siyasetin tanımlanmış form ve çerçevesini temsil ederken, siyasal kültür ise siyasetin fiiliyatta icra edilme tarz ve yöntemini temsil eder. Bir anlamda siyasal sistem, siyasetin kalıbını oluştururken, siyasal kültür ise siyasetin rengini oluşturur. Dolayısıyla siyasal kültür, siyasal katılım açısından önem arz eden bir kavramdır. Bu bölümde hem siyasal kültür kavramının nasıl tanımlandığı hem de literatürde öne çıkan siyasal kültür tipleri incelenmiştir.

Kavrama dair literatürde öne çıkan tanım, Almond ve Verba'nın (1963) kurucu ve çok atıf alan çalışmasında ABD, İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika'da gerçekleştirdikleri büyük çaplı, karşılaştırmalı ve etkili araştırmada ortaya koydukları tanımdır. Almond ve Verba öncelikle neden "siyasal kültür" kavramını kullandıklarını tartışırlar. Siyasal kültürden bahsedilebileceği gibi, ekonomik veya dini kültürden de bahsedilebileceği gerçeğini hatırlatan yazarların bu kavramı kullanmalarının nedenlerinden birisi, siyasal olan ile siyasal olmayan kültür alanlarının birbirinden ayrılmasıdır. Buradan hareketle Almond ve Verba'ya göre siyasal kültür, özel olarak siyasal yönelimlere, kişinin siyasal sisteme ve onun çeşitli bileşenlerine yönelik tutumlarına ve kendisinin siyasal sistemdeki rolüne yönelik tutumlarına atıfta bulunur. Buna göre siyasal kültür, bir toplumun üyeleri arasında siyasi konulara yönelim kalıplarının dağılımıdır. Bir toplumun siyasal kültürü ise onlara göre, siyasal sistemin o toplumda yaşayan insanların biliş, duygu ve

değerlendirmelerinde içselleştirilmesi olarak anlaşılır (Almond ve Verba, 1963, ss. 12-14). Almond ve Powell (1966, s. 23) da paralel bir şekilde *siyasal sistemin psikolojik boyutu* olarak gördükleri siyasal kültürü bir topluluğun tamamında ya da sadece bir kısmında geçerli olan tutum, inanç, değer, beceri, eğilim ve kalıplar şeklinde tanımlarlar. Cartocci'ye (2011, s. 1967) göre siyasal kültür, "bir siyasal topluluğun üyelerinin siyasal aktörler olarak kendi rollerine, diğer siyasi aktörlere, ait oldukları topluluğa ve içinde yaşadıkları kurumsal yapıya anlam vermelerini sağlayan nispeten tutarlı bir bilişsel ve değerlendirici modeller repertuarından oluşur". Patrick'in tanımında ise siyasal kültürün toplum üyeleri arsındaki etkileşimlerin düzenlenmesindeki rolü ön plana çıkar. Patrick siyasal kültürü "siyasal sistemin doğasını karakterize eden ve üyeleri arasındaki siyasal etkileşimleri düzenleyen temel inançlar, değerler ve tutumlar dizisi" olarak tanımlar (Patrick 1984'ten akt. Berg-Schlosser ve Schissler, 1987a, s. 11). Çalışma ve boş zamana yönelik tutumlar, dini inançlar, eğitim tarzları ve hedefleri gibi aslında siyasal olmayan unsurların da siyasal kültür alanına dahil olduğunu belirten Greiffenhagen ve Greiffenhagen (2002, s. 387) ise siyasal kültürü genel olarak, bir toplumun siyasal sisteme yönelik tüm yönelimlerinin dağılım modeli şeklinde tanımlarlar. Ona göre siyasal yönelimler ise görüş, tutum, duygu ve değerleri içerir.

Örnekleri çoğaltılabilecek olan bu siyasal kültür tanımlarına bakıldığında iki boyutun görünür olduğu söylenebilir: *yönelim* boyutu ve *nesne* boyutu. *Siyasal kültürün yönelim boyutu*nda başta birey olmak üzere siyasal aktörlerin bazı tutum ve yaklaşımları yer alır. Buna göre siyasal aktörler siyasal bileşenlere yönelik bilgi, tutum, eğilim, inanç, değer, beceri veya anlamlandırma gibi yönelimler geliştirirler. Dahası siyasal aktörlerin bu yönelimleri de bilişsel, duygusal ve değerlendirici nitelikte ortaya çıkar. *Siyasal kültürün nesne boyutu*nda ise, birincisinde bahsedilen tutumların yöneldiği siyasal bileşenler, kurumlar veya aktörler yer alır. Bu siyasal bileşenlerin başında kişinin bir siyasal aktör olarak kendisine, kendisinin siyasal rolüne veya siyasal beceri ve yeteneklerine yönelimi gelir. Bunun dışında genel olarak siyasal sistem, siyasal kurumlar, diğer siyasal aktörler ve siyasal mesele ve konular kişilerin yönelim geliştirdikleri diğer siyasal bileşenlerdir.

Siyasal kültür kavramının tanımlarını bu şekilde özetledikten sonra, siyasal kültür tiplerinin de ele alınması gereklidir. Siyasal kültür tiplerine bakıldığında, kavramın tanımları ile benzer hususların ön plana çıktığı görülür. Almond ve Verba, siyasal kültürün bazı siyasal yönelimlerle beraber şekillendiğini belirtirler. Buna göre bireyler siyasal meselelere yönelik üç yönelim tarzına sahip olabilirler: (1) bilgi: siyasal sistem, rolleri ve bu rollerin sahipleri, girdileri ve çıktıları hakkında bilgi ve inançları içeren *bilişsel yönelim*; *(2)* duygu: siyasal sistem, rolleri, personeli ve performansı hakkındaki duygular içeren *duygusal yönelim* ve *(3)* yargı: değer standartları ve kriterlerinin bilgi ve duygularla birleşimini kapsayan siyasal meseleler hakkındaki yargılar ve görüşleri içeren *değerlendirici/normatif (evaluative, normative) yönelim* (Almond ve Verba, 1963, ss. 14-15). Devamında Almond ve Verba, bu üç yönelimin her birini ayrı ayrı dört farklı bileşene/nesneye/aktöre yöneltirler: kişinin (i) kendi ülkesi ve genel anlamda siyasal sistemi, tarihi, gücü ve anayasal özellikleri hakkında; (ii) siyaset yapımının yukarıya doğru akışında yer alan yapılar ve roller, siyasal elitler ve politika önerileri hakkında; (iii) siyaset yapımının aşağıya doğru akışında yer alan yapılar, bireyler ve kararlar hakkında; (iv) kendisini siyasal sistemin bir üyesi olarak nasıl algıladığı, kendi hakları, yetenekleri, yetkileri, yükümlülükleri, siyasal etki oluşturma ve siyasal faaliyetlerinde başvurduğu katılım veya performans normları hakkında sahip olduğu bilgiler (*bilişsel yönelim)*; duygu ve düşünceler (*duygusal yönelim)*; görüş, değerlendirme ve yargılar (*değerlendirici yönelim)*. Yazarlar bu değerlendirme sonucunda yukarıdaki dört siyasal bileşene üç tip yönelimin sıklığına veya yoğunluğuna bağlı olarak üç farklı siyasal kültür tipi ortaya koyarlar: sınırlı *(parochial)* siyasal kültür, tebaa *(subject)* siyasal kültürü ve (modern demokrasilerde karşılaşılan) katılımcı *(participant)* siyasal kültür (Almond ve Verba, 1963, ss. 16-17).

Sınırlı siyasal kültürde siyasal bileşenlere yönelimin yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Bu siyasal kültür tipinin hâkim olduğu toplumlarda, uzmanlaşmış siyasal roller yoktur. Bu toplumlarda görülen reislik, şeflik, şamanlık gibi statüler, saf siyasal roller değil aynı zamanda ekonomik ve dinsel rollerdir. Toplum üyeleri arasında bu rollere yönelik siyasal yönelimler de yine dini ve sosyal yönelimlerinden ayrı değildir. *Sınırlı* siyasal kültürde siyasal sisteme yönelik

beklentiler de sınırlıdır. Almond ve Verba'nın şehirli, köylü veya aşiret mensubu olarak tarif ettiği toplum üyelerinin siyasal sistemle veya merkezi yönetimle etkileşimi de yine sınırlıdır. Onlara göre bu siyasal kültür tipine örnek olarak Afrika kabile toplumları ve özerk yerel topluluklar gösterilebilir (Almond ve Verba, 1963, ss. 17-19).

Almond ve Verba'nın analizinde ortaya çıkan diğer siyasal kültür tipi *tebaa siyasal kültürüdür*. Siyasal sisteme ve sistemin çıktılarına yönelik yoğun bir yönelimin söz konusu olduğu bu siyasal kültürde, siyasetin girdilerine ve bireyin aktif bir katılımcı olarak kendisine dair yönelimi ise son derece sınırlıdır. Bunun sonucu olarak siyasal sistemin kendisine ve siyasetin sonuçlarına yoğun bir ilgi varken siyasal karar alma süreçlerine dahil olma veya bireyin kendisini bir siyasal aktör olarak kabul etmesi söz konusu değildir. Tebaa siyasal kültüründe birey hükümet otoritesinin farkındadır ve ona yönelimi de duygusaldır. Hükümetin otoritesine yönelimi gurur duyup sahiplenme veya hoşlanmama olan birey, onu meşru ya da meşru olmayan olarak değerlendirmeye tabi tutar. Almond ve Verba'ya göre demokratik kurumların ortaya çıktığı siyasal sistemlerde tebaa siyasal kültürün yönelimi bilişsel olmaktan ziyade duygusal ve değerlendirici/normatiftir (Almond ve Verba, 1963, s. 19). Siyasetin çıktılarına yönelmesi ve girdileriyle ilgili olmaması, birey olarak kendini bir siyasal aktör olarak görmemesi ve siyasete yöneliminin de bilişsel değil, duygusal olması; bu siyasal kültürdeki bireylerin siyasal sistemle aktif değil, pasif bir ilişki içinde olduğunu gösterir.

Almond ve Verba'nın değerlendirmesindeki son siyasal kültür tipi, *katılımcı siyasal kültürdür*. Bu siyasal kültürde siyasal sisteme yönelim bütünseldir. Bir başka deyişle toplum üyeleri siyasete bir bütün olarak yönelirler. Dolayısıyla bireylerin siyasal sisteme yönelimi hem siyasi hem de idari yapı ve süreçleri kapsar. Bu siyasal kültürde siyasal sistemin hem girdileri hem de çıktılarına yönelim söz konusudur. Siyasal sistemle aktif bir ilişki içerisinde olan katılımcı siyasal kültürün üyelerinin çeşitli siyasal bileşenlere yönelimi olumlu ya da olumsuz şekilde olabilir. Bu siyasal kültür tipinde duygusal veya değerlendirici/normatiften çok bilişsel yönelim daha baskındır (Almond ve Verba, 1963, s. 19).

Bu üçlü tipolojideki siyasal kültürlerin her biri saf siyasal kültürler olsa da Almond ve Verba'ya göre her tip kendi içerisinde diğer siyasal kültür tiplerinden bireyler barındırabilir. Söz gelimi katılımcı bir siyasal kültür, sınırlı veya tebaa siyasal kültüre sahip bireyleri içerebilir. Veya tebaa siyasal kültürü, bazı sınırlı veya katılımcı siyasal kültüre sahip bireyleri içerebilir. Bu yüzden yazarlar saf siyasal kültür tiplerinin yanında her biri bu üç siyasal kültürün ikisinden özellikler taşıyan üç karışık siyasal kültür tipi daha belirler: (1) sınırlı-tebaa siyasal kültürü, (2) tebaa-katılımcı siyasal kültürü ve (3) sınırlı-katılımcı siyasal kültürü (Almond ve Verba, 1963, ss. 23-26).

Daniel Elazar da daha çok Amerika Birleşik Devletleri'ne odaklandığı çalışmasında *bireyci, ahlakçı ve gelenekçi* olmak üzere üç siyasal kültür tipi belirler. (1) *Bireyci siyasal kültürde* siyasal sistem, kişisel menfaatlerin elde edilmesi için kullanılır ve kamusal süreçlere katılım sınırlıdır. Siyasetin çatışan çıkarların pazarı olarak görüldüğü bu siyasal kültürde hem liderler hem de vatandaşların önceliği, kamu yararından çok kendi özel çıkarlarıdır. Yönetime karşı tutumun çok da dostane olmadığı bireyci siyasal kültürde insanlar bir düşman olarak gördükleri hükümetin kamusal hayata müdahalesinin sınırlandırılması gerektiğine inanır. *(2) Ahlakçı siyasal kültürde* yönetim; yaşam koşullarını iyileştirmek, toplumda adaleti sağlamak ve kamu hizmetini yerine getirmekten sorumlu olarak görülür. Siyasal katılım bir kamu görevi olarak görüldüğü için yüksektir. Kamu yararını gözetmesi beklenen hükümetin toplum yararının olduğu durumlarda özel işlere de müdahale etmesi beklenir. Siyasal katılıma büyük önem verilen bu siyasal kültürde siyasal faaliyetler de bireysel çıkardan çok toplum yararını amaçlar. *(3)* Siyasal gücün elitlerin elinde bulunduğu *gelenekçi siyasal kültür*de öncelikli amaç statükonun devamının sağlanmasıdır. Bu siyasal kültürde siyasal katılım daha çok sosyal ağlarla birbirine bağlanan ve kendi çıkarları bulunan üst sınıflardan beklenir. Diğerlerinin siyasal katılımı ise üst sınıfların menfaatlerini tehdit ediyorsa istenmez (Elazar 1966'dan akt. Hague, Harrop ve McCormick, 2016, s. 202).

Oskar Niedermayer 2005 yılındaki çalışmasında çeşitli politik eğilim veya tutumlardan bahseder. Bu tutumlar arasında bireyin kendi politik rolüne karşı tutumu, politik lider kadrolara karşı tutumu, politik kurumlara karşı tutumu, politik

düzene karşı tutumu, politik cemiyete karşı tutumu ve politik içeriklere karşı tutumu yer alır. Ancak siyasal kültürün en önemli ayaklarından birisi olmasına rağmen, Niedermayer bireyin siyasetteki ötekiye karşı veya diğer aktörlere karşı tutumuna yer vermemiştir. Niedermayer'in bu yaklaşımı, hâkim literatürde de kendini gösterir. Siyasal kültür çalışmalarında yabancının siyasal sistemdeki varlığına karşı tutumunun siyasal kültüre olan etkisine nerdeyse yer verilmemiştir. Bu çalışma ise tam tersine bireyin, siyasal bir topluluğun veya siyasal bir kurumun yabancının siyasal sistemdeki varlığına karşı tutumuna, dolayısıyla yabancının siyasal katılımına karşı tutumunu siyasal kültürü oluşturan en önemli bileşenlerden birisi olarak kabul eder (Niedermayer, 2005, s. 16)**.**

Newton ve van Deth (2021, ss. 177-178) sanat, müzik ve edebiyatın 'yüksek kültürüne' değil, insan grupları arasındaki tutum ve davranış kalıplarına atıfta bulunduğunu belirttikleri siyasal kültürün, hükümet ve siyasetle ilgili değerler, tutumlar, inançlar ve varsayımlardan oluştuğunu belirtir. Siyasal kültürü siyasetle ilgili bilinçli ya da bilinçsiz, açık ya da örtük tutum, değer ve inançlar örüntüsü olarak tanımlayan yazarlar (2021, s. 175), siyasal kültür fikrini en iyi şekilde kavramak için bakılması gereken temel bazı bileşenleri şu şekilde sıralarlar: *(1)* vatandaşların kendi ulusları ve onun başarılarıyla ne ölçüde gurur duyduğunu gösteren *ulusal gurur ve kimlik,* (2) diğer insanların ne ölçüde güvenilir ve işbirliğine istekli olduğuna dair inançlarını ve siyasi liderlerine ve meclis, hükümet, siyasal partiler ve medya gibi temel toplumsal kurumlara ne ölçüde güvendiklerini gösteren *sosyal ve siyasal güven ve işbirliği,* (3) bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte kamusal yaşam ve siyaseti etkileyebileceklerine ve siyasal sistemlerin önemli hedeflerine ulaşmada etkili olduğuna ne ölçüde inandıklarını gösteren *yetkinlik*, (4) demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğuna ve kendi siyasal sistemlerinin de demokratik olduğuna ne ölçüde inandıklarını ifade eden *siyasal destek, (5)* siyasal hayata katılmaları ve hakkında bilgilendirilmeleri, oy kullanmaları ve toplumsal eylemlerde diğerleriyle birlikte yer almaları gerektiğine ne ölçüde inandıkları, başkalarıyla siyasal tartışmalar yürütmeye ne ölçüde istekli oldukları veya siyaset ve dine ne kadar uzak durdukları ve siyasette başkalarına karşı ne kadar kibar, yardımsever ve düşünceli olduklarını gösteren *vatandaşlık (vatandaşlık kültürü,*

siyasal bilinç) ve son olarak (6) başkalarıyla kardeşlik duygusuna sahip olup olmadıkları veya toplumdan ne ölçüde soyutlanmış ve yabancılaşmış olduklarını gösteren *yabancılaşma.* İkiliye göre siyasal kültürün bu bileşenlerinden bazıları bireylerin siyasal rolüne işaret ederken diğerleri ise siyasal kurumlara ve bir bütün olarak siyasal sisteme atıfta bulunur. Yine bazı bileşenler bilinçli tutumlar ve değerlerden oluşurken, diğerleri ise bilinçsiz ve siyasal olarak daha az öneme sahiptir (Newton ve van Deth, 2021, ss. 177-178). Görüldüğü gibi Newton ve van Deth, siyasal kültürü bireyin devlet, hükümet, siyasal sistem, siyasal partiler ve siyasetteki diğer bireyler dahil olmak üzere değişik bileşenler üzerinden ele alarak ayrıntılı bir analiz ortaya koymuşlardır. Ancak yazarların, siyasal kültürün bir bileşeni olarak yabancıya yer vermedikleri görülüyor. Dolayısıyla bir aktör olarak yabancının bu bileşenlere karşı tutumu veya diğer aktörlerin yabancının siyasal katılımına karşı tutumuna dair herhangi bir analize yer vermemesi Newton ve van Deth'in yaklaşımının önemli bir eksikliği olarak ifade edilebilir.

Finer (2002), askeri yönetimlerin siyasete müdahalesini analiz ettiği çalışmasında sivil-asker ilişkilerinden yola çıkarak dört farklı siyasal kültür seviyesi olduğunu iddia eder. Finer'a göre bir toplumda askerlerin siyasal yönetime müdahalesi, o toplumun siyasal kültür seviyesiyle ilişkilidir. Buna göre idarecilerin yönetme ve itaat edilme talebine dayanak olarak gösterdikleri inanç ya da erdemlerin toplum tarafından kabul gördüğü, siyasal sistemi oluşturan süreçler ve yapıların otoritesinin onaylandığı ve toplumun bu sivil yapılara bağlılığının ve katılımının hem yüksek hem de yaygın olduğu toplumlarda siyasal kültür seviyesi yüksektir. Bir toplumun siyasal seviyesini belirlemek için Finer; (1) iktidar değişikliğine dair halk tarafından onaylanan prosedürlere (mesela meşru seçimler) uymayan müdahalelerin ne ölçüde kabul ya da meşru görüldüğü, (2) halkın onayladığı kişilerden başka kimselerin iktidar kullanımının meşru kabul edilip edilmediği ve (3) toplumsal örgütlülüğün ne kadar yaygın olduğu sorularının cevaplanması gerektiğini ifade eder (Finer, 2002, ss. 86-88).

Bu değerlendirmeden yola çıkarak Finer, dört farklı siyasal kültür seviyesi belirler: *(1) Olgun Siyasi Kültür:* Siyasi kültür düzeyinin en yüksek olduğu toplumlarda yukarıda anılan her üç koşul da yerine getirilir. Olgun siyasal kültür

seviyesinde iktidarın el değiştirmesine dair halkın onayladığı prosedürler vardır. Bu prosedürlerle iktidara gelmiş meşru siyasal yönetimlere ordunun müdahalesi tamamen yersiz bir saldırı olarak kabul edilir. Dolayısıyla Finer'a göre olgun siyasal kültür seviyesindeki toplumlarda askeri darbeleri onaylanmaz. (*2) Gelişmiş Siyasi Kültür:* Bu siyasal kültür seviyesinde gelişmiş sivil kurumlar vardır ve toplumda güçlü örgütlülük söz konusudur. Sivil siyasal süreçler gelişmiştir ve kamu otoritesi yerleşik durumdadır. Ancak birincisinden farklı olarak bu siyasal kültür seviyesinde hem iktidar değişikliği süreçleri hem de yönetimin kimlerden oluşması gerektiği bazen tartışmalı hale gelir. *(3) Düşük Siyasi Kültür:* Kamuoyunun sınırlı ve zayıf örgütlendiği bu siyasal kültür seviyesinde, siyasal süreçler ve siyasal kurumlar dair uzlaşı da zayıf durumdadır. Bu siyasal kültür seviyesinin en ayırt edici özelliği ise kamuoyunun askeri müdahalelere karşı direnç göstermemesidir. *(4) Minimal Siyasi Kültür:* Finer'in sınıflandırmasında en düşük seviyeye denk gelen bu siyasal kültürde, yönetim kendi faydası için kamuoyunun düşüncesini kolaylıkla görmezden gelebilir. Siyasetle ilgili olanların sayısı oldukça azdır ve bunlar örgütlü de değildirler. Özet olarak Finer, askeri yönetimlerin bu dört siyasal kültür seviyesinden birincisinde kabul edilmeyeceğini, ikincisinde dirençle karşılaşacağını, üçüncüsünde değişken olduğun ve nihayet dördüncüsünde önemsenmediğini belirtir (Finer, 2002, ss. 86-89).

Öncekilerle karşılaştırıldığında Finer'in siyasal kültür sınıflandırmasının sınırlı bir analize yer verdiği söylenebilir. Zira bu analizde siyasal kültürün belirlenmesinde yalnızca bir parametrenin dikkate alındığı görülür. Bu sınıflandırma sadece siyasal iktidarın nasıl değiştiği ve toplumun askeri yönetimlere yaklaşımı esas alınarak oluşturulmuştur. Buna karşın diğer sınıflandırmalarda siyasal kültürün yönelim boyutunu oluşturan bilgi, tutum, eğilim, inanç, değer, beceri veya anlamlandırma gibi farklı bileşenlerin yanında bu bileşenlerin yöneldiği ve siyasal kültürün nesne boyutunu oluşturan tüm bileşenler, kurumlar ve aktörler de dikkate alınmaz. Burada da siyasal yönetimin dışında kişinin kendisinin siyasal rolü ve becerileri, kendisinin dışındaki siyasal aktörler, siyasal kurumlar, siyasal sistem ve siyasal meseleler yer alır.

Robertson'a (2002, s. 385) göre farklı dönemlerde gündeme gelse de özellikle 20. yüzyılın sonunda hayati önem kazanan siyasal kültür kavramı siyaset biliminde bugün de popüler bir terimdir. Ona göre siyasal kültür esas olarak siyasal bileşenler olan otoriteye, disipline, hükümetin sorumluluk ve yetkilerine; ama aynı zamanda eğitim sistemi ve aile hayatı gibi diğer kültürel kurum ve aktarım modellerine yönelik fikir ve tutumların toplamıdır. Tüm bu faktörlerin öneminin, insanların siyasal meselelere nasıl tepki vereceğine dair genel bir profil vermeleri olduğunu ifade eden Robertson, okullardaki disiplin sistemlerinden çocuk yetiştirme modellerine kadar her tür konunun siyasal kültürle ilişkili olduğunu belirtir.

Siyasal sistem tanımlarında yer aldığı vurgulanan yönelim ev nesne boyutlarının, siyasal kültür tiplerinde de var olduğu söylenebilir. Siyasal kültürün yönelim boyutuna Almond ve Verba'nın tipolojisindeki bilişsel, duygusal ve değerlendirici/normatif yönelim türleri; Daniel Elazar'ın tipolojisindeki bireyci, ahlakçı ve gelenekçi kültür tipleri; Newton ve van Deth'te bilinçli ya da bilinçsiz, açık ya da örtük tutumları (değer, inanç ve varsayımlar) ve davranış kalıpları örnek olarak verilebilir. Tipolojilerde siyasal kültürün *nesne boyutunun* da görülmesi mümkündür. Almond ve Verba kişinin, hakkında bilgi, duygu ve yargı sahibi olduğu dört bileşenden/nesneden söz eder: (i) kendi ülkesi ve genel anlamda siyasal sistemi, tarihi, gücü ve anayasal özellikleri; (ii) siyaset yapımının yukarıya doğru akışında yer alan yapılar ve roller, siyasal elitler ve politika önerileri; (iii) siyaset yapımının aşağıya doğru akışında yer alan yapılar, bireyler ve kararlar; (iv) siyasal sistemin bir üyesi olarak kendisine yönelik algısı, kendi hakları, yetenekleri, yetkileri, yükümlülükleri, siyasal etki oluşturma ve siyasal faaliyetlerinde başvurduğu katılım veya performans normları. Daniel Elazar'da siyasal kültürün nesne boyutunun; yönetim veya hükümet, siyasal sistem, kişisel menfaatler, kamusal süreçleri, toplumdan oluştuğu söylenebilir. Oskar Niedermayer'in yaklaşımında siyasal kültürün nesne boyutu, siyasal aktörlerin, hakkında tutum geliştirdikleri bireyin kendi politik rolü, politik lider kadrolar, politik kurumlar, politik düzen, politik cemiyet ve politik içeriklerden oluşur. Son olarak Newton ve van Deth'te siyasal kültürün nesne boyutunun altı kategoride toplandığı görülebilir. Buna göre *(1)* vatandaşların kendi ulusları ve onun başarılarına yönelik tutumlarını içeren *ulusal gurur ve kimlik,* (2)

meclis, hükümet, siyasal partiler ve medya gibi temel toplumsal kurumlar ile diğer insanların ve siyasi liderlere yönelik tutumları içeren *sosyal ve siyasal güven ve işbirliği,* (3) bireysel veya kolektif olarak hedeflere ulaşmada siyasal sistemin etkinliğine olan inançlarını içeren *yetkinlik*, (4) demokrasiye yönelik tutumları içeren *siyasal destek, (5)* siyasal hayat, çeşitli siyasal davranışlar ve başkalarına yönelik tutumları içeren *vatandaşlık (vatandaşlık kültürü, siyasal bilinç)* ve son olarak (6) topluma yönelik tutumları içeren *yabancılaşma* Newton ve van Deth'in tipolojisinde siyasetin nesne boyutunu oluşturur.

Sonuç olarak burada yer verilen hem tanımların hem de tipolojilerin "siyasal kültür" kavramının kapsamına dair iki boyutlu bir yaklaşım ortaya koydukları söylenebilir. Siyasal kültürün burada görünür hale getirilmeye çalışılan her iki boyutunun çalışmanın konusuyla ilişkisi iki temel sorudan yola çıkılarak kurulabilir. Siyasal kültürün yönelim boyutunun kapsamını belirlemek için *"kimin yönelimi"* sorusunun cevaplanması gerekir. Yukarıda özetlenen çalışmalarda, siyasal aktörü görünür hale getiren bu sorunun cevabı olarak birey ve toplum gibi siyasal aktörler görülür. Siyasal kültürün nesne boyutunun kapsamının belirlenmesi için *"neye yönelim"* sorusu sorulabilir. Aynı çalışmalarda bu sorunun cevabı olarak kişinin siyasal aktör olarak kendisinin rolü, bütün bileşenleriyle beraber siyasal sistem, siyasal partiler, medya gibi kuruluşlar ve başkaları ön plana çıkar. Bu noktada bu çalışma açısından önemli bir eksiklik gün yüzüne çıkar. Zira ele alınan çalışmalar yabancıya siyasal kültürün yönelim boyutunda bir siyasal aktör olarak yer vermedikleri gibi nesne boyutunda da yer vermezler.

Almond ve Verba (1963, s. 4), 1945 sonrası yeni dünyanın değişen siyasal kültürünün bu çalışma açısından da önemli olan bir niteliğine dikkat çekerler. Bu yeni siyasal kültürün en belirgin boyutunun, siyasal katılım olduğunu belirten yazarlara göre bütün dünyayı etkisi altına alan bir devrimden bahsedilecekse, bunun katılım patlaması olması gerekir. Siyasal katılımın öneminin artması sonucunda ise bütün dünyada sıradan insan siyasal olarak önemli hale gelmiş ve onun siyasal sisteme dahil olması gerektiği düşüncesi bütün dünyada yaygınlaşmıştır. Bu yüzden bu çalışmanın odağını teşkil eden yabancının siyasal katılımı konusunun, Almond ve Verba'nın dikkat çektiği bu yeni siyasal kültür çerçevesinde de önem kazandığı

söylenebilir.

1.3. SİYASAL KATILIM

Günümüz siyaset bilimi çevrelerinde neredeyse her türlü sosyal faaliyeti (örneğin gazetelerde siyasal yazılar okumayı veya başkalarıyla siyaset tartışmayı) birer siyasal katılım faaliyeti olarak değerlendiren yaklaşımlar olsa da siyasal katılım esas itibariyle toplumsal alana dahil olmanın, yani katılımın biçimlerinden sadece birisidir. Aşağıda daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere, toplumsal alana dahil olma biçimlerinin tamamı için geniş anlamda sosyal katılım kavramı kullanılır. Böylece genel bir kategori olarak sosyal katılım birden çok katılım türünden oluşur. Siyasal katılım ise sosyal katılımın bir türü veya alt kümesidir. Bu yüzden siyasal katılım kavramına geçmeden önce, sosyal katılımı oluşturan diğer katılım biçimlerine kısa olarak değinmekte fayda vardır.

1.3.1. Sosyal Katılım Tipleri ve Siyasal Katılımla İlişkisi

Max Kaase'nin de (2011, s. 1777) ifade ettiği gibi ister geleneksel ister modern olsun hiçbir toplum, toplumsal farklılaşma sonucunda ortaya çıkan ve bir bütün olarak toplumları ve yönetimleri oluşturan çeşitli yaşam alanlarına üyelerinin aktif katılımı olmadan var olamaz ve hayatta kalamaz. *Katılımı* toplumun kurucusu konumuna yerleştiren bu yaklaşıma göre toplumu oluşturan, onun üyelerinin aktif katılımından başka bir şey değildir. Kısacası toplum katılımdan oluşur.

Toplumsal yaşam siyaset, ekonomi, kültür, hukuk, din, eğitim gibi çeşitli alanlardan veya alt birimlerden oluşur. Toplumsal farklılaşmanın sonucu oluşan bu ayrımla beraber birbirinden farklı katılım türleri ortaya çıkar. Kaase'ye (2011, s. 1778) göre, sosyopolitik sistemlerin alt birimlere ayrışmasından yola çıkılarak toplum üyelerinin katılımı, siyasal katılım ve sosyal katılım olmak üzere iki temel alana ayrılır. Bu tezin temel konusunu oluşturun siyasal katılım, Kaase'nin bahsettiği bu alanlardan biri olan siyasete dahil olmayı ifade eder. Bu alt başlık altında ise diğer yaşam alanlarına katılım ele alınmıştır. Bu alanlardan başlıcaları olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel veya sportif alanlara dahil olma, Kaase'nin ikili

ayrımında yer verdiği sosyal katılım kategorisi altında toplanır. Böylece siyasal katılım dışındaki diğer bütün katılım türleri, sosyal katılım olarak sınıflandırılabilir.

Sosyal katılım türleri, kendilerinde sahip oldukları anlam ve değerin dışında, siyasal katılım bağlamında da önem arz ederler. Söz gelimi yabancıların/bireylerin bu alanların her birinde göstereceği başarılı katılım aynı zamanda onların siyasal alanda da katılım göstermeye cesaretlendirici etki sağlar. Bu yüzden Cyrus'un da (2008, s. 4) belirttiği gibi iş piyasası veya eğitim alanı dahil sosyal entegrasyon alanında fırsat eşitliğine yönelik veya farklılıkların kabulüne yönelik alınacak önlemler, aynı zamanda siyasal entegrasyonu güçlendirecek adımlar olarak da etki sağlar. Dolayısıyla yabancının sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve sportif katılımı, aynı zamanda bu çalışmanın da temel konusunu oluşturan siyasal katılımı kolaylaştırmaları veya siyasete katılım imkânını arttıran bir etkiye sahip olmaları açısından da önem arz ederler. Bunun da ötesinde bireyin bu toplumsal alanlara katılımı, aynı zamanda onun siyasal katılımı için eğitici bir işleve de sahiptir. Pateman'ın (1970, s. 45) da belirttiği gibi günümüz demokrasi teorileri, bireylerin siyasal süreç dışındaki alanlarda, örneğin iktisadi alanda işyeri idaresine katılım yoluyla demokrasiye dair 'eğitim' almaları gerektiğine yönelik argümanlarla doludur. Bu da sosyal katılımın siyasal katılım için ne kadar önemli olduğuna işaret eder.

"Sosyal katılım" kavramının tanımlarına bakıldığında topluma dahil olma boyutunun merkezi olduğu görülebilir. Kavram geniş anlamıyla, farklı katılım türlerinin tamamını kapsarken; dar anlamıyla, topluma dahil olmanın belli biçimlerini ifade eder. Dar anlamda sosyal katılıma ilişkin tanımlardan birinde Lavesseur ve arkadaşları sosyal katılımı bir kişinin bir toplumda/toplulukta başkalarıyla etkileşim içine girmesine imkân veren faaliyetlere dahil olması olarak tanımlar (Levasseur, Richard, Gauvin ve Raymond, 2010, s. 2148). Roßteutscher'a (2009, s. 163) göre her zaman bireysel faaliyetlerin ötesine uzanan sosyal katılım terimi, bireyin futbol kulübü, şarkıcılar derneği veya sosyal yardım kuruluşu gibi, toplumun çok çeşitli gruplarında sahip olduğu sayısız katılım fırsatını ifade eder. Sosyal katılım aynı zamanda kolektif olana yönelik veya doğrudan kolektif olarak uygulanan katılım biçimleri anlamına da gelir. Roßteutscher, sosyal katılımın siyasal katılımdan farklı olduğunun da altını çizer. Çeşitli siyasal düzeylerde alınan kararları

veya karar alıcıları etkilemeyi amaçlayan siyasal katılımdan farklı olarak sosyal katılım, genellikle doğrudan siyasal motivasyon olmaksızın gerçekleştirilen kamusal kolektif eylemi tanımlar. Kaase (2011, s. 1786) henüz siyasal katılım gibi iyi tanımlanmış bir sosyal bilim alt alanı statüsüne ulaşmadığını belirttiği sosyal katılımı, vatandaşların aile ve arkadaşlık ilişkilerinin ötesine geçen sosyal bağlamlarda gerçekleştirdikleri ve öncelikli olarak siyasal sonuçları etkilemeye yönelik olmayan tüm faaliyetler olarak tanımlar. Kaase'ye göre bu haliyle sosyal katılım, sivil toplumun temel unsurlarından birini oluşturur.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, sosyal katılım tek boyutlu bir olgu değildir. Kavram bir taraftan alışveriş yapmak ya da yolculuk etmek gibi bir kişinin başkalarıyla etkileşim içine girebileceği gündelik sosyal faaliyetleri içerir. Her birey gibi yabancının da bu tür sosyal faaliyetlere dahil olabilmesi görece kolaydır. Kurumsal olmayan ve gündelik faaliyetleri kapsayan bu sosyal katılım türünde kabul edilme veya dışlanma söz konusu değildir. Sosyal katılım kavramı diğer taraftan bir dernek ya da spor kulübüne üye olmak gibi, dahil olmanın öncekilere göre zor olduğu sosyal faaliyetleri de içerir. Birey bu ikinci tür sosyal katılımda kabul edilme veya dışlanma ile karşı karşıya kalabilir. Kurumsallığın ön planda olduğu bu türden sosyal katılım, her birey için olduğu gibi yabancı için de topluma tam ve eşit bir birey olarak dahil olabilmenin, dolayısıyla toplum tarafından kabul edilmenin bir yolu veya göstergesidir.

Sosyal katılım yabancının siyasal katılımı açısından birkaç açıdan önem arz eder. Bu sebeple sosyal katılım, siyasal katılımla ilişkisi bağlamında birkaç açıdan ele alınabilir. Öncelikle sosyal katılım, her birey için olduğu gibi, yabancı için de yaşadığı topluma dahil olmanın, dolayısıyla o toplumun tam ve eşit üyesi olmanın bir yolu olarak işlev görür. Bu bağlamda yabancı için sosyal katılım, siyasal katılım için olumlu katkı sağlar. Hatta bir ön şart niteliği taşıdığı bile söylenebilir. Yabancının, özel bir toplumsal alan olan veya yukarıda tartışıldığı gibi sınırları belirli bir sistem olan siyasete dahil olabilmesi için toplumun tam ve eşit bir üyesi olabilmesinin yanında diğer toplumsal alanlara da katılım göstermesi, dolayısıyla topluma dahil olabilmesi gerekir. Zira toplum üyelerinin siyasete katılım göstermeleri için aktif

bireyler olmaları gerekir ve John Stuart Mill'in de ifade ettiği gibi aktif bir birey ancak aktif katılımla ortaya çıkar (Pateman, 1970, s. 45).

Van Deth'e göre, 1940'lar ve 1950'lerde sosyal katılımın siyasal katılım üzerindeki pozitif etkisine dikkat çeken pek çok araştırma yapılmıştır. Örneğin Almond ve Verba, ortaya attıkları "yurttaşlık kültürü" *(civic culture)* kavramını bireysel katılımın yanı sıra çeşitli sosyal ve siyasal örgütlere üyeliği içerecek şekilde tanımlarlar. Almond ve Verba'nın çalışması gönüllü kuruluşlara üye olanların, bu tür kuruluşlarda yer almayan bireylere kıyasla, diğer kazanımların yanında özellikle daha yüksek düzeyde siyasal uzmanlık ve siyasal katılım gösterdiklerini ortaya koyarlar (akt. Van Deth, 2001, s. 197). Van Deth'e göre sosyal katılım ile siyasal katılım arasındaki bu pozitif ilişkinin altını çizen bir başka çalışma ise Verba ve Nie'nin 1970'lerin başında yaptığı araştırmadır. Buna göre de insanların sosyal örgütlere katılım düzeyi arttıkça, siyasal karar alma süreçlerinde kullanılabilecekleri ve onları bu süreçlere daha fazla katılım göstermeye teşvik edecek olan beceriler elde etme olasılığı da artar (Verba ve Nie 1972: 186 ve Verba vd. 1995'ten aktaran Van Deth, 2001, s. 198). Sonuç olarak sosyal katılımın siyasal katılımı desteklediği, hatta onun için bir ön basamak/ön şart işlevi gördüğü söylenebilir.

İncelenen alan literatüründe böyle bir tartışmayla karşılaşılmasa bile, diğer toplumsal alanlara katılımın, genel anlamda siyasal katılımın, özel olaraksa yabancının siyasal katılımının meşruiyeti için de önemli olduğu söylenebilir. Zira bireyin siyasal katılımının kabul edilir olması için öncelikle diğer toplumsal alanlara dahil olması gerektiğini ifade etmek yanlış olmaz. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, içinde yaşadığı topluma sosyal, ekonomik, kültürel, bilimsel veya/hatta sportif katkı sağlamayan bireyin siyasal katılımının daha az kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Bu yüzden diğer toplumsal alanlardaki başarılı katılımın aynı zamanda siyasal katılım için meşrulaştırıcı olduğu da ifade edilebilir.[3]

[3] Bu çalışmanın temel konularından olmadığı için bu hususla ilgili tartışma literatürden de yararlanılarak derinleştirilmemiştir.

Sosyal katılımın bir diğer önemi de siyasal katılımı desteklemesi veya teşvik etmesidir. Başarılı bir şekilde topluma dahil olabilmek, her birey gibi yabancıyı da siyaset dahil diğer toplumsal alanlara dahil olmak için cesaretlendirir. Olsen (1972) siyaset dışı alanlara katılımın siyasal katılıma etkisine dikkat çeker. Gönüllü, kişisel faydayı amaçlayan, siyasal olmayan yapılara katılımın zaman içinde bireyleri siyasal olarak da aktif hale getirdiğini belirten yazar, (1972, s. 318) siyaset dışı alanlara katılımın bireysel siyasal faaliyeti artırmasının nedenlerini şu şekilde sıralar: "(1) Kişinin ilgi ve kaygı alanını genişletir, böylece kamu işleri ve kamu sorunları onun için daha belirgin hale gelir. (2) Bireyi birçok yeni ve farklı insanla temas ettirir ve ortaya çıkan ilişkiler onu kamu işlerine ve siyasi faaliyetlere çeker. (3) Kişinin bilgisini artırır, sosyal etkileşim ve liderlik becerileri konusunda eğitir ve etkili siyasi eylem için gereken diğer kaynakları sağlar".

Özellikle üye olmak anlamıyla sosyal katılımın, siyasal katılım için eğitici ve donanım kazandırıcı olduğu da söylenebilir. Roßteutscher'un (2009, s. 165) da belirttiği gibi, bir topluma dahil olmada aktif olan kişiler doğal olarak belirli iletişimsel ve sosyal becerileri öğreneceklerdir. Toplumun veya bir derneğin diğer üyeleriyle müzakere etmek, grup içinde iletişim kurmak ve tartışmak, etkinlikler hazırlamak, diğer derneklerle ve şirketlerle pazarlık yapmak, toplantılara başkanlık etmek, daha büyük bir grubun önünde konuşmak ve ikna etmek bireyin bu tür üyeliklerle kazanabileceği donanımlara örnektir. Doğası gereği siyasal olmayan bu beceri ve yetkinlikler siyasal bir sermayeye de dönüştürülebilirler. Verba ve arkadaşları da "kamusal beceriler" *(civic skills)* dedikleri bu becerilerin benzer özelliklerine dikkat çekerler. Onlara göre siyasetle ilgisi olmayan faaliyetler sırasında geliştirilen kamusal beceriler bir kez kazanıldıktan sonra kişinin siyasal faaliyetlerinin de bir parçası haline gelebilir (Verba, Schlozman ve Brady, 1995). Van Deth de sosyal katılımın öğretici fonksiyonuna dikkat çeker. Sosyal katılımı demokrasi için bir okul olarak tanımlayan van Deth'e göre başta seçimlere katılım olmak üzere siyasal katılımın bütün formları sosyal katılım tarafından desteklenir. Bu iki katılım türünün birbirlerini desteklediğini belirten Van Deth'e göre sosyal katılım ve siyasal katılım arasında güçlü bir bağ vardır (Van Deth, 2001, s. 195).

Yukarıda çerçevesi çizilen pozitif ilişkiye rağmen, sosyal katılım ile siyasal katılım arasında negatif bir ilişki ve etkileşimden de bahsedilebilir. Söz gelimi diğer toplumsal alanlara katılımdaki başarının siyasal katılımı desteklediği argümanı tersine çevrildiğinde, bu alanlara katılımdaki aksamanın veya başarısızlığın siyasal alana katılımı da negatif yönde etkilemesi beklenebilir. Ancak diğer toplumsal alanlara katılımın, siyasal katılıma negatif etkisi özellikle zaman ve paranın kullanımı düşünülünce daha belirgin hale geldiği söylenebilir. Bireyin diğer sosyal alanlardaki faaliyetlere katılımının belirli bir oranda zamana ve paraya mal olacağı açıktır. Bu faaliyetlere katılım ne kadar yüksek olursa, bireyin harcadığı zamanın da o kadar fazla olması beklenebilir. Dolayısıyla diğer sosyal alanlara katılım oranının yüksek olması, siyasal katılım için harcanan zamanı düşürdüğü iddia edilebilir. Bu da özellikle kısıtlı zaman ve para imkânına sahip bireylerin diğer sosyal alanlara katılımının, siyasal katılımı negatif yönde etkilediği sonucunu ortaya çıkarır.

Van Deth de sosyal katılım ile siyasal katılım arasındaki bu negatif ilişkiye dikkat çeker. Siyasal ve sosyal faaliyetlerin boş zaman faaliyetleri olduğunu belirten Van Deth'e göre sınırlı bir zaman dilimi aynı anda birden fazla faaliyete yoğun bir şekilde katılımı sınırlar. Bu yüzden ona göre gönüllü kuruluşlara katılım, ortalama bir vatandaşın her iki faaliyet için de zamanı olmadığından, nispeten yüksek düzeyde siyasi katılım olasılığını azaltabilir (Van Deth, 2001, s. 198). Orum ve Dale (2016, s. 334) de gönüllü olarak yapılan siyasal katılımın tamamen maliyetsiz olmadığına dikkat çekerler. Geçmişte sosyologların sanki insanlar sadece kendi eğilimleri temelinde katılımı seçtiklerini farz ederek yazdıklarını hatırlatan ikili, insanların harekete geçmek için genellikle dış faktörler tarafından mobilize edilmek zorunda olduklarını belirtirler. Özünde gönüllü olarak yapılan siyasal katılım, kazanç getirmesi bir yana, çoğu durumda bireyin kendi bütçesinden, zamanından ve diğer imkânlarından feragat etmesini gerektiren bir faaliyettir. Bu yönüyle siyasal katılımın başta ekonomik alan olmak üzere diğer sosyal alanlardaki faaliyetlerden arta kalan zamanda yapılan faaliyetlerden oluştuğunu düşünürsek, bu alanlara katılım ile siyasal katılım arasındaki negatif korelasyon daha görünür hale gelir.

Schlozman ve arkadaşları (2018, ss. 50-54) kaynaklara erişimdeki sıkıntıdan dolayı siyasete katılamama durumunun da sosyal katılım ile siyasal katılım

arasındaki negatif ilişkiyi gösteren bir örnek olduğuna dikkat çekerler. Yazarlar insanların siyasete neden katılmadıklarını sorguladıkları çalışmalarında üç farklı sebepten bahsederler. Çalışmaya göre insanlar (i) katılma imkânına sahip olmadıklarından dolayı, (ii) katılmak istemediklerinden dolayı ya da (iii) kendilerine katılma fırsatı verilmediğinden dolayı siyasetin dışında kalırlar. Yazarlar bu üç sebepten birincisi olan kaynaklara erişimdeki sıkıntılardan dolayı siyasete katılamamayı, siyasal faaliyetlere ayıracakları zaman, para ve sosyal becerilerin eksikliğiyle açıklarlar. Araştırmacılara göre siyasal faaliyetlerde doğrudan harcanan para ve zaman gibi kaynaklar çoğunlukla siyasal alanın dışındaki faaliyetlerle sağlanır. Yazarların da altını çizdikleri gibi para kazanmak için bir meslek sahibi olmak boş zamanı azaltacağından dolayı ekonomik faaliyetlerde aktif olan insanların siyasal katılımı daha da zorlaşır.

Bu bölümde bir katılım türü olarak siyasal katılım konusuna geçmeden önce, diğer katılım türleri ele alınmıştır. Sosyal bilimcilerin katılımdan oluştuğunu kabul ettikleri toplumun birbirinden farklı alanlardan oluşması, birbirinden farklı katılım türlerinin oluşmasını da beraberinde getirir. Toplumu oluşturan alanların birbirinden bağımsız olmadıkları düşünüldüğünde, farklı katılım türlerinin de birbirlerinden bağımsız olmadıkları ve bu katılım türleri arasında etkileşimin var olduğu söylenebilir. Bu sebeple, bu bölümde de diğer katılım türlerinin siyasal katılımla ilişkisi üzerinde özellikle durulmuştur.

Bu bağlamda başta sosyal, ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlar olmak üzere diğer toplumsal alanlara katılım ile siyasal katılım arasında belli ilişkiler bulunur. Öncelikle diğer katılım türleri, bireyin yaşadığı topluma dahil olmasının, dolayısıyla o toplumun tam ve eşit üyesi olmasının bir yolu olarak işlev görmesinin yanında bireyin siyasal katılımı için bir ön şart niteliği taşır. Literatürdeki araştırmalarda da ortaya konduğu gibi bireyin siyasal alanda aktif olabilmesi için diğer toplumsal alanlara da aktif olarak katılması gerekir. İkincisi sosyal katılım, siyasal katılımı desteklemesinin yanında bireyi siyasal alana dahil olma yönünde cesaretlendirici ve teşvik edici işlev de görür. Diğer toplumsal alanlardaki başarılı katılım, bireyin siyasal alana da başarılı bir şekilde dahil olmasına katkı sağlar. Üçüncü olarak, sosyal katılımın siyasal katılım için belki de en önemli işlevi, siyasal katılım için

eğitici olması ve beceri kazandırmasıdır. Birey diğer katılım türlerinde elde ettiği tecrübe ve becerileri siyasal alana da aktardığından dolayı bu katılım türleri siyasal katılım için aynı zamanda bir okul veya eğitim alanı işlevi de görür. Öte yandan, burada altı çizilen pozitif etkileşimin yanında, sosyal katılım ile siyasal katılım arasında negatif bir etkileşimden de bahsedilebilir. Siyasal katılım büyük oranda gönüllü olarak yapılan ve çoğunlukla diğer toplumsal alanlardan arta kalan para ve zaman ile sürdürülen faaliyetlerden oluşur. Bu yüzden özellikle kısıtlı zaman ve para imkânına sahip bireylerin diğer toplumsal alanlara katılımı arttıkça siyasal katılımının düşmesi beklenebilir. Ancak buna rağmen, sonuç olarak ifade etmek gerekirse sosyal alana dahil olmak, yani sosyal katılım siyasal katılıma olumlu katkı sağlar. Bunun sonucu olarak da diğer alanlara katılımdaki artışın siyasal alana katılımı da arttıracağı söylenebilir.

1.3.2. Siyasal Katılım Yaklaşımları

Birinci bölümün girişinde bu çalışma için merkezi öneme sahip olan siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör kavramlarının birbirleriyle ilişkili şekilde ele alınacağı ifade edilmiştir. Buraya kadar siyasal sistem ve siyasal kültür kavramları etraflıca tartışılmıştır. Bu bağlamda *siyasal sistem*, siyasal bir aktör olarak yabancının siyasal davranış ve faaliyetlerinin çerçevesini çizen ve biçimlendiren yapı veya bunların varlık bulduğu toplumsal alan olarak; *siyasal kültür* ise yine siyasal bir aktör olarak yabancının siyasal davranış ve faaliyetlerini etkileyen, yönlendiren ve bunlara karşı tutum belirleyen norm ve değerler olarak tanımlanmıştır. Bu başlık altında ise hem siyasal sistem hem de siyasal kültürün işaret ettiği siyasal davranış ve faaliyetler, yani siyasal katılım kavramı yine diğer kavramlarla ilişkili bir şekilde etraflıca ele alınmıştır.

Demokratik yönetimler için siyasal katılım son derece önem arz eder. Karşılaştırmalı siyasal katılım çalışmaları konulu makalesinde Van Deth'in (2003, s. 167) de belirttiği gibi siyasal katılımla ilgili çalışmaların neredeyse hepsi demokrasi ve siyasal katılımın birbiriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu iddiasının altını çizerek başlar. Parry ve arkadaşları (1992, s. 4) ise daha da ileri giderek vatandaşın

katılımı olmadan demokrasinin var olamayacağını ifade ederler. Odak noktasında siyasal katılım kavramı yer alan çalışmanın bu bölümü de öncelikle literatürde siyasal katılım kavramının nasıl tanımlandığına ve hangi öğelerin ön plana çıktığına yönelik genel bir değerlendirme içerir. Siyasal katılım tanımlarına yönelik bu genel bakışla beraber bu bölümde ayrıca çalışma için nasıl bir siyasal katılım konseptinin esas alınacağı da belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu noktada belirtilmesi gerekir ki sosyal bilimlerde özellikle kavramların tanımlanması ile ilgili tartışmalar nadiren bir uzlaşı ile son bulur. Bu tür tartışmalar genellikle her bir yeni çalışma veya her bir yeni bakış açısı ile beraber dallanıp budaklanır. Aşağıda yer verilecek farklı tanım ve yaklaşımlar dikkate alınınca siyasal katılım kavramının tanımı için de benzer bir durumun söz konusu olduğu rahatlıkla görülebilir. Ancak siyasal katılım kavramının tanımı ile ilgili farklı yaklaşımların ele alınacağı bu başlıkta amaç, böyle bir tartışmaya dahil olmak veya mevcut tanımlara alternatif bir siyasal katılım tanımı geliştirmek değildir. Buradaki asıl amaç, mevcut siyasal katılım tanımları ve konseptlerine genel bir bakıştan sonra bu çalışma içerisinde siyasal katılım kavramının ne anlamda kullanılacağı ve bu kavramın hangi siyasal katılım türlerini içereceği ve hangilerini dışarda bırakacağını ortaya koymaktır. Bu bölümde siyasal katılım literatüründe ön plana çıkan tanımlar, bu yaklaşım farklılıkları göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Daha çok siyaset bilimciler tarafından araştırma konusu edinilen siyasal katılıma dair literatürde en fazla başvurulan tanımlarından biri politik bilimciler Verba ve Nie'a aittir. İkili, çalışmalarında siyasal katılımı *"bireysel vatandaşların az ya da çok direkt olarak yöneticilerin seçilme süreçlerini ve/veya onların alacakları kararları etkilemeyi amaçlayan faaliyetleri"* olarak tanımlarlar (Verba ve Nie, 1972, s. 2). Verba ve Nie'ın bu tanımının en fazla öne çıkan yönü, bireylere karar alıcı bir pozisyondan ziyade kendileri dışında politikada karar alıcı konumunda olan kişilerin seçimi veya onların kararlarını etkileme çabasını yakıştırmalarıdır. Dolayısıyla Verba ve Nie bu tanımlarında bireyin siyasete katılımına karar alma aşamasında değil, karar alıcıların seçilmesi veya onlar tarafından alınacak kararları etkileme aşamasında yer verirler.

Verba ve Nie'ın bu tanımlarındaki yaklaşımın bir benzeri de siyasal katılım literatüründe en erken araştırmalara imza atmış olan siyaset bilimci Max Kaase'nin siyasal katılım tanımında görülebilir. Kaase siyasal katılımı temel olarak vatandaşların tek başına veya başkalarıyla beraber *siyasal kararlara etki etmek amacıyla* gönüllü olarak gösterdikleri davranış biçimleri olarak tanımlar (Kaase, 2003, s. 495). Kaase'nin bu tanımı da Verba ve Nie'in tanımlarında olduğu gibi bireyi esas karar alma süreçlerinin dışında tutan ve bireye yalnızca siyasal kararlara etki etmeyle sınırlı bir siyasal katılım anlayışı sergiler. Benzer bir yaklaşımı, Kaase ve Marsh'ın (1979a) siyasal katılım literatürüne dayanarak oluşturdukları siyasal katılım tanımı ile Kaase'nin (1995) yaptığı siyasal katılım tanımında da gözlemlemek mümkündür. Kaase ve Marsh (1979a, s. 42) siyasal katılımı " … siyasi sistemin çeşitli düzeylerinde bireysel olarak vatandaşların *doğrudan veya dolaylı olarak* siyasal tercihleri etkilemeyi amaçlayan tüm gönüllü faaliyetleri" şeklinde tanımlarlar. Dolaylı siyasal faaliyetlerin yanında doğrudan siyasal faaliyetleri de siyasal katılım parantezine alarak önceki tanımlara göre daha geniş bir siyasal katılım alanı ön görse de Kaase ve Marsh'ın bu tanımları da bireye siyasal karar alma süreçlerinden ziyade bu kararları etkileyen bir konumda yer verir. Yine Kaase'nin (1995, s. 521) siyasal katılımı "… vatandaşların siyasi sistemin farklı düzeylerinde kararları etkilemek amacıyla gönüllü olarak yürüttükleri tüm faaliyetleri ..." olarak ifade ettiği tanımları da bireye başkaları tarafından alınan kararları etkileme ile sınırlı bir siyasal katlım alanı bırakır.

Her ne kadar kendi siyasal katılım tanımlarının çoğu tanımdan daha geniş olduğunu iddia etseler de Milbrath ve Goel (1977, s. 2) de dar kapsamlı bir siyasal katılım çerçevesi çizerler. İkili siyasal katılımı "sivil vatandaşların hükümeti ve siyaseti etkilemeye ya da desteklemeye yönelik eylemleri" olarak tanımlarlar. Bu tanımlarıyla yazarlar, öncelikle siyasal katılımı siyasetin sadece belirli düzeyleriyle sınırlı bir faaliyet olarak kabul ederler. Bunun yanında Milbrath ve Goel siyasal katılımı hükümet ve siyaseti etkileme ve destekleme faaliyetleriyle sınırlı tutarak, bireye doğrudan siyasal kararlar alma veya siyasal süreçleri şekillendirme rolü vermezler. Parry ve arkadaşları siyasal katılım tanımlarında bireyi siyasette daha da zayıf bir konuma yerleştirirler. Onlara göre siyasal katılım "… vatandaşların

çoğunlukla, nihai olarak kamu temsilcileri ve resmi görevliler tarafından alınan kararları etkilemeyi amaçlayan eylemleri" olarak tanımlanabilir (Parry v.d., 1992, s. 16). Bu tanımda da siyasal katılımı tartışılan bireyin dışında karar alma yetkisine sahip olan yetkililer vardır ve bireyin faaliyetleri de bu yetkililerin alacağı kararları etkileme ile sınırlıdır. Hem Milbrath'ın hem de Parry ve arkadaşlarının tanımlarında bireyin siyasal katılımı, oldukça sınırlı bir çerçevede düşünülür. Her iki tanımda da bireyin dışında karar alma yetkisine sahip olan birilerinin varlığı ve bireyin sadece bu kişilerin alacağı kararları etkilemeyle sınırlı siyasal katılım faaliyetinde bulunması dikkat çeker.

Verba ve arkadaşlarının (1995, ss. 37-38) siyasal katılım tanımlarında ise birey dikkat çekici şekilde daha aktif bir role sahiptir. Onlara göre siyasal katılım, kamu politikalarının oluşturulmasını veya uygulanmasını etkileyerek doğrudan veya bu politikaları oluşturan kişilerin seçimini etkileyerek dolaylı olarak hükümetin icraatlarını etkilemeye yönelik faaliyetleri kapsar. Yazarlar, vatandaşların siyasal katılım aracılığıyla, hükümet yetkililerine demokratik bir yolla kendi kaygıları ve öncelikleri hakkında bilgi ulaştırma ve cevap vermeleri konusunda baskı uygulama imkânı verdiğini belirtirler. Bu tanımlara benzer bir yaklaşımı, Norris'in siyasal katılım tanımında da görmek mümkündür. Norris siyasal katılımı "… doğrudan devlet kurumlarını ve politika sürecini etkilemek için veya dolaylı olarak sivil toplumu etkilemek için tasarlanmış veya sistematik sosyal davranış kalıplarını değiştirmeye çalışan herhangi bir faaliyet boyutu" şeklinde tanımlar (Norris 2002'den akt. Theocharis ve Van Deth, 2018, ss. 142-143)**.** Diğerleri gibi bireye sınırlı bir siyasal katılım imkânı tanısa da bu tanımın öncekilerden farkı, siyasal katılımın sadece siyasal karar alıcılarının kararlarını değil aynı zamanda devlet kurumları ve kamuoyunu da etkileme amacını taşımasıdır.

Van Deth (2003, ss. 170-171), siyasal katılım tanımlarını analiz ettiği çalışmasında bu tanımların barındırdıkları bütün farklılıklara rağmen siyasal katılıma yaklaşımları bağlamında bazı ortak yönlerine dikkat çeker. Öncelikle bu tanımlar bireyi politikacıdan ziyade vatandaş rolü ile beraber ön plana çıkarırlar. İkincisi bu tanımlar siyaseti, yöneticiler veya yasalar tarafından zorunlu tutulmayan ve gönüllülük esasına dayalı aktiveler olarak kabul ederler. Son olarak bu tanımların

çerçevesini çizdiği siyasal katılım, yönetim ve siyasal sistemin bütünüyle ilişkilidir. Buna göre siyasal katılım siyasetin sadece bir yönü veya belirli bir düzeyi ile sınırlandırılmaz.

Siyasal katılımı siyasal entegrasyon bağlamında tanımlayan ve siyasete katılımı siyasal entegrasyonun bir alt boyutu olarak ele alan Martiniello'ya (2006, s. 84 vd.) göre siyasal entegrasyon içerik olarak dört boyuttan meydana gelir. İlk olarak ev sahibi toplumun yabancılara sağladığı hakları kapsayan siyasal entegrasyonun ikinci boyutu yabancıların ev sahibi toplumla özdeşleşme düzeyini içerir. Siyasal entegrasyonun üçüncü boyutunu siyasal entegrasyon için kilit öneme sahip olarak kabul edilen demokratik norm ve değerlerin yabancılar tarafından benimsenmesi oluşturur. Yabancıların siyasal entegrasyonunun son boyutu ise siyasal katılım, hareketlilik ve siyasal temsil unsurlarını içerir. Martiniello'ya göre yabancıların siyasal entegrasyonunun başarısı bu dört boyutun her birindeki durumla bağlantılıdır. Buna göre yabancıların sahip oldukları haklar ne kadar fazla olursa, kendilerini ev sahibi toplumla ne düzeyde özdeşleştirebilirlerse, demokratik norm ve değerleri ne ölçüde benimseyebilirlerse ve siyasal katılım, hareketlilik ve siyasal temsil oranları ne kadar yüksek olursa onların siyasal entegrasyonu da o düzeyde başarılı olur. Bu dörtlü siyasal entegrasyon boyutuyla Martiniello, özellikle yabancıya daha aktif bir siyasal katılım imkânı tanımış olur.

Rosenstone ve Hansen (1993, s. 4) de siyasal katılımı neredeyse sadece hükümet yetkililerinin seçimiyle sınırlı şekilde ele alan tanımlarından farklılaşır ve siyasal katılıma daha geniş bir anlam yüklerler. Onlara göre siyasal katılım toplumsal mal ve değerlerin dağılımını etkileyen eylemler olarak tanımlanabilir. Bu tanımlarıyla yazarlar, siyasal katılımı toplumsal sınıfların oluşumundaki etkisi ön plana çıkarırlar.

Mabileau ve arkadaşlarının (1989, s. 4) siyasal katılım tanımı, bireye siyasetin bütün aşamalarında aktif rol vermesi ile önceki tanımlardan ayrılır. Onlara göre siyasal katılım, politikanın oluşturulması, kabul edilmesi ve uygulanması süreçlerinde doğrudan veya dolaylı olarak yer almak olarak tanımlanabilir. Mabileau ve arkadaşlarının bu tanımındaki siyasal katılım yaklaşımları, yukarıda yer verilen

tanımlarda da görülen, siyasal kararlar alma ve bu kararları yürütme yetkisine sahip siyasetçileri etkilemek gibi dolaylı katılımın yanında bireyin siyasal kararların alınması ve uygulanması süreçlerine doğrudan katılımını da içermesi açısından öncekilere göre daha kapsayıcıdır.

Siyasal katılım tanımları birkaç yönden değerlendirilebilir veya birbirleriyle karşılaştırılabilir. Bu tanımlar öncelikle bireye siyasetin hangi aşamasında katılım imkânı tanıdığı hususunda birbirlerinden farklılaşabilir. Buna göre, bireye yalnızca karar alma yetkisine sahip yöneticilerin seçilmesi ve bu kişilerin alacağı kararları etkileme aşamasıyla siyasete katılımı ön gören sınırlı katılım yaklaşımının karşısında bireye bizatihi karar alma süreçlerine dahil olma veya karar alma süreçlerine doğrudan etki etmek gibi daha geniş kapsamlı katılım imkânını dile getiren yaklaşıma yer verilebilir. Siyasal katılım tanımları aynı zamanda siyasal süreçlerde bireye nasıl bir rol verdikleri hususunda da birbirlerinden farklılaşabilir. Burada bireyi sadece siyasal kararlardan etkilenen veya siyasal kararların hedefi olan pasif bir konumda kabul eden tanımlar ile bireyi kararları bizzat alan veya siyasetçilerin alacağı kararları etkileyen bir konuma yerleştiren ve bireyi siyasal bir aktör olarak gören tanımlar birbirinden farklılaşırlar. Son olarak siyasal katılım tanımları, siyasete katılımın amacının ne olduğu noktasına bağlı olarak da birbirlerinden farklılaşabilirler. Burada da siyasal katılımı daha çok karar alma süreçlerine etki etme amacıyla özdeş kabul ederek siyasal katılıma sınırlı roller biçen yaklaşım, karar alıcıların seçimini amaçlayan faaliyetleri içeren siyasal katılım anlayışıyla biraz daha geniş fakat dolaylı bir katılımı ön gören yaklaşım ve nihayet siyasal katılımı doğrudan karar alma süreçlerini elde etme ve bu süreçleri yönetme amacını taşıyan faaliyetler şeklinde tanımlayan ve siyasal katılıma daha merkezi fonksiyon atfeden yaklaşımlar birbirlerinden ayrışırlar.

Ne kadar çeşitli olurlarsa ve ne kadar farklı yönlerine vurgu yaparlarsa da van Deth'e (2003, ss. 170-171) göre siyasal katılım tanımlarında öne çıkan bazı ortak siyasal katılım anlayışlarından bahsedilebilir. Öncelikle siyasal katılım tanımlarında bireyin vatandaş rolüne yönelik ortak bir vurgu söz konusudur. Tanımlardaki diğer bir ortak anlayış siyasal katılımın basit bir şekilde siyasete ilgi duymanın veya siyasal tartışmaları ilgi çekici bulmanın ötesinde bir faaliyet olarak da alınmasıdır.

Siyasal katılım tanımlarında ön plana çıkan diğer bir ortak nokta siyasete katılım parantezine alınan faaliyetlerin gönüllülük esasına dayanan faaliyetlerden müteşekkil kabul edilmesidir. Son olarak siyasal katılım bu tanımlara göre bir bütün olarak siyasetle ilişkili faaliyetlerden oluşur.

Tanımlarla ilgili yürütülen bu değerlendirmenin amaçlarından birisi, öncelikle siyasal katılımla ilgili farklı yaklaşımların neler olduğunu ortaya koymaktır. Ancak bu değerlendirmenin asıl amacı, bu çalışmanın nasıl bir siyasal katılım tanımını esas alacağını belirtmektir. Odağında yabancının siyasal katılımı olan çalışma bu bağlamda, yabancıya en geniş anlamda katılımı öngören bir siyasal katılım tanımını esas almak durumundadır. Dolayısıyla bu çalışmada esas alınan siyasal katlım yaklaşımı bireye hem karar alıcıların seçimi hem siyasal kararları etkileme hem de karar alma süreçlerine doğrudan katılım aşamalarında siyasete katılma imkânı öngörür. Çalışmanın esas aldığı siyasal katılım anlayışı aynı zamanda bireyi hem karar alan ve karar alıcıların seçimi yetkisine sahip aktör olarak hem de siyasal kararların hedefi olarak kabul eder. Son olarak bu çalışmada esas alınan siyasal katılım yaklaşımı, doğrudan siyasal kararların alınmasının yanında hem siyasal aktörlerin seçilmesini hem de başkaları tarafından alınan siyasal kararları etkilemeyi amaçlayan faaliyetleri içerir.

Bundan yola çıkarak bu çalışma siyasal katılımı, bireyin siyasal bir aktör veya siyasetin hedefi olarak siyasetin bütün aşamalarında alınacak siyasal kararları doğrudan alma, bu kararları alacak siyasetçileri seçme veya siyasetçilerin alacağı kararları etkilemeyi amaçlayan tüm faaliyetleri şeklinde tanımlar. Bu siyasal katılım tanımı, yukarıda incelenen siyasal katılım tanımlarından bir noktada farklılaşır. Bu tanım özellikle bireyin siyasal kararları doğrudan almayı amaçlayan faaliyetlerini de siyasal katılım kapsamına dahil ederek, bireye diğer tanımlardan daha geniş siyasal faaliyet alanı öngörür.

1.3.3. Siyasal Katılım Tipleri

Bir önceki başlık altında, bu çalışmada nasıl bir siyasal katılım tanımının esas alınacağı ortaya konmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu tanımın siyasal katılım

olarak nitelendirdiği siyasal faaliyetlerin yelpazesi oldukça geniştir. Ancak yabancının siyasal katılımına odaklanan bu çalışmada, tanımın kapsadığı bütün siyasal faaliyetleri dikkate almak imkânsız olduğu kadar faydasızdır da. Çalışmada dikkate alınacak siyasal katılım faaliyetlerinin sayısını daraltmak bu yüzden gereklidir. Bunun için de siyasal katılım literatüründe sıklıkla karşılaşılan siyasal katılım tipolojilerine başvurmak yerinde olur. Bu amaçla bu bölümde öncelikle literatürde hangi siyasal katılım tipolojilerinin var olduğu ve siyasal katılım türlerinin neler olduğuna bakılmıştır. Bunu takiben bu çalışmada dikkate alınacak siyasal katılım türlerinin neler olduğu gerekçesiyle beraber ortaya konmuştur.

Siyasal katılımın en yaygın ve demokratik yönetimler için en fazla önem taşıyan biçimi oy kullanmaktır. Oy kullanmanın siyasal sistemdeki bu ağırlığı kendisini siyasal katılım literatüründe de uzun dönem hissettirmiştir. Bu alanda özellikle 1950'li yılarda yürütülen çalışmaların büyük çoğunluğu, siyasal katılımı ağırlıklı olarak oy kullanma veya seçimlere katılımla sınırlı olarak ele almıştır (Sabucedo ve Arce 1991: 93, Milbrath 1981: 197). Ancak son çalışmaların da sıklıkla dile getirdikleri gibi (Sabucedo ve Arce 1991, van Deth 2003, Teorell 2006), oy kullanma pek çok siyasal katılım türünden sadece bir tanesidir ve siyasal süreçlere dahil olmanın seçimler dışında birbirinden farklı çok sayıda yöntemi bulunur.

Erken dönem literatürde sadece oy kullanma ve seçime yönelik çalışmalar çerçevesinde düşünülen siyasal katılım bugün artık gazetelerde siyasi yazılar okuma, tüketimde bilinçli ürün tercihi veya hayvan hakları organizasyonlarına katılım gibi birbirinden farklı ve siyasal süreçlerle doğrudan ilgisinin kurulması zor olan eylem ve davranışları da kapsar hale gelmiştir. Van Deth'e (2003, s. 173) göre 1940'lı yıllarda sadece o kullanmayı içeren siyasal katılım repertuarı 1950'li yıllardan itibaren kampanya çalışmaları ve siyasilere yönelik irtibat kurma faaliyetlerinden oluşan geleneksel katılım, 1970'li yıllardan sonra protesto eylemleri ve sosyal hareketlerden oluşan geleneksel olmayan katılım ve nihayet 1990'lı yıllardan itibaren de sosyal sorumluluk faaliyetlerinden oluşan sivil katılımı içerecek şekilde genişlemiştir. Siyasal katılım repertuarındaki bu genişlemeye paralel olarak siyasal katılıma dair yeni çalışmalar da oldukça fazla sayıda siyasal katılım biçimi listelerler. Sabucedo ve Arce (1991), siyasal katılım türlerindeki bu çeşitlenmeyi toplumsal bazı

gelişmelere dayandırırlar. Onlara göre özellikle batı toplumlarında görülen bu eğilim, bu toplumların siyasallaşması ile açıklanabilir. Bunun dışında eğitim seviyesindeki artış ve nüfusun siyasal farkındalığında görülen yükseliş bir taraftan bireylere siyasal süreçlerdeki en önemli baskı mekanizmalarına dair daha yüksek bir bilince sahip olma imkânı sağlarken, diğer taraftan da onların siyasal süreçlere katılım yeteneklerini de arttırır.

Zaman içinde siyasal katılımın basit oy kullanımının çok ötesine geçmesi ve siyasal katılım türlerinin sayısının ve çeşitliliğinin artması başka bir sonucu doğurmuştur. Bu süreçle beraber artık toplumsal hayatın her alanı aynı zamanda siyasal alan olarak da değer kazanmıştır. Siyasetin konusu olmayan veya siyasetin etki alanına dahil olmayan herhangi bir toplumsal alanın düşünülmesi artık mümkün değildir. Bunun sonucu olarak da siyasal katılım özel bir faaliyet olmaktan ziyade sosyal yaşamın en temel unsurlarından birisi olarak kabul edilir (Van Deth, 2003, s. 168). Dolayısıyla toplumsal olan her şey artık aynı zamanda siyasaldır da. Toplumsal olanla siyasal olanın bu şekilde aynılaşması herhangi bir toplumsal davranışın siyasal alanın dışında kalma ihtimalini de oldukça zayıflatır.

Siyasal katılım repertuarındaki genişleme, doğal olarak siyasal katılım literatürünü de etkilemiştir. Klasik literatür sadece birkaç siyasal katılım türü üzerinde dururken modern literatür bugün çok sayıda ve türde siyasal katılım biçiminden bahseder. Siyasal katılım türlerinin çok çeşitlenmesi, ayrıca siyasal katılım çalışmalarının ilgi alanının da oldukça genişlemesine yol açmıştır. Van Deth'in de belirttiği gibi bu genişleme ile beraber siyasal katılımla ilgili araştırmalar artık her şeyle ilgili araştırma halini almıştır (Van Deth, 2003, s. 168). Bu bölümde de siyasal katılım türleri ve kategorileştirmeleri ele alınarak, çalışmanın ileriki bölümlerinde hangi siyasal katılım türlerinin esas alınması gerektiği tartışmasına temel oluşturulmaya çalışılmıştır.

Siyasal katılım türlerine dair en erken sınıflandırma, Robert E. Lane'nin 1959 yılındaki çalışmasında karşımıza çıkar. Bu çalışmasında Lane, oy kullanma ve seçim faaliyetlerinin yanında bağış toplama, grup faaliyetleri, yetkililerle irtibat kurma ve politika yapıcılara mektup gönderme gibi faaliyetleri de siyasal katılım parantezine

dahil eder (Lane 1959'dan aktaran Van Deth, 2003, s. 174). Verba ve Nie ise öncü olarak kabul edilebilecek çalışmalarında Lane'nin beş faaliyet türü içeren sınıflandırmasını daha da genişletirler. Bu tipolojilerinde Verba ve Nie (1972), on üç farklı faaliyet türünü gruplara ayırarak dört siyasal katılım biçimi elde ederler. Bu siyasal katılım kategorilerinden birincisi *oy kullanmadır*. Oy kullanma onlara göre en yaygın ve en düzenli siyasal faaliyet türüdür. İkinci siyasal katılım kategorisi bir parti veya aday için çalışma, mitinglere katılma, para bağışı ve başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etme gibi faaliyetleri içeren *seçim faaliyetleri* kategorisidir. Verba ve Nie'ye göre bu kategorideki faaliyetler seçim süreçlerinde gerçekleşir ve kişinin seçim süreçlerindeki etkisini yükseltmeyi amaçlar. İlk iki siyasal katılım kategorisinin oy kullanma veya seçim süreçleriyle bağlantılı olduğu bu sınıflandırmadaki üçüncü kategori, vatandaşların *bireysel irtibat kurma* faaliyetleridir. Son olarak Verba ve Nie'nin sınıflandırmasındaki dördüncü siyasal katılım kategorisi, vatandaşların bireysel katılımdan ziyade grup veya organize katılımını ifade eden *kooperatif katılım* kategorisidir (Verba ve Nie, 1972, ss. 46-47). Siyasal katılımı sadece dört faaliyet türü ile sınırlandıran Verba ve Nie'nin tipolojisi de az sayıda faaliyet türünün siyasal katılım faaliyeti olarak kabul edildiği klasik tipolojilerden birisidir. Bunun yanında Verba ve Nie'nin tipolojilerinde oy kullanma ve seçim faaliyetlerinin ağırlıkta olduğu söylenebilir.

Parry ve arkadaşları da öncekine benzer ancak biraz daha geniş kapsamlı bir siyasal katılım tipolojisi geliştirmişlerdir. Bu tipoloji altı farklı siyasal katılım kategorisi içerir. Bunlar farklı siyasal düzeylerde olmak üzere *oy kullanma faaliyeti*; bağış toplama, seçim propagandası yapmak ve mitinge katılmak gibi faaliyetleri içeren *parti kampanyaları*; sivil veya teşkilatlanmış gruplarda faaliyet gösterme ve bir problem odaklı örgütlenme gibi faaliyetleri içeren *kolektif eylemler*; milletvekilleri, bürokratlar, meclis üyeleri, belediye üyeleri ve medya üyelerine yönelik *irtibat kurma faaliyetleri*; imza kampanyası düzenlemek veya katılmak ile protesto, yürüyüş ve toplantılara katılmak gibi faaliyetleri içeren *doğrudan eylem* ve nihayet trafiği engellemek, siyasi grev, siyasal boykot ve fiziksel şiddet gibi faaliyetleri içeren *siyasal şiddet* kategorilerinden oluşur (Parry v.d., 1992, ss. 51-54).

Lester W. Milbrath her ne kadar 1965 yılında yayınlanan çalışmasında görece dar ve kendi ifadesiyle tek boyutlu bir siyasal katılım yaklaşımı geliştirse de aynı çalışmanın M. L. Goel ile birlikte yayınladıkları 1977 yılındaki baskısında daha geniş bir siyasal katılım repertuarı benimser (Milbrath ve Goel, 1977, s. 11). Bu çalışmalarında Milbrath ve Goel, siyasal katılım türlerini iki basamakta kategorilere ayırırlar. Birinci basamakta siyasal katılım *aktif, pasif destekleyici ve ilgisiz* olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Sonraki basamakta öncelikle *aktif siyasal katılım* kategorisi kendi içerisinde *geleneksel (conventional)* ve *geleneksel olmayan (unconventional)* şeklinde iki kategoriye ayrılır. Siyasal faaliyetlerin her birinin yedi farklı siyasal katılımcı profili bağlamında kategorilere ayrıldığı bu sınıflandırmada geleneksel siyasal katılım türleri, *toplumsal aktivist katılımcı tipinin* bir problemle ilgili başkalarıyla çalışmak veya bir grup oluşturmak, bir birliğe aktif üyelik ve bir sorun hakkında yetkililerle görüşmek gibi faaliyetleri; *parti ve kampanya çalışmacısının* bir parti veya aday için aktif olarak çalışmak, başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmek, mitinglere katılmak, bir partiye katılmak veya desteklemek, bir aday veya parti için bağışta bulunmak veya bir konum için aday olmak gibi faaliyetleri; *iletişimci katılımcının* siyaset hakkında bilgi sahibi olmak, siyasal tartışmalara katılmak, gazetelere yazı yazmak, siyasal liderlere destek veya protesto mesajları göndermek gibi faaliyetleri*; ve irtibat uzmanı katılımcı tipinin* belirli problemlerle ilgili yetkililerle irtibata geçmesi gibi faaliyetlerinden oluşur. Geleneksel olmayan siyasal katılım türleri ise *protestocu katılımcı tipinin* sokak gösterilerine katılmak, ayaklanma, protesto mitinglerine katılmak ve haksız yasalara itaat etmeyi reddetmek gibi eylemlerinden oluşur. Pasif destekleyici siyasal katlım kategorisi ise sadece *oy kullanan ve vatansever katılımcı* tipinin seçimlerde düzenli oy kullanmak, ülkesini sevmek, vergi ödemek ve bayrak sallama ve yürüyüşlere katılmak gibi eylemlerle vatanseverliğini göstermek gibi faaliyetlerini içerir. Bu sınıflandırmadaki *pasif ilgisiz profili* ise seçimlere ve diğer aktivitelere katılmadığı gibi vatanseverlik duygusundan da uzaktır (Milbrath ve Goel, 1977, ss. 18-19)**.** Görüldüğü gibi Milbrath ve Goel'ün siyasal katılım türleri sınıflandırması, seçim ve oy kullanma ile sınırlı geleneksel siyasal katılım yaklaşımlarının ötesine geçmekle kalmamış, destek veya protesto mesajı göndermek veya siyaset hakkında bilgi sahibi

olmak gibi siyasal davranış olarak nitelendirilmesi kolay olmayan eylemleri de sınıflandırmaya dahil etmiştir.

Max Kaase ve Alan Marsh da (1979b, ss. 153-155) Milbrath'la benzer şekilde siyasal katılım türlerini, farklı siyasal katılımcı profilleri bağlamında ele alırlar. Bunlar da pasif, konformist, reformcu, eylemci ve protestocu profilleridir. Kaase ve Marsh'a göre *pasif katılımcı* profilinin siyasal faaliyetleri, siyasal içerikli gazete okumak veya bir imza kampanyasına katılmanın ötesine geçmez. *Konformist katılımcı* profili ise doğrudan siyasal eylemlere girişmese de biraz daha ileri giderek siyasal kampanyalara dahil olur. İlk ikisiyle beraber daha çok geleneksel yöntemlerle siyasete dahil olan *reformist katılımcı* profili, aynı zamanda yasal protesto eylemlerine de başvurur. Kaase ve Marsh'a göre mevcut bütün siyasal katılım türlerine başvuran tek katılımcı profili *eylemci profilidir*. Geleneksel siyasal katılım türlerinin yanında bu katılımcı profili bazı yasal olmayan eylem türlerine de başvurabilir. Son olarak reformist ve eylemci katılımcı profilleri gibi protesto eylemlerine başvursa da *protestocu katılımcı* profili geleneksel siyasal katılım türlerine başvurmaması ile dikkat çeker. Bu katılımcı profili yürüyüş, boykot gibi yasal protesto yöntemlerinin yanında bir binayı işgal etmek gibi geleneksel olmayan yöntemlere de başvurabilir.

Daha eski çalışmalarla karşılaştırıldığında siyasal katılım repertuarını biraz daha genişleten çalışmalarında Verba ve arkadaşları, (1995, ss. 43-48) bazı kriterlerden yola çıkarak siyasal katılım türlerini sınıflandırırlar. Buna göre siyasal katılım faaliyetleri, öncelikle katılımcıdan talep ettikleri kaynaklar bağlamında birbirlerinden farklılaşır. Yazarlara göre bütün siyasal faaliyetler bazı girdileri gerektirir. Bir siyasal faaliyet olarak siyasal katılım da katılımcıdan zaman, para ve yetenek gibi kaynaklar talep eder. Siyasal katılım faaliyetlerinin bu kaynaklardan hangilerini ve ne miktarda talep ettiği, bu ilk ayrımdaki temel kriterdir. Siyasal katılım faaliyetleri, ortaya çıkardıkları sonuç itibariyle de birbirlerinden farklılaşır. Verba ve arkadaşları burada imza kampanyaları veya bireylerin siyasetçilerle doğrudan teması gibi katılımcının durumu hakkında siyasetçilere bilgi ulaştırma kapasitesi yüksek siyasal katılım faaliyetlerini oy verme gibi bu kapasitesi düşük siyasal katılım faaliyetlerinden ayırırlar. Siyasal katılım faaliyetleri etkisinin veya

katılımın yoğunluk derecesine göre de birbirinden ayrılır. Verba ve arkadaşları bu ayrımın bir ucuna her kesin sadece bir defa söz söyleme hakkının olduğu oy verme davranışını koyarken diğer ucuna ise siyasetçilerle temas kurma, bağış yapma gibi katılımcıların birden fazla kez başvurabilecekleri siyasal katılım faaliyetlerini koyarlar. Bunun yanında siyasal katılım faaliyetleri gerçekleştirilme biçimlerine göre de birbirlerinden farklılaşır. Buna göre siyasete bireysel olarak dahil olma imkânı veren faaliyet türlerinin karşısında siyasete kolektif katılımı öngören faaliyet türleri yer alır. Son olarak yazarlar geleneksel olmayan siyasal katılım faaliyetlerini, oy verme gibi genel geçer olanlarından ayırırlar. Bu ve benzeri kriterlerden yola çıkarak Verba ve arkadaşları oy kullanma, kampanya çalışmalarına katılma, kampanyaya bağış yapma, yetkililerle irtibat kurma, protesto, enformel örgütlü çalışma, yerel yönetim toplantılarına katılmak, yönetim kurullarına üye olmak, siyasal bir organizasyona üyelik ve siyasal bir mücadeleye dahil olma faaliyetlerinde oluşan on farklı siyasal katılım türü içeren bir sınıflandırmaya giderler

Niedermayer (2005, s. 194) vatandaşın bütün siyasal katılım faaliyetlerini altı farklı kategori altında toplar. Bunlardan birincisi *seçim ve oylamalara katılım* kategorisidir. Ona göre oy verme hakkının kullanılması yoluyla yöneticilerin belirlenmesine etki etme faaliyeti Almanya gibi temsili demokrasilerde vatandaşlık statüsünün en temel unsurudur. Niedermayer'in sınıflandırmasındaki ikinci kategori de *siyasal parti faaliyetleri kategorisidir*. Bu kategori siyasal partilere üyelik ve siyasal parti çalışmalarına aktif katılım gibi seçim dışı kurumsal siyasal faaliyetlerinden oluşur. Sınıflandırmadaki üçüncü kategori ise *yerel seçimler, seçim kampanyaları ve siyasetçilerle bağlantılı faaliyetler* kategorisidir. Bu kategori seçim kampanyalarına katılım veya siyasetçilerle iletişim gibi kısmi kurumsal, sınırlı bir zamana yayılan siyasal faaliyetleri kapsar. Niedermayer'in sınıflandırmasındaki bu ilk üç kategori daha çok kurumsal siyasal süreçlerle ilgili siyasal katılım faaliyetlerini içerir. Diğer üç siyasal katılım kategorisi ise kurumsal siyasal süreçlere dahil olmayan siyasal katılım faaliyetlerini içerir. Bu kategorideki *yasal protesto* yasal ama kurumsal olmayan siyasal katılım türlerini ifade ederken *sivil itaatsizlik* ise şiddet içermeyen ve sadece sembolik olarak bazı yasalara karşı gelmeyi içeren ve bu yüzden de yasal olmayan siyasal katılım türlerini içerir. Son olarak *siyasal şiddet*

kategorisi ise hem bireylere hem de mallara karşı şiddet içeren ve aynı zamanda yasadışı olan siyasal faaliyetleri kapsar. Parry ve arkadaşlarının tipolojisine çok yakın olan sınıflandırmasında Niedermayer farklı olarak legal protesto ve sivil protestoyu da birer siyasal katılım biçimleri olarak kabul etmiştir. Niedermayer bu altı siyasal katılım türünün her birin ayrıca meşruiyet, yasallık ve anayasaya uygunluk kriterlerine göre de bir değerlendirmeye tabi tutar.

Tablo 1.1 Siyasal Katılım Türleri

	Meşruiyet	Yasallık	Anayasaya Uygunluk
Seçim ve Oylamalara Katılım	Yüksek	Var	Var
Siyasal Parti Faaliyetleri	Yüksek	Var	Var
Yerel Seçim, Seçim Kampanyaları ve Siyasetçilerle Bağlantılı Faaliyetler	Yüksek	Var	Kısmen
Yasal Protesto	Değişiklik gösterir	Var	Yok
Sivil İtaatsizlik	Düşük	Yok	Yok
Siyasal Şiddet	Düşük	Yok	Yok

Kaynak: Niedermayer 2005: 195

Niedermayer'e göre seçim ve oylamalara katılım, siyasal parti faaliyetleri ile yerel seçim, seçim kampanyaları ve siyasetçilerle bağlantılı faaliyetler meşruiyetleri yüksek, yasal ve anayasaya uygun faaliyetler iken yasal protesto, sivil itaatsizlik ve siyasal şiddet meşruiyetleri zayıf, yasal olmayan ve anayasaya aykırı faaliyetlerdir (Niedermayer, 2005, s. 195).

Sabucedo ve Arce (1991) bir saha araştırmasına dayanan çalışmalarında siyasal faaliyetleri iki ana kümede toplarlar: *legal faaliyetler* ve *illegal faaliyetler*. Her iki ana faaliyet kümesi de kendi içinde de alt kümelere ayrılır. Buna göre legal siyasal katılım faaliyetleri kümesinin altında özellikle seçim kampanyaları

süreçlerinde ortaya çıkan etkilemeye ve ikna etmeye yönelik faaliyetler alt kümesi belirginleşir. Bu küme altında siyasal mitinglere katılım, başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etme gibi faaliyetler yer alır. Legal siyasal katılım faaliyetlerinin diğer alt kümesi ise bireyin çeşitli yöntemlerle siyasete katılma imkânını yansıtan faaliyetlerden oluşur. Bu faaliyetlere oy kullanma, medyada yazı yazma veya görüş bildirmek, yasal gösteri ve yürüyüşler ile yasal boykot ve grevler dahildir. Çalışmaya göre illegal siyasal katılım faaliyetleri de iki alt kümeye ayrılır. Birinci alt kümede özel mülkiyete zarar verme ve silahlı şiddet eylemleri gibi şiddet içeren siyasal katılım faaliyetleri yer alırken ikinci alt kümede ise boykot, izinsiz grev ve gösteriler ile trafiği engellemek gibi legal faaliyetler olarak kabul edilmese de şiddet içermeyen siyasal katılım türleri yer alır.

Pacheco ve Owen (2015) kişisel değerler (personel values) ve siyasal katılım arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında siyasal katılım faaliyetlerini birbirleriyle hiyerarşik ilişkide olan dört ayrı kategoriye ayırırlar. Bu dört katılım düzeyini birbirinden ayıran şey ise katılımın maliyeti ve faaliyetin ne derece gelenek dışı olduğu noktasıdır. Yazarlar bu şekilde (1) hiç katılmama, (2) siyasal katılımları oy verme veya rozet takma gibi geleneksel ve nispeten düşük maliyetli siyasal faaliyetlerle sınırlı olan kişilerin zayıf katılımı, (3) boykot veya dilekçe imzalamak gibi siyasal faaliyetlerde bulunan kişilerin orta katılım ve (4) yasal gösterilere katılmak veya bir siyasi parti veya eylem grubuna üye olmak gibi siyasal faaliyetlerde bulunan kişilerin güçlü katılımından oluşan dört düzeyli hiyerarşik bir katılım çerçevesi oluştururlar. Pacheco ve Owen'a (2015, s. 223) göre katılım hiyerarşisi kavramı yeni bir kavram değildir; ilk olarak literatürde Milbrath'ın 1965 tarihindeki çalışmasıyla ortaya atılır. Yazarlara göre Milbrath çalışmasında, katılımın zorluğu veya maliyetine göre siyasal faaliyetlerin üç seviyeye ayrılabileceğini iddia eder: (i) seyirci, (ii) geçiş ve (iii) gladyatör faaliyetleri.

Bunların dışında siyasal katılım faaliyetleri arasında seçime dayalı ve seçime dayalı olmayan şeklinde bir ayrımda yapılır. Rudi ve Roller'in çalışmalarında yer alan bu ayrım, bu çalışma için de önem arz eder. Buna göre seçime dayalı siyasal katılım türü olarak oy kullanma ve benzer faaliyetler ön plana çıkarken, seçime

dayalı olmayan siyasal katılım türlerinde ise seçim faaliyetleri dışındaki siyasal aktiviteler yer alır (Roller ve Rudi 2008'den aktaran Müssig ve Worbs, 2012, s. 11).

Van Deth (2003, ss. 175-177) çalışmasında, çoğunluğu bu başlık altında ele alınan siyasal katılım sınıflandırmalarını analiz ederek 70'in üzerinde siyasal katılım biçimi listeler. Van Deth'in bu çalışması, siyasal katılım türlerine dair en geniş ve en detaylı sınıflandırmalardan birisini içerir. Bu listede hem seçim faaliyetleri ve siyasi parti üyeliği gibi klasik siyasal katılım türleri hem de bilinçli tüketim veya trafiği engelleme gibi daha dolaylı eylemler birer siyasal katılım türü olarak yer alır. Sayıları yetmişin üzerinde olması, bu bölümde bu faaliyet türlerinin tamamından söz etmeyi zorlaştırır. Ancak Van Deth'in listelediği bu faaliyetler, benzerliklerinden yola çıkarak birkaç grupta toplanabilir. Buna göre öncelikle seçimlerle ilgili siyasal katılım faaliyetleri bir grup oluşturur. Bu grup, farklı siyasal düzeylerde seçimlere katılım (oy kullanma), seçim çalışmalarına katılım, başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etme ve seçim propagandası gibi faaliyetleri içerir. Seçimlere yönelik faaliyetler gibi demokrasilerdeki temel katılım biçimlerinden biri olan ve doğrudan siyasal katılım olarak da tanımlanabilecek faaliyetlerden biri olan siyasal parti faaliyetleri Van Deth'in listesindeki diğer faaliyet grubunu oluşturur. Bu grup, siyasi partilere katılım ve parti üyeliği gibi faaliyetleri içerir. Kurumsal ve resmi siyasal katılım türleri olarak kabul edilebilecek ilk iki gruptan farklı olarak diğer siyasal katılım türleri siyasete daha çok dolaylı olarak dahil olma yollarıdır. Buradaki en yaygın katılma biçimi iletişim veya irtibat faaliyetleridir. Bu faaliyet grubuna politikacılara mektup yazmanın dışında, politikacılar, parlamento üyeleri, bürokratlar, belediye bürokratları ve medya üyeleri ile iletişim kurmak dahil olur. Van Deth'in çalışmasındaki bir diğer siyasal katılım grubu da kolektif ve örgütlü faaliyetlerden oluşur. Bu grupta başta sendikalar olmak üzere çiftçi dernekleri, işveren dernekleri, tüketici dernekleri, mahalle dernekleri, göçmen dernek ve kuruluşları, dini organizasyonlar, kadın örgütleri, gaziler/savaş mağdurları dernekleri ve diğer parti dışı siyasi kuruluşlar bünyesinde yürütülen faaliyetler yer alır. Bahsedilmesi gereken diğer siyasal katılım türü grubu da protesto olayları, imza kampanyası, trafik bloke etme, izinli gösteri düzenleme, grev, ürün boykotu, fiziksel şiddet, mülke zarar vermek, binaları işgal etmek ve yasadışı protesto eylemleri gibi

protesto etmenin ön planda olduğu faaliyetlerdir. Bunların dışında hayır kurumları, çevre örgütleri, hayvan koruma kuruluşları, barış örgütleri, insani yardım veya insan hakları kuruluşları, refah dernekleri, sağlık veya hasta dernekleri, engelli dernekleri ve emekliler dernekleri gibi gönüllü faaliyetler ile spor kulüpleri, açık hava etkinlikleri ve gençlik dernekleri gibi kuruluşlar bünyesinde yürütülen faaliyetler de Van Deth'in siyasal katılım faaliyetleri listesinde yer alır.

Siyasal katılım repertuarının özellikle erken dönem siyasal katılım çalışmaları ile karşılaştırıldığında hiç olmadığı kadar geniş olduğu bir gerçektir. Ancak, Müssig ve Worbs'un (2012, s. 10) çalışmalarında da dikkat çekildiği gibi, siyasal içerikli her davranışın siyasal katılım türü olarak kabul edilemeyeceğinin altının çizilmesi gerekir. Siyasal katılım türlerini ele alan çalışmaların ve ayrıca siyasal katılım tanımlarının üzerinde uzlaştıkları en temel noktalardan birisi, siyasal katılımın bir faaliyet içermesi zorunluluğudur. Bu yaklaşım siyasal alanda gerçekleşmesine rağmen pek çok bireysel davranışı siyasal katılım parantezinin dışında tutar. Buna göre sadece siyaset hakkında başka insanlarla tartışmak, bir siyasi partiye veya görüşe sadece taraf olmak, siyasal içerikli yayınları takip etmek, televizyonlarda siyaset içerikli programları izlemek gibi aktiviteler birer siyasal katılım türü olarak değerlendirilemez. Siyasal katılım faaliyetlerine dair bu kriter, daha çok aktif bir siyasal faaliyeti ön plana çıkarır. Bir aktivitenin siyasal katılım faaliyeti olarak değer kazanabilmesinin diğer bir koşulu da siyasal süreçlere etki etmeye veya doğrudan yönlendirmeye yönelik bir faaliyet içermesi gerekliliğidir.

Buraya kadar ele alınan farklı siyasal katılım tipleri arasındaki ayrımlar Decker ve Lewandowsky (2013, ss. 36-38) tarafından sekiz başlık altında toplanır. Buna göre siyasal katılım türleri, öncelikle yasalarca çerçevesi çizilmiş ve kurumsal veya kurumsal olmayan olarak birbirinden ayrılabilirler. Yine siyasal katılım türleri onlara göre legal veya illegal olarak da farklı gruplandırılabilirler. Bunların dışında çalışma siyasal katılım türlerinin meşru veya gayrimeşru, doğrudan veya dolaylı, konvansiyonel veya konvansiyonel olmayan, yukarıdan veya aşağıdan, problem (dolayısıyla protesto) odaklı veya destekleyici ve geniş veya seçici katılımlı olarak da birbirlerinden ayrılabileceğini ileri sürer**:**

(1) Kanun tarafından çerçevesi çizilmiş ve çizilmemiş katılım: Siyasal katılım faaliyetleri kanunlar tarafından düzenlenmiş ve çerçevesi çizilmiş olabileceği gibi, herhangi bir kanuna konu edilmemiş de olabilir (Decker v.d., 2013, s. 37). Kanunlar tarafından çerçevesi çizilmiş katılım tipleri; anayasa, yasa veya diğer düzenlemelerle yasal olarak belirlenmiş (kurumsallaştırılmış) olan siyasal katılım faaliyetlerini içerir. Oy vermek ve bir siyasal partiye üye olmak gibi faaliyetler bu siyasal katılım türüne örnek olarak verilebilir. Kanunlar tarafından çerçevesi çizilmemiş katılım tiplerinde ise kurumsal çerçevenin dışında gayri resmi olarak gerçekleşen siyasal katılım faaliyetleri yer almaktadır. Bir siyasal parti mitingine katılmak, kanunlar tarafından çerçevesi çizilmemiş siyasal katılım türüne örnek olarak gösterilebilir.

(2) Kanuna uygun (kanuni, yasal, legal) ve aykırı (gayrikanuni, kanunsuz, yasadışı, illegal) katılım: Kanunlar tarafından çerçevesi çizilmiş olsun ya da olmasın, belli bir siyasal katılım tipi, kanunlara uygun olabileceği gibi kanunlara aykırı, dolayısıyla yasadışı da olabilir. Hem siyasal parti mitinglerine katılım ve hem de terör eylemlerinin her ikisi de yasalarca çerçevesi çizilmemiş siyasal faaliyetler olmalarına rağmen birincisi kanuna uygun iken ikincisi kanunlara aykırıdır. Yasadışı siyasal katılım faaliyetleri de kendi içerisinde şiddet içeren ve içermeyen şeklinde ikiye ayrılır. Şiddet içeren yasadışı siyasal katılım faaliyetlerine terör eylemleri örnek olarak gösterilebilir. Abluka, işgal veya vergi grevleri gibi sivil itaatsizlik eylemleri ise yasalara aykırı olmalarına rağmen şiddet içermeyen siyasal katılım faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir (Decker v.d., 2013, s. 37).

(3) Meşru ve gayri meşru katılım: Siyasal katılım faaliyetleri meşru olabileceği gibi, gayrı meşru da olabilir. Meşru siyasal katılım faaliyetleri, toplum üyeleri tarafından ahlaki olarak haklı görülen eylemlerden oluşur. Hukuki olsalar bile, gayrimeşru siyasal katılım eylemlerinde ise toplum üyelerinin ahlaki onayı söz konusu değildir. Dolayısıyla bir siyasal katılım faaliyetinin hukuka uygun olması, onun mutlaka meşru olduğu anlamına gelmez. Bu durum yasallık ile meşruluğun aynı şey olamamasından kaynaklanır. Bir siyasal faaliyetin yasallığı onun kanunlara uygun olduğunu ifade ederken, meşruluğu ise toplum üyeleri tarafından ahlaki olarak onaylanmış olduğu anlamına gelir. Siyasetçilere bağışta bulunmanın yasal olduğu bir toplumda, çıkar elde etmek için bağış yapmak kanunlara uygun olmasına rağmen

meşru olmayabilir. Meşruiyet algısı zaman içinde değişebildiği gibi ülkeler ve toplumlar arasında da farklılık gösterebilir. Bu değişimle beraber örneğin protesto yürüyüşleri ya da gösterilerinin kabulü artmış, öyle ki geçmişten farklı olarak günümüzde bunlar meşru katılım biçimleri arasında yer alır hale gelmiştir (Decker v.d., 2013, s. 37).

(4) Geleneksel (konvansiyonel) ve geleneksel olmayan (konvansiyonel olmayan) katılım: Kaase'ye (1997, s. 162) göre ilk olarak Barnes, Kaase ve arkadaşları (1979) tarafından dile getirilen bu ayrımda, kurumsallık ve meşruiyet boyutları bir araya gelir. Geleneksel (konvansiyonel) katılım biçimleri, kendileri kurumsallaşmamış olsalar bile, başta seçimlere katılım olmak üzere kurumsallaşmış siyasal süreçlere yönelik olan veya bunlarla ilişkili olan ve yüksek meşruiyet değerine sahip siyasal faaliyetleri içerir. Kurumsallaşmış bir siyasal katılım biçimi olan seçimlere katılımın kendisinin geleneksel (konvansiyonel) olup olmadığı tartışılırken, ona yönelik olarak yürütülen siyasal parti çalışmalarına veya seçim mitinglerine katılım gibi diğer faaliyetler bu türde kabul edilir. Geleneksel (konvansiyonel) olmayan siyasal katılım türleri ise kurumsallaşmamış siyasal süreçlere yönelik olan veya bunlarla ilişkili olan siyasal faaliyetleri içerir. Yürüyüş yapmak, imza kampanyası yürütmek, greve gitmek ve vergi boykotu bu tür siyasal katılım faaliyetlerine örnek gösterilebilir (Decker v.d., 2013, s. 37; Kaase, 1997, ss. 162-163; Van Deth, 2003, s. 184).

(5) Üstten ve aşağıdan kaynaklı katılım: Siyasal katılım faaliyetleri yukarıdan (devlet kurumları) başlayabileceği gibi aşağıdan (vatandaşlar) da başlayabilir gelişebilir. Yukarıdan başlayan siyasal katılım faaliyetleri devlet kurumları veya devlet makamları kaynaklıdır. Bu kurumlar, seçim ve oylamalar organize ederek, işbirliği ve danışma süreçleri geliştirerek veya siyasal süreçlere dair bilgi sağlayarak vatandaşları siyasal katılıma teşvik eder veya onlara bu süreçlere katılma fırsatı verir. Aşağıdan kaynaklı siyasal katılım faaliyetleri ise vatandaşlar tarafından başlatılır. Bu tür siyasal katılım türü ise vatandaş girişimleri, imza kampanyaları, gösteri yapmak veya lobicilik gibi faaliyetleri içerir (Decker v.d., 2013, ss. 37-38).

(6) Sorun ya da protesto odaklı ve parti düzeyinde aktif destekleyici katılım: Siyasal katılım faaliyetleri bir sorun veya protesto ağırlıklı olabileceği gibi, destekleyici de

olabilir. Vatandaşların bir şeyin lehinde veya aleyhinde olduğu sorun ve protesto odaklı siyasal katılım türleri genellikle çok belirli kaygılara ve projelere yöneliktir. Yürüyüşlere katılmak, boykot etmek veya yurttaş girişimlerinde görev almak gibi kurumsal işleyişin dışında olan veya kanunlarca çerçevesi belirlenmemiş olan siyasal faaliyetlerin yanında protesto amaçlı oy kullanma, referandum veya diğer halk oylamaları gibi kurumsal olarak işleyen veya kanunlarca çerçevesi çizilmiş siyasal faaliyetler de sorun ya da protesto odaklı siyasal katılıma örnek gösterilebilir. Diğer taraftan destekleyici siyasal katılım ise daha ziyade siyasi parti ölçeğinde yürütülen çalışmalarında görülür. Siyasete katılım gösteren kişi, tek tek konu, proje, problem ya da uygulamalara ilişkin olarak değil, bir partiden taraf olarak siyasete katılır. Seçimlerde oy kullanma ve halk oylamalarına katılım burada da görülür ancak öncekinden farklı olarak destekleme amacı taşır (Decker v.d., 2013, s. 38).

(7) Doğrudan ve dolaylı katılım: Siyasal süreçleri doğrudan etkilemeyi amaçlayan siyasal faaliyetler olabileceği gibi, bu süreçlere dolaylı yoldan tesir etmeye yönelik faaliyetler de olabilir. Seçimlere katılım, halk oylamaları ve referandum gibi faaliyetler, katılımcıların siyasal süreçlere doğrudan dahil olduğu siyasal katılım türleridir. Seçim mitingleri, yürüyüşler, grev ve boykot gibi faaliyetler ise siyasetçilerin kararlarını etkilemeyi amaçlayan dolaylı katılım türleridir (Decker v.d., 2013, s. 38). Diğer taraftan bu ayrımdaki doğrudan siyasal katılım türleri, bireyin birincil aktör olarak yürüttüğü siyasal faaliyetler değildir. Dolaylı siyasal katılım türleriyle karşılaştırıldığında siyasal süreçlere daha aktif ve daha doğrudan katılımın söz konusu olsa da; seçimlere katılım, halk oylamaları ve referandum gibi faaliyetlerden oluşan doğrudan siyasal katılım türleri de aslında siyasette birincil aktör konumunda olan başkalarının kararlarını etkilemeyi amaçlar.

(8) Geniş ve seçici katılım: Siyasal katılım faaliyetleri geniş kapsamlı olabileceği gibi, seçici nitelikte de olabilir. Bu ayrım aynı zamanda seçimler ve diğer bütün siyasal katılım faaliyetlerini birbirinden ayırır. Seçimler, aynı anda birbirinden farklı çok sayıda siyasal meselelere yönelik bir siyasal faaliyet olduğundan geniş kapsamlı bir siyasal katılım türüdür. Söz gelimi birey seçimlerde aynı zamanda ekonomi, eğitim, sağlık, altyapı, dış politika ve demokratikleşme gibi konuların tamamına yönelik bir tercihte bulunur. Seçimler dışındaki diğer bütün siyasal katılım

faaliyetleri ise, içerik olarak sınırlı ve belirli bir meseleye yönelik olmalarından dolayı seçici siyasal katılım türlerini oluşturur. Hükümetin işçilere yönelik ücret politikalarını protesto etmek için başvurulan grev, bir yöneticinin herhangi bir konudaki tutumunu protesto etmek için yapılan yürüyüş veya yönetimi belirli bir konuda adım atmaya zorlamak için yürütülen imza kampanyası seçici siyasal katılım türüne örnek olarak gösterilebilir (Decker v.d., 2013, s. 38).

Siyasal katılım tipleri ve bunların sınıflandırmaları ele alındıktan sonra öne çıkan birkaç hususa değinmek gerekir. Öncelikle literatürde çok sayıda siyasal katılım faaliyeti listelenmiştir. Yukarıda da vurgulandığı üzere, Van Deth (2003) siyasal katılım literatüründen yola çıkarak 70'in üzerinde siyasal katılım faaliyeti sıralar. İkincisi literatürde yer verilen siyasal katılım faaliyetlerinin birbirinden farklı faaliyet alanlarında yer aldıkları görülür. Dahası bu faaliyet alanlarının bazıları doğrudan siyasal katılıma imkân verirken bazıları ise dolaylı olarak siyasal katılıma imkân verir. Seçime yönelik faaliyetler ile siyasal parti çatısı altında yürütülen faaliyetler doğrudan siyasal katılım imkânı veren faaliyet alanları iken, literatürde siyasal katılım türleri arasında yer verilen iletişim faaliyetleri, protesto faaliyetleri veya gönüllülük faaliyetleri dolaylı siyasal katılım faaliyetleri olarak nitelendirilebilir. Son olarak vurgulanması gereken bir nokta da literatürde yer verilen siyasal katılım türleri arasında siyasal faaliyet olarak bile nitelendirilmesi zor olan faaliyetlerin siyasal katılım olarak sınıflandırıldığı görülür.

Yabancının katılımına elverişli olmaları bakımından ele alındıklarında sosyal entegrasyonu meydana getiren katılım türlerinin her biri aynı özellikleri taşımazlar. Katılım türlerinden bazıları yabancının katılımı açısından son derece elverişli ve problemsizdirler. Bunun da ötesinde bazı katılım türleri bizatihi yabancıların ev sahibi ülkedeki varlığının gerekçesidirler ve yerli toplumun yabancılardan bu katılımı göstermeleri yönünde bir beklenti bile söz konusudur. Bu katılım türlerinde belirli bir düzeyde katılım performansı göstermeyen yabancıların ev sahibi ülkedeki varlıkları da meşruiyetini kaybeder ve sorgulanmaya başlar. Yetmişli ve seksenli yıllarda Almanya'nın işgücü ihtiyacının karşılanması amacıyla Doğu Avrupa ve Türkiye'den gelen işçilerin Alman ekonomisine katılımları buna örnek olarak gösterilebilir. Ülkenin işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla ülkeye davet edilen bu yabancıların

işgücü ordusuna dahil olmamaları, diğer bir ifadeyle fabrikalarda veya maden ocaklarında çalışmamaları onların Almanya'daki varlıklarını ev sahibi toplum nezdinde kabul edilemez hale getirir. Zira bu yabancı işgücü ordusunun Almanya'daki varlığının en önemli gerekçesi, aynı zamanda ev sahibi toplumun da yabancılardan ilk beklentisi, ekonomik katılım göstermeleridir.

Buna karşın bazı katılım türleri ise ev sahibi toplum veya devlet kurumları tarafından adeta yabancıya karşı korunması gereken milli unsurlar gibi muamele görür (Martiniello, 2006, s. 83). Alman olmayanların bu katılım türlerindeki faaliyetleri veya varlıkları ev sahibi toplum tarafından neredeyse bir taciz gibi kabul edilir. Özetle sosyal entegrasyonu meydana getiren katılım türleri, yabancının katılımına elverişli olmaları bağlamında farklı özelliklere sahiptirler. Hangi katılım türünün yabancının katılımına ne ölçüde imkân verdiği veya hangisinin yabancının katılımına kapalı olduğu hususu aşağıda katılım türlerinin ele alındığı kısımda tartışılmıştır.

1.4. SİYASAL AKTÖR: YABANCI

Önceki bölümlerde bu çalışma için merkezi öneme sahip olan siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör kavramlarının birbirleriyle ilişkili şekilde ele alındığı ifade edilmiştir. Buraya kadar *siyasal sistem, siyasal kültür ve siyasal katılım* kavramları etraflıca tartışılmıştır. Bu bağlamda *siyasal sistem,* siyasal bir aktör olarak yabancının, siyasal kültür tarafından yönlendirilen, etkilenen siyasal davranış ve faaliyetlerinin çerçevesini çizen ve biçimlendiren yapı veya bunların varlık bulduğu toplumsal alan olarak tanımlanmıştır. Devamında *Siyasal kültür* siyasal bir aktör olarak yabancının siyasal sistemde varlık bulan, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen davranış ve faaliyetlerini etkileyen, yönlendiren ve bunlara karşı tutum belirleyen norm ve değerler şeklinde tanımlanmıştır. Son olarak *siyasal katılım* ise siyasal bir aktör olarak yabancının siyasal sistemde varlık bulan, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen; siyasal kültür tarafından da yönlendirilen ve etkilenen siyasal davranış ve faaliyetleri olarak tanımlanmıştır. Bu başlık altında ise, siyasal sistemde varlık bulan, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen; siyasal kültür tarafından da yönlendirilen, etkilenen siyasal

katılım davranışının aktörü olarak *yabancı* kavramı yine diğer kavramlarla ilişkili bir şekilde etraflıca ele alınmıştır.

Yabancıyı bir *siyasal aktör* olarak ele almadan önce, bu çalışmada üzerinde durulan yabancının kim olduğuna bakmak gerekir. Bu noktada Simmel'in çerçevesini çizdiği yabancı kavramı önemli bir başlangıç noktası sunar. Öncelikle Simmel'in (2013, ss. 34-35) düşüncesinden yola çıkıldığında, bir defa toplumun içinde dahil olduktan sonra yabancının toplumun dışında kalması, toplumdan tamamen soyutlanması veya topluma tamamen uyumsuz olması mümkün değildir. Ona göre bireyin veya toplumun isteyip istememesinden bağımsız olarak, bireyin bazı yönleriyle topluma uyum sağlamaması aynı zamanda diğer yönleriyle toplumun bir parçası olduğu anlamını da taşır. Topluma uyum sağlayıp sağlamadığının veya toplumun bir parçası olup olmadığının tartışılması, yabancıyı zaten o toplumun bir parçası haline getirir. Bunun da ötesinde Simmel (2013, s. 381) yabancı olmayı, tam da toplumun parçası olmanın bir önkoşulu olarak görür. Toplumun karşısında olmak, toplumdan ayrışmak veya toplumdan farklılaşmak ona göre toplumla kurulan özel bir ilişki biçimi veya bireyi toplumsal yaşamın içine dahil eden bir şeydir. Dolayısıyla tam da yabancı olarak tanımlanmak bireyi toplumun bir parçası, toplumun bir unsuru haline getirir.

Simmel'in (2013, s. 529) düşüncesinde yabancının bu şekilde toplumun bir parçası olarak tanımlanması, yabancı ile gezgin ya da yabancı ile yerleşik arasında kurulacak bir karşıtlığa dayanmaz. Karşıtlık onun düşüncesinde daha ziyade gezgin ile yerleşik olan arasında söz konusudur. Simmel'e göre *mekândan kopmuş olma hali* veya *mekândan ayrılmış olma hali* anlamıyla gezginin karşıtı, *mekâna sabitlenmiş olma hali* anlamıyla yerleşik olmak durumudur. Sosyolojik bir form olarak yabancı ise, gezgin ve yerleşik olanın birliğini temsil eder ve her ikisini de içerir. Yabancı bazı yönleriyle gezgine, bazı açılardan da yerleşiğe benzer; dolayısıyla belli açılardan her ikisinden de farklılaşır. Dahası yabancının bu ikisinden farklılaşması, aynı zamanda ona anlam kazandıran şeydir. Öncelikle yabancı gezgin gibi bugün gelen olsa da onun gibi yarın giden değildir. Dolayısıyla bugün gelip yarın kalan olan yabancı, gezgin gibi mekândan kopmuş değil, tersine mekânda sabitlenmiştir.

Yabancı yerleşik olan gibi belirli bir mekânda sabitlenmiş olsa da başından beri mekâna ait olmadığı gibi mekâna ait olmayan veya mekândan kaynaklanmayan özelliklere de sahiptir. Dolayısıyla yabancı yerleşik olan gibi mekânda sabitlenmiş olsa da onun gibi sürekli burada olan değil, buraya sonradan gelen niteliğindedir.

Simmel (2013, s. 529), yabancının yerleşik olanla ilişkisine de değinir ve ikisi arasında özel bir birlikteliğin olduğunu ifade eder. *Yakın olanın uzak olduğu* anlamına gelen ilişki içindeki mesafeden farklı olarak, yabancı ile yerleşik arasında *uzak olanın yakın olduğu* bir birliktelik söz konusudur. Onun da ifade ettiği gibi Sirius sakinleri bize yabancı değildirler, bizim için hiç var olmadıkları için bize uzak ya da yakın da değildirler. Yabancı ise dışsallığı ve karşıtlığıyla beraber grubun bir iç unsuruna dönüşmüştür, dolayısıyla uzak olanı yakınlaştırmıştır. Özet olarak Simmel'in bugün gelip yarın kalan olarak tanımladığı yabancı formu, bu çalışmanın merkeze aldığı yabancı kavramının ihtivasının belirlenmesinde son derece elverişli bir zemin sunar. Zira bu çalışmadaki yabancı da Simmel'in yabancısı gibi Almanya'ya sonradan gelen, dolayısıyla başından beri Almanya'ya ait olmayan ancak yarın da kalan dolayısıyla Almanya'da sabitlenmiş olan kişi olarak kabul edilir.

Genel bir kategori olarak *yabancı* için kullanılan tabirlerin birer statü olarak ele alınıp irdeleneceği bu bölümde öncelikle yabancılar için kullanılan kavramların neler olduğuna bakılması gerekir. En genel tanımlama olarak karşımıza çıkan *yabancı* kavramının dışında *göçmen*, *mülteci*, *sığınmacı* ve *kaçak göçmen* kavramları literatürde yabancı için en sık kullanılan tabirlerdir. Bunun dışında kavram olarak yabancı ile doğrudan ilişkisinin olmamasının ötesinde, tam da yabancı kavramının karşıtı olarak da kullanılan *vatandaş* kavramı da aslında Almanya'da yaşayan yabancıların sahip olabildiği statülerden birisidir. Almanya'daki yabancılar için "göçmen kökenli Alman" ya da daha lafzi bir çeviriyle "göç arka planına sahip Alman" (*Deutsche mit Migrationshintergrund*) olarak ifade bulan vatandaşlık kavramı, modern demokrasilerin çoğunda bireyin siyasal katılımı için bir ön şart rolü oynaması hasebiyle bu bölümde ele alınan diğer kavramlardan farklı bir konuma yerleşir. Bu yüzden bu bölüm kapsamında vatandaşlık kavramının yabancının bir

statüsü olmasının yanında ayrıca siyasal katılım hakkının elde edilmesinde veya dağıtımındaki rolü bağlamında da tartışılması önem arz eder.

Yabancı kategorisine dahil olan bireyler için kullanılan tanımlamalar sıklıkla birbirleriyle karıştırılır. Bu karışıklığın çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle yabancıların farklı yasal statülerine işaret eden *mülteci, göçmen* ve *sığınmacı* gibi kavramlar arasında yasalarca tanımlanan ancak bilinirliği çok da yaygın olmayan ayrımlar söz konusudur. Farklı yasal statülere işaret etse de bu kavramlar sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılır.

Bunun yanında *yabancı* ve *göçmen* kavramlarıyla ilgili Almanya'ya özgü bir karmaşıklık da söz konusudur. Almanya'ya sonradan göç edip vatandaşlığa kabul edilen en büyük grup, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren doğu Avrupa ve eski Alman topraklarından göç eden Almanlardan (Göçmen Almanlar/*Vertriebene* ve Geç Geri Dönenler/*Spät-Aussiedler*) oluşur. Rusya Almanları *(Russlanddeutsche)* olarak da bilinen bu grup Almanya'ya başka bir ülkeden göç ettikleri için göçmen olarak tanımlanır (Panagiotidis, 2017a, 2017b). Ancak etnik olarak Alman olmaları ve yasalar çerçevesinde Alman vatandaşlığını elde etmiş olmalarından dolayı yabancı kategorisine dahil olmazlar. Diğer taraftan Almanya'da yaşayan göçmenlerin ikinci ve üçüncü kuşak çocukları bizatihi göç tecrübesi yaşamadıklarından dolayı göçmen olarak tanımlanmazlar[4]. Ancak henüz vatandaşlığa kabul edilmediklerinden dolayı bu kişiler yine de yasal olarak yabancı statüsüne sahiptirler. Dolayısıyla zaten karmaşık bir içeriğe sahip olan yabancı kavramı, doğu Avrupa ve eski Alman topraklarından göç eden Almanlar ve Almanya'da doğup büyümesine rağmen vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancı kökenlilerden kaynaklı bu durumdan dolayı Almanya'da daha da karmaşık bir hal alır. Çünkü Almanya'da bütün göçmenler yabancı olarak tanımlanamayacağı gibi bütün yabancılar da göçmen olarak kabul edilemez. Bu çalışma için önem arz eden söz konusu kavramlarla ilgili

[4] Kendileri bizzat göç tecrübesine sahip olmadıkları için doğrudan "göçmen" olarak tanımlanamayan ancak Alman vatandaşı olmadıkları için "Alman" olarak da kabul edilmeyen ikinci ve üçüncü kuşak yabancılar için "göçmen kökenli" ifadesi kullanılır. Bu kişiler daha sonra Alman vatandaşlığını elde ettiklerinde ise "göçmen kökenli Alman" olarak nitelenirler.

bu gibi karışıklıkların ortadan kaldırılması için yabancının statüsüne dair kavramların daha ayrıntılı olarak tartışılması gereklidir.

Bunun için öncelikle bu çalışmada kullanılan yabancı kavramının kimleri kapsadığını belirlemek önem arz eder. Odağında siyasal katılım mevzusunun yer almasından dolayı, bu çalışmada kullanılan yabancı kavramının kapsamının da siyasal katılım konusu göz önünde bulundurularak oluşturulması gereklidir. Bir diğer ifadeyle bu çalışmada içeriği "*siyasal katılım perspektifiyle oluşturulmuş bir yabancı kavramı"* kullanılmıştır. Bu çalışmada yabancı kavramı, Almanya'da siyasal katılım konusunda hem yasal statüleri hem de etnik veya kültürel aidiyetleri sebebiyle, Alman siyasal sistemi veya Alman siyasal kültüründen kaynaklı zorluklarla karşılaşan grupları içerir. Dolayısıyla çalışma kapsamında kullanılan yabancı kavramı etnik olarak Alman olmayanların tamamını kapsar. Buna (1) halihazırda Alman vatandaşlığına kabul edilmiş olan veya Almanya'da doğmuş olmaktan dolayı yasal olarak doğrudan Alman vatandaşı kabul edilen ve Almanya'da *göçmen kökenli Alman* şeklinde tarif edilen Alman vatandaşları, (2) Almanya'da ikamet ve çalışma iznine (oturum izni) sahip yabancılar ile (3) Almanya'da herhangi bir oturum iznine sahip olmayanlar, yasadışı yollardan Almanya'ya göç eden veya halen yasadışı olarak Almanya'da yaşayan çeşitli statüdeki göçmenler de dahildir. Köken, kültür veya etnik olarak kendilerinin veya soylarının geçmişinin Almanya'ya değil başka bir ülke, toplum veya kültüre dayanıyor olması, her üç grup için de geçerli olan ortak bir özelliktir. Dolayısıyla bu çalışmada kabul edilen ve bu üç grubu kapsayan yabancı kavramı, aynı zamanda Simmel'in (2013, s. 529) bugün gelip yarın kalan yabancısı olarak da kabul edilebilir.

Almanya'da yabancı kavramının kimleri kapsadığı sorusunun yanında, Almanya özelinde veya Alman tarihi gereğince bu kavramın kimleri kapsamadığı sorusunun da cevaplanması gereklidir. Bu bağlamda, göçmen olmalarına rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa ve eski Alman topraklarından göç eden Almanlar (Göçmen Almanlar/*Vertriebene* ve Geç Geri Dönenler/Spät-Aussiedler), yabancı kökenli olsalar bile Alman vatandaşlığına kabul edilenler, Almanya'daki yabancı ülke temsilciliklerinde çalışan kişiler ile Alman vatandaşlığına veya başka

ülke vatandaşlığına sahip olmayan bireyler *(Haymatlos)* Almanya'da yasal bir statü olarak yabancı kabul edilmezler.

Almanya'da yaşayan yabancı kökenliler siyasal katılım literatüründe genel itibariyle üç ayrı kategoride değerlendirilir. (i) Birinci kategoride vatandaşlığa kabul edilmiş yabancılar yer alır. Yasalar önünde Alman kökenli vatandaşlardan herhangi bir farkı bulunmayan bu kategorideki yabancılar yasal olarak tam bir siyasal katılım imkânına sahiptir. Ancak bu kategoridekilerin Alman vatandaşı olmalarına rağmen yabancı kategorisinde ele alınmalarının sebebi onların siyasal katılımlarının siyasal kültürden kaynaklı engellerle karşılaşmalarıdır. Zira siyasal süreçlere katılım bağlamında yasal olarak her Alman vatandaşı ile aynı haklara sahip olan göçmen kökenli bir Alman vatandaşı, Alman siyasal kültüründen kaynaklı zorluklar sebebiyle fiili olarak etnik Almanlarla aynı siyasal katılım imkânına sahip olmayabilir. Burada vatandaşlık statüsüne sahip olmalarına rağmen göçmen kökenli Almanların bu çalışmada neden yabancı kategorisinde ele alındığının bir gerekçesi olarak dile getirilen Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasal katılımına etkileri konusu çalışmanın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. (ii) Almanya'da yaşayan yabancı kökenlilerin dahil olduğu ikinci kategoride kısmi bir siyasal katılım hakkına sahip olan Almanya'da yaşayan Avrupa Birliği vatandaşları bulunur. Bu kategorideki yabancılar sadece yerel siyasete katılım imkânına sahiptir. (iii) Üçüncü ve son kategorideki yabancılar ise siyasete katılım olanakları açısından en dezavantajlı grubu oluşturur. Oturum ve çalışma iznine sahip yabancıların dışında mülteciler ve sığınmacıların da bulunduğu bu kategorideki yabancılar herhangi bir siyasal katılım hakkına sahip değildir (Kindelberger ve Kindelberger, 2007, s. 21).

Bu üçlü gruplamanın da işaret ettiği gibi, siyasetteki konumu ve sahip olduğu katılım imkânı açısından yabancılar homojen bir grup olarak değerlendirilemez. Spektrumun bir tarafında Alman vatandaşı olan ve siyasete tam katılım hakkına sahip "göçmen kökenli Almanlar" olarak tabir edilen ve yabancı olarak kabul edilmeyen kategori varken diğer tarafında ise Almanya'da tamamen kayıtsız bir şekilde yaşayan kaçak göçmenler bulunur. Bu iki uç örnek arasında ise siyasete katılım bağlamında farklı hak ve imkâna sahip yabancı kategorileri yer alır.

1.4.1. Yabancının Statüleri

Yukarıda da ifade edildiği gibi yabancı kavramı, içinde farklı statüleri barındıran genel bir kategoriyi ifade eder. Yabancının sahip olabileceği bu farklı statülerin bu çalışma için esas önemi, bu statülerin başta siyasal katılım olmak üzere yabancının temel hak, yetki ve sorumluluklara erişiminde esas belirleyici faktör olmalarıdır. Bu statüler, yaşadığı ülkelerde yabancıların hangi hak, yetki ve sorumluluklara erişeceği ve hangilerinden mahrum kalacağının temel belirleyicisidir.

Yabancının statüleri ele alınırken elbette bir sıralamanın takip edilmesi gereklidir. Yaygın olarak sıralamalar genelden özele veya özelden genele olacak şekilde yapılır. Bazen de basit bir şekilde alt gruptan üst gruba veya tam tersi sıralamalar tercih edilebilir. Yabancının statüleri de bu ilkelere göre sıralanması durumunda sıralamanın en genel kategori olan yabancı ile başlaması veya bitmesi gerekirdi. Vatandaş, oturum ve çalışma izni sahibi (işçi), mülteci ve kaçak göçmen kategorileri de yine benzer ilkeler dikkate alınarak bir sıralama meydana getirirdi. Ancak böyle bir sıralama bu çalışma için pek uygun değildir. Bunun yerine yabancının statüleri, siyasete katılım bağlamında barındırdıkları imkân ve avantajlar dikkate alınarak bir sıralamaya sokulmuştur. Bu şekilde yabancının statüleri siyasete katılım açısından en avantajlı grup olan vatandaş kategorisiyle başlayıp, en zayıf konumdaki kategori olan kaçak göçmen statüsüyle biter.

1.4.1.1. Vatandaş

Siyasete katılım açısından Almanya'da yaşayan yabancılar arasındaki en avantajlı kesim yasal statü bakımından artık yabancı olarak değil Alman olarak kabul edilen ve yaygın olarak "göçmen kökenli Alman" olarak tabir edilen sosyal gruptur. Bu gruba yerli Almanların sahip olduğu bütün hak ve imkânları sağlayan şey ise, onların sonradan elde ettikleri vatandaşlık statüsüdür. Bu bağlamda, yukarıda da ifade edildiği gibi vatandaşlık kavramı yabancının bir statüsü olmasının yanında siyasal katılım hakkının dağıtımındaki rolü sebebiyle de bu çalışma açısından önemli bir kavramdır. Vatandaşlık basit bir üyelik statüsü veya Bauböck'ün (2006, ss. 18-19) de değindiği gibi, yalnızca istenilen ve istenilmeyen göçmenleri ayırt etme

mekanizması değildir. Vatandaşlık aynı zamanda, toplumun veya siyasal birliğin tam üyeleri olmak için göçmenlerin aşması gereken ikinci bir engel işlevi de görür. Dolayısıyla vatandaşlığın bu çalışma için esas önemi, siyasete eksiksiz ve engelsiz katılım için bir ön şart olarak kabul edilmesidir.

Bu başlıkta öncelikle önde gelen vatandaşlık tanımları bağlamında bu kavramın ne ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Siyasal bilimlerin en temel konularında biri olması sebebiyle vatandaşlık, sosyal bilimler ve siyasal bilimler literatüründe çokça tartışılan ve farklı teori ve yaklaşımlarla ele alınan bir kavramdır. Kavramla ilgili önde gelen teori ve yaklaşımlar da yine bu başlık altında ele alınmıştır[5]. Vatandaş kavramıyla ilgili temel tartışmalar nelerdir? Bu bölümde vatandaşlık kavramı, öncelikle bu sorulara cevap verecek şekilde ele alındıktan sonra, bu statünün siyasal katılım açısından hangi imkânlara sahip oldukları dünyadan bazı örneklerle irdelenmeye çalışılmıştır.

Vatandaşlık kavramı sosyal düşünce tarihinin en eski dönemlerinden itibaren tartışılagelen kavramlardan birisidir. Eski Yunan filozoflarından Aristo ve Platon'dan Roma dönemi düşünürlerinden Cicero'ya ve modern siyaset sosyolojisi ve siyaset biliminin önemli temsilcilerine kadar çok kişi tarafından tartışılan ve hakkında çok geniş literatür bulunan vatandaşlıkla ilgili tartışmaların tamamına değinmek ve vatandaşlık olgusunu tüm yönleriyle analiz etmek bu çalışmanın kapsamını fazlasıyla aşacak boyuttadır. Bu yüzden bu çalışmada vatandaşlık kavramı yabancının sahip olduğu statülerden biri olmasının yanında, siyasal katılımla ilişkisi açısından veya siyasal katılıma etkisi bağlamında ele alınmıştır.

Siyaset bilimi literatüründe en çok referans verilen vatandaşlık yaklaşımlarından birisi de meseleyi evrimsel bir bakış açısıyla ele alan Thomas Humphrey Marshall'a aittir. Marshall, 1950 tarihli *Citizenship and Social Class and Other Essays* isimli eserinde ana hatlarını oluşturduğu vatandaşlığı, her biri ayrı

[5] Burada vatandaşlık kavramının ele alındığı kısım, 2021 yılında yayınlanan ve vatandaşlığı mültecinin özneleşme talebi bağlamında ele alan metindeki vatandaşlık tartışması genişletilerek ve yabancının siyasal katılımı bağlamına uyarlanarak oluşturulmuştur. Adı geçen çalışma için bkz. (Çiçek ve Karadeniz, 2021)

dönemlerde gelişen üç farklı bireysel hak temelinde ele alır. Ona göre ilk zamanlarda bir bütün oluşturan vatandaşlık zaman içinde sivil, siyasal ve sosyal olmak üzere üç bölüme ayrılır. Vatandaşlığın sivil haklardan oluşan bölümü 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve bireysel özgürlük için zorunlu olan hak ve hürriyetleri içerir. Bunlar da özel mülkiyet edinme hakkı, sözleşme yapma hakkı ve adalet hakkı gibi kişisel haklar ile kişisel hürriyetinin yanı sıra ifade, fikir ve inanç hürriyetinden oluşur[6]. Vatandaşlığın ikinci bölümü olan siyasal haklar ise sivil hakların yerleştiği 19. yüzyılın başlarından sonra gelişmiştir. Bunlar da siyasal yetkiyle donatılmış bir organın üyesi olarak veya böyle bir organın üyelerinin seçmeni olarak siyasal gücün kullanılmasına katılma hakkından oluşur. Siyasal hakların kullanımıyla ilgili kurumlar ise Marshall'a göre parlamento ve yerel yönetim konseyleridir. Vatandaşlığın üçüncü bölümü olan ve yirminci yüzyıldan itibaren gelişen sosyal haklar ise ekonomik refah ve güvenlik hakkı, toplumsal mirastan pay alma ve toplumda hâkim olan standartlara uygun medeni bir hayatı sürdürme hakkından oluşur. Bu sosyal hakların kullanımı ile ilgili kurumlar ise eğitim sistemi ve sosyal hizmetlerdir.

T. H. Marshall vatandaşlık düşüncesini temellendirirken, Alfred Marshall'ın işçi sınıfı hakkındaki fikirlerine başvurur. İşçi sınıfının gelişimi ve yaşam koşullarının iyileşmesi ile ilgilenen Alfred Marshall, bu sınıfın gelişimine olan inancını açık bir şekilde ifade etse de sınıflar arası mutlak bir eşitlik idealinden bahsetmez. Bu yüzden Alfred Marshall'a göre sorun, tüm insanların eninde sonunda eşit olup olmayacağı değildir. Asıl sorun ona göre iyileşmenin, bir gün en azından meslek olarak her insanın birer soylu (gentleman) olarak görülene kadar devam edip etmeyeceğidir. Alfred Marshall'daki soylu (gentleman) kavramının yerine medeni/medenileşmiş (civilised) kavramını koyan T. H. Marshall, bunun bir gün gerçekleşeceğine inanır (Marshall 1950: 4). Marshall, Alfred Marshall'ın soyluya yakıştırdığı yaşam şartlarını medeni yaşam standardı olarak adlandırır ve herkesin bu koşullardan yararlanma talebinin, toplumsal mirastan pay alma talebi olduğunu

[6] Ayrıca bkz. Locke, 2012: 39. Kendisi de bu hakların savunusunu yapan John Locke'un, Hoşgörü Üzerine Bir Mektup adlı metni, bu unsuru kavramanın çok iyi bir temel metni olarak okunabilir.

belirtir. Bu da ona göre toplumun tam üyeleri, yani vatandaş, olarak kabul edilme talebi anlamına gelir. Özet olarak Marshall, bireyin topluma eksiksiz dâhil olması anlamına gelen vatandaşlık talebini, aynı zamanda kaynaklara eşit erişim imkânına sahip olma talebi olarak da kabul eder. Çünkü ona göre bireyin vatandaşlığa kabul edilmesi, dolayısıyla toplumun tam üyesi olarak görülmesi, aynı zamanda sosyal mirastan pay sahibi olması anlamına da gelir (Marshall 1950: 7-8).

Vatandaşlık talebi ile kaynaklara erişim arasındaki bu ilişki Walzer'in (1983: 31) *bölüşümlü (distributive) adalet* kavramı ile çerçevesini çizdiği vatandaşlık yaklaşımında da karşımıza çıkar. Bölüşümlü adalet fikri, sınırları dahilinde mal paylaşımının gerçekleştiği dışarıya kapalı bir alan varsayımından hareket eder. Bu alanda yaşayanlar, sahip oldukları malları sadece kendi aralarında paylaşırlar. Bu yüzden alandaki mallardan pay alabilmek için, o alanda yaşayan topluluğun bir üyesi olmak gereklidir. Walzer'in bu tasvirinde alan bir ülkeye, orada yaşayanlar ise siyasi bir topluluğa denk gelir. Bu siyasi topluluğunda üyelik ise, Walzer'in ifadesiyle bir demokraside vatandaşlık olarak düşünülebilir. Herhangi bir üyeliğe sahip olmayanların ülkesiz kişiler olarak nitelendirildiği bu düşüncede de vatandaşlık, bireyin hak ve kazanımlar elde etmesini sağlayan temel araç olarak ele alınır. Dolayısıyla bu anlamıyla vatandaşlık, aynı zamanda bir sermaye veya kazanım olarak da kabul edilir (Walzer, 1983, ss. 31-35). Yabancı bağlamında ele almak gerekirse, Marshall'da olduğu gibi Walzer'de de yabancı için vatandaşlık, mal ve hizmetlere ulaşmada kilit rol oynar. Bu yüzden Walzer, antik toplumlardan beri bir sosyal sermaye işlevi gören politik bir topluluğa üyelik anlamındaki vatandaşlığı, üyelerin sahip olabileceği en önemli sermaye olarak tanımlar.

Bryan S. Turner (2012) küresel bir vatandaşlık fikrinden bahseder ve onun dikkat çektiği bu vatandaşlık fikri yabancıları dahil etme kabiliyeti açısından da diğer vatandaşlık anlayışları arasında öne çıkar. Modern dünyada vatandaşlığın bir ilerleme sürecinde olduğunu ifade eden Turner'a göre bu vatandaşlık fikri, yerel bağımsızlık ve yöreselcilik fikri ile onun karşıtı olan güçlü evrenselcilik ve evrensel politik yükümlülük düşüncesi yoluyla biçimlenir. Turner'a göre, Marshall'ın ilerlemeci ve etnomerkezcilikle suçlanan ve sadece ulus-devlet sınırlarında geçerli olan vatandaşlık yaklaşımının aksine bu yeni vatandaşlık düşüncesi, artık global

düzeyde bir etkiye sahiptir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu evrensel vatandaşlık fikri aynı zamanda yabancının vatandaşlığına daha açık olmasıyla da dikkat çeker. Bu yönüyle küresel vatandaşlık fikrinin, ulusal ve etnik değerlerin daha baskın veya daha görünür olduğu ulus-devlet vatandaşlığının aksine faklı kültürel ve etnik kökene sahip olan yabancıların katılımına daha açık olduğu söylenebilir.

Déloye (2011), çalışmasında vatandaşlığı üç ayrı statü şeklinde bir ayrıma tabi tutar: (a) politik bir topluluğa üyelik anlamına gelen hukuki statü olarak vatandaşlık statüsü, (b) bireylerin topluluğun demokratik işleyişine siyasal katılım yoluyla dahil olmasının bir ön şartı olarak vatandaşlık statüsü ve (c) kişilere mevcut sosyal ve kültürel kimliklerin kazandırdığından ayrı bir bağlılık duygusu/kimlik veren bir statü olarak vatandaşlık.

Bu üçlü sırasıyla üyelik, katılım ve bağlılık/kimlik olarak vatandaşlık şeklinde yorumlanabilir. Bu statülerden birincisi olan hukuki statü olarak vatandaşlıkta üyelik ön plana çıkar. Hukuki bir zemine sahip olan ve çoğunlukla milliyetle ilişkili ya da ulusal nitelikteki bir topluluğa (devlet, ulus) üyeliğin hukuki temelini oluşturan bu anlamdaki vatandaşlık, genellikle bu statüyle ilişkili hak ve yükümlülüklerin tanınmasını gerektiren uyruklukla bağlantılıdır. Yazara göre, çoğu ulus-devlette uyrukluk kriteri hala vatandaş topluluğuna dahil olmanın dolayısıyla vatandaşlık statüsünü elde etmenin ön şartı durumundadır. Déloye'nin tartıştığı vatandaşlık statülerinden ikincisinde, bir öncekinde bahsedilen üyelik ile demokrasinin işleyişi arasındaki ilişki esas konumdadır. Katılımın ön planda olduğu bu anlamdaki vatandaşlık statüsü, bireyin demokratik süreçlere dahil olmasının ön şartını oluşturur. Bu aynı zamanda siyasete dahil olabilmek için vatandaşlık statüsüne sahip olmak gerektiği anlamına gelir. Üçüncü anlamdaki vatandaşlık statüsünde kimlik boyutu ve vatandaşlığın kimlik üzerindeki etkisi ön plana çıkar. Burada bir üyelik biçimi olarak vatandaşlık ile diğer toplumsal üyelik biçimleri arasında ayrım yapılır. Déloye'nin Jean Leca'dan aktararak ifade ettiği gibi, vatandaşlık; aile, soy veya feodal topluluklardan farklı bir sosyal birliktelik ortaya çıkarır. Bununla bağlantılı olarak vatandaşlık, diğer sosyal ve kültürel aidiyetlerden farklı bir üyelik duygusu barındırır (Déloye, 2011: 238-241).

Yabancının siyasete katılımı bağlamında düşünüldüğünde bu üçlemeden üyelik ve katılım anlamındaki vatandaşlığın, zorlaştırıcı/şart koşucu unsurları ön plana çıkarırken kimlik olarak vatandaşlığın ise onun kolaylaştırıcı yönüne vurgu yaptığı söylenebilir. Birincisinde bireyin vatandaş olabilmesi için bir şart olarak dile getirilen ulusa veya etnik birliğe üyelik, çoğunlukla yabancının dışlanmasının veya elenmesinin zemini olarak işlev görür. Siyasete dahil olabilmek için vatandaşlığın şart olarak öne sürüldüğü ikinci anlamda vatandaşlık ise bir şekilde vatandaşlık engelini aşanların dışındaki yabancıların siyasetten dışlanmasının zemini olarak işlev görür. Üçüncüsünde ise bir kimlik olarak vatandaşlık diğer sosyal ve kültürel aidiyetlerden ayrıştırılır ve onların ötesinde konumlandırılır. Bu şekilde vatandaşlığın diğer kimliklere göre daha kapsayıcı ve dahil edici olduğu ifade edilmiş olur. Vatandaşlığın, benzer olmayan kültürel ve sosyal aidiyetlere sahip bireyleri aynı kimlik altında bir araya getirip onları dahil edebilme yeteneğine yapılan bu vurgu, aynı zamanda onun yabancılara daha açık olduğunun da ifadesidir.

Déloye gibi Kymlicka da vatandaşlığın kapsayıcılığı hususu üzerinde durur. Kymlicka farklı kimlikleri kapsayabilen bir vatandaşlık modeline geçmeden önce, mevcut vatandaşlık yaklaşımlarının neden kapsayıcı olmadığını tartışır. Başta Marshall'ın başını çektiği İngiliz vatandaşlık geleneği olmak üzere liberal vatandaşlık yaklaşımları, işçi sınıfında olduğu gibi, onlara sosyal ve ekonomik haklar tanıyan vatandaşlık modelinin dışlanmış olan diğer toplumsal ve kültürel grupların entegrasyonunda başarı sağlayabileceğine inanırlar. Ancak Kymlicka, birbirinden farklı çok sayıda kültürel dışlanma formundan bahseder ve dışlanma tecrübesi yaşayan bu grupların, sosyal haklar temelli vatandaşlık modeli ile etkileşiminin işçi sınıfından çok farklı olacağının altını çizer. Ona göre klasik vatandaşlık modelinin sağladığı ortak vatandaşlık haklarına sahip olmalarına rağmen başta göçmenler olmak üzere dışlanmış gruplar yine de kendilerini ortak kültürden dışlanmış hissederler. Zira bu grupların dışlanmasının temelinde sosyo-ekonomik statüleri değil, sosyo-kültürel kimlikleri yatar (Kymlicka (1995a: 180-181). Bu yüzden Kymlicka, vatandaşlık modelinin kültürel farkları göz önüne alması ve birbirinden farklı sosyal ve kültürel arka plana sahip grupları dahil edebilmesi gerektiğini düşünür. Kymlicka bunun ancak çokkültürlü bir vatandaşlık yaklaşımı ile

sağlanabileceğini ileri sürer (1995a: 84-93). Onun çokkültürlü vatandaşlık modeli, özellikle farklı kültürel aidiyetlerinin önemini vurgular. Yabancıların katılımı bağlamında düşünüldüğünde bu model, onlara kendi kültürel aidiyetlerinden taviz vermeden içinde yaşadıkları toplumun tam üyeleri olma imkânını sunar[7].

Smith (2002, 105-106) ise vatandaşlığın günümüzde ne anlama geldiği sorusundan yola çıkarak modern vatandaşlığın nasıl bir dönüşümle ortaya çıktığını tartışır. Bu tartışmadan önce Smith, vatandaşlığın her biri farklı içeriğe sahip dört yaygın tanımını ayrıntılı olarak tartışır: (1) Ona göre vatandaşlığın ilk ve belki de en bilindik anlamı hem antik hem de modern cumhuriyetlerde ve demokrasilerde karşımıza çıkar. Bu anlamıyla vatandaş, toplumun kendi kendini yönetme süreçlerine dahil olabilme imkânı veren siyasal haklara sahip kişiyi tanımlar. Bu haklar arasında seçimlere katılım, seçim veya atama yoluyla devlet görevlerinde bulunma, çeşitli türde kurullarda görev alma ve genel olarak toplumun eşit bireyleri olarak siyasal tartışmalara katılma hakları yer almaktadır. (2) Smith'e göre vatandaşlık kavramından ikinci olarak, özellikle modern dünyada, daha çok yasal bir statü anlaşılır. Burada vatandaş, bağımsız bir siyasal topluluğa üyelikleri yasal olarak kabul edilmiş kişiler şeklinde tanımlanır. Bu anlamda vatandaşlık statüsüne sahip olanlar, siyasal katılım hakları da dahil olmak üzere hükümet tarafından garanti altına alınması gereken temel haklara sahiptirler. Bunun yanında bu statü aynı zamanda modern bir devlette uyruk olmayı da içerir. (3) Smith'in sınıflandırmasındaki üçüncü tür vatandaşlık tanımları ise siyasal bir içerikle sınırlı olmayıp neredeyse her türlü beşerî yapıya üyeliği ifade eder. Smith'e göre kişinin kendi mahallesine, kendi spor kulübüne, üniversitesine veya daha genel olarak siyasal topluluğa üyeliği, bu yapıların vatandaşlığı şeklinde de ifade edilir. Dördüncü vatandaşlık tanımı ise birinci ve ikinci tanımların birleşmesiyle oluşur ve yalnızca bir topluluğa üye olmakla sınırlı olarak tanımlanmaz. Burada vatandaşlık aynı zamanda topluma katkı sağlayıcı nitelikte olan belirli bazı davranış standartlarını da ifade eder.

[7] Farklı kültürel kimlikleri kapsamada iddialı görünse de Kymlicka'nın çokkültürlü vatandaşlık modeli de aslında yabancıların önemli bir bölümünü dışarda tutar. Dahası onun yaklaşımı başta Müslümanlar olmak üzere çoğu dinsel grupları da dahil etmez. Bu konudaki ayrıntılı tartışma için bkz. Modood, 2014; Çiçek ve Karadeniz, 2021)

Sadece kendi menfaatini düşünmeyen, aksine bazen kendisinden fedakarlıkta bulunmak zorunda kalsa bile hem topluma hem de diğer insanlara faydalı olan kişi gerçek veya iyi vatandaş olarak kabul edilir. Bu şekilde davranmayan kişiler ise vatandaşlığın gerçek anlamını bilmeyen sıradan üyelerdir. Smith'in sınıflandırmasındaki bu dördüncü vatandaşlık tipi, performatif ve ispatlanması gereken bir statüye işaret eder.

Literatürde ulus devletin siyasal katılım önünde bir engel olduğu ve siyasal katılımın yaygınlaştırılması için vatandaşlığın ulustan ayrıştırılması gerektiği vurgulanır (Kadıoğlu 2008). Siyasal katılımın vatandaşlık statüsüne bağlı olduğu ulus devletler için vatandaşlığın ulustan ayrıştırılmasının doğru bir çözüm olduğu muhakkaktır. Ancak bugünkü devletlerin çoğunluğunu ortaya çıkarmakla kalmayıp o devletlerin kimliğini büyük oranda şekillendiren ulusallığın etkisinin azalmasının, mevcut toplumsal atmosferde çok da mümkün olduğu düşünülemez. En temel insan haklarından biri olan siyasal katılımı, modern versiyonu bizzat ulus devletin bir icadı olan vatandaşlığın ulustan ayrıştırılması şartına bağlamanın bu yüzden onun yaygınlaştırılmasından ziyade zorlaştırılması ile sonuçlanması kaçınılmazdır. Asıl yapılması gereken vatandaşlığı ulustan ayrıştırmak yerine, bireye sıkı sıkıya bağlı diğer bazı temel bireysel haklarla beraber siyasal katılımı da vatandaşlıktan ayrıştırmak olmalıdır. Vatandaş olsun veya olmasın her insanın kendi yaşamı üzerinde tasarrufta bulunacak siyasal kararların alındığı süreçlere dahil olmasının vatandaşlık statüsüne bağlanması, bu hakkın elde edilmesini de büyük oranda zorlaştırır.

1.4.1.2. Diğer Statüler: Denizen, Göçmen, Mülteci, Kaçak Göçmen

Yukarıda da ifade edildiği gibi vatandaşlık, siyasal katılım bağlamında yabancının bir ülkede sahip olabileceği en avantajlı statüdür. Zira vatandaşlık statüsüne sahip olan bir yabancı, yasal olarak ülkedeki herhangi bir vatandaş ile aynı siyasal katılım haklarına sahip olur. Yabancının sahip olabileceği diğer statüler ise siyasal katılım haklarına erişim bağlamında vatandaşlık statüsünün gerisinde kalırlar. Denizen (oturum sahibi), göçmen, mülteci ve kaçak göçmen gibi statülerin her biri

sahip oldukları hak ve imkanlar bağlamında birbirlerinden farklılık barındırsa da vatandaşlık statüsüyle karşılaştırınca dezavantajlı konumlar olarak kabul edilebilirler. Bu çalışmanın üçüncü bölümünün başında, bu statülerin dünyadaki farklı ülkelerde hangi siyasal katılım haklarına sahip oldukları hususu ele alınmıştır. Burada ise yabancıların sahip olabileceği statüler olarak bu kavramların tanımlanması ile yetinilecektir.

Başka bir ülkede yaşayan yabancının vatandaşlıktan sonra sahip olabileceği en avantajlı statü, oturum sahipliği olarak bilinen ve literatürde *denizen* olarak tanımlanan statüdür. Online Etimoloji Sözlüğüne göre "Denizen" kavramı, 15. yüzyılın başlarında, "bir vatandaş, bir sakin, bir mukim" anlamında kullanılıyordu. Kavram ayrıca bir şehir veya ilçenin yasal olarak kabul edilmiş sakinlerini, kayıtlı olmayan bir yerliden veya bir yabancıdan ayırmak için de kullanılır. Denizen kavramı köken olarak "içerden biri" (bir şehrin imtiyazlısı; yabancı ve içerden olmayanın karşıtı) anlamındaki Anglo-Fransız deinzein, denzein (Eski Fransızca deinzein) kavramlarına; ve içerdeki anlamını taşıyan ve deinz (içinde) kelimesi ile intus (de- dan) ekinden oluşan Geç Latince deintus kelimesine dayanır. Sözlüğe göre kavram, tarihsel olarak bir ülkede vatandaşların sahip olduğu belirli hakları elde eden bir yabancı; vatandaşlığa kabul edilmiş ancak kamu görevine uygun olmayan kişi anlamında kullanılır. Denizen kavramı 15. Yüzyılda aynı zamanda "şehrin imtiyazlıları arasında, vatandaşlığın belirli hak ve ayrıcalıklarına sahip" anlamında bir sıfat olarak da kullanılmıştır ("etymonline", t.y.). Başka bir kaynağa göre denizen statüsü, kolayca iptal edilemeyen veya sınırsız ikamet hakkı ile beraber iş ve sosyal hukuk alanları da dahil olmak üzere ev sahibi ülkenin vatandaşları ile yasal eşitliği içerir. Ancak vatandaşlığın aksine, denizen statüsü tam bir aidiyeti ifade etmez. Bu statüdekilerin siyasal hakları da kısıtlıdır ve seçimlerde oy kullanma hakkına sahip değildir. Bu yüzden, devlet açısından bakıldığında, denizen statüsü vatandaş ile yabancı statüsü arasında yer almaktadır (SVR 2021, s. 44).

Denizen statüsüne sahip olan yabancılar da vatandaşlar gibi ikamet ve çalışma izni dahil pek çok sosyal, ekonomik ve kültürel haklara sahiptirler. Dolayısıyla denizen statüsündeki yabancıların ülkede bulunmaları da yasal bir zemine sahiptir. Ancak bu statüyü vatandaşlıktan ayıran en önemli fark ise oy

kullanmak ve seçimlerde aday olmak gibi temel siyasal katılım hakkından mahrum olmalarıdır. Diğer taraftan denizen statüsünü aşağıda ele alınan diğer statülerden ayıran fark ise, bu statüye sahip olan yabancının yaşadığı ülkede ikamet ve çalışma iznine sahip olmasıdır. Özetle denizen statüsünün hem sosyal, ekonomik ve kültürel haklar bağlamında hem de siyasal katılım hak ve imkanları bağlamında vatandaşlık statüsü ile göçmen, mülteci ve kaçak göçmen statüleri arasında yer aldığı söylenebilir.

Yabancı için kullanılan tanımlamalardan birisi de göçmen kavramıdır. Literatürde bu kavram için farklı tanımlamalara rastlamak mümkündür. Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan göç terimleri sözlüğünde göçmen kavramı, kişisel refah elde etmek amacıyla ve herhangi bir zorlama olmaksızın hür iradesiyle göç etmeye karar veren kişileri ifade eder. Sözlüğe göre göçmen hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekten beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsar (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22). Sözlüğün bu tanımında göçmenlik, sadece göç etmiş olmakla elde edilen bir statü olarak tanımlanmıştır. Başka bir kaynak ise göçmen kavramını farklı yabancı statülerini içeren bir üst kavram olarak tanımlar. “Göçmen terimi, göçle gelenler ve göç edip gidenler için kullanılan bir şemsiye terimdir ve bir ülkeden diğerine taşınan insanları ifade eder. ... Dolayısıyla bu kişiler göçü bizzat deneyimlemişlerdir ve "birinci nesil" göçmenler olarak da adlandırılırlar” (Bundeszentrale Für Politische Bildung, t.y.). Her iki tanımda da görüldüğü gibi göçmen kavramı, göç etmiş olmayı içeren ve yabancının diğer statülerini de kapsayan bir üst tanım niteliğindedir.

Yabancının sahip olabileceği bir diğer statü de mülteciliktir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Maddesi mülteciyi şu şekilde tanımlamaktadır

> "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; veya tabiiyeti yoksa ve önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında

bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi" (Kaynak: 1951 Cenevre Sözleşmesi).

Yaygın olarak birbirlerinin yerine kullanılsalar da, mülteci ve göçmen kavramları içerik olarak birbirlerinden ayrılırlar. Mülteci statüsüne sahip olan yabancının göç etmesinde veya doğduğu ülkenin dışında bulunmasında zorlama veya korku önemli rol oynar. Oysa yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü gibi göçmen kişisel refah elde etmek amacıyla hür iradesiyle göç eder veya doğduğu ülkeden başka bir yerde bulunur. Bununla beraber aralarındaki bu farklılığa rağmen siyasal katılım hakları bağlamında bu statüler arasında herhangi bir farkın söz konusu olmadığını da belirtmek gerekir.

Yabancının statüleri olarak ele alınması gereken diğer kavramlar da sığınmacı ve kaçak göçmen kavramlarıdır. Bu iki statü, yabancının başka bir ülkede sahip olabileceği en dezavantajlı statüler olarak tanımlanabilir. Uluslararası Göç Örgütüne göre, ilgili ulusal ya da uluslararası anlaşmalar çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucu bekleyen kişiler sığınmacı olarak kabul edilirler. İltica başvuruları reddedilmesi durumunda sığınmacılar ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Başvuru reddine rağmen insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmeyen ve buna rağmen ülkede yaşamaya devam eden sığınmacılar düzensiz (kaçak) göçmen durumuna düşerler ve sınır dışı edilirler (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 49).

Kaçak göçmen de yabancının bir statüsü olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Düzensiz veya yasadışı göçmen olarak da tanımlanan kaçak göçmen göç terimleri sözlüğünde şu şekilde tanımlanır:

> "Uygun belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapan veya ülkede kalan yabancılar. Buna: (a) ülkeye giriş yapmak için yasal belgelere sahip olmamasına rağmen gizlice giriş yapmayı başaran kişiler; (b) sahte belgeler kullanarak ülkeye giriş yapan kişiler; (c) yasal belgelerle giriş yaptıktan sonra, izin verilen süreyi aşarak veya giriş şartlarını ihlal ederek izin almadan ülkede kalan kişiler" (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 36).

Kaçak göçmen statüsü, sadece siyasal katılım bağlamında değil; sosyal, ekonomik ve kültürel hak ve imkanlara erişim bağlamında da yabancının sahip olduğu en dezavantajlı statüdür. Ülkede kalışları yasadışı olduğundan ve her an sınırdışı edilme ihtimali bulunduğundan bu statüdeki yabancılar için siyasal katılım haklarının da ötesinde sosyal, ekonomik ve kültürel katılım hak ve imkanlarının da oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM
SİYASAL KATILIM AÇISINDAN ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE SİSTEMİ

Önceki bölümde bir siyasal davranış olarak siyasal katılımın ortaya çıktığı veya gerçekleştiği toplumsal alan, dört ayrı kavram merkeze alınarak ele alınmaya çalışılmıştır. Siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör kavramları; siyasal davranışı var eden temel bileşenler olarak birbirleriyle ilişki içerisinde detaylı şekilde tartışılmıştır. Bu tezin merkezinde Almanya'da yabancıların siyasal faaliyetlere katılımı konusu yer alır. Bu yüzden bu bölümde, Almanya'da yabancıların siyasal katılımını etkileyen, çerçeveleyen, biçimlendiren temel bileşenler olan Alman siyasal kültürü ve Alman siyasal sistemi ele alınmıştır. Bu bağlamda Alman siyasal kültürü ile, siyasal bir aktör olarak Almanya'da yaşayan yabancıların Alman siyasal sisteminde varlık bulan, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen davranış ve faaliyetlerini etkileyen, yönlendiren tutum, norm ve değerler kastedilir. Alman siyasal sistemi ise, siyasal bir aktör olarak Almanya'da yaşayan yabancıların, Alman siyasal kültürü tarafından yönlendirilen, etkilenen siyasal davranış ve faaliyetlerinin çerçevesini çizen ve biçimlendiren yapı veya bunların varlık bulduğu toplumsal alana işaret eder. Almanya'da yaşayan yabancıların *siyasal katılımı* siyasal bir aktör olarak Almanya'da yaşayan yabancıların Alman siyasal sisteminde varlık bulan, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen; Alman siyasal kültürü tarafından da yönlendirilen ve etkilenen siyasal davranış ve faaliyetleri olarak kabul edilir.

2.1. ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ

Almanlar, I. ve II. Dünya Savaşlarının yıkıcı etkilerini en yakından tecrübe eden toplumların başında gelmelerinin yanında, bir asırdan kısa sürede beş farklı devletin birbiri ardına kurulup yıkılmasına da şahitlik etmiştir. Alman tarihinin bu kısa ama çalkantılı dönemi, Almanların siyasal tutum ve davranışlarını da büyük oranda etkilemiştir. Bu da Alman siyasal kültürünün, Alman siyasal tarihiyle ilişkili

olarak ele alınmasını zorunlu hale getirir. Bu yüzden Alman siyasal kültürünü konu edinen araştırmalar, bütüncül ve tek bir Alman siyasal kültürü yerine, çoğunlukla Alman devletinin büründüğü farklı formların esas alındığı dönemsel ayrıma dayalı bir yaklaşımı benimserler. Bu şekilde Alman siyasal kültürü, Weimar Cumhuriyetinde siyasal kültür, Nazi Almanya'sında siyasal kültür, Doğu Almanya Cumhuriyetinde siyasal kültür ve Federal Almanya'da siyasal kültür şeklinde dönemlere ayrılarak incelenir (Berg-Schlosser ve Schissler, 1987b; Dölle, 2010; Reichel, 1981). Dönemlerden müteşekkil olan Alman siyasal kültürü kronolojik olarak ele alındığında, Nazi tecrübesi ve II. Dünya Savaşının belirleyici kırılma noktaları oluşturdukları söylenebilir. Zira Alman siyasal kültürünün 1945 öncesi ve sonrası şeklinde ayrıma tabi tutulması literatürde sıklıkla karşılaşılan bir yaklaşımdır.

Alman siyasal kültürünün bu dönemselliği, aynı zamanda onun parçalılığının da göstergesidir. Bütüncül ve tek bir Alman siyasal kültürü yerine her bir devlet, diğerlerinkinden farklılaşan bir siyasal kültüre sahiptir. Dolayısıyla farklı devletlerin kurulup yıkılması, Alman siyasal kültüründe parçalılığı da beraberinde getirir. Ancak siyasal kültürdeki bu parçalılık, sadece bununla açıklanamaz. Literatüre bakıldığında farklı sebeplerin sıralandığı görülebilir. Berg-Schlosser ve Schissler (1987a, s. 21) bu parçalılığı Orta Çağdan itibaren hâkim olan siyasal atmosfere dayandırırlar. Onlara göre Orta Çağ'ın sonundan itibaren çok sayıda küçük ve mikro devletin görülmesi, kapsayıcı bir "ulusal" kimliğin gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. İkiliye göre ayrıca, reformasyonla birlikte ortaya çıkan ve Vestfalya Barışı'nda "cuius regio eius religio" *(kimin toprağıysa onun dini)* ilkesiyle bölgesel olarak pekiştirilen mezhepsel ayrım da modern Almanya dahil, Alman devletlerindeki siyasal kültür bölünmüşlüğünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Alman İmparatorluğunun kurulduğu 1871'den itibaren Alman ulusunun birleşik bir siyasal kültür arayışında olduğunu belirten Dölle (2010, s. 248) ise siyasal kültürdeki bu parçalılığı iki sebebe dayandırır: temel demokratik yapıların eksikliği ve bölgeler arasındaki büyük farklılık. Bunun yanında Dölle de birbiri ardına kurulup yıkılan devletlerin birleşik bir Alman siyasal kültürünün oluşmasını engellediğinden bahseder. Ona göre her bir siyasal yapı kendinden sonra gelenin öncülleri tarafından zayıflatılmış, nihayetinde de fiilen tasfiye edilmiştir.

2.1.1. Weimar Cumhuriyetinde Siyasal Kültür

Lebnert ve Megerle'ye (1987, ss. 83-90) göre Weimar Cumhuriyeti'nde tarihsel arka plan, muhalif-mücadeleci çerçeve koşulları ve krizlerle dolu gelişmeler nedeniyle birleşik veya baskın bir siyasal kültür yerine, parçalanmış bir siyasal kültürden bahsedilebilir. Siyasal kültürdeki bu parçalanmışlığın gerekçesi ise, iki savaş arası dönemin Alman İmparatorluğu'nda alt kültürler arasında derin ayrışmaların var olmasıdır. Siyasal kültürdeki bu parçalanmışlıktan dolayı Lebnert ve Megerle, Weimar Cumhuriyetinde aslında bir siyasal kültürün olmadığı ihtimalini de bir soru olarak dile getirirler. İkili yine de Weimar Cumhuriyeti'ndeki alt kültürlerin siyasal sistemle ilişkisini baz alarak dört farklı siyasal kültür türü içeren bir tipoloji geliştirirler: (1) *cumhuriyetçi*, (2) *gelenekçi*, (3) *devrimci ve* (4) *statü odaklı siyasal kültürler*.

(1) Sosyal demokratlar, solcu entelektüeller ve liberal düşünceye sahip olanları kapsayan *cumhuriyetçi siyasal kültürde* Weimar'ın ilk yıllarında cumhuriyetçi ve istikrar yanlısı bir çizgiyi temsil etmiştir. Ancak bu siyasal kültür seçim yenilgileri ve diğer siyasal akımların tesiri gibi sebeplerle sonraları, siyasetteki gelenekçi Katolik çevrenin etkisiyle giderek daha fazla sağa kamış ve parlamenter demokrasinin kurumsal ve değer yapısından giderek daha fazla uzaklaşmıştır. (2) Daha çok sağcıların oluşturduğu *gelenekçi siyasal kültürde*, Weimar Cumhuriyeti'ne yönelik açık bir düşmanlık söz konusudur. Bunun tartışmasız olduğunu belirten Lebnert ve Megerle'ye göre bu siyasal kültürün tek ikilemi cumhuriyetin değişimle mi yoksa devrimci bir şekilde mi ortadan kaldırılacağı hususudur. (3) Komünistler ve nasyonal sosyalistlerin oluşturduğu *devrimci siyasal kültür,* mevcut siyasal sisteme devrimci bir düşünceyle yaklaşır. Farklı toplumsal çevreler ve birbirinin karşıtı hedeflere sahip olmalarına rağmen devrimci siyasal kültüre sahip bu iki toplumsal grup, Weimar Cumhuriyeti'nin sahip olduğu anayasal düzenin devrimle sonlandırılması düşüncesinde bir araya gelirler. (4) Son olarak orta sınıf ile seçkinlerin oluşturduğu *statü odaklı siyasal kültür* sınıfında inanç veya ideoloji temelli bir cumhuriyet ve anayasal düzene destek veya karşıtlığı söz konusu değildir. Bu sınıfta istikrar ve ekonomik kalkınma yıllarında anayasal düzene bağlılık

görülürken, sosyal demokrasinin yükselişi ve ekonomik krizlerle beraber cumhuriyete yönelik bir karşıtlık ortaya çıkmıştır. Özetle bu siyasal kültürün siyasal sistemle ilişkisi tamamen kendi sosyo-ekonomik statüleri çerçevesinde şekillenir (Lebnert ve Megerle, 1987, ss. 88-89).

Möller'in de (1985, s. 7) ifade ettiği gibi Weimar Cumhuriyeti, kaybedilmiş bir savaş ve devrim sonucu ortaya çıkmıştır. Kurulduğu dönemde hâkim olan bu savaş ve kriz ortamı, Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyasal kültürün şekillenmesinde de etkili olmuştur. Öncelikle bunun sonucu olarak ortak ve bütüncül bir siyasal kültür yerine; birbirleriyle karşıtlık içerisinde olan ideoloji, sosyal sınıf ve siyasal parti ayrımlarının beslediği parçalanmış bir siyasal kültür yapısı gelişmiştir. Buna ek olarak Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyasal kültürler arasındaki ayrım, mevcut siyasal sistemin yapısı, işleyişi veya mevcut yönetimin yürüteceği politikalar gibi tali konularla değil; bizzat mevcut siyasal sistemin varlığıyla yani daha temel yapısal mevzularla ilgilidir. Bu da Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyasal kültürler arasındaki ayrımın daha da derin olduğunu gösterir.

2.1.2. Nazi Almanya'sında Siyasal Kültür

Weimar Cumhuriyetinin yıkılmasıyla kurulan Nasyonal Sosyalist Nazi Almanya'sının siyasal kültürü konusunda ilgili literatürde, konuyu geçiştirme çabası ve gerçeklerden kaçınma eğiliminin hâkim olduğu görülür. Özellikle Almanya'da yürütülen siyasal kültür çalışmalarına bakıldığında, Nazi Almanya'sının iyi ya da kötü bir siyasal kültürünün olmadığı izlenimi karşımıza çıkar. Meseleyi ele alan çalışmalar ise, Nazi Almanya'sının siyasal kültürünün temel karakteristiklerini tartışmak yerine, daha çok Almanya'da böyle bir devleti ortaya çıkaran ve Almanya'yı Avrupa'da bir kriz faktörü haline getiren şartların neler olduğuna odaklanır. Bu çalışmalarda öne çıkan eğilim ise, daha çok Nazi ideolojisini ortaya çıkmasında pay sahibi olduğu gerekçesiyle Prusya'yı suçlayan cevaplarla konuyu geçiştirirler.

Verba (1965, s. 136), araştırmacıların Nazizm'in ve Alman otoriterliğinin siyasi bir kaynağa dayanmadığı, daha ziyade Alman karakteri ve sosyal yapısından

kaynaklandığı sonucuna ulaştıklarını ifade eder. Ona göre Almanların bir demokrasi tesis etmedeki başarısızlıkları, çocuklarını otorite sahiplerinden tahakküm ilişkileri bekleyecek şekilde büyüten ve onları itaatkâr ve bağımlı bireyler olarak yetiştiren aileye dayanır. Zira Almanya'nın geleceği, Naziler tarafından yetiştirilen gençlerden oluşmaktaydı.

Dölle (2010, ss. 249-250), II. Dünya Savaşı'na kadar, modern siyasal kültür araştırmalarının standartlarına uyan sadece tek bir siyasal kültürden bahsedilebileceğini ifade eder. Feodal-hiyerarşik bir gelenekten beslenen muhafazakâr-otoriter siyasal kültürü, Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'ne kadar varlığını sürdürmüştür. Dölle'ye göre emirlere itaat mirasına dayanan bu siyasal kültür, aynı zamanda faşist Nazi devletinin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur (Dölle 2010, 249). Otoriteye mutlak itaat, devlet-toplum arasında keskin bir ayrım, iktidarın sadece yönetimde olması, ekonomi ve kültür alanının temsilcilerinin siyasal iktidardan tamamen dışlanması Prusya devlet doktrininden etkilenen bu siyasal kültürün temel özellikleri arasındadır. Devlet, kendisini halktan oluşmuş kabul etmez; bilakis halkın üstünde konumlandırır. Bunun sonucunda da halk her türlü siyasal yeterlilikten veya siyasal katılımdan mahrum bırakılmıştır. Bu da insanların siyasete mesafeli durması ve bir tebaa kültürünün gelişmesiyle sonuçlanmıştır.

Dölle (2010, ss. 250-252), Almanya'nın ekonomik ve kültürel alanlardaki gelişimini de Almanların siyasete mesafeli durmalarına bağlar. Ona göre elitlerin kirli işi olarak gördükleri siyasetten geri çekilen ve tebaa kültürünü de benimseyen Almanlar, ekonomi ve kültür alanına yönelmiş ve burada önemli ilerleme göstermişlerdir. Böylece vatandaşın ekonomik başarısı, onun siyasal katılımını ikame etmiştir. Dölle bunu demokratikleşme olmadan modernleşme olarak tanımlar**.**

2.1.3. Doğu Almanya'da Siyasal Kültür

Weimar Cumhuriyeti'ndeki bu parçalı siyasal kültür profilinin benzerini, Doğu Almanya'da da görmek mümkündür. Burada da uzun geçmişe sahip eski ve yeni toplumsal değerler birbirine karışmış durumda ve birbirleriyle rekabet halindedir. Ralf Rytlewski, bu yüzden Doğu Almanya'da sadece hâkim siyasal

kültüre odaklanmanın yeterli olmadığını belirtir. Buna paralel olarak Doğu Almanya için (1) resmi, (2) geleneksel ve (3) alternatif siyasal kültürü içeren üçlü bir tipoloji geliştirilmiştir (Rytlewski, 1987, s. 244). Bu tipolojiye göre Doğu Almanya Cumhuriyeti'ndeki (1) resmi siyasal kültür esas olarak komünist kültüre ait değerleri içerir. Marksizm-Leninizm'in siyasal yaşamın temeli olarak geçerli olması, emeğin merkezi bir değer olarak kabul edilmesi, çalışmanın sosyal adaletin temeli olarak görülmesi ile toplumsal ve kolektif hedef ve davranışların bireysel hedef ve davranışlardan önce gelmesi gibi değerler, Doğu Almanya'nın resmi siyasal kültüründe esastır. Bunun yanında devlete bağlılığın tüm Almanya yerine sadece Doğu Almanya ile sınırlı olması da bu siyasal kültürün içerdiği temel değerlerden birisidir. Son olarak Doğu Almanya'daki resmi siyasal kültürde Sovyet etkisi de belirgindir. (2) Geleneksel siyasal kültür ise resmi siyasal kültürün aksine hem Alman İmparatorluğu hem de Nasyonal Sosyalizm döneminin izlerini taşır. Siyasal pasiflik, otoriter ve paternalist davranışları desteklemek, toplumsal ve bireysel yaşamda demokratik olmayan yapılar ve nihayet Almanya'nın ulusal birliğinin korunacağına veya yeniden tesis edileceğine olan inanç bu siyasal kültürün temel özellikleri arasındadır. Rytlewski'ye göre geleneksel ve resmi siyasi kültür arasındaki çekişme 1970'lere kadar devam eder. (3) 1970'ten sonra ise Doğu Almanya'da alternatif siyasal kültürün etkisi belirginleşir. Bu siyasal kültür kamusal tartışmaların merkezine yeni konuları taşımıştır. Evlilik dışı birlikte yaşam, çevre, barış odaklı eğitim ve militarizm eleştirisi bu konuların başında gelir. Bu siyasal kültüre sahip bireyler ise daha ziyade kurumsallaşmış kitlesel örgütlere dahil olmadan hareket ederler (Rytlewski, 1987, ss. 245-246). Weimar Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Doğu Almanya'daki siyasal kültür de parçalı bir görüntü sergiler. Siyasal kültürdeki bu parçalanmışlığı ortaya çıkaran şey ise, Doğu Almanya'nın farklı kaynaklardan beslenen siyasal bir mirasa sahip olmasıdır. Alman İmparatorluğu ve 1933 sonrası Nasyonal Sosyalizm döneminin yanı sıra Sovyetler Birliği'yle kurulan yakın ilişki ve Marksist-Leninist ideoloji de Doğu Almanya'daki siyasal kültür profilinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Görüldüğü gibi 1945 öncesi Alman siyasal kültürünün belirleyici niteliği bütünselliğin olmaması ve parçalı bir yapıdan oluşmasıdır. Siyasal kültürdeki bu

parçalanmışlığı ortaya çıkaran en önemli husus ise, Almanların çok kısa bir tarih diliminde hem ideolojik hem siyasal yönetim biçimi olarak birbirleriyle derin karşıtlık içerisinde olan ve her biri bir öncekinin yıkımıyla kurulan devletlere sahip olmalarıdır. 1871'de kurulan ve salt monarşik bir yönetime sahip olan Alman İmparatorluğu, 1918'de kurulan ve parlamenter demokrasiyle yönetilen Weimar Cumhuriyeti, 1933'ten sonra nasyonal sosyalizm ideolojisi ve diktatörlükle yönetilen Nazi Almanya'sı, 1949'dan 1990 yılındaki Alman birleşmesine kadar Parti-Diktatörlüğü ile yönetilen ve sosyalist, marksist/leninist bir ideolojiye sahip olan Doğu Alman Devleti ve nihayet 1949'da kurulan ve federal bir yönetim sistemine sahip olan Federal Alman Cumhuriyeti gibi devletler bir asırdan kısa bir süre içerisinde varlık sahibi olmuştur. Farklı ideoloji ve yönetim biçimlerine sahip olan bu devletlerin her biri, Alman toplumu içerisinde hem var oldukları dönemlerde hem de yıkılmalarından sonra destekçilere ve karşıtlara sahip olmaya devam etmişlerdir. Alman toplumu içerisinde farklı siyasal ideoloji ve yönetim biçimleri temelinde şekillenen bu karşıtlık, Alman siyasal kültürüne de yansımıştır.

1945 öncesi Alman siyasal kültürü ele alınırken cevap aranan en önemli soru, şüphesiz Alman siyasal kültür tarihinin hangi kısmının günümüz Alman siyasal kültürünün şekillenmesinde en fazla tesire sahip olduğu sorusudur. Çok az ülkenin geçmişi, Almanya'nınki kadar bu soruyu negatif etkileri de göz önünde bulundurarak cevaplandırmayı zorunlu kılar. Çünkü yukarıda da görüldüğü üzere, sürekliliğe sahip olmayan ve kesintilerden oluşan Alman siyasal kültürünün geçmişi, sadece günümüz Alman siyasal kültüründe varlığını koruyan unsurları değil, aynı zamanda radikal bir şekilde reddedilen mirası da barındırır. Bu ayrım göz önünde tutulduğunda Nazi Almanya'sının, günümüz Alman siyasal kültürünün şekillenmesinde en fazla etkiye sahip olan dönem olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira Alman siyasal kültürünün en belirgin özelliği olan siyasetten geri durma veya Verba'nın işaret ettiği tebaa siyasal kültürünün, büyük oranda bu dönemin etkisiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Flümann (2015, ss. 122-123) da Nasyonal sosyalizmin günümüz Alman siyasal kültürü üzerindeki bu etkisine dikkat çeker. Ona göre bu tecrübe başlangıçta hem Batı Almanya hem de Doğu Almanya'da, sonrasında da Federal Almanya

Cumhuriyeti'nde birlikte anılmak istenmeyen negatif bir örnek olarak kabul edilmiştir.

2.1.4. 1945 Sonrası Batı Alman Siyasal Kültürü

1945 öncesi kurulan Alman devletlerinin tamamında görülen toplumsal gruplar arasındaki bu karşıtlığın, 1945 sonrası Alman siyasal kültüründe de varlığını sürdürdüğü yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. 1945 sonrası Alman siyasal kültürünü analiz eden bu çalışmaların başında Almond ve Verba'nın 1963 yılında Almanya dahil beş ülkede yürüttükleri siyasal kültür çalışması gelir. İkili uzun bir siyasal tarih tecrübesine sahip oldukları için Almanya'nın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, İtalya ve Meksika'yı da araştırmalarına dahil ederler. Almond ve Verba'nın bu araştırması için Almanya'yı ilgi çekici hale getiren temel etken ise, meşru hükümet yönetiminin uzun bir geçmişe sahip olmasıdır[1]. Zira Prusya birleşmeden önce, dolayısıyla demokratik kurumların ortaya çıkmasından önce de "bürokratik otorite" modeline sahip olmuştur. Belki demokratik kültür ve hükümete güven yoktu ama toplum nezdinde bürokratik kurumlara, devlet kurumlarının işleyişine güven bir hayli gelişmiştir. Yazarlara göre bu model, on dokuzuncu yüzyılda birleşme sırasında diğer Alman devletlerine de sirayet etmiştir. Bunun yanında 1945 sonrası Almanya'da bu demokratik kurumların varlığına rağmen, onların devamlılığını sağlamak ve onlara meşruiyet kazandırmak için gerekli olan katılımcı bir siyasal kültür ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine Almanya, bir kanun devleti (*Rechtstaat*) ve teba (*subject*) siyasal kültürü geliştirmiştir. Almond ve Verba yine de Alman toplumunda hem on dokuzuncu yüzyılda hem de Weimar döneminde demokratik siyasal kültür öğelerinin var olduğunun belirterek, kendi çalışmalarında

[1] Verba başka bir çalışmasında (1965, s. 131) Almanya'yı siyasal kültür analizi için ilgi çekici kılan nedenlerini Alman düşünce tarihinde arar. Ona göre yüksek yaşam standartlarına, genişleyen bir ekonomiye, gelişmiş bir kitle iletişim sistemine ve iyi bir okul sistemine sahip modern ve sanayileşmiş bir ülke olması ve karşılaştırmalı analiz yapmak için uygun bir demokrasi olmasının yanında 1945 sonrası Almanya'yı siyasal kültür analizi için ilgi çekici kılan en önemli sebep, Almanya'yı anlamaya yönelik düşünsel çabaların tarihidir. Siyasetin psiko-kültürel analizinin büyük ölçüde Alman tecrübesine dayandığını belirten yazar, başta Adorno, Horkheimer ve Fromm'un çalışmaları olmak üzere, siyasal tutumların siyaset dışı kökenleri üzerine yapılan çalışmaların çoğunun Alman Nasyonal Sosyalizminin nasıl ortaya çıktığını ve yol açtığı sorunları açıklamaya çalıştığını belirtir.

Alman toplumunda katılımcı siyasal kültürün hangi öğelerinin mevcut olduğunu ve hangilerinin eksik olduğunu tespit etmeye çalışacaklarını belirtirler (Almond ve Verba, 1963, ss. 36-39).

Almanya'nın teknolojik olarak son derece gelişmiş bir ülke olmasına karşın dünya savaşlarındaki yenilgi ve yıkımlar ile Nazi diktatörlüğü tecrübelerini yaşadığını hatırlatan Almond ve Verba hem teknolojik ilerlemenin hem de travmatik geçmişin Almanya'nın siyasal kültürüne yansıdığını aktarırlar. Onlara göre iletişim ve eğitimdeki ileri gelişmişlik düzeyi, çoğu Alman'ın hem siyaset hem de yönetim hakkında ileri düzeyde bilinçli veya bilgi sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Çeşitli şekillerde siyasete dahil olan Almanlar, oy vermenin bireyin önemli bir sorumluluğu olduğuna dair inancı paylaşırlar. Buna paralel olarak Almanya'da seçimlere katılım düzeyinin yüksek olduğunu hatırlatan Almond ve Verba'ya göre hükümetin idari birimlerine duyulan yüksek güven ve bu birimlerle kurulan ilişkilerde güçlü bir yetkinlik duygusu Alman siyasal kültürünün ayırt edici nitelikleri arasındadır (Almond ve Verba, 1963, s. 428).

Buna karşın yazarlara göre Almanya'nın travmatik siyasal geçmişi de bugünkü Alman siyasal kültürünü etkilemiştir. Özellikle Weimar ve Nazi dönemi Almanya'sında söz konusu olan siyasete yoğun ilgi, 1945 sonrasında yerini siyasete yönelik mesafeli bir tutuma bırakmıştır. Siyasete dair yüksek bir farkındalık veya bilinç söz konusu olsa da bu ilişki pasif ve resmi düzeyle sınırlıdır. Çalışmaya göre Almanların çoğu için vatandaştan beklenen tek şey seçimlerde oy kullanmaktır. Bu yüzden seçimlere katılım yüksek olmasına rağmen, kurumsal olmayan siyasal faaliyetler sınırlıdır. Siyasetle kurulan bu mesafeli ilişkiye karşın Almanların siyasetin çıktılarına, özellikle de hükümetin faaliyetlerine dair bir memnuniyeti söz konusudur. Ancak Almond ve Verba'ya göre genel siyasal sisteme bağlılığa dönüşmeyen bu memnuniyet, pragmatik bir yönelimin ötesine geçmez. Bunun yanında Almond ve Verba, Alman vatandaşlarının siyasetteki diğer aktörlere karşı tutumlarının da yine ülkenin siyasal tarihi tarafından şekillendiğini belirtirler. Zira Almanya'da siyasal partilerin destekçileri arasında hala yüksek düzeyde bir karşıtlık mevcuttur (Almond ve Verba, 1963, s. 429). Bu da Almanların siyasette birlikte çalışma veya iş birliği kurma kabiliyetlerinin sınırlı olması sonucunu doğurur. Buna

göre gruplar arası yüksek antipati seviyesi Weimar'dan 45 sonrasına süreklilik arz eden bir husus olmuştur.

Almond ve Verba'nın çalışmasına göre Almanya'da henüz katılımcı bir siyasal kültür gelişmemiştir. Bunun yerine onların "pasif teba yönelimi" olarak tanımladıkları siyasal kültür biçimi hâkimdir. Daha ziyade siyasetin çıktı (*output*) yönüyle ilgilenen bu siyasal eğilim, hükümetin faaliyetlerini de siyasal değil idari faaliyetler olarak algılar. Bu eğilimde siyasal katılım, daha ziyade oy verme veya gönüllü derneklere resmi, ancak aktif olmayan üyelik gibi formel siyasal faaliyetlerden oluşur. Siyasal tartışmalar yürütmek, afiş asmak veya siyasal yürüyüşlere katılmak gibi kurumsal olmayan, enformel siyasal faaliyetlere ilgi öncekine göre daha azdır. Almond ve Verba'ya göre Almanya'da siyasete yüksek düzeyde maruz kalma ve katılımcılık olmasına karşın siyasal sisteme düşük düzeyde duygusal bağlılık veya gurur duyma söz konusudur. Özetle ikiliye göre Almanya'da siyasal kültür, pasif katılım gösteren teba rolü yönünde ağırlık kazanır (Almond ve Verba, 1963, s. 495).

Sonuç olarak Almond ve Verba'nın dikkat çektiği bu hususlar, teba (*subject*) siyasal kültürüne işaret eder. Bu siyasal kültürde; siyasal süreçlere hükümetlerin faaliyetleri ve performanslarına ve genel olarak siyasal sisteme dair yüksek bir bilinç düzeyi söz konusu olsa da katılımcı bir siyasal yönelimden bahsedilemez. Almanlar, özellikle Weimar Cumhuriyeti ve Nazi döneminin çalkantılı tecrübesinin de etkisiyle siyasal sistemle pasif bir ilişki kurma eğilimindedir. Ayrıca Weimar ve Nazi döneminin ayırt edici nitelikleri arasında sayılan ve Doğu Almanya'da da görülen toplumsal gruplar arasındaki derin karşıtlığı, bugünkü Almanya'nın siyasal kültüründe de gözlemlemek mümkündür. Bunun yanında bu çalışmanın birinci bölümünde yer alan siyasal kültür başlığı altında, Almond ve Verba'nın siyasal kültür analizinin, kişinin (i) kendi ülkesi ve genel anlamda siyasal sistemi, tarihi, gücü ve anayasal özellikleri; (ii) siyaset yapımının yukarıya doğru akışında yer alan yapılar ve roller, siyasal elitler ve politika önerileri; (iii) siyaset yapımının aşağıya doğru akışında yer alan yapılar, bireyler ve kararlar; (iv) kendisini siyasal sistemin bir üyesi olarak nasıl algıladığı, kendi hakları, yetenekleri, yetkileri, yükümlülükleri, siyasal etki oluşturma ve siyasal faaliyetlerinde başvurduğu katılım veya performans

normları gibi hususları dikkate aldığı ama yabancılara yönelik tutum ve davranışlara yer vermediği belirtilmiştir. Almond ve Verba'nın siyasal kültür analizindeki bu eksiklik, onların Alman siyasal kültürü analizinde de karşımıza çıkar. Çünkü ikili Almanya'nın hangi siyasal kültür türüne sahip olduğunu tartışırken, bir siyasal aktör veya siyasal bileşen olarak yabancılara yer vermediği gibi, diğer aktörlerin yabancılara veya yabancı kökenli siyasetçilere yönelik tutumunu da bir bileşen olarak analizine dahil etmez.

Verba (1965, ss. 130-132) Alman siyasal kültürünün yeniden oluşumunu ele aldığı başka bir çalışmasında, gelişmiş olsun olmasın bütün devletlerin kendi insanını vatandaş olarak sosyalleştirme ya da her nesli vatandaşa dönüştürme/vatandaş olarak yetiştirme problemi yaşadığını belirtir. Yazara göre bu sorun sadece siyasal tutumların istikrarsız olduğu toplumlar için değil, görece stabil siyasal tutumlara sahip toplumlar için de geçerlidir. Siyasal kültürü nesilden nesile aktarma sorununun yanında, devletler yeni siyasal tutumların oluşturulması sorunuyla da karşı karşıya kalırlar. Çünkü devletler ya yeni toplumsal sorunlarla karşı karşıya kalmak veya topluma sonradan dahil olanları vatandaşa dönüştürmek gibi problemlerden dolayı ya da özellikle sanayi sonrası toplumlardaki değişim ve dönüşüme ayak uydurabilmek için yeni siyasal kültür oluşturmak zorundadır. Verba Almanya'nın da özellikle savaşlardan sonra siyasal kültürün yeniden inşası problemiyle karşı karşıya olduğunu savunur.

Bir ülkenin siyasal kültürünün, o ülkenin tarihi tarafından şekillendirildiğini belirten Hague ve arkadaşları (2016, s. 209) Alman siyasal kültürünü Almanya'nın tarihiyle ilişkili olarak ele alırlar. Onlara göre iki temel süreç, Alman siyasal kültürünün biçimlenmesinde önemli rol oynar: (1) savaş sonrası ekonomik iyileşme ve (2) Almanya'nın birleşmesi. Yazarlara göre savaş sonrası ekonomik iyileşme Batı Almanya'nın siyasal kültürünü olumlu yönde etkilemiştir. Bu durumun göstergesi olarak da yazarlar Batı Almanya'da 1959 ve 1988 yılları arasında hem siyasal kurumlarından gurur duyanların sayısının hem de çok partili sisteme destek verenlerin sayısının artmasını öne sürerler. Alman siyasal kültürünü şekillendiren diğer süreç ise Almanya'nın yeniden birleşmesidir. Birleşmeden önce Doğu Almanya'da yaşayanların yasama organlarına, hukuk sistemine ve politik kamplar

arası mesafe anlamında birbirlerine olan güvenleri Batı Almanya'dakilerle karşılaştırıldığında oldukça zayıftır. Yazarlara göre birleşmeyle beraber Doğu ve Batı Almanya arasındaki bu zıtlık azalsa da hala farklar söz konusudur.

Siyasetten uzak durma eğilimini içeren pasif Alman siyasal kültürünün gelişimindeki bir diğer etken de Alman aydınlanmasıdır. Düşünce alanındaki özgürlük ile siyasal otoriteye itaatin uzlaşı içinde varlığını sürdürebilmesine imkân tanıyan Alman aydınlanmasıyla beraber, dinen aydınlanma içinde olan Alman devlet ve din görevlileri prenslerin otoritesini sorgulamıyordu. Bu yüzden bağımsız ve eleştirel entelektüellerin domine ettiği Fransız aydınlanmasının aksine devlete bağımlı ve devlet destekli meslek sınıfları tarafından yürütülen Alman aydınlanması hem siyasetten uzak hem de siyasal otoriteyi eleştirmeyen pasif tebaa siyasal kültürünün oluşmasında etkili olmuştur. Fulbrook, pasif bir siyasal kültür ortaya çıkaran Alman aydınlanmasının izlerinin Kant'ın düşüncesinde de yer aldığını iddia eder. Bir Aydınlanma düşünürü olan Emmanuel Kant, Aydınlanmayı "insanın bağımsız ve eleştirel düşünmek üzere aklını kullanmaya cesaret etmesi, başkasının otoritesinin vesayetini kabullenmeyi reddetmesi" olarak tanımlar. Kant, bu tanımda bahsettiği türde düşünme veya akıl kullanmanın da ancak siyasal dengeyi güvenceye alacak kadar güçlü hükümdarlarla mümkün olabileceğini düşünür. Ona göre bu şekilde bir özgür sorgulama hiçbir cumhuriyette yapılamazdı, çünkü hiçbir cumhuriyet Frederick'in Prusya'sı gibi bir devletin siyasi düzenini garanti edemeyecekti. Fulbrook, Kant'ın düşüncesinde de karşımıza çıkan ve tebaa siyasal kültürünün de kaynağı olan iktidar (Macht) ve ruh (Geist) ayrımının Alman düşüncesinde köklü olduğunu belirtir (Fulbrook, 2011, ss. 122-123).

Alman siyasal kültürünün izlerini veya etkilerini Alman sosyolojisinde arayan Sontheimer çalışmasında Federal Almanya Cumhuriyeti'nde hâkim olan siyasal kültürün temel niteliklerini ortaya koymaya çalışır. Yazar, ülkenin siyasal kurumlarında tarihsel bir süreklilik olmadığından dolayı Almanya'nın bugünkü siyasal kültürü üzerindeki etkileri olduğunu düşündüğü beş "gelenek" sıralar: (1) devletçi gelenek, (2) apolitik gelenek, (3) Alman idealizm geleneği, (4) çatışmadan kaçınma geleneği ve (5) şekilcilik geleneği. Bu beş geleneğin her biri, aynı zamanda birer siyasal kültür türü olarak da kabul edilebilir.

(1) Din savaşlarının sonra ortaya çıkan ve etkisi zayıflasa da günümüzde de devam eden *devletçi gelenekte*, düzeni ve refahı sağlayan devlet ile bu hedeflerin karşısında görülen toplum birbirine karşıt olarak görülür. Günümüzde çok fazla onaylanmayan bu gelenek, bir taraftan çoğulculuğu reddeden anti-demokratik düşünceleri içerirken diğer taraftan demokratik olarak kurumsallaşmış devlete karşı da koruyucu yaklaşım sergiler. Muhalif ideolojileri hem anti-demokratik hem de devlet karşıtı olarak algılayan bu gelenekte devleti koruma çabası ön plana çıkar. Devletçi gelenek gibi günümüzde pek yaygın olmayan *(2) Apolitik gelenek* Sontheimer'e göre otoriter devletteki itaatkâr tutumunun devamı niteliğindedir. Bu geleneğin yetiştirdiği Alman, kendi dünyasına çekilen ve içe kapanık bir karakterdir. Yazar siyasetten bu geri çekilmenin en büyük nedeni olarak da Nasyonal sosyalizme işaret eder. Bu karaktere göre siyaset ise, iyi insanlara uygun bir uğraş değildir. Apolitik gelenek gibi, (3) *Alman idealizmi geleneği* de siyasetle negatif bir ilişki içerisindedir. Bu geleneğin ortaya çıkardığı karakter, siyasete ve topluma dair ideal bir standart belirler. Mevcut siyasal ve sosyal koşullara yönelik bu standartlar bağlamında bir tutum geliştiren bu gelenek, siyaset ve topluma dair yıkıcı bir yargıya sahip olma eğilimindedir. Sontheimer, (4) *çatışmadan kaçınma geleneğini* Alman siyasal kültürünün spesifik bir özelliği olarak niteler. Ona göre bu kavram, Almanların çoğunun çatışmaları üretime yol açan bir araç olarak görmemesini tanımlar. Sontheimer'e göre bu gelenek, toplumsal ütopyalara, çatışmaların ya da görüş ayrılıklarının olmadığı toplumsal birlik durumuna ve daha iyi bir toplumsal düzene olan radikal özlem gibi bileşenleri içeren Alman radikalizmini ve irrasyonalizmini temsil eder. Son olarak *(5) Şekilcilik geleneği* Sontheimer'e göre, günümüze kadar kesintisiz olarak varlığını sürdürmüştür. Aslında apolitik gelenekte olduğu gibi burada da siyasetten geri durma söz konusudur. Ancak farklı olarak burada siyasal sorunlara ilgisizlik yerine onları hukuk kurumlarına ve mahkemelere devretme eğilimi söz konusudur. Flümann'a göre Almanya'da, Sontheimer'in sıraladığı bu beş siyasal kültür geleneğinden sadece çatışmadan kaçınma ve şekilcilik günümüzde yaygın olarak vardır 120-122 (Flümann, 2015, ss. 120-122; Käsler, 1984, ss. 535-542).

Dölle (2010, ss. 261-262), iki Almanya'nın birleşmesinden sonra literatürde Almanya'nın siyasal kültür tipi olan tebaa (pasif) siyasal kültürde bir değişimin görüldüğünü belirtir. Ona göre yapılan araştırmalar, bireyin siyasete etkisi anlamında bir gelişme görülmese de Batı Almanya'ya oranla Federal Almanya vatandaşlarının daha fazla siyasileştiklerini ve siyasete ilgilerinin arttığını ortaya çıkarmıştır. Dölle, Fuchs ve Roller tarafından yapılan ampirik araştırmanın sonuçlarına dayanarak Batı Almanya ile Doğu Almanya'nın birleşmesinin siyasal kültürde de yavaş yavaş hissedildiğini belirtir. Bu durum özellikle demokrasiye yönelik siyasal kültürel yaklaşımda kendini gösterir. Ona göre hem eski eyaletlerde (Batı Almanya bölgesi) hem de yeni eyaletlerde (Doğu Almanya bölgesi) demokratik değerler oldukça yüksek oranda kabul görürken bu değerlerin yasalara aktarımına da orta düzeyde bir onay söz konusudur. Demokratik yönetim sistemine yönelik bu destek de özellikle Almond ve Verba'nın idealize ettikleri katılımcı siyasal kültür modeli olan *vatandaş kültürünün* (civic culture) oluşmasında önemlidir.

2.2. ALMAN SİYASAL SİSTEMİ

Yukarıda da ifade edildiği üzere siyasal bir aktör olarak Almanya'da yaşayan yabancıların, Alman siyasal kültürü tarafından yönlendirilen, etkilenen siyasal davranış ve faaliyetlerinin çerçevesini çizen ve biçimlendiren yapı veya bunların varlık bulduğu toplumsal alan olarak tanımlanan Alman Siyasal Sistemi, yabancının siyasal katılımını etkileyen bir diğer önemli bileşendir. Bu başlıkta Alman siyasal sistemi temel yönleriyle incelenirken yabancının siyasal katılımına etkileri ise çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınmıştır.

2.2.1. Siyasal Sistemin Yapısı

Alman Anayasası (20. Maddesi 2. Bendi) tüm devlet otoritesinin kaynağının halk olduğunu, bu yetkinin seçimler ve oylamalar yoluyla halk tarafından ve özel yasama, yürütme ve yargı organları aracılığıyla kullanıldığını belirtir. Esas itibariyle halkın egemenliğine atıf yapan anayasanın bu maddesi, devlet iktidarının halk tarafından kullanıldığının altını çizer. Ancak görüldüğü gibi aynı madde, halkın

devlet iktidarını doğrudan kullanmadığını, bunu özel yasama, yürütme ve yargı organlarına devrettiğini de ifade eder. Bu aynı zamanda Almanya'nın temsile dayalı bir devlet sistemine sahip olduğunun da göstergesidir. Alman devlet sisteminde halkın devlet otoritesini devrettiği federal düzeydeki en önemli organ şüphesiz *Alman Federal Meclisi*, yani Bundestag'dır. Federal Meclisin yanında ikinci bir meclis görevi gören ve 16 Alman Eyaletinin temsil edildiği *Federal Konsey* (Bundesrat) de halk otoritesini federal düzeyde temsil eden diğer önemli organdır. Almanya'nın federal bir devlet yapısına sahip olması, Alman siyasal sisteminin çok katmanlı bir yapıya sahip olmasını beraberinde getirir. Bu şekilde Alman siyasal sisteminde federal düzeyle birlikte eyalet ve mahalli (yerel) düzeyler de yer alır. Bu başlık altında da öncelikle Alman siyasal sisteminin federal düzeydeki en önemli organlarından olan Alman Federal Meclisi ve Alman Federal Konseyi temel yönleriyle ele alınmıştır. Ayrıca siyasal sistemin alt katmanlarında yer alan eyalet düzeyinde (eyalet meclisleri) ve yerel düzeyde siyasal yapılar da ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Alman devlet geleneğini ele alan çalışmalarda özellikle devlet yapılanmasının gecikmesine atıfla "gecikmiş millet" (verspätete Nation) tanımlaması yaygındır. Ancak Walter Fürnrohr (1963, s. 165) bu yaklaşıma karşı çıkar. Ona göre Alman Federatif devlet yapısı 1000 yıllık bir geçmişe dayanırken farklı formlarıyla beraber Alman meclisleri de uzun bir tarihi arka plana sahiptir. Gerçekten ne federal düzeydeki siyasal organlar olan Alman Federal Meclisi *Bundestag* ve Federal Konsey *Bundesrat* ne de daha alt düzey siyasal organlar olan Eyalet Meclisleri ve yerel yönetimler bugünkü Alman devleti ile ortaya çıkmış yapılar değildir. Bu kurumların hepsi Alman devlet geleneğinde uzun bir geçmişe sahiptir. Dahası, Alman siyasal sisteminin üç katmanlı yapısının da yine uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bir bütün olarak Alman siyasal sistemi ve onun bütün siyasal organlarının geçmişten bağımsız ele alınması eksik bir yaklaşım olur. Bu sebeple öncelikle hem Alman Federal Meclisinin hem de Alman Federal Konseyinin nasıl ortaya çıktıklarını ve hangi tarihsel süreçlerden geçerek bugünkü görünümlerine ulaştıklarını görmek için Alman parlamentarizm tarihine bakmakta fayda vardır.

2.2.1.1. Alman Parlamentarizminin Tarihi

Alman topraklarında gerçekleşen ilk meclis toplantısı, Şarlman'ın (Carolus Magnus) Saksonyayı ele geçirdikten sonra 777'de Paderborn'da gerçekleştirdiği İmparatorluk Meclisi'dir (Schieffer, 2013, s. 37). 12. Yüzyıldan 15. Yüzyılın sonlarına kadar ise *Hoftag* (Saray Meclisi) olarak bilinen ve İmparatorun sarayında gerçekleştirilen düzensiz toplantılar yapılmıştır. Düzenli olarak gerçekleştirilen ilk meclis toplantıları ise Alman Kutsal Roma İmparatorluğu (Heiliges Römisches Reich) dönemindeki imparatorluk meclisleridir. Önceleri *Hoftag* veya *Königlichen Tag* (Kral Meclisi) olarak adlandırılmış olan imparatorluk meclisleri 1495'te İmparator Maximilian döneminde gerçekleştirilen Worms İmparatorluk Meclisinden itibaren *İmparatorluk Meclisi* (Reichstag) olarak adlandırılmış ve daha kalıcı bir statüye ve forma kavuşmuştur (Heinig, 2006; Jesse, 1993, s. 12). 1495'teki reforma kadar İmparatorun sarayında gerçekleşen Reichstag, bu tarihten itibaren Worms, Speyer, Augsburg ve Regensburg gibi farklı şehirlerde toplanır ve toplantının gerçekleştiği şehrin adıyla anılmıştır[2]. 1663'te son defa geçici olarak gerçekleşen İmparatorluk meclisine ev sahipliği yapan Regensburg, bu tarihten sonra daimî adres haline gelir. 1663'ten 1806'da İmparatorluğun dağılmasına kadar Regensburg'da devam eden bu meclisler, *Der immerwährende Reichstag zu Regensburg* (Regensburg Ebedi İmparatorluk Meclisi) adıyla anılmıştır (Fürnrohr, 1963; Jesse, 1993, s. 12).

Kutsal Roma İmparatorluğu döneminde Reichstag üç ayrı meclisten oluşmuştur: Mainz, Köln, Trier, Bohemya, Saksonya, Pfalz ve Brandenburg gibi elektör prenslerin oluşturduğu *Prensler Konseyi* (Fürstenrat); diğer prensler, din adamları, ruhani yöneticiler, lortlar ve kontların oluşturduğu *İkinci Prensler Konseyi* ve imparatorluk şehirlerinin temsilcilerinin oluşturduğu *Kentler Konseyi* (Städterat) (Fulbrook, 2011, s. 57; Jesse, 1993, s. 12). İmparatorluk Meclisinin çalışma prensibi ise şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle İmparator, meclisi toplantıya çağırır ve

[2] 1495, 1521 Worms İmparatorluk Meclisleri; 1529 ve 1542 Speyer İmparatorluk Meclisleri; 1500, 1530, 1555 Augsburg İmparatorluk Meclisleri ve 1532, 1541 Regensburg İmparatorluk Meclisleri bunlara örnek olarak gösterilebilir (Schlaich, 1983).

teklifini sunar. Teklifin genel kurulda okunmasından sonra prenslerden oluşan iki farklı konseyde (Fürstenrat ve Kurfürstenrat) ayrı ayrı müzakere edilir. Her iki konseyin üyeleri İmparatorun teklifi hakkında görüş belirttikten sonra teklif hakkında bir anlaşma sağlanır veya çoğunluğun görüşü kabul edilir. Devamında her iki konseyin teklifleri karşılaştırılıp uyumlu hale getirilir ve kentler konseyi (Städterat) adında üçüncü bir konseyde tekrar görüşülür. Bu şekilde İmparatorluk görüşü olarak ortaya çıkan karar İmparatorun önüne gider. Üç konseyin üzerinde uzlaştığı kararları İmparator tarafından kabul edebilir, reddedebilir veya değişiklik talebiyle iade edilebilir. Kararlar, nihai olarak onaylanması halinde İmparatorluk meclisinde tekrar okunduktan sonra İmparatorluk kararnamesi olarak ilan edilir (Jesse, 1993, s. 12; Schlaich, 1983, s. 300).

1800'lerin başındaki Napolyon savaşlarıyla beraber Kutsal Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra imparatorluk meclisi de dağılmıştır. Bu tarihten Prusya liderliğinde Kuzey Almanya Birliğinin kurulmasına (1871) kadar geçen dönemde kalıcı veya düzenli bir meclis çalışması yapılmamıştır. Ancak böyle bir meclisin toplanmasına yönelik girişimler de söz konusu olmuştur. 1848'de Frankfurt'taki bir kilisede toplanan ve çoğunlukla güney Alman eyaletlerinden gelen milletvekillerinden oluşan bir parlamento, kısa süreli de olsa faaliyetini sürdürmüştür. *Frankfurt Ulusal Meclisi* (Frankfurter National Versammlung) olarak bilinen ve meclisin toplandığı kilise olan Paul Kilisesi'nden (Paulskirche) dolayı *Frankfurt Paul Kilisesi Meclisi* (Frankfurter Paulskirchenparlament) ismi ile de anılan bu meclis esas olarak liberal elitlerden oluşuyordu. Bu yüzden meclise profesörler parlamentosu yakıştırması da yapılmıştır. Daha çok Almanya'nın birleşmesi, temel bireysel haklar ve ekonominin tartışıldığı meclis kurulduktan sadece bir yıl sonra, 1849'da dağılmıştır (Fulbrook, 2011, ss. 154-157; Jesse, 1993, ss. 13-14). Çok kısa sürmesine ve sınırlı bir siyasal etkiye sahip olmasına rağmen, Jesse'ye (1993, s. 14) göre Frankfurt Ulusal Meclisi Alman parlamentarizminin gelişiminde önemli bir kilometre taşı işlevini görmüştür.

Resim 2.1 Frankfurt'taki Paul Kilisesi

Kaynak: ("Paulskirche", t.y.)

Resim 2.2 Frankfurt Paul Kilisesindeki Ulusal Meclis

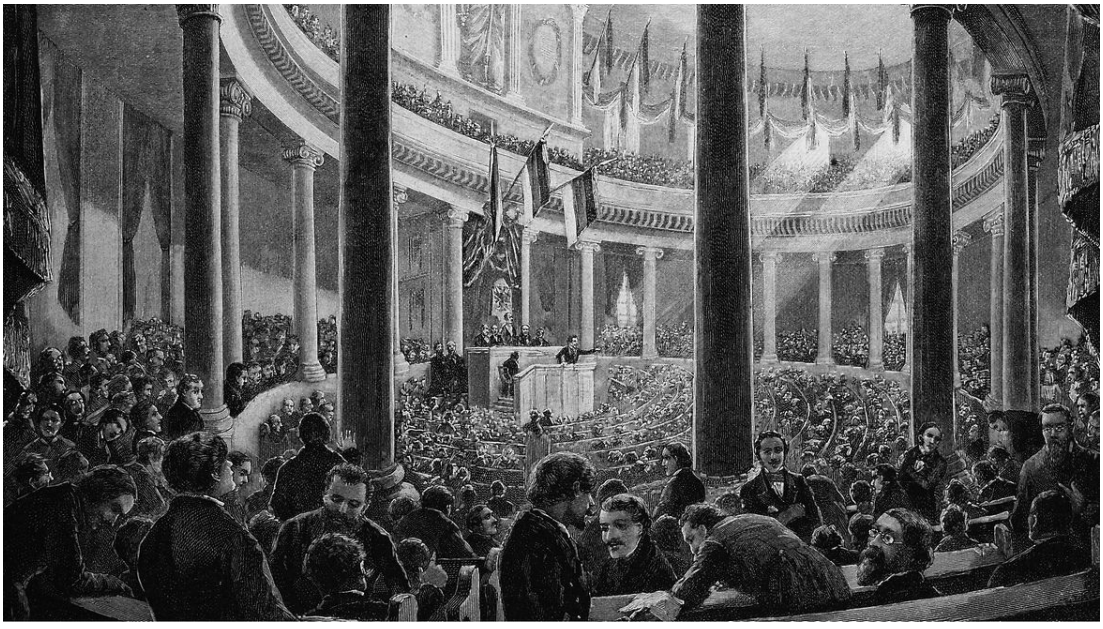

Kaynak: (Deutscher Bundestag, 2023)

Güney Alman devletlerinin bu başarısız birleşme denemesine karşın, kuzeyde Prusya önderliğinde daha başarılı bir Alman devletler topluluğu kurulmuştur. Kuzey Almanya Birliği (Norddeutscher Bund) olarak da bilinen bu Alman devletler Konfederasyonu Avusturya ve Güney Alman devletlerini dışlamıştır. Prusya liderliğinde kurulan ve federal bir karaktere sahip olan bu yeni yapıda ikili bir meclis yapısı söz konusu olmuştur. Güçsüz bir meclis (Reichstag) ve Prusya'nın etkisi altındaki bir üst organ olan Federal Konsey'den (Bundesrat) oluşan bu siyasal yapı, Fulbrook'a göre sonraki Alman İmparatorluğunun siyasal sistemi için de bir temel oluşturmuştur (Fulbrook, 2011, s. 164).

Prusya'nın 1870'te Fransa ile yaptığı savaşı kazanmasından sonra Bavyera, Baden, Württemberg ve Hessen-Darmstadt gibi güney Alman devletlerinin de Kuzey Almanya Birliği olarak bilinen Alman Devletler topluluğuna katılmasıyla beraber İkinci İmparatorluk (Das Zweite Reich) olarak adlandırılan Alman İmparatorluğu kurulmuştur. 1871'de ilan edilen ve Avusturya'nın dahil olmadığı bu Alman İmparatorluğu'nun siyasal yapısı üç seviyeden oluşuyordu. İmparatorluğun ortak meclisi olarak işleyen *İmparatorluk Meclisi* (Reichstag), siyasal etki bağlamında hiyerarşik bir karaktere sahip olan bu yapıdaki en alt seviyeyi temsil ediyordu. İmparatorluk Meclisi üyeleri, sadece erkekler arasından ve yine sadece erkekler tarafından başlarda üç yıllık bir süre için, 1888 yılından itibaren de beş yıllık süre için seçiliyorlardı. Yetkileri esasen yasama ve bütçeyi kabul etmekle sınırlı olan ve üç yüz doksan yedi üyesi bulunan bu meclisin İmparatorluk Şansölyesini seçme veya görevden alma yetkisi olmadığı gibi Şansölye'nin de ona karşı sorumluluğu da yoktu. Aynı zamanda Prusya Başbakanlığı görevini de yürüten Şansölye'nin asıl sorumluluğu ise İmparator'a karşı idi. (Deutscher Bundestag, (t.y.)c; Fulbrook, 2011, ss. 163-165). Görüldüğü gibi İmparatorluk meclisi olarak işleyen ve Prusya'nın görülür şekilde ağırlığa sahip olduğu Reichstag'ın bu siyasal sistemdeki etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır.

Güçlü bir federal yapıya sahip olan Alman İmparatorluğunun diğer bir meclisi de İmparatorluğu oluşturan yirmi beş ayrı prensliğin/devletin temsilcilerinden oluşan *Federal Konsey* (Bundesrat) idi. İmparatorluk Meclisinden daha geniş kapsamlı yetkilere sahip olan, dahası İmparatorun da onayıyla İmparatorluk Meclisini

feshetme yetkisine sahip olan Federal Konsey, imparatorluk kanunlarının yasama ve uygulama süreçlerinde yer alıyordu. Federal Konseydeki oyların ağırlığı ise İmparatorluğu oluşturan prensliklerin büyüklüğüne göre belirleniyordu. Alman İmparatorluğu'nun en büyük devleti olan Prusya'nın bu sistemdeki ağırlığı da buradan kaynaklanıyordu. Federal Konsey'deki toplam elli sekiz sandalyenin on yedisini elinde bulunduran, dolayısıyla etkin veto gücüne sahip olan Prusya, kendi menfaatlerine ters düşebilecek her kararı engelleyebiliyordu. Üstelik Prusya'nın bu üstünlüğü anayasal hukuk tarafından da güvence altına alınmıştır. Alman İmparatorluğundaki asıl iktidar ise bu üçlü hiyerarşinin tepesindeki İmparator ve şansölyenin elindeydi. İmparatorluk Şansölyesini atama ve görevden alma yetkisi sadece İmparatora aitti. Şansölye ise, İmparatorluğun yönetiminde önemli bir etkiye sahipti. Öyle ki İmparator I. Wilhelm döneminin Şansölyesi olan Otto von Bismarck, imparatorluğun ilk dönemlerinde yönetimin asıl belirleyicisi konumundaydı. Şansölyenin imparatorluk siyasetindeki bu ağırlığı, İmparator I Wilhelm'den sonra oğlu II Wilhelm'in başa gelmesiyle son bulmuştur (Deutscher Bundestag, (t.y.)c; Fulbrook, 2011, ss. 164, 167; Jesse, 1993, ss. 14-15).

I. Dünya Savaşı'nda yaşadığı yenilgi Almanya'yı çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmasının yanında ülkenin parlamento yapısında da önemli değişimlere yol açmıştır. Hem Amerikan Başkanı Wilson'un belirlediği ilkelere uygun reformlar yapmak hem de savaşın son yıllarında ülkede artan huzursuzluktan dolayı 1918'de Alman Anayasasında köklü değişikliklere gidilmiştir. Berlin'deki karışıklıklardan dolayı Weimar'da toplanan meclisin aldığı kararlarla birlikte Almanya'daki otoriter monarşik yönetim son bulmuştur. Bunun yerine adını meclis toplantısının gerçekleştiği Weimar şehrinden alan ve başlarda parlamenter-demokratik bir monarşi olan Weimar Cumhuriyeti kurulmuştur. 9 Kasım 1918'de dönemin şansölyesi Friedrich Ebert'in itirazlarına rağmen kendi partisinden Philipp Scheidemann'ın meclis penceresinden yaptığı cumhuriyet ilanı, monarşik yönetimin tamamen kaldırılması ve yerine, Fulbrook'un (2011, s. 198) ifadesiyle, kesin bir biçim alamamış bir Cumhuriyetin ilanı olarak kabul edilir (Jesse, 1993; Sturm, 2003a).

Resim 2.3 Philipp Scheidemann Meclis Penceresinden Cumhuriyet İlan Ederken

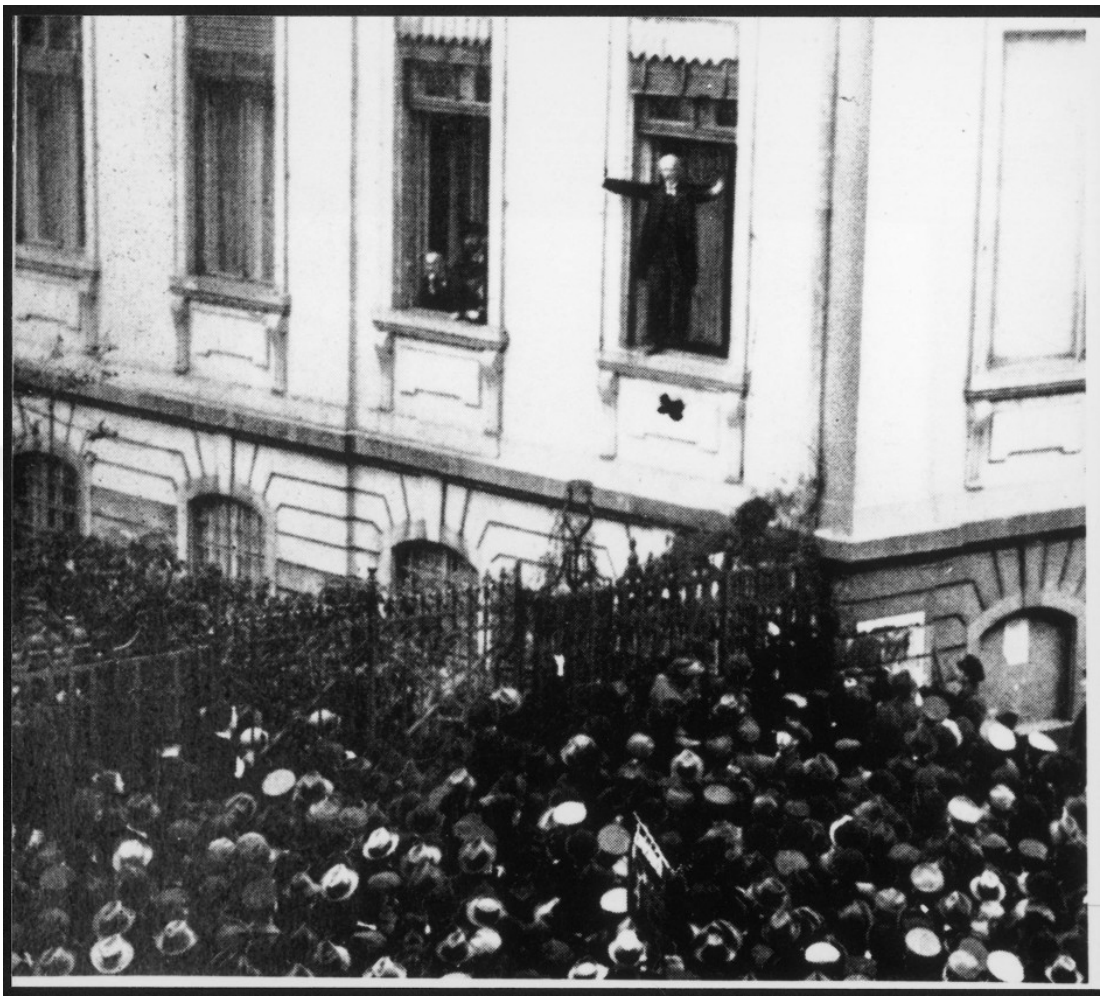

Kaynak: (Frankfurter Allgemeine, 2018)

22 Ekim 1918'de taslağı oluşturulan ve 29 Ekim 1918'de yürürlüğe giren reformlar Almanya'nın siyasal yapısında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ancak yine de Kutsal Roma İmparatorluğu döneminden beri İmparatorluk Meclisi-İmparatorluk Konseyi-İmparator şeklinde varlığını sürdüren üçlü siyasal yapı korunmuştur. Weimar'daki yenilik ise, bu üçlüden her birinin sahip olduğu yetkilerde önemli değişikliklerin yapılmasıydı. Yirmi yaşın üzerindeki tüm erkek ve kadınlara genel oy hakkının tanındığı bu reformlarla birlikte öncelikle meclisin yetkileri genişletilmiştir. Dört yıllığına seçilen 421 milletvekilinden oluşan meclis, daha önce federal konseyle paylaştığı yasama yetkisinin tek başına sahibi olmuştur. Daha önce sadece imparatora karşı sorumlu olan şansölye ve bakanlar, bu reformla birlikte meclise karşı sorumlu hale getirilmiştir. Savaş ilan etme ve barış

antlaşması yapma yetkisi imparator ve federal konseyden alınıp sadece meclise verilmiştir. Parlamentonun aşırı güçlenmesini önlemek için Meclis ile beraber Cumhurbaşkanı (Reichspräsident) da önemli yetkilerle donatılmıştır. Monarşik yönetimden cumhuriyete geçişe uygun olarak imparatorun yetkileri, ikame imparator olarak da nitelendirilen cumhurbaşkanına devredilmiştir. Doğrudan halk tarafından seçilen ve yedi yıllık görev süresi bulunan Cumhurbaşkanı, şansölyeyi atama ve görevden alma, gerekli gördüğünde meclisi feshetme ve seçimi yenileme, olağanüstü hal kararnameleri çıkarma ve ulusal referandum çağrısı yapma gibi yetkilere sahip olmuştur. Ayrıca daha önce imparatora bağlı olan ordu da bu kararlarla birlikte hükümet ve cumhurbaşkanına bağlanmıştır. Önceki Alman devletlerinde olduğu gibi eyaletlerin temsilcilerinden oluşan ve Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan beri önemli bir güce sahip olan Federal Konsey ise sadece veto etme yetkisine sahip olmuştur. Bu dönemde Federal Konsey toplam altmış altı üyeden oluşuyordu. On sekiz eyaletin temsilci gönderdiği bu konseyde yirmi altı temsilciyle Prusya, Weimar öncesi dönemden kalma ayrıcalıklı konumunu sayısal olarak da devam ettirmiştir (Fulbrook, 2011, ss. 196, 201; Jesse, 1993, ss. 16-17; Sturm, 2003a, ss. 3-8).

Görüldüğü gibi bu kararlar esas olarak imparator ve konsey tarafından temsil edilen monarşik yönetimin otoritesini zayıflatıp seçimle oluşturulmuş meclisi güçlendirmiştir. Weimar öncesi dönemde İmparatorluk Meclisi, Prensliklerin temsilcilerinden oluşan Federal Konsey karşısında daha etkisiz bir konumdaydı. Weimar Cumhuriyeti'nde ise Meclis, yetkileri zayıflatılan Federal Konsey yerine, geniş yetkilerle donatılan devlet başkanının gerisinde kalmıştır. Bu hususa dikkat çeken Jesse (1993, s. 17), 1929'da Adolf Hitler'in iktidarını da hatırlatarak parlamento karşısında devlet başkanının güçlendirilmesinin, zaten kırılgan olan *temsile dayalı parlamenter sistemi* zayıflattığını belirtir. Ona göre parlamento ve devlet başkanlığını kısmi birlikteliği ve karşıtlığı, henüz istikrara kavuşmamış olan parlamenter sistemin devamlılığını tehlikeye atmıştır.

Alman tarihinin ilk parlamenter yönetimi olan Weimar Cumhuriyeti henüz tam bir istikrara kavuşmadan sözü edilen bu tehlikeyle karşı karşıya da kalmıştır. Weimar demokrasisi, I. Dünya Savaşı'ndan kalma tartışmalar ve toplumsal sorunların gölgesinde kurulmuştur. Yoksulluk, gıda sıkıntısı, ayrılıkçı hareketler gibi toplumsal

sorunların yanında, I. Dünya Savaşı'nda yaşanan yenilginin sorumluluğu da tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların odağında da Weimar Cumhuriyetinin yıkılmasında etkisi olduğu söylenen "Arkadan Hançerleme Miti" (Dolchstoßlegende) yer almıştır. Buna göre aslında I. Dünya Savaşı'nı cephede savaşan Alman Ordusu kaybetmemiştir. Bu mite göre savaş, itilaf devletleri ile yürütülen barış görüşmelerinde kaybedilmiştir. Bu şekilde savaş yenilgisinin sorumluluğu Yahudilerle birlikte, İmparatorluk döneminde muhalefeti oluşturan ve İmparatorluğun demokratikleşmesini savunan dönemin sosyal demokrat, sol liberal ve Katolik merkez partilerine yükleniyordu. Bu partiler ayrıca I. Dünya Savaşı'nın sonlandırılması için çabalamıştır. Sorunlar ve propagandayla dolu böyle bir ortamda Hitlerin Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) önlenemez şekilde yükselmiş ve 1933'te de iktidara gelmiştir (Jesse, 1993, ss. 16-18; Sturm, 2003a, s. 4, 2003b, s. 20).

Hitler hükümeti göreve gelir gelmez, parlamenter sistem yerine otoriter ve merkeziyetçi bir Führer devleti kurmak için bazı düzenlemelere baş vurmuştur. İlk adımı meclisi etkisizleştirecek bir yasa çıkarmak olan Hitler, 1933'te diğer bazı siyasal partilerden de destek alarak çıkardığı "Halkın ve Reich'ın sıkıntılarını gidermek için yasa" ile hükümete -anayasaya uygun olmasa bile- parlamentonun onayı olmadan kanun çıkarma yetkisi tanımlamıştır. Meclisin her türlü kontrolünü devre dışı bırakmayı amaçlayan bu yasa ile Reichstag, bir yasama organı olmaktan çıkıp bir onaylama organı haline getirilmiş ve tamamen etkisizleştirilmişti. Hitler'in meclisi zayıflatma çabaları sonra da devam etmiştir. 1933'ün sonuna gelindiğinde mecliste sadece tek bir parti grubu yer almıştır. Aynı yılın sonunda yapılan seçimlerde seçmen önüne gelen tek listeye sadece kabul veya ret oyu verebiliyordu. Bu şekilde tek parti meclisine dönüşen Reichstag, tamamen sembolik bir siyasal organ haline getirilmiştir. Hitlerin hedeflerinden birisi de Weimar Cumhuriyetinin kurulmasıyla beraber siyasal etki olarak meclisin gerisinde kalan federal konseyi (Reichsrat) bertaraf etmekti. Bunun için öncelikle 31 Mart 1933'te meclisin onayına başvurmadan federal eyaletlerin birleştirilmesine ilişkin yasa çıkararak eyaletlerin bağımsızlıklarını sonlandırmıştır. Devamında "*İmparatorluğun Yeniden Düzenlenmesi Kanunu*" adlı bir yasayla eyalet parlamentolarını feshetmiştir. Hitler,

daha da ileri giderek Kutsal Roma İmparatorluğu döneminden beri Alman devletlerindeki siyasal yapının temel organlarından biri olan ve eyaletlerin temsil edildiği *Federal Konseyi* feshetmiştir. Böylece Hitler, özellikle eyaletlerden kaynaklı kendi iktidarı için tehdit oluşturabilecek bütün unsurları bertaraf etmiştir. 1934'te Cumhurbaşkanı Hindenburg'un ölümünden sonra Hitler, yine meclisin onayına başvurmadan çıkarılan bir yasa ile bu sefer Cumhurbaşkanı ve Şansölye makamlarını birleştirdi ve bu şekilde kendisi hem cumhurbaşkanı (Führer) hem de Şansölye" olarak atanmıştır (Deutscher Bundestag, (t.y.)b). Sonuç olarak imparatorluk konseyinin feshedilmesi, meclisin tamamen sembolik bir siyasal organ haline getirilmesi ve Führer'in sonsuz yetkilerle donatılmasıyla birlikte, Hitlerin "Führer Devleti" (Führerstaat) kurulmuştur.

Hitler yönetiminin Almanya'yı sürüklediği II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Alman toprakları dört ayrı ülkenin işgali altına girmiştir. Bunlardan Sovyet'lerin işgal ettikleri bölgede Doğu Almanya Cumhuriyeti (DDR) kurulmuştur. Sovyetlerden büyük oranda etkilenen ve 1949 yılında sosyalist bir devlet olarak ilan edilen Doğu Almanya Cumhuriyeti, Almanya Komünist Partisi (KPD) ve Almanya Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) birleşmesiyle kurulan Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) iktidarıyla yönetilmiştir (Bundeszentrale für politische Bildung, t.y.). Doğu Almanya Cumhuriyeti siyasal sistemindeki en önemli organ, Halk Meclisiydi (Volkskammer). Ülkedeki siyasal sistemin en yüksek organı olması ve devlet politikasının belirlenmesindeki merkezi rolünün yanında Volkskammer, ülkedeki tek yasama kurumuydu (Schirmer, 2002, s. 29). Dolayısıyla Alman tarihinde görmeye alışık olduğumuz meclis-konsey ayrımı, Nazi Almanya'sında olduğu gibi Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin siyasal sisteminde de söz konusu değildir. Hem bu niteliğinin hem de Sovyetlerin etkisinin, Doğu Almanya Cumhuriyetini Alman devlet geleneğinin dışında bir yerde konumlandırdığı söylenebilir.

Halk meclisinin geçmişi, 1945-48 yılları arasında Doğu Almanya'da yapılan halk kongrelerine dayanmaktadır. Bu kongreler hem Halk Meclisi düşüncesinin gelişmesinde önemli rol oynar hem de bu meclisin ön formunu oluşturur, çünkü 1949 yılında kurulan geçici Halk Meclisi, bu kongrelerden sonuncusunun üyelerinden

oluşmaktadır. İlk zamanlarında 466 üyeden oluşan ve üyeleri dört yıllığına seçilen Volkskammer, sonraları beş yıllık bir dönem için seçilen 500 üyeden oluşmuştur. Halk Meclisinin yetkileri arasında, Bakanlar Kurulu Başkan ve üyelerini, Milli Savunma Konseyi Başkanını, Yüksek Mahkeme Başkan ve yargıçlarını ve Başsavcıyı seçimi ve bunların çalışma ilkelerini belirlemek yer almaktadır (Deutscher Bundestag, (t.y); Kranenpohl, 2010, s. 122). Doğu Almanya Cumhuriyeti siyasal sisteminde kuvvetler ayrılığı yoktur. Ülkedeki bütün yasama, yürütme ve yargı kurumları Halk Meclisi'nin organları olarak işlev görmüş ve ona karşı sorumlu olmuştur. Yasama yetkisin tek başına elinde bulunduran Halk Meclisi, yürütme ve yargı kuvvetlerinin her birini de kendi bünyesindeki farklı alt birimler vasıtasıyla yerine getirmiştir.

Doğu Almanya Cumhuriyeti Halk Meclisi dört ayrı organdan oluşur: (1) devlet sözleşmelerinin kabulü ve iptal edilmesi, merkezi devlet organlarının seçimi için aday gösterme hakkı veya Milli Savunma Konseyi üyelerinin seçimi gibi çok geniş yetkilere sahip olan *Devlet Konseyi* (Staatsrat); (2) Halk Meclisi adına devlet politikasının uygulanmasının yanı sıra siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki yürütme yetkilerine sahip olan *Bakanlar kurulu* (Ministerrat); (3) savunma önlemlerinin alınması, askeri politikanın belirlenmesi ve Doğu Almanya'nın güvenliğini sağlamamaya yönelik yetkilere sahip olan *Ulusal Savunma Konseyi* (Nationaler Verteidigungsrat) ve (4) ülkedeki yasama faaliyetlerinden sorumlu olan *yüksek mahkeme ve başsavcılık* (Generalstaatsanwaltschaft) (Lapp, 1975, ss. 91-112). Sosyalist bir temsil organı olan Volkskammer'da çok sayıda siyasal parti yer almasına rağmen, esas itibariyle Alman Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) kontrolü altındaydı. Anayasanın birinci maddesinde otoritesi garanti altına alınan bu parti, meclisteki diğer siyasal partiler üzerinde de büyük bir otoriteye sahipti. SED'nin bu otoritesi Doğu Almanya Cumhuriyetini bir parti devleti haline getirmiştir (Deutscher Bundestag, (t.y)).

Özet olarak, Nazi Almanyası ve Doğu Avrupa Cumhuriyeti'nin teşkil ettikleri kırılma veya sapma dışarda bırakıldığında, Weimar Cumhuriyetine kadar Alman parlamentarizminin bir sürekliliğe sahip olduğu söylenebilir. Kutsal Roma İmparatorluğu döneminden beri Alman devletlerinde siyasal sistem, her birinin etkisi

dönemden döneme farklılık gösterse de üç güç merkezi tarafından şekillenmiştir: devletin en üst yöneticisi olarak imparator veya devlet başkanı, federal meclis (imparatorluk meclisi, Bundestag) ve devletlerin veya eyaletleri temsil edildiği federal konsey (imparatorluk konseyi). Hem Nazi Almanyası hem de II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın bölünmesiyle kurulan iki devletten biri olan Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin devlet yapısı, bu sürekliliğin dışında kalmıştır. Bir sonraki başlıkta bugünkü Almanya'nın parlamenter yapısı, Alman Parlamentarizm tarihindeki bu süreklilik de ilişkili olarak ele alınmıştır.

2.2.1.2. Federal Meclis

Alman Federal Cumhuriyeti'nin en üst anayasal organı olan ve siyasal kurumların merkezinde yer alan *Alman Federal Meclisi* (Bundestag), doğrudan halk tarafından seçilen federal düzeydeki tek siyasal organdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin geçerli olduğu ve yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin her birinin birbirini denetlediği üçlü ayrımın benimsendiği Alman devlet anlayışında Bundestag, yasama erkini elinde bulundurur. Federal Meclis, Almanya'da federal düzeyde geçerli yasalar koyma yetkisine sahip olan tek organdır (Deutscher Bundestag, 2022, s. 2).

Önceki başlıkta görüldüğü üzere Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından itibaren kurulan Alman devletlerinin tamamında farklı formlarda varlığını sürdüren Federal Meclis her zaman bugünkü güçlü konumuna sahip olmamıştır. Weimar Cumhuriyeti öncesinde çoğunlukla imparatorluğu oluşturan devletler veya prensliklerin temsilcilerinden oluşan Federal Konseyin gölgesinde kalan Federal Meclis, bu dönemde ülkenin en yetkin yasama organı haline gelmiştir. Nazi Almanya'sıyla beraber sembolik bir siyasal organ haline getirilen ve tarihinin en güçsüz dönemini geçiren Federal Meclis, Nazi Almanya'sının yıkılmasıyla beraber tekrar ülkenin en yetkin yasama organı olmuştur.

Günümüz Almanya'sında halk adına devlet otoritesini kullanan en önemli siyasal organı olan Federal Meclisin oluşumu, federal düzeyde gerçekleştirilen seçimlere dayanır. 18 yaşını dolduran her Alman vatandaşının hem oy kullanabildiği hem de milletvekilliği için aday olabildiği Almanya'da milletvekilleri dört yıllık bir

süre için seçilirler. Alman Federal Seçim Yasası, Federal Meclisin milletvekili sayısını 630 olarak belirler (2021 yılına kadar bu sayı 598 idi). Seçimlerde her seçmen "Birinci Oy" ve "İkinci Oy" olarak bilinen iki farklı oy kullanır. Birinci oyda seçmen, mecliste kendi seçim bölgesini temsil edecek adaya oy verir. Toplan 299 seçim bölgesinin her birini en fazla "Birinci Oy" alan aday kazanır. "İkinci Oy" da ise seçmen bir adaya değil, kendi partisinin listesine oy verir. Toplam 16 eyaletin her birinin oylarının ayrı ayrı hesaplandığı bu liste, partilerin Alman Federal Meclisindeki dağılımlarının belirlenmesinde esas alınır. Dolayısıyla hangi partinin mecliste kaç milletvekiliyle temsil edileceği, o partinin aldığı "İkinci Oy" oranına göre belirlenir. Bu şekilde milletvekilleri meclise biri yerel seçim bölgesi listesi, diğeri eyalet listesi olmak üzere iki farklı listeden seçilerek girebilir. 630 milletvekilinden 299'u yerel seçim bölgesi listesinden, kalanı da eyalet listesinden seçilerek meclise girer. Ancak nispi temsil ilkesini sağlamak için her seçim döneminde, seçim yasasının öngördüğü milletvekili sayısından daha fazla milletvekili meclise girmeye hak kazanır. Bu yüzden 2021 seçimlerinde 736, 2017'de 709 ve 2013'te 631 milletvekili meclise girmeye hak kazanmıştır. Aynı durum, iki Almanya'nın birleştiği 1990 yılından beri yapılan bütün seçimlerde de söz konusudur ("Abgeordnetenzahl", 2023; Deutscher Bundestag, 2023a; Pötzsch, 2005, ss. 32-33).

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, diğer tüm temsili demokrasilerde olduğu gibi, serbest vekillik (ing. free mandate) ilkesi geçerlidir. Parlamento üyeleri sadece kendi seçim bölgelerinin değil, bir bütün olarak halkın temsilcileri olarak kabul edilirler. "Alman Federal Meclisindeki milletvekilleri genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilirler. Tüm halkın temsilcileridirler, emir ve talimatlarla bağlı değildirler ve sadece kendi vicdanlarına tabidirler" (Alman Anayasası, Madde 38). Dolayısıyla milletvekilleri, seçmenlerinin ya da partilerinin emir ve talimatlarına bağlı olmak zorunda değillerdir. Onların sadece vicdanlarına karşı sorumlu olduğu kabul edilir. Anayasanın 38. Maddesinin de işaret ettiği gibi milletvekillerinin hiçbiri kendi partilerinin görüşlerine uymak mecburiyetinde değildir.

Federal Meclis, federal düzeyde geçerli yasalar koyma yetkisine sahip olan tek organdır. Ancak bu meclisin görevi, en önemli işlevi olan yasama ile sınırlı

değildir. Alman Anayasası, Federal Meclisi dört temel işlevle ilgili yetkilendirir: (1) seçim, (2) denetim, (3) yasama ve (4) dile getirme.

(1) Bundestag'ın seçim yetkisi, devletin en üst düzey yöneticilerinden merkezi devlet kurumlarındaki görevlilere kadar çeşitli önemli mevkilerin belirlenmesini kapsar. Bundestag, yer yer Bundesrat veya Eyalet Meclisleri gibi diğer siyasal organlarla birlikte paylaştığı bu işlevi dolaylı veya doğrudan şekilde yerine getirir. Federal Meclisin önemli seçim görevlerinin başında, eyalet meclisleriyle paylaştığı Federal Cumhurbaşkanının seçimi gelir. Federal Cumhurbaşkanının seçimi, sürekli bir varlığa sahip olmayan ve sadece her beş yılda bir Cumhurbaşkanını seçmek amacıyla bir araya gelen *Federal Kongre* tarafından gerçekleştirilir. Sadece cumhurbaşkanını seçmek için bir araya gelen Federal Kongrenin yarısı Federal Meclis üyelerinden, diğer yarısı da Eyalet Meclislerinin temsilcilerinden oluşur (Pötzsch, 2005, ss. 60, 78-79; Rudzio, 2019, s. 280).

Federal Meclis'in diğer bir önemli görevi de Şansölyeyi seçmektir. Şansölye ise hükümeti kurma ve Cumhurbaşkanına bakanları önerme yetkisini elinde bulundurur. Dolayısıyla Federal Meclis'in Şansölye seçimi aracılığıyla dolaylı olarak hükümeti kurma görevini de yerine getirdiği söylenebilir. Meclis aynı zamanda güvensizlik oylamasıyla Şansölyeyi görevden alma yetkisine de sahiptir. Görevine Meclis Başkanı huzurunda ettiği yeminle başlaması da Federal Meclisin Şansölye üzerindeki bu otoritesinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 10-11). Öte yandan Oberreuther'a (2003, s. 94) göre Federal Meclis'in Federal Şansölyeyi seçme ve güvensizlik oylaması yoluyla görevden alma yetkisine sahip olması, güvenoyu için çoğunluk sağlanamaması durumunda Şansölye'nin de Cumhurbaşkanı'na meclisin feshedilmesini teklif etme yetkisine sahip olması, Federal Meclisi parlamenter bir yönetim sistemi olarak sınıflandırır. Hükümet kurma görevinin de Federal Meclisin bir görevi olması sebebiyle geleneksel bakışın aksine Federal Meclis bir bütün olarak Federal Hükümetin karşısında durmaz.

Federal Meclisin diğer önemli seçim ve atama görevleri arasında 16 Federal Meclis milletvekili ve 16 Federal Konsey üyesinden oluşan Federal Meclis Seçim

komitesi veya diğer adıyla Yargı Seçim Komitesi eliyle *Federal Anayasa Mahkemesi Hâkimlerinin ve Yüksek Federal Mahkeme Hâkimlerinin yarısı*, *Federal Sayıştay Başkanı ve başkanvekili*, Hükümet'in önerisi üzerine Federal Konsey ile birlikte *Federal Denetim Dairesi Başkanı ve Veri Koruma Komiseri*, *Silahlı Kuvvetlerden sorumlu Meclis Komiseri* gibi önemli mevkilerin seçimi ve *"Arabuluculuk Komitesi"* üyelerinin yarısının atanması işleri sayılabilir (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 10-11; Rudzio, 2019, ss. 206-207).

(2) Federal Meclisin bir diğer önemli görevi olan denetim işlevi, hükümetin faaliyetleri ile ilgilidir. Alman hükümetinin her türlü faaliyeti, Federal Meclisin denetimine veya kontrolüne tabidir. Meclisin denetim yetkisi bütün bakanlar için geçerli olduğu gibi, şansölyenin faaliyetlerini de kapsar (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 11-12). Hükümetin meclisten tamamen ayrı olarak şekillendiği klasik kuvvetler ayrılığı yerine parlamenter demokrasiyle yönetilen Almanya'da hükümet, meclisin bir parçası olan çoğunluk partisi tarafından kurulur. Bu yüzden Federal Meclisin hükümet üzerindeki denetim yetkisi meclisin tamamı değil, daha ziyade muhalefetteki partilerin meclis grupları ve milletvekilleri eliyle gerçekleşir. Federal Meclis, hükümetin faaliyetlerine yönelik denetimi sağlamak için birbirinden farklı araçlara sahiptir. Bunların başında *büyük gensorular* ve *küçük gensorular* gelir. Hem büyük gensoru hem de küçük gensoru bir meclis gurubu kurmak için gerekli sayı olan 34 milletvekili tarafından verilebilir. Federal Meclise yazılı olarak sunulması gereken büyük gensoru ile ilgili hükümetin yazılı cevap vermesinden sonra Meclis Genel Kurulunda bir oturum düzenlenir. Meclise yazılı olarak sunulan ve yine yazılı olarak cevaplanan küçük gensorularda ise Meclis oturumu düzenlenmez. Haftada en fazla üç kez, genel kurul oturumlarının başında gerçekleşen ve her milletvekilinin Federal Hükümete en fazla iki soru yöneltebildiği "*soru saati*", Federal Meclis'in denetim görevinin yerine getirmek için kullandığı araçlardan biridir. Diğer bir araç ise, büyük ve küçük gensorularda olduğu gibi 34 milletvekili tarafından verilebilen ve genellikle muhalefetin tartışmalı bir konuyu ele almak ve hükümeti eleştirmek için kullandığı "güncel saattir". Hükümet, daha çok muhalefetteki partiler tarafından kullanılan bu denetim araçları aracılığıyla kendisine yöneltilen bütün sorulara cevap vermek ve bunlarla ilgili Federal Meclisi bilgilendirmekle yükümlüdür. Ayrıca

hükümet, Milletvekillerinin yazılı olarak yönelttikleri soruları da cevaplandırmak zorundadır (Pötzsch, 2005, s. 63).

Bunların dışında Federal Meclisin daimi komisyonlarıyla beraber, milletvekillerinin en az dörtte birinin talebi üzerine şikayet ve suiistimalleri açıklığa kavuşturmak için kurulan ve genellikle skandalları ve önemli olayları soruşturan araştırma komisyonları da Federal Meclisin denetim işlevini yerine getirir. Son olarak vatandaşların hükümet politikaları ve yasalara yönelik talep ve şikayetlerini içeren dilekçelerini değerlendirip bu dilekçelere istinaden hükümetten bilgi isteyen ve bulgularını da Federal Meclise tavsiye olarak sunan Federal Meclis Dilekçe Komisyonu ile Federal Meclisin denetim işlevini yerine getirmek için başvurduğu diğer araçlar da Federal Meclisin bu işlevini yerine getirirler (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 12-13; Pötzsch, 2005, ss. 64-65).

(3) Federal Meclisin diğer bir önemli ve belki de asli görevi yasama işlevidir. Ancak yasama sürecinin bütün aşamalarında Federal Meclis tek başına yetkili değildir. Hem Federal Konsey hem de Federal Hükümet, yasama sürecinin çeşitli aşamalarına dahil olurlar. Dolayısıyla Federal Meclisin, bu işlevi yasama sürecinin çeşitli aşamalarına dahil olan Federal Konsey ve Federal Hükümet ile paylaştığı söylenebilir.

Yasama sürecinin ilk aşaması olan yasa tasarıları, Federal Meclis, Federal Konsey veya Federal Hükümet tarafından sunulabilir (Alman Anayasası Madde 76/1). Ancak bu üç organın her birinin sunduğu yasa tasarısı farklı aşamalarla meclis gündemine getirilir. Federal Meclisin yasa tasarıları doğrudan meclis gündemine gelirken, Federal Hükümetin yasa tasarıları Federal Konseyin görüşüne sunulduktan sonra (Alman Anayasası Madde 76/2), Federal Konseyin yasa tasarıları ise Federal Hükümetin görüş bildiriminden sonra (Alman Anayasası Madde 76/3) meclis gündemine taşınır.

Şekil 2.1 Alman Siyasal Sisteminde Federal Yasama Süreci

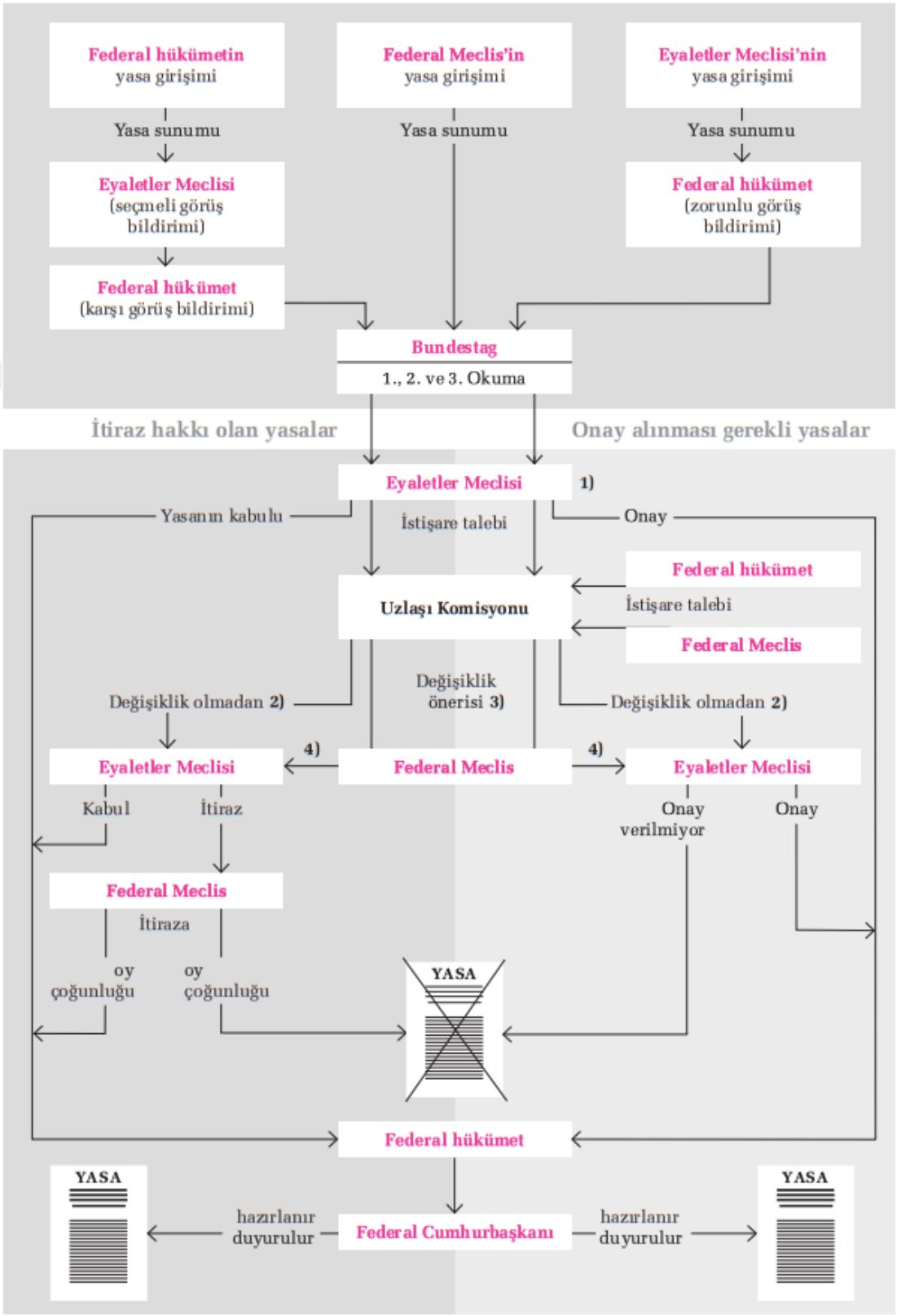

Kaynak: (Deutscher Bundestag, 2020)

Nereden gelirse gelsin, bütün yasa teklifleri Federal Meclis Genel Kurulunda üç defa görüşülür. Genel Kuruldaki birinci görüşmede yasa teklifi çoğunlukla komisyonlara sevk edilir. Komisyon sürecinden sonra yasa teklifi değişiklik ve ekleme tavsiyeleriyle beraber ikinci defa Federal Meclis Genel Kurulunda tartışılır. Bu oturumda, yasa taslağı ayrıntılı şekilde tartışılır ve oylamaya sunulur. İkinci oturumda ayrıca muhalefet tarafından sunulan değişiklikler de oylanır. Genel kurulun yasa teklifi hakkındaki nihai oylaması ise üçüncü defa görüşüldükten sonra geçekleşir (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 7-8; Pötzsch, 2005, s. 75). Nihai oylama ya ayağa kalkarak ya da el kaldırma yöntemiyle gerçekleşir. Oylama sonucunun net olmaması veya sayıların birbirine yakın olması durumunda "Koyunların Sayımı" (Hammelsprung) denilen daha geleneksel bir oylama yöntemine de başvurulabilir. Bu yöntemde bütün milletvekilleri Genel Kurul salonunu terk eder. Sonrasında her Milletvekili Genel Kurul salonuna üzerinde "Evet", "Hayır" ve "Çekimser" yazan üç kapının birinden tekrar giriş yaparak yasa teklifine yönelik kararını belirtmiş olur. Milletvekillerinin bu şekilde verdikleri oylar, kapıların her birinde duran ve içeri giriş yapan milletvekillerini sayan ikişer katip tarafından kayıt altına alınır (Deutscher Bundestag, 2022, s. 7).

Nihai oylamadan sonra Federal Meclis tarafından kabul edilen her yasa incelenmek üzere Federal Konseye gönderilir. *Onay yasaları* olarak bilinen (1) Anayasa değişikliği öngören yasalar, (2) Federal eyaletlerin hak ve çıkarlarını etkileyen yasalar ve (3) Eyaletler tarafından uygulanacak olan yasalar için Federal Konsey'in açık onayı gereklidir. Veto yasaları olarak adlandırılan diğer bütün yasalarda Federal Konsey sadece itiraz hakkına sahiptir. Yasa tasarısı Federal Konsey tarafından onaylandığı (onay yasaları) veya veto edilmediği (veto yasaları) takdirde yasama süreci tamamlanmış olur. Kabul edilen yasalar ilgili bakanlar ve Federal Şansölye tarafından imzalandıktan sonra Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanının kabul etmesinden sonra yasalar Federal Hukuk Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girer (Pötzsch, 2005, ss. 74-76).

Resim 2.4 Alman Meclisinde Koyun Sayımı Yöntemiyle Oylama

Parlamento üyeleri, genel kurul salonundaki bir oturum sırasında koyun atlama yöntemiyle oy kullanırken. Üstlerinde "Hayır" (*Nein*), "Evet" (*Ja*) ve "Çekimser" (*Enthaltung*) yazan üç kapı görebilirsiniz.

Kaynak: (Deutscher Bundestag, 2014)

Resim 2.5 1977 Yılında Bonn'daki Federal Meclis'te Koyun Sayımı Yöntemiyle Yapılan Bir Oylama

Kaynak: (Riecker, 2008)

Yasa tasarısı hakkında Federal Meclis, Federal Hükümet ve Federal Konsey arasında görüş ayrılığı oluştuğunda, tasarı Arabuluculuk Komisyonuna sevk edilir. Görevi yasa tasarısı hakkında bir uzlaşma önerisi hazırlamak olan Arabuluculuk Komisyonu, 16 Federal Meclis milletvekili ve 16 Federal Konsey temsilcisinden oluşur. Komisyona Federal Meclisten gelen üyelerin hangi siyasi partiden olacağı partilerin meclis dağılımlarına göre tespit edilirken, Federal konsey temsilcileri 16 Eyaletten birer temsilci olacak şekilde belirlenir. Arabuluculuk Komitesi, yasa tasarısının değiştirilmeden kabul edilmesini, değiştirilmesini veya reddedilmesini önerebilir. Arabuluculuk Komisyonunun kabul ettiği yasa tasarıları Federal Konsey tarafından onaylandıktan sonra yine imzalanmak üzere bakanlar ve Şansölyeye sevk edilirken değiştirilmesi veya reddedilmesi önerilen tasarılar ise tekrar Federal Meclis'in önüne gelir (Pötzsch, 2005, s. 76).

Son olarak Federal Meclis, önemli siyasal konuların tartışıldığı ve çözümün geliştirildiği, meseleler hakkında farklı görüşlerin ifade imkânı bulduğu hem hükümetin hem de muhalefet partilerinin bakış açılarının kamuoyuyla paylaşıldığı bir platform olmanın yanında halkın istek ve kaygılarının tartışıldığı, onların sahip olduğu her türlü düşünce ve fikirlerin ifade bulduğu ve temsil edildiği mecra görevini de yerine getirir. Aynı zamanda Federal Meclisin alternatif görevleri olarak da bilinen temsil, meşrulaştırma, ifade, iletişim, tanıtım ve karar alma hem birbirleriyle hem de Federal Meclisin diğer işlevleriyle de bağlantılıdır (Ismayr, 2001, ss. 42-43; Pötzsch, 2005, ss. 66-67; Rudzio, 2019, s. 192).

Alman Federal Meclisi burada bahsedilen işlevleri bünyesindeki çeşitli organlar aracılığıyla yerine getirir. Meclisin önde gelen ve en fazla göz önünde olan organları olarak Genel Kurul ve siyasi partilerin Meclis Grupları sayılabilir. Genel kurul meclise giren bütün milletvekillerini kapsarken siyasi partilerin meclis grubu ise meclise giren toplam milletvekili sayısının yüzde 5'inden az olmamak kaydıyla bir araya gelen milletvekillerinin oluşturabildiği ve meclisteki yasama ve diğer süreçlerde birlikte hareket eden milletvekillerinden oluşur. 2021 seçimlerinde meclise 736 milletvekili girdiğinden dolayı bir partinin meclis gurubu oluşturabilmesi için en az 37 milletvekiline sahip olması gereklidir (Federal Meclis İçtüzüğü Madde 10). Ancak Federal Mecliste göz önünde olan bu iki organ dışında,

çoğu faaliyetlerine arka planda devam eden çok sayıda kurul ve organ yer alır. Bu kurul ve organların en önemlileri arasında Federal Meclis Başkanı ve Başkanvekillerinden oluşan ve meclis yönetimi ile ilgili konulardan sorumlu olan *Federal Meclis Başkanlık Divanı*; Federal Meclis ile ilgili konularda Başkanlık Divanı'na destek sağlayan *Akil İnsanlar Kurulu*; Genel Kurulun havale ettiği yasa tekliflerinin görüşülüp değişiklik ve ekleme tavsiyeleriyle tekrar Genel Kurula havale edildiği *daimi komisyonlar*, hükümetin politikalarındaki muhtemel usulsüzlükleri ve politikacıların muhtemel hatalı davranışlarını inceleyen *araştırma komisyonları*; Federal Meclise çeşitli konularda raporlar ve öneriler sunan *anket komisyonu*, Federal Meclise iletilen şikayet ve taleplerden oluşan bireysel başvuruların incelendiği *dilekçe komisyonu* ve Federal Meclisin Federal ordu üzerindeki kontrol ve denetimini sağlayan *Silahlı Kuvvetlerden sorumlu Meclis Komiserliği* sayılabilir (Deutscher Bundestag, 2022, ss. 22-29; Oberreuther, 2003, ss. 100-101; Pötzsch, 2005, ss. 55-60).

Rudzio (2019, s. 193), parlamenter yönetim sisteminde Bundestag'ın rolünün değişken olduğunu belirtir. Bir zamanlar otoriter yönetimlere karşı halkı temsil eden parlamento, artık hükümet kurma fonksiyonu ile yönetimi oluşturur. Parlamento'nun bu değişken rolü, Rudzio'ya göre yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden tamamen ayrıldığı klasik kuvvetler ayrılığı yerine, yasama ve yürütme erklerinin birbirleriyle bütünleştiği bir model ortaya çıkarır. Bu modelde parlamento-hükümet ikiliği yerine, seçim ve yasama işlerine odaklanan parlamento çoğunluğuna karşı kontrol ve ifade işlevine odaklanan muhalefet ikiliği söz konusudur. Ona göre böyle bir ikiliğin ortaya çıkmasında bu iki büyük parti arasındaki derin rekabetle beraber siyasal partilerin Bundestag'daki ağırlığı/gücü/dağılımı etkili olmuştur. Zira Federal Mecliste 1947'den beri iki büyük parti arasında rekabet yaşanmakta ve iktidar ile muhalefet konumları bu iki parti arasında sürekli el değiştirir. Hiçbir zaman tek başına iktidara gelecek çoğunluğa ulaşamamış olan diğer zayıf partiler ise ya iki büyük partinin koalisyon ortağı olarak hükümete ortak olmakta ya da muhalefet görevini sürdürür.

Alman Federal meclisinin dinler arası bir mekân olduğu varsayılır. Mecliste bütün dinlerin ibadeti için kullanılabilen ve bütün dinlerin sembollerinin

görülebildiği bir salonun tahsis edilmiş olması Meclisin Hristiyan, Yahudi ve Müslüman özelliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Ancak oturumun olduğu her gün saat 08:45'te Köln katedralinin çan sesinin tüm meclis binasında duyulması yine de federal meclisin Hristiyan kimliğinin ya da Hristiyanlığın esas inanç olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir**.**

Bundestag'ın yapısı, organları ve görevlerini bu şekilde ele aldıktan sonra, bütün bunların yabancının siyasal katılımı için ne anlam taşıdığı hususuna da değinmek gerekir. Bu bölümün başında da ifade edildiği gibi bu çalışma kapsamında Alman siyasal sistemi, siyasal bir aktör olarak Almanya'da yaşayan yabancıların, Alman siyasal kültürü tarafından yönlendirilen, etkilenen siyasal davranış ve faaliyetlerinin çerçevesini çizen ve biçimlendiren yapı veya bunların varlık bulduğu toplumsal alan olarak kabul edilir. Buradan yola çıkarak Alman siyasal sisteminin en önemli organlarından biri olan Alman Federal Meclisini de Almanya'da yaşayan yabancıların belirli türde siyasal davranışlarının, dolayısıyla onların belirli tür siyasal katılım faaliyetlerinin (milletvekilliği gibi) gerçekleşebileceği alan, başka bir ifade ile onların bu faaliyetlerine ev sahipliği yapabilecek bir organ olarak kabul edilebilir. Bu noktada tekrar hatırlatmak gerekir ki bu çalışmada "yabancı" kavramı ile Almanya'da yaşayan farklı statüye sahip bütün yabancılar kastedilir. Buna karşın Federal Meclis çatısı altında yürütülen siyasal faaliyetlerin neredeyse tamamı için vatandaşlık statüsü bir şart olduğu için bu faaliyetler sadece vatandaşlık statüsüne sahip olan ve "Yabancı Kökenli Alman" olarak tabir edilen kişiler için söz konusu olabilir. Ancak çalışmada kavram istikrarını korumak ve kavram karışıklığını önlemek için Federal Mecliste siyasal faaliyet yürüten yabancı kökenli Almanlar için de yabancı kavramı kullanılmaya devam edilmiştir.

Yabancının Federal Mecliste gerçekleşen siyasal faaliyetlere katılımı iki şekilde gerçekleşebilir: dolaylı ve doğrudan. Öncelikle yabancı Federal Mecliste gerçekleşen siyasal faaliyetlerin dolaylı katılımcısı olarak ele alınabilir. Burada kastedilen, yabancının seçmen olarak siyasete dahil olmasıdır. Her Alman kökenli vatandaş gibi yabancı kökenli vatandaş da siyasal seçmen olarak kullandığı oy ile Federal Meclise temsilci gönderir. Dolayısıyla milletvekilleri, Federal Mecliste yürüttüğü bütün siyasal faaliyetleri her Alman vatandaşını olduğu gibi yabancıyı da

temsilen yürütür. Bu hususta yola çıkarak Alman vatandaşı ve seçmen olarak yabancının Federal Mecliste yürütülen siyasal faaliyetlerin dolaylı katılımcısı olarak tanımlanması ve Federal Mecliste gerçekleşen siyasal süreçlerin dışında konumlandırılması mümkündür.

İkinci durumda ise siyasetin aktörü olarak yabancı, Federal Meclisin yapıları ve Federal Mecliste gerçekleşen siyasal süreçlerin içinde konumlandırılır. Böylece yabancı Federal Mecliste yürütülen siyasal faaliyetlerin doğrudan katılımcısı olarak tanımlanmış olur. Yabancının siyasal katılımına odaklanan bu çalışma için bu bölümde üzerinden durulması gereken asıl husus da yabancının Federal Mecliste yürütülen siyasal süreçlere ve faaliyetlere doğrudan katılımıdır. Burada da yabancının Federal Mecliste yürütülen siyasal faaliyetlere hangi doğrudan katılım imkânlarına sahip olduğu ve hangi mevkilerde siyasal faaliyet yürütme imkânına veya hakkına sahip olduğu sorularının cevaplanması gerekir. Kuşkusuz Federal Mecliste yürütülen en klasik ve en bilindik görev, milletvekilliğidir. Bunun yanında, Federal Meclis bünyesinde yer alan milletvekilleri, en prestijli görev olan *Meclis Başkanlığı*ndan milletvekillerinin çoğunlukla uzak durduğu *dilekçe komisyonu üyeliği*ne kadar farklı yetki ve sorumluluklara sahip çok sayıda ek görev alabilir.

2.2.1.3. Federal Konsey

Federal bir devlet yapısına sahip olan Almanya'da Meclisten sonra federal düzeydeki en yüksek yasama organı *Federal Konseydir* (Bundesrat). Aynı zamanda Federal Meclisle beraber federal düzeydeki iki parlamentodan biri olan Federal Konsey, eyalet hükümetlerinin meclisi olarak faaliyet yürütür. Federal Konsey aracılığıyla eyaletler, federal düzeydeki yasama ve yönetim süreçlerinin yanında Avrupa Birliği işlerine de dahil olurlar (Alman Anayasası Madde 50).

Federal Meclis gibi Federal Konsey de Alman tarihinde uzun bir geçmişe sahiptir. Dahası günümüzde yasama ve diğer yönetim işlerinde Federal Meclisin gerisinde kalsa da Federal Konsey özellikle Alman İmparatorlukları dönemlerinde daha güçlü pozisyona sahip olmuştur. Kökeni Kutsal Roma İmparatorluğu dönemindeki Prensler Konseyine (Fürstenrat) kadar uzanan Federal Konsey,

özellikle Prusya döneminin devlet sisteminde oldukça etkili bir konuma sahip olmuştur. Bismarck dönemi Prusya'sı bir tarafta İmparator, Şansölye ve Federal Konseyin, diğer tarafta ise Federal Meclisin (Reichstag) olduğu bir devlet yapısından oluşmuştur. Bu devlet yapılanmasında Bundesrat olarak adlandırılan Federal Konseyin onayı olmadan hiçbir yasa kabul edilemezdi. Bu şekilde seçimle oluşan ve bugünkü Federal Meclisin öncülü olarak kabul edebileceğimiz Reichstag'ın kabul ettiği hiçbir karar, Federal Konseyin onayını almadan yürürlüğe giremezdi. Weimar Cumhuriyetinde ise Federal Meclis ve Federal Konsey arasındaki bu güç dengesi tersine dönmüştür. Bu dönemde "Reichsrat" olarak adlandırılan ve bugünkü gibi eyalet temsilcilerinden oluşan Federal Konseyin yetkileri, sembolik düzeyde kalan bir itiraz hakkıyla sınırlandırılmıştır (Hesse ve Ellwein, 2004, s. 289; Rudzio, 2019, ss. 256-257).

Özellikle yerel aktörlerin/eyaletlerin henüz kendi özerkliğine ve otoriteye sahip olduğu Prusya dönemindeki (1871-1918) güçlü konumuna artık sahip olmasa da Federal Konsey halen Alman siyasal sisteminin en önemli yasama organlarından birisiydi. Hem Kutsal Roma İmparatorluğu hem de Prusya döneminde prensliklerin veya Alman devletler birliğini oluşturan devletlerin imparatorluk yönetiminde söz sahibi olmalarını sağlayan ve onların menfaatlerini koruma işlevi gören Federal Konsey, günümüzde de buna benzer bir işlevi yerine getirir. Bugün de Federal Alman Cumhuriyetini oluşturan eyaletler, eyaletlerin meclisi olarak bilinen Federal Konsey aracılığıyla, federal yönetim süreçlerine dahil olurlar (Alman Anayasası, Madde 50).

Toplam 16 eyaletten (federe devletten) oluşan Almanya'da Federal Konsey üyeleri, yalnızca eyalet hükümetlerinin atadığı ve gerekli gördüğünde görevden alabildiği eyalet hükümetlerinin üyeleri arasından seçilir. Federal Konseye gelen üyeler çoğunlukla eyaletlerin başbakan ve bakanlarından oluşur (Alman Anayasası, Madde 51/1). Aralarında Berlin ve Hamburg'un bulunduğu şehir eyaletlerinde ise belediye başkanı ve belediye meclisi senatörleri Federal Konsey üyesi olarak gönderilirler. Görüldüğü gibi Federal Konsey üyeleri halk tarafından doğrudan seçimlerle belirlenmez. Ancak bu Konseyin oluşumunda halkın hiç etkisi olmadığı anlamına gelmez. Federal Konseyde eyaletleri temsil eden üyeler eyalet hükümetleri

tarafından belirlenir ve atanır. Eyalet meclisleri ve eyalet hükümetleri halk tarafından seçimler sonucu belirlendiğinden halkın Federal Konseyin yapısını dolaylı olarak belirlediği söylenebilir. Diğer taraftan sadece eyalet hükümetlerinin üyelerinden oluşması aynı zamanda eyaletlerde muhalefette olan siyasal partilerin Federal Konseyde temsil edilmelerinin söz konusu olmadığı anlamına da gelir (Bundesrat, 2024b; Münch, 2008, s. 31).

Eyaletlerin Federal Konseye gönderdiği üye sayıları, nüfus oranlarına göre belirlenir. Her eyaletin en az üç üye gönderdiği Federal Konseyde nüfusu iki milyondan fazla olan eyaletler dört, nüfusu altı milyondan fazla olanlar beş ve nüfusu yedi milyondan fazla olan eyaletler ise altı üye ile temsil edilirler[3] (Alman Anayasası, Madde 51/2)[4]. Federal Meclisten farklı olarak Federal Konsey'in yapısı federal seçimlerle değil, eyalet seçimleriyle belirlenir. Bir eyalette seçimden sonra yeni bir hükümet göreve gelirse, o eyaletin Federal Konsey'deki temsilcilerinin de değişmesi gerekir. Bu yüzden seçim sonucu hükümet değişikliği olan eyaletlerin Federal Konsey'e yeni üyeler ataması gerekir (Bundesrat, 2024b).

Federal Konsey başkanı bir yıllığına ve eyaletlerin başbakanlarından seçilir. Nüfus olarak en kalabalık eyaletten başlamak şartıyla, her eyalet başbakanı sırasıyla bir yıllığına konsey başkanlığını yürütür. Federal Konsey başkan yardımcılığını ise her defasında önceki yılın federal Konsey Başkanı yürütür. Bir Federal Konsey Başkanı henüz görevdeyken kendi eyaletinde seçimi kaybedip muhalefete düşerse veya başka sebeplerle görevinden ayrılırsa, eyaletin yeni başbakanı Federal Konsey

[3] Toplam 69 üyeye sahip olan Federal Konseye Bremen, Hamburg, Mecklenburg-Vorpommern ve Saarland eyaletleri üçer; Berlin, Brandenburg, Rheinland-Pfalz, Saksonya, Saksonya-Anhalt, Schleswig-Holstein ve Thüringen eyaletleri dörder; Hessen eyaleti beş; Baden-Württemberg, Bavyera, Aşağı Saksonya ve Kuzey Ren-Vestfalya eyaletleri ise altışar temsilci gönderirler.

[4] Münch'e (2008, s. 31) göre nüfusu altı milyonu aşan ve Federal Konseyde altışar temsilci bulundurma hakkına sahip olan Baden-Württemberg, Bavyera, Aşağı Saksonya ve Kuzey Ren-Vestfalya eyaletleri toplam yirmi dört sandalye ile üçte bir çoğunluktan fazla sandalye sahip olurlar. Böylece Federal Konseyde nüfus olarak en büyük eyaletleri oluşturan bu dörtlünün birlikte karşı çıktığı herhangi bir yasa değişikliğinin kabul edilmesi imkânsız hale gelir. Münch'ün dikkat çektiği bu durumun benzeri tarihteki Alman İmparatorlukları döneminde de karşımıza çıkar. Kutsal Roma İmparatorluğu döneminde İmparatorluk meclisinde elektör prenslikler olarak bilinen yedi devletin oluşturduğu Prensler Konseyinin ağırlığı söz konusu olmuştur. 1871'den sonra kurulan Alman İmparatorluğu döneminde ise Federal Konseydeki elli sekiz sandalyenin on yedisini elinde bulunduran Prusya güçlü konuma sahip olmuştur.

başkanlığına devam eder. Federal Konsey başkanının konsey oturumlarını yönetme, Federal Konseyi dışarda temsil etme gibi klasik yetki ve görevlerinin dışında en dikkat çekici veya önemli görevi ise yokluğunda Federal Cumhurbaşkanına vekalet etmektir (Münch, 2008, s. 32).

Federal Konseyin en önemli görevlerinden birisi, federal yasama süreci içerisinde oynadığı roldür. Öncelikle Federal Konsey, Federal Meclis ve Federal hükümetle birlikte yasa teklifinde bulunma yetkisine sahip olan üç organdan birisidir (Alman Anayasası, Madde 76/1). Yukarıda da belirtildiği gibi bu üç organın her birinin sunduğu yasa teklifleri farklı süreçlerden geçerek meclis gündemine gelir. Federal Konseyin sunduğu yasa teklifleri Federal Hükümetin görüşüne sunulduktan sonra meclisin gündemine gelebilirler. Federal Konseyin yasa teklifi aşamasındaki bir diğer rolü de Federal Hükümetin yasa tasarıları hakkında görüş bildirmektir. Zira hükümetin yasa tasarıları Federal Konseyin görüşüne sunulduktan sonra meclis gündemine gönderilebilirler (Alman Anayasası, Madde 76/2, 76/3).

Federal Konsey yasama sürecinin sonraki adımlarında da önemli rollere sahiptir. Bütün yasa tasarıları Federal Mecliste görüşülüp oylandıktan sonra Federal Konseye sunulurlar. Konseyin buradaki rolü yasa türlerine göre değişir. Anayasa değişiklikleri içeren yasalar, eyaletlerin haklarını etkileyen ve eyaletler tarafından uygulanacak yasalar *onay yasaları* olarak adlandırılır. Bu yasaların kabul edilmesi için Federal Konsey'in onayını alması gerekir. Bu adımda Federal Konseyin eyaletlerin menfaatlerini savunma işlevi ön plana çıkar. Federal Konseyin sadece veto etme veya itiraz etme yetkisine sahip olduğu bunların dışındaki yasalar ise *veto yasaları* olarak bilinir (Pötzsch, 2005, ss. 74-76). Görüldüğü gibi Federal Meclis tarafından onaylanan bütün yasa tasarıları ancak Federal Konseyin görüşüne başvurulduktan sonra imzalanmak üzere hükümete sunulabilir. Sıradan yasalara dair sadece görüş bildirme yetkisine sahip olsa da özellikle eyaletlerin menfaatlerini ilgilendiren ve Anayasa değişikliği öngören yasa tasarılarında süreci engelleme yetkisine sahip olması Federal Konseyi yasama sürecinin önemli aktörlerinden biri haline getirir.

Federal Konseyin yasama sürecindeki bir diğer işlevi de Federal Meclis, Federal Hükümet ve Federal Konseyin üzerinde uzlaşamadığı yasa tasarılarıyla ilgilidir. Üç organdan herhangi birinin itiraz ettiği veya onaylamadığı yasa tasarıları Arabuluculuk Komisyonuna sevk edilir. Federal Konsey, tartışmalı yasa tasarılarıyla ilgili bir uzlaşı önerisi oluşturmakla görevli olan Arabuluculuk Komisyonunun oluşturulmasında da önemli rol oynar. Zira toplam 32 üyesi bulunan bu komisyonun 16 üyesi Federal Konsey tarafından her eyaletten birer temsilci seçilerek gönderilir (Münch, 2008, s. 39; Pötzsch, 2005, s. 76). Özet olarak Federal Konseyin yasa tasarısı sunma aşamasından bu tasarıların onaylanmak üzere imzaya sunulması aşmasına kadar yasama sürecinde kilit rol oynadığı söylenebilir. Federal düzeyde yürütülecek olan bütün yasaların oluşum sürecinde yer alan Federal Konsey, özellikle eyaletlerin menfaatlerini ilgilendiren yasalarda sahip olduğu onay ve reddetme yetkisi ile daha belirleyici bir konuma sahiptir.

Federal Konseyin yasama sürecindeki merkezi rolünün yanı sıra başka önemli işlevleri ve görevleri de vardır. Federal Konsey öncelikle ülke içinde vuku bulan doğal afet ve diğer olağanüstü durumlarda çeşitli yönetim, denetim ve savunma yetki ve haklarına sahiptir. Ülke içindeki bir olağanüstü hal durumunda veya bir Eyaleti tehdit eden bir tehlike durumunda Federal Konsey, kontrol ve savunma haklarına sahiptir. Konsey ayrıca tehlikenin ortadan kalkması durumunda da federal hükümetten asker ve polis gücünü geri çekmesini talep edebilir. Bir dış tehdit durumunda ise Federal Konsey'in onayı olmadan savaş hali ilan edilemez. Savaş durumunun kaldırılmasında da yine konsey yetki sahibidir. Bir savaş durumu sebebiyle Federal Meclisin toplanamaması halinde, barış zamanında oluşturulan bir komite Federal Meclisin tüm yetkilerini kullanır. Savaş zamanı meclis gibi hareket eden bu kurulun 48 üyesinden 16'sı Federal Konsey tarafından atanır (Bundesrat, 2024a). Federal Konsey çeşitli seçme ve atama yetkilerine de sahiptir. Bunların başında Anayasa Mahkemesi Hâkimlerinin seçimi gelir. Federal Konsey, Anayasa Mahkemesi Hâkimlerinin yarısını atama hakkına da sahiptir. Bunların dışında çeşitli devlet kurumlarındaki mevki, kurul ve komisyonlara yapılan atamalar da Federal Konseyin görevleri arasındadır (Bundesrat, 2024; Münch, 2008, s. 35)

Federal Konseyde her eyaletin nüfusu oranında temsilci bulundurduğu ifade edilmiştir. Federal Konsey üyeleri konseydeki oylamalarda kendi gruplarından bağımsız hareket edemezler. Üyeler kendi eyalet gruplarının belirlediği karar uyarınca oy kullanmak durumundadırlar. Bu yüzden bir kararın konseyde oylanmasından önce her eyalet grubu bu kararla ilgili grup tavrını önceden belirler. Oylama yapılacağı sırada eyaletin bütün milletvekillerinin genel kurulda hazır bulunması da zorunlu değildir. Eyalet gurubunun bir temsilcisi, diğer gurup üyeleri adına oy kullanma yetkisine sahiptir (Münch, 2008, s. 33; Rudzio, 2019, ss. 257-258).

Federal Konsey oylamalarındaki bu grup kararı zorunluluğu, bazen önemli sonuçlar doğurur. Özellikle koalisyon hükümetine sahip olan eyaletlerde koalisyonu oluşturan partilerin biri Federal Mecliste hükümet diğeri muhalefet kanatlarından olduğunda Federal Konseydeki oylamalarda ortak bir karara varmak zorlaşabilir. Zira eyalet gruplarının oybirliği içinde oy kullanma zorunluluğundan dolayı, eyalet grubunu oluşturan koalisyon ortağı partiler birbirlerinden bağımsız şekilde parti görüşü olarak oy kullanamazlar. Böylece Federal Konseydeki herhangi bir oylamada, eyalet hükümeti koalisyondan dolayısıyla en az iki farklı partiden oluşan bir eyalet grubunun oylarının parti bağlamında bölünmesine izin verilmez. Aynı eyalet grubunda farklı oy kullanımı durumunda eyaletin oyu geçersiz sayılır. Bu yüzden koalisyon hükümetine sahip eyaletler herhangi bir oylamada uzlaşamadıklarında çekimser oyu kullanmak durumunda kalırlar. Bu durum Federal Meclisteki muhalefet partilerine, Federal Meclisin onay ve reddetme yetkisinin bulunduğu yasa tasarılarını Eyalet Meclisi grubu aracılığıyla engelleme imkânı sunar (Münch, 2008, s. 33). Federal Konsey'de geçerli olan bu kural federal eyaletlerin Kutsal Roma İmparatorluğu döneminden beri sahip olduğu özerkliğinden vazgeçmemesi olarak yorumlanabilir. Zira bu kural sayesinde herhangi bir siyasal partinin eyaletin Federal konseydeki tutumuna tahakküm etmesi bir ölçüde engellenmiş olur. Koalisyondan da oluşsa eyaletin federal konseydeki tutumu, siyasal partinin değil eyaletin kararı olarak ortaya çıkmak zorundadır.

Diğer taraftan, siyasal partilerin eyalet yapılanmaları da partinin federal yapısının, eyaletin Federal Konsey grubu üzerinde otorite kurmasına her zaman

onaylamayabilir. Münch'ün (2008, s. 35) de işaret ettiği gibi eyalet düzeyinde siyaset ile federal düzeyde siyaset her zaman uyuşmak zorunda değildir. Bir siyasal partinin eyalet yapılanması her konuda veya her zaman partinin federal yapılanması ile paralel fikirde olmak zorunda değildir. Çünkü bazı siyasal meselelerde federal menfaatler ile eyalet menfaatleri uyuşmayabilir. Bu tür siyasal meselelerde siyasal parti düzeyinde bir tutum birliği söz konusu olsa da partinin eyalet yapılanması kendi eyaletinin menfaatlerini gözetlemek adına o siyasal meselede partinin federal yapısıyla ters düşebilir. Siyasal partilerin federal yapısı ile eyalet yapısı arasında, Federal Meclis - Federal Konsey ayrımının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu ayrım ihtimali de yine eyaletlerin Kutsal Roma İmparatorluğu döneminden itibaren sahip oldukları özerklikten vazgeçmemesi için başvurdukları yol olarak görülebilir.

2.2.1.4. Eyalet Meclisleri

Önceki iki başlıkta ele alınan Federal Meclis ve Federal Konsey, Almanya'nın çok katmanlı siyasal sisteminde federal düzeydeki siyasal organları oluştururlar. Bu çok katmanlı siyasal sistemdeki diğer bir siyasal düzey de Eyalet siyasetidir. Bu başlık altında ise temel yönleriyle eyalet siyaseti ve onun temel organları olan eyalet meclisleri ele alınmıştır.

Eyaletler, Almanya'nın federal devlet yapısının en önemli bileşenleridir. Bir başka ifadeyle Alman devlet yapısına federatif niteliğini kazandıran esas şey, eyaletlerin varlığıdır. Almanya'nın sahip olduğu federal devlet sisteminin kökleri eski Alman devletlerine dayanır. Benzer şekilde Bavyera, Mecklenburg ve Saksonya eyaletleri ile Berlin (Prusya'dan itibaren), Hamburg (1510) ve Bremen (1649) gibi bazı eyaletlerin varlıkları da uzun bir geçmişe sahiptir. 1867 yılında kurulan ve Kuzey Almanya Birliği olarak bilinen Alman Devletler Topluluğu, Alman tarihinin ilk federal devleti olarak kabul edilir. Prusya Almanyası ve Weimar Cumhuriyetinde de varlığını sürdüren federatif yapı, Nazi Almanyası ve Doğu Almanya Cumhuriyetinde ise kesintiye uğramıştır (Frank ve Vandamme, 2017, s. 11; Pötzsch, 2005, s. 22). Günümüzde ise Almanya Cumhuriyeti, Hamburg ve Bremen'den oluşan Hansa şehirleri ile Berlin'in oluşturduğu 3 şehir eyaleti *(Stadtstaat)* ve 13 bölgesel

eyalet *(Flächenstaat)* olmak üzere toplam 16 eyaletten oluşan federal bir devlet yapısına sahiptir.

Alman Anayasasının 79. Maddesinin 3. Bendi, eyalet sisteminin temel yapısının değiştirilemeyeceğini belirtir. Buna göre federasyonun eyaletlere bölünmesi ve eyaletlerin yasama sürecine katılımını belirten ilkelerde herhangi bir değişiklik yapılamaz. Bu maddeyle hem Almanya'daki federal sistemin hem de eyaletlerin yasama sürecine katılım haklarının anayasa tarafından garanti altına alındığı ve bunların değiştirilmesinin veya kaldırılmasının engellendiği söylenebilir. Dahası eyaletler sadece birer idari yönetim bölgeleri de değildir. Birer devlet olarak kabul edilen ve parlamenter-demokratik hükümet sistemiyle yönetilen eyaletlerin her biri kendi anayasası, meclisi, hükümeti ve diğer idari ve yargı kurumlarına da sahiptir (Pötzsch, 2005, s. 22).

Federal konsey eyalet menfaatlerini federal düzeyde temsil eden siyasal organ iken, federal devlet yapısının önemli organlarından olan eyalet meclisleri ise eyalet düzeyindeki siyasal organ olarak işlev görür. Almanya'yı oluşturan 16 eyaletin her birinin kendi eyalet meclisi vardır. Bu meclisler 13 bölgesel eyalette *Eyalet Meclisi* (Landtag) olarak adlandırılırken, şehir eyaletlerinden Berlin'de *Temsilciler Meclisi* (Abgeordnetenhaus), Hamburg ve Bremen gibi Hansa Şehirlerinde ise *Halk Meclisi* (Bürgerschaft) isimlerini alırlar. 16 eyaletin 15'i sadece bir tek eyalet meclisine sahipken sadece Bavyera Eyaletinde iki farklı meclis söz konusudur. Burada sadece meslek temsilcilerinden oluşan ve eyalet yasalarının çıkarılmasında danışma yetkisine sahip olan ikinci bir meclis, Senato vardır (Pötzsch, 2005, s. 76).

Parlamenter-demokratik yönetim sisteminin benimsendiği eyaletler, *eyalet hükümetleri (Landesregierung)* tarafından yönetilir. Ancak eyalet hükümetleri Bavyera, Saksonya ve Thüringen'de *devlet hükümeti (Staatsregierung);* Berlin, Bremen ve Hamburg şehir eyaletlerinde ise *Senato* olarak adlandırılır. Eyalet yönetimlerinin başında ise başbakan yer alır. Ancak Berlin'de hükümetin başı *Yönetici Belediye Başkanı (Regierende Bürgermeister)* olarak adlandırılırken Bremen'de *Belediye Başkanı (Bürgermeister)* ve Hamburg'da ise *Birinci Belediye Başkanı (Erste Bürgermeister)* ismi kullanılır. Hükümetin oluşumu ve hükümet

üyelerinin yetkileri de eyaletten eyalete farklılık gösterir. Federal yönetimde olduğu gibi şansölye sisteminin geçerli olduğu Baden-Württemberg, Aşağı Saksonya, Kuzey Ren-Vestfalya ve Schleswig-Holstein eyaletlerinde hükümet üyeleri başbakan tarafından belirlenir. Diğer eyaletlerde ise eyalet meclisleri daha fazla yetkiyle (herhangi bir bakanı güvensizlik oylamasıyla görevden alma gibi) donatılmıştır (Pötzsch, 2005, ss. 86-87).

Federal düzeyde faaliyet gösteren siyasal partiler, aynı zamanda eyalet siyasetinde de faaliyet gösterir. Dolayısıyla Federal Meclis ve Federal Konseyde temsil edilen siyasal partilerin tamamı aynı zamanda eyalet meclislerinde de yer alır. Ancak eyalet düzeyinde faaliyet gösteren siyasal partilerin tamamı federal düzeyde siyasal rekabetin içinde yer almaz. Alman siyasetinde bazı siyasal partiler, sadece eyalet düzeyinde siyasal faaliyet yürütür. Genellikle sadece bir eyalette faaliyet yürüten bu partilerin en bilineni ise Almanya'nın en büyük siyasal partilerinden birisi olmasına rağmen sadece Bavyera eyaletinde faaliyet yürüten Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) partisidir.

16 Eyaletin yönetim ve temsil organı olarak işlev gören Eyalet Meclislerinin görevleri Federal Meclis'in görevleriyle benzerlik gösterir. Woyke'ye (2003, s. 383) göre Federal Meclis gibi eyalet meclisleri de yasama, seçim, denetim ve temsil işlevlerini yerine getirir. Eyalet Meclislerinin en önemli seçim işlevi ise Federal Cumhurbaşkanını seçmektir. Sürekli bir varlığa sahip olmayan ve sadece Cumhurbaşkanının seçimini gerçekleştirmek için bir araya gelen Federal Kongrenin oluşturulmasını Eyalet Meclisleri, Federal Meclisle beraber üstlenir. Federal Kongrenin yarısı Federal Meclis üyelerinden, diğer yarısı da Eyalet Meclislerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Federal Kongreye eyalet meclisleri tarafından seçilen üyeler çoğunlukla eyalet meclislerinin milletvekilleri, bazen de yerel siyasetçiler ve tanınmış kişilerden oluşur (Pötzsch, 2005, ss. 78-79; Rudzio, 2019, s. 280).

Şansölye seçiminin Federal Meclisin görevi olması gibi, Eyalet Meclislerinin bir diğer önemli seçim işlevi de eyalet başbakanının seçimidir. Dahası Eyalet Başbakanları çoğu federal eyalette kabine üyelerini de ancak eyalet meclislerinin onayı ile atayabilir. Şehir eyaletleri olan Berlin, Hamburg ve Bremen'de ise eyalet

meclislerinin hükümetin kurulmasındaki yetkileri daha da fazladır. Bu eyaletlerde hükümetin tüm üyeleri tek tek eyalet meclisi tarafından seçilir (Pötzsch, 2005, s. 76; Woyke, 2003, s. 384).

Eyalet Meclislerinin bir diğer görevi ise yasamadır. Ancak Eyalet Meclisleri yasama işlerinde geniş yetkilere sahip olan Federal Meclisin gölgesinde kalır. Alman Anayasasının 170. Maddesi, yalnızca Anayasanın Federal Devlete yasama yetkisi vermediği hallerde eyaletlerin yasama hakkına sahip olduğunu belirtir. Anayasanın aynı maddesinin 2. Bendi ise Federal Devlet ile Eyaletler arasında yasamaya ilişkin bir yetki paylaşımının olduğunu belirtir. Bu yetki paylaşımında iki farklı yasa türü belirleyici konumdadır: (1) münhasır (sadece federal meclisin yetkisinde olan, *ausschließliche Gesetzgebung*) yasama ve (2) rekabetli (federal ve eyalet meclislerin her ikisinin de yetkili olduğu, *konkurrierende Gesetzgebung*) yasama. (1) Münhasır yasama yetkisi, ulusal düzeyde düzenlenmesi gereken tüm siyaset alanlarını kapsar. Bu tür yasaları çıkarma yetkisi sadece Federal Devlete, dolayısıyla Federal Meclise aittir. Diğer yasama türü ise rekabetli yasama olarak tabir edilir. Bu yasa türlerinde de Federal Devletin ağırlığı ve ayrıcalıklı konumu söz konusudur. Ancak Eyalet Meclisleri de bu tür yasaların çıkarılmasında yetki sahibidirler. Eğitim politikası, yüksekokullar, basın, radyo ve televizyon, anıtların korunması gibi kültürel işler; belediye yönetmelikleri, belediye sınırlarının belirlenmesi, belediye vergileri, itfaiye, afet kontrolü gibi belediye işleri; eyalet çalışanlarıyla ilgili işleri kapsayan kamu hizmeti kanunu ile polis hukuku ve kamu düzeni gibi konularda eyalet meclisleri yasa çıkarma yetkisini elinde bulundurur (Pötzsch, 2005, s. 77; Woyke, 2003, s. 383).

Bunların dışında eyalet meclisleri Eyalet Hükümetlerine yönelik kontrol işlevi de yürütür. Çoğunlukla eyalet meclislerindeki muhalefetin üstlendiği kontrol işlevi; soru-cevap oturumları, büyük ve küçük soru önergeleri, bütçe ve dilekçe hakları ile araştırma komisyonları gibi araçlarla yerine getirilir (Woyke, 2003, s. 384).

Federal Meclis ve Federal konseyde olduğu gibi, eyalet meclislerinde gerçekleşen siyasal faaliyetlere katılım da dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki

şekilde gerçekleşebilir. Birincisi, bir seçmen olarak kullandığı oy ile eyalet meclislerine giden milletvekillerinin seçilmesinde etkili olan her birey, bu meclislerde yürütülen siyasal faaliyetlerin dolaylı katılımcısı olarak görülebilir. Dolaylı katılımda bir seçmen olarak siyasete dahil olan birey, eyalet meclislerinde gerçekleşen siyasal süreçlerin dışında yer alır. Doğrudan katılımda ise siyasetin aktörü olarak yabancıya Eyalet Meclislerinde gerçekleşen siyasal süreçlerin içinde yer verilebilir. Eyalet Meclislerinde yürütülen siyasal faaliyetlerin doğrudan katılımcısı olarak tanımlanan yabancı eyalet başbakanlığı, eyalet hükümetlerinde bakanlık, eyalet meclisi başkanlığı ve eyalet meclisi milletvekilliği gibi görevler yerine getirebilir.

2.2.1.5. Yerel Siyaset

Almanya'nın üç katmanlı siyasal sistemindeki en alt düzey, federal ve eyalet siyasetinden sonra gelen yerel siyasettir. Yerel siyaset, Pötzsch'ün (2005, s. 94) de ifade ettiği gibi bireyin siyasete en yakın olduğu ve siyasete katılım için en fazla fırsata sahip olduğu katmandır.

Yerel siyaset, Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill ve Theodor Heuss gibi düşünürler tarafından demokratik tutum ve davranışlar için önemli bir sosyalleşme örneği ve siyasetten soğumayla mücadele etmek için bir kaynak olarak görülür (Vetter, 2011, s. 26). Bu yaklaşıma göre vatandaşlar yerel siyasette toplum için sorumluluk almayı öğrenebilir ve böylece demokratik bir toplumun temelleri atılabilir. Düşünürlerin bu yaklaşımında yerel siyasetin bu çalışma açısından da önemli bir niteliğine vurgu yapılır. Çünkü yerel siyasal düzeyi siyasal katılım açısından ön plana çıkaran temel özelliği, federal ve eyalet düzeyde siyasetle karşılaştırıldığında bireyin siyasete dahil olmasının daha kolay olmasıdır. Siyasal süreçlerin ve faaliyetlerin daha göz önünde gerçekleşmesi ve bu yüzden takip edilebilir olması, siyasal aktörlerin tanınıyor olması ve onlarla temasın daha kolay olması, yöneten ile yönetilen arasında bir yakınlığın olması gibi özellikleri dolayısıyla yerel siyaset, bireye siyasal süreçlere daha fazla katılım sağlama imkânı

verir. Bunun yanında yerel siyaset bireye daha üst düzey siyasal katılım için bir sosyalleşme ve öğrenme imkânı da sunar.

Anayasanın 28. Maddesi 1. Bendi, eyaletlerde, ilçe ve belediye ile köylerde genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oylamaya dayanan bir seçimle oluşturulan ve halkı temsil eden kurumların bulundurulması zorunluluğu vurgulanır. Aynı maddenin 2. Bendi ise belediye ve köylere, yasal çerçeve içerisinde, kendi sorumluklarının temelinde yerel topluluğun tüm işlerini düzenleme hakkının verilmesi gerektiği ve belediye ve köy birliklerini kendi yasal görev ve yetki çerçeveleri içinde, yasalara uygun olarak yerel yönetim hakkına sahip olduklarını kayıt altına almaktadır. Böylece hem yerel yönetimlerin varlığı hem de görev ve yetkileri Alman Anayasası tarafından garanti altına alınmış olur.

Yukarıda Alman federal devlet yapısının tarihinin eskiye dayandığı belirtilmiştir. Buna paralel olarak önceki başlıklarda incelenen Federal Meclis, Federal Konsey ve Eyalet Meclislerinin de uzun bir tarihi arka plana sahip olduklarından bahsedilmiştir. Bugünkü Alman siyasal sisteminin sahip olduğu bu üç katmanlılığın da benzer şekilde uzun bir geçmişe dayandığı söylenebilir. Dolayısıyla üç katmanlı Alman siyasal sistemindeki en alt düzey olan yerel siyasetin tarihi de eskiye dayanır. Frank ve Vandamme (2017, s. 6) bugünkü yerel yönetimlerin kökeninin sanayileşme öncesi Almanya'daki köy ve kasabalara dayandığını belirtirler. Yazarlar bu kasaba ve köyleri de soylular ve kralın kendilerine sağladıkları korumayı kaybetmeden, soylular ve kral karşısında mümkün olan en yüksek oranda bağımsızlığı garanti altına almaya çalışan siyasi topluluklar olarak tanımlarlar. Ancak yerel siyasetin temel organları olan belediyelerin (*Gemeinde*) geçmişi sanayileşme öncesinden daha da eskiye, orta çağa kadar uzanır. O dönemde tüccar ve zanaatkar loncalarının şehir yönetimine katılımıyla oluşan yerel idari yapılar Alman tarihinde kendi yönetimine sahip olan yerel birliklerin ilk örnekleri olarak kabul edilir. Ancak Alman siyasal sisteminde yerel öz yönetimin asıl doğuşu ise, Prusya'da 1808 yılında kabul edilen "Prusya Kentler Nizamnamesi" (Preußische Städteordnung) ile gerçekleşir. Şehirlere ve küçük kasabalara kendini yönetme imkânı veren bu reform ile Prusya'da devlet, şehirlerdeki otoritesinden büyük oranda vazgeçmiş, sadece yargı ve kamu güvenliği gibi konulardaki yetkilerini elinde

tutmuştur. Sadece toprak sahiplerine ve zenginlere oy kullanma hakkı tanısa da bu reform belirli bir oranda otonomiye ve kendini yönetme hakkına sahip olan yerel yönetimlerin başlangıcı sayılır (Maste, 1981, ss. 7-8; Pötzsch, 2005, s. 94). Ortaçağdan Weimar dönemine kadar varlığını koruyan yerel yönetimler, Nazilerin 1933 te iktidara gelmesiyle beraber ortadan kaldırılsa da II. Dünya Savaşı'ndaki yenilgi sonrası Nazi iktidarının sona ermesiyle beraber tekrar hayata geçirilmiştir (Hildebrandt, 2017).

Almanya'daki yerel yönetimler, çok az bir nüfusa sahip köylerden oluştuğu gibi, oldukça kalabalık bir nüfusa sahip şehirlerden de oluşabilir. 2022 yılı sonu itibariyle Almanya'daki toplam yerel yönetim (*Gemeinde*) bölgesi sayısı 10.786'dır. Bunların 202'si 100'den az nüfusa sahip iken 15'i de 500.000 binden fazla nüfusa sahiptir. Rheinland-Pfalz 2301, Bavyera da 2056 olmak üzere en fazla sayıda yerel yönetim birimine sahip "bölgesel eyaletler"ken (*Flächenstaat*), Saarland eyaleti ise 52 yerel yönetim bölgesiyle en az sayıda yerel yönetim birimine sahip bölgesel eyalet konumundadır. Berlin, Hamburg ve Bremen "şehir eyaletleri" (*Stadtstaat*) ise hem federal eyalet hem de yerel yönetim bölgesi niteliğindedir. Bu yüzden Hamburg ve Berlin sadece birer yerel yönetim birimine sahipken, Bremen kendisine bağlı olan Bremerhaven'la beraber sadece iki yerel yönetim bölgesinden oluşur (Alman İstatistik Kurumu, 2022).

Belirli bir bölgedeki yerel yönetimler, bir araya gelerek belediye birliği (Landkreis) olarak adlandırılan bir idari bölge oluşturur. Büyük nüfuslu şehirler ise bir bölgeye ait olmaktan ziyade kendileri bir kent bölgesi (Stadtkreis) oluştururlar. Yukarıda belirtildiği gibi şehir eyaletleri olan Berlin, Hamburg ve Bremen hem eyalet hem de belediye olduğundan bu eyaletler için böyle bir ayrım söz konusu değildir. Hukuki olarak eyalet yönetimine ait olan yerel yönetimlerin sınırları eyalet parlamentoları tarafından belirlenir. Hem federal hükümetin hem de eyalet yönetimlerinin çeşitli görev ve sorumluluklar verdiği yerel yönetimler, eyalet hükümetleri tarafından denetlenir. Bunun dışında yerel yönetimler, eyalet meclisleri veya Federal Konseyde de temsil edilme hakkına da sahip değildirler (Frank, Hildebrandt, Pardon ve Vandamme, 2017, s. 37; Pötzsch, 2005, ss. 94-97).

Belediye meclisi (Gemeinderat), kent konseyi (Stadtrat) ve belediye temsilciliği (Gemeindevertretung) gibi farklı isimlerle anılan yerel yönetimler / yerel meclisler, yerel siyasetin temel organıdır. Hem belediye meclisi hem de belediye yönetimine ev sahipliği yapan ve Rathaus olarak bilinen belediye binası, aynı zamanda vatandaşların belediye işleri için başvuru noktasıdır. Bir meclis olarak kabul edilmese de yerel yönetimlerin meclislerinkine benzer bir çalışma biçimi vardır. Zira belediyelerde de siyasal parti grupları, siyasal partilerin grup başkanları ve komisyonlar yer alır. Bu yönetimler, idari yetkilerin yanında tüzük şeklinde genel kanunlar çıkarma yetkisine de sahiptirler (Frank v.d., 2017, ss. 36-37; Pötzsch, 2005, s. 97).

Almanya'da hem Alman yerel yönetim geleneğinden hem de II. Dünya Savaşı sonrası işgal yönetimlerinin etkisiyle biçimlenen, üçü de belediye meclisi halk seçimi sonucunda oluşan üç farklı yerel yönetim modeli vardır (Frank v.d., 2017, ss. 38-41; Pötzsch, 2005, s. 97-98):

(1) "Güney Almanya Modeli"nde (Süddeutsche Ratsverfassung) hem belediye meclisi üyeleri hem de belediye başkanı halk tarafından seçilir. Bu modelde güçlü bir konuma sahip olan belediye başkanı, belediye yönetiminin yanında belediye meclisine de başkanlık eder. Belediye meclisi ise belediye başkanını denetleme ve belediye komisyonlarına üye atama yetkilerine sahiptir. Başlarda sadece Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde geçerli yönetim modeli olan Güney Almanya Modelinde, Almanya'daki eyaletlerin çoğunluğu tarafından (Hessen ve şehir eyaletleri hariç) tercih edilen model haline gelmiştir.

(2) Meclis ve yönetim ayrımının olduğu "Belediye Meclisi Modeli" (Magistratsverfassung) ise 1808 tarihli "Prusya Kentler Nizamnamesi"ne yakın bir modeldir. Belediye başkanına görece daha az yetki öngören bu modelde halk tarafından seçilen belediye meclisi hem belediye başkanını hem de belediye yönetimini seçer. Belediye meclisi ayrıca belediye yönetimini denetleme ve belediye komisyonlarına üye atama yetkilerine de sahiptir. Belediyenin idaresi ise "Magistrat" olarak adlandırılan belediye başkanının liderliğindeki bir organ tarafından yürütülür.

(3) “Kuzey Almanya Modeli”nde (Norddeutsche Ratsverfassung) de halk tarafından seçilen belediye meclisi, belediye başkanını atama ve denetlemenin yanında belediye komisyonlarına üye atama yetkilerine de sahiptir. Bu modelde belediye başkanı meclise başkanlık ederken, belediyenin idaresi belediye meclisi tarafından seçilen bir memur olan belediye müdürü tarafından yürütülür. Bu model Kuzey Ren-Vestfalya'da 1994, Aşağı Saksonya'da ise 1996 yılına kadar geçerliydi. Her iki eyalette de bugün Güney Almanya modeli uygulanır.

Almanya’nın çok katmanlı siyasal sisteminin en alt düzeyini oluşturan yerel yönetimler, sınırlı da olsa bazı yetki ve sorumluluklara sahiptirler. Kendi mali yönetim hakkına sahip olan yerel yönetimlerin kendi görevlerinin yanında, federal ve eyalet hükümetleri adına yerine getirdikleri görevleri de vardır. Klasik belediye işleri olarak tanımlayabileceğimiz belediye görevleri, belediyelerin kendi faaliyetlerinden kaynaklanan ya da devlet tarafından bir görev olarak verilen faaliyetlerden oluşur. Belediyelerin *“kendi faaliyet alanları”* olarak tanımlanan bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde federal devletin veya eyalet yönetimlerinin müdahalesi veya talimatları söz konusu değildir. İkinci olarak belediyeler, federal devlet veya eyalet yönetimlerinin kendilerine verdiği ve “devredilen faaliyet alanı" olarak adlandırılan bazı görev ve faaliyetleri de yerine getirmek zorundadır. Bu faaliyetlerin yerine getirilmesi hususunda devlet yerel yönetimlerin kurumsal örgütlenmesinden faydalanır. Bunların dışında yerel yönetimler tamamen kendi inisiyatifleriyle bazı gönüllü görevler de yerine getirebilirler. Yeni bir sosyal tesisin inşa edilmesi, yeni ulaşım araçlarının alınması veya kültürel faaliyetlerin organize edilmesi gibi faaliyetler bunlara örnek olarak gösterilebilir (Pötzsch, 2005, s. 94).

Vetter (2011, s. 25) yerel siyasetin siyasal katılım açısından da altı çizilmesi gereken bir yönüne dikkat çeker. Yerel siyasetin bazı yönlerden demokrasinin güçlenmesine ve daha iyi uygulanabilmesine imkân verdiği düşüncesini ele alan Vetter, vatandaşlar ve siyaset arasındaki ilişkide bir uzaklaşma veya bölünmenin görülebildiğini ve bunun 1990'ların başından itibaren siyasetle ilgili bir hayal kırıklığına dönüştüğünü belirtir. Daha önce ulus devletin sorumluluğunda olan alanların giderek Avrupa Birliği (AB) gibi ulus ötesi kurumsal yapılara kaymasıyla beraber siyasal tartışmalar ve karar alma süreçleri vatandaşların tecrübe dünyasından

uzaklaşır. Bu, aynı zamanda siyasal karar alma süreçlerinin takip edilebilir olmaması ve vatandaşların siyasal kararları doğrudan etkileme fırsatlarının azalmasını da beraberinde getirir. Tam da bu noktada, AB düzeyi ve federal siyasetin aksine yerel siyasette siyasal aktörlerin tanınıyor olması, yöneten ile yönetilen arasında bir yakınlığın olması ve vatandaşların siyasal süreçlere doğrudan katılımının mümkün olması nedeniyle yerel siyasetin demokrasinin güçlenmesine veya yenilenmesine katkıda bulunabileceği ve demokrasinin diğer siyasi düzeylere kıyasla belediyelerde daha iyi uygulanabilir olduğu dile getirilir.

2.2.2. Siyasal Partiler

Siyasal partiler, bireyin siyasal süreçlere katılımı açısından en kilit yapılardan birisidir. Bireyin siyasal katılımı açısından siyasal partileri önemli hale getiren birkaç husus vardır. Öncelikle siyasal partiler, birey için siyasete dahil olmanın en pratik ve kurumsallaşmış yolunu teşkil eder. Siyasal partilerle birlikte birey, siyasetin en alt seviyesinden zirvesine kadar izlenmesi gereken bütün adımları çerçevesi önceden detaylı bir şekilde çizilip hazırlanmış halde bulur. İkinci olarak siyasal partiler, bireye kendi gücünün ötesinde bir etki sağlama imkânı verir. Bertolt Brecht'in "Bireyin bir gözü vardır, partinin bin gözü vardır" (Alemann, Erbentraut ve Walther, 2018, s. 2) dizelerindeki siyasal parti övgüsünün de işaret ettiği gibi siyasal parti bireyin tek başına sahip olamayacağı bir gücü onun hizmetine sunar. Zira birey benzer veya yakın fikirlere sahip diğer insanlarla siyasal parti çatısı altında bir araya gelerek hükümet veya diğer siyasal kurumlar üzerinde tek başına oluşturamayacağı etkiyi oluşturma imkânını elde eder. Bu iki noktayla bağlantılı olarak siyasal partiler, bireye kendi düşünce, menfaat, talep, kaygı ve itirazlarını en etkili şekilde dile getirme ve politikaya dönüştürme imkânı verir. Siyasal partileri önemli hale getiren bu üç husus, aynı zamanda siyasal partiler çatısı altında gerçekleşen siyasal katılımı da önemli kılar.

Siyasal partilerin var olduğu bütün demokrasiler için geçerli olan bu hususların dışında Alman siyasal sistemi içerisinde de siyasal partiler oldukça merkezi bir konuma sahiptir. Öyle ki Alman siyasal sistemi sıklıkla "parti

demokrasisi" (*Parteiendemokratie*) ya da "parti devleti" (*Parteienstaat*) olarak isimlendirilir (Pötzsch, 2005, s. 38). Nasyonal Sosyalist Parti'nin (NSDAP) iktidara geldikten sonra yürüttüğü politika ve sonucunda sadece Almanya'yı değil, bütün Avrupa'yı II. Dünya Savaşı'na sürüklemesi veya Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) Doğu Alman Cumhuriyeti'nde kurduğu katı "tek parti yönetimi" örneklerinde olduğu gibi siyasal partiler özellikle Weimar sonrası Alman tarihini önemli ölçüde biçimlendirmiştir. Ancak Alman siyasal sistemini tanımlarken kullanılan "parti devleti" ifadesi, bu iki partinin devletle bütünleşmesi sonucunda oluşan "tek parti rejimi"nden tamamen farklıdır. Burada "parti devleti" ya da "parti demokrasisi" ifadesiyle kast edilen, siyasal partilerin anayasal düzende ve karar alma süreçlerinde oynadığı merkezi rol ve sahip oldukları büyük etki potansiyelidir. Söz gelimi Şansölyenin meclis tarafından seçilmesi ve sadece meclise karşı sorumlu olması mecliste grubu olan siyasal partilere yönetim üzerinde önemli bir denetim ve kontrol imkânı sunar. Bunun yanında siyasal süreçlerde bir eylem birliği oluşturan Şansölye, hükümet kabinesi ve koalisyon partilerinin meclis gruplarının uyumlu çalışmasını sağlayan da bunları birbirine bağlayan siyasal partilerdir (Lösche, 2013, ss. 22-23).

Öte yandan siyasal partilerin Alman siyasal sisteminde sahip oldukları bu güçlü konum sadece hükümeti oluşturan veya ana muhalefette olan büyük partiler değil, küçük partiler için de geçerlidir. Almanya'daki koalisyonların geçmişine bakıldığında, küçük partilerin Alman siyasal sistemindeki bu merkezi konumu görülebilir. Kurulduğu 1949'dan itibaren Almanya'da göreve gelen bütün hükümetler koalisyonlardan oluşmuştur. Bu koalisyonların büyük çoğunluğu, bir büyük parti (CDU veya SPD) ve bir veya daha fazla küçük partinin katılımıyla oluşur. 1949'dan günümüze kadar kurulan toplam 25 koalisyonun sadece 4'ü "Büyük Koalisyon" olarak adlandırılan CDU-SPD ittifakıyla kurulmuşken geriye kalan 21 koalisyonun tamamında bir veya daha fazla küçük parti koalisyon ortağıdır. En sık görülen koalisyon ise, CDU/CSU-FDP arasındaki koalisyonlardır. Almanya'da bugüne kadar kurulan 25 koalisyonun 10'u bu partiler arasında kurulmuştur.

Bilgi Kutusu 1: Almanya'da Koalisyonlar ve İsimlendirmeleri

Büyük Koalisyon (GroKo): Siyah-Kırmızı: Büyük Koalisyon, CDU/CSU ve SPD'den oluşan bir koalisyondur. Koalisyonun kısa ismi olarak kullanılan "GroKo" ibaresi, Almanca büyük koalisyon anlamına gelen Große Koalition ifadesinin ilk harflerinden oluşur. Federal Düzeyde 1966-69, 2005-09, 2013-18, 2018-21 yıllarında kurulan hükümetler, GroKo koalisyonuyla oluşturulmuştur. Eyalet düzeyinde Nordrhein-Westfalen hariç bütün eyaletlerde görülmüştür.

Trafik Lambası Koalisyonu: Trafik Lambası koalisyonu SPD, Yeşiller ve FDP'den oluşan bir ittifaktır. Kırmızı-sarı-yeşil veya kırmızı-yeşil-sarı koalisyonu olarak da adlandırılan bu ittifakta, partilerin renkleri trafik lambasına benzetilir. Bu koalisyon federal düzeyde ilk defa 2021 yılından beri görevde olan mevcut hükümetle ortaya çıkarken eyalet düzeyinde Brandenburg (1990-94), Bremen (1991-95) ve Rheinland-Pflaz (2016-21, 2021- devam ediyor) eyaletlerinde görülmüştür.

Tanzanya Koalisyonu: Tanzanya Koalisyonu, her biri Tanzanya bayrağındaki bir renkle özdeşleştirilen CDU (siyah), FDP (sarı), Yeşiller (yeşil) ve Hür Seçmenler (mavi) partilerinden oluşmaktadır. Federal ve eyalet düzeylerinde henüz kurulmamış olan bu koalisyona yerel düzeyde Offenbach'ta (2016) kurulan koalisyon hükümet örnek gösterilebilir.

Jamaika Koalisyonu: Siyah-Yeşil-Sarı renklerinden dolayı Jamaika koalisyonu olarak isimlendirilen bu ittifak CDU/CSU, Yeşiller ve FDP arasındaki muhtemel bir koalisyonu tanımlar. Jamaika bayrağındaki siyahın CDU'yu, sarının FDP'yi ve yeşilin de Birlik 90/Yeşiller'i temsil ettiği bu koalisyon federal düzeyde 2017'de koalisyon görüşmeleri seviyesinde kaldı ve hiç kurulmadı. Eyalet düzeyinde ise Hessen, Saarland ve Schleswig-Holstein eyaletlerinde kurulmuştur.

Siyah-Sarı Koalisyon: Almanya'da siyah-sarı koalisyonu (kısaca siyah-sarı) CDU/CSU ile FDP arasında kurulan koalisyondur. Almanya'da 1949'dan itibaren en yaygın olarak görülen koalisyondur. Bugüne kadar kurulan toplam 25 koalisyonun 10'u Siyah-Sarı koalisyonundan oluşur. Siyah-Sarı koalisyon eyalet

düzeyinde de toplam 13 eyalette görülmüştür.

Kenya Koalisyonu: Kenya koalisyonu veya Afganistan Koalisyonu olarak da bilinen bu ittifakta (siyah-kırmızı-yeşil, kırmızı-siyah-yeşil, siyah-yeşil-kırmızı) SPD (kırmızı), CDU/CSU (siyah) ve Yeşiller (yeşil) arasında kurulan bir koalisyondur. Federal düzeyde hiç kurulmasa da 2017 seçimlerinde gündeme gelen Kenya Koalisyonu, eyalet düzeyinde Berlin (1990), Thüringen (2014), Saksonya-Anhalt'da (2016-21), Brandenburg ve Sachsen'da (2019'dan beri) kurulmuştur.

Kırmızı-Kırmızı-Yeşil Koalisyonu: Renkleri kırmızı olan SPD ve Sol Parti ile Yeşiller'den oluşan bu koalisyon, hangi partinin koalisyonun büyük ortağı olduğuna bağlı olarak Kırmızı-Kırmızı-Yeşil, Kırmızı-Yeşil-Kırmızı veya Yeşil-Kırmızı-Kırmızı koalisyonu, kısa adıyla da R2G (K2Y) olarak bilinir. Federal düzeyde hiç kurulmamış olan bu koalisyon eyalet düzeyinde Thüringen (2014, 2019), Berlin (2019) ve Bremen'de (2019) kurulmuştur.

Almanya Koalisyonu: Siyah-Kırmızı-Sarı: Almanya'da siyah-kırmızı-sarı koalisyonu ya da Alman koalisyonu CDU/CSU, SPD ve FDP arasında kurulan bir koalisyondur. Şimdiye kadar sadece eyalet düzeyinde, Berlin, Bremen, Saarland ve Saksonya-Anhalt'ta var olmuştur.

Kivi Koalisyonu: Almanya'da Kiwi koalisyonu, Yeşiller ile CDU ve/veya CSU arasında Yeşillerin liderliğinde kurulan bir ittifaktır. İlk Kiwi koalisyonu 2016 yılında Baden-Württemberg'de eyalet düzeyinde kurulmuştur.

Küçük partileri Alman siyasal sisteminde önemli hale getiren esas faktör de Almanya'nın bu koalisyon geçmişidir. 1980 seçimlerinden sonra Sosyal Demokrat Parti (SPD) ile koalisyon ortağı olan Hür Demokrat Parti'nin (FDP) Almanya'da hükümet değişikliğine giden yolu açan kararı buna iyi bir örnek oluşturur. 1982 yılında koalisyonun küçük ortağı olmasına rağmen FDP, muhalefetteki CDU ile birleşerek dönemin Şansölyesi Helmut Schmidt hakkında güvensizlik oylamasına gidilmesini sağlamıştır. Oylama sonucunda Helmut Schmidt'in şansölyeliği düşürülmüş ve yerine CDU'dan Helmut Kohl göreve gelmiştir. FDP'nin hükümet

değişikliği ile sonuçlanan ve Helmut Kohl önderliğindeki CDU'nun 16 yıl sürecek iktidarını başlatan bu adımı, küçük olsalar bile partilerin siyasal sistemin işleyişinde sahip olduğu gücü gösteren bir örnektir.

Bu başlıkta Alman siyasal sisteminin en önemli yapıtaşlarından olan siyasal partiler, bireyin siyasal katılımı bağlamında ele alınmıştır. Bunun için öncelikle bir siyasal kurum olarak siyasal partileri ortaya çıkaran unsurlara kısaca değinilmiştir. Daha sonra Alman tarihinde siyasal partilerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler, partilerin tarihçe, ideoloji ve fikirleri, parti programları ve önemli şahsiyetlerini içeren genel bir değerlendirme yapılmıştır. Devamında siyasal partilerin Alman siyasal sisteminde nasıl bir yere sahip olduğu konusu ele alındıktan sonra siyasal partilerin bireye hangi siyasal katılım imkânlarını sunduğu ve bireyin bu imkânları kullanarak siyasette nasıl bir etki oluşturma potansiyeline sahip olduğu incelenmiştir.

Siyasal partilerin ortaya çıkışı, çoğunlukla toplumsal çatışmalara; mevcut yönetime, anayasal düzene ya da sosyal statükoya karşı geliştirilen muhalefete veya çatışan çıkarlara dayandırılır. Anayasal düzende reformlar ya da radikal değişiklikler, siyasal sistemin demokratikleştirilmesi, sosyal eşitliğin sağlanması ya da daha fazla siyasal katılım gibi talepler siyasal partilerin ortaya çıkmasında rol oynarlar (Alemann, 2018; Lösche, 2013, s. 16).

Batı Avrupa'da ve Almanya'da siyasal partilerinin ortaya çıkışı, dört çatışma hattı veya ayrıma dayandırılır. Buna göre (1) baskın kültür-baskı altındaki kültür, (2) devlet-kilise, (3) endüstriyel çıkarlar-tarımsal çıkarlar ve (4) sermaye-emek karşıtlıkları siyasal partilerin ortaya çıkmasında etkili olan temel ayrışmalardır. Emek ve sermaye çatışmasından doğan Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD), ayrışmaların ortaya çıkardığı siyasal partilere bir örnek olarak gösterilebilir. Daha somut olarak, partilerin genellikle diğer siyasal ve sosyal konumlara veya ideolojilere karşı çıkmak için kurulduğu söylenebilir. Siyasal partilerin kuruluşuna yol açan temel çatışma ve karşıtlıklar ise şu şekilde sıralanır: eski mutlakiyetçilik ve feodalizm rejimine karşı liberal partiler, siyasal olarak yükselen liberalizme karşı muhafazakâr partiler, sermayeye ve burjuva sistemine karşı işçi partileri, endüstriyalizme karşı tarım partileri, merkeziyetçiliğe karşı yerel (bölgesel) partiler, artan dünyevileşme ve

Kilise-devlet ayrışmasına karşı Hıristiyan partiler, sosyal demokrasiye karşı komünist partiler, siyasal demokrasiye karşı faşist partiler, bürokratik refah devleti sistemine karşı protesto partileri ve refah toplumuna karşı ekolojik partiler (Lösche, 2013, s. 17).

Almanya'da siyasal parti benzeri yapıların ilk ortaya çıkışı, 1848 yılına denk gelir. Kutsal Roma İmparatorluk Meclisinin Napolyon savaşlarıyla beraber 1806'da dağılmasından sonraki dönemde 1848'de Frankfurt'taki Paul Kilisesinde toplanan *Frankfurt Ulusal Meclisi'ndeki* (Frankfurter National Versammlung) gruplaşmalar, Alman siyasal partilerinin başlangıcı kabul edilir (Alemann, 2003, s. 13; Lösche, 2013, s. 16). Ancak Alemann ve arkadaşları (2018, s. 13) Alman siyasal partilerin başlangıcını 1848 devrimi ve Frankfurt Ulusal Meclisi'nden sonrasına dayandıran yaklaşımlara karşı çıkarlar. Onlara göre Alman siyasal partilerinin ilk biçimleri Almanya'da 1815'ten sonraki hızlı sosyal ve siyasi değişim döneminde ortaya çıkmıştır. Yazarlar daha da ileri giderek, siyasal partilerin öncülleri olan Almanya'daki siyasal hareketlerin ortaya çıkışının 1770'lere kadar geri götürülebileceğini savunurlar.

Aleman ve Arkadaşlarının bu iddiaları, yine de Frankfurt Ulusal Meclisinin Alman siyasal parti tarihini şekillenmesinde kilit rol oynadığı gerçeğini değiştirmez. Çünkü bu meclisteki gruplaşmalar, günümüze kadar kurulan Alman siyasal partilerinin konumlandırıldığı farklı siyasal ve ideolojik yönelimlerin temelini oluşturmuştur. Frankfurt Ulusal Meclisinde siyasal görüş farklılığı temelinde şekillenen ve her biri toplandıkları mekânın adıyla da anılan dört siyasal yönelim ortaya çıkmıştır: (1) Donnersberg'deki Deutscher Hof adlı mekânda toplanan "Demokratik Sol" grubu, genel oy hakkını savunurken monarşiye de karşı çıkmıştır. (2) Württemberger Hof veya Augsburger Hof adlı mekanlarla anılan "Sol Liberal Merkez" esas olarak güney ve güneybatı Alman milletvekillerinden oluşmuştur. (3) Ulusal Meclisteki en güçlü grubu teşkil eden ve Casino adlı mekânda toplanan Merkez Sağ Liberaller, daha çok Kiel Üniversitesi hocalarından oluşmuştur. Kuzey Alman liberalleri olarak da bilinen ve güçlü bir ulusal bilince sahip olan bu grup Prusya liderliğinde küçük bir Alman birliğini savunmuştur. (4) Steinernes Haus, Café Milani, Pariser Hof gibi mekanlarda toplanan ılımlı muhafazakâr ve Katolik sağcılar

da Ulusal Meclisteki dördüncü grubu teşkil etmiştir. Ulusal Meclis'te nispeten küçük bir rol oynayan ve dördüncü grubu oluşturan bu iki topluluktan ılımlı muhafazakârlar ağırlıklı olarak "küçük Alman çözümü"nü savunurken, Katolikler ise ağırlıklı olarak "büyük Alman çözümü"nden yana olmuştur (Alemann v.d., 2018, ss. 15-16; Lösche, 2013, s. 17).

Frankfurt Ulusal Meclisindeki siyasal kümelenmeler, Alman siyasal parti tarihini de büyük oranda biçimlendirmiştir. Bu mecliste oluşan gruplaşmaların her biri, Weimar Cumhuriyetine kadar, bazıları da günümüz Almanya'sına kadar varlığını sürdüren ana siyasal akımlara dönüşmüştür. 1848'den 1945'e kadar birbiri ardına kurulup yıkılan farklı siyasal partilerin temsil ettiği bu dört yönelim (1) liberaller, (2) muhafazakârlar, (3) Katolikler ve (4) sosyalistlerden oluşur.

Aşağıdaki şekilde (Şekil 2.2) Frankfurt Ulusal Meclisinden Nazi iktidarına kadar devam eden dört siyasal geleneğin içinde yer alan siyasal partiler ve 1945'te Nazi iktidarının sona ermesinden günümüze kadar hangi siyasal partilerin bu dört geleneği devam ettirdiği görülebilir. Alemann (2018), Alemann ve arkadaşları (2018, ss. 21-39) ve Lösche'ye (2013, s. 24) dayanarak bu dört siyasal gelenek kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Liberaller: Kökeni 1848 Frankfurt Ulusal Meclisindeki Württemberger Hof grubu olarak anılan sağ liberaller ve Deutscher Hof grubu olarak bilinen sol liberallere dayanan bu kolun ilk siyasal partisi, 1861'de kurulan Alman Gelişim Partisidir. Daha çok sivil haklarla ilgilenen bu partide, sanayici ve büyük işletmelerin etkisi fazla olmuştur. Prusya'daki otoriter devlete ve Alman İmparatorluğuna karşıtlığın ön planda olduğu liberaller, sol ve sağ kanat şeklinde bir ayrışmaya gitmiştir. 1867 yılında kurulan Ulusal Liberal Partinin temsil ettiği sağ liberaller daha çok "mülk sahibi burjuvazi"ye (*Besitzbürgertum*) hitap ediyordu. 1848'den Weimar dönemine kadar, Alman Gelişim Partisi (1861), Alman Özgürlükçü Parti (1884), Alman Demokrat Parti ile Alman Halk Partisi (1918) ve Alman Devlet Partisi (1930) gibi farklı partilerle taşınan bu siyasal gelenek 1945 sonrası günümüze kadar Hür Demokrat Parti (FDP) ile temsil edilmeye devam etmiştir.

Şekil 2.2 Alman Siyasal Partiler Soyağacı

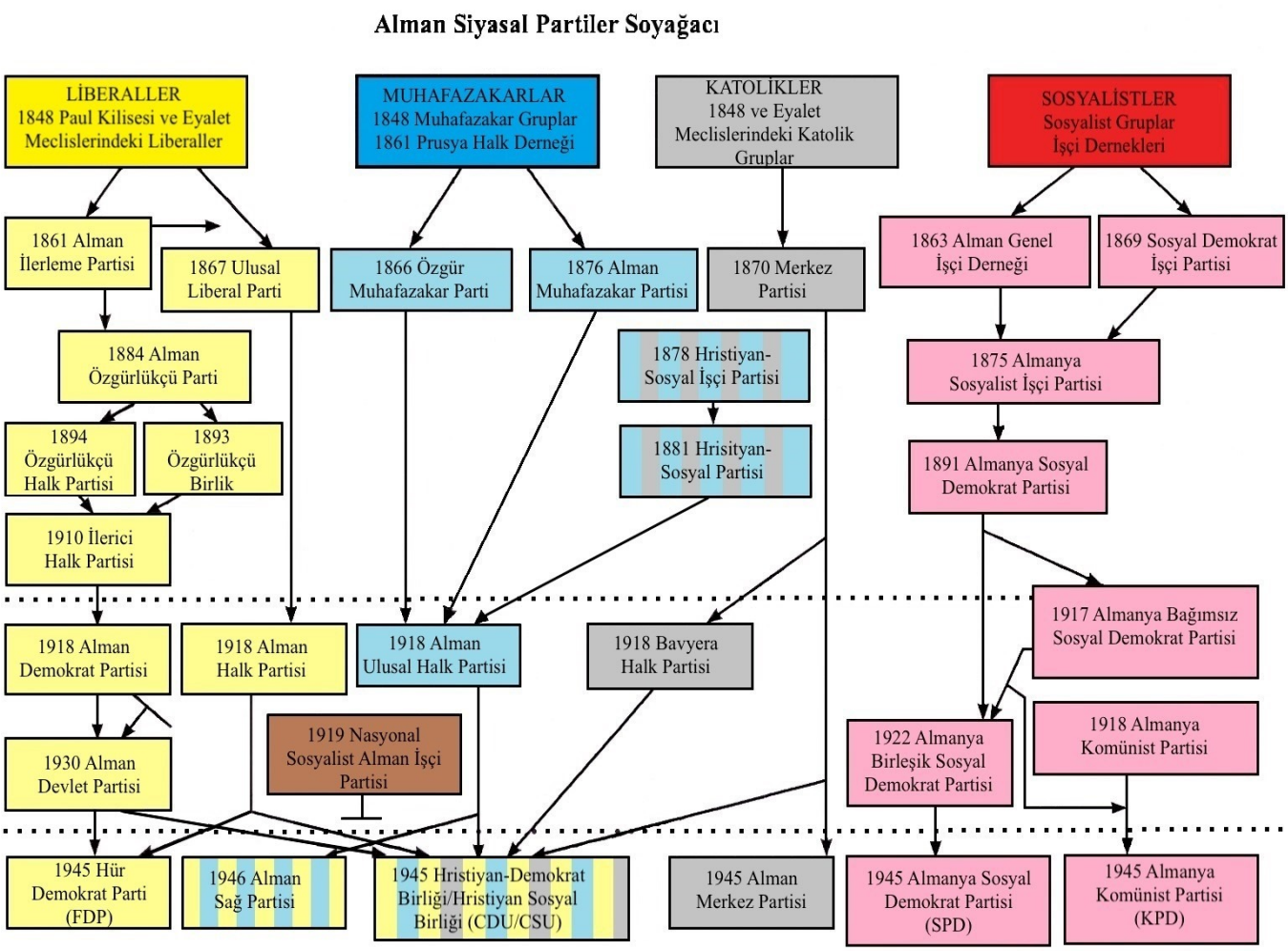

Kaynak: Lösche 2006: 24

Muhafazakârlar: 1848 Frankfurt Ulusal Meclisi döneminde Cafe Milani'de toplanan muhafazakârlar, esasen liberallere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Başta saray ve ordu olmak üzere devlet içindeki yönetici elitleri ve burjuvaziyi bir araya getiren bu kol, 1800'lü yıllarda kurulan iki parti tarafından temsil edilmiştir. 1866'da kurulan Hür Muhafazakâr Parti'de iş dünyası ve yüksek bürokrasinin temsilcileri yer alırken, bu partiden on yıl sonra kurulan Alman Muhafazakâr Parti ise daha çok tarımcı ve Protestan akımlara hitap etmiştir. 20. Yüzyılın başında Alman Ulusal Halk Partisi aracılığıyla devam eden bu siyasal gelenek, 1945'ten günümüze kadar ise Alman siyasetinin en önemli partilerinde olan Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ile

onun Bavyera'da örgütlenen kardeş partisi Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) tarafından temsil etmiştir.

Katolikler (Merkez): İlk temsilcisi 1878 yılında kurulan Merkez Parti olan Katolikler, dini ve mezhepsel çatışmaların sonucu ortaya çıkmıştır. Protestan üstünlüğünün söz konusu olduğu Alman İmparatorluğu ve Prusya'da Bismarck'ın yürüttüğü ve 1880'lere kadar devam eden "kültür savaşları" (*Kulturkampf*) döneminde baskı gören Katolikleri temsil eden Merkez Parti, Weimar Dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. 1918'de kurulan Bavyera Halk Partisi ve 1945'de kurulan Alman Merkez Partisi'nin de temsil ettiği bu siyasal gelenek sonraları Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Hristiyan Sosyal Birliği (CSU)'in temsil ettiği Muhafazakâr kanada dahil olmuştur.

Sosyalistler (Sosyal Demokratlar): Alman siyasal parti kollarından dördüncüsü olan sosyal demokratlar ise Alman İşçi dernekleri ile Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1875 yılında birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Üretim araçlarının ortak mülkiyetini savunan, sömürü ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını talep eden bu siyasal gelenek, Alman İmparatorluğu'ndaki kapitalist ve otoriter sisteme karşı çıkıyordu. İçinde Sosyal Demokrat İşçi Partisi (1869), Alman Sosyalist İşçi Partisi (1875), Alman Sosyal Demokrat Parti (1891) ve Alman Komünist Parti (1918) gibi siyasal partilerin de yer aldığı bu kol, 1945'ten günümüze kadar Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD) ile varlığını sürdürmüştür.

Siyasal partilerin her zaman ülke içindeki toplumsal ve sosyal çatışmalardan doğduğunu belirten Ulrich von Alemann'a (2018) göre bu dört siyasal akımın ortaya çıkmasında da Alman tarihindeki bazı toplumsal çatışma hatlarının etkisi vardır. Buna göre sermaye-emek çatışmasından sosyalist partiler, Katoliklik-Protestanlık çatışmasından Katolik (merkez) partiler, devlet-toplum çatışmasından liberal partiler ve nihayet otoriter devlet-yeni toplumsal hareketler çatışmasından muhafazakâr partiler ortaya çıkmıştır.

Almanya'nın bütün demokratik kurumları gibi siyasal partileri de Nazilerin iktidara gelmesiyle beraber akamete uğramıştır. Hitler 30 Ocak 1933'te dönemin Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg tarafından Şansölye olarak atanıp iktidarı ele

geçirdikten sonra diğer tüm partileri yasaklamıştır. Bu hem Alman tarihinin ilk parlamenter demokrasisinin hem de Almanya'daki demokratik partilerin sonu anlamına geliyordu (Alemann, 2018). Böylece Alman siyasal partilerinin 1848'den itibaren devam eden bu geleneği, Nazi dönemiyle beraber bir kesintiye uğramıştır. 1945'te Nazi iktidarının sona ermesi ve Almanya'nın bölünmesiyle beraber her iki Almanya'da yeni siyasal partiler kurulmuştur. Siyaset bilimciler (Alemann, 2018; Lösche, 2013) özellikle Batı Almanya'da kurulan yeni partileri de 1848'den 1933'e kadar devam eden ve Nazi iktidarıyla kesintiye uğrayan bu geleneğin bir devamı olarak görürler. Şekil 2.2'de görüleceği üzere 1945 yılında kurulan siyasal partilerden Hür Demokrat Parti (FDP) Liberal siyasal geleneğinin, Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Bavyera'da örgütlenen Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) Muhafazakârlar ve Katoliklerin (Merkez), Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD) ise Sosyalist geleneğin bir devamı olarak kabul edilir. Kuruluşları daha geç tarihlere denk gelen siyasal partiler de Frankfurt Ulusal Meclisinden günümüze kadar devam eden bu dört siyasal geleneğin içinde konumlandırılırlar. Buna göre kökeni Doğu Almanya Cumhuriyeti'ndeki Demokratik Sosyalist Partisi'ne (PDS) dayanan Sol Parti (Die Linke) ve 1980'lerde kurulan Yeşiller (Die Grünen) sosyalist gelenek içerisinde veya bu geleneğe yakın konumlandırılırlar (Lösche, 2013, s. 24). Öncülü sayılabilecek olan Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP) gibi Almanya İçin Alternatif Partisi (AFD) de dört siyasal gelenek içerisinde yer verilmez. Şekilde de görüldüğü gibi NSDAP muhafazakâr geleneğe yakın konumlandırılsa da bu gelenekle bağlantısız olarak gösterilir.

Alman Anayasası ve Siyasal Partiler Kanunu, partilerin kurulmasından finansal kaynakların kullanımına kadar siyasal partilere dair birkaç temel ilke belirlemiştir. Bunların başında, Nazi Almanya'sına benzer tecrübenin tekrar yaşanmasını önlemeye yönelik maddeler gelir. Buna göre öncelikle her vatandaş bir siyasi parti kurabilir. Ayrıca Anayasa'nın 21. maddesinin 1. ve 2. bentlerinin tek partili sistemi yasaklaması ve her vatandaşın siyasi parti kurabileceğini belirtmesi de bu şekilde yorumlanabilir. Anayasası ve Siyasal Partiler Kanunu bunların dışında bütün siyasal partilerin seçimlere katılabileceği ve kampanya yürütebileceğini belirten *fırsat eşitliği*, tüm kararların parti üyeleri ya da parti üyeleri tarafından

seçilen delegeler tarafından alındığını belirten *parti içi demokrasi* ve partilerin gelir ve giderleri için kamuya hesap vermeleri gerektiğini belirten *mali hesap verebilirlik* ilkelerini de belirler (Pötzsch, 2005, s. 39).

Siyasal partiler demokratik bir siyasetin hayata geçmesi açısından son derece önemli işlevler yerine getirir. Alman Anayasası 21. Maddesinin de altını çizdiği gibi halkın siyasi iradesinin şekillenmesinde rol oynamasının yanında siyasal partiler özellikle bireyin siyasal katılımı ve halkın iradesinin siyasal süreçlere dahil edilmesi anlamında kilit işlevler yerine getirir. Siyasal partiler öncelikle siyasetin öğrenildiği, siyasetçilerin yetiştiği ve bu yolla siyasal eğitime katkıda bulunan bir siyasal eğitim merkezi işlevi görür. Bir birey siyasal partilerin alt düzey yerel öğütlenmelerinden en üst düzey organlarına kadar çeşitli kademelerde yer alarak siyasal tecrübesini ve yetkinliğini geliştirebilir. Böylece siyasal partiler, kamusal sorumluluk üstlenebilecek vatandaşların yetişmesine katkı vererek bir siyasal eğitim işlevi yerine getirir. İkinci olarak siyasal partiler, kamuoyunun şekillenmesinde etkili olarak halkın siyasal iradesinin oluşmasına ve bu iradenin siyasal süreçlere dahil edilmesine katkıda bulunurlar. Bununla bağlantılı olarak siyasal partiler, halk iradesinin meclis ve hükümetin aldığı siyasal kararlara dahil olmasına veya bunları etkilemesine imkân sunar. Siyasal partiler bu işlevi yerine getirirken aynı zamanda halk ile devlet organları arasında sürekli ve canlı bir bağlantı kurulmasını da sağlar. Son olarak, siyasal partiler vatandaşlara en alt kademeden en üst organlara kadar parti içerisinde çeşitli görev ve sorumluluklar üstlenmek veya federal, eyalet ve yerel seçimlere aday olma imkânı vererek onların siyasal süreçlere aktif katılımını sağlar (Lösche, 2013, s. 12; Pötzsch, 2005, s. 38). Siyasal partilerin yerine getirdiği bütün bu işlevler, bireyin siyasal parti çatısı altındaki siyasal katılımının sağlayacağı etkiyi ve üstlenebileceği vazifeleri göstermesi açısından son derece önemlidir.

Lösche (2013, ss. 12-13) Alman demokrasisinin işlemesi için siyasal partilerin devlet ile toplum arasında aracılık görevi yerine getirdiğini belirtir. Yazara göre siyasal partilerin, Alman demokrasisinin sağlıklı şekilde işlemesine katkı sağlayan dört işlevi vardır:

(1) Seçim İşlevi: Siyasal partilerin seçim işlevi, alt düzey yerel meclislerden şansölye seçimine kadar, siyaseti farklı düzey ve konumlarındaki elitlerin ve siyasetçilerin seçilmesi ve görevlendirilmesini kapsar.

(2) Arabuluculuk İşlevi: Meclis ve hükümetlerdeki temsilcileriyle beraber siyasal partiler, toplumda var olan çeşitli çıkarların temsilcileri olarak işlev görür. Partilerin bu işlevi arabuluculuk işlevi olarak adlandırılır.

(3) Çıkarların Dengelenmesi İşlevi: Toplum içerisinde çok farklı kesimlerin varlığı aynı zamanda birbirinden farklı ve zaman zaman birbiriyle çatışan çıkarların varlığını da beraberinde getirir. Siyasal partiler de hem parti içerisinde hem de parti dışında örgütlenmiş farklı toplumsal grupların çatışan çıkarlarını dengeler, bunlar arasında bir uzlaşı sağlar ve bu farklı çıkarları bütünleştirir. Siyasal partilerin bu işlevi de çıkarların dengelenmesi olarak adlandırılır.

(4) Meşrulaştırma İşlevi: Siyasal partiler son olarak bir meşrulaştırma işlevi de yerine getirir. Partiler yukarıda bahsedilen arabuluculuk ve farklı çıkarları dengeleme işlevlerini yerine getirerek siyasal sistemin meşrulaştırılmasına da katkı sağlar.

Temelinde bireysel üyelerin yer aldığı siyasal partiler, Almanya'da genel itibariyle dört seviyede örgütlenirler: yerel teşkilatlar (dernekler), bölge teşkilatları, eyalet teşkilatları ve federal teşkilatlar. Yerel yönetim bölgeleri (belediyeler), siyasal partilerin teşkilatlandıkları en küçük yerleşim birimini oluştururlar. Ancak Büyük partiler CDU ve SPD ise semt veya mahalle gibi daha küçük yerleşim yerlerinde örgütlenirler. İlçe ve semt teşkilatları bu iki partinin beşinci seviyedeki örgütlenmelerini oluştururlar. Partilerin federal teşkilatları tüm Almanya'yı kapsarken eyalet teşkilatları her bir eyalet için ayrı ayı örgütlenir. Bu ikisine göre daha küçük alanda faaliyet gösteren bölge teşkilatları bir yerel yönetim bölgesine hitap ederken, yerel teşkilatlar ise daha küçük yerleşim yerlerinde faaliyet yürütür (Alemann vd., 2018, ss. 183-184, Lösche, 2013, s. 27-28).

Siyasal partilerin teşkilatları, en alt seviyeden en üst seviyeye kadar bütün teşkilatların birbiriyle bağlantılı olduğu bir yapı oluşturur. Bu yapının işleyişinde de

çeşitli organlar yer almaktadır. Siyasal partilerde genel olarak her seviyede dört farklı organ yer alır: (1) üye veya delege toplantıları, (2) parti komitesi (parti konseyi) (3) yönetim ve (4) disiplin kurulu. Ancak en alt seviye olan yerel dernekler bunlardan sadece üye (delege) toplantıları ile yönetim organlarını barındırır.

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi siyasal partiyi oluşturan organlar, en alt seviyeden başlamak üzere birbirleriyle hem yatay hem dikey bağlantı ve etkileşim içerisindedir. Her seviye teşkilatın barındırdığı organların her biri hem kendi teşkilatındaki hem de bir alt seviye teşkilattaki organlar tarafından ya doğrudan seçilir ya da o organlardan gelen temsilcilerden oluşur. Tersi şekilde ifade etmek gerekirse, her seviye teşkilatın barındırdığı organların her biri hem kendi teşkilatlarındaki hem de bir üst seviye teşkilattaki organları ya doğrudan seçer ya da temsilciler göndererek o organların oluşumuna katkı sağlar (bkz. Şekil 2.3).

Üye veya Delege Toplantıları (Parti Kongreleri): Yerel derneklerden federal parti yapılanmasına kadar her teşkilat düzeyinde de mevcut olan üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri, parti politikasını belirleme veya parti yönetimini denetleme yetkisine sahip değildir. Parti meclisi olarak da tabir edilen bu organ daha çok tüzük, içtüzük ve genel olarak parti ve seçim programları gibi konularla ilgili parti içi karar alma süreçlerinin bir aracıdır. Bunların dışındaki hususlarla ilgili üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri sadece tavsiye niteliğinde önergeler verebilir. Federal ve eyalet parti kongreleri 2 yılda bir toplanırken daha alt düzey teşkilatlardaki üye (delege) toplantıları yılda bir gerçekleşir (Lösche 2013: 28). Üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri, siyasal partilerdeki en geniş seçme ve atama yetkisine sahip olan organdır. Siyasal partilerdeki bu birim, kendi teşkilatlarındaki yönetim ve disiplin kurulunun yanında bir üst teşkilattaki üye (delege) toplantısı veya parti kongresi ile parti komitesine de seçimle üye gönderme yetkisine sahiptir. Diğer taraftan üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri de bir alt teşkilattaki üye kongresi tarafından seçilen ve kendi teşkilatı tarafından resen görevlendirilen üyelerden oluşur (Bkz. Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Siyasal Partilerin Organizasyon Şeması

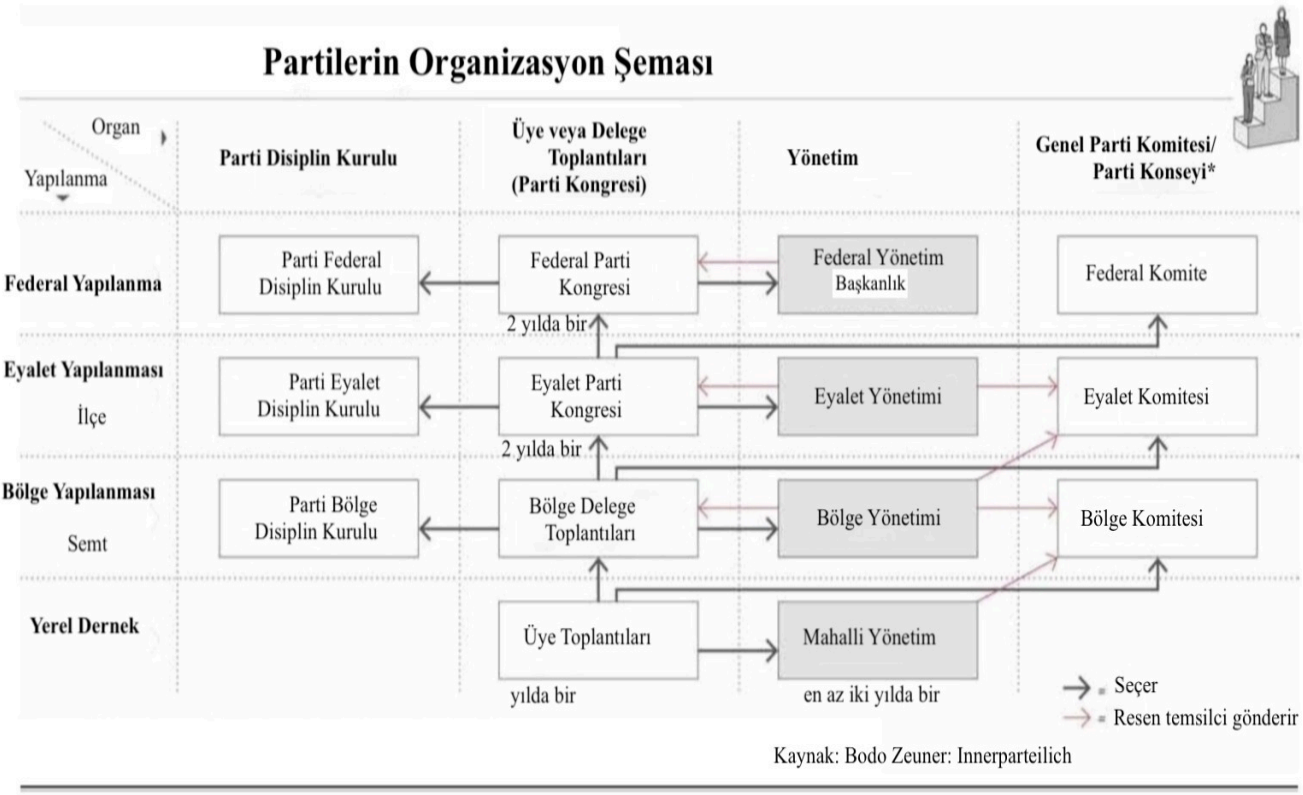

Parti komiteleri: Genel parti komiteleri, yerel teşkilatlar hariç her seviyedeki parti teşkilatlarında mevcuttur. Federal düzeyde, parti yönetimi ile parti kongreleri arasında bir tür ara organ niteliğinde olan parti komiteleri, parti kongrelerinin yanında ikinci bir meclis olarak Federal Konsey'e benzetilir. Parti kongrelerine göre daha az üyeye sahip olan ve onlardan daha sık toplanan (genellikle yılda üç veya dört kez) parti komiteleri, resmi olarak parti kongrelerinden daha az yetkiye sahiptirler. Temel parti içi meselelerin ve genel siyasi konuların görüşüldüğü bu organ esas itibariyle parti yönetimlerinin kararlarını meşrulaştırmaya hizmet eder (Lösche 2013: 29). Parti komiteleri, üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri tarafından seçimle belirlenen ve parti yönetimleri tarafından resen görevlendirilen üyelerden oluşur (Bkz. Şekil 2.3).

Parti yönetimleri: Yerel derneklerden federal yapılanmaya kadar partilerin bütün düzeydeki teşkilatları bir yönetim organına sahiptir. En fazla iki yıllık bir süre için seçimle belirlenen ve siyasal partilerin kurumsal güç merkezleri konumunda

olan yönetimler, partinin genel işlerinin yürütülmesi, çalışanlarıyla beraber partinin yönetilmesi, bütçenin hazırlanması ve partinin dışarıda temsil edilmesi gibi yetkilere sahiptir. Bunun yanında parti yönetimleri genel kurullar ve parti kongrelerinin hazırlanmasında da yetki sahibidirler. Bütün düzeydeki teşkilatlarda yer almasına rağmen siyasal partilerin federal yapılanmalarındaki yönetimi parti başkanlığı (Parteipräsidium) olarak adlandırılır. Federal teşkilatlardaki yönetim, siyasal partilerin esas karar ve otorite merkezini oluşturur (Lösche 2013: 29-30). Partilerde her seviyedeki yönetimin üyeleri, kendi teşkilatındaki üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri tarafından seçilir. Bunun yanında yönetimler hem parti komitelerine hem de üye (delege) toplantıları ve parti kongrelerine resen üye gönderirler (Bkz. Şekil 2.3).

Parti Disiplin Kurulu: Yerel dernekler dışındaki her seviyedeki teşkilatlarda bulunan Parti disiplin kurulu, 1967'deki Siyasi Partiler Yasası ile yeniden düzenlenen partilerdeki yargı yetkisini elinde bulunduran parti organıdır. Parti disiplin kurulunun Siyasi Partiler Kanunu'nun öngördüğü şekilde bağımsızlığının sağlanması için, üyelerinin partinin yürütme kurulu üyesi olmaması, partinin çalışanı olmaması veya partiden düzenli olarak gelir elde etmemesi gereklidir. Parti üyesi bireyler veya parti örgütlerine karşı yürütülen soruşturmaların yanında parti içi yasal normların ihlalinin söz konusu olduğu parti içi anlaşmazlıklarla ilgili işlemler de disiplin kurulunun yetkileri arasındadır. Bir anlaşmazlık durumunda parti üyeleri veya parti örgütleri disiplin kurulunun sunduğu parti içi yargı yollarının tüketilmesinden sonra diğer mahkemelere başvurabilir (Lösche 2013: 30). Partilerdeki her seviye teşkilatın disiplin kurulu, kendi teşkilatlarındaki üye (delege) toplantıları ve parti kongreleri tarafından 2 yılda bir seçilen üyelerden oluşur. Örneğin Federal Parti Disiplin kurulu üyeleri Federal Parti Kongresi tarafından seçilirken, Eyalet Parti Disiplin kurulu üyeleri de Eyalet Parti Kongresi tarafından seçilir (Bkz. Şekil 2.3).

Lösche'nin (2013: 28) de dikkat çektiği gibi partilerin yapısında temsil ilkesi belirleyicidir. Bu yüzden ona göre, siyaset bilimi literatüründe siyasal partilerin yapısı ile parlamenter hükümet sistemi arasında bir benzerlik kurulur. Bunun esas dayanağı ise parlamenter hükümet sisteminin temel ilkesi olan kuvvetler ayrılığının partilerin iç yapısında karşılık bulduğu kabulüdür. Buna göre tüm partilerde var olan

delege konferansları ve parti kongreleri *yasama*, parti yürütme komiteleri ve parti başkanlık divanları *yürütme* ve disiplin kurulu da *yargı* organlarına karşılık gelir.

Sonuç olarak görüldüğü gibi siyasal partiler Alman siyasal sisteminin en temel yapıtaşlarından birisini teşkil eder. Siyasal partiler devlet yönetimini oluşturan kadroların yetişmesi ve bu görevlere getirilmesi; başta dış politika, ekonomi veya eğitim gibi hassas toplumsal alanlar olmak üzere topluma yönelik yürütülen bütün politikaların oluşturulması, bu alanlara yönelik alınan önemli kararların ortaya çıkması ve Alman demokrasisinin sağlıklı bir şekilde işlemesi gibi konularda kilit rol oynar. Bununla bağlantılı olarak da parti çatısı altında yürütülen siyasal faaliyetler, dolayısıyla parti içinde gerçekleşen siyasal katılım da siyasal partilerin yerine getirdiği önemli görevlerde pay sahibidir. Zira siyasal parti çatısı altındaki siyasal katılım yoluyla vatandaşlar, devlet yönetimindeki bu görevlere kimlerin geleceği; yukarıda anılan toplumsal alanlarda nasıl bir politika yürütüleceği ve bu alanlara yönelik hangi kararların alınacağı vb. hususlarda etkileme imkânı elde etmiş olur.

2.2.3. Yasal Çerçeve

Bu bölümde Alman yasaları siyasal katılım bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda Alman Anayasası, Seçim Yasası ve Vatandaşlık Kanunu Almanya'da siyasal katılım faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren yasalar olarak ön plana çıkar. Bu başlık altında betimleyici şekilde incelenen bu yasaların siyasal katılım faaliyetlerini nasıl etkiledikleri, dolayısıyla ne ölçüde izin verdikleri veya engelledikleri hususu üçüncü bölümde ele alınmıştır.

2.2.3.1. Anayasa

Anayasanın bütün yasaların üstünde konumlanması ve bütün yasaların da anayasaya uygun olma zorunluluğu, siyasal katılım bağlamında anayasanın da ele alınmasını önemli hale getirir. Bu başlıkta da Alman Anayasası siyasal katılım bağlamında ele alınmıştır. Burada üzerinde durulan temel konu ise, Alman Anayasasında hangi siyasal katılım faaliyetlerinin yer aldığı ve Anayasanın bu siyasal faaliyetleri kimler için birer hak olarak gördüğü hususlarıdır.

Alman Anayasasında siyasal katılım ilgilendiren maddeler, bu çalışma kapsamında iki grupta ele alınmıştır. Birinci grupta, doğrudan bir siyasal katılım faaliyetini ilgilendiren, düzenleyen veya çerçeveleyen maddeler yer alır. İkinci grupta ise birinci gruptaki maddelerde veya seçim yasası ve vatandaşlık yasası gibi siyasal katılımı doğrudan ilgilendiren diğer yasalarda işaret edilen ve siyasal katılım faaliyetlerini dolaylı olarak ilgilendiren, düzenleyen veya çerçeveleyen maddelerin yanında doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir siyasal katılım faaliyetini konu edinmese de yapısı veya içeriği gereği siyasal katılım faaliyetlerini de kapsayan maddeler yer alır. Anayasada siyasal katılım bir bütün olarak karşımıza çıkmaz. Çünkü Alman anayasasının hiçbir maddesi, genel bir kategori olarak siyasal katılım hakkını konu edinmez. Bunun yerine aşağıda görüleceği üzere siyasal katılımla bağlantılı olarak ele alınan maddelerin her biri farklı bir siyasal katılım faaliyetine odaklanır. Burada ön plana çıkan siyasal katılım faaliyetleri ise oy kullanma veya seçimlere katılım (seçme ve seçilme); örgütlenme ve var olan örgütlere (siyasal parti) üye olma; toplanma, gösteri ve yürüyüş düzenleme ve bunlara katılma; siyasilerle iletişime geçip talep ve şikayetleri iletme gibi bu çalışmanın birinci bölümündeki "siyasal katılım tipleri" başlığı altında ele alınan faaliyetlerdir.

Alman Anayasasının konu edindiği haklar ikiye ayrılır: (1) herkes tarafından kullanılabilen ve aynı zamanda insan hakları olarak da adlandırılan *Herkesin Temel Hakları* (Jedermann-Grundrechte) ile (2) sadece Almanlar (Anayasa'nın 116. Maddesi kapsamındaki Alman tanımı) için geçerli olan ve aynı zamanda medeni haklar olarak da tanımlanan *Alman Temel Hakları* (Deutsche-Grundrechte) (Dolde, 1972, s. 42). Bu, Anayasaya konu olmuş siyasal katılım faaliyetleri ele alınırken göz önünde bulundurulması gereken çok önemli bir ayrımdır. Bu yüzden aşağıda siyasal katılım faaliyetleri ele alınırken söz konusu siyasal katılımın Anayasada Herkesin Temel Haklar kategorisinde mi yoksa Alman Temel Hakları kategorisinde mi kabul edildiği sorusuna da cevap aranmıştır. Çünkü bu sorunun cevabı aynı zamanda Anayasanın herhangi bir siyasal katılım faaliyetini yabancılar dahil herkes için mi yoksa sadece Almanlar için mi bir hak olarak gördüğü hususunu da açığa kavuşturur.

Diğer taraftan bazı siyasal katılım faaliyetleri, Anayasa tarafından *Alman Temel Hakları* olarak nitelendirilmesine rağmen, başka yasalar veya Avrupa Birliği

Sözleşmesi ve İnsan Hakları sözleşmesi gibi uluslararası belgeler çerçevesinde *Herkesin Temel Hakları* (Jedermann-Grundrechte) olarak uygulanırlar. Dolayısıyla Anayasada *Alman Temel Hakları* olarak nitelendirilen bütün siyasal katılım faaliyetleri, sadece Almanların erişimine açık olan veya yabancıların faydalanamadığı haklar olmayabilir. Örneğin toplanma hakkı, Alman Anayasasının 8. Maddesinde *Alman Temel Hakları* olarak dile getirilse de Almanya'da yaşayan Avrupa Birliği Vatandaşları Avrupa Birliği Sözleşmeleri çerçevesinde, diğer ülkelerin vatandaşları da İnsan Hakları Bildirgesi (20 Madde) çerçevesinde bu haktan faydalanabilirler (Deutscher Bundestag, 2018). Bu yüzden siyasal katılım faaliyetlerine dair Anayasadaki düzenlemeler ile sahadaki uygulama arasında yer yer bir farklılık söz konusu olabilir. Ancak bu başlık altında üzerinde durulan konu, Anayasanın metin olarak hangi siyasal katılım faaliyetlerini ele aldığı ve bu faaliyetlere dair ne tür düzenlemeler getirdiğidir.

Alman Anayasasında siyasal katılımla ilişkili olan birinci grup maddeler, doğrudan bir siyasal katılım faaliyetini ilgilendiren maddelerdir. Alman Anayasasında siyasal katılımı doğrudan ele alan maddeler, oy kullanmak veya milletvekili adayı olmak gibi herhangi bir siyasal katılım faaliyetini doğrudan ilgilendiren ve onu düzenleyen veya çerçeveleyen maddelerden oluşur. Bu maddeler çoğunlukla odaklandığı temel faaliyeti bir siyasal katılım biçimi olarak değil, birer hak veya görev olarak düzenlerler.

Alman Anayasasının konu edindiği veya düzenlediği siyasal katılım faaliyetlerinin başında seçimlere katılım (seçme ve seçilme) gelir. Anayasanın 38. Maddesi de doğrudan seçimleri ele alır. Bu maddenin birinci bendinde milletvekillerinin nitelikleri vurgulanır. Buna göre genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilen Alman Federal Meclisi üyeleri sadece belirli bir kesimin veya kendi seçmenlerinin değil, tüm halkın temsilcileri olarak kabul edilir. Böylece öncelikle Alman Anayasasına göre; din, dil, etnik köken veya sosyo ekonomik statü fark etmeksizin herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu söylenebilir. Eşit oylarla seçilen milletvekillerinin sadece kendi seçmenlerinin değil, bütün halkın temsilcisi olarak kabul edilmesi, aynı zamanda bütün farklılıkların ötesinde her kesin düşünce ve menfaatlerinin mecliste temsil edildiği anlamını da taşır. 38. maddenin 2. Bendi ise

seçme ve seçilme yaşını düzenler. Buna göre on sekiz yaşını dolduran herkes seçme hakkına sahipken seçilme hakkı da reşit olan herkes için geçerlidir. Daha ileri ayrıntıların ilgili federal yasa (seçim yasası) tarafından belirleneceğini belirten bu madde, en temel siyasal katılım türlerinden biri olan seçimlere katılım (seçme ve seçilme) ile ilgili genel çerçeveyi çizmesi açısından önemlidir. Anayasanın 48. Maddesi de seçilme hakkıyla ilgilidir. Maddeye göre hiç kimsenin milletvekilliği görevini üstlenmesi veya bu görevi yerine getirmesi engellenemez. Milletvekilliği adaylığı nedeniyle hiç kimsenin mevcut işinin feshedilmesi veya görevden alınmasının kabul edilemez olduğunun belirtilmesi esasında işten atılmaya karşı alınmış bir önlem olsa da bu madde seçilme hakkı veya milletvekili olma hakkını garanti altına alması açısından önemlidir. Seçilme hakkına odaklanan maddelerden birisi de Federal Cumhurbaşkanının seçimini tüm yönleriyle düzenleyen 54. Maddedir. Federal Cumhurbaşkanın, Federal kongre tarafından seçildiğini belirten bu madde, kırk yaşını doldurmuş her Alman'ın cumhurbaşkanı adayı olma hakkına sahip olduğunun belirtir. Böylece Cumhurbaşkanlığı adaylığı doğal olarak Alman Temel Hakları kategorisinde yer alır.

Seçimlere katılımı düzenleyen maddelerden birisi de yerel siyasetle ilgili iki temel hususu düzenleyen Anayasanın 28. Maddesidir. Bu madde öncelikle federal düzeyde olduğu gibi yerel düzeyde de temsili demokrasinin var olması gerektiğini belirtir. Maddeye göre halkın eyaletlerde, ilçelerde ve belediyelerde doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilen temsilcilere sahip olması gereklidir. Yerel siyasette kimlerin oy kullanma hakkına sahip olduğu, bu maddenin düzenlediği diğer bir husustur. Buna göre Avrupa Birliği üyesi devletlerin vatandaşları, Avrupa Topluluğu hukukuna uygun olarak ilçe ve belediye seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkına sahiptir. Böylece Anayasanın 28 maddesi, yerel siyasette oy kullanma hususunda Avrupa Birliği vatandaşlarına ayrıcalık tanır. Bunun yanında yerel seçimlere katılım hakkının sadece Almanların sahip olduğu Alman Temel Hakları niteliğinde olmamasına rağmen Herkesin Temel Hakları kategorisinde de olmaması da dikkat çekicidir. Anayasaya konu olan haklar arasında sadece yerel seçimlere katılım hakkının bu nitelikte olması, sadece Almanları yerel seçimlere katılım

hakkına sahip olmamaları, buna karşı bu hakkın bütün yabancılara da açık olmamasından kaynaklanır.

Yerel siyasette oy kullanma hakkının Avrupa Birliği vatandaşı olan yabancılara tanınmasına karşın, Almanya'da doğup büyümüş olsalar bile AB vatandaşı olmayan yabancılara tanınmamış olması bu çalışma açısından dikkat çekicidir. Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılım bağlamında bir ayrımcılığa maruz kaldıklarının göstergesi olan bu husus çalışmanın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Seçimlerin dışında Alman Anayasasına doğrudan konu olan siyasal katılım faaliyetleri arasında gösteri ve yürüyüş düzenleme, örgütlenme, dernek kurma, siyasal parti kurma, dilekçe yazma ve siyasilerle iletişime geçme gibi siyasal faaliyetler sayılabilir.

Anayasanın 8. Maddesi, bir siyasal katılım faaliyeti olan toplanma özgürlüğünü düzenler. Bu maddenin birinci fıkrasına göre bütün Almanlar, önceden bildirimde bulunmadan, dolayısıyla kayıt ve izne tabi olmaksızın barışçıl bir şekilde ve silahsız olarak toplanma hakkına sahiptir. Maddenin ikinci fıkrası ise açık havada yapılan toplantıların yasayla veya bir yasaya dayanarak sınırlandırılabileceğini belirtir. Böylece bu madde bir siyasal katılım faaliyeti olan yürüyüş ve gösteri düzenlemeyi garanti altına alır. Burada dikkat çekici husus ise, bu maddenin sadece Almanların önceden bildirimde bulunmadan ve herhangi bir kayıt veya izne tabi olmadan toplanma hakkına sahip olduğunu dile getirmesi, buna karşın Alman olmayanların toplanma hakkına değinmemesidir. Bu yüzden toplanma hakkının Alman Anayasasında Herkesin Temel Hakları yerine Alman Temel Hakları kategorisinde yer aldığı söylenebilir.

Anayasanın 9. Maddesi ise bütün Almanların dernek ve cemiyet kurma hakkına sahip olduklarını belirtir. Burada bahsedilen dernek veya cemiyet kurma hakkı, başta sendikalar olmak üzere çiftçi dernekleri, işveren dernekleri, tüketici dernekleri, mahalle dernekleri, göçmen dernek ve kuruluşları, dini organizasyonlar, kadın örgütleri, gaziler/savaş mağdurları dernekleri ve diğer parti dışı siyasi kuruluşlar bünyesinde yürütülen faaliyetleri içerebilir. Dolayısıyla bu tür faaliyetler

de Anayasanın 9. Maddesinde bir hak olarak güvence altına alınmıştır. 8. Maddede olduğu gibi bu maddede de sadece Almanların dernek kurma hakkından bahsedilirken Alman olmayanlar için bu hak dile getirilmez. Dolayısıyla toplanma hakkı gibi dernek kurma hakkı da Alman Anayasasında Alman Temel Hakları kategorisinde yer alır.

Dilekçe hakkını düzenleyen Anayasanın 17. Maddesi ise dilekçe yazma veya siyasiler ve yöneticilerle irtibat kurma gibi siyasal katılım faaliyetlerini her kesin sahip olduğu bireysel haklar olarak nitelendirir. Bu maddeye göre herkes tek başına veya başkalarıyla birlikte, yetkili makamlara veya milletvekillerine yazılı olarak talep ve şikayetlerini iletme hakkına sahiptir. 8. ve 9. Maddelerden farklı olarak 17. Madde dilekçe yazma veya talep ve şikayet bildirmeyi sadece Almanlar için değil herkes için bir hak olarak nitelendirir. Bunun sonucu olarak Alman Anayasasında dilekçe hakkı, Herkesin Temel Hakları niteliğinde kabul edilir.

Alman Anayasasının 33. Maddesi vatandaşlık hakları ve kamu görevlerine gelme haklarını düzenler. Vatandaşlık hakkı; seçimlerde oy kullanmak, partilere üye olmak veya dernek kurmak gibi siyasal faaliyetleri ilgilendirirken kamu görevlerine gelme hakkı da seçimle veya atama yoluyla bir kamu görevine gelmeyi içerir. Bu yüzden bu maddenin de doğrudan siyasal katılım faaliyetleriyle ilgili olduğu söylenebilir. Temel olarak, vatandaşlık hakları ve kamu görevlerine getirilme hakkında bir eşitliğin var olduğunu belirten bu maddenin 1. Bendinde öncelikle her Alman'ın, her eyalette eşit vatandaşlık hak ve ödevlerine sahip olduğu belirtilir. Maddenin 2. Bendine göre ise her Alman, yetenek, beceri ve mesleki yeterliliğine göre her kamu görevine girmede eşit haklara sahiptir. Dini aidiyet ile vatandaşlık hakları ve kamu görevlerine gelme hakkı arasındaki ilişkiyi ele alan 3. Bent de bu haklardan faydalanmanın dini veya mezhepsel aidiyetten bağımsız olduğunu belirtir. Buna göre hiç kimse bir dini mezhebe veya ideolojiye mensup olması veya olmaması nedeniyle herhangi bir dezavantaja maruz bırakılamaz. Böylece, kapsamına oy kullanmak gibi siyasal faaliyetleri de dahil edebileceğimiz vatandaşlık haklarına ulaşmada ve siyasal partiler, meclisler veya hükümetlerdeki görevler dahil, her göreve gelebilme konusunda her Almanın eşit haklara sahip olduğu sonucu elde edilebilir. Ayrıca bu madde de de bahsedilen hakların, sadece Almanlar için ifade

edildiğini de belirtmek gerekir. Böylece bu maddenin konu edindiği haklar, Alman Temel Hakları niteliği taşır.

Siyasal katılım faaliyetleri aynı zamanda birer hak veya görev olarak sınıflandırılabileceğinden, medeni ve sivil hak ve görevlerin kullanımının dini inanca bağlı olarak sınırlandırılamayacağını söyleyen Weimar Anayasasının 136. Maddesinin de siyasal katılım faaliyetlerini ele aldığı söylenebilir. 1919 tarihli Weimar Anayasasından kalan ve Alman Anayasasının 140. Maddesinde Alman Anayasasının birer parçası oldukları dile getirilen Anayasa Maddelerinden biri olan Weimar Anayasasının 136. Maddesi hak ve görevlerin, din özgürlüğünün kullanılması ile ne koşullandırılabilir ne de sınırlandırılabilir olduğunu belirtir. Bu maddeye göre medeni ve vatandaşlık haklarından faydalanma ve kamu görevlerine getirilme dini inançtan bağımsızdır.

Bu çalışmanın ikinci grupta ele aldığı Anayasa maddeleri, öncekiler gibi doğrudan siyasal katılım faaliyetlerine odaklanmazlar. Buna rağmen bu maddeleri siyasal katılım için önemli hale getiren birkaç husus vardır. Bunlardan bazıları, birinci grupta maddeler veya seçim yasası ve vatandaşlık yasası gibi siyasal katılımı doğrudan ilgilendiren diğer yasalar tarafından referans alınırken, diğerleri ise siyasal katılım faaliyetlerini dolaylı olarak ilgilendirmekte, düzenlemekte veya çerçeveler. Bazı maddeler de doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir siyasal katılım faaliyetini konu edinmese de yapısı veya içeriği gereği siyasal katılım faaliyetlerini de kapsar.

Bu maddelerin başında "Alman" tanımını yapan dolayısıyla anayasal olarak kimlerin Alman sayılacağını belirleyen Anayasanın 116. Maddesi gelir. Anayasanın 116. Maddesi 1. Fıkrası Alman olmayı şu şekilde tanımlar:

"Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, Alman vatandaşlığına sahip olan veya Alman ırkına mensup bir mülteci veya yerinden edilmiş kişi olarak, ya da bunların eşi veya soyundan gelen bir kişi olarak 31 Aralık 1937 tarihindeki

sınırlarıyla Alman İmparatorluğu[5] topraklarına kabul edilmiş olan her kişi, bu Anayasaya göre Alman'dır".

Aynı maddenin ikinci bendinde ise, 30 Ocak 1933 ile 8 Mayıs 1945 tarihleri arasında siyasi, ırksal veya dini nedenlerle vatandaşlıktan çıkarılmış olan eski Alman vatandaşları ve onların soyundan gelenlerin, başvurmaları halinde yeniden Alman vatandaşlığına alınacaklarını ifade eder. Maddeye göre bu kişiler, 8 Mayıs 1945 tarihinden sonra Almanya'da ikamet etmeye başlamışlarsa ve aksi yönde bir niyet göstermemişlerse, vatandaşlıktan çıkarılmış sayılmazlar.

Alman Vatandaşlığı, dolayısıyla Alman olmak, yukarı da bahsi geçen ve medeni haklar olarak da tanımlanan *Alman Temel Hakları* dahil pek çok hak ve göreve erişimde kilit statü olduğundan Alman olmanın şartlarını belirleyen bu madde, çoğunluğu hak veya görev niteliğinde olan siyasal katılım faaliyetlerine erişim açısından önem arz eder. Bu maddenin tanımına göre kimin Alman olduğu, aynı zamanda pek çok siyasal katılım faaliyetine kimlerin erişeceğini de belirler. Bu haklar arasında en dikkat çekici olan ise seçimlere katılımdır. Zira Alman Seçim Yasasına göre Almanya'da yürütülen seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmak için, bazı diğer şartların yanında Alman olmak şartını da taşımak gereklidir. Bu konunun detayları sonraki başlık olan seçim yasasında daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Alman olmanın kilit rol oynadığı diğer haklar arasında, yukarıda detayları verilen Anayasanın 8. ve 9. Maddelerindeki toplanma hakkı ve dernek kurma hakkı ile Anayasasının 33. Maddesinde yer verilen vatandaşlık hakları ve kamu görevleri de *Alman Temel Hakları* kategorisinde yer alır. Bu yüzden bu haklara kimlerin erişeceğinin belirlenmesinde de Anayasanın 116. Maddesinin kilit rol oynadığı söylenebilir.

Alman Anayasasındaki bazı maddeler, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir siyasal katılım faaliyetini konu edinmeseler de yapısı veya içeriği gereği siyasal

[5] Burada işaret edilen Alman İmparatorluğu'nun 31 Aralık 1937 sınırları, bugünkü Alman Cumhuriyeti sınırlarından daha geniş bir bölgeyi içerir. Önceleri Prusya'ya ait olan ve bugün Polonya sınırları içerisinde kalan Stettin, Breslau, Beuthen ve Gleiwitz ile Rusya sınırlarında kalan Königsberg (Kaliningrad) Anayasa'nın bu maddesinde bahsedilen 1937 tarihi itibariyle Alman İmparatorluğu sınırları içerisinde kalır.

katılım faaliyetleriyle ilgilidirler. Bunların başında insan onurunun dokunulmaz olduğunu ve ona saygı gösterip korumanın da devlet otoritesinin görevi olduğunu belirten 1. Madde gelir. Bireyin kendi yaşamı hakkında karar verme yetkisinin elinden alınması; dolayısıyla şekillenmesinde söz sahibi olmadığı bir otoritenin boyunduruğuna girmesinin insan onurunu zedeleyici bir durum olduğu açıktır. Siyasal faaliyetlere katılım bireyin kendi kaderini tayin etme imkânı olarak düşünüldüğünde, herkesin özgür bireyler olarak siyasal katılım imkânına sahip olmasının, bu maddede dokunulmaz olarak görülen ve devlet otoritesi tarafından korunması gerektiği belirtilen insan onurunun bir gereği olduğu söylenebilir. 1. Madde ayrıca Alman halkının dokunulmaz ve devredilmez insan haklarını dünyadaki her insan topluluklarının, barışın ve adaletin temeli olarak kabul ettiğini ifade eder.

Dolaylı olarak siyasal katılım hakkını etkileyen maddelerden birisi de Anayasanın 2. Maddesidir. Bu maddenin birinci bendine göre, başkalarının haklarını ihlal etmemek ve anayasal düzeni ya da ahlak kurallarına aykırı düşmemek şartıyla, herkesin kişiliğini serbestçe geliştirme hakkı vardır. Siyasal katılım faaliyetlerinin pek çoğu aynı zamanda bireyin kendi kişiliğini geliştirme çabasının bir parçası olarak da görülebileceği için, siyasal katılım hakkının Anayasanın bu maddesi tarafından dolaylı olarak garanti altına alınmış olduğu söylenebilir. Burada altının çizilmesi gereken bir diğer ayrıntı ise, kişilik haklarının bu maddede Alman Temel Hakları değil, Herkesin Temel Hakları niteliğinde olmasıdır.

Anayasanın 3. Maddesi de benzer şekilde dolaylı olarak siyasal katılımı konu etkiler. Kanun önünde herkesin eşit olduğunu belirten bu maddenin üçüncü bendine göre hiç kimse cinsiyeti, soyu, ırkı, dili, vatanı, kökeni, inancı, dini veya siyasi görüşü nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulamaz veya hiç kimseye ayrıcalık tanınamaz; hiç kimse engelliliği nedeniyle dezavantajlı duruma düşürülemez.

Sonuç olarak bakıldığında, Alman Anayasasının siyasal katılım konusunda son derece belirleyici olduğu söylenebilir. Anayasanın bu başlıkta incelenen maddeleri, siyasal katılım hak ve görevlerine kimlerin erişebileceğini ve kimlerin bu haktan mahrum kalacağını tayin ederler. Bu maddelerden bazıları siyasal katılım faaliyetlerini doğrudan konu edinirler. Söz gelimi kimlerin milletvekili adayı

olabileceği, hangi seçimlerde oy kullanabileceği, Almanya'da gösteri ve yürüyüş düzenleyebileceği veya bir dernek kurabileceği veya vatandaşlık hakları ve kamu görevlerine erişimin temel şartlarının neler olduğu Anayasa tarafından doğrudan belirlenmiştir. Alman Anayasası bazı maddeleri ise siyasal katılım faaliyetlerini dolaylı olarak etkiler. Alman olmanın temel şartlarını belirleyen Anayasanın 116. Maddesi, insan onurunun dokunulmaz olduğunu ve ona saygı gösterip korumanın da devlet otoritesinin görevi olduğunu belirten 1. Madde, herkesin kişiliğini serbestçe geliştirme hakkını garanti altına alan 2. Madde ve hiç kimsenin cinsiyeti, soyu, ırkı, dili, vatanı, kökeni, inancı, dini veya siyasi görüşü nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulamayacağını belirten 3. Madde, Alman Anayasasında siyasal katılımı doğrudan konu edinmese de dolaylı olarak etkileyen maddelerdir. Özet olarak hem doğrudan siyasal katılımı ele alan maddeleri hem de dolaylı olarak etkileyen maddeleriyle Alman Anayasasının, Almanya'da siyasal katılım üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

2.2.3.2. Seçim Yasası

Almanya'da siyasal katılımı etkileyen mevzuatlardan birisi de seçim yasasıdır. Hemen hemen bütün siyasal faaliyet türleriyle dolaylı olarak ilişkilendirebileceğimiz seçim yasasının, doğrudan düzenlediği ve çerçevesini çizdiği siyasal katılım türü ise, seçimlerde oy kullanma ve aday olmaktır (seçme ve seçilme hakkı). Toplam dokuz bölümden oluşan Alman Seçim Yasasında (Bundeswahlgesetz- BWG), seçimlere katılımı doğrudan ilgilendiren kısım ise Seçim Hakkı ve Seçilebilirlik adlı üçüncü bölümdür. Seçim yasasının diğer bölümleri ise şu başlıkları taşır: Birinci Bölüm – Seçim Sistemi, İkinci Bölüm – Seçim Organları, Dördüncü Bölüm – Seçimlere Hazırlık, Beşinci Bölüm – Seçimlerin yürütülmesi, Altıncı Bölüm – Seçim Sonuçlarının Kesinleştirilmesi, Yedinci Bölüm - Ara Seçimler ve Tekrarlanan Seçimler İçin Özel Hükümler, Sekizinci Bölüm - Alman Federal Meclisi Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi, Dokuzuncu Bölüm – Nihai Hükümler.

Alman Seçim Yasasının birer siyasal katılım faaliyeti olan seçme ve seçilmeyi düzenleyen hükümleri, üçüncü bölümdeki kimlerin oy kullanabileceği

(Madde 12), kimlerin oy kullanma hakkından mahrum olduğu (Madde 13) ve kimlerin seçilme hakkına sahip olduğu (Madde 15) konularına ilişkin üç maddede yer alır.

Almanya'da kimlerin oy kullanma hakkına sahip olduğu, seçim yasasının 12. Maddesi tarafından düzenlenir. Buna göre oy kullanabilmek için öncelikle 18 yaşını geçmiş olmak, seçimden önce en az üç ay süreyle Almanya'da bir ikamet sahibi olmak veya başka şekilde ikamet ediyor olmak ve seçim yasasının 13. Maddesine göre oy kullanma hakkından mahrum bırakılmamış olmak gereklidir. Seçim yasasına göre bu ilk üç şartı taşıyan ve Alman Anayasasının 116/1 maddesinde yapılan tanıma göre Alman olarak kabul edilen herkes oy kullanma hakkına sahiptir. Bu yasanın işaret ettiği ve bir önceki başlıkta detaylı olarak ele alınan Anayasanın 116. Maddesinin 1. Fıkrası, Alman vatandaşlığına sahip olanların yanında, 31 Aralık 1937 tarihindeki sınırlarıyla Alman İmparatorluğu topraklarına kabul edilmiş olan Alman ırkına mensup mültecileri veya yerinden edilmiş kişileri, ya da bunların eşi veya soyundan gelenleri Alman kabul eder.

Böylece seçim yasası seçimlere katılım için, 18 yaşını geçmiş olmak ve seçimden önce en az üç ay süreyle Almanya'da ikamet etmiş olmak gibi daha genel-geçer kriterlerin yanında, seçim yasasının 13. Maddesine göre oy kullanma hakkından mahrum olmamak, Alman vatandaşlığına sahip olmak ve mülteci olunsa bile Alman ırkına mensup olmak gibi sınırlayıcı ve seçici kriterleri de seçimlere katılım için şart olarak ortaya koyar. Alman seçim yasasının oy kullanmak için Anayasanın 116. Maddesindeki tanımıyla Alman olmayı bir şart olarak kabul etmesi, aynı zamanda seçimlere katılım hakkının *Alman Temel Hakları* (Deutsche-Grundrechte) kategorisinde olduğunu da gösterir.

Görüldüğü gibi, seçim yasasının 12. Maddesi kimlerin oy kullanma hakkına sahip olduğu hususunda yaş sınırı, ikamet şartı ve ırk mensubiyeti gibi bazı kriterleri tayin etmekle beraber, başka kanun maddelerine de işaret eder. Bunlardan kimlerin Alman olduğunu tarif eden Anayasanın 116/1 Maddesi yukarıda incelenmiştir. Maddenin işaret ettiği diğer kanun maddelerinden Vatandaşlık yasası da bir sonraki başlıkta detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu maddelerde Alman seçim kanununun 13.

Maddesi ise, kimlerin oy kullanma hakkından mahrum olduğunu belirler. Buna göre bir mahkeme kararı ile seçme hakkından mahrum bırakılan kişiler oy kullanma hakkından mahrum kalırlar.

Oy kullanma mahrumiyetine yol açan mahkeme kararları ise iki kategoriye ayrılabilir. Birincisi vatana ihanet, devlet sırlarının ifşası, yabancı devletlerin organlarına ve temsilcilerine yönelik saldırılar, seçimlerin engellenmesi ve seçim belgelerinde sahtecilik, meclis üyelerine rüşvet vermek, savunma (güvenlik) araçlarına sabotaj ve güvenliği tehlikeye atan istihbarat faaliyetleri gibi suçlar mahkeme kararları ile 2 veya en fazla 5 yıl için seçimlere katılım mahrumiyetiyle cezalandırılır. Mahkeme kararıyla oy kullanma hakkından mahrum olan diğer bir kategori de kendileri için tam vasi atanan kişilerdir. Alman Medeni Kanun'u 1896. Maddesi'ne göre "Bir yetişkin, zihinsel bir hastalık veya fiziksel, zihinsel veya psikolojik bir engel nedeniyle tamamen veya kısmen kendi işlerine bakamayacak durumdaysa, vesayet mahkemesi, talebi üzerine veya resen bir vasi tayin eder …". Bu kategoride ayrıca ceza ehliyeti olmayan kişiler de yer alır. Alman Ceza Kanunu'nun 20. Maddesine göre zihinsel bozukluklar nedeniyle cezai ehliyeti olmayanlar ise akıl hastalığı, derin bilinç bozukluğu, zihinsel gerilik veya başka bir ciddi zihinsel anormallik nedeniyle kendi eyleminin yanlışlığını fark edemeyen kişilerdir. Özetle Alman seçim yasasının 13. Maddesine göre işlediği suçlar nedeniyle mahkeme kararıyla oy kullanma hakkından mahrum olanlar ile yine mahkeme kararıyla kendileri için tam vasi atanan kişiler oy kullanma hakkından mahrumdurlar.

Seçim yasasının 15. Maddesi ise kimlerin seçilme hakkına sahip olduğunu belirler. Bu madde de oy kullanma hakkını düzenleyen 12. Madde gibi 18 yaşını doldurmuş olmanın yanında Alman Anayasasının 116/1 maddesine göre "Alman" olmayı bir şart olarak ortaya koyar. Dolayısıyla 12. Maddenin düzenlediği oy kullanma hakkında olduğu gibi, seçilme hakkına sahip olabilmek için de Alman vatandaşlığına sahip olmak ve Alman ırkına mensup bir mülteci veya yerinden edilmiş kişi olarak, ya da bunların eşi veya soyundan gelen bir kişi olarak 31 Aralık 1937 tarihindeki sınırlarıyla Alman İmparatorluğu topraklarına kabul edilmiş olmak gerekir. Böylece seçim kanununun 15. Maddesinin de seçilme hakkı için sınırlayıcı

ve seçici kriterler belirlediği söylenebilir. Seçilme hakkından mahrum olanlar ise iki kategoriden oluşur. Birincisi oy kullanma hakkında olduğu gibi seçilme hakkı için de 13. Maddenin belirlediği koşullar mahrumiyet sebebidir. İkinci olarak bir yargı kararı sonucunda kamu görevine uygun olmayan veya kamu görevinde bulunamayan kişiler de seçilme hakkında sahip değildirler.

2.2.3.3. Vatandaşlık Yasası

Bir önceki başlıkta, Almanya'da seçimlere katılabilmek için gerekli şartların başında vatandaşlık kriterinin geldiği dile getirilmiştir. Vatandaşlık statüsünün seçimlere katılım için merkezi öneme sahip olması, Alman vatandaşlığının hangi yollarla kazanılabileceği hususunu önemli hale getirir. Bu yüzden, Alman Vatandaşlığının hangi yollarla elde edilebileceği ve hangi durumlarda kaybedileceğini ele alan Alman Vatandaşlık yasası da siyasal katılımı doğrudan ilgilendiren mevzuatlar arasında yer alır.

Almanya'da bugün geçerli olan vatandaşlık yasasının kökeni, 1913 yılında Alman İmparatorluğu döneminde yürürlüğe giren "İmparatorluk ve Devlet Vatandaşlığı Yasası"na dayanır. Ancak Alman vatandaşlık yasalarının geçmişi daha da eskiye götürülebilir. Bayern (1818), Württemberg (1819), Prusya (1842), Saksonya (1852) ve Hamburg (1864) eyaletlerinin/devletlerinin çıkardığı vatandaşlık ve uyrukluk yasaları, Alman vatandaşlık yasalarının daha eski örneklerini teşkil eder (Bundesverwaltungsamt, 2024).

Toplam 42 maddeden oluşan Alman vatandaşlık yasasında, Alman vatandaşlığının hangi yollarla elde edileceği öncelikle 3. Maddede sadece ismen anıldıktan sonra takip eden maddelerde detaylı şekilde tarif edilir. Bu maddede vatandaşlık kazanmanın yolları iki ayrı kategoride derlenir. Öncelikle maddenin 1. Bendine göre vatandaşlık beş ayrı yolla elde edilebilir: (1) doğum yoluyla (§ 4), (2) beyan yoluyla (§ 5), (3) çocuk olarak evlat edinme yoluyla (§ 6), (4) Federal Sürgün Yasası kapsamındaki başvuru yoluyla (sürgün Almanlar için geçerli) (§ 7) ve (5) Vatandaşlığa kabul yoluyla (§§ 8 ila 16, 40b ve 40c). Vatandaşlığın doğum yoluyla elde edildiği ilk üç yol çocuklar için geçerliyken diğer ikisi ise sırasıyla sürgün

Almanlar ve yetişkinler için söz konusudur. 3. Maddenin 2. bendinde ise Alman resmî kurumlar tarafından son 12 yıl boyunca vatandaş olarak muamele gören her kesin Alman vatandaşlığını elde etme hakkına sahip olduğu belirtilir. Burada kastedilen kişiler, aslında Alman vatandaşlığı şartlarını taşımamalarına rağmen 1. Bentteki esasların herhangi biri üzerinden bir şekilde vatandaşlık elde etmiş olanlardır. Bu kategoride olup vatandaşlık kartı, pasaport veya Alman kimlik kartını aldığı tarihten itibaren resmî kurumlar tarafından 12 yıl boyunca Alman vatandaşı gibi muamele gören herkes Alman vatandaşlığını elde etme hakkına, daha doğru bir ifadeyle elde tutmaya devam etme hakkına sahip olur. Münhasır bir vatandaşlık elde etme yolundan ziyade, önceki bentte söz edilen vatandaşlık elde etme yollarıyla bağlantılı olması sebebiyle 3. Madde 2. Bent üzerinde fazla durulmamıştır. Burada üzerinde durulan asıl kısım, Alman vatandaşlığını elde etmenin temel yollarını içeren 1. Benttir.

Alman vatandaşlık yasasının 3. Maddesi 1. Bendinde bahsedilen Alman vatandaşlığını elde etme yolları üç prensibe göre sınıflandırılabilir: toprak bağı/doğum yeri prensibi (jus soli), kan bağı/soy prensibi (jus sanguinis) ve vatandaşlığa kabul (Einbürgerung). Bu üç prensipten biri olan doğum yeri ilkesi, Temmuz 1999'da kabul edilen ve 2000 yılı ocak ayında yürürlüğe giren vatandaşlık kanunu reformuyla geçerli hale gelmiştir. Bu reformdan önce Alman vatandaşı olmak için etnik olarak Alman kökenli olmak gerekliydi. Reformla birlikte yabancı ebeveynlerin Alman toraklarında doğan çocukları da Alman vatandaşlığı kazanma hakkına sahip oldular ("Staatsangehörigkeitsrecht", t.y.). Dolayısıyla doğum yeri ilkesiyle etnik kökeni fark etmeksizin Alman topraklarında doğan bütün çocukların vatandaşlık hakkına sahip olduğu kastedilir. Kan bağı ilkesinde ise doğum yeri fark etmeksizin Alman bir ebeveynin soyundan gelen kişilerin vatandaşlık hakkı söz konusudur. Vatandaşlığa kabulde ise doğum yeri veya kan bağı prensiplerinin ikisiyle de Alman vatandaşlığı elde etme hakkına sahip olmayan yabancıların bazı kriterleri taşımaları durumunda vatandaşlığa kabul edilmeleri söz konusudur.

(1) Vatandaşlığın doğum yeri prensibiyle kazanılması hususunun ayrıntıları, Vatandaşlık yasasının 4. Maddesinde çocuğun ebeveyninin Alman vatandaşı olması, yabancı olması veya kim olduğunun bilinmemesi seçeneklerine bağlı olarak üç ayrı

bentte yer alır. Maddenin birinci bendine göre ebeveynlerinin birisi Alman vatandaşı olan her çocuk, doğum yoluyla vatandaşlık almaya hak kazanır. 2. bentte ise Almanya'da bulunan (sokağa terkedilmiş) her çocuğun da aksi kanıtlanıncaya kadar bir Alman'ın çocuğu olarak kabul edileceği belirtilir. Asıl dikkat çekici nokta ise, yabancıların çocuklarının da doğum yoluyla Alman vatandaşlığını elde etme imkânına sahip olmalarıdır. Vatandaşlık yasasının 4. Maddesinin 3. bendinde belirtildiği üzere ebeveynlerden birisi beş yıldır yasal olarak Almanya'da ikamet ediyorsa veya süresiz oturum sahibi ise yabancı bir anne babanın çocuğu da Almanya'da doğmakla Alman vatandaşlığını kazanır.

(2) Çocuklar için Alman vatandaşlığını kazanmanın bir diğer yolu da Vatandaşlık yasasının 4. Maddesinde belirtilen beyan esasıdır. Bu maddeye göre Alman bir ebeveynin doğumla Alman vatandaşlığını kazanmamış çocukları, çocuk doğmadan önce yabancı biriyle evlenerek Alman vatandaşlığını kaybeden bir anneden doğan çocuklar ve doğumla kazanılan Alman vatandaşlığını Alman yasalarına göre geçerli olan meşrulaştırma yoluyla kaybeden çocuklar Alman vatandaşı olmak istediklerinin beyan ettiklerinde ve haklarında tutukluluk veya mahkûmiyet gibi bir adli engel de olmaması halinde Alman vatandaşlığını elde edebiliriler.

(3) Evlat edinme de çocukların Alman vatandaşlığını elde etmelerine imkân veren yollardan birisidir. Buna göre bir Alman tarafından çocuk olarak evlat edinilen ve evlat edinme başvurusu sırasında henüz on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklar da Alman vatandaşlığını kazanır (Madde 6).

(4) Vatandaşlık yasasının Alman vatandaşlığı hakkı tanıdığı bir diğer grup da II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok Rusya, Polonya, Ukrayna gibi Doğu Avrupa ülkelerinden Almanya'ya dönen Alman kökenli insanlardır. Almanca Spätaussiedler (Geç Dönenler) olarak tabir edilen bu kişiler, II. Dünya Savaşı sırasında veya sonrasında başka ülkelere yerleştirilen Almanlar ve onların soyundan gelenlerden oluşur. Sürgün Almanların kabulü ve entegrasyonunun yasal dayanağını Federal Sürgünler Yasası oluşturur. Buna göre sürgün Almanlar ve onların soyundan

gelenler, kendileri için Federal Sürgünler Yasası'nın 15. Maddesinin 1. ve 2. Fıkraları uyarınca belge düzenlendiğinde Alman vatandaşlığına kabul edilirler.

(5) Çocuklar ve sürgün Almanların dışında vatandaşlık kazanma imkânına sahip olan bir diğer grup da yabancılardır. Yabancıların Alman vatandaşlığının yolu da vatandaşlığa kabuldür. Alman vatandaşlık yasasının 8. Maddesine göre, Almanya'da yasal olarak ikamet eden, bir suçtan mahkûm olmamış veya hakkında bir tutuklama emri çıkarılmamış olan, kendisine ait bir ikamet adresi veya yaşayacak bir yeri olan ve kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirebilen yabancılar başvurmaları halinde vatandaşlığa kabul edilirler. Ayrıca, Alman biriyle evli olan ve üç yıldır Almanya'da yasal olarak ikamet eden yabancılar da Alman vatandaşlığına kabul edilirler.

Alman vatandaşlık yasasında, sadece yabancıların vatandaşlığa kabulünde aranan bazı kriterler de söz konusudur. Vatandaşlığa kabul edilmek isteyen yabancıların, (Vatandaşlık Testi'ni geçme ya da Almanca dil bilgisi durumunda yedi, Alman eşle evli olma durumunda ise beş yıla inmek üzere) sekiz yıl ikamet veya geçimini sağlamak gibi genel geçer kriterlerin yanında bu şartları da taşımaları beklenmektedir. Vatandaşlık yasasının 10. Maddesine göre bir yabancı başvurması durumunda,

"1. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın özgür demokratik temel düzenine bağlı olduğunu açıklarsa ve

a) Federal Cumhuriyetin veya bir federal eyaletin özgür demokratik temel düzenine, varlığına veya güvenliğine karşı olan

b) Federal hükümetin veya bir federal eyaletin anayasal organlarının veya bunların üyelerinin görevlerini yerine getirmelerine hukuka aykırı bir şekilde müdahale etmeyi amaçlayan veya

c) Federal Almanya Cumhuriyeti'nin dış çıkarlarını şiddet kullanarak veya bu tür şiddete yönelik hazırlık eylemleriyle tehlikeye atan amaçlara yönelik herhangi bir girişimde bulunmayacağını veya desteklemeyeceğini ya da bu tür girişimlerde bulunmadığını veya desteklemediğini beyan eder ya da önceleri desteklediği bu tür

çabaları takip etmekten ya da desteklemekten vazgeçtiğini inandırıcı bir şekilde ispat ederse”

vatandaşlığa kabul edilir. Aynı madde yabancıların vatandaşlığa kabul edilebilmeleri için kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin geçimlerini sosyal kanun çerçevesinde sunulan sosyal yardımlara başvurmadan sağlayabilmeleri, mevcut vatandaşlığını bırakmış veya kaybetmiş olmalarını, yasadışı bir suçtan mahkûm olmamış veya ödenmeyen borç nedeniyle hakkında tedbir kararı alınmamış olmalarını, yeteri düzeyde Almanca dil bilgisine sahip olmalarını ve Almanya'daki yasal ve sosyal düzen ve yaşam koşulları hakkında bilgi sahibi olmalarını şart koşar. Vatandaşlık yasası yabancıların vatandaşlığa kabulü için oldukça çarpıcı bir kriter de belirler. Yasanın 10. Maddesi Alman yaşam tarzına uyum sağlamış olmakla birlikte birden fazla eşle evli olmamayı da “özellikle” ifadesiyle altını çizerek bir şart olarak dile getirir.

Vatandaşlık yasasında yabancıların vatandaşlığıyla ilgili olarak dikkat çekilebilecek bir diğer husus ise, 12a maddesinde yer alır. Bu maddede Çocuk Mahkemeleri Yasası uyarınca verilen eğitim tedbiri veya ıslah tedbiri gibi cezai kararlar, 90 günlük para cezasına kadar cezalar ve denetimli serbestlik kapsamında ertelenen ve denetimli serbestlik süresi dolduktan sonra geri alınan üç aya kadar hapis cezalarının vatandaşlığa kabul durumunda dikkate alınmayacağını, dolayısıyla vatandaşlık hakkını elde etmede bir engel teşkil etmeyeceğini belirtir. Ancak bu cezalara yönelik muafiyet, yabancıların işlediği bazı suçlarda uygulanmaz. Bu suçlar arasında yabancı düşmanlığı veya ırkçılığın yanında antisemitizmin de özellikle vurgulanmış olması altı çizilmesi gereken bir hususdur.

Sonuç olarak Alman vatandaşlık yasasına bakıldığında, farklı toplumsal grupların üç ayrı prensip bağlamında Alman vatandaşlığını elde edebileceği görülür. Ebeveynlerinden birisi Alman vatandaşı olan çocuklar, ebeveynleri yabancı olan çocuklar ve ebeveynlerinin kim olduğu bilinmeyen çocuklar Alman topraklarında doğmuş olmakla, dolayısıyla toprak bağı ilkesi (jus soli) ile Alman vatandaşlığı elde etme hakkına sahip olurlar. Başka ülkelerde/Alman topraklarının dışında doğmuş olmalarına rağmen, ebeveynleri Alman olan kişiler ise kan bağı ilkesi (jus sanguinis)

ile vatandaşlık hakkı elde ederler. Son olarak yabancılar ise belirli bazı şartları taşımaları halinde vatandaşlığa kabul yoluyla (Einbürgerung) vatandaşlık imkânına sahip olurlar. Burada sayılan toplumsal grupların Alman vatandaşlığını elde edebilmelerinin mümkün olması, aynı zamanda onların vatandaşlık statüsüne bağlı olan pek çok siyasal katılım faaliyetlerine de dahil olma imkânlarına sahip oldukları anlamına gelir. Bu siyasal katılım faaliyetlerinin başında da seçme ve seçilme hakkı gelir.

2.2.3.4. Diğer Yasa ve Mevzuatlar

Anayasa, Seçim Yasası ve Vatandaşlık Yasası'nın dışında siyasal katılım faaliyetlerini etkileyen başka yasalar da vardır. Bu yasalar arasında partiler yasası, dernekler yasası, toplanma yasası ve yabancılar yasası sayılabilir.

Siyasi Partiler Hakkında Yasa (Partiler Yasası)

Siyasal katılımla ilişkili yasaların başında Siyasal Partiler Hakkında Yasa (Partiler Yasası) gelir. Bu yasanın siyasal katılımla bağlantılı olan ilk maddesi, siyasal partilerin anayasal statüsünü konu edinen birinci maddedir. Bu maddenin ikinci bendine göre siyasal partiler; siyasal eğitimi teşvik etmek ve derinleştirmek, vatandaşların siyasal hayata aktif katılımını teşvik etmek ve kamu sorumluluğu üstlenebilecek vatandaşlar yetiştirmek, kamu hayatının her alanında halkın siyasi iradesinin oluşmasına katkıda bulunmak, gösterdiği adaylarla federal, eyalet ve belediye seçimlerine katılmak; meclis ve hükümetteki siyasal gelişmeleri etkilemek; geliştirdikleri siyasi hedefleri devletin karar alma sürecine dahil etmek ve halk ile devlet organları arasında sürekli ve canlı bir bağ kurulmasını sağlamak gibi işlevleri yerine getirirler. Burada sıralanan işlevlerin büyük çoğunluğu, aynı zamanda birer siyasal katılım faaliyetini ifade eder. Siyasal partiler bu işlevler aracılığıyla aynı zamanda bireylerin siyasal katılım faaliyetleri yürütmesine imkân tanır veya onları siyasal katılım faaliyetlerine teşvik eder. Siyasal örgütlerin ne zaman bir parti olarak tanımlanacağını konu edinen 2. Madde, bazı durumlarda da bu örgütlerin siyasal parti olarak tanımlanamayacağını belirtir. Maddenin üçüncü bendine göre siyasal

örgütler, üyelerinin veya yürütme komitesi üyelerinin çoğunluğunun yabancı olması durumunda parti niteliği taşıyamazlar. Bir siyasal örgütün parti olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını ele alsa da burada siyasal katılımı ilgilendiren asıl husus yabancıların siyasal parti üyeliğidir. Bu maddeye göre bir siyasal parti yabancıları üye olarak kabul edebilir, ancak hem partinin karar organlarında hem de üyeleri arasında yabancıların oranının hiçbir zaman Almanlardan daha fazla olmaması gereklidir. Bu da partiler yasasının yabancıların üyeliklerine sınırlı olarak izin verdiği anlamına gelir.

Partiler yasasının 7. Maddesi de siyasal katılımla ilişkilidir. Siyasal partilerin bölgesel yapılanmasını ele alan ve partilerin bölgesel birlikler halinde örgütlendiğini belirten bu madde; partilerin bölgesel örgütlenmelerinin, bireysel üyelerin partinin karar alma sürecine uygun bir şekilde katılmalarını sağlayacak kadar yaygın olması gerektiğini vurgular. Böylece bu maddeyle siyasal partiler yasasının bireylerin siyasal parti çatısı altında yürütülen siyasal katılım faaliyetlerine katılımlarını arttırmayı hedeflediği söylenebilir.

Parti üyelerinin haklarını ele alan 10. Madde de siyasal katılımla ilişkilidir. Bu maddenin birinci bendinde öncelikle partinin yetkili organlarının, üyelerin kabulü konusunda serbestçe karar verebilecekleri ve üyelik başvurularının reddi için gerekçe gösterilmesinin zorunlu olmadığı ifade edilir. Aynı bendin devamında seçilme yeterliliğine sahip olmayan veya bir yargı kararı sonucunda oy kullanma hakkı bulunmayan kişilerin partiye üye olamayacakları belirtilir. Maddenin dördüncü bendi ise bir üyenin ancak parti tüzüğünü kasten ihlal ederek veya partinin ilkelerini ya da örgütlenmesini ciddi biçimde ihlal ederek partiye ciddi zarar vermesi halinde partiden ihraç edilebileceğini belirtir. Görüldüğü gibi, parti üyelerinin haklarını ele alan bu maddede bir taraftan üyelik başvurularının yetkili organlar tarafından gerekçe gösterilmeden bile reddedilebileceği vurgulanır. Bu, partiler yasasının yetkili organlara üyelik başvurularını kolayca reddetme imkânı verdiği anlamına gelir. Diğer taraftan sadece seçilme yeterliliğine sahip olmayan veya bir yargı kararı sonucunda oy kullanma hakkına sahip olmayan kişilerin partiye üye olamayacakları ve sadece partiye ciddi zarar verenlerin partiden ihraç edilebilecekleri de belirtilir.

Buradan da partiler yasasının siyasal partilere üyelik konusunda kısıtlayıcı olmadıkları sonucuna ulaşılabilir.

Yabancıların Federal Bölgede İkameti, İstihdamı ve Entegrasyonu Hakkında Kanun (İkamet Yasası)

Yabancıların Federal Bölgede İkameti, İstihdamı ve Entegrasyonu Hakkında Kanun (Kısaca İkamet Yasası - AufenthG) da sınırlı da olsa siyasal katılımla ilişkilidir. Yasanın 2. Maddesi öncelikle kimlerin yabancı olarak tanımlanacağını belirtir. Buna göre Anayasa'nın 116. maddesinin 1. Fıkrasında belirtilen kriterlere göre Alman olmayan her kişi yabancı olarak kabul edilir..

Yabancılar yasasında siyasal katılımı ilgilendiren ve aynı zamanda yabancıların siyasal katılımını doğrudan şekillendiren en önemli maddesi, 47. Maddedir. Yabancıların siyasal faaliyetlerinin hangi durumlarda kısıtlanabileceği veya yasaklanabileceğini ele alan bu maddenin birinci bendi öncelikle yabancıların, genel yasal hükümler çerçevesinde siyasal faaliyette bulunabileceklerini belirtir. Maddenin birinci bendi devamında, yabancıların siyasal faaliyetlerinin hangi durumlarda kısıtlanabileceğini tartışır.

Buna göre eğer yabancılar,

1. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde siyasi iradenin oluşumuna veya Almanlar ile yabancıların veya çeşitli yabancı gruplarının federal topraklarda barış içinde bir arada yaşamasına, kamu güvenliği ve düzenine veya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin diğer önemli çıkarlarına zarar verir veya bunları tehlikeye atarsa,

2. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin dış politika çıkarlarına veya uluslararası yasal yükümlülüklerine ters düşerse,

3. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yasal düzenini özellikle güç kullanarak ihlal ederse veya

4. Federal Cumhuriyet sınırları dışında, amaçları veya araçları insan onuruna saygılı bir devlet düzeninin temel değerleriyle bağdaşmayan partileri, diğer dernekleri, kurumları veya girişimleri desteklemeyi amaçlıyorsa,

yabancıların siyasal faaliyetleri kısıtlanabilir.

47. Maddenin ikinci bendi ise yabancıların siyasal faaliyetlerinin hangi durumlarda yasaklanabileceğini karara bağlar. Buna göre bir yabancının siyasi faaliyeti aşağıdaki hallerde yasaklanır:

1. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin özgür demokratik temel düzenini veya güvenliğini tehlikeye atar veya uluslararası hukukun kodifiye edilmiş normlarına ters düşerse,

2. siyasi, dini veya diğer menfaatlerin dayatılması için şiddet kullanılmasını alenen destekleyen, savunan veya kışkırtması muhtemel olan veya

3. Federal Almanya Cumhuriyeti sınırları içinde veya dışında, Federal Almanya Cumhuriyeti sınırları içinde kişilere veya mallara yönelik saldırılar veya Federal Almanya Cumhuriyeti sınırları dışında Almanlara veya Alman kurumlarına yönelik saldırılar başlatan, bunları savunan veya tehdit eden örgütleri, siyasi hareketleri veya grupları desteklerse.

Burada üzerinde durulması gereken husus, siyasal faaliyetlerin kısıtlanması veya yasaklanması için belirtilen şartlardır. Bu çalışma açısından asıl üzerinde durulması gereken ise, bu şartların kimlerin siyasal faaliyetlerinin kısıtlanması veya yasaklanması için gerekçe olarak öne sürüldüğüdür. Buna yönelik daha ayrıntılı tartışma, çalışmanın üçüncü bölümünde yürütülmüştür.

İkamet yasasında siyasal katılımla ilişkilendirilebilecek olan diğer madde de yabancıların entegrasyonunu bir hedef olarak açık bir biçimde ortaya koyan 43. Maddedir. Yasanın entegrasyonla ilgili 3. Bölümünde yer alan bu maddede Almanya'da uzun süre yaşayan yabancıların entegrasyonunun destekleneceği ifade edilir. Buna göre Federal Almanya'da yasal olarak ve uzun süreli yaşayan yabancıların Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamına entegrasyonu teşvik edilir ve desteklenir. Ancak görüldüğü gibi yabancının entegrasyonuna yönelik bu destek Almanya'daki ekonomik, kültürel ve sosyal hayatı kapsarken açıkça politik yaşama entegrasyona dair bir hedef ortaya konulmaz.

Kamu Dernekleri Hukukunun Düzenlenmesi Hakkında Kanun (Dernekler Yasası)

Siyasal katılım bağlamında göz atılması gereken bir diğer yasa da dernekler yasası olarak bilinen Kamu Dernekleri Hukukunun Düzenlenmesi Hakkında Kanun'dur. Dernekler yasasının 1. maddesi, örgütlenme özgürlüğü gereği, dernek kurmanın serbest olduğunu belirtir. Bunun da ötesinde bu madde dernek kurmayı Almanların Temel Hakları olarak ifade etmez. Dolayısıyla Almanya'da yaşayan herkesin dernek kurma hakkına sahip olduğu söylenebilir.

Dernekler yasasının 14. Maddesi yabancıların derneklerini (yabancılar tarafından kurulan dernekler) ele alır. Maddenin birinci bendine göre üyelerinin ya da yöneticilerinin tamamı ya da çoğunluğu yabancı olan dernekler, yabancıların dernekleri olarak tanımlanır. Bu dernekler Anayasa'nın 9. maddesinin 2. paragrafında belirtilen gerekçelerin yanında bu maddenin ikinci bendinde belirtilen durumlarda da kapatılabilir. Dolayısıyla yabancıların derneklerinin faaliyetleri de yukarıda yer verildiği gibi, yabancıların siyasal faaliyetlerini kısıtlamaya ve yasaklamaya sebep olan fiillere benzer sınırlamalara tabidir. Buna göre yabancıların dernekleri;

1. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde siyasi iradenin oluşumunu veya Almanlar ile yabancıların veya çeşitli yabancı grupların federal topraklarda barış içinde bir arada yaşamasını, kamu güvenliğini veya düzenini veya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin diğer önemli çıkarlarını bozar veya tehlikeye atarsa,

2. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerine aykırı olursa,

3. Federal Cumhuriyet sınırları dışında, amaçları veya araçları insan onuruna saygılı bir devlet düzeninin temel değerleriyle bağdaşmayan girişimleri teşvik ederse,

4. siyasi, dini veya diğer menfaatlerin uygulanması için şiddet kullanımını destekler, savunur veya kışkırtmayı amaçlarsa veya

5. Federal Almanya Cumhuriyeti sınırları içinde veya dışında kişilere veya mallara karşı saldırılar başlatan, bunları savunan veya tehdit eden örgütleri desteklerse yasaklanabilir.

Burada dikkat çeken husus ise bu yasanın, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin vatandaşları tarafından kurulan dernekler ile diğer ülkelerin vatandaşlarının dernekleri arasında bir ayrıma gitmesidir. Yasanın 14. Maddesi 1. Bendine göre Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin vatandaşı olan dernekler yabancılar tarafından kurulan dernek, dolayısıyla yabancıların dernekleri olarak kabul edilmez.

Dernekler yasasının yaptığı bir diğer ayrım da yabancılar tarafından kurulan dernekler ile yabancı dernekler ayrımıdır. Yasanın 15. Maddesi yabancı dernekleri, örgütlenmeleri veya faaliyetleri bu yasanın kapsamına giren ancak yurt dışında yerleşik olan dernekler olarak tanımlar. Maddeye göre 14. Maddedeki yasaklama gerekçeleri bu dernekler için de geçerlidir. 15. Maddenin 2. Bendi ise üyelerinin ve yöneticilerinin tamamı ya da çoğunluğu Alman ya da Birlik vatandaşı yabancılardan (AB Vatandaşları) oluşan yabancı dernekler ve yabancı bir derneğe bağlı alt dernekler, ancak Anayasanın 9. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen nedenlerle yasaklanabilir ya da yasak kapsamına alınabilir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (Toplantı Kanunu)

Siyasal katılım faaliyetlerini ilgilendiren yasalar arasında Toplanma yasası da sayılabilir. Bu yasada üzerinde durulan tek madde, kimlerin toplanma hakkına sahip olduğunu ifade eden birinci maddedir. Buna göre herkes, kamuya açık toplantı ve yürüyüş düzenleme ve bu tür toplantılara katılma hakkına sahiptir. Görüldüğü gibi toplanma yasası, sadece Almanların değil, herkesin toplanma ve yürüyüş hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu yönüyle bu yasa, Anayasadan farklı olarak toplanma hakkını *Alman Temel Hakları* olarak değil, *Herkesin Temel Hakları* kategorisinde değerlendirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALMANYA'DA YABANCILARIN SİYASETE KATILIMI: DESTEKLEMELER VE KISITLAMALAR

Önceki iki bölümde siyasal katılım konusunu çevreleyen temel kavramlar ele alındıktan sonra Almanya'da yabancıların siyasal katılımını etkileyen, çerçeveleyen, biçimlendiren temel bileşenler olan Alman siyasal kültürü ve Alman siyasal sistemi ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ise Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılımı konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ancak öncelikle dünyadaki farklı ülkelerde siyasal katılım konusunda yabancılara ne gibi haklar tanındığı konusuna bakılması önem arz eder. Vatandaşlık statüsünü elde etmiş olan yabancı kökenliler, yaşadıkları ülkelerde herhangi bir vatandaşla aynı haklara sahip olduklarından burada sadece vatandaş olmayan yabancıların ne gibi haklar tanındığı hususu üzerinde durulmuştur.

Dünyadaki ülkeler, vatandaşlığa sahip olmayan yabancılara oy kullanma hakkının tanınması konusunda farklı politikalara sahiptirler. Bu konuda son derece kısıtlı politika izleyen bazı ülkeler yabancılara yerel seçimlerde bile oy kullanma hakkı tanımazken, daha açık politika benimseyen diğer bazı ülkeler ise yabancılara hem yerel hem de ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı verir. Bu iki kategori arasında ise yabancıların yalnızca yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olduğu veya belirli şartlara bağlı olarak sadece yabancıların bir kısmına yerel veya ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı tanıyan ülkeler yer alır. Bu konuyu ele alan çalışmalara bakıldığında ülkelerin, yabancılara oy kullanma hakkı bağlamında farklı açılardan sınıflandırıldıkları görülür.

Bu çalışmalardan birinde Earnest (2015, ss. 863-866) dünya ülkelerini yabancılara sağladıkları oy kullanma hakkına göre 6 kategoride sınıflandırır. Earnest'in sınıflandırması 3 kritere dayanır: (i) oy kullanmak için yabancıların yerine getirmek zorunda oldukları şartlar (ikamet veya vatandaşlık), (ii) yabancıların hangi seçimlerde oy kullanma hakkına sahip oldukları (parlamento veya belediye seçimleri) ve (iii) hangi siyasal düzeyde oy kullanma hakkına sahip oldukları (yerel,

eyalet veya ulusal). Bu kıstaslara göre birinci kategorideki ülkeler (1) yabancılara hiçbir düzeyde oy hakkı tanımazlar. (2) Daha çok federal sistemle yönetilen ülkelerin (Almanya, Kanada, İsviçre, ABD) yer aldığı ikinci kategoride ise kısmi otonomiye sahip olan yerel yönetimler, yabancılara sadece belediye seçimlerinde oy kullanma hakkı tanırken federal yönetimler yabancılara oy hakkı tanımaz. (3) Üçüncü kategori ve sonraki kategorilerde yer alan ülkelerde yabancıların oy kullanma hakkını elde etmeleri belirli kriterlere bağlıdır. Buna göre üçüncü kategorideki ülkelerde yabancıların oy kullanabilmeleri için belli bir süredir ülkede ikamet ediyor olmaları gerekir. Bu şartı yerine getiren yabancılar Estonya ve (1981'e kadar) Danimarka gibi ülkelerde sadece yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. (4) Yine belli bir süredir ülkede ikamet eden yabancılar dördüncü kategorideki ülkelerde (Portekiz, İngiltere) hem yerel hem de federal/ulusal düzeylerdeki yani her düzeydeki seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olurlar. Beşinci ve altıncı kategoride ise oy hakkına sahip olmak için aranan tek şart ülkede ikamet ediyor olmak iken, vatandaşlık bir şart değildir. Bu kriteri yerine getiren yabancılar beşinci kategorideki ülkelerde (Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İspanya, Norveç, İsveç vb.) sadece yerel seçimlerde oy kullanabilirken altıncı kategorideki ülkelerde (Uruguay ve 1967'den itibaren Yeni Zelenda) hem yerel seçimlerde hem de ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olurlar.

Pedroza (2014) ise çalışmasında yabancılara sağlanan oy kullanma hakkına göre ülkeleri birinde yabancı nüfusu yüzde 3'ten az olan ülkelerin diğerinde yüzde 3 ten fazla olan ülkelerin yer aldığı iki ayrı bölümde sınıflandırır. Her iki bölümde de ülkeler, yabancıların sahip oldukları oy kullanma hakkına göre 5 ayrı kategoriye ayrılır. Buna göre birinci kategoride yabancıların sadece yerel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesinin yalnızca tartışıldığı ülkeler yer alır. Kanada'nın Toronto eyaleti ile ABD'nin New York eyaleti sadece yerel seçimlerde oy hakkının tartışmayla sınırlı kaldığı yerlere örnektir. İkinci kategoride ise yabancılara oy kullanma hakkı verilmesini öngören reformların başarısızlıkla sonuçlandığı ülkeler yer almaktadır. Çalışmaya göre Birleşik Krallık (1950), Fransa (1981, 2000 ve 2009), Almanya (1990), İtalya (1996) ve Avusturya (2002) yabancı nüfusu yüzde 3'ten fazla olan ve bu tür reformların sonuçsuz kaldığı ülkeler arasındadır. Aralarında

yabancı nüfusunun yüzde 3'ten fazla olduğu Portekiz, Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, Finlandiya ve İspanya ile yabancı nüfusunun yüzde 3'ten az olduğu Brezilya ve Bolivya gibi ülkelerin yer aldığı üçüncü kategorideki ülkelerde yabancıların bir kısmı sadece yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. Dördüncü kategoride ise ülkede ikamet eden ve vatandaşlığı olmayan bütün yabancıların sadece yerel seçimlerde kullanma hakkına sahip olduğu ülkeler yer alır. Yabancı nüfusunun yüzde 3'ten fazla olduğu İrlanda, İsveç, Danimarka, Norveç, Hollanda, Finlandiya, İzlanda ve Belçika ile yabancı nüfusunun yüzde 3'ten az olduğu Venezuela, Arjantin, Macaristan, Slovakya ve Kolombiya bu kategoride yer alan ülkelerdir. Son iki kategoride ise yabancıların hem yerel hem ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olduğu ülkeler yer alır. Beşinci kategorideki İrlanda, Portekiz ve Brezilya gibi ülkelerde yabancıların sadece bir kısmı oy kullanma hakkına sahipken, altıncı kategoride yer alan Yeni Zelanda ve Şili gibi ülkelerde bütün yabancılar ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir.

3.1. ALMANYA'DAN VE ALMANYA'YA GÖÇLER: TARİHTEN BUGÜNE ALMANYA'DA YABANCI NÜFUSU ve YABANCI POLİTİKASI

2015 yılında dönemin Şansölyesi Angela Merkel bir konuşmasında Almanya'yı bir "göç ülkesi" (*Einwanderungsland*) olarak tanımladı. Alman Şansölyesinin bu çıkışı, "*herkes tarafından bilinen ama kimsenin ifade etmeye cesaret edemediği veya dile getirmeye yanaşmadığı bir realite"* olarak kabul edildi ("Angela Merkel sieht Deutschland als Einwanderungsland", 2015). Merkel'in konuşmasında Almanya'yı bir göç ülkesi olarak tanımlaması, elbette öncelikle Almanya'da çok sayıda göçmen kökenli kişinin yaşaması ve bunların Alman ekonomisine yaptıkları katkılarla bağlantılı olarak ele alınabilir. Nitekim Merkel konuşmasında bu hususa değinmiştir. Ancak Almanya'nın bir göç ülkesi olduğu veya Alman toplumunun bir göç toplumu olduğu gerçeği, sadece ülkede çok fazla yabancının yaşaması ve bunların Alman ekonomisine önemli katkılarının olması ile açıklanamaz. Aksine göç sadece son yüzyılın değil, Berlinghof'un (2018) da ifade ettiği gibi, Alman tarihinin önemli bir parçasıdır. Zira göç olgusu, bir ulus devlet haline gelmesi uzun zaman alan, yüzyıllar boyunca değişken sınırlara sahip olan ve

geçmişi krizler ve savaşlarla dolu olan Almanya'da tarihin her döneminde karşımıza çıkar. Bade ve Oltmer (2011, s. 65), Alman tarihinde göç hareketlerinin yoğunluğunu şu şekilde ifade ederler:

> "Erken modern dönemden bu yana Almanca konuşulan bölgede göç, sadece barışçıl sınır ötesi hareketleri ve kültürlerarası karşılaşmaları kapsamamıştır. Aynı zamanda saldırgan sınır geçişlerini, sınır ötesine kaçışları ve azınlıkların Almanya içinde ve – II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın sınırlarının şiddetle genişlemesinden sonra - Avrupa'nın diğer bölgelerinde dışlanmasını da içermiştir. Ancak Alman tarihi boyunca sadece insanlar sınırların ötesine geçmemiş, aynı zamanda sınırlar da insanların üzerinden geçmiştir - azınlıklar çoğunluk olmuş, çoğunluklar azınlıklara ve yerliler de kendi topraklarında yabancılara dönüşmüştür".

Alman tarihinde yoğun göç hareketlerinin yaşanmış olması, aynı zamanda bu tarihin her döneminde yabancının da var olduğu anlamına gelir. Bu aynı zamanda yabancıyı da Alman tarihinin bir parçası olarak görmeyi mümkün hale getirir. Bu başlıkta Alman tarihi boyunca yabancının kimler olduğu ve Alman toplumunda nasıl karşılandığı Almanya'nın göç tarihi üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda hem Alman tarihinde gerçekleşen göç hareketleri hem de Alman devletlerinin nüfus değişimleri ve bu nüfusun içinde yabancı sayıları birbirleriyle ilişkili olarak incelenmiştir.

3.1.1. 17 ve 18. Yüzyıllar: Meslek Göçleri, Mezhep Göçleri ve Etnik Göçler

Alman halklarıyla ilişkilendirilen ilk göç hareketi, 4 ve 7. yüzyıllar arasında Baltık bölgesinden Roma İmparatorluğu topraklarına doğru gerçekleşen Cermen göçüdür. Nüfus artışına bağlı olarak artan yerleşim yeri ve toprak sıkıntısının yanında elverişsiz iklim koşulları gibi etkenler, Cermen topluluklarını daha elverişli yaşam alanları arayışına yönlendirmiş ve Roma İmparatorluğu sınırlarına doğru kitlesel göç hareketlerine yol açmıştır (Bundeszentrale für politische Bildung, 2007). Ancak doğrudan Alman topraklarını hedefleyen en erken göç hareketleri ise 17. Yüzyıldaki Otuz Yıl Savaşlarından sonra yaşanmıştır. 1618'den 1648'e kadar süren bu savaşlardan sonra, Alman İmparatorluğu (Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu) topraklarında büyük bir demografik düşüş yaşanmıştır. Savaş öncesi 15-17 milyon civarında olan nüfus, savaşın sonunda 10-12 milyona gerilemiştir. Savaşlardan dolayı

nüfus kaybının yaşandığı bu bölgeler, o dönem göçmenler için cazip göç adresleri haline gelmiştir. Bölgesel yöneticiler tarafından istihdam ve vergi ödeyen kitle ihtiyacını karşılamak için uygulanan merkantilist göç politikalarının da etkisiyle savaştan etkilenen bölgelere özellikle Fransa'dan gelen *Huguenotlar* ile Hollanda, İsviçre, Bavyera, Tirol, Avusturya ve Bohemya gibi Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Bu dönemde Alman topraklarına göç edenler arasında Habsburg topraklarındaki Katolikleşmeden kaçan Protestanlar gibi dini grupların yanında kumaş ve keten dokumacılar gibi zanaatlarıyla ön plana çıkan göçmenler de vardı. Yöneticiler tarafından desteklenmeleri ve vergi muafiyeti, ücretsiz yerleşim arazisi ile bazı kişisel ve mülkiyet imkânları gibi ayrıcalıkların sunulmasının etkisiyle bu göçmenlerin entegrasyonu da büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Almanya'ya göç eden Huguenotlar, erken dönemlerde Alman topraklarına göç eden en önemli göçmen gruplarından birisini teşkil etmiştir. Daha ziyade orta ve alt sınıftan oluşan göçmen Huguenotlara, özellikle tarım ve imalat sektöründe büyük bir rağbet söz konusu olmuştur. Gelen Huguenotlar arasında bunların dışında zanaatkarlar veya kumaş dokumacıları gibi başka mesleklerden insanlar da yer almıştır (Bade ve Oltmer, 2011, ss. 66-67; Pfister, 2007, s. 111).

18. Yüzyıldaki en önemli göç hareketi ise daha ziyade Brandenburg-Prusya'yı hedef alan göç hareketleriydi. 1640 ile 1786 yılları arasında, Prusya'nın veba ve diğer salgın hastalıklardan ağır şekilde etkilenerek nüfus kaybı yaşayan doğu bölgelerine ve I. Frederick William (1713-40) ve II. Frederick (1740-86) dönemlerindeki büyük ölçekli ıslahatlarla yeni açılan topraklara yarım milyon göçmen yerleştirilmiştir. Bu dönemde Brandenburg'a yerleştirilen gruplar arasında sayıları 20 bini bulan Salzburg Protestanları da yer almıştır. Bunun dışında 18. yüzyılda Alman topraklarında daha çok Macarlar, İtalyanlar, Hollandalılar, İsviçreliler gibi başka ülkelerden Prusya ordusunda görev yapmak için gelenler olmuştur. Ayrıca tüccarlar, denizciler, sanatçılar, hokkabazlar, zanaatkarlar, tuğlacılar ve baca temizleyicileri gibi göç edilen yerde bulunmayan belirli niteliklerde kişilerin yer değiştirmelerinden ibaret olan küçük çaplı göçler söz konusu olmuştur. Brandenburg'a yerleştirilenler arasında, Fransa'daki Katolik yönetimin baskılarından kaçan Protestan Huguenotlar da yer almıştır. 17. Yüzyılın sonlarında

14 bini Brandenburg'a olmak üzere toplam 44 bin Huguenot Fransa'dan göç ederek Almanya'ya gelmiştir (Bade ve Oltmer, 2011, ss. 67-68; Pfister, 2007, ss. 51-52).

18. ve 19. yüzyıllarda daha ziyade kıtalararası göç söz konusuydu. Alman İmparatorluğundaki bölgesel hükümetlerin göçü engellemeye karşı uyguladıkları merkantilist politikalara rağmen, bu dönem çok sayıda Alman dışarıya göç etmiştir. Alman topraklarından yaşanan göç hareketlerinin büyük çoğunluğu ise, özellikle doğu Avrupa ve Rusya'ya göç eden ve çoğunluğu tarım ve zanaatkarlık becerilerinden dolayı tercih edilen (740.000) Almanların göçünden oluşur. Bunun dışında Amerika'ya yönelik göçler de (170.000) önemli yer tutar. Almanya'dan 19. yüzyılda yaşanan bu göçlerin en önemli sebebi ise, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle beraber yüksek nüfus artışından dolayı iş olanaklarının yetersiz hale gelmesiydi. 19. yüzyılın sonlarında Alman topraklarında görülen bir diğer göç hareketi ise, Kuzey Amerika'ya gitmek için Almanya'yı transit olarak kullanan Doğu Avrupalıların göçüdür. Bu dönemde Alman limanlarından Hansa trans-atlantik hatları ile yola çıkan denizaşırı göçmenlerin sadece küçük bir bölümü Almanlardan oluşurken, büyük çoğunluğu ise Doğu Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya göç eden yabancılardı. 1880 ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Rusya ve Avusturya-Macaristan'dan gelen ve Almanya'yı transit geçiş olarak kullanan göçmenlerin büyük çoğunluğu, Prusya'nın özellikle Polonyalılar ve Yahudilerin göçünü engellemek ve onları Almanya'da tutmak için uyguladığı transit kontrollerine rağmen Almanya'da kalmamıştır. Prusya'nın transit geçişi zorlaştıran bu uygulamaları, sadece çok az sayıda Polonyalı ve Yahudi'nin Alman topraklarında kalmasını sağladı (Bade ve Oltmer, 2011, ss. 68-69; Panagiotidis, 2017a).

3.1.2. 19. Yüzyıl: Kısıtlayıcı Göç Politikası ve Prusya'nın Polonya Karşıtlığı

18 ve 19. yüzyıllarda göç veren bir ülke olan Almanya, 1890'larda başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden ekonomik büyüme dönemiyle beraber göç alan bir ülkeye dönüşmüştür. Özellikle yüksek sanayileşmeyle beraber iş fırsatlarının artması, kırsal kesimden endüstriyel iş imkânlarının olduğu kentlere doğru gerçekleşen bir iç göç dalgası oluşturmuştur. Bununla paralel olarak 1890'lardan

itibaren Almanya'dan hareket edip Amerika'ya yönelen transatlantik göçlerde de bir düşüş yaşanmıştır. Tüm bunlar, Alman İmparatorluğu'nu dünyanın göç alan en önemli hedef ülkelerinden birisi haline getirmiştir. Öyle ki, 1914 yılına gelindiğinde Alman topraklarındaki yabancı göçmen işçi sayısı yaklaşık 1,2 milyona ulaşmıştır. Daha çok Prusya'da çalışan bu yabancı göçmenlerin çoğunluğu Polonyalılar ile tarım, madencilik ve sanayide istihdam edilen İtalyanlardan oluşmuştur. Aynı dönemde bahsedilmesi gereken bir diğer göç hareketi ise Hollandalı işçilerin Alman topraklarına göçüdür. 17'nci yüzyıldan 19'uncu yüzyılın başlarına kadar "Hollanda'ya gidenler" (*Hollandgänger*)[1] olarak bilinen binlerce Alman, mevsimlik göçmen olarak Hollanda'ya giderken, göç akışının tersine döndüğü bu dönemde Prusya'ya gidenler (*Preußengänger*) olarak tanımlanan çok sayıda Hollandalı işçi çalışmak için Almanya'ya göç etmiştir. Bu göçlerle birlikte Hollandalılar, Polonyalılar ve İtalyanlardan sonra çalışmak için Alman topraklarına göç eden en büyük üçüncü grup haline gelmiştir (Bade ve Oltmer, 2011, s. 70; Schönwälder, 2006, ss. 79-80; Stegemann, 2014).

Prusya'nın Polonyalı işçilere yönelik politikalarında ucuz yabancı iş gücü ihtiyacını karşılamaya yönelik ekonomik çıkarları ile Polonya ulusal devletinin yeniden kurulacağı ve Prusya'nın doğu eyaletlerinin de bundan etkileneceği kaygısıyla şekillenen siyasi çıkarları çakışmıştır. Bu yüzden Prusya Hükümeti, öncelikle Rus yetkililerin bütün engellemelerine rağmen Rusya'dan gelen Polonyalıların sınırı yasadışı yollarla geçmiş olsalar bile geri çevrilmemesi talimatı vermiştir. Ancak aynı Prusya hükümeti, Polonya karşıtı politikalarla Polonyalıların Alman İmparatorluğu'nun doğu vilayetlerine (Doğu Prusya) göç etmesini engellemeye de çalışmıştır. Prusya'nın bu kaygıyla sadece Rusya vatandaşı olan Polonyalı işçilere yönelik geliştirdiği diğer politikalar da yasallaştırılma/*kayıt altına alınma zorunluluğu* (Legitimationszwang) ve *geri dönme zorunluluğu*

[1] Almanya'dan Hollanda'ya çalışmaya gidenler için kullanılan Hollandgänger ibaresi ve sonraları Hollanda'dan Almanya'ya gelen Hollandalıları tanımlamak için kullanılan Preußengänger ifadeleri ile Türkiye'den Almanya'ya çalışmak için giden gurbetçileri tanımlamak için kullanılan "Almancı" ibaresi arasında bir benzerlik kurulabilir. Bu şekilde Hollandgänger ibaresi Hollanda'ya çalışmaya gidenler anlamında Hollandacı, Preußengänger ibaresi ise Prusya'ya çalışmaya gidenler anlamında Prusyacı olarak da tercüme edilebilir.

(Rückkehrzwang) uygulamalarıdır. Kayıt altına alınma zorunluluğu ile Prusya topraklarına giren her Polonyalı işçiye oturum ve çalışma izni anlamına gelen ve sadece o yıldaki çalışma sezonu (başlarda nisan ayından kasım ayına kadar, sonraları şubat ayından aralık ayına kadar) için geçerli olan bir kayıt kartı (Legitimationskarte) verilmiştir. İşçiler çalışma sezonu sonunda da Prusya topraklarını terk etmek zorundadırlar. Bu uygulamaların temel amacı, Polonyalı işçilerin Bahar aylarında Prusya'ya gelip, iş yoğunluğunun olmadığı kış aylarında (Karenzzeit) Prusya topraklarını terk etmelerinin sağlanmasıdır. Böylece hem Polonya'dan gelen işçi akımının kalıcı göçe dönüşmeden geçici mevsimlik göç olarak kalması hem de yabancı Polonyalılar üzerinde sıkı bir gözetim sağlamış olacaktı. Bu da Prusya'ya Polonya karşıtı politikayı terk etmeden, Polonyalı işçilerle iş gücü ihtiyacını sağlama imkânı vermiştir (Bade ve Oltmer, 2011, s. 70; Trevisiol, 2004, ss. 25-27).

Alman İmparatorluğu'nda yabancı işçiler I. Dünya Savaşı yıllarında bile rağbet görmeye devam etmiştir. Savaş sırasında özellikle silah sanayii, madencilik ve tarım alanlarında hızla artan ve yerel işgücü piyasasının karşılayamadığı bu işgücü ihtiyacı, çok sayıda yabancı işçinin işe alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Sonuç olarak savaş sırasında Almanya'da yabancıların istihdamı daha çok zorla işe alma ve zorla çalıştırma şeklindeydi. Bu durum Alman İmparatorluğu'nda savaş öncesi var olan Polonya karşıtı politikayı da tersine çevirmiştir. Savaştan önce sadece çalışma mevsiminde ülkede kalmalarına izin verilen Polonyalıların savaş döneminde ülkeyi terk etmeleri ve ülke içinde yer değiştirmeleri yasaklanmıştır. Savaş yıllarında Alman İmparatorluğu'nun uyguladığı bu zorla işe alma ve zorla çalıştırma politikası, ülkede bulunan yarım milyondan fazla Polonyalıyı, ikamet yerlerini veya işverenlerini özgürce seçemeyen zorunlu işçi haline gelmiştir (Bade ve Oltmer, 2011, ss. 70-71; Schönwälder, 2006, ss. 82-83).

3.1.3. Weimar Dönemi: Yabancı Karşıtı Göç Politikası

Weimar Cumhuriyeti döneminde, yabancıların istihdamı konusunda İmparatorluk döneminde yürütülen Polonya karşıtı politika devam ettirilmiştir. Polonyalı işçilerin istihdamının sadece ekonomik kaygılar ön planda tutularak

yönetildiği bu dönemde de Polonyalıların kalıcı yerleşmesini önlemeye yönelik tedbirler alınmıştır. Ayrıca tarımda ve sanayide işgücü eksikliği söylemi yerine iş gücü piyasasının (yabancılardan) korunması düşüncesinin yerleşmesiyle beraber Weimar Cumhuriyeti'nde, Prusya'dan daha katı ve daha yabancı karşıtı bir göç politikası uygulanmaya başlanmıştır. Öyle ki dönemin İçişleri Bakanı Martin Schiele, 1925'te yabancı kökenli unsurların göçünün Alman halkının fiziksel ve ruhsal sağlığını tehdit ettiğini belirterek hükümete önlem alması konusunda çağrıda bulunmuştur. Bu ve benzeri milliyetçi düşüncelerden etkilenerek oluşturulan yabancı politikasının sonucu olarak işgücü piyasasında Almanlara öncelik verildi ve yabancı işçiler, sadece ikame işlerde veya ek işlerde çalışma imkânı buluyordu. Hem Weimar Cumhuriyetinin Prusya'dan devralıp devam ettirdiği Polonya karşıtı politikalar hem de Polonya devletinin kurulması, çok sayıda Polonyalının Almanya'yı terk etmesini beraberinde getirmiştir. Polonyalıların yanında Weimar Cumhuriyeti'nin kısıtlayıcı göç politikasının bir diğer hedefi de Yahudilerdi. 1921'e kadar 70 bin Yahudi Alman topraklarına gelse de sonraları uygulanan politikalar sebebiyle bunların çoğu Almanya'dan göç etmiştir (Bade ve Oltmer, 2011, ss. 71-73; Schönwälder, 2006, ss. 81-82).

Ancak yabancı karşıtı göç politikasına rağmen Almanya, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde hem göç veren hem de göç alan bir ülke olmaya devam etmiştir. Almanya'dan ve Almanya'ya yoğun göçün yaşanmasının sebebi ise savaş sonrası koşullardır. Savaşın sona ermesinin ardından Avrupa'da yeni devletlerin kurulması ve savaş sonrası yaşanan siyasi değişimlerin de etkisiyle Avrupa genelinde olduğu gibi Almanya'da da zorlayıcı göçler görülmeye başlanmıştır. Almanya'dan göçe bakıldığında, savaş döneminde Almanya'nın düşmanları olan ülkelerin, savaştan sonra Almanya'dan gelen göçmenleri kabul etmeye başlamalarıyla beraber çok sayıda Alman ülkeyi terk etmiştir. Weimar Cumhuriyeti döneminde sadece 1923 yılında 115.000 kişi ülkeden ayrılmıştır. Ülkeden ayrılanlar hem denizaşırı ülkelere hem de Avrupa'daki diğer ülkelere göç etmiştir. Alman göçmenler için kıta içindeki en önde gelen adres ise Hollanda'ydı. Aralarında tıpkı 17 ve 18. yüzyıllarda olduğu gibi evlerde hizmetçi olarak çalışmaya giden kadınların da bulunduğu on binlerce

Alman göçmen, çalışmak için savaş sırasında tarafsız kalan Hollanda'ya gitmiştir (Bade ve Oltmer, 2011, s. 72).

Weimar döneminde Almanya'ya göçte ise savaş sonrası hem Almanların kaybettiği topraklardan hem de siyasal değişim yaşanan diğer ülkelerden gelen ve çoğunluğu Alman olan göçmenler önemli yer tutar. 1920'lerin ortalarına kadar bu topraklardan bir milyona yakın insan Almanya'ya göç etmiştir. Örneğin Almanya'nın Fransaya bırakmak zorunda kaldığı Alsace-Lorraine'den yaklaşık 150.000 kişi, eski Alman sömürgelerinden ise 16.000 kişi Almanya'ya gelmiştir. İmparatorluğun bir diğer toprağı olan ve Versailles Antlaşması ile Polonya'ya bırakılan Prusya'nın doğu topraklarından 1925 yılı ortalarına kadar 850.000 Alman, göçmen olarak Almanya'ya göç etmiştir. Benzer şekilde Rusya'dan da çoğunluğu Alman olan çok sayıda göçmen, Alman topraklarına gelmiştir. 1917 ve 1922 yılları arasında, Çarlık Rusya'sındaki savaş ve savaş sonrası karışıklıklardan dolayı Almanya'ya gelen etnik Almanların sayısı 120 bin civarındaydı. 1922 ve 1923 yıllarında ise bu sefer Rusya'daki iç savaş ve devrimden dolayı çok sayıda Alman Rusya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde göç edenlerin sayısı da 600 bine yakındı. Rusya'dan Almanya'ya göç, 1923'ten sonra da devam etmiştir. 1925'te 150.000 kişi Almanya'ya gelmişken bu sayı 1933 yılında 100.000'e kadar düşmüştür (Bade ve Oltmer, 2011, s. 72; Panagiotidis, 2017a).

Buraya kadar ele alınan Alman tarihindeki nüfus ve göç hareketleri, 17. yüzyıl Alman İmparatorluğu döneminden Weimar Cumhuriyetinin sonlarına kadar geçen zamanı kapsar. Bu kısımda ise Alman İstatistik kurumunun verileri ışığında, yukarıda yer verilen nüfus ve göç hareketlerinin Alman devletlerindeki toplam nüfusa ve bu nüfus içerisindeki yabancı sayılarına nasıl yansıdığına bakılmıştır. Ancak Alman İstatistik kurumunun nüfus verileri, en erken 1871 yılını kapsadığından burada 1871 ve sonrası ele alınmıştır.

Alman İmparatorluğu döneminde genel olarak hem ülkede yaşayan yabancıların sayısının hem de yabancıların toplam nüfusa oranının Batı Almanya ve bugünkü Federal Almanya ile karşılaştırılamayacak derecede düşük olduğu söylenebilir. Tablo 3.1'de görülebileceği gibi, 1871'de Almanya'nın toplam nüfusu

41 milyon iken, yabancı nüfus sadece 207 bindi ve bu oran toplam nüfusun sadece yüzde 0,5'ine denk geliyordu. Yabancıların sayısı ve toplam nüfusa oranının düşüklüğü Alman İmparatorluğu dönemi boyunca ve Weimar döneminde de devam etmiştir. 1895'e kadar yüzde 1'in altında kalan yabancıların sayısının toplam nüfusa oranı, bu tarihten sonra hafif bir yükselişe geçmiştir.

Tablo 3.1 Yıllara Göre Alman İmparatorluğu Nüfusu ve Yabancı Nüfus

Sayım Yılı[2]	Toplam Nüfus (1000)	Yabancı Nüfus	
		Toplam Yabancı Nüfusu (1000)	Yabancı Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı
1871	41 059	207	*0,5*
1875	42 727	291	*0,7*
1880	45 234	276	*0,6*
1885	46 856	373	*0,8*
1890	49 428	433	*0,9*
1895	52 280	486	*0,9*
1900	56 367	779	*1,4*
1905	60 642	1 029	*1,7*
1910	64 926	1 260	*1,9*
1925	62 411	957	*1,5*
1933	65 219	757	*1,2*

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2023)

Toplam nüfusun 52 milyon civarında olduğu 1895'te 486 bin olan yabancı nüfusu, nüfusun 56 milyondan fazla olduğu 1900 yılında 779 bine, yabancı nüfusunun toplam nüfusa oranı ise 1895'te yüzde 0,9'dan 1900'da yüzde 1,4'e yükselmiştir. Alman İmparatorluğu döneminde yabancı nüfusunun ve bu nüfusun toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu dönem 1905 ve 1910 yıllarıdır. Toplam nüfusun 60 milyonu ve yabancı nüfusunun 1 milyonu geçtiği 1905 yılında nüfusun yüzde 1,7'si yabancılardan oluşuyorken, nüfusun 64,9 milyon olduğu 1910 yılında ise yabancı nüfusu 1,26 milyon civarıydı. Yabancı nüfusunun toplam nüfusa oranının yüzde 1,9 olduğu bu yıldan sonra Alman İmparatorluğunda yaşayan yabancı sayısı ve nüfusa oranlarında düşüş görülür. 1933 yılına gelindiğinde toplam nüfus 65 milyonu geçmiş olmasına rağmen yabancıların nüfusu 757 bine, bu nüfusun toplam nüfusa oranı ise yüzde 1,2'ye gerilemiştir.

3.1.4. Nazi Dönemi: Yabancı Karşıtı Politika, Zorunlu Göçler ve Yabancı Emeği

Ülkede yaşayan yabancıların sayısı bakımından Nazi Dönemi iki ayrı dönemde ele alınabilir. Rejimin ilk yıllarında özellikle Weimar Cumhuriyetinden kalan yabancı karşıtı göç politikaları ve Nazi rejiminin milliyetçi uygulamaları sebebiyle ülkede yaşayan yabancı sayısı sınırlı kalırken rejimin sonlarına doğru hem II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu kriz ve değişimler hem de Nazi Almanya'sının sınırlarının önce genişlemesi ve savaştan sonra da çöküşü Alman topraklarına daha önceden görülmemiş sayıda yabancının göç etmesini beraberinde getirmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan kötü ekonomik koşullar ve korumacı göç politikalarıyla beraber Almanya'da istihdam edilen yabancıların sayısında savaş öncesi döneme kıyasla büyük bir düşüş görülmüştür. Almanya'daki yabancı işçi sayısı 1920'lerde 200 binin üzerindeyken, 1930'ların başına gelindiğinde küresel ekonomik krizin de etkisiyle bu sayı 100 bine kadar düşmüştür. Nazilerin iktidara gelmesinden sonra Almanya'nın silahlanmaya başlamasıyla beraber, istihdam edilen yabancı işçi sayısında az da olsa yeniden bir yükseliş görülmüştür. 1939'a gelindiğinde Almanya'da tarımda ve sanayide çalışan yabancı işçi sayısı 436 bine ulaşmıştır. Aynı yıl Almanya'da yaşayan toplam yabancı sayısı 1 milyonun biraz üstündeydi. Ancak hızlı silahlanmanın olduğu savaş yıllarındaki işgücü açığına rağmen, yabancı işçi sayısındaki artış sınırlı kalmıştır. O dönem uygulanan ekonomik ve döviz politikalarının yanında yabancı işçiler için Almanya'yı cazip bir yer olmaktan çıkaran şey ise Nazi rejiminin milliyetçi ve ırkçı dünya görüşünün etkisiyle yürüttüğü kısıtlayıcı göç politikalarıdır. Nazilerin bu politikalarına, savaştan sonra Almanya'dan dışarıya göçün önündeki engellerin kaldırılması da eklenince o dönemde hem Almanya nüfusunun azaldığını hem de Almanya'da çalışan yabancı işçi sayısının da artmadığı görülür (Alman İstatistik Kurumu, 1951; Bade ve Oltmer, 2011, s. 72).

II. Dünya Savaşı yıllarında ise farklı bir göç resmi ortaya çıkmıştır. Savaş yıllarında Almanya'ya doğru, çoğunluğunu yabancıların değil Almanların teşkil ettiği çok yoğun bir zorunlu göç yaşanmıştır. Bu dönemde Almanya, Avrupa'da zorunlu göçün en yoğun yaşandığı yerlerin başında geliyordu. Bade ve Oltmer (2011,

s. 73), bu göçleri kabaca dört kategoride ele almaktadırlar: (1) savaş bölgelerinden, askeri çatışmalardan ve ordulardan kaçan veya tahliye edilen mülteciler; (2) savaş sırasında sınır dışı edilen veya zorla alıkonulan bireyler: özellikle Alman savaş ekonomisinde çalışan zorunlu işçiler, savaş esirleri ve Alman veya yabancı nüfusun yeniden yerleştirilen veya sınır dışı edilen sivil kesimleri; (3) savaşın hemen sonrasında yerinden edilmiş kişiler ve (4) savaşın sona ermesinden sonra Alman İmparatorluğu'nun eski doğu topraklarından ve doğu Avrupa'daki Alman yerleşim bölgelerinden sınır dışı edilenler.

Böylece 1943 yılı itibariyle Almanya'da, 6 milyonu sivil ve 2 milyona yakını da savaş esiri olmak üzere 8 milyona yakın yabancı işçi vardı. Bu yabancı işçilerin yaklaşık 6 milyonu Sovyetler Birliği (2,7 milyon), Fransa (çoğunluğu Alsas Loren olmak üzere 2,2 milyon) ve Polonya'dan (1,3 milyon) gelmiştir. Savaş esirleriyle beraber 1943 yılı itibariyle Almanya'da yaşayan toplam yabancı sayısı 9 milyonun üzerindedir. O dönem Almanya'da istihdam edilen tüm işçilerin yaklaşık dörtte biri yabancı işçilerden oluşuyordu. Yabancı işçilerin en yaygın olarak istihdam edildiği sektörler ise tarım ve madencilikti. Tarım sektöründe çalışanların yüzde 46'sı ve madencilikte çalışanların yüzde 34'ü yabancı işçilerden oluşuyordu. Daha da önemlisi yabancı işçiler savaş yıllarında başta silah sanayi olmak üzere ulusal güvenlik ve savaş için önemli olan başka alanlarda da çalıştırılmıştır. Bu da II. Dünya Savaşı sırasında Alman ekonomisini yabancı işçilere bağımlı hale getirmiştir (Alman İstatistik Kurumu, 1951, ss. 313-314; Bade ve Oltmer, 2011, s. 73).

3.1.5. II. Dünya Savaşı Sonrası İki Yönlü Göç: Etnik Almanların Almanya'ya Göçü

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber Almanya yerinden edilmiş kişilerin göçüne sahne olmuştur. Bu kapsamda aralarında Nazilerin çalışma ve toplama kamplarına yerleştirdikleri kişiler, savaş esirleri ve zorla çalıştırılanların da olduğu 10 milyondan fazla yerinden edilmiş kişinin büyük çoğunluğu, müttefik ülkeler tarafından başka ülkelere gönderilmiştir. Bunların başında ülkenin batısına gönderilen Fransızlar ve Belçikalılar ile doğusuna gönderilen Polonyalılar ve Sovyet

ülkeleri vatandaşları gelir. Yerinden edilmiş kişilerin gönderilmesi 1950'ye kadar azalarak devam etmiştir. Yerinden edilmiş kişilerin gönderilmesiyle beraber Almanya'da yaşayan yabancıların sayısında da bir azalma görülmüştür. Savaşın sonlarında 9 milyon olan yabancı sayısı, 1951 yılı başlarında 5 milyon civarına kadar düşmüştür. Yerinden edilmiş kişilerin yaklaşık 150 bini ise Almanya'da kalmaya devam etmiştir. Bunlar da çoğunlukla yaşlı, hasta ya da çalışamayacak durumda olduklarından dolayı göç programlarına kabul edilmeyenlerden oluşur. Bunların 60 binden fazlası ise "vatansız" konumundaydılar. Nisan ayının başına kadar kamplarda yaşayan bu kişilere, müttefik devletlerin talebi üzerine 28 Nisan 1951 tarihli Federal Bölgedeki Evsiz Yabancıların Hukuki Statüsüne İlişkin Federal Kanun bağlamında Almanya'da kalma ve istihdam edilme imkânı verilmiştir (Alman İstatistik Kurumu, 1951, s. 314; Bade ve Oltmer, 2011, s. 7).

Aynı dönemde Almanya'dan göç edenlerden çok daha fazla kişi, İmparatorluğun eski doğu topraklarından ve Doğu Avrupa ülkelerinden hem Batı Almanya'ya hem de Doğu Almanya'ya göç etmiştir. Almanya'nın doğusundan gelen ve Rusya Almanları (Russlanddeutsche) olarak da tanımlanan etnik Almanları kapsayan iki farklı göç söz konusudur. Birincisi, II. Dünya Savaşı'nın son yıllarından 1950 yılına kadar, savaştan kaçan veya bulundukları ülkelerden sürülen *Sınır dışı edilen Almanların* (Deutsche Vertriebene) göçüdür. İkincisi ise aynı bölgelerden Almanya'ya 1950 yılından sonra göç eden *Geri dönen Almanların* (Aussiedler) göçüdür (Panagiotidis, 2017a, 2017b).

Sınırdışı edilen Almanların (Vertriebene) göçü, II. Dünya Savaşı'nın sonlarında başlayıp 1950 yılına kadar devam etmiştir. İmparatorluğun eski doğu topraklarında yaşayan 18 milyon Alman'dan yaklaşık 14 milyonu savaşın sonlarından itibaren ya savaştan kaçmak için ya da bulundukları ülkeler tarafından sınır dışı edildikleri için batıya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Polonya ve Rusya'nın kontrolüne geçen eski imparatorluk topraklarından ve etnik Almanların yaşadığı diğer Doğu Avrupa bölgelerinden göç eden etnik Alman sayısı 12 milyondan fazladır. Bunların yaklaşık 7 milyonu Oder ve Neisse nehirlerinin doğusunda kalan eski İmparatorluk topraklarından gelenlerden oluşur. Bunların dışında Çekoslovakya'dan 3 milyon; savaş öncesi Polonya'dan gelen 1,4 milyon;

Danzig Serbest Şehri'nden 300 bin; Yugoslavya'dan yaklaşık 300 bin; Macaristan'dan 200 bin ve Romanya'dan 130 bin etnik Alman, Batı Almanya veya Doğu Almanya'ya mülteci veya sürgün olarak göç etmiştir. Sınır dışı edilen Almanlar, II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış, şehirlerinin çoğu bombardımanlarla yıkılmış ve savaş yorgunu bir Almanya'ya göç ettiklerinden, yerleştirildikleri yerlerde çok da hoş karşılanmadılar. Savaş sırasında konutlarının önemli bir bölümü bombardımanlardan dolayı yıkılmış olan, yoksulluk ve gıda temininde sıkıntıların yaşandığı Almanya'ya gelen sınırdışı edilmiş Almanlar, yerleşik Almanlar tarafından adeta yabancı düşmanlığı ile karşılandılar. Doğudan gelen bu Almanlar, bazen yerleştirildikleri yerlerde yaşayan Almanlar tarafından "Polonyalılar", "çingeneler" ya da "sırt çantası Almanları" adlandırmalarıyla aşağılandılar. Ancak buna rağmen Almanya'nın bu kadar çok sayıda göçmeni kabul etmesi ve bunların entegrasyonunu sağlaması o dönem yaşanan hızlı ekonomik büyüme sayesinde kolay olmuştur. Bu göçmenler yine de başlarda daha düşük işlerde istihdam edildiler ve bu yüzden daha düşük gelirlere sahip oldular. Göçmenlerin daha iyi işlerde çalışmaları ve daha iyi gelirler elde etmeleri ise ancak 1960'larda mümkün olmuştur (Bade ve Oltmer, 2011, s. 74; Kossert, 2016; Oltmer ve Hanewinkel, 2021).

Almanya'nın doğusundan gelen ikinci etnik Alman göçü de göçmen Almanlardır. Geri dönenler *(Spätaussiedler/Aussiedler)* olarak da tanımlanan bu Almanlar, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da ve eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan ve II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından etkilenen, savaş sonrasında da bulundukları ülkelerde Alman etnik kökenleri nedeniyle dezavantajlı durumda kalan kişilerden oluşur. Doğu Avrupa'dan gelen göçmen Almanlar öncelikle bırakıp geldikleri yer itibariyle iki gruba ayrılır. Birinci grup 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar topraklarının işlenmesi, mühendislik alanında çalışmaların yürütülmesi ve sınır topraklarının güvence altına alınmasını amaçlayan bölge devletlerinin davetiyle bu ülkelere giden Almanların soyundan gelenler yer alır. Bu şekilde çok sayıda Alman, başta Rus İmparatorluğu olmak üzere Polonya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi ülkelerden Almanya'ya göç etmiştir. İkinci grup ise, eskiden Alman devletlerine ait olan ama savaşlar ve siyasi değişimler sonucu Polonya gibi

başka devletlerin parçası haline gelen topraklarda yaşayan Almanlardan oluşur (Bundes Ministerium des Innern, 2014, s. 133; Dietz, 2006, s. 117).

Geri dönen Almanlar, geldikleri tarih itibariyle de iki ayrı gruba ayrılırlar. Birinci grupta, 1950 yılından 31 Aralık 1992'ye kadar gelen "Geri dönenler" *(Aussiedler)* yer alır. İkinci grupta yer alan "Geç geri gelenler" *(Spätaussiedler)* ise 1993 yılından itibaren gelen Almanlardan oluşur. İki grubun birbirinden ayrılması, Savaş Zararlarının Telafisi Yasası'nda *(KfbG - Kriegsfolgenbereinigungsgesetz)* 21 Aralık 1992 tarihinde yapılan düzenlemeye dayanır. Geri dönen Almanların kabulünün dayanağını oluşturan *Federal Sürgünler Yasası'ndaki* kabul koşullarını değiştiren bu düzenlemeyle Doğu Avrupa'dan gelen etnik Almanların kabulü, "geri dönenler" tanımının yapıldığı yasanın 1. Maddesi yerine, "geç geri dönenlerin" tanımlandığı aynı yasanın 4. Maddesi uyarınca yürütülmeye başlanmıştır. *Federal Sürgünler Yasasının 4. Maddesinde* "Geç Geri Dönenler", eski Sovyet Cumhuriyetlerini 31 Aralık 1992 tarihinden sonra terk edip 6 ay içerisinde Almanya'da daimî ikamet hakkını elde eden kişiler olarak tanımlanır. Bu düzenlemenin getirdiği asıl önemli değişiklik, 31 Aralık 1992 tarihinden sonra doğan kişilerin "Geç Geri Dönen" olarak kabul edilmemesidir. Buna paralel olarak Almanya'ya gelen "Geç geri dönenlerin" sayısında zaman içerisinde ciddi bir azalma görülmüştür (Bundes Ministerium des Innern, 2014, s. 134; Worbs, Bund, Kohls ve Gostomski, 2013, s. 21).

Ek 2'deki tabloda da görülebileceği gibi, 1950 yılından itibaren Almanya'ya gelen "Geri dönenler" (Aussiedler) ve "Geç geri dönenler"in toplam sayısı 4.5 milyonun üzerindedir. Bunların yaklaşık 2 milyonu, 1950'ile 1989'a kadar süren 40 yıllık süre içerisinde gelmiştir. Geri dönen Alman göçünün en yoğun olduğu dönem ise 1990'lı yıllardır. 1990 yılı ile 1999'a kadar süren 10 yıllık zaman dilimi içerisinde gelenlerin sayısı 2 milyondan fazla olmuştur. 2000 yılından itibaren bir azalma görülse de 2000-2009 yılları arasında gelenlerin sayısı hala yüksektir. Bu on yıl içerinde yarım milyona yakın Alman, "Geç geri gelen" olarak Almanya'ya göç etmiştir. Takip eden on yılda ise gelenlerin sayısı oldukça azalmıştır. 2010 ile 2020 yılları arasında sadece 50 bin civarında kişi, Almanya'ya göç etmiştir.

Grafik 3.1 1950-2020 Arası Geri Dönen Almanlar ve Aile Üyelerinin Göçü

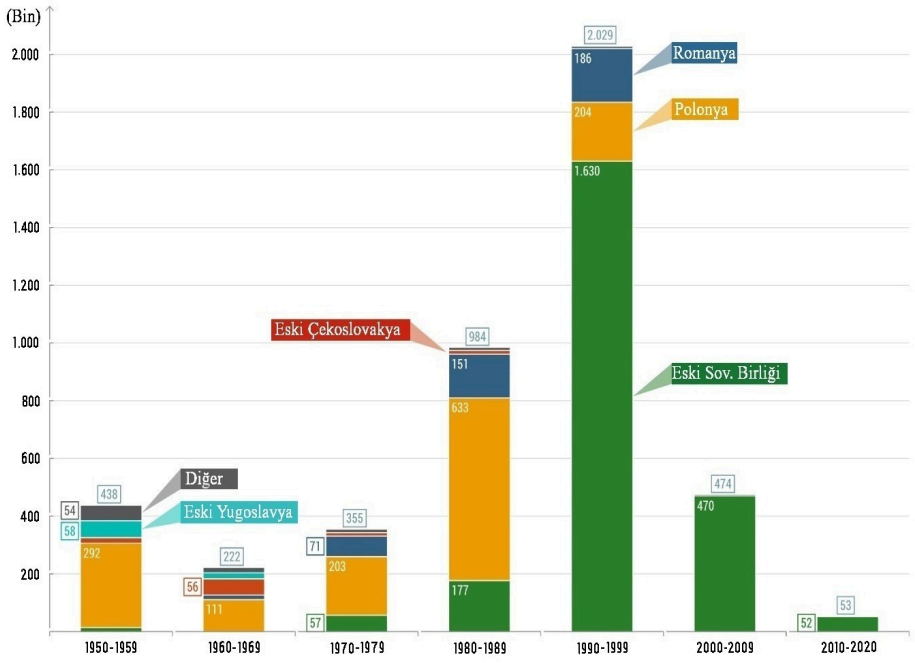

Kaynak: (Bundeszentrale für politische Bildung, 2022)

Geri dönen Almanların geldikleri ülkelere bakıldığında Eski Sovyetler Birliği ve Polonya'nın ön plana çıktığı görülür. Grafik 3.1'de de görülebileceği gibi 1950 ile 2020 yılları arasında gelen 4,5 milyon "geri dönen Alman'ın" yarısından fazlası (2.4 milyon - yüzde 52,9) Eski Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. Sovyetler Birliğinden sonra en fazla "Geri dönen Alman" göçü veren ülke ise Polonya'dır. 1950'den günümüze kadar Polonya'dan gelenlerin sayısı 1,5 milyona yakındır. Bu sayı, geri dönenlerin toplam satısının (4,5 milyon) yüzde 31,7'sine denk gelir. Bu iki ülkeyi 430 bin geri dönen Alman göçü veren Romanya takip eder. Romanya'dan gelenler, toplam sayının yüzde 10'una yakındır. Bunların dışında Eski Çekoslovakya, Eski Yugoslavya ve Macaristan da çok sayıda Alman, Almanya'ya göç etmiştir (bkz. Ek 2, Grafik 3.1).

II. Dünya Savaşı'nın son yıllarından 1950 yılına kadar, savaştan kaçan veya bulundukları ülkelerden sürüldükleri için Almanya'ya göç eden *Sürülen Almanlar* (Deutsche Vertriebene) ile Almanya'ya 1950 yılından sonra göç eden Göçmen

Almanların göç hikayeleri farklı olsa da ve bu yüzden farklı isimlerle tanımlansalar da her iki grup da aynı yasalara tabidirler ve her ikisi de aynı yasal statüye sahiptirler. II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Doğu Avrupa'dan Almanya'ya göç eden etnik Almanların, Almanya'ya kabulünün temel dayanağı olan Federal Sürülenler Yasası (Bundesvertriebenengesetz - BVFG), her iki grubu da yerinden edilmiş kişiler olarak tanımlar. Ayrıca hem sürgün Almanlar hem de göçmen Almanlar, Anayasanın 116. Maddesindeki tanıma göre Alman olarak kabul edilirler. Federal Sınırdışı Edilenler Yasası'nın 4. Maddesinin 3. Bendindeki bu hüküm uyarında Almanya'ya gelen "Geç Geri Dönenler", başlangıçta Alman vatandaşlığına sahip olmayan Almanlar statüsünü elde ederler. 1999 yılında Vatandaşlık kanununda yapılan yeni düzenlemeyle beraber, Geç Geri dönenler ve onların aile üyeleri, kendilerine Federal Sınırdışı Edilenler Yasası'nın 15. Maddesindeki sertifikanın verilmesiyle beraber doğrudan Alman vatandaşlığı statüsünü kazanırlar (Bundes Ministerium des Innern, 2014, ss. 139-140). Bu, Geç Geri dönenlerin Almanya'ya gelir gelmez herhangi bir Alman vatandaşı ile aynı statüye ve aynı yasal haklara sahip olabildikleri anlamına gelir.

II. Dünya Savaşı Sonrası ile 1961 arası dönemde yaşanan ve etnik Almanları kapsayan bu büyük çaplı göçlerin yanında, aynı dönemde Doğu Almanya Cumhuriyetinden de Batı Almanya'ya göçler yaşanmıştır. 1949 yılı ile Berlin duvarının inşa edildiği 1961 yılları arasında 2,7 milyon Doğu Almanyalı, Batı Almanya'ya göç etmiştir. Çoğunlukla Doğu Berlin'den Batı Berlin'e geçerek gerçekleşen bu göçler, Doğu Almanya Cumhuriyetinin 1961 yılında Doğu Berlin ile Batı Berlin'i birbirinden ayıran duvarı inşa etmesinden sonra kesilmiştir. Sonuç olarak bu göçler de Doğu Avrupa'dan Almanya'ya doğru gerçekleşen yoğun göçlerle beraber, II. Dünya Savaşı Sonrası ile 1961 arası dönemde gerçekleşen etnik Alman göçlerinin bir başka türünü teşkil etmiştir.

3.1.6. Doğu Almanya Cumhuriyeti: Otoriter Kontrolcü Yabancı Politikası

Doğu Almanya Cumhuriyeti, Batı Almanya gibi açık bir göç politikası izlememiştir. Bu yüzden Doğu Almanya Cumhuriyeti'ndeki yabancı sayıları oldukça

sınırlı düzeyde kalmıştır. Sovyet ordusunun 380 bin askeri ve bunların ailelerinden oluşan 200 bin kişi dışarda bırakıldığında 1989 yılında, yani iki Almanya'nın birleşmesinden hemen önce, Doğu Almanya Cumhuriyetinde yaşayan toplam yabancı sayısı sadece 190 bin civarındaydı. Sadece resmi anlaşmalar çerçevesinde istihdam edilen yabancılar, daha çok ek işlerde ve özellikle Almanların tercih etmediği ağır işlerde istihdam edilmiştir. Doğu Almanya Cumhuriyetinde istihdam edilen yabancı işçilerin büyük çoğunluğunu Vietnam, Mozambik, Küba, Çin ve Angola gibi ülkelerden gelenler oluşturmuştur. Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin yabancılara yönelik politikası çok da dostça olmamıştır. Tıpkı Polonya'dan gelen işçilerin çalışma sezonunun bitmesinden sonra ülkeyi terk etmeye zorlayan Prusya'da olduğu gibi, Doğu Almanya Cumhuriyetinde de sözleşmesi biten yabancı işçilerin diğer ülkelerle yapılan anlaşmalar gereği ülkelerine dönmesi gerekliydi. Bu katı yabancı politikası, yabancı işçiler için aile birleşimine imkân vermemiştir. Ayrıca, Doğu Almanya Cumhuriyetinin yabancı işçilere yönelik mevzuatı, hamile kalmaları durumunda ülkedeki yabancı işçilerin ya kürtaj olmalarını ya da sınır dışı edilmelerini öngörüyordu (Bade ve Oltmer, 2011, s. 77; Bundes Ministerium des Innern, 2014, s. 20).

Tıpkı Prusya'da olduğu gibi, Doğu Almanya Cumhuriyeti de yabancı işçileri hareketsizleştirmek ve disipline etmek için bazı uygulamalara başvurmuştur. Mesela işçilerin kural olarak, kaldıkları süre boyunca tek bir işverene bağlı olarak çalışması gerekliydi. İşçilerin işe devamsızlıkları çeşitli ücret kesintileriyle cezalandırılıyordu. Ayrıca ikili anlaşmalar gereği işçilerin kazançlarının bir kısmı kendi ülkelerinin hükümetlerine aktarılıyordu. Kazancın geri kalanının bir kısmı doğrudan işçilere ödenirken, bir kısmı da işçiler ülkelerine döndükten sonra ödeniyordu. Hükümet, yabancı işçilerle ilgili kamusal tartışmaları da büyük oranda bastırmıştır. Yabancı işçilerin kendileriyle ilgili siyasi kararlarda bile söz hakkı veya katılım hakkı olmamıştır. Özetle Doğu Almanya Cumhuriyetinin yabancı işçilere yönelik politikası, entegrasyondan ziyade ayrımcılığı hedeflemiştir (Bade ve Oltmer, 2011, s. 77).

3.1.7. 1961-1989 Arası Dönem: Batı Almanya'nın İşe Alım Anlaşmaları ve Gastarbeiter Göçü

II. Dünya Savaşı'ndan 1961 yılına kadar olan dönemde Almanya'ya gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğu, etnik Almanlardan oluşur. Yukarıda da detaylı olarak gösterildiği gibi daha çok İmparatorluğun eski doğu topraklarından ve doğu Avrupa ülkelerinden gelen Almanlarla beraber Doğu Almanya Cumhuriyetinden gelen Almanlar da hızlı bir ekonomik gelişme yaşayan Batı Almanya'nın 1961 yılına kadar işgücü ihtiyacını karşılamıştır. Ancak 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesinden sonra Doğu Almanya'dan gelen işçi akınının durması, Batı Almanya'yı yabancı işçi istihdamına yöneltmiştir. Almanya bu kapsamda bazı ülkelerle işe alım anlaşması yapmıştır. İlki İtalya ile 1955 yılında imzalanan işe alım anlaşmaları 1960 yılında ise İspanya ve Yunanistan ile imzalanmıştır. Berlin Duvarı'nın inşa edilmesinden sonra Doğu Almanya'dan işçi gelişinin sona ermesiyle beraber işe alım anlaşmasına başka ülkeler de dahil edilmiştir. 1961 yılında Türkiye ile imzalanan işe alım antlaşması sonrasında 1962 yılında Fas, 1964'te Portekiz, 1965'te Tunus ve 1968'de ise Yugoslavya ile imzalanmıştır. Bu Antlaşmalarla birlikte bu ülkelerden Batı Almanya'ya, Misafir İşçi (*Gastarbeiter*) olarak bilinen çok sayıda yabancı işçi göç etmiştir. Buna paralel olarak Almanya'ya gelen işçiler arasında 1960'ların başında İtalyanlar, İspanyollar ve Yunanlılar ağırlıktayken, 1960'ların sonundan itibaren ise işe alım anlaşmasının daha geç imzalandığı Türkiye ve Yugoslavya'dan gelen işçilerin sayısı artmaya başlamıştır. 1971 yılında ise Alman hükümeti işçilerin kalış sürelerini uzatma şartlarını hafifletmiştir. Hükümetin bu adımıyla birlikte giderek daha fazla sayıda göçmen kendi ülkelerine dönmemeye aksine ve ailelerini de yanlarına getirmeye başlamıştır. Böylece 1961'de Almanya'da istihdam edilen yabancı işçi sayısı 550 bin iken 1973 yılına gelindiğinde bu sayı 2,6 milyona ulaşmıştır. Önceki yıllarda gelenlerle beraber 1950 yılından işçi alımının yasaklandığı 1973 yılına kadar Almanya'ya toplam 14 milyon yabancı işçi gelmiştir. Bunların 11 milyonu ülkelerine geri dönerken geri kalanı aileleriyle beraber Almanya'da kalmıştır (Bundeszentrale für politische Bildung, 2007; Bade ve Oltmer, 2011, ss. 75-76).

Almanya'ya 1961'den sonra gelen yoğun işçi akını, ülkedeki yabancı nüfusunu ve bu nüfusun toplam nüfusa oranını da etkilemiştir. Tablo 3.2'de de görüleceği üzere, 1961 yılında Almanya'da toplam nüfus 56,175 milyon iken, yabancı nüfus 686 bin kişi olarak kaydedilmiştir ve yabancıların toplam nüfusa oranı da yalnızca yüzde 1,2'dir. Bu tarihten sonra yabancı nüfusu ve yabancıların toplam nüfusa oranı sürekli artış göstermiştir. 1970 yılına gelindiğinde Almanya'nın nüfusu 61,001 milyona çıkmış ve yabancı nüfus 2,738 milyon ile toplam nüfusun yüzde 4,5'ini oluşturmuştur. Yabancı nüfusundaki artış sonraki yıllarda daha da hızlanmıştır. 1975 yılında toplam nüfus sadece 645 bin artışla 61,645 milyona yükselmişken, yabancı nüfus ise 3,900 milyon kişi ile yüzde 6,3 seviyesine kadar çıkmıştır. Batı Almanya'da yabancı nüfusundaki hızlı artışın görüldüğü son yıl ise 1980'dir. Bu yılda toplam nüfus neredeyse hiç artmamışken, yaklaşık 1 milyon artışla 4,566 milyona yükselen yabancı nüfusunun toplam nüfustaki payı ise yüzde 7,4 seviyesine çıkmıştır.

Tablo 3.2 Batı Almanya Nüfusu ve Ülkede Yaşayan Yabancı Nüfus

Sayım Yılı	**Nüfus Toplam**	**Nüfus güncellemesine göre yabancı nüfusu**	
	(1000)	**(1000)**	**%**
1961	56 175	686	*1,2*
1970	61 001	2 738	*4,5*
1975	61 645	3 900	*6,3*
1980	61 658	4 566	*7,4*
1981	61 713	4 721	*7,7*
1982	61 546	4 672	*7,6*
1983	61 307	4 574	*7,5*
1984	61 049	4 405	*7,2*
1985	61 020	4 482	*7,3*
1986	61 140	4 662	*7,6*
1987	61 238	4 286	*7,0*
1988	61 715	4 624	*7,5*
1989	62 679	5 007	*8,0*

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2023)

Takip eden yıllarda hem Batı Almanya'nın toplam nüfusu hem de ülkedeki yabancı sayısı durağan bir seyir izlemiştir. Alman hükümetinin 1983 yılında yürürlüğe koyduğu ve sağladığı mali teşviklerle yabancıları ülkelerine geri dönmeye ikna edip ülkedeki yabancı nüfusunu azaltmayı amaçlayan "Geri Dönüşü Teşvik Yasası" da beklenen etkiyi yaratmamıştır (Bundeszentrale für politische Bildung, 2007). 1980'den 1988 yılına kadar toplam nüfus 61 milyon seviyelerinde seyrederken, yabancı nüfusu da 4 milyon civarında kalmıştır. Bu sekiz yıl boyunca yabancı nüfusun toplam nüfusa oranı ise yüzde 7,0-7,7 arasında değişkenlik göstermiştir. Bu sekiz yılın sonunda, iki Almanya'nın birleşmesinden önceki son nüfus sayımında Batı Almanya'nın toplam nüfusu 62,679 milyona çıkmış, yabancı nüfus 5 milyonu geçerek yüzde 8,0 oranına yükselmiştir. 1989 yılı, yabancı nüfus oranının o tarihe kadar ki en yüksek olduğu yıl olarak dikkat çeker. Genel olarak bakıldığında Batı Almanya'da, işe alım anlaşmalarının yapıldığı 1961 ile iki Almanya'nın birleştiği 1989 yılları arasında toplam nüfusun artışı sınırlı kalırken, yabancı nüfus oranı belirgin şekilde yükselmiştir.

3.1.8. 1989 ve Sonrası: Federal Almanya'nın Göç ve Yabancı Politikası

1990 yılında Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra günümüze kadar Federal Almanya'nın yabancılara yönelik politikası iki yönlü olmuştur. O tarihten itibaren farklı siyasal partilerin koalisyon ortağı olmasının da sonucu olarak Alman hükümetleri farklı dönemlerde hem yabancıların ülkeye girişini kısıtlama ve ülkedeki yabancı sayısını düşürmeye hem de yabancı haklarını arttırmaya ve yabancıların yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Ancak uygulanan farklı politikalara rağmen ülkedeki yabancı sayısı ve yabancıların toplam nüfus içindeki oranı bir düşüş göstermemiş, aksine her geçen yıl daha da artmıştır.

Yabancı yanlısı politikalara bakıldığında özellikle vatandaşlığa geçiş şartlarının kolaylaştırılması ve yabancı haklarının arttırılmasına yönelik adımların ön planda olduğu görülebilir. Federal Almanya'nın yabancılara yönelik attığı ilk adım, yabancı yanlısı bir uygulama olmuştur. 1990 yılında kabul edilen "Yabancıların Federal Bölgeye Girişi ve İkameti Yasası", Alman vatandaşlığına geçiş şartlarını

kolaylaştırdığı gibi yabancı hakları konusunda da daha fazla yasal güvence getirmiştir. Yabancıların Alman vatandaşlığına geçişleri konusunda en önemli adım ise Mayıs 1999'da Alman vatandaşlık yasasındaki yeni bir düzenlemeyle atılmıştır. 2000 yılı ocak ayından yürürlüğe giren bu düzenlemeye göre sadece Alman soyundan gelmek (jus sanguinis) değil, aynı zamanda Alman topraklarında doğmak da (jus soli) Alman vatandaşı olmak için yeterli olacaktır. Bu düzenlemeyle beraber, ebeveynleri Alman olmayan çocuklar da Alman vatandaşı olma imkanı ede etmiştir. 2000 yılında ise Federal Şansölye Schröder'in başlattığı "Yeşil Kart Girişimi", 1973 yılından itibaren yürürlükte olan işe alım yasağı uygulamasını 30.000 yabancı bilgisayar uzmanı için askıya almıştır. Bu adım, işe alım yasağı uygulamasından sonra yabancı işçilerin ülkeye girişine imkân tanıyan başlıca girişimlerden birisi olması açısından önem taşır. 2006 yılında ise Nürnberg'de toplanan İçişleri Bakanları Konferansı, yıllardır Almanya'da yaşayan ve kendi emeğiyle geçimlerini sağlayabileceklerini kanıtlayan yabancılara oturum hakkı verilmesini kararlaştırmıştır (Bundeszentrale für politische Bildung, 2007; Die Bundesregierung, t.y.).

Birleşmeden sonra yabancıların ülkeye girişini kısıtlamaya veya yabancıların ülkelerine geri dönmelerine yönelik politikalar da yürütülmüştür. Bu yöndeki en erken adımlardan birisi ise, 1992 yılında hükümet ortakları olan CDU/CSU ve FDP'nin, SPD'nin de desteğiyle imzaladıkları iltica uzlaşması olarak adlandırılan anlaşmadır. Temmuz 1993 yılında bağlayıcı hale gelen bu uzlaşma ile birlikte yabancılara siyasi sığınma hakkı ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Aynı yılda Almanya'da çok tartışılan vatandaşlık testi, Baden-Württemberg ve Hessen eyaletlerinde uygulanmıştır. Bu eyaletlerde yaşayan ve Alman vatandaşlığına geçmek isteyen yabancıların, Alman vatandaşlığına kabul için Almanya'ya ve Alman kültürüne dair bu testte yer alan sorulara beklenen cevapları vermeleri gerekmiştir. 2007 yılında ise Federal Hükümet, yabancıların ülkeye girişini kısıtlamayı amaçlayan Göç Yasası reformunu kabul etmiştir. Entegrasyon odaklı bir düzenleme içeren bu yasa tasarısı, aile birleşimi ile Almanya'ya gelmek isteyen yabancılar için bir yaş sınırı getirmesinin yanında Almanca öğrenmeyi de zorunlu hale getirmiştir (Bundeszentrale für politische Bildung, 2007).

Almanya'da yaşayan yabancı nüfusunun yıllara göre değişimi, büyük ölçüde burada özetlenen politikalar sonucu şekillenmiştir. Tablo 3.3'te, 1990 yılından 2023 yılına kadar Almanya'nın toplam nüfusu ile birlikte aynı yıllara ait yabancı sayısı ve oranı yer almaktadır. Öncelikle Almanya'nın toplam nüfusuna bakıldığında bu süre içinde sınırlı bir artışın söz konusu olduğu görülebilir. Beş yıllık periyotlar şeklinde ele alındığında 1990 yılında 79,8 olan Almanya nüfusunun 1995 yılında 81,8 milyona, 2000 yılında ise 82,3 milyona ulaştığı görülmektedir. 2005 yılına kadar çok az bir yükseliş göstererek 82,4 milyona ulaşan toplam nüfus, 2010 yılında 81,8 milyona gerilese de 2015 yılında 82,2 milyona 2020 yılında da 83,2 milyona yükselmiştir. 2023 yılına gelindiğinde ise Almanya nüfusu 84,7 milyona yükselmiştir. Sonuç olarak tablodaki verilere bakıldığında iki Almanya'nın birleşmesinden sonraki 33 yıllık süre içinde Federal Almanya'nın toplam nüfusunun sınırlı bir artış gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3.3 Federal Almanya Nüfusu ve Ülkede Yaşayan Yabancı Nüfus[2]

Sayım Yılı	Nüfus Toplam	Nüfus Güncellemesine Göre Yabancı Nüfusu	
	(1000)	(1000)	%
1990	79 753	5 582	*7,0*
1991	80 275	6 067	*7,6*
1992	80 975	6 670	*8,2*
1993	81 338	6 977	*8,6*
1994	81 539	7 118	*8,7*
1995	81 817	7 343	*9,0*
1996	82 012	7 492	*9,1*
1997	82 057	7 419	*9,0*
1998	82 037	7 308	*8,9*
1999	82 163	7 336	*8,9*

[2] Alman İstatistik Kurumundan alınan bu tabloda 2011 yılına ait iki farklı veri yer almaktadır. 2011 yılına kadar nüfus istatistikleri, Batı Almanya'da 1987 yılında yapılan son nüfus sayımı ve 1990 DRR nüfus kayıtları ile elde edilmiştir. 2011 yılından itibaren nüfus verileri sadece hanelerde yapılan anketlerle değil, aynı zamanda ikamet ve kişisel kayıtlar gibi mevcut verilerin analiz edilmesiyle de oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yöntem değişikliği sonucunda 2011 yılında nüfus verilerinde bir revizyona gidilmiş ve Almanya'da yaşayan yabancı sayısı 1,1 milyon civarında aşağı çekilmiştir. Aynı yıl toplam nüfus da 1,5 milyon aşağı yönlü revize edilmiştir (Ataman, 2013).

2000	82 260	7 268	*8,8*
2001	82 440	7 318	*8,9*
2002	82 537	7 348	*8,9*
2003	82 532	7 342	*8,9*
2004	82 501	7 288	*8,8*
2005	82 438	7 289	*8,8*
2006	82 315	7 256	*8,8*
2007	82 218	7 257	*8,8*
2008	82 002	7 186	*8,8*
2009	81 802	7 131	*8,7*
2010	81 752	7 199	*8,8*
2011	81 844	7 410	*9,1*
2011	80 328	6 342	*7,9*
2012	80 524	6 644	*8,3*
2013	80 767	7 015	*8,7*
2014	81 198	7 540	*9,3*
2015	82 176	8 652	*10,5*
2016	82 522	9 220	*11,2*
2017	82 741	9 575	*11,7*
2018	83 019	10 089	*12,2*
2019	83 167	10 398	*12,5*
2020	83 155	10 585	*12,7*
2021	83 237	10 893	*13,1*
2022	84 359	12 324	*14,6*
2023	84 707	12 900	*15,2*

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2023)

Almanya'daki yabancı nüfusu yıllara göre dalgalanmalar göstermiş olsa da aynı süre içinde genel nüfusa kıyasla daha büyük oranda artış göstermiştir. Tabloya bakıldığında 1990 yılında yabancı nüfusunun 5,6 milyon olduğu görülmektedir. Beş yıllık aralıklarla incelendiğinde yabancı nüfusunun 1995 yılında 7,3 milyona yükseldikten sonra 2000 yılında çok sınırlı bir düşüşle 7,2 milyona gerilediği ve 2010 yılına kadar da aynı seviyede kaldığı görülebilir. 1995 yılından 2010 yılına kadar gözlemlenen bu sınırlı düşüş eğilimi, vatandaşlık şartlarının hafifletilmesinden sonra çok sayıda yabancının Alman vatandaşlığına geçişi ile açıklanabilir. Ancak 2015

yılında yeniden artış gösteren yabancı nüfusu 1,5 milyon civarında artışla 8,7 milyona ulaşmıştır. Yabancı nüfusundaki artış sonraki dönemlerde daha da hızlanmıştır. Tabloda da görüldüğü üzere 2020 yılında 10,6 milyona ulaşan yabancı sayısı, 2023 yılında 12,9 milyona ulaşarak incelenen dönemdeki en yüksek seviyeye çıkmıştır.

Almanya'da yaşayan yabancıların sayısında 2015 yılından itibaren görülen artışın başlıca nedeni Suriye ve Ukrayna'dan gelen göçlerdir. Öncelikle Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş sebebiyle çok sayıda Suriyeli başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. İç savaşın başlamasından önce, yani 2010 yılında Almanya'da yaşayan Suriyeli sayısı sadece 30 bin civarındayken 2011 yılından itibaren bu sayı giderek artmıştır. 2014 yılında ilk defa 100 binin üzerine çıkan Almanya'daki Suriyeli sayısı 2015 yılında 350 bini, 2016 yılında ise 600 bini geçmiştir. Sonraki dönemde daha düşük bir hızla artan Suriyeli nüfusu, 2017 yılında 700 bini, 2020 yılında ise 800 binin üzerine çıkmıştır. Alman İstatistik Kurumu verilerine göre 2024 yılının sonu itibariyle sayıları 1 milyona yaklaşan (975 bin) Suriyeliler, Türkiye ve Ukrayna vatandaşlarından sonra ülkedeki en büyük üçüncü göçmen grubunu oluşturmaktadır (Alman İstatistik Kurumu, 2024b; Ragab, 2021).

Tabloda da görüldüğü üzere 2022 yılından itibaren yabancı sayısında yaşanan ani yükselişin sebebi ise Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle çok sayıda Ukraynalının Almanya'ya göç etmesidir. 2022 öncesi döneme bakıldığında Ukrayna'dan Almanya'ya göç edenlerin sayısının görece düşük olduğu görülebilir. Örneğin Alman İstatistik Kurumu verilerine göre Ukrayna'dan Almanya'ya göç edenlerin sayısı 2013 yılında 8.000, 2014 yılında 14.000 ve 2021 yılında ise 13.000 kişi ile sınırlı kalmıştır. 2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından itibaren Ukrayna'dan Almanya'ya yönelik göçte ani ve yoğun bir artış yaşanmıştır. Çatışmaların başladığı 2022 yılı içerisinde yaklaşık 1.1 milyon kişi Ukrayna'dan Almanya'ya göç ederken 2023 yılında ise toplamda 276.000 Ukraynalının Almanya'ya göç ettiği kaydedilmiştir (Mediendienst Integration, 2025).

Görüldüğü gibi, birleşmeden sonraki 33 yıllık süre içerisinde Almanya'nın toplam nüfusunda çok sınırlı bir yükseliş görülürken, farklı yıllardaki dalgalanmalara

rağmen yabancı nüfusu yüksek bir artış göstermiştir. Toplam nüfustaki bu sınırlı büyüme ve yabacı nüfusunun hızlı artışı beraber ele alındığında Almanya'nın toplam nüfusu içindeki yabancı oranının hızlı bir yükseliş gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Benzer şekilde beş yıllık periyotlarla incelendiğinde Tablo 3.3'teki veriler de yabancı nüfus oranındaki bu hızlı yükselişi gösterir. Birleşmeden hemen sonra, 1990 yılında yüzde 7,0 olan nüfustaki yabancı oranı, 1995 yılına gelindiğinde %2'lik bir artışla, yüzden 9,0 oranına yükselmiştir. Yukarıda aktarıldığı gibi 1995 yılından 2010 yılına kadar yabancı sayısında görülen hafif düşüş eğilimi, toplam nüfus içindeki yabancı oranına da yansımıştır. 1996 yılında yüzde 9,1 seviyesine ulaştıktan sonra düşüş eğilimi gösteren yabancı oranı 2000 yılına gelindiğinde yüzde 8,8 oranına gerilemiş ve 2010 yılına kadar da bu seviyelerde kalmıştır. 2015 yılında yeniden artışa geçen yabancı nüfus oranı yüzde 10,5'e yükselmiştir. Takip eden yıllarda da devam eden bu yükseliş sonucunda 2020 yılında yüzde 12,7'ye ulaşan yabancı oranı 2023 yılında yüzde 15,2 seviyesine kadar çıkmıştır. Bu oranlara bakıldığında, yabancı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının genel olarak artış gösterdiği ve bu artışın son yıllarda hızlandığı anlaşılmaktadır.

3.2 ALMANYA'DA YABANCI

Giriş bölümünde de değinildiği gibi bu tez kapsamında "Almanya'da yabancı" kavramı, hukuki statü olarak Alman vatandaşlığına sahip olmayanların yanında, göçmen geçmişine sahip olan Alman vatandaşlarını da kapsar. Dolayısıyla "Almanya'da Yabancı" kavramının ihtiva ettiği iki farklı kategori söz konusudur. Birinci kategoride Alman vatandaşı olan, ancak kendisinin veya ebeveynlerinden en az birisinin göç geçmişi olan kişiler yer alır. Giriş bölümünde de ifade edildiği gibi bu grupta yer alanlar Alman vatandaşı oldukları için siyasal katılım konusunda siyasal sistemden kaynaklı herhangi bir kısıtlama veya engelle karşılaşmasalar bile, Alman siyasal kültürü ile muhatap oldukları için tez kapsamında "Almanya'da yabancı" kategorisine dahil edilirler. İkinci kategoride ise, yabancı kavramının doğal olarak işaret ettiği gibi, Alman vatandaşlığına sahip olmayan ve yasalar tarafından yabancı olarak kabul edilen kişiler yer alır. Bu başlık altında da her iki kategoride yer alan ve bu tezde "Almanya'da yabancı" (veya yabancı kökenliler) olarak ifade edilen

nüfus, farklı tablolar baz alınarak incelenmiştir. Bu inceleme şu soruların cevaplarını aramıştır:

(1) Almanya'da yaşayan yabancı/yabancı kökenliler kaç kişidir/ne kadar büyük bir nüfusa denk gelir?
(2) Bu yabancılar hangi hukuki statülere ne oranda dağılmıştır? Yabancıların ne kadarı vatandaş ne kadarı oturum sahibi ve ne kadarı da oturum veya hukuki statü sahibi olmayan konumundadır?
(3) Yabancı nüfusunun yıllara göre gelişimi nasıldır, artıyor mu azalıyor mu?
(4) Almanya'daki yabancılar ülkeye geçici bir süre için mi gelmişler yoksa ülkede kalıcı mı?

Bu soruların her birine verilen cevaplar, tez kapsamında başka soruların cevaplarını içerir, ya da tez için son derece önemlidir. *Almanya'da yaşayan yabancı/yabancı kökenlilerin kaç kişi olduğu* sorusu, aynı zamanda bu çalışmanın odaklandığı toplumsal grubun ne kadar büyük olduğunu da gösterir. Buradaki incelemenin cevap aradığı ikinci soru olan *yabancıların hangi hukuki statülere ne oranda dağıldığı* sorusunun cevabı, hangi siyasal katılım hak ve imkânlarına yabancı kökenli nüfusun ne kadarının erişebildiği sorusunun da cevabıyla ilişkilidir. Söz gelimi yabancı kökenliler arasında vatandaşlık statüsüne sahip olanların oranı, aynı zamanda seçme ve seçilme hakkına sahip olanların oranını da gösterir. Ya da yabancı kökenliler arasında AB hukuku kapsamında hareket özgürlüğü olanların oranı veya sayısı, aynı zamanda sadece yerel siyasette oy kullanma hakkına sahip olan yabancıların sayısını ifade eder. İncelemenin cevap aradığı bir diğer soru olan, *yabancı kökenli nüfusunun yıllara göre nasıl bir gelişim sergilediği, dolayısıyla bu nüfusun artış mı yoksa azalma mı gösterdiği* sorusu; aynı zamanda yabancının siyasal katılımı meselesinin, Alman toplumu içerisinde giderek daha fazla sayıda kişinin meselesi haline mi geldiği, yoksa bu meselenin giderek daha küçük bir toplumsal grubun sorunu haline mi geldiği sorusunun cevabını da içerir. Böylece bu sorulara bu başlık altında verilen cevaplar, sonraki başlıkta yer alan "Almanya'da Yabancının Siyasal Katılımı" tartışmasının zeminini teşkil eder.

İlk olarak, *Almanya'da yaşayan yabancı/yabancı kökenlilerin kaç kişi oldukları veya ne kadar büyük bir nüfusa denk geldikleri* sorularına cevap aramak yerinde olacaktır. Bunun için öncelikle kimlerin göç geçmişine sahip kişi olarak tanımlandığına da bakmak gerekir. Alman İstatistik Kurumunun tanımlamasına göre, kendisi veya ebeveynlerinden en az biri doğuştan Alman vatandaşlığına sahip olmayan her kişi göçmen kökenli olarak kabul edilir.[3] Bu tanımdan yola çıkarak (1) Almanya'ya göçle gelen veya Almanya'da doğmuş olan bütün yabancılar, (2) Almanya'ya göçle gelmiş veya Almanya'da doğmuş olup vatandaşlığa kabul edilen herkes, (3) 1950'den itibaren Almanya'ya göç eden Geç Geri Dönen Almanlar, (4) Alman bir ebeveyn tarafından evlat edinilme yoluyla Alman vatandaşlığına geçen kişiler ve (5) yukarıda belirtilen dört grubun Alman vatandaşlığı ile doğan çocukları göçmen kökenli veya göç geçmişine sahip kişiler olarak kabul edilir. II. Dünya Savaşı'nda yerlerinden edilmiş olup Almanya'ya 1950'den önce gelen yerinden edilmiş Almanlar ve onların soyundan gelenler, göç deneyimine sahip olmalarına rağmen göçmen kökenli nüfusa dahil edilmezler. Göçmen kökenlilerden kendisi yurtdışında doğup Almanya'ya göçle gelenler kendi göç deneyimine sahip kişi olarak tanımlanırken kendisi Almanya'da doğmuş olan fakat ebeveynlerinden en az birisi yurtdışında doğanlar ise kendi göç geçmişi olmayan göçmen kökenli olarak tanımlanır (Bundeszentrale für politische Bildung, 2024).

[3] Alman İstatistik Kurumunun yaptığı "göçmen kökenli" tanımlamasına göre göçmenlerin soyundan gelen 3. kuşak kişiler, başka bir ifadeyle kendileri değil ebeveynleri doğrudan göç tecrübesine sahip olanların çocukları, Almanya'da doğmuş oldukları için ve kendi ebeveynlerinin değil, 2. kuşak ebeveynlerinin göç geçmişi olduğu için etnik olarak Alman olmasalar da göç geçmişi olmayan Alman kategorisinde yer alırlar. Alman İstatistik kurumunun verileri arasında bunlara dair herhangi bir istatistiki bilgi bulunamamıştır. Dahası bu kişilerin topluma ve siyasal sisteme entegrasyonu, dolayısıyla siyasal süreçlere katılım düzeyi hem kendi ebeveynleri hem de 2. kuşak ebeveynlerine göre oldukça yüksek olması kuvvetle muhtemeldir/beklenebilir. Bu sebeplerden dolayı varlığından haberdar olduğumuz bu 3. kuşak kişiler, bu çalışmada da yabancı kategorisinde değil, Alman kategorisinde kabul edilir. Tam olarak hangi nüfus kesiminden bahsedildiği; 3 kuşaktan oluşan A, B ve C üyelerinden oluşan bir aile örneğiyle daha da anlaşılır hale getirilebilir. Etnik olarak Alman olmayan ve bir Asya ülkesinden Almanya'ya 1970 yılında göç eden A kişisinin oğlu olan B kişisi 1990 yılında Almanya'da doğmuştur. Almanya'da doğduğu için Alman vatandaşı da olan B kişisi kendisi göç tecrübesine sahip olmasa da babası göç tecrübesine sahip olduğundan göçmen kökenli Alman olarak tanımlanır. B kişisinin kızı olarak 2015'te Almanya'da doğan C kişisi ise doğrudan Alman vatandaşı olarak kabul edilir. Babası olan B kişisi doğrudan göç tecrübesine sahip olmadığından dolayı C kişisi göç geçmişine sahip olmayan Alman olarak tanımlanır.

Görüldüğü gibi göçmen kökenliler sadece yabancılardan oluşmaz. Alman vatandaşları da göçmen kökenli olabilir. Almanya'da yaşayan toplam yabancı sayısı 14 milyon civarındayken göçmen kökenlilerin sayısı bunun çok üzerindedir. Bu yüzden göç geçmişine sahip kişilerin tanımlanmasında yasal statü ayrımı önemsiz hale gelir. Göç geçmişine göre Alman nüfusunu gösteren Grafik 3.2 ve Tablo 3.4'te da ilk dikkat çeken husus da toplam nüfus içerisinde göç geçmişi olanların sayısının çokluğudur. Toplam 83 milyon 875 bin nüfusa sahip olan Almanya'da, göç geçmişi olmayan kişilerin sayısı 58 milyon 968 bin iken, nüfusun 24 milyon 907 bini kendisi veya ebeveynlerinden en az birisi göç geçmişine sahip kişilerden oluşur. Bu, Alman nüfusunun yüzde 29,7'sinin, dolayısıyla yaklaşık üçte birinin, göç geçmişine sahip olduğu anlamına gelir. Bu rakamlar aynı zamanda, bu çalışmanın odaklandığı ve "yabancı" tanımı ile ifade edilen kişilerin/grubun Alman nüfusunun yüzde 29,7'sine, yani yaklaşık üçte birine denk geldiği anlamına da gelir. Dolayısıyla bu çalışma, Almanya'da yaşayan küçük bir toplumsal gruba değil, nüfusun önemli bir bölümüne odaklanır.

Grafik 3.2 Göç Geçmişine Göre Almanya Nüfusu

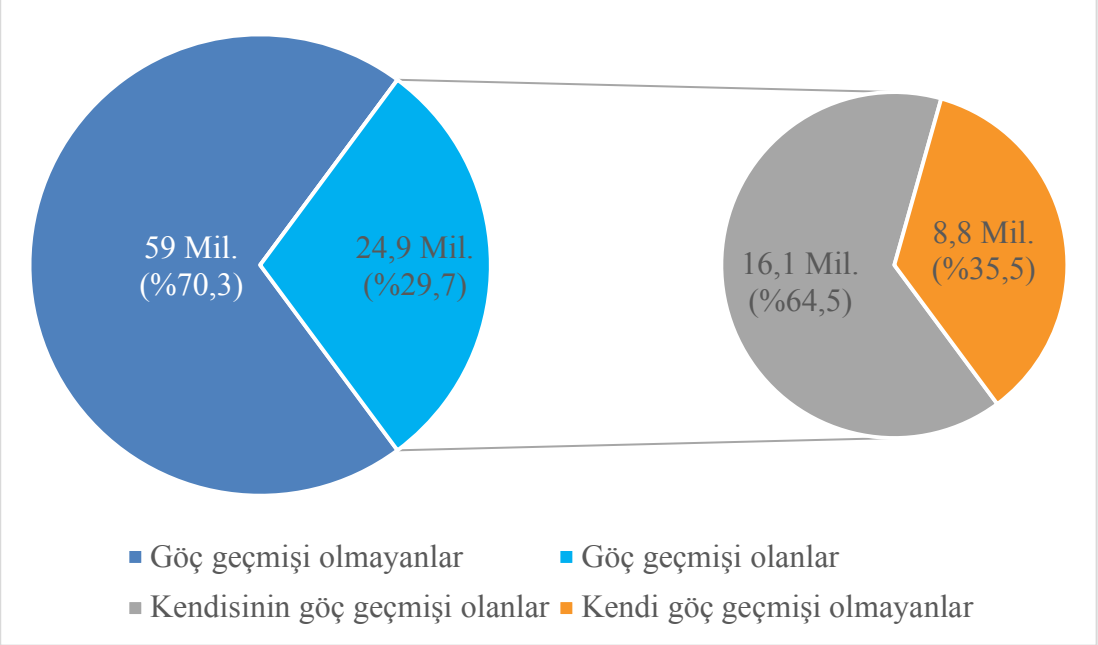

Kaynak: Alman İstatistik Kurumu, 2024

Göçmenlik durumuna (Göç geçmişine) göre Almanya nüfusunu detaylı bir şekilde gösteren Tablo 3.4'te de görüldüğü gibi göç geçmişi olanlar iki ayrı gruba ayrılır: (1) kendisinin göç geçmişi olanlar ile (2) kendisinin değil ebeveynlerinden birisinin veya her ikisinin göç geçmişi olanlar. Öncelikle birinci gruba bakıldığında toplam 16 milyon 71 bin kişinin bizzat kendisinin göç geçmişine sahip olduğu görülür. Bunlar da kendi içerisinde iki gruba ayrılır. Kendi göç geçmişi olanların 10 milyon 689 bin kişisi yabancılardan oluşurken, göç tecrübesini bizzat yaşamış olan Almanların sayısı ise 5 milyon 383 bindir. Bu da göç geçmişi olanların üçte ikisinin yabancı, üçte birinin de Alman olduğunu gösterir. Burada daha ayrıntılı bakılması gereken grup, kendi göç geçmişi olan Almanlardır. Zira bunların tamamı vatandaşlığa kabul edilen yabancı kökenlilerden oluşmaz. Göç geçmişi olan Almanların en büyük alt grubu, Doğu Avrupa'dan göç eden etnik Almanların oluşturduğu *Geç geri dönenlerdir*. Kendi göç geçmişine sahip Almanların 2 milyon 712 bini bu gruptan oluşur. Göç geçmişi olan Almanların ikinci büyük alt grubu ise vatandaşlığa kabul edilenlerin oluşturduğu ve 2023 yılı itibariyle sayıları 2 milyon 165 bine ulaşan yabancı kökenli Alman vatandaşlarıdır. Evlat edinenler (75 bin) ve Yurtdışında Alman olarak doğup Almanya'ya göçle gelenler (431 bin) kendi göç geçmişi olan diğer alt grupları oluşturur.

Tablo 3.4 Göç Geçmişine Göre 2023 Yılı Almanya Nüfusu[4]

Göçmenlik durumuna göre 2023 Yılı Almanya Hane nüfusu	
2023 Yılı Göçmenlik durumu (Statüsü)	(1000)
Toplam Nüfus	**83875**
1. Göç geçmişi olmayanlar	58968
2. Göç geçmişi olanlar	**24907**

[4] Almanya'da 2017 yılından itibaren yapılan nüfus sayımlarında sadece özel hanelerde yaşayan nüfusun göç geçmişi raporlanır. Örnek olarak 2022 yılında yapılan sayımlarda hastaneler, engelli evleri, huzur ve bakım evleri, mülteci konaklama yerleri, manastırlar ve hapishaneler gibi ortak kamusal konaklama yerlerinde yaşayan 1,2 milyon kişi bu raporlara dahil edilmemiştir. Bu da toplam nüfusun sadece yüzde 1,4'üne denk geldiği için genel istatistiklere etkisi sınırlı düzeydedir. 1,2 milyon nüfusun yüzde 64'ü yaşlı bakım evlerinde yaşarken mülteci konaklama yerlerinde kalanları oranı sadece yüzde 7 civarındadır.

2.1. Kendisinin göç geçmişi olanlar	**16071**
2.1.1. Kendi göç geçmişi olan yabancılar	10689
2.1.2. Kendi göç geçmişi olan Almanlar	5383
2.1.2.1. Geç geri dönenler (Spätaussiedler)	*2712*
2.1.2.2. Vatandaşlığa kabul edilen ve kendi göç geçmişi olanlar	*2165*
2.1.2.3. Kendi göç geçmişi olan evlat edinenler	*75*
2.1.2.4. Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olanlar	*431*
2.2. Kendi göç geçmişi olmayanlar	**8836**
2.2.1. Kendi göç geçmişi olmayan yabancılar	1820
2.2.2. Kendi göç geçmişi olmayan Almanlar	7016
2.2.2.1. Vatandaşlığa kabul edilen ve kendi göç geçmişi olmayanlar	693
2.2.2.2. Kendi göç geçmişi olmayan evlat edinenler	15
2.2.2.3. Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olmayanlar	6308
2.2.2.3.1. Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olmayan, ancak her iki ebeveyninin göç geçmişi olanlar	2587
2.2.2.3.2.Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olmayan, ancak bir ebeveyninin göç geçmişi olanlar	3722

Kaynak: Alman İstatistik Kurumu, 2024

Göç geçmişi olanların ikinci grubunu ise bizzat kendilerinin değil, ebeveynlerinin birisinin veya her ikisinin de göç geçmişi olanlar teşkil eder. Toplam sayıları 8 milyon 836 bin olan bu nüfus da kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi bu çalışma kapsamında özellikle dikkat çekilmesi gereken kendi göç geçmişi olmayan yabancılardan oluşur. Tablo 3.4'te de görülebileceği gibi toplam 1 milyon 820 bin kişi kendisi göç geçmişine sahip olmamasına, dolayısıyla Almanya'da doğmuş olmasına rağmen yabancı statüsüne sahiptir. Sonraki başlık altında detaylı şekilde üzerinde durulacağı gibi sayıları 2 milyona yaklaşan bu kesim, Almanya'ya göç ederek gelen yabancılarla aynı siyasal katılım haklarına sahiptir. Dahası bu kişiler, Almanya'da doğmamış olan ama göçle gelen etnik Almanlar veya

vatandaş olmuş yabancı kökenlilerden daha az siyasal katılım haklarına sahiptir. Bu husus üzerinde, sonraki başlık altında daha detaylı şekilde durulmuştur.

Kendisinin değil, ebeveyninin göç geçmişi olanların oluşturduğu diğer grup ise, toplam sayıları 7 milyon 16 bin olan *Kendi göç geçmişi olmayan Almanlardır*. Bu grup kendi içerisinde Alman olarak doğanlar ve yabancı olarak doğanlar şeklinde ikiye ayrılabilir. *Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olmayanlar,* bu gruptaki da en büyük çoğunluğu oluşturur. Kendisinin değil, ebeveyninin göç geçmişi olan 7 milyon 16 bin kişinin 6 milyon 308 bini Alman olarak doğmuştur. Alman olarak doğan ve kendisinin değil, ebeveynlerinin göç geçmişi olanlar da iki alt gruba ayrılırlar: (1) Sadece bir ebeveyninin göç geçmişi olanlar (3 milyon 722 bin) ve (2) her iki ebeveyninin göç geçmişi olanlar (2 milyon 587 bin). Yabancı olarak doğanların 15 bini evlat edinenlerden oluşurken, 693 bini ise *Vatandaşlığa kabul edilen ve kendi göç geçmişi olmayanlardır*. Vatandaşlığa kabul edilenler de üzerinde durulması gereken bir alt gruptur. Almanya'da yabancı olarak doğan ve Alman vatandaşlığına sonradan kabul edilen bu grup, bir önceki paragrafta üzerinde durulan *Kendi göç geçmişi olmayan yabancılar* ile aynı statüdeyken, vatandaşlığa kabul yoluyla *Kendi göç geçmişi olmayan Alman* kategorisine dahil olmaktadır. Vatandaşlığa kabul aracılığıyla bu alt grup, siyasal katılım haklarına erişim konusunda dezavantajlı konumdan avantajlı bir konuma geçer.

Üzerinde durulması gereken diğer bir önemli konu da Almanya'daki yabancı kökenlilerinin ne kadarının vatandaşlık statüsüne sahip olduğu ve ne kadarının da hukuki olarak yabancı statüsünde olduğu hususudur. Alman İstatistik Kurumu verileri esas alınarak oluşturulan Grafik 3.3, toplam sayıları 24,9 milyon olan ve Almanya nüfusunun yüzde 29,7'sini oluşturan göç geçmişine sahip nüfus içerisinde Alman vatandaşı olanların ve yasal olarak yabancı statüsünde olanların oranlarını göstermektedir.

Grafik 3.3'te de görülebileceği gibi, göç geçmişine sahip olanların 12,4 milyon kişisi Alman vatandaşı statüsündedir. Göç geçmişine sahip nüfusun yarısına tekabül eden bu grup, aynı zamanda yabancı kökenli Alman vatandaşı olarak da tanımlanır. Bu grubun hangi alt kategorilerden oluştuğu ise Tablo 3.4'te ayrıntılı

olarak yer alır. Buna göre yabancı kökenli Alman vatandaşları, *kendi göç geçmişi olan Almanlar* (5 milyon 383 bin) ile *kendi göç geçmişi olmayan Almanların* (7 milyon 016 bin) toplamından oluşur.

Grafik 3.3 Göç Geçmişine Göre Almanya'daki Yabancı Kökenli Nüfus

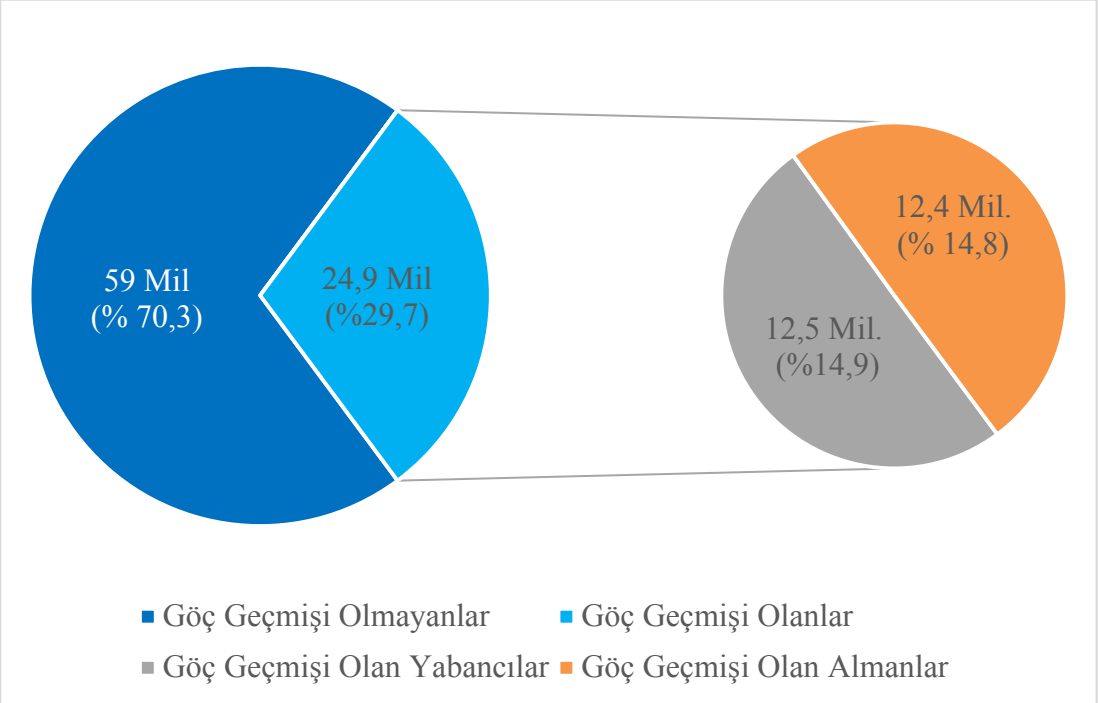

Kaynak: Alman İstatistik Kurumu, 2024

Yukarıda detaylı olarak gösterildiği gibi, kendi göç geçmişi olan Alman vatandaşları ise, *geç geri dönenler* (2 milyon 712 bin), *vatandaşlığa kabul edilenler* (2 milyon 165 bin) *evlat edinenler* (75 bin) ve *yurtdışında Alman olarak doğup Almanya'ya göçle gelenlerden* (431 bin) oluşur. Kendi göç geçmişi olmayan Almanların büyük çoğunluğunu ise *Alman olarak doğan ve kendi göç geçmişi olmayanlar* (6 milyon 308 bin) oluşturur. *Vatandaşlığa kabul edilen ve kendi göç geçmişi olmayanlar* (693 bin) ile *kendi göç geçmişi olmayan evlat edinenler* (15 bin) kendi göç geçmişine sahip olmayan diğer Alman vatandaşlarıdır. Grafik 3.3'ün gösterdiği bir diğer husus ise, göçmen geçmişi olanların yarısının da yabancılardan oluştuğudur. Buna göre Almanya'da yaşayan 12,5 milyon kişi, göç geçmişine sahip olan yabancı statüsündedir. Özet olarak belirtmek gerekirse, Almanya nüfusunun yaklaşık üçte birini teşkil eden yabancı kökenlilerin yarısı Alman vatandaşı iken, yarısı da yabancı statüsünde yer alır.

İncelenecek olan sonraki tabloda (Tablo 3.5), yıllara göre Almanya'da göç geçmişi olmayanların ve olanların sayılarındaki değişim yer alır. Bir önceki tabloda görüldüğü üzere, 2023 yılı itibariyle toplam nüfusun 83 milyon 875 bin olduğu Almanya'da, 24 milyon 907 bin kişinin kendisi veya ebeveynlerinden en az birisi göç geçmişine sahiptir. Göç geçmişi olmayan kişilerin sayısı ise 58 milyon 968 bindir. Burada birbirinden farklı nüfus sayılarından bahsedilir: (1) Almanya'nın toplam nüfusu, (2) göç geçmişi olmayanların nüfusu ve (3) kendisi veya ebeveynlerinden en az birisi göç geçmişine sahip olanların nüfusu. Bir önceki tabloda da görülebileceği gibi hem göç geçmişi olmayanlar hem de göç geçmişine sahip olanlar kendi içlerinde de farklı kategorilere ayrılır. Bu noktada altı çizilmesi gereken ve aşağıdaki tabloda da görülebilecek olan husus ise, bu farklı nüfus kategorilerinin yıllar içindeki değişiminin farklılık göstermesidir. Bazıları hızlı bir şekilde artarken, diğerleri tersi bir değişim gösterir.

Tablo 3.5'e bakıldığında öncelikle 2005 yılından 2023 yılına kadar Almanya'nın toplam nüfusunun yavaş olarak kabul edilebilecek bir hızla büyüdüğü görülür. 2005 yılında 80 milyon 528 bin olan Almanya'nın toplam nüfusu, 2023 yılına gelindiğinde 3,3 milyon civarında bir artışla 83 milyon 875 bine yükselmiştir. Bu 18 yıldaki nüfus artış hızı ise, yüzde 4,16 seviyesindedir. Burada sorulması gereken ve Tablo 3.5'te cevabı aranan soru ise toplam nüfus içerisine göç geçmişi olmayanlar ve olanların sayılarındaki değişimin nasıl olduğudur. Çünkü bu sorunun cevabı, aynı zamanda bu çalışmanın odaklandığı toplam nüfusun nasıl bir değişim yönüne sahip olduğunu, dolayısıyla büyüme halinde mi yoksa küçülme içerisinde mi olduğunu gösterir.

Öncelikle göç geçmişi olmayanların sayısına bakıldığında bir gerileme olduğu görülebilir. Almanya'da göç geçmişine sahip olmayanların sayısı 2005 yılında 66 milyon 106 bin kişi iken, 2023 yılında bu sayı 58 milyon 968 bine gerilemiştir. Göç geçmişi olmayanların sayısında 2005'ten 2023'e kadar görülen bu düşüşün oranı ise yüzde 10,8 civarındadır. Bu düşüşün boyutu, göç geçmişi olmayanların toplam nüfus içerisindeki oranında görülen değişime bakıldığında daha da büyür. 2005 yılında toplam nüfusun (80 milyon 528 bin) yüzde 82,1'i herhangi bir göç geçmişine sahip değilken, toplam nüfusun 83 milyon 875 bin olduğu 2023

yılında bu oran yüzde 70,3'e kadar gerilemiştir. Görüldüğü gibi toplam nüfus içerisinde göç geçmişi olmayanların oranı yüzde 82,1'den yüzde 70,3'e düşmüştür. Bu da yüzde 12 civarında bir düşüşe denk gelir.

Almanya'nın toplam nüfusunda göç geçmişi olmayanların oranının düşmesi, doğal olarak göç geçmişi olanların oranının yükselmesi anlamına gelir. Bu durum, Tablo 3.5'te de görülebilir. Öncelikle Almanya'da göç geçmişi olanların sayısına bakıldığında hızlı bir yükseliş görülür. 2005 yılında 14 milyon 421 bin olan göç geçmişine sahip olan kişi sayısı, 2023 yılına gelindiğinde yüzde 72,7 artışla 24 milyon 907 bine ulaşmıştır. Bu da göç geçmişine sahip kişi sayısının 18 yılda 10 milyonun üzerinde artış gösterdiğini ifade eder. Aynı sürede Almanya'nın toplam nüfusunun yüzde 4,16 artışla sadece 3,3 milyon artış gösterdiğini de düşünürsek, göç geçmişi olanların sayısındaki artışın hızı daha da belirginleşir. Almanya'da göç geçmişi olanların toplam nüfus içindeki oranında da benzer bir artış söz konusudur. 2005 yılında nüfusun yüzde 17,9'u göç geçmişine sahipken, bu oran 2023 yılında yüzde 29,7'ye yükselmiştir. Bu da 18 yıl içinde toplam nüfus içerisinde yüzde 11,8 artışa denk gelir.

Tablo 3.5'te görüldüğü gibi göç geçmişi olanlar, kendi içerisinde dört ayrı kategoriye ayrılır: (1) Kendi Göç Geçmişi Olan Almanlar, (2) Kendi Göç Geçmişi Olmayan Almanlar, (3) Kendi Göç Geçmişi Olan Yabancılar ve (4) Kendi Göç Geçmişi Olmayan Yabancılar. Önceki paragrafta göç geçmişi olanların nüfusunun ve bu nüfusun toplam nüfus içindeki oranının hızlı bir şekilde arttığı vurgulanmıştır. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da göç geçmişi olan nüfusun artışında her dört kategorinin eşit oranda mı katkı sağladığı, yoksa bu kategoriler arasında bu bağlamda bir farklılık söz konusu olup olmadığıdır. Çünkü ilk iki kategorinin sonraki ikisinden daha hızlı büyümesi, giderek daha fazla göç kökenli hale gelen Alman nüfusunun yine de etnik Alman ağırlıklı kalması anlamına gelirken, son iki kategorinin ilk iki kategorinin aleyhine daha hızlı büyümeleri tersine Alman nüfusunun etnik olarak da giderek daha fazla yabancı kökenli hale geldiği anlamına gelir.

Tablo 3.5'in 2005'ten 2023'e kadar tüm yılları içeren geniş versiyonunun yer aldığı Ek 3'e bakıldığında bütün kategorilerde, bazı yıllarda dalgalanmalar olsa da genel bir yükselişin olduğu görülebilir. Ancak her dört kategorinin yükseliş hızı aynı değildir. Bu dört kategoriden en yüksek nüfus artışı, (3) kendi göç geçmişi olan yabancılarda görülür. 2005 yılında 4 milyon 856 bin olan bu nüfus, 2023 yılına gelindiğinde 5 milyon 833 bin artışla 10 milyon 689 bine yükselmiştir. Bu da yüzde 120,1 oranında bir artışa denk gelir. Kendi göç geçmişi olan yabancılar, Almanya'ya göç ederek gelen ve Alman vatandaşı olmayan herkesi kapsar. Geç geri gelenler gibi Almanya'ya göç ederek gelen etnik Almanların büyük çoğunlukla Alman vatandaşlığını elde ettikleri düşünüldüğünde, kendi göç geçmişi olan yabancıların tamamının etnik olarak Alman olmayanlardan oluştuğu söylenebilir. Bu yüzden kendi göç geçmişi olan yabancıların sayısındaki hızlı artış, Almanya'nın nüfusunda etnik olarak Alman olmayanların oranını arttıran bir değişimdir.

Göç geçmişi olan yabancılar kadar olmasa da (2) kendi göç geçmişi olmayan Almanların sayısında da yüksek bir artış söz konusudur. 18 yılda yüzde 78,20 artış gösteren bu nüfus, 2 milyon 319 bin kişi artarak 2 milyon 966 binden 5 milyon 285 bine yükselmiştir. Kendileri değil ebeveynlerinin göç geçmişi olan bu grupta yer alanlar, Almanya'da doğmuş oldukları için vatandaşlık statüsünü elde edenler yer alır. Doğu Avrupa'dan göç eden Almanlardan oluşan geç geri gelenlerin Almanya'da doğan çocuklarının da yer aldığı bu grupta Almanya'ya göç ederek gelen ve etnik olarak Alman olmayanların Almanya'da doğmuş olan çocukları da yer alır. Bir önceki tabloda görüldüğü üzere kendi göç geçmişi olan yabancıların sayısının, geç geri dönenlerin sayısının neredeyse beş katı olduğu düşünülürse, bu grubun büyük çoğunluğunun da etnik olarak Alman olmayanlardan oluştuğu söylenebilir.

Tablo 3.5'te yer alan diğer iki kategorinin nüfusları, önceki ikisi kadar hızlı artış göstermez. Bunlardan birincisi, daha çok geç geri dönenlerden oluşan (1) kendi göç geçmişi olan Almanlardır. 18 yılda yüzde 13,3 artış gösteren bu nüfusa, 18 yılda 633 bin kişi eklenmiştir. Böylece 2005 yılında 4 milyon 750 bin olan kendi göç geçmişine sahip Alman sayısı 2023 yılında 5 milyon 383 bine yükselmiştir. Diğer kategoride ise (4) kendi göç geçmişi olmayan yabancılar yer almaktadır. 2005 yılında 1 milyon 575 bin olan bu nüfus, 2023 yılında 245 bin artışla 1 milyon 820 bine

yükselmiştir. Artış oranının yüzde 15,5 olduğu bu grupta yer alan yabancılar, kendileri değil ebeveynleri göç geçmişine sahiptir. Almanya'da doğmuş olduklarından dolayı Alman vatandaşı olabildiklerinden, bu kategoride yer alanların sayıları çok fazla artış göstermez. Bu gruptakiler Alman vatandaşlığına geçince, (2) kendi göç geçmişi olmayan Almanlar kategorisine dahil olurlar. Bu da kendi göç geçmişi olmayan Almanların sayısının hızlı artış gösterirken, bu son kategoridekilerin sayısındaki artışın neden yavaş olduğunu açıklar.

Sonuç olarak, göç geçmişi olmayan kişilerin sayısındaki azalış ve göç geçmişine sahip kişilerin sayısındaki hızlı yükseliş Almanya nüfusunun, dolayısıyla Almanya toplumunun, giderek daha fazla göç kökenli bir nüfus veya toplum haline getirir. Bu da 2015 yılında Alman Şansölyesi Angela Merkel'in altını çizdiği Almanya'nın bir "göç ülkesi" (*Einwanderungsland*) olduğu fikrini güçlendirir. Ancak bu çalışma için bu hususun asıl anlamı ise, çalışmanın odaklandığı toplumsal grubun Almanya nüfusu içerisinde giderek daha geniş bir yer kaplamasıdır. Bunun sonucu olarak bu çalışmanın konu edindiği "yabancının siyasal katılımı" meselesi, Almanya'da giderek daha fazla kişiyi ilgilendiren bir sorun mesele haline gelir.

Tablo 3.5 Göç Geçmişine Göre Hanelerdeki Toplam Nüfus

Sayım Yılı	**Göç geçmişine göre hanelerdeki Toplam nüfus**							
	Toplam Nüfus	Göç Geçmişi Olmayanlar	Göç Geçmişi Olanlar (Geniş Anlamda)	Göç Geçmişi Olanlar (Dar Anlamda)				
				Toplam	Kendi Göç Geçmişi Olan Almanlar	Kendi Göç Geçmişi Olmayan Almanlar	Kendi Göç Geçmişi Olan Yabancılar	Kendi Göç Geçmişi Olmayan Yabancılar
	1000							
2005	80 528	66 106	14 421	14 146	4 750	2 966	4 856	1 575
2010	79 439	64 760	–	14 679	4 908	3 701	4 709	1 361
2015	80 562	63 509	–	17 053	5 005	4 323	6 386	1 339
2020	82 175	60 207	21 968	20 030	4 880	4 790	8 762	1 599
2023	83 875	58 968	24 907	23 175	5 383	5 285	10 689	1 820
- = Mevcut değil.								

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2024c)

Buraya kadar ele alınan tablolarda, Almanya'nın nüfusu ve bu nüfus içinde göç geçmişi olanların tamamına dair bilgiler yer alır. 2023 yılı itibariyle toplam sayıları 25 milyona dayanan göç geçmişi olan nüfus, aynı zamanda bu çalışmanın odaklandığı toplumsal grubu da oluşturur. Almanya nüfusunun yüzde 29,7'sini oluşturan bu toplumsal grup, siyasal katılımları önünde siyasal sistemden kaynaklı herhangi bir engel olmayan ve sadece siyasal kültürle ilişkili olan göç geçmişine sahip Almanlar (yabancı kökenli Alman vatandaşları) ile siyasal katılımları siyasal sistem tarafından engellenen ve siyasal kültür ile de ilişkili olan göç geçmişine sahip yabancılardan oluşur. Bu kısımda inceleyeceğimiz son tabloda ise, sadece siyasal katılımları siyasal sistem tarafından engellenen ve siyasal kültür ile de ilişkili olan toplumsal gruba dair veriler yer alır. Bu grup, göçmen geçmişine sahip olan toplam gruptan göç geçmişine sahip Almanlar, dolayısıyla göç geçmişi olan Alman vatandaşları çıkarıldığında elde edilecek olan ve yasaların yabancı olarak kabul ettiği nüfus grubunu ifade eder.

Aşağıda yer alan Tablo 3.6'da da görülebileceği gibi, Alman İstatistik Kurumunun verilerine göre 2023 yılı itibariyle Federal Almanya Cumhuriyetinde toplam 13.895.865 yabancı yaşamaktadır. Almanya'daki bu yabancı nüfus, kendi içerisinde her biri çeşitli hak ve imkânları beraberinde getiren veya hak ve imkânlardan mahrum bırakan farklı yasal statülere sahiptir.

Almanya'da yaşayan yabancı nüfus, hukuki statüleri açısından iki ana kategoriye ayrılır: (1) Oturum izni zorunluluğu olmayanlar ve (2) oturum izni zorunluluğu bulunanlar. Her iki kategori de kendi içinde alt gruplara ayrılırlar. Aşağıda da izah edildiği gibi, birinci kategorideki yabancıların neredeyse tamamı serbest dolaşım hakkına sahip olan AB vatandaşlarından oluştuğu için, Almanya'da yaşayan yabancı nüfus içindeki bu ayrım aslında, AB vatandaşları ve diğer ülke vatandaşları ayrımı şeklinde de okunabilir. Yabancı nüfustaki ayrım aynı zamanda siyasal katılım haklarına erişim açısından da anlam kazanır. AB vatandaşlarının Almanya'da yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmaları, ancak diğer yabancıların bu haktan mahrum kalmaları, burada dikkat çeken en önemli farktır. Bu husus sonraki başlıkta ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Tablo 3.6 İkamet Durumuna Göre 31 Aralık 2023 Tarihindeki Yabancı Nüfus

Yasal İkamet Durumu	Sayı
Toplam yabancı (Alman vatandaşlığı olmayan) nüfusu	13 895 865
1. Oturum izni gerekmeyenler	
1.1 AB hukuku kapsamında serbest dolaşım hakkı olanlar	5 360 270
1.2 Oturum izni zorunluluğundan muaf, evsiz yabancılar	9 125
2. Oturum izni gerekli olanlar	
2.1 Oturum izni olanlar	6 687 165
2.1.1 Süresiz	2 644 595
2.1.2 Süreli	4 042 570
Süreli Oturum İzni Olanlardan	
2.1.2.1 Eğitim amacıyla Oturum İzni Verilenler	254 020
2.1.2.2 İstihdam amacıyla Oturum İzni Verilenler	419 285
2.1.2.3 Uluslararası hukuk, insani ve siyasi nedenlerle Oturum İzni Verilenler	2 223 555
2.1.2.4 Ailevi nedenlerle Oturum İzni Verilenler	965 525
2.1.2.5 Özel ikamet hakları ve ulusal vize sahipleri	180 190
2.2 İkamet izni için başvuru yapanlar	700 875
2.3 Oturum izni olmayanlar	1 138 425
Oturum izni olmayanlardan	
2.3.1 İstisnai Oturum İzni/Müsamaha Edilenler (Duldung)	193 970
2.3.2 Oturum İzni Verilenler	371 985
2.3.3 İkamet Statüsü, İstisnai Oturum İzni veya Oturum İzni verilmeyenler	572 465

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2024d)

Tablo 3.6'da da görüldüğü gibi, birinci kategoride yer alan oturum izni zorunluluğu olmayanlar ikiye ayrılır: AB (Avrupa Birliği) ülkelerinden gelen ve AB hukuku çerçevesinde serbest dolaşım hakkına sahip olanlar ile AB dışından gelen ve oturum izni zorunluluğundan muaf, evsiz yabancılar. AB dışından gelip oturum izni zorunluluğu olmayanların oranı oldukça düşüktür. Sayıları sadece 9 bin 125 olduğundan oturum izni zorunluluğundan muaf, evsiz yabancılardan oluşan bu grup bir kenara bırakıldığında, birinci kategoride yer alanların neredeyse tamamını, Avrupa Birliği (AB) hukuku çerçevesinde serbest dolaşım hakkına sahip olanların teşkil ettiği söylenebilir. Dolayısıyla Almanya'da oturum izni zorunluluğu olmadan ikamet edebilme imkânının, küçük bir grup yabancı dışında sadece AB Ülkeleri Vatandaşlarının bir ayrıcalığı olduğu söylenebilir. 2023 yılı itibariyle, Avrupa Birliği sözleşmeleri çerçevesinde Almanya'da ikamet eden AB ülkeleri vatandaşlarının sayısı 5 milyon 360 bin 270'dir. Böylece Almanya'da yaşayan yabancıların yüzde 38,58'i, serbest dolaşım hakkına sahip olan AB Ülkeleri vatandaşlarından oluşmaktadır.

Almanya'da yaşayan yabancılardan oturum izni zorunluluğu olanların sayısı, 8 milyon 526 bin 465'tir. Bu da Almanya'da yaşayan yabancı nüfusunun yüzde 61,36'sına denk gelir. Ancak Almanya'da yaşayan ve oturum izni zorunluluğu olan yabancıların tamamı bu izne sahip değildir. Bu nüfus, kendi içinde oturum iznine sahip olanlar, oturum izni için başvuruda bulunanlar ve oturum izni olmayanlar şeklinde üç gruba ayrılır. Bunların 6 milyon 687 bin 165'i oturum iznine sahipken, 700 bin 875'i oturum izni için başvuruda bulunmuş olanlardan, 1 milyon 138 bin 425 kişi ise oturum izni olmadan Almanya'da yaşayanlardan oluşur. Oturum zorunluluğu olan yabancıları oluşturan bu üç kategori, sadece siyasal katılım hakları değil, sosyal katılım hakları bağlamında da farklı hak ve imkanlara sahiptirler.

Öncelikle oturum iznine sahip olan yabancılara bakıldığında, bunların da süresiz oturum sahibi olanlar ve süreli oturum sahibi olanlar şeklinde iki gruba ayrıldıkları görülebilir. Bu iki gruptan süresiz oturum sahibi olan 2 milyon 644 bin 595 kişi, Almanya'da daimî olarak ikamet etme ve çalışma hakkını elinde bulundururlar. Dolayısıyla bu kişilerin ekonomik, kültürel veya sosyal hayata katılımları açısından Alman vatandaşı olanlardan herhangi bir farkının olmadığı

söylenebilir. Ancak siyasal katılım bağlamında ele alındıklarında, bu gruptakilerin siyasal süreçlere çok kısıtlı katılım imkânına sahip oldukları ifade edilebilir. Oturum iznine sahip olan yabancılardan geriye kalan 4 milyon 42 bin 570 kişi ise süreli oturum sahibidirler. Bu kişilerin Almanya'daki ikametleri veya kalış süreleri, eğitim görme veya geçici istihdam gibi belirli bir amaçla ilişkili olduğundan, Almanya'ya gelişlerinin gerekçesi olan işlerinin bitiminde ülkelerine geri dönmek durumundadırlar.

Süreli oturum sahipleri kendi aralarında Almanya'ya gelişlerinin gerekçesine bağlı olarak 5 ayrı kategoriye ayrılırlar. Buradaki en büyük grubu; kendilerine uluslararası hukuk, insani ve siyasi nedenlerle oturum hakkı verilen 2 milyon 223 bin 555 kişi oluşturur. Bu kişiler çoğunlukla ülkelerinde tehdit altında olan, hayati tehlikesi bulunan veya başka siyasi nedenlerle ülkelerine gidemeyenlerden oluşur. Bunlara verilen süreli oturum da ülkelerine dönmelerini engelleyen şartlar ortadan kalkıncaya kadar geçerlidir. Süreli oturum sahibi olanlar arasında yer alan bir diğer büyük grup da ailevi nedenlerle oturum izni verilenlerdir. Toplam sayıları 965 bin 525 olan bu gruptakiler, kendilerinden önce Almanya'ya göç eden bir yakını (eş, baba, anne gibi) ile yeniden birleşme amacıyla Almanya'ya gelenlerden oluşur. Bunların dışında kendilerine istihdam amacıyla oturum izni verilen 419 bin 285 kişi, eğitim amacıyla oturum verilen 254 bin 020 kişi ve özel ikame hakları ve ulusal vize sahiplerinden oluşan 180 bin 190 kişi, Almanya'da süreli oturum sahibi olan diğer gruplardır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Almanya'da yaşayan ve oturum izni zorunluluğu olan yabancıların tamamı, bu izne sahip değildir. Oturum iznine sahip olmayan yabancıların 700 bin 875 kişisi, ikamet izni için başvurmuş durumdadır. Bu gruptaki yabancılar, Almanya'da ikamet etmek isteyen ancak henüz resmi bir statüye sahip olamayan kişilerden oluşur. Geriye kalan 1 milyon 138 bin 425 kişilik nüfus ise, herhangi bir oturum izni olmadan Almanya'da yaşayan yabancılardan oluşur. Almanya'daki yabancı nüfusun en dezavantajlı kesimini oluşturan bu gruptaki yabancılar, üç ayrı statüde yer alır. Kendilerine istisnai oturum izni verilen ve müsamaha edilen (Duldung) kategorisinde yer alan birinci grup, 193 bin 970 kişiden oluşur. Bu kişiler, oturum hakkına sahip olmamalarına, dolayısıyla Almanya'da

kalma hakkına sahip olmamalarına rağmen insani gerekçelerle sınır dışı edilmeyen bireylerdir. 371.985 kişiden oluşan ikinci grupta, oturum iznine sahip olmamalarına rağmen, farklı sebeplerle Almanya'da ikamet etmelerine izin verilen yabancılar yer alır. Son olarak üçüncü grupta, herhangi bir oturum izni ya da statüsü olmayan yabancılar yer alır. Sayıları 572 bin 465 olan bu gruptaki yabancılar, bütün yabancılar arasında en dezavantajlı nüfusu oluştururlar.

Son olarak yabancıların Almanya'da kalış sürelerini gösteren Tablo 3.7 ve Grafik 3.4'ün de incelenmesi gereklidir. Tablo 3.7 ve Grafik 3.4'teki veriler, Almanya'da yaşayan yabancıların ülkeye kısa veya geçici bir dönem kalmak için mi geldiklerini, yoksa ülkede kalıcı mı olduklarını gösterir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse Tablo 3.7 ve Grafik 3.4 Almanya'da yaşayan yabancıların, Simmel'in (2013, s. 529) deyimiyle bugün gelip yarın geri dönen mi, yoksa kalıcı olarak ülkede yaşayan mı olduğu sorusunun cevabını verir. Bu sorunun cevaplanması şu açıdan önemlidir. Almanya'da yaşayan yabancıların ülkede kalış süreleri ne kadar uzarsa, Alman siyasetinde alınan siyasal kararların kendi hayatlarına etkileri de o derecede artar. Bununla bağlantılı olarak, bugün gelip yarın dönen yabancı için Almanya'da siyasal katılım imkânına sahip olmanın çok fazla önem arz etmeyebileceği söylenebilir. Ancak, Almanya'ya bugün gelip yarın dönmeyen, dolayısıyla orada kalıcı olan yabancılar için aynı şey söylenemez. Dolayısıyla yabancı için siyasal katılım imkânına sahip olmak, Almanya'da kalış süresi uzadıkça daha da önemli hale gelir. Bu yüzden Almanya'da yaşayan yabancının ülkede ne kadar süredir yaşadığı konusunun da ele alınması gereklidir.

Alman İstatistik Kurumu, Almanya'da kalış sürelerine göre yabancıları altı kümeye ayırır: (1) 1 yıldan az kalanlar, (2) 1-4 yıl arası kalanlar, (3) 4-8 yıl arası kalanlar, (4) 8-15 yıl arası kalanlar, (5) 15-25 yıl arası kalanlar ve (6) 25 ve üzeri yıl kalanlar. Yabancının kalış süresini ele alındığında ne kadar süreden sonrasının kalıcılık olarak ele alınması gerektiğinin de belirlenmesi gerekir. Bunun için iki ölçüye başvurulabilir: Birincisi bir seçim döneminin uzunluğu (4 yıl), ikincisi vatandaşlığa kabul için Almanya'da geçirilmesi gereken süre (5/8 yıl).

Seçim döneminin uzunluğu şu açıdan bir ölçü olarak kabul edilebilir. Her seçimden sonra oluşturulan siyasal iradenin karar alma yetkisi, sadece bir seçim dönemiyle sınırlandırılır. Bu durum, seçme ve seçilme hakkı olan her kesin, 4 yılda bir kendi hayatını etkileyecek kararlar alma yetkisine sahip kişileri değiştirme veya bu yetkiye talip olma imkânına sahip olduğu anlamına gelir. Almanya'da 4 yıl ve üzeri süre kalan her yabancının mutlaka, kendi hayatlarını etkileyecek kararlar alma yetkisine sahip kişilerin belirlendiği bir seçim dönemine denk geldiği gerçeğinden yola çıkarak, bu süre kalıcılığın bir ölçütü olarak kabul edilebilir.

İkinci ölçü olarak da vatandaşlığa kabul için Almanya'da geçirilmesi gereken süre kabul edilebilir. Yukarıda vatandaşlık kanunu başlığında da değinildiği gibi, Alman vatandaşlığına kabul edilmek için aranan şartlardan birisi de ülkede (Vatandaşlık Testi'ni geçme ya da Almanca dil bilgisi durumunda 7, Alman eşle evli olma durumunda ise 5 yıla inmek üzere) 8 yıl ikamet etmiş olmaktır. Almanya'da 5 yıl kalan bir yabancının Alman bir eşle evlendiği takdirde Alman vatandaşı olabilme imkânına sahip olması, aynı zamanda bu sürenin bir yabancı için Alman vatandaşlarının sahip olduğu siyasal katılım haklarını elde etme için yeterli olduğu anlamına da gelir. Vatandaşlık elde etmek için yeterli olan 5 yıl kalma süresi de bu sebepten dolayı bir ölçü olarak kabul edilebilir. Özet olarak, yabancının bir seçim döneminin uzunluğuna denk gelen 4 yıl ve üzeri veya vatandaşlığa kabul için yeterli görülen 5 yıl ve üzeri süre Almanya'da yaşamış olması, Simmel'in (2013, s. 529) deyişiyle onun bugün gelip yarın giden değil, bugün gelip yarın kalan olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu değerlendirme ışığında tabloya bakıldığında Almanya'da yaşayan yaklaşık 14 milyon yabancının büyük bir bölümünün 4 yıldan fazla süredir ülkede yaşadığı, dolayısıyla ülkede kalıcı olduğu söylenebilir. Tabloda da görülebileceği gibi, 4 yıldan daha az süredir Almanya'da yaşayanlar iki kümeye ayrılır. Birinci kümede yer alan Almanya'daki kalış süresi bir yıldan az olanların sayısı 1 milyon 150 bin 620 iken, 1-4 yıl arası kalanların sayısı ise 2 milyon 935 bin 90'dır. Böylece Almanya'daki kalış süresi, bir seçim dönemi olan 4 yıldan ve vatandaşlığa kabul için gerekli olan 5 yıldan daha az olan yabancı sayısının 4 milyon 85 bin 710 olduğu görülür. Bu da Almanya'da yaşayan yabancıların sadece yüzde 29,4'ünün ülkedeki

ikametlerinin bir seçim döneminden veya vatandaşlığa kabul için gerekli olan süreden daha az olduğu anlamına gelir.

Tablo 3.7 Yabancıların Almanya'da Kalış Süresi

Kalış Süreleri	Kalış Sürelerine Göre Yabancı Nüfusu	
	Ayrı Rakamlar	Kümülatif Rakamlar
1 yıldan az	1.150.620	1.150.620
1-4 yıl arası	2.935.090	4.085.710
4-8 yıl arası	2.618.745	**9.810.155**
8-15 yıl arası	2.846.715	7.191.410
15-25 yıl arası	1.304.350	4.344.695
25 yıl ve üzeri	3.040.345	3.040.345
Toplam Yabancı Sayısı	13.895.865	13.895.865
Yabancıların Almanya'da ortalama kalış süresi	14,3	

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2024e)

Grafik 3.4 Yabancıların Almanya'da Kalış Süreleri

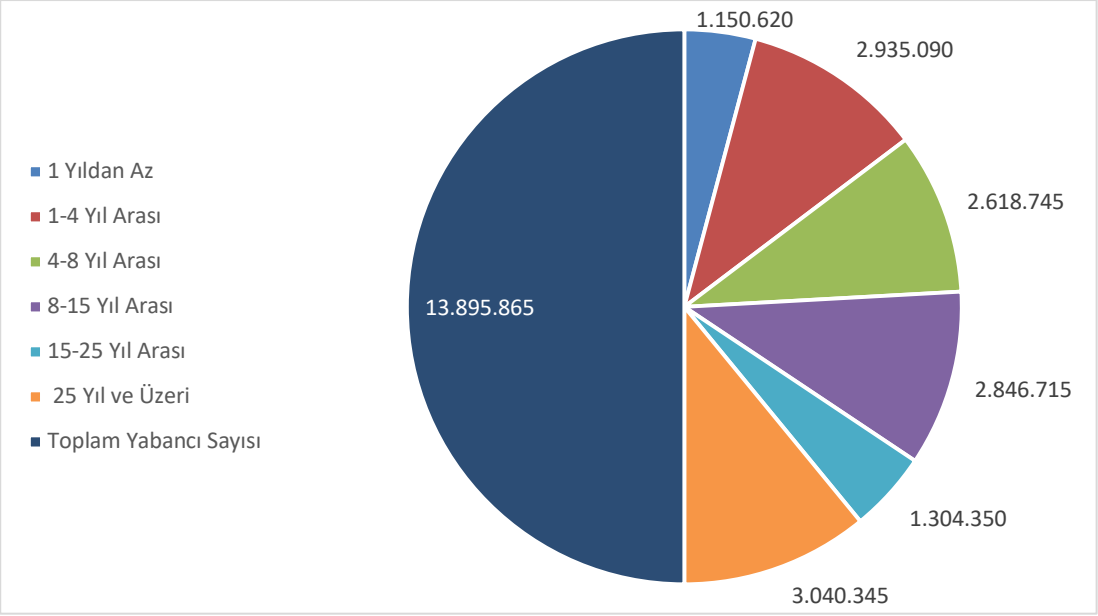

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2024e)

Sonuç olarak Almanya'da yaşayan yabancılar arasında, bir seçim döneminden veya vatandaşlığa kabul için gerekli olan süreden daha fazla süredir ülkede yaşayanların oranı da oldukça yüksektir. Zira tabloda da görülebileceği gibi 4 yıl ve üzeri süredir Almanya'da yaşayan yabancıların toplamı 9 milyon 810 bin 155'tir. Bu da yabancıların yüzde 70,6'sının 4 yıl ve üzeri süredir Almanya'da yaşadığı anlamına gelir. Tabloya detaylı bakıldığında yabancıların önemli bir bölümünün Almanya'da kalış sürelerinin daha uzun olduğu görülür. 7 milyon 191 bin 410 yabancı 8 yıl ve üzeri, 4 milyon 344 bin 695 yabancı 15 yıl ve üzeri ve nihayet 3 milyon 040 bin 345 yabancı ise 25 yıl ve üzeri süredir Almanya'da yaşamaktadır. Son olarak, Almanya'da yaşayan yabancıların bugün gelip yarın dönen değil, kalıcı oldukları ülkedeki yabancıların Almanya'da Ortalama Kalış Süresinde de görülebilir. Alman İstatistik Kurumunun verilerine göre toplam sayıları 14 milyona dayanan yabancıların Almanya'da ortalama kalış süresi, 14,3 yıldır. Sonuç olarak hem bu veri hem de Tablo 3.7 ve Grafik 3.4'teki veriler Almanya'da yaşayan yabancıların ülkede kalıcı olduklarını gösterir.

Bu başlıkta, çalışmanın odağında yer alan "Almanya'da yabancı/yabancı kökenli", Alman İstatistik Kurumu verilerine dayanan tablo ve grafikler analiz edilerek farklı yönlerden ele alınmıştır. Öncelikle, Almanya'da yaşayan yabancı/yabancı kökenlilerin ne kadar büyük bir nüfusu oluşturdukları ve bu nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının ne olduğu üzerinde durulmuştur. Daha sonra Almanya'da yaşayan yabancıların hangi hukuki statülere ne oranda dağıldıklarına bakılmıştır. Sonrasında, Almanya'daki yabancı nüfusunun yıllara göre nasıl bir gelişim gösterdiği, artış içinde mi olduğu yoksa azalış eğiliminde mi olduğu incelenmiştir. Son olarak, Almanya'da yaşayan yabancıların, ülkeye geçici bir süre için mi geldikleri yoksa ülkede kalıcı mı oldukları ele alınmıştır.

Sonuç olarak istatistiki veriler, öncelikle Almanya'da toplam 24 milyon 907 bin kişinin göçmen kökenli olduğunu ve bu sayının da Almanya'daki toplam nüfusun yüzde 29,7'sine, dolayısıyla nüfusun yaklaşık üçte birine denk geldiğini göstermektedir. Bu rakamlar öncelikle, çalışmanın odaklandığı nüfusun küçük bir azınlık olmadığı, aksine Almanya'nın nüfusunun büyük bir bölümünü teşkil ettiğini gösterir. Dahası bu rakamlar, bu çalışmanın üzerinde durduğu "yabancının siyasal

katılımı" konusunun, sadece küçük bir azınlığı değil, Almanya nüfusunun önemli bir bölümünü ilgilendirdiğini gösterir. Almanya'da yaşayan yabancıların hukuki statülere dağılımına bakıldığında, öncelikle bu nüfusun *göçmen* (*yabancı) kökenli Alman vatandaşları* ve *yabancılar* olarak iki temel gruba ayrıldığı görülür. Bu iki grup arasındaki ayrım çalışmanın üzerinde durduğu "yabancının siyasal katılımı" ile ilişkili olarak ele alındığında önem kazanır. Zira yabancı kökenli Alman vatandaşlarının siyasal katılımı sadece Alman Siyasal Kültürü ile ilişkili olarak, yabancıların siyasal katılımının ise hem Alman siyasal kültürü hem de Alman siyasal sistemi ile ilişkili olarak incelenmesi gerekir. Bunun yanında hem yabancı kökenli Alman vatandaşları hem de yabancılar kendi içinde her biri siyasal katılım bağlamında imkân ve engeller beraberinde getiren alt statü gruplarına ayrılır. Buradaki en dikkat çekici ayrım ise, yabancı nüfusun AB Ülkeleri vatandaşları ve diğer yabancılar şeklinde ayrılmasıdır. Zira AB ülkelerinin vatandaşları yerel siyasette oy kullanma hakkına sahip iken, diğerleri herhangi bir siyasal katılım imkânına sahip değildir.

Üzerinde durulan bir diğer husus da Almanya'daki yabancı nüfusunun yıllara göre nasıl bir gelişim gösterdiğidir. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Almanya'nın toplam nüfusu çok yavaş bir büyüme gösterirken, ülkedeki yabancı nüfus oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Buna karşın Almanya'da göçmen kökenli olmayanların sayısı ve bu nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da hızlı bir şekilde düşmektedir. Bu da Almanya nüfusunun giderek daha fazla heterojen hale geldiği ve daha fazla çok kültürlü bir nitelik kazandığı anlamına gelir. Dahası Almanya'da yabancı nüfusunun giderek artması, "yabancının siyasal katılımı" konusunun giderek daha fazla kişiyi ilgilendiren bir mesele haline geldiğini de gösterir. Bunun dışında, Almanya'da yaşayan yabancıların, ülkeye geçici bir süre için mi geldikleri yoksa ülkede kalıcı mı oldukları konusu da ele alınmıştır. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Almanya'ya gelen yabancılar büyük oranda ülkede kalıcı durumundadırlar. Bu da bu nüfusun Simmel'in (2013, s. 529) ifadesiyle bugün gelip yarın giden değil, bugün gelip yarın kalan niteliğinde olduğunu gösterir.

3.3. YABANCILARIN SİYASAL KATILIMI AÇISINDAN ALMAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE SİSTEMİ

Çalışmanın önceki kısımlarında, Almanya'da yabancının siyasal katılımı bağlamında Alman siyasal kültürü ve Alman siyasal sistemini değerlendirmek için temel zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikle siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör olarak yabancı kavramları detaylı şekilde ele alınmıştır. Ardından Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılımını etkileyen Alman siyasal kültürü ve onların siyasal faaliyetlerinin gerçekleştiği zemini oluşturan Alman siyasal sistemi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sonrasında da Almanya'da yabancı kökenlilerin ne kadar büyük bir nüfusa sahip oldukları, bu nüfusun kimlerden teşekkül ettiği ve yasal statülerinin dağılımı verilerek çalışma kapsamında "Almanya'da yabancı" olarak ifade edilen nüfus tanıtılmıştır. Bu başlık altında ise Alman siyasal sistemi ve Alman siyasal kültürü, Almanya'da yabancıların siyasal katılımı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyle esas itibariyle "Alman siyasal kültürü ve siyasal sistemi yabancıların siyasal katılımını ne ölçüde destekler veya engeller/zorlaştırır?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu genel sorunun cevaplanması bir dizi alt sorunun cevaplanmasını gerektirir:

- Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal faaliyetlere katılım oranı ne düzeydedir?
- Çeşitli yasal statülerdeki yabancıların siyasal katılımları arasında nasıl bir farklılık söz konusudur?
- Alman yasaları, farklı yasal statüdeki yabancıların hangi siyasal katılım faaliyetlerine izin verir, hangilerini engeller?
- Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal temsiliyetleri ne düzeydedir?
- Alman siyasal kültürü, yabancıların siyasal katılımlarına nasıl yaklaşır?

Bu çalışmanın "yabancı" olarak tanımladığı nüfus içerisinde yer alanların, Almanya'da farklı siyasal katılım hakları ve imkânlarına sahip olmaları, onların farklı yasal statülere sahip olmalarıyla ilgilidir. Aşağıda görüleceği üzere, Alman siyasal kültüründe de yabancı nüfusun siyasal katılımına ilişkin farklı yaklaşımların varlığı, yabancıların farklı yasal statülere dağılmalarıyla ilişkilidir. Bu sebeple bu

kısımda Almanya'da yabancının siyasal katılımı bağlamında Alman siyasal kültürü ve Alman siyasal sistemi hakkında yürütülen değerlendirme, Almanya'da yaşayan yabancıların sahip olduğu farklı yasal statüler baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Böylece Alman siyasal sistemi ve Alman siyasal kültürü sırasıyla (1) yabancı kökenli Alman vatandaşlarının siyasal katılımı, (2a) oturum zorunluluğu olmayan ve serbest dolaşım hakkına sahip olan AB vatandaşlarının siyasal katılımı, (2b) oturum zorunluluğu bulunan ve oturum sahibi olan yabancıların siyasal katılımı ve (3) oturum zorunluluğu bulunan ama oturum sahibi olmayan yabancıların (mülteci, sığınmacı, yasadışı göçmen) siyasal katılımı bağlamında değerlendirilmiştir. Burada Alman siyasal sisteminin ve Alman siyasal kültürünün yabancı nüfusu oluşturan her bir kategorideki yabancıların siyasal katılımına ne ölçüde izin verdiği veya katılımını ne ölçüde engellediği/zorlaştırdığı sorusuna cevap aranmıştır.

Bu değerlendirmeye geçmeden önce Almanya'da yabancıların siyasal katılımının değerlendirilmesinde hangi siyasal katılım türlerinin esas alınacağının da açıklığa kavuşturulması gerekir. İkinci bölümdeki siyasal katılım türleri başlığında görüldüğü üzere, siyasal katılım literatürü çok sayıda siyasal katılım türü sıralar. Lane (akt. Van Deth, 2003, s. 174), oy kullanma ve seçim faaliyetlerinin yanında bağış toplama, grup faaliyetleri, yetkililerle irtibat kurma ve politika yapıcılara mektup gönderme gibi faaliyetleri siyasal katılım parantezine dahil ederken Verba ve Nie (1972, ss. 46-47) ise, on üç farklı faaliyet türünü gruplara ayırarak dört siyasal katılım kategorisi elde etmişlerdir: *oy kullanma*, *seçim faaliyetleri*, *bireysel irtibat kurma* ve *kooperatif katılımı*. Parry ve arkadaşları (1992, ss. 51-54) *oy kullanma faaliyeti*, *parti kampanyaları*, *kolektif eylemler, irtibat kurma faaliyetleri, doğrudan eylem ve siyasal şiddet* gibi siyasal faaliyetlerden oluşan altılı bir tipoloji geliştirirken Milbrath ve Goel (1977, s. 11) çalışmalarında siyasal katılım türlerini iki basamakta kategorilere ayırmışlardır. Birinci basamakta siyasal katılım öncelikle *aktif, pasif destekleyici ve ilgisiz* olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Sonraki basamakta *aktif siyasal katılım* kategorisi kendi içerisinde iki gruba ayrılır. Birinci grupta *toplumsal aktivist*, *parti ve kampanya çalışmacısı*, *iletişimci*, *irtibat uzmanı* gibi katılımcı tiplerinden oluşan *geleneksel (conventional) siyasal katılım türleri* yer alırken ikinci grupta ise *protestocu* katılımcı tipinden oluşan *geleneksel olmayan (unconventional)*

katılım türleri yer alır. Birinci basamakta yer alan diğer katılımcı tipi olan *pasif destekleyici* katılımcı tipi *oy kullanan-vatansever* katılım türünden oluşurken *ilgisiz* katılımcı tipi ise *pasif ilgisiz* profilinden oluşur.

Siyasal katılım faaliyetlerini kurumsal ve kurumsal olmayan faaliyetler olarak ikiye ayıran Niedermayer'in (2005, s. 194) tipolojisi, altı farklı siyasal katılım türü içerir. Bunlardan *seçim ve oylamalara katılım, siyasal parti faaliyetlerine katılım* ile *yerel seçimler, seçim kampanyaları ve siyasetçilerle bağlantılı faaliyetler* kurumsal siyasal süreçlerle ilgili siyasal katılım faaliyetleri iken; *yasal protesto, sivil itaatsizlik ve siyasal şiddet* kurumsal olmayan siyasal katılım faaliyetlerini oluşturur. Sabucedo ve Arce (1991) ise siyasal faaliyetleri *legal* ve *illegal faaliyetler olmak üzere* iki ana kümede toparlamaktadırlar. Legal siyasal katılım faaliyetleri iki alt kümeden oluşur. Birincisinde siyasal mitinglere katılım ve başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etme gibi seçim kampanyaları süreçlerinde ortaya çıkan, etkilemeye ve ikna etmeye yönelik faaliyetler yer alırken ikinci küme ise oy kullanma, medyada yazı yazma veya görüş bildirmek, yasal gösteri ve yürüyüşler ile yasal boykot ve grevler gibi bireyin çeşitli yöntemlerle siyasete katılma imkânını yansıtan faaliyetlerden oluşur. İllegal siyasal katılım faaliyetleri de iki alt kümeye ayrılır. Birinci alt kümede özel mülkiyete zarar verme ve silahlı şiddet eylemleri gibi şiddet içeren siyasal katılım faaliyetleri yer alırken ikinci alt kümede ise boykot, izinsiz grev ve gösteriler ile trafiği engellemek gibi şiddet içermeyen illegal siyasal katılım türleri yer almaktadır.

Van Deth (2003, ss. 175-177) çalışmasında, siyasal katılım sınıflandırmalarını analiz ederek hem seçim faaliyetleri ve siyasi parti üyeliği gibi klasik siyasal katılım türleri hem de bilinçli tüketim veya trafiği engelleme gibi daha dolaylı eylemleri içeren 70'in üzerinde siyasal katılım biçimi listeler. Bu faaliyetler, benzerliklerinden yola çıkarak toplam yedi grupta toplanabilir. Buna göre (1) *seçimlerle ilgili siyasal katılım faaliyetleri* farklı siyasal düzeylerde seçimlerde oy kullanma, seçim çalışmalarına katılım, başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etme ve seçim propagandası gibi faaliyetlerden oluşurken (2) siyasal parti faaliyetleri ise siyasal partilere katılım ve siyasal parti üyeliği gibi faaliyetleri içerir. Bu ilk iki grup kurumsal ve resmi siyasal katılım türleri olarak kabul edilebilir. Kalan beş ayrı grup

ise, kurumsal olmayan ve dolaylı siyasal katılım türlerini içerir: (3) politikacılara mektup yazmak ve politikacılar, parlamento üyeleri, bürokratlar, belediye bürokratları ve medya üyeleri ile iletişim kurmak gibi faaliyetlerden oluşan iletişim veya irtibat faaliyetleri; (4) sendikalar, çiftçi dernekleri, tüketici dernekleri, göçmen dernek ve kuruluşları, dini organizasyonlar, kadın örgütleri gibi siyasal parti dışı kuruluşlar bünyesinde yürütülen kolektif ve örgütlü faaliyetler; (5) protesto olayları, imza kampanyası, izinli gösteri düzenleme, grev, ürün boykotu gibi şiddet içermeyen yasal faaliyetler ve trafik bloke etme, fiziksel şiddet, mülke zarar vermek, binaları işgal etmek ve yasadışı protesto eylemleri gibi şiddet içeren yasadışı faaliyetlerden oluşan protesto faaliyetleri; (6) hayır kurumları, çevre örgütleri, hayvan koruma kuruluşları, insani yardım veya insan hakları kuruluşları, engelli dernekleri ve emekliler dernekleri gibi kuruluşlar bünyesinde yürütülen gönüllü faaliyetler ve (7) spor kulüpleri, açık hava etkinlikleri ve gençlik dernekleri gibi kuruluşlar bünyesinde yürütülen boş zaman faaliyetleri Van Deth'in listelediği siyasal katılım türleri arasında yer almaktadır.

Diğer taraftan literatürde siyasal katılım türleri arasında bazı ayrımların veya karşıtlıkların da söz konusu olduğu görülür. Legal-illegal, kurumsal-kurumsal olmayan veya geleneksel-geleneksel olmayan bu ayrımlardan bazılarıdır. Bu çalışmada hangi siyasal katılım türlerinin esas alınacağının belirlenmesinde bu ayrımların da göz önüne alınmasında fayda vardır. Yukarıda birinci bölümde ayrıntılı şekilde açıklandığı gibi, Decker ve Lewandowsky (2013, ss. 36-38) çalışmalarında, ilgili literatürden yola çıkarak siyasal katılım tipleri arasında sekiz farklı ayrım türü ortaya koymuşlardır. Buna göre siyasal katılım türleri arasında (1) kanun tarafından çerçevesi çizilmiş ve çizilmemiş katılım; (2) kanuna uygun (kanuni, yasal, legal) ve aykırı (gayrikanuni, kanunsuz, yasadışı, illegal) katılım; (3) meşru ve gayri meşru katılım; (4) geleneksel (konvansiyonel) ve geleneksel olmayan (konvansiyonel olmayan) katılım; (5) yukarıdan ve aşağıdan kaynaklı katılım; (6) sorun ya da protesto odaklı ve parti düzeyinde aktif destekleyici katılım; (7) doğrudan ve dolaylı katılım ile (8) geniş ve seçici katılım ayrımları söz konusudur.

Görüldüğü üzere siyasal katılım literatüründe bazı siyasal faaliyet grupları belirginleşir. Seçime yönelik siyasal katılım faaliyetleri, siyasal parti çatısı altında

yürütülen siyasal katılım faaliyetleri, iletişim odaklı siyasal katılım faaliyetleri veya protesto etmeye yönelik siyasal katılım faaliyetleri literatürde öne çıkan siyasal katılım faaliyetlerinin farklı türlerini oluşturmaktadırlar. Bunun yanında, siyasal katılım literatüründe farklı türde ve niteliklerde çok sayıda siyasal faaliyetin, siyasal katılım olarak listelendiği de görülebilir. Dikkat çekici olan husus ise, aslında siyasal faaliyet olarak sınıflandırılması bile zor olan bazı faaliyetlerin, literatürde siyasal katılım olarak kabul edilmesidir. Faaliyet alanları olarak birbirinden farklılaşmaları, çok fazla sayıda katılım türünün var olması ve bunların bazılarının doğrudan siyasal faaliyet olarak tanımlanamaması, çalışmada esas alınan siyasal katılım türlerinin belirlenmesini, dolayısıyla bazılarının da göz ardı edilmesini gerekli kılar.

Bu çalışmada esas alınan ve göz ardı edilen siyasal katılım türlerinin belirlenmesinde birkaç kriter göz önünde tutulmuştur. Öncelikle esas alınan siyasal katılım türlerinin istatistiki olarak kayıt altına alınan; güvenilir istatistiki veriler, raporlar veya benzeri yöntemlerle izlenebilir, ölçülebilir ve farklı yönlerden karşılaştırılabilir (zamana göre, farklı nüfus gruplarına göre) olmaları gereklidir. Böylece belirlenen siyasal katılım türlerine erişimde hem yabancı olanlar ve olmayanlar arasında hem de farklı yasal statüdeki yabancıların kendi aralarında bir farklılığın olup olmadığı analiz edilebilir. Söz gelimi bu kritere göre katılım oranı istatistiki rakamlarla kesin olarak bilinebilen oy kullanma geçerli olurken, katılım oranının ölçülmesi zor olan (kesin sayılarla ölçülemeyen) yürüyüşlere katılmak, duvarlara slogan yazmak gibi eylemler geçersiz kabul edilmektedir.

İkincisi yabancıların tamamının erişimine açık olmayan, elde edilmesi vatandaşlık statüsüne sahip olmak gibi, siyasal sistem tarafından şart koşulan ve aynı zamanda siyasal sistem tarafından sağlanan bazı kriterlere bağlı olan faaliyetlerin esas alınması gereklidir. Mesela literatürde siyasal katılım türü olarak listelenen faaliyetlerden olan *ürün boykot etmek* veya *siyasi içerikli gazete yazıları okumak* gibi siyasal aktiviteler, yasal statü fark etmeksizin herkesin herhangi bir engelle karşılaşmadan gerçekleştirebileceği faaliyetlerdir. Bu siyasal katılım tipleri çoğunlukla, demokratik hiçbir siyasal otorite veya siyasal sistem tarafından engellenmesi veya kısıtlanması zaten söz konusu olmayan temel insan hakları niteliğindeki siyasal faaliyetlerdir. Temel insan hakları niteliğinde oldukları için

dokunulmaz olarak da kabul edilen bu siyasal katılım tiplerinin esas alınması, Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürünü değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmanın yürüttüğü tartışmaya uygun düşmeyecektir. Buna karşın seçimlerde aday olmak gibi hem siyasal sistem tarafından sınırlandırılan hem de siyasal kültür tarafından etkilenen faaliyetler, bu çalışmanın yürüttüğü tartışmaya uygun olduklarından esas alınmıştır. İlk iki kriterle ilişkili olarak, çalışmada esas alınan siyasal katılım faaliyetlerinin seçim yasası, vatandaşlık yasası veya dernekler yasası gibi çeşitli yasa ve kanunlar tarafından düzenlenmiş ve çerçevesi çizilmiş olmaları gereklidir. Bu faaliyetler Alman siyasal sisteminin bir parçası olan yasa ve kanunların yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştıklarını görme imkânı verirler. Seçim yasası tarafından kimlerin dahil olabileceğinin belirlendiği *oy kullanma hakkı* veya dernekler yasası tarafından şartları belirlenen *dernek kurma hakkı* gibi siyasal katılım türleri bu bağlamda esas alınan siyasal katılım türlerine örnek olarak gösterilebilir.

Bu kriterlere dayanarak şu siyasal faaliyet tipleri bu çalışmada esas alınmıştır: farklı siyasal düzeylerde oy kullanmak, seçimlerde veya siyasal konumlarda aday olmak, parti üyeliği, parti kurullarında görev almak, parti yönetimlerinde yer almak, resmi görevlerde yer almak (resmi kurumlarda görevler, yöneticilik, bakanlık vs.), dernek ve siyasal örgüt kurmak ve bunlara üye olmak. Bu siyasal katılım faaliyetleri beş kategoride bir araya getirilebilir:

(1) Oy Kullanma: Seçimlere yönelik siyasal faaliyetler, farklı siyasal düzeylerde oy kullanma
(2) Aday Olma: Seçimlerde veya siyasal konumlarda aday olma, temsil etme ve edilme
(3) Parti Faaliyetleri: Siyasal parti çatısı altında siyasal faaliyet yürütme, parti üyeliği, parti kurullarında görev alma, parti yönetimlerinde yer alma
(4) Kamu Görevleri: Kamu görevlerinde yer alma, resmi görevlerde yer alma (resmi kurumlarda görevler, yöneticilik, bakanlık vs.)
(5) STK Faaliyetleri: Dernek ve vakıf faaliyetleri, dernek, vakıf ve siyasal örgüt kurmak ve bunlara üye olmak

Bunların dışında özellikle toplanma ve gösteri düzenleme gibi farklı yasa ve kanunlara konu olmuş siyasal katılım türleri de yasa ve kanunların yabancıların siyasal katılımına yaklaşımını analiz etmek için ele alınmıştır.

Bu çalışmada esas alınan ve beş farklı kategoride bir araya getirilen siyasal katılım türlerini, yukarıda özetlenen Decker ve Lewandowsky'nin (2013, ss. 36-38) sekizli sınıflandırmaları bağlamında da ele almak mümkündür. Buna göre bu çalışmada, ilk üç ayrımın çalışmaya uygun tarafları olan (1) *kanun tarafından çerçevesi çizilmiş*, (2) *kanuna uygun (kanuni/yasal/legal)* ve (3) *meşru* niteliklerini taşıyan siyasal katılım türleri esas alınmıştır. Buna bağlı olarak (1) *kanun tarafından çerçevesi çizilmemiş*, (2) *kanuna aykırı (illegal)* ve (3) *gayrı meşru* nitelikte olmayan siyasal katılım faaliyetleri de dışarıda bırakılmaktadır. Sonraki beş ayrım ise şunlardır: (4) geleneksel (konvansiyonel) ve geleneksel olmayan (konvansiyonel olmayan) katılım; (5) üstten ve aşağıdan kaynaklı katılım; (6) sorun ya da protesto odaklı ve parti düzeyinde aktif destekleyici katılım; (7) doğrudan ve dolaylı katılım ile (8) geniş ve seçici katılım. Çalışmada bu beş ayrım bağlamında bir dışarıda bırakma söz konusu değildir.

Yukarıda söz edilen kriterlerden hareketle çalışmada esas alınan siyasal katılım türlerine dair iki ön kabulün de altını çizmek gerekir. Öncelikle çalışmada esas alınan siyasal katılım faaliyetlerinin yabancılar tarafından talep edilen, rağbet gören veya önem verilen faaliyet türleri oldukları kabul edilir. İkinci olarak bu siyasal katılım faaliyetlerinin yabancılar için prestij getiren, hak ve yetkilere erişim imkânı veren ve bunların kullanımının yolunu açan, yabancılar için menfaat içeren, yabancıların toplumsal katılımını sağlayan faaliyetler oldukları varsayılmaktadır. Bu iki ön kabulün Alman siyasal sistemi ve Alman siyasal kültürü ile yabancıların kesişiminde görünür olduğu söylenebilir. Alman siyasal sistemi siyasal katılım faaliyetlerini yasa ve kanunlarla bazıları için erişime açarken, bazılarını da dışarda bırakmaktadır.

Siyasal sisteme benzer şekilde Alman siyasal kültüründe de siyasal katılım faaliyetlerinin bütün yabancılara açık olmaması ve bazı şartlara bağlı olarak erişilebilir olması gerektiği yaklaşımından söz edilebilir. Dolayısıyla hem siyasal

sistemde hem de siyasal kültürde siyasal katılım faaliyetlerinin, yabancılara karşı muhafaza edilmesi gereken bir mülkiyet alanı olarak görüldüğü iddia edilebilir. Diğer taraftan Almanya'da yaşayan yabancılar arasında, yasal statü fark etmeksizin siyasal katılım haklarının bütün yabancılar için erişilebilir olması gerektiği düşüncesinin belli bir hâkimiyet ve yaygınlığa sahip olduğu söylenebilir. Öyleyse özellikle belli siyasal katılım faaliyetleri, karşı taraftan bakıldığında yabancıların elde etmek istedikleri bir mülkiyet alanı olarak düşünülebilir. Bu iki ön kabulden yola çıkarak bu çalışmada bütün siyasal katılım türlerinin değil; hususen Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürü tarafından yabancılardan korunmaya çalışılan, yabancılar tarafından da erişilmek istenen siyasal katılım faaliyetlerinin esas alınacağını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla ne Alman siyasal sisteminin ne de Alman siyasal kültürünün yabancılara karşı muhafaza etme çabası içinde olmadığı, dolayısıyla yabancıların erişimine zaten açık olan; diğer taraftan da yabancılar için de menfaat içermeyen, prestij getirmeyen ve onlara hak ve yetkilere erişim imkânı vermeyen, ve bu yüzden de yabancılar tarafından daha az talep edilen ve daha az rağbet gören siyasal katılım faaliyetleri bu çalışmanın ilgi alanına girmezler.

Son olarak bir hususun daha altını çizmek gerekir. Aşağıda detaylı olarak görüleceği gibi, ele alınan bütün siyasal katılım faaliyetlerinde geçerli olmak üzere, yabancıların siyasal katılımı, etnik Almanların siyasal katılımına göre daha düşüktür. İkinci bölümdeki "Alman Siyasal Kültürü" başlığında da görüleceği üzere Alman siyasal kültürünün en belirgin özelliklerinden birisinin siyasetten uzak durmak olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, yabancı kökenlilerin çekingen bir siyasal kültüre sahip olan Almanlardan bile daha az siyasal katılım göstermeleri, basitçe yabancıların siyaset karşısındaki ilgisizlikleriyle açıklanamaz. Nitekim mevcut bazı çalışmalar yabancıların siyasete gösterdikleri ilginin etnik Almanların siyasete ilgisinden daha az olmadığını ortaya koymuştur (Müssig ve Worbs, 2012). Bu yüzden yabancıların siyasete katılımlarının düşük olmasının, onların siyasete ilgilerinin az olmasıyla veya siyasetten uzak durmalarıyla değil, daha çok Alman siyasal kültürü ve siyasal sisteminden kaynaklı engelleme ve zorlaştırmalarla açıklanabileceğini varsayar. Aşağıda Alman siyasal sistemi ve kültürünün yabancıların oluşturduğu farklı alt nüfus gruplarının siyasal katılımlarını nasıl

engellediği veya zorlaştırdığı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Alman siyasal sistemi ve kültürünün yabancıların siyasal katılımını nasıl etkilediği dört grup üzerinden ayrı ayrı ele alınmıştır: (1) yabancı kökenli Alman vatandaşları, (2) oturum zorunluluğu olmayan yabancılar (AB vatandaşları), (3) oturum zorunluluğu bulunan ve oturum sahibi olan yabancılar (denizen) ve (4) oturum zorunluluğu bulunan ama oturumu olmayan yabancılar. Bu gruplarda da siyasal katılımın özellikle (a) oy kullanma, (b) aday olma ve (c) dernek-vakıf faaliyetleri boyutlarına bakılmıştır.

3.3.1. Yabancı Kökenli Alman Vatandaşlarının Siyasal Katılımı

Almanya'da yaşayan yabancıların sahip olduğu yasal statüler arasında siyasal katılım haklarına erişim açısından en avantajlı olanı vatandaşlıktır. Çünkü yabancı kökenli olsa da Alman vatandaşlığı statüsüne sahip her kişi Alman olarak kabul edilir ve etnik Almanlar dahil herhangi bir Alman vatandaşıyla aynı haklara sahip olur. Bu yüzden Alman vatandaşlığına sahip olan yabancılar tam ve eksiksiz siyasal katılım hakkına sahiptirler.

Bir önceki başlıkta yer alan Grafik 3.3'te de görülebileceği üzere, Alman vatandaşlığına sahip olan yabancıların sayısı (göç geçmişi olan Almanlar) 12,4 milyondur. Aynı zamanda yabancı kökenli Alman vatandaşı olarak da tanımlanan bu grup kendi içerisinde farklı alt kategorilerden oluşur. Yine önceki başlıkta yer alan Tablo 3.4'te de görülebileceği üzere yabancı kökenli Alman vatandaşları öncelikle *kendi göç geçmişi olan* (5 milyon 383 bin) ve *kendi göç geçmişi olmayan Almanlar* (7 milyon 16 bin) şeklinde iki alt kategoriye ayrılır. Bu iki kategoriden kendi göç geçmişi olan Alman vatandaşları, "Rusya Almanları" (Russlanddeutsche) olarak da anılan *geç geri dönenler* (2 milyon 712 bin), *vatandaşlığa kabul edilenler* (2 milyon 165 bin), *evlat edinenler* (75 bin) ve *yurtdışında Alman olarak doğup Almanya'ya göçle gelenler* (431 bin) şeklinde dört ayrı gruptan oluşmaktadır. Kendi göç geçmişi olmayan yabancı kökenli Almanlar ise *Alman olarak doğanlar* (6 milyon 308 bin), *vatandaşlığa kabul edilenler* (693 bin) ve *evlat edinenler* (15 bin) olmak üzere üç ayrı gruptan oluşmaktadır. Sonuç olarak tam ve eksiksiz siyasal katılım hakkı

bulunan ve toplam sayıları 12,4 milyon olan yabancı kökenli Almanlar farklı alt gruplardan oluşmaktadır.

Tam ve eksiksiz siyasal katılım haklarına sahip olmak, siyasal katılımı da büyük oranda etkiler. Müssig ve Worbs'un (2012, s. 20) başka çalışmalara referansla aktardıkları şekliyle, yabancıların kendi aralarında farklı siyasal haklara sahip olmaları, onların siyasal katılım davranışlarında da kendini gösterir. Örneğin yasalar tarafından verilen siyasal katılım hakları, yabancıların siyasal katılım davranışları üzerinde de pozitif etki sağlar. Dolayısıyla yabancıların sahip oldukları yasal siyasal katılım haklarının fazla olması onların daha fazla siyasal katılım göstermelerini sağlarken, bu hakların kısıtlı olması da onların siyasal faaliyetlere katılımlarını olumsuz etkileyebilir. Bu yüzden Alman vatandaşlığına sahip olan ve daha fazla siyasal katılım hakkı olan yabancılar, vatandaşlık statüsüne sahip olmayanlara oranla daha fazla siyasal katılım gösterirler.

Alman vatandaşlığı statüsüne sahip olan yabancıların siyasal katılımında, Alman siyasal sisteminden kaynaklı engel söz konusu değildir. Çünkü vatandaşlık statüsü, özellikle oy kullanmak veya bir siyasal konum için aday olmak gibi kurumsal siyasal katılım türleri için esas şart olarak işlev görür. Dolayısıyla bahsi geçen siyasal katılım türlerine dahil olmak konusunda vatandaşlık statüsünü elde etmiş olan yabancılar her Alman vatandaşı ile aynı haklara sahiptir. Ancak bu durum, yabancı kökenli Almanların siyasal süreçlere katılımının tamamen sorunsuz olduğu veya onların siyasal süreçlere katılımda hiçbir engel ve zorlukla karşılaşmadıkları anlamına gelmez. Vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancılar, siyasal süreçlere katılımda Alman siyasal kültüründen kaynaklı zorluklar ve engellerle mücadele etmek zorundadırlar. Aşağıda bu zorluklar detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere toplam nüfusun 83 milyon 875 bin olduğu Almanya'da, 12,4 milyon Alman vatandaşı göç geçmişine sahiptir. Yabancı kökenli Alman olarak da tanımlanan bu nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise, yüzde 14,8'dir. Almanya'da gerçekleştirilen son seçim olan 26 Eylül 2021 seçimlerinde Almanya'da toplam 8 milyona yakın göçmen kökenli vatandaşın oy

kullanma hakkına sahip olduğu görülür. Bu da ülkedeki toplam seçmen sayısının yüzde 13'ünden fazlasına denk gelir (Alman İstatistik Kurumu, 2021).

Burada, birincisi siyasal süreçlere katılımları önünde herhangi bir engel olmayan bu nüfusun seçimlere yeterince katılım gösterip göstermedikleri ve ikincisi yeterince temsil edilip edilmedikleri sorularının cevaplanması gerekir. Bunun için öncelikle bu nüfusun seçimlere katılım oranına bakmakta fayda vardır. Aşağıda yer alan Tablo 3.8'de yıllara göre Almanya'da toplam seçmen sayısının yanında yabancı kökenli seçmen sayısı ve oranı verilmiştir. Almanya'daki yabancı kökenli seçmenlerin toplam seçmenler içinde ne kadar büyük bir orana denk geldiklerini gösteren bu veriler, yabancıların seçimlere ne oranda katılım gösterdikleri hususunun yanında hem seçimlerdeki adaylık sürecinde hem de Federal Meclise seçilen milletvekilleri arasında yeteri kadar temsil edilip edilmedikleri tartışması için zemin oluşturmaktadır. Ancak 1990-2021 yılları arasında gerçekleştirilen seçimleri esas alan bu tabloda tüm yıllara ait veriler yer almamaktadır. 2002, 2005, 2009, 2013, 2017 ve 2021 seçimlerine ait tüm veriler elde edilirken diğer yıllarda yapılan seçimlere dair verilere ulaşılamamıştır. Buna karşın, bu çalışmanın ekleri arasında yer alan EK 3'deki tabloda da görülebileceği üzere Almanya'da etnik Almanların nüfus içerisindeki oranı sürekli bir düşüş gösterirken yabancı kökenli Alman vatandaşlarının sayısı ve toplam nüfus içerisindeki oranı ise sürekli şekilde yükselmektedir. Bu husus göz önüne alındığında, yabancı kökenli seçmen sayısı ve oranındaki artışın verileri elde edilemeyen bu yıllarda da devam ettiğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

Tablo 3.8'e bakıldığında iki temel hususun dikkat çektiği görülebilir. Öncelikle Almanya'da toplam seçmen sayısının 1990 yılından 2021 yılına kadar neredeyse hiç değişmediği görülür. Toplam seçmen sayıları 2009'a kadar çok sınırlı bir artış gösterirken, o yıldan sonra da yine çok sınırlı bir azalışın yaşandığı görülebilir. 1990 yılında 60,44 milyon olan seçmen sayısı, 2009 yılındaki seçimlerde 62 milyonun biraz üstüne çıkarken 2021 yılındaki son seçime gelindiğinde ise 59,5 milyona gerilemiştir. Bu da 21 yıllık süreçte toplam seçmen sayısında sadece 1 milyon 330 bin kişilik bir azalışın yaşandığı anlamına gelir.

Tablo 3.8 Almanya'da Toplam ve Yabancı Kökenli Seçmen Sayıları

Seçim Yılı	Toplam Seçmen Sayısı (Milyon)	Yabancı Kökenli Olmayan Seçmen Sayısı (milyon)	Yabancı Kökenli Seçmen Sayısı (Milyon)	Yabancı Kökenli Seçmen Oranı (%)
1990	60,44	v.y.	v.y.	v.y.
1994	60,45	v.y.	v.y.	v.y.
1998	60,76	v.y.	v.y.	v.y.
2002	61,43	v.y.	3,5	5,7
2005	61,87	56,86	5,1	8,1
2009	62,17	56,57	5,6	9,0
2013	61,95	56,11	5,8	9,4
2017	61,69	55,39	6,3	10,2
2021	59,51	51,65	7,9	13,2

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2021; Alman Seçim Kurulu, 2009, 2013, 2024a; Blätte, 2015; Gyamerah, Lagodny, Leininger ve Yıldırım-Caliman, 2021, s. 6)

Dikkat çeken ikinci ve bu çalışma açısından daha önemli husus ise yabancı kökenli seçmen sayısındaki değişimdir. Tabloda verileri elde edilen yıllara dair rakamlarda da görüleceği üzere zaman içerisinde yabancı kökenli seçmen sayısında sürekli bir artış gözlenir. Söz gelimi 2002 yılında 3,5 milyon olan yabancı kökenli seçmen sayısı, 2013 yılında 5,8 milyona, 2021 yılına gelindiğinde ise 8 milyon civarına ulaşmıştır. Bu artış eğilimine karşın toplam seçmen sayısında neredeyse hiç değişimin olmadığı göz önüne alındığında yabancı kökenli seçmenlerin oranının da sürekli bir yükseliş gösterdiğini tahmin etmek zor olmaz. Tabloda da görülebileceği üzere 2002 yılında yüzde 5,7 olan yabancı kökenli seçmen oranı 2017 yılında bunun neredeyse iki katına denk gelecek şekilde yüzde 10,2'ye ulaşmıştır. 2021 yılındaki son seçimde ise yabancı kökenli seçmen oranı daha da yükselmiştir. Bu seçimlerdeki oran ise yüzde 13'e ulaşmıştır. Bunun da ötesinde gelecek yıllardaki seçimlerde yabancı kökenli seçmen sayısı ve oranlarının daha da artacağı söylenebilir. Zira 2021 yılı itibariyle oy kullanma hakkına sahip olmayan çocuklar ve gençler arasında da

göçmen kökenlilerin oranı oldukça yüksektir. Eldeki verilere göre 2021 yılında Almanya'da beş yaşın altındaki tüm çocukların yaklaşık yüzde 40,4'ü göçmen kökenlidir (Wüst, 2022).

Burada öncelikle, sürekli bir artış gösteren yabancı kökenli seçmenlerin seçimlere ne oranda katılım gösterdikleri sorusunun cevaplanması önem arz eder. Alman İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2021 seçimlerinde Almanya'da seçimlere genel katılım oranı yüzde 76,5 düzeyindedir. Ancak istatistik kurumu, göçmen kökenli Almanlar dahil alt nüfus gruplarının seçimlere katılımına dair herhangi bir resmi veri paylaşımında bulunmamaktadır. Alt nüfus gruplarının seçimlere katılımına dair veri paylaşımındaki bu eksiklik, başka çalışmalarda da dile getirilir (Müssig ve Worbs, 2012, s. 12; Wüst ve Faas, 2018, s. 10). İstatistik kurumunun verilerindeki bu eksiklik, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranı konusunda, seçim sonrası araştırmaları gibi sayıları çok fazla olmayan diğer çalışmaların verilerine başvurmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışmalar, yani yabancı kökenli Almanların seçim davranışlarını konu edinen bilimsel çalışmalar ise son derece sınırlıdır ve daha çok son dönemlerde yaygınlaşmıştır (Wüst, 2003). Bu yüzden Almanya'da gerçekleştirilen eski tarihli seçimlere dair pek az veri bulunurken, yakın tarihteki seçimlere dair bilgilere ulaşmak daha mümkündür.

Bu çalışmalardan biri olan ve Uyum ve Göç Uzmanları Kurulu tarafından (Sachverständigenrat für Integration und Migration- SVR) 2022 yılında yayımlanan "2022 Uyum Barometresi"nde de (SVR, 2022, ss. 22-23) görüleceği üzere, bütün nüfus kesimlerinin seçimlere katılım oranı aynı düzeyde değildir. Sandık başında yapılan anketlere dayanan bu araştırma, 26 Eylül 2021 tarihindeki seçimlere genel katılım oranını yüzde 85,9 olarak tespit etmiştir[1]. Ancak rapora göre göç geçmişine

[1] Raporda da dikkat çekildiği şekliyle resmi veriler, 2021 seçimlerine yüzde 76,4 oranında katılımın olduğunu göstermektedir (Alman Seçim Kurulu, 2024b). Ancak bu raporun dayandığı anket sonuçları seçmen katılımını yüzde 9,3 fazla göstermektedir. Raporu hazırlayanlara göre anketlerde katılım oranlarının olduğundan fazla görülmesi sıklıkla görülür ve sosyal arzu edilebilirlikle ilişkilendirilebilir. Müssig ve Worbs (2012, s. 31) da seçimlere katılıma dair sonradan yapılan saha araştırmalarında genellikle gerçek seçimlerden daha pozitif bir katılım resminin ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Başka bir çalışmaya göre (Arsu v.d., 2017, s. 5) ise bu fark, seçimlerde oy kullananların

sahip olan Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranı, göçmen kökenli olmayan (etnik) Almanların seçimlere katılım oranıyla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Göç geçmişi olmayan Almanların seçimlere katılım oranı yüzde 87,9 iken, yabancı kökenli Alman vatandaşlarının yüzde 70,4'ü seçimlere katılım göstermiştir. Bu da yabancı kökenli Alman vatandaşlarının, göç geçmişi olmayan Alman vatandaşlarına göre seçimlere yüzde 17,5 oranında daha az katıldığını gösterir.

Aynı raporda (SVR, 2022, ss. 22-23) kökeni AB ülkelerine dayanan Alman vatandaşları, Doğu Avrupa'dan Almanya'ya göç eden etnik Almanlar (Geç Geri Dönenler), kökeni AB dışındaki ülkelere dayanan Alman vatandaşları ve Türkiye kökenli Alman vatandaşları gibi alt nüfus gruplarının seçimlere katılım oranlarına da yer verilir. Rapora göre hem kökeni AB ülkelerine dayanan Alman vatandaşlarının (yüzde 77,3) hem de Geç Geri Dönen Almanların (yüzde 71,9) seçimlere katılım oranları, diğer bütün yabancı kökenli Almanların seçimlere katılım oranlarından daha yüksektir. Kökeni AB dışındaki ülkelere dayanan yabancıların seçimlere katılım oranı yüzde 66,3 iken, Türkiye kökenli Alman vatandaşları yüzde 61,9 ile seçimlere en az katılım gösteren alt nüfus grubunu oluşturur. Sonuç olarak raporda da belirtildiği üzere, farklı kökene sahip alt nüfus gruplarının seçimlere katılımları arasındaki bu farklılık hem bir meşruiyet sorununa işaret etmekte hem de katılımı az olan nüfus gruplarının menfaatlerinin mecliste daha az temsil edilmesine yol açmaktadır.

Yabancı kökenli Almanlar, önceki seçimlerde de etnik Almanlara göre daha düşük katılım göstermiştir. Aşağıda yer alan Tablo 3.9'da farklı çalışmalardan yola çıkılarak, 2021 ve öncesi seçimlerde hem bütün seçmenlerin hem de göç geçmişine sahip olan ve olmayan alt nüfus gruplarının seçimlere katılım oranları verilmiştir. Tabloda bunun yanında, iki alt nüfus grubunun seçimlere katılım oranları arasındaki fark da yer almaktadır. Böylece yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranlarının yabancı kökenli olmayan Almanların seçimlere katılım oranından ne kadar düşük olduğu da görülebilir.

---

oy kullanmayanlara göre bu tür anket çalışmalarına katılmaya daha istekli olmalarıyla açıklanabilir.

Tablo 3.9 Seçimlere Katılım Oranları

Seçim Yılı	Genel Katılım Oranı *(Alman Seçim Kurulu Verileri)*[2]	Göç Geçmişi Olmayanların Katılım Oranı *(Farklı Saha Araştırmalarının Verileri)*	Göç Geçmişi Olanların Katılım Oranı	Fark
1990	77,8	v.y.	v.y.	v.y.
1994	79,0	v.y.	v.y.	v.y.
1998	82,2	v.y.	v.y.	v.y.
2002	79,1	86,2	73,8	12,4
2005	77,7	83,0	80,8	2,2
2009	70,8	81,5	72,3	9,2
2013	71,5	87,2	74,6	12,6
2017	76,2	85,8	65,0	20,5
2021	76,4	87,9	70,4	17,5

Kaynak: (Alman Seçim Kurulu, 2024b; Arsu v.d., 2017; Guill, Schneider, Tonassi ve Wittlif, 2020; Müssig ve Worbs, 2012, ss. 31-32; SVR, 2022).

Tabloda da görüldüğü gibi 2005 seçimleri dışındaki bütün seçimlerde yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranı hem yabancı kökenli olmayan Alman vatandaşlarının katılım oranından hem de genel katılım oranından düşüktür. 2005 ise, iki alt nüfus grubunun seçimlere katılım oranlarının birbirine en yakın olduğu yıldır. Bu yıl yapılan seçimlerde genel katılım oranı yüzde 82,7 iken göç geçmişine sahip olmayan Almanların katılım oranı yüzde 83,0, göçmen kökenli Almanların katılım oranı ise yüzde 80,8 olarak ölçülmüştür. Böylece göçmen kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranı ile genel katılım oranı arasındaki fark

[2] Bir önceki dipnotta 2021 seçimleri için dikkat çekildiği gibi anketlerde seçimlere katılım oranlarının olduğundan fazla çıkması sıklıkla görülen bir durumdur. Dolayısıyla seçimlere katılım oranları konusunda resmi rakamlar ile anket sonuçları arasındaki farklılık 2021 öncesi seçimler için de söz konusudur. Bu yüzden Alman seçim kurulunun verileri diğer anket sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde 5 ila 10 puanlık bu fark akılda tutularak okunmasında fayda vardır.

yüzde 1,9 iken göç geçmişine sahip olmayan Almanların katılım oranı ile fark yüzde 2,2 olarak tespit edilmiştir.

2005 seçimleri bir kenara bırakıldığında, diğer bütün seçimlerde yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere hem tüm seçmenlerden hem de yabancı kökenli olmayan Almanlardan daha az katılım gösterdikleri görülebilir. Seçimlere genel katılım oranının yüzde 80,9 olarak ölçüldüğü 2009 yılında yabancı kökenli olmayan Alman vatandaşları ile yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranları arasındaki fark yüzde 9,2 iken, 2002 ve 2013 yıllarındaki seçimlerinde yüzde 12 civarında bir fark görülür. 2017 seçimlerinde ise bu farkın çok daha fazla olduğu dikkat çeker. Bu seçimlerde yabancı kökenli olmayan Almanların seçime katılım oranı yüzde 85,8 iken yabancı kökenli Almanların sadece yüzde 65'i seçimlerde oy kullandıklarını ifade etmişlerdir. Böylece iki alt nüfus grubunun seçimlere katılım oranları arasındaki fark yüzde 20,5 gibi yüksek bir orana tekabül eder. Son seçim olan 2021 seçimlerinde bu farkın yüzde 17 civarında olduğu da göz önünde bulundurulursa, yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranlarının düşüşünün kalıcılaşma eğiliminde olduğu da söylenebilir.

Sonuç olarak, Tablo 3.9'da da görüldüğü üzere hem 2021 seçimlerinde hem de önceki seçimlerde yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranlarının düşük olduğu söylenebilir. Bu noktada onların seçimlere katılım oranlarının düşük olmasının neyle ilişkili olduğuna bakılması gerekir. Öncelikle yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere daha az katılım göstermelerinin, onların siyasete dolayısıyla seçimler ve diğer siyasal süreçlere daha az ilgi duymalarıyla açıklanamayacağının altını çizmek gerekir. Müssig ve Worbs'un (2012) bu hususu ele alan çalışmasında da görülebileceği üzere, siyasete duyulan ilgi bağlamında yabancı kökenli Alman vatandaşları ile göç geçmişi olmayan Almanlar arasındaki fark çok düşüktür. Aşağıda yer alan Grafik 3.5'te de görülebileceği üzere, 1. Kuşak (kendileri bizzat göç tecrübesi yaşayan) göçmen kökenli Alman vatandaşlarının siyasete ilgileri kısmen düşük olsa da özellikle 2. Kuşak (bizzat göç tecrübesi yaşamayan) göçmen kökenli Alman vatandaşlarının siyasete ilgisinin göç geçmişi olmayan Almanların ilgisinin gerisinde kalmadığı söylenebilir.

Göç geçmişine göre alt nüfus gruplarının siyasete olan ilgileri bağlamında (1) tamamen ilgisiz, (2) az ilgili, (3) ilgili ve (4) çok ilgili şeklinde kategorilere ayrıldığı grafiğe göre öncelikle siyasete hiç ilgi duymayanların oranı 1. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında yüzde 15,7 iken, göç geçmişi olmayan Almanlar arasında yüzde 7,2 ve 2. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında ise yüzde 7,4 olarak tespit edilmiştir. Siyasetle ilgileri az olanlara bakıldığında 1. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında bu oranın (yüzde 41,5) hem göç geçmişi olmayan Almanlar (yüzde 32,2) hem de 2. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşlarına (yüzde 33,9) göre daha fazla olduğu görülebilir.

Grafik 3.5 Göç Geçmişine Göre Siyasete İlgi

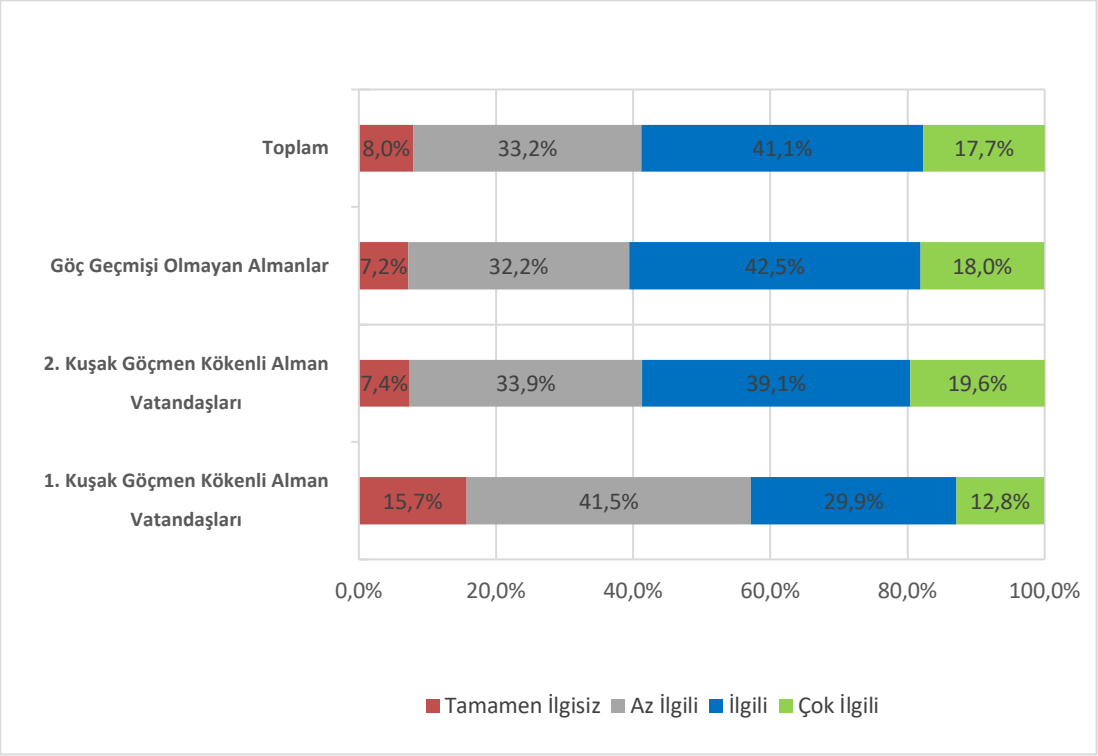

Kaynak: (Müssig ve Worbs, 2012, s. 22)

Diğer taraftan siyasete ilgili olanlara bakıldığında göç geçmişi olmayan Almanlar ile 2. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşlarının yine birbirine yaklaşık oranlara sahip oldukları dikkat çeker. Grafiğe göre siyasetle ilgili olduklarını belirtenlerin oranı göç geçmişi olmayan Almanlar arasında yüzde 42,5 iken, bu oran 2. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında sadece 3,4 puanlık bir farkla

yüzde 39'1 olarak tespit edilmiştir. Dahası siyasetle çok ilgili olduklarını beyan eden 2. Kuşak göçmen kökenli Alman vatandaşlarının oranı (yüzde 19,6), göç geçmişi olmayan Almanların oranından (yüzde 18,0) daha yüksektir. Özet olarak özellikle 2. göçmen kökenli Alman vatandaşlarını göz önüne alındığında, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının siyasete ilgisinin göç geçmişi olmayan Almanların ilgisinin gerisinde kalmadığı söylenebilir. Bu da yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılım oranlarının düşük olmasının, onların siyasete ilgisiz olmalarıyla değil, başka değişkenlerle açıklanabileceği anlamına gelir.

Bu konuyu ele alan çalışmalara bakıldığında bireylerin genel olarak siyasal katılımını ve özelde de seçimlere katılımını etkileyen değişkenler arasında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve ekonomik statü gibi sosyo-demografik faktörler öne çıkar. Mesela ileri yaştaki bireyler genç yaşta olanlara göre daha fazla bilgi, beceri ve tecrübeye, daha yüksek eğitim seviyesine, daha yüksek ekonomik statüye ve daha yüksek özgüvene sahip olduklarından seçimlere daha fazla katılım gösterirler. Yine erkekler mesleki statülerinden dolayı kadınlara göre, yüksek eğitim düzeyine sahip olanlar düşük eğitimlilere göre veya yüksek ekonomik statüye sahip olanlar düşük ekonomik statüdekilere göre seçimlere daha fazla katılım gösterirler (Arsu v.d., 2017, s. 8; Diehl ve Urbahn, 1998, ss. 34-35; SVR, 2021; Wüst ve Faas, 2018, s. 12). Ancak bu değişkenler bütün alt nüfus grupları için geçerlidir. Söz gelimi hem yabancı kökenli Almanlar hem de yabancı kökenli olmayan Almanlar arasında ileri yaştakiler genç yaştakilere göre seçimlere daha yoğun ilgi gösterirler. Ya da her iki alt nüfus grubunda da eğitim düzeyi yüksek olanlar, düşük eğitimlilere oranla seçimlere daha fazla katılım gösterirler. Dolayısıyla, yabancı kökenli olsun olmasın bütün seçmenler için geçerli olduklarından, bu tür değişkenlerin yabancıların seçimlere katılım oranlarının düşük olmasının doğrudan nedenleri olarak görülemeyecekleri söylenebilir.

Diğer taraftan bütün seçmenler için geçerli olmalarına rağmen, seçimlere katılım oranlarını dolaylı olarak etkileyen bu değişkenlerin (cinsiyet değişkeni hariç) yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere düşük katılım göstermesine etkisinin yine de daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü yabancı kökenli Alman vatandaşlarının yabancı kökenli olmayan Almanlara göre daha genç bir nüfusa, daha

düşük eğitim düzeyine ve daha düşük ekonomik statülere sahip olduklarını gösterir. Bu yüzden yabancı kökenlilerin hem ekonomik sistemde hem eğitim sisteminde dezavantajlı hale gelmeleri, dolaylı olarak onların siyasal katılımlarını da olumsuz etkilediği söylenebilir.

Seçimlere katılımı etkileyen genel geçer faktörlerin yanında, sadece yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere katılımını etkileyen faktörler de söz konusudur. Bu faktörlerin başında Almanca dil becerisinin geldiği söylenebilir. Seçime yönelik kampanyalardan seçim günü oy kullanma aşamasına kadar, bütün seçim sürecini sadece Almanca dili ile organize etmek, Almanca dil becerisi yeteri kadar gelişmemiş olan yabancı kökenli seçmenlerin seçimlere katılımını etkiler. Dil becerisinden yoksun olan yabancı kökenli seçmenler, seçim kampanyalarının ve seçimlere yönelik bilgilendirmelerin Almanca olması sebebiyle hem seçimlerde yürütülen tartışmalar hem de seçim süreci hakkında yeteri kadar bilgilendirilmemiş olmaktadır. Böylece seçim kampanyalarının ve seçime yönelik bilgilendirmelerin ağırlıklı olarak Almanca yürütülmesi, yabancı kökenlilerin seçimlere daha düşük katılım göstermesinin sebeplerinden birisidir.

Almanya'da kalış süreleri veya Almanya'da kalma niyetlerinin olup olmadığı gibi faktörler de yabancı kökenlilerin seçimlere katılımını etkiler. Öncelikle Almanya'da kalış süresi uzun olan yabancı kökenli Almanlar, daha kısa süre Almanya'da yaşayanlara göre seçimlere daha fazla katılım gösterir. Bununla beraber Almanya'da kalma niyeti olan yabancı kökenli Alman vatandaşları da kalma niyeti olmayanlara göre seçimlere daha fazla katılım gösterir.

Wüst (2022) de çalışmasında ülkede kalma niyeti ve kalış süresinin siyasal katılıma etkisine dikkat çeker. İleri yaşın yanı sıra eğitim, mesleki entegrasyon ve siyasal süreçleri anlama becerisi gibi kaynakların genel olarak siyasal katılımı olumlu etkilediğini belirten yazar, bu kaynakların kazanımında göç edilen ülkenin ve toplumun rolüne dikkat çeker. Ona göre entegrasyonu sağlamaya yönelik adımlar, ülkenin yabancıları kabul etmeye açıklığı, dernek ve parti gibi kurumlarda misafirperver bir kültürün varlığı ve vatandaşlık yasasının esnekliği gibi faktörler göçmen kökenlilerin siyasal katılımını pozitif yönde etkiler. Dil becerileri, eğitim ve

sosyal sermaye gibi kaynaklara yeteri kadar sahip olmayanların kendilerini toplumun bir parçası olarak görmemeye daha meyilli olduklarını belirten yazara göre ayrımcılık deneyimleri de kişinin kendisini topluluktan uzaklaştırmasına yol açabilir. Sonuç olarak Wüst'e göre ülkeyi terk etmeyi ya da sadece geçici olarak kalmayı tercih edenlerin Almanya'da siyasi katılım için motive olmaları zordur.

Yabancı kökenli Alman vatandaşlarının oy kullanmamalarının bir diğer nedeni olarak kabul sorunu (dışlanma) gösterilir. Almanya'da seçimlere katılmamanın göçmenlere özgü nedenlerinin de olduğunu belirten Wüst, siyasetin göçmenler için önemsizleşmesi ve ekonomik faktörlerin yanında göçmen kökenli Alman vatandaşlarının karşılaştığı dışlanma tecrübesinin de onların oy kullanmamalarının temel nedenlerinden birisi olduğunu belirtir. Wüst bu sorunu şu şekilde dile getirir: "İnsanlar memnuniyetle Almanya'nın bir parçası olmak istiyor ama her zaman öyle olmadıkları kendilerine hissettiriliyorsa o zaman neden siyasete katılsınlar ki?" (Brüntjen, 2021). Wüst'ün burada yabancı kökenli Alman vatandaşlarının oy kullanmamalarının bir gerekçesi olarak gösterdiği dışlanma sorunu, Alman siyasal sisteminden ziyade Alman siyasal kültüründen kaynaklı bir sorun olarak görülebilir.

Sonuç olarak göçmen kökenli Alman vatandaşlarının seçimlere düşük katılım göstermeleri hem bütün seçmenler için geçerli olan eğitim düzeyi veya ekonomik gelir gibi nedenlere; hem de dışlanma, dil becerisi veya ülkede kalma isteği gibi sadece göçmenler için geçerli olan nedenlere dayandırılabilir. Bütün seçmenler için geçerli olan faktörler dolaylı olarak, sadece göçmen kökenli Alman vatandaşları için geçerli olan faktörler ise doğrudan Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürüyle ilişkilendirilebilir. Söz gelimi yabancı kökenlilerin seçimlere katılımını dolaylı olarak etkileyen eğitimde veya ekonomide dışlanma hem eğitim sistemi hem de ülke kültürüyle bağlantılıdır. Yabancı kökenlilerin siyasal süreçlerde karşılaştıkları dışlanma gibi onların seçimlere katılımını doğrudan etkileyen faktörler de yine siyasal kültür ve siyasal sistemle ilişkilendirilebilir. Bu yüzden bu faktörler, Alman siyasal sisteminin ve siyasal kültürünün yabancı kökenli Almanların seçimlere katılımını zorlaştıran veya engelleyen yönleri olarak görülebilir.

Göçmen kökenli Alman vatandaşları seçim süreçlerinde aday olma konusunda herhangi bir Alman ile aynı haklara sahiptirler. Dolayısıyla her göçmen kökenli Alman vatandaşı yaş ve ikamet kriteri gibi genel şartları taşıması durumunda milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı dahil herhangi bir seçimde aday olma hakkını elinde bulundurur. Ancak yasal olarak bu hakka sahip olmaları ve böyle bir hakkın kullanımı konusunda Alman siyasal sisteminden kaynaklı herhangi bir engelin bulunmaması yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçme ve seçilme hakkını sorunsuz kullanabilme imkânına sahip oldukları anlamına gelmez. İstatistiklerin de gösterdiği gibi hem Federal Meclis hem de Eyalet Meclisleri seçimlerinde aday olan ve seçilen yabancı kökenli milletvekili sayıları yabancı kökenli olmayanların sayılarına göre oldukça düşüktür. Bu başlık altında yabancı kökenli Alman vatandaşlarının seçme ve seçilme hakkının kullanımı konusunda ne gibi engel veya zorluklarla karşılaştıkları üzerinde durulmuştur.

Almanya Federal Meclisi'ne (Bundestag) seçilmek isteyen siyasetçiler iki farklı yolla aday gösterilebilirler. Bütün siyasal partiler için geçerli olan bu iki adaylık yolu *doğrudan adaylık* ve *eyalet listesi aracılığıyla adaylıktır*. Bir milletvekili aday adayının kendi seçim bölgesinde *doğrudan adaylık yoluyla* milletvekili adayı olarak yarışabilmesi için, yerel veya ilçe örgütünden resmi bir adaylık onayı ve desteği alması gereklidir. Bu da adayın kendi yerel örgüt üyeleri veya delegeleri arasında güçlü bir destek sağlayarak kendini kabul ettirmesi gerektiği anlamına gelir. Milletvekili aday adayı kendi seçim bölgesinde bu desteği aldıktan sonra federal meclise doğrudan seçilme şansı elde edebilir. Federal Meclise girebilmek için diğer adaylık yolu ise *eyalet listesi aracılığıyla adaylıktır.* Bu yolla aday adayları, partisinin eyalet listesine girerek Federal Meclis için yarışabilirler. Eyalet listelerinin üst sıralarında yer alan adaylar seçilmek için daha fazla şansa sahipken, listelerin düşük sıralarında yer alanların seçilme şansı daha azdır. Bu yüzden çoğu aday Federal Meclise seçilme şanslarını arttırmak için hem seçim bölgesinde doğrudan adaylık yoluyla hem de eyalet listesi adaylığı yoluyla milletvekilliği yarışına dahil olma yoluna gider. Buna karşın sadece eyalet listesinde yarışa dahil olan ve aday listesinin alt sıralarında yer bulan adayların seçilme şansları oldukça düşüktür (Bouju, 2022).

Bu noktada sorulması gereken soru, göç geçmişine sahip olan Almanların milletvekilliği seçimlerinde etnik Almanlarla eşit şartlara sahip olup olmadıklarıdır. Bu da iki temel hususu önemli hale getirir. Birincisi yabancı kökenli milletvekili adaylarının sayıları ve tüm adaylar içindeki oranları bu değerlendirme açısından önemlidir. İkinci olarak da yabancı kökenli milletvekili adaylarının hangi listelerde ve sıralarda aday gösterildikleri, başka bir ifadeyle seçilme şansının yüksek olduğu sıralarda mı yoksa formalite adaylık olarak tanımlanan seçilme şansının zayıf olduğu liste ve sıralarda mı aday gösterildikleri de önem arz eder. Birincisi hem adaylık sürecinde hem de meclise seçilen milletvekili sayılarında göçmen kökenli Alman vatandaşlarının, göç geçmişi olmayan Almanların çok gerisinde oldukları söylenebilir. Bunun yanında göçmen kökenli Alman vatandaşlarının adaylık sürecinden başlayarak göç geçmişi olmayan Almanlara göre dezavantajlı konumda oldukları da söylenebilir.

Öncelikle aday sayıları ele alındığında, göç geçmişi olmayan adayların sayılarıyla karşılaştırıldığında göçmen kökenli milletvekili adayı sayılarının çok düşük olduğu görülebilir. Bu durum, 1990 ile 2021 yılları arasında yapılan federal meclis seçimlerindeki toplam milletvekili aday sayıları ve göç geçmişi olmayan Alman adayların sayılarının yanında, göçmen kökenli milletvekili adayı sayıları ve oranlarını gösteren tablo 3.10'da görülebilir. Burada belirtilmesi gereken husus, tıpkı göçmen kökenli seçmen sayıları bilgisinde olduğu gibi, göçmen kökenli milletvekili adayı sayılarında da Alman İstatistik Kurumu ve Alman Seçim Kurulu dahil resmî kurumlarca bilgi paylaşımı söz konusu değildir. Dolayısıyla bu veriler için başka çalışmalara ve saha araştırmalarına bakılması gerekir. Ancak Wüst'ün (2014a, 2) de ifade ettiği üzere her milletvekili adayının göçmen kökenli olup olmadığını tespit etmek kolay değildir. Bu yüzden 1990 yılından itibaren gerçekleştirilen bütün seçimlere ait göçmen kökenli milletvekili adayı sayılarına ulaşılamamıştır. 1990 yılından 2021 yılına kadar yapılan bütün seçimlerin toplam milletvekili adayı sayısına ulaşılabilirken, yabancı kökenli milletvekili adayı sayısı ve oranı bilgisine ulaşılabilen seçim sayısı sınırlı kalmıştır.

Diğer taraftan bu alanda yapılan çalışmalarda hangi milletvekili adayının göçmen kökenli olarak tanımlanacağı konusunda farklılıklar söz konusudur. Doğum

yerini esas alan çalışmalar, Almanya dışında doğmuş olan ve Almanya'ya Doğu Avrupa'dan göç eden etnik Almanları (1950 öncesi göç eden Sürgün Almanlar ve 1950 sonrası göç eden Geç Geri Dönenler) da bu kategoriye dahil ederler. Bu yaklaşımı benimseyen çalışmalar, yasalar tarafından göçmen olarak kabul edilmese de Almanya dışında doğduklarından dolayı sürgün Almanları da bu kategoriye dahil ederler. Bu yüzden bu çalışmalara göre seçimlerde aday olan göçmen kökenli milletvekili sayıları daha yüksek çıkmaktadır. Soyadını benimseyen çalışmalarda ise Doğu Avrupa'dan göç etmiş olmasına ve bu yüzden göçmen kökenli olarak kabul edilmesine rağmen Alman bir soyadına sahip olan Geç Geri Dönenler göçmen kökenli kategorisine dahil etmezler. Bu yaklaşımı benimseyen çalışmalardaki göçmen kökenli milletvekili adayı sayıları da bu yüzden daha düşük çıkmaktadır. Yıllara göre toplam milletvekili aday sayısı ile göçmen kökenli milletvekili aday sayısı ve oranına yer veren Tablo 3.10 da hem doğum yerini hem de soyadını esas alan farklı çalışmalardan elde edilen verilerle oluşturulmuştur. Dolayısıyla aşağıda yer alan Tablo 3.10'da da görülebileceği üzere aynı seçim dönemi için farklı sayı ve oranlar söz konusu olabilir. Aralarındaki farklılıklara rağmen bu veriler, yabancı kökenli milletvekili adayı sayıları ve oranlarının 1990'dan 2021 seçimlerine kadar nasıl bir değişim gösterdiğini ve tüm adaylar içinde ne kadar bir yer kapladığını göstermesi açısından önem arz ederler.

1990 ve 1998 seçimleri için veri elde edilen tek kaynak olan ve 1990'dan 2005'e kadar yapılan beş seçimi ele alan Clara da Fonseca'nın (2011, ss. 119-121) çalışmasına göre Alman Federal Meclisi seçimlerinde aday olan göçmen kökenli milletvekili adayı sayılarında 1990 yılından 2005'e kadar bir düşüş söz konusudur. Birinci kuşak göçmen kökenli adayların doğum yerlerine göre, ikinci kuşak göçmen kökenli adayların ise soyadına göre belirlendiği bu araştırmada 1990'da 185 olan göçmen kökenli milletvekili adayı sayısının, 2005'teki seçimlerde 93'e gerilediği belirtilmiştir. Çalışmaya göre bu düşüş göçmen kökenli milletvekili adaylarının toplam adaylar içindeki oranında da görülebilir. 1990 yılındaki seçimlerde bütün adayların yüzde 8,7'si göçmen kökenli iken 2005 seçimlerine gelindiğinde bu oran 4,0'a kadar düşmüştür. Buna karşın Clara da Fonseca, göçmen kökenli adaylar içerisinde etnik olarak Alman olmayanların oranının yükseldiğini belirtir. Yazara

göre 1990 yılında bütün göçmen kökenli adayların sadece yüzde 3,2'si etnik olarak Alman olmayanlardan oluşurken 2005 yılında bu oran yüzde 46,2'ye yükselmiştir. Ancak Clara da Fonseca bu yükseliş trendine rağmen, 1990 seçimlerinde 6 olan ve 2005 seçimlerinde yüzde 43'e yükselen etnik olarak Alman olmayan milletvekili adaylarının sayısının da sınırlı bir artış gösterdiğini belirtir. Özetle bu çalışmaya göre göçmen kökenli milletvekili adayı sayıları ve oranları 1990 seçimlerinden 2005'teki seçimlere kadar bir düşüş eğilimi içerisindeyken etnik olarak Alman olmayan adayların oranı ise yükselişte dir.

Tablo 3.10 Milletvekili Aday Sayıları

Seçim Yılı	Toplam MV Adayı Sayısı	Göçmen Kökenli MV Adayı Sayısı[3]	Göçmen Kökenli MV Adayı Oranı (%)	Göçmen Kökenli Seçmen Oranı	Göçmen Kökenli Nüfus Oranı
1990	3696	185	8,7	v.y.	v.y
1994	3923	137	6,5	v.y.	v.y
1998	5062	131/[82]	5,7/[1,6]	v.y.	v.y
2002	3544	94/[59]	4,2/[1,7]	5,7	v.y
2005	3648	93/[77]	4,0/[2,1] 4,4*	8,1	17,90
2009	3556			9,0	18,82
2013	4451	(113)	(2,5)	9,4	20,76
2017	4828			10,2	24,83
2021	6211		9,2*	13,2	27,50

Kaynak: (Claro da Fonseca, 2006, s. 34, 2011, s. 121; Schulte-Cloos, 2021; Wüst, 2014a).

[3] Tablodaki bilgiler doğrudan farklı çalışmalardan elde edilmiş veya farklı çalışmaların verilerinden yola çıkılarak hesaplanmıştır. Parantez içinde yer almayan ve herhangi bir işareti olmayan rakam ve yüzdelik oranlar Clara da Fonseca'nın 2011 yılında yayınladığı çalışmasından, köşeli parantez [] içindeki rakam ve yüzdelik oranlar Clara da Fonseca'nın 2006 yılındaki çalışmasından, parantez () içindeki rakam ve yüzdelik oran Wüst'ün 2014 yılı yayınlı çalışmasından ve son olarak yıldız * işaretli yüzdelik oranlar ise Schulte-Cloos'un 2021 yılındaki çalışmasından elde edilmiştir.

Clara da Fonseca (2006), 1998, 2002 ve 2005 seçimlerini analiz ettiği başka bir çalışmasında ise bu üç seçime dair önceki çalışmadan farklı bilgilere yer verir. Milletvekili adaylarının göçmen kökenli olup olmadıklarının hem doğum yerleri hem de soyadları esas alınarak incelendiği bu çalışmaya göre her üç yılda da göçmen kökenli milletvekili aday sayıları ve oranları oldukça düşük düzeydedir. 1998 seçimlerinde 82 olan göçmen kökenli milletvekili aday sayısı, 2002 seçimlerinde 59'a düşerken 2005 seçimlerinde ise 77 olarak tespit edilmiştir. Göçmen kökenli milletvekili oranlarında da benzer bir durum söz konusudur. 1998 yılında federal meclise girmek için yarışan milletvekillerinin yüzde 1,6'sı göçmen kökenli iken 2002 yılında adayların yüzde 1,7'si göçmen kökenlidir. 2005 yılında ise bu oran çok sınırlı bir artışla yüzde 2,5'e yükselmiştir. 2002 yılında 5,7 olan göçmen kökenli Alman vatandaşlarının oranının 2005 yılında yüzde 8,1'e yükselmiş olduğu göz önüne alındığında, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının bu seçimlerdeki adaylık sürecinde yeteri kadar temsil edilmediği söylenebilir.

Wüst'ün (2006) sadece 2005 seçimlerini analiz eden ve milletvekillerinin göçmen kökenli olup olmadıklarını doğum yeri esasıyla belirleyen bir çalışmasına göre toplam 2346 adayın yarıştığı 2005 seçimlerinde yer alan göçmen kökenli milletvekili adayı sayısı sadece 107'dir. Bu da bütün milletvekili adaylarının yüzde 4,6'sına denk gelir. Wüst'ün (2014a) sadece 2013 seçimlerine odaklanan başka bir çalışmasına göre ise o yılki seçimlerde toplam 4451 milletvekili adayının sadece 113'ü göçmen kökenliydi. Bu da 2013 seçimlerinde yarışan milletvekili adaylarının sadece yüzde 2,5'inin göçmen kökenli olduğunu gösterir. 2013 yılında göçmen kökenli seçmen oranının yüzde 9,4 ve göç geçmişine sahip nüfusun da yüzde 20,76 olduğunu da göz önüne alındığında hem göçmen kökenli seçmenlerin hem de göç geçmişine sahip olan nüfusun seçimlerdeki adaylık sürecinden başlayarak yeteri kadar temsil edilmediği söylenebilir.

Başka bir kaynağa (Der Spiegel, 2013) göre ise 2013 seçimlerinde partiler tarafından aday gösterilenlerin sadece 81'i göç geçmişine sahiptir. Bu da bütün adaylar içinde göç geçmişine sahip olan adayların oranının yüzde 4'ün altında olduğu anlamına gelir. Dahası kaynağa göre, aday listelerinde seçilme şansının yüksek olduğu sıralarda yer verilen yabancı kökenli adayların oranı sadece yüzde 1

civarındadır. Bu da seçilme şansının yüksek olduğu sıralamalarda yer bulan göçmen kökenli milletvekili adayı sayısının oldukça az olduğunu gösterir. Nitekim o seçimlerde meclise giren 631 milletvekilinin sadece 37'si yabancı kökenliydi. 2013 seçimlerinde meclise giren yabancı kökenli milletvekili sayısının o zamana kadar yapılan seçimler için bir rekor olmasına rağmen, özellikle 2011 yılında toplam nüfusun yüzde 19,5'inin yabancı kökenli olduğu da düşünüldüğünde, yabancıların hem adaylık sürecinin hem de meclisteki temsil oranlarının çok düşük olduğu görülecektir.

Schulte-Cloos'un (2021) çalışması ise 2005 ve 2021 yılları arasında yapılan seçimleri inceler. Adayların soyadlarını esas alan bu çalışma, Alman federal meclis seçimlerinde göçmen kökenli milletvekili aday sayısında bir artışın olup olmadığını sorgular. 2005 ile 2021 yılları arasında yapılan beş seçimde yer alan toplam 22,711 adayı analiz eden Schulte-Cloos, çalışmasında Alman federal meclis seçimlerinde yabancı kökenli aday oranının giderek arttığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre 2005 yılında tüm adaylar içinde göçmen kökenli olanların oranı yüzde 4,4 iken, toplam 6211 adayın meclise girmek için yarıştığı 2021 yılındaki son seçimlerde bu oran yüzde 9,2'ye yükselmiştir. Ancak yazar, bu artışa rağmen göçmen kökenli nüfusun milletvekilli adaylık sürecinde yeterince temsil edilmediğinin altını da çizer. Yazara göre göçmen kökenlilerin adaylık sürecinde yeterince temsil edilmemesi hem adaylık kararlarını veren parti elitlerinin göçmen kökenli adaylara yönelik ayrımcılık uygulaması hem de göçmen kökenli olanların seçimlere daha az ilgi duyması ile açıklanabilir.

Federal Meclis seçimlerinde göçmen kökenli milletvekili adaylarının sayısının ve oranının az olmasının yanında adaylık süreçlerinde dezavantajlı oldukları da söylenebilir. Zira yapılan çalışmalar, göçmen kökenli milletvekili adaylarının yukarıda bahsedilen her iki adaylık yolunda da etnik Almanlara göre oldukça dezavantajlı durumda olduklarını gösterir.

Bouju'nun (2022) çalışmasına göre göç geçmişi olan siyasetçiler için eleme sürecinde hem doğrudan aday olarak gösterilme şansı hem de eyalet listelerinde seçilme olasılığı yüksek olan avantajlı bir sırada aday gösterilme şansı oldukça

düşüktür. Çünkü ona göre seçilme şansının yüksek olduğu bir adaylık konumu için belirli kaynaklara sahip olmak gerekir. Bu kaynaklar arasında partilerin gençlik örgütlerinde çalışmış olma veya diğer siyasi görevleri içeren siyasal tecrübe, bilgi ve donanımlar; akademik eğitim, hitabet yeteneği (ve dolayısıyla çok iyi Almanca bilgisi) ve ikna yeteneği gibi akademik donanımlar ile seçim kampanyası masraflarını karşılayacak ekonomik kaynaklar da yer almaktadır. Bunlara ek olarak partilerde güçlü dostlara sahip olmak da avantajlı bir adaylık için adayların şansını arttırır. Bouju, göç geçmişine sahip olan siyasetçilerin bu tür kaynaklara sahip olmadıklarından parti üyelerine karşı kendilerini kabul ettirmekte zorlandıklarını ve adaylık süreçlerinde de göçmen geçmişi olmayan aday adaylarının gerisinde kaldıklarını belirtir. Bu da göçmen kökenli aday adaylarının Federal Meclise girme şanslarını oldukça düşürür.

Claro Da Fonseca (2006, ss. 32-33), siyasal partilerin özellikle göçmen kökenli seçmenlerin oylarını kazanmak için bazı stratejilere başvurduklarını belirtir. Ona göre seçimlerde yabancı kökenlilerin aday gösterilmesi bu stratejilerden birisidir. Almanya'da yabancı kökenli seçmen sayısının giderek arttığı da düşünüldüğünde, siyasal partilerin bu oyları kazanmak için seçimlerde daha fazla göçmen kökenli adaya yer vermesi beklenebilir. Da Fonseca, siyasal partilerin bu amaçla göçmenleri giderek daha fazla milletvekili adayı olarak göstermek zorunda kaldıklarını da belirtir. Ancak yazar, Alman siyasal partilerinin buna rağmen, seçimlerde yabancı kökenlileri aday göstermeye çok da gönüllü olmadığını belirtir. Ona göre hem göçmen kökenli Alman vatandaşlarının sayısında hem de seçimlerde partilerden bağımsız olarak aday olan göçmen kökenlilerin sayısındaki hızlı yükselişe rağmen siyasal partiler Alman Federal Meclisi seçimlerinde göçmen kökenlileri nadiren milletvekili adayı olarak gösterir.

Yabancı kökenli milletvekili adaylarının karşılaştıkları sorunlar, adaylık ve seçim süreçlerindeki liste dışı kalma veya listelerde seçilme şansının düşük olduğu sıralarda yer bulabilme ile sınırlı değildir. 2021 Federal Meclis seçimlerinde Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki bir seçim bölgesinde Yeşil Partinin doğrudan aday gösterdiği Suriye kökenli Alman vatandaşı olan Tareq Alaows'un milletvekilliği adaylığı sürecinde yaşadığı tecrübe, göçmen kökenli milletvekili adaylarının daha

büyük sorunlarla da karşılaşabileceğini gösterir. Almanya'daki mülteci ve göçmenlerin haklarını temsil etmek için aday olduğunu dile getiren Alaows, aldığı çok sayıda ölüm tehdidi üzerine adaylıktan çekilmiştir. Adaylıktan sonra dehşet verici bir ırkçılıkla karşılaştığını ifade eden Alaows, adaylıktan çekilme nedeninin kendisine ve özellikle de yakınlarına yönelik yüksek düzeydeki tehditler olduğunu belirtmiştir (Deutsche Welle, 2021). Her gün yaşanan ve her göçmen kökenli milletvekili adayının karşılaşabileceği türden bir tecrübe olmasa da Alaows'un gelen tehditler üzerine milletvekili adaylığından çekilmesi, Almanya da yabancı kökenli milletvekili adaylarının yaşadığı sorunların sadece adaylık sürecinde yaşanan alışıldık dışlama ve eleme sorunlarıyla sınırlı olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak her biri, milletvekili adaylarının göçmen kökenli olup olmadıklarını farklı kriterleri (soyadı veya doğum yeri) esas alarak belirleyen çalışmalardan elde edilen verilerle oluşturulan tabloda da görülebileceği gibi, öncelikle yabancı kökenli milletvekili adayı sayı ve oranlarının düşük olduğu söylenebilir. Bu da federal meclis seçimlerinde az sayıda yabancı kökenlinin partiler tarafından aday gösterildiği anlamına gelir. Bunun yanında göçmen kökenli milletvekili aday oranı tabloda da yer verilen göçmen kökenli seçmen oranı ve Almanya'da yaşayan göç geçmişine sahip nüfusun toplam nüfusa oranı ile beraber değerlendirildiğinde, Almanya'da yabancıların adaylık sürecinden başlayarak düşük düzeyde temsil edildiği söylenebilir.

Göçmen kökenli Alman vatandaşlarının adaylık sürecinde karşılaştıkları bu dezavantajlı durum, Alman Federal Meclisine seçilen milletvekili sayıları ve oranlarında da kendini gösterir. Bu durum, toplam milletvekili sayıları ve yabancı kökenli milletvekili sayıları ve oranlarının yanı sıra yabancı kökenli seçmen oranlarının yer aldığı Tablo 3.11 incelendiğinde daha açık bir şekilde görülebilir. Aşağıda yer alan Tablo 3.11'e bakıldığında 1990 yılından 2021 yılında yapılan seçime kadar yabancı kökenli milletvekili sayısı ve oranının sürekli bir artış gösterdiği görülebilir. Ancak öncelikle göçmen kökenli seçmen sayıları ve oranındaki artış hızıyla karşılaştırıldığında, bu sınırlı artışa rağmen federal meclise

seçilen göçmen kökenli milletvekili sayısının göçmen kökenli nüfusun yeteri kadar temsil edilmesini sağlamaktan hala uzak olduğunu söylemek gerekir.

Tablo 3.11'e bakıldığında öncelikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra 1990 yılında yapılan ilk seçimlerde herhangi bir göçmen kökenli milletvekilinin federal meclise girmeyi başaramadığı dikkat çeker. Göçmen kökenli bir milletvekilinin meclise girdiği ilk seçim ise 1994 yılındaki federal meclis seçimleridir. Toplam 672 milletvekilinin Federal Meclise girdiği o yılki seçimlerde sadece dört göçmen kökenli milletvekili meclise girebilmiştir. Tabloda göze çarpan bir önemli husus da yıllara göre yabancı kökenli milletvekili sayısı ve oranının artmasıdır. Göçmen kökenli bir milletvekilinin ilk defa meclise girdiği 1994 yılında federal mecliste sadece 4 göçmen kökenli milletvekili yer alırken, 2005 yılında 19 ve 2013 yılında ise 37 göçmen kökenli milletvekili mecliste yer almaya hak kazanmıştır. 2021 yılına gelindiğinde ise federal mecliste yer alan göçmen kökenli milletvekili sayısı 84'e ulaşmıştır. Böylece tabloda da görüldüğü üzere 1994'ten 2021 yılına kadar meclise giren göçmen kökenli milletvekili sayısı sürekli bir artış içerisindedir.

Tablo 3.11 Federal Meclise Seçilen Milletvekili Sayıları

Seçim Yılı	Toplam MV Sayısı	Göçmen Kökenli MV Sayısı	Göçmen Kökenli MV Oranı (%)	Göçmen Kökenli Seçmen Oranı (%)	Göç Geçmişine Sahip Nüfus Oranı
1990	662	0	0	v.y.	v.y
1994	672	4	0,6	v.y.	v.y
1998	669	7	1,1	v.y.	v.y
2002	603	13	2,2	5,7	v.y
2005	614	19	3,1	8,1	17,90
2009	622	26	4,2	v.y.	18,82
2013	631	37	5,9	9,4	20,76
2017	709	58	8,2	10,2	24,83
2021	736	83	11,3	13,2	27,50

Kaynak: (Mediendienst Integration, 2023)

Ancak bu artışa rağmen, meclise giren göçmen kökenli milletvekili sayılarının göçmen kökenli Alman vatandaşı nüfusunun veya göç geçmişine sahip toplam nüfusun temsilindeki boşluğu doldurabilecek düzeyde olmadıkları da açıktır. Bu durum, her seçim döneminde meclise giren göçmen kökenli milletvekili oranı ile göçmen kökenli Alman vatandaşlarının veya göç geçmişine sahip nüfusun toplam nüfus içindeki oranlarıyla beraber ele alındığında görülebilir. Burada belirtmek gerekir ki bu değerlendirme, göçmen kökenli milletvekillerinin göçmen kökenli Alman vatandaşlarının yanında göç geçmişine sahip toplam nüfusun da dolayısıyla Almanya'daki bütün yabancıların da meclisteki temsilcileri olduğu kabulüne dayanmaktadır. Dolayısıyla burada, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının ne oranda temsil edebileceği sorusunun yanında göç geçmişine sahip toplam nüfusun ne oranda temsil edildiği sorusunun da cevabı aranır.

Göçmen kökenli seçmen oranı bilgisine ulaşılan en erken seçim olan 2002 seçimlerine bakıldığında tüm seçmenlerin yüzde 5,7'sinin göçmen kökenli olduğu dikkat çeker. Ancak bu seçimde meclise giren göçmen kökenli milletvekili oranı yüzde 2,2'de kalmıştır. Bu da göçmen kökenli seçmenlerin temsilinde yüzde 3,3 oranında bir açık anlamına gelir. 2005 seçimlerinde ise bu temsil açığının daha da yükseldiği görülür. Göçmen kökenli seçmen oranının yüzde 8,1 ve göçmen kökenli milletvekili oranının ise 3,1 olduğu bu seçimlerde temsil açığı da yüzde 5'e yükselmiştir. Sonraki seçimlerde düşüşe geçse de göçmen kökenli seçmenlerin temsilindeki açıklık bir sorun olarak var olmaya devam etmiştir. 2013 seçimlerinde yüzde 3,5 olan temsil açığı 2017 seçimlerinde yüzde 2,0 ve 2021 seçimlerinde ise yüzde 1,9 oranındadır.

Meclise giren göçmen kökenli milletvekili oranlarını göç geçmişi olan toplam nüfus oranı ile beraber ele alındığında bu temsil açığının daha da ileri boyutta olduğu ve yıllar içinde azalmadığı, aksine bir miktar arttığı da görülür. Tablo 3.11'de da görüleceği üzere Federal Mecliste yer alan göçmen kökenli milletvekili oranının yüzde 3,10 olduğu 2005 yılında göç geçmişine sahip toplam nüfusun oranı 17,90 iken iki oran arasındaki fark ise yüzde 14,8 civarındadır. Göçmen kökenli milletvekili oranının 5,90 ve göç geçmişine sahip nüfus oranının yüzde 20,76 olduğu 2013 yılında yüzde 14,86 olan bu farkın, sonraki yıllarda daha da yükseldiği dikkat

çeker. 2017 seçimlerine bakıldığında göçmen kökenli milletvekili oranı 8,20 iken göç geçmişine sahip nüfusun oranı da 24,83'tür. Böylece 2017 seçimlerinden sonra iki oran arasındaki fark yüzde 16,63'e yükselmiştir. 2021 seçimlerinde de benzer bir durum söz konusudur. Göçmen kökenli milletvekili oranının 11,30'a yükseldiği bu yılda nüfusun yüzde 27,50'si de göç geçmişine sahiptir. Böylece iki oran arasındaki fark da yüzde 16,20 seviyesinde kalmıştır.

Özet olarak yıllara göre Federal Meclise seçilen göçmen kökenli milletvekili sayıları ve oranlarının bir artış içerisinde olmalarına rağmen hem göçmen kökenli seçmenlerin, dolayısıyla göçmen kökenli Alman vatandaşlarının hem de göç geçmişine sahip toplam nüfusun meclisteki temsilindeki açık, varlığını sürdürmektedir. Dahası, yukarıda da görüldüğü üzere temsildeki bu açık, milletvekilliği adaylık sürecinden itibaren başlamaktadır. Her Alman vatandaşı gibi seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına rağmen göçmen kökenli Alman vatandaşlarının milletvekilliği adaylık sürecinden başlayarak dezavantajlı durumda olmaları, Alman siyasal sisteminden ziyade Alman siyasal kültüründen kaynaklı engeller ve zorluklarla açıklanabilir. Yukarıda da dile getirildiği gibi, milletvekili adaylığını olumlu veya olumsuz etkileyen ve bütün Alman vatandaşları için geçerli olan yaş, cinsiyet, sosyo ekonomik statü veya eğitim gibi faktörlerin yanında sadece göçmenler için geçerli olan ve milletvekilliği adaylığına daha ziyade olumsuz etkide bulunan ve böylece göçmen kökenli Alman vatandaşlarını milletvekili adaylığında dezavantajlı konuma düşüren faktörler de söz konusudur. Bunlar, parti içerisinde veya toplumda dışlanma, dil bariyeri, ülkede kalış süresi ve ülkede kalıcı olup olmamak gibi göçmenlerin sıklıkla karşı karşıya kaldıkları faktörlerdir. Bunun yanında bu faktörler arasında özellikle dışlanmanın ön planda olması, adaylık sürecinde listelerde yer bulamama veya seçilme şansının düşük olduğu sıralamalarda yer bulabilme gibi hususlar göz önüne alındığında, Alman siyasal kültürünün etkisinin daha fazla olduğu da belirtilebilir.

Göçmen kökenli Alman vatandaşları için bir diğer önemli siyasal faaliyet türü de dernek ve vakıf faaliyetleridir. Zira dernek ve STK faaliyetleri göçmen kökenli Alman vatandaşları için hem siyasal ve toplumsal hayata dahil olmanın en önemli yollarından hem de kendi hak ve menfaatlerini savunmanın önde gelen araçlarından

birini teşkil eder. Yukarıda da değinildiği gibi dernek ve STK faaliyetleri de ilgili literatürde siyasal katılım faaliyeti olarak kabul edilir. Bu başlıkta da dernek ve STK faaliyetleri, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının dahil olabileceği siyasal katılım faaliyet tiplerinden birisi olarak ele alınmaktadır. Burada konu iki temel soru bağlamında ele alınmaktadır. Göçmen kökenli Alman vatandaşlarının dernek ve STK faaliyetlerine (dernek üyeliği veya kuruculuğu gibi) ne oranda dahil oldukları hususuyla beraber, bu faaliyetlere dahil olma biçimlerinin de üzerinde durulması gerekir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının tıpkı yukarıda ele alınan seçme ve seçilme benzeri siyasal faaliyetlerde olduğu gibi, dernek ve STK faaliyetlerinde de göç geçmişi olmayan Alman vatandaşlarının gerisinde kaldığı görülmektedir. Alman İçişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen bağımsız bir araştırma kuruluşu olan Entegrasyon ve Göç Uzmanları Konseyi'nin (Der Sachverständigenrat für Integration und Migration - SVR) farklı yıllarda gerçekleştirdiği uyum barometresi çalışma dizilerine (Guill v.d., 2020, ss. 35-37) bakıldığında, 2020 yılında toplumun genelinde en az bir derneğe üye olanların oranı yüzde 50 iken, göç geçmişi olmayanlarda bu oran yüzde 56, göç geçmişi olanlarda ise yüzde 30'dur. 2015 yılında yürütülen bir çalışmaya göre ise göç geçmişi olmayan Almanlarda en az bir derneğe üye olanların oranı yüzde 36'yı bulurken, göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında bu oran yüzde 25 seviyesinde kalmıştır.

Çalışmaya detaylı olarak bakıldığında göçmen kökenli olan ve göç geçmişi olmayan alt nüfus gruplarının dernek üyelik oranları arasındaki farkın, toplumun tamamı için geçerli olan eğitim durumu, sosyo-ekonomik statü veya yaş gibi faktörlerle açıklanamayacağı görülebilir. Sözgelimi çalışmaya göre 2020'de göç geçmişi olmayan Almanların yüksek eğitim seviyesine sahip alt grubunun yüzde 68'i en az bir derneğe üye iken göçmen kökenliler arasında yüksek eğitim seviyesine sahip olan alt grubun sadece yüzde 37'si en az bir derneğe üyedirler (Guill v.d., 2020, s. 38). Bu iki alt grup karşılaştırıldığında, her ikisi de yüksek eğitim seviyelerine sahip olmalarına rağmen, göçmen kökenli Alman vatandaşlarının göç geçmişi olmayan Alman vatandaşlarına göre dernek ve STK faaliyetlerine daha az katılım sağladıkları gözlemlenir.

Bir diğer önemli ayrıntı ise göçmen kökenlilerin, tüm topluma hitap eden derneklerde mi yoksa yalnızca geldikleri kültür veya topluma odaklanan ve köken kültürünün muhafazasını amaçlayan göçmen derneklerinde mi faaliyet gösterdikleri hususudur. Araştırmaya göre göçmen kökenliler daha ziyade ait oldukları toplum veya kültüre yönelik faaliyet gösteren derneklere üye olurlar. Buna göre göçmen kökenlilerin yüzde 30'u daha çok geldikleri kültür veya topluma yönelik faaliyet gösteren derneklere üyedirler. Bunların önemli bir kısmı da üyeleri aynı ülkeden olan ve köken ülkelerinin kültürünü korumaya yönelik faaliyet yürüten derneklere üyedirler. Bu dernekler arasında özellikle İslam inancını ve ibadetlerini yerine getirmeye odaklananlar ön plana çıkmaktadır (Guill v.d., 2020, s. 38).

3.3.2. Oturum Zorunluluğu Olmayan Yabancıların Siyasal Katılımı

Almanya'da yaşayan yabancılar arasında oturum zorunluluğu olmayan ve AB antlaşmaları çerçevesinde ülkede seyahat, ikamet ve çalışma hakkına sahip olan tek nüfus grubu, *AB ülkelerinin vatandaşlarıdır* [4]. Alman İstatistik Kurumunun verilerine göre 2023 yılı itibariyle Almanya'da yaşayan AB Ülke vatandaşlarının sayısı 5 milyon 360 bin civarındadır. Bu sayı Almanya'da yaşayan bütün göçmen kökenlilerin yüzde 38,48'ine denk gelir. Siyasal katılım konusunda vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancılar arasında AB ülke vatandaşlarının en avantajlı grubu oluşturdukları söylenebilir. Diğer yabancılar gibi onlar da federal ve eyalet düzeyinde yürütülen seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmasalar bile, Alman vatandaşlarının sahip olduğu siyasal katılım haklarının çoğu, bu nüfus grubu için de geçerlidir. AB ülke vatandaşlarının sahip oldukları en dikkat çekici ayrıcalık ise, yerel siyasette oy kullanma hakkıdır.

[4] Yukarıda (Başlık 3.2. Almanya'da Yabancı) detaylı şekilde aktarıldığı gibi, oturum zorunluluğu olmayan yabancı nüfus iki alt kategoriden oluşmaktadır. Birinci kategoride, AB antlaşmaları çerçevesinde Almanya'da oturum zorunluluğu olmadan seyahat, ikamet ve çalışma hakkına sahip olan *AB ülkelerinin vatandaşları* yer alırken ikinci kategoride ise oturum izni zorunluluğundan muaf, evsiz yabancılar yer almaktadır. AB dışından gelen ve oturum zorunluluğundan muaf olan bu ikinci kategorideki yabancıların sayıları (9 bin/yüzde 0,16) yok denecek kadar az olduğundan burada üzerinde durulan nüfusun tamamının AB antlaşmaları çerçevesinde Almanya'da serbest dolaşım ve ikamet iznine sahip olan AB ülke vatandaşlarından oluştuğu ifade edilebilir.

AB vatandaşlarını Almanya'daki yabancılar arasında en avantajlı grup olmasını sağlayan şey ise, onların yerel seçimlerde oy kullanma haklarına sahip olmalarıdır. Bu nüfus grubu, Avrupa Birliği antlaşmaları çerçevesinde yerel siyasette (belediye ve muhtarlık) ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahiptirler. AB vatandaşlarının yerel seçimlerde hem oy kullanma hem de aday olma hakkına sahip olmaları, 1992 yılında kabul edilen ve 1 yıl sonra da yürürlüğe giren Maastricht Anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşma çerçevesinde AB ülkelerinin vatandaşlarına bulundukları herhangi bir AB ülkesinde serbest dolaşım ve ikamet hakkının yanında, yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı da tanınmıştır ("Maastricht Antlaşması", t.y., s. Madde 21-22). AB vatandaşlarının Almanya'daki yerel seçimlerde oy kullanabilmeleri için en az 3 ay süreyle, seçimlerde aday olabilmeleri içinse en az 6 ay süreyle Almanya'da ikamet ediyor olmaları gereklidir (Chardon, 2020). Böylece AB vatandaşları, Almanya'da yaşayan yabancılar arasında herhangi bir seçimde seçme veya seçilme hakkına sahip olan tek nüfus grubunu oluşturmaktadır.

Bunun yanında yukarıda da belirtildiği üzere aslında Alman Seçim yasası, seçimlere katılma hakkını Herkesin Temel Hakları kategorisinde değil, Alman Temel Hakları kategorisinde kabul eder. Zira Alman Seçim Yasasının 12. Maddesine göre Almanya'da yürütülen seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmak için, diğer bazı şartların yanında Anayasanın 116. Maddesindeki tanıma göre Alman olmak şartını da taşımak gerekir. Ancak Maastricht Antlaşmasının kabul edilmesinden sonra 1992 yılında Alman Anayasasının 28. Maddesine yapılan düzenlemeyle beraber AB vatandaşlarına yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesi Alman Anayasasına da eklenmiştir. Diğer taraftan AB vatandaşlarına yerel siyasette seçme ve seçilme hakkının verilmesi, her türlü egemenliğin kaynağının Alman Milleti (Deutsche Volk) olduğunu belirten Anayasasının 20. maddesiyle de çelişmektedir. Zira Almanya'da yaşayan AB vatandaşları, Anayasanın 116. Maddesindeki tanıma göre Alman olmadıkları gibi, her türlü egemenliğin kaynağı olan Alman milletinin de bir parçası değildir.

1992 yılında kabul edilen bu düzenlemenin Almanya'nın genelinde yaygınlaşması ve yürürlüğe girmesi ise 1995 yılına kadar sürmüştür. Alman

Anayasasının 28. Maddesinde 1992'de yapılan düzenlemenin yürürlüğe girmesinden sonra eyaletler de kendi anayasaları ve yerel seçim yönetmeliklerinde buna göre düzenlemelere gitmişlerdir. Böylece AB vatandaşları, Almanya'da gerçekleştirilen şehir, ilçe, belediye veya belde gibi yerel meclislerin seçimlerinde ve belediye başkanı veya ilçe yöneticisi seçimlerinde Alman vatandaşlarıyla büyük ölçüde eşit haklara sahip olmuşlardır. AB vatandaşlarının Almanya genelindeki yerel seçimlere katılabilmeleri için seçmen kütüğüne kayıtları, ilgili kurumlar tarafından resen yapılmaktadır. Ancak Bavyera ve Saksonya eyaletlerinde ise başlangıçta farklı bir uygulama söz konusu olmuştur. Bu iki eyalette belediye başkanı veya ilçe meclis üyesi olarak seçilme hakları bulunmayan AB ülkelerinin vatandaşları, yerel seçimlerde oy kullanmak için de seçimlerden önce seçmen kütüğüne kaydolmak zorundadır (Storz ve Wilmes, 2007).

Almanya'da yaşayan AB vatandaşlarının, Almanya'daki diğer ülke vatandaşlarına göre daha avantajlı oldukları bir diğer siyasal katılım tipi de dernek ve STK faaliyetleridir. Alman Dernekler Yasasının 14. Maddesinde kurucuları ve üyelerinin tamamı veya çoğunluğu yabancılardan oluşan dernekleri "yabancı dernekleri" statüsünde kabul eder ve bu derneklerin Anayasanın 9. Maddesindeki gerekçelere ek olarak Dernekler Yasasının 14. Maddesi 2. Bendindeki gerekçelerle de yasaklanabileceğini belirtir. Öte yandan Dernekler yasasının 14. Maddesinde, AB vatandaşlarının kurucuları veya üyeleri arasında çoğunluğu oluşturdukları derneklerin "yabancı dernekleri" olarak kabul edilmediği de belirtilir. Böylece bu dernekler, yabancılar için yasaklanma sebebi olarak görülen bahsi geçen kanun maddelerinden muaf tutulmaktadır. Bu da bir siyasal katılım tipi olan dernek ve STK faaliyetleri konusunda AB vatandaşlarının Alman vatandaşlarıyla aynı şartlara tabi tutulurken diğer ülke vatandaşlarına göre de daha avantajlı konumda olduklarını gösterir.

Ancak AB vatandaşlarının yerel siyasette seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları, onların eksiksiz bir siyasal katılım hakkına sahip oldukları anlamına da gelmez. AB ülkelerinin vatandaşları olmalarına ve hem yerel siyasette hem de Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına rağmen bu nüfus grubunun da yararlanamadığı bazı siyasal katılım hakları söz

konusudur. Diğer yabancılar gibi AB vatandaşlarının da mahrum oldukları en önemli siyasal katılım tipi, federal ve eyalet seçimlerinde seçme ve seçilme hakkıdır. Zira Alman seçim yasasının 12. Maddesi seçme hakkının, 15. Maddesi de seçilme hakkının sadece Anayasanın 116. Maddesindeki tarife göre Alman olanlar için var olduğunu belirtir. Alman kanunlarında AB vatandaşları için geçerli kabul edilmeyen diğer siyasal katılım tipleri de Alman Anayasasında *Alman Temel Hakları* kategorisinde yer alan siyasal katılım faaliyetleridir (bkz. Başlık 2.2.3.1. Alman Anayasası). Yukarıda da belirtildiği gibi başka yasalar veya Avrupa Birliği Sözleşmesi ve İnsan Hakları sözleşmesi gibi uluslararası belgeler çerçevesinde *Herkesin Temel Hakları* (Jedermann-Grundrechte) olarak uygulansalar da Alman yasalarında sadece Alman vatandaşları için geçerli olduklarından AB vatandaşlarının en azından yasal düzlemde bu siyasal katılım tiplerinden de dışlandığı söylenebilir. Bu tür siyasal katılım faaliyetleri arasında Anayasanın 8. Maddesinde yer alan *toplanma özgürlüğü*, 9. Maddesinde yer alan *dernek kurma özgürlüğü*, 33. Maddesinde yer alan *kamu görevlerine gelme hakkı* bu tür siyasal katılım faaliyetleri arasındadır (Dubois ve Mahdi, 2021, ss. 199-200).

Sonuç olarak AB antlaşmaları çerçevesinde Almanya'da ikamet, çalışma ve serbest dolaşım hakkına sahip olan AB vatandaşlarının, siyasal katılım konusunda da diğer yabancılara göre daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Özellikle yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olan tek yabancı nüfus grubu olmaları, onları siyasal katılım hakları konusunda ayrı bir yere konumlandırır. Ayrıca kurdukları veya üye oldukları derneklerin yabancı dernekleri statüsünde kabul edilmemesi de AB vatandaşlarının siyasal katılım konusunda diğer yabancı gruplara göre sahip oldukları bir ayrıcalık olarak değerlendirilebilir. Ancak tüm bunlara rağmen AB vatandaşlarının da Almanya'da eksiksiz bir siyasal katılım hakkına sahip oldukları söylenemez. Başta federal ve eyalet seçimlerine katılma haklarına sahip olmamaları olmak üzere, AB vatandaşlarının da dışlandığı siyasal katılım hakları söz konusudur. Bu yüzden diğer yabancı gruplarla karşılaştırıldıklarında daha fazla siyasal katılım haklarına sahip olsalar da AB vatandaşlarının da kendi yaşamlarına etki eden karar alma süreçlerine tam katılım sağlayabilme imkânına sahip oldukları söylenemez.

3.3.3. Oturum Zorunluluğu Olan Yabancıların Siyasal Katılımı

Siyasal katılım bağlamında ele alınan son nüfus grubu da oturum zorunluluğu bulunan yabancılardır. Bu bölümün başlangıcında da (Başlık 3.2. Almanya'da Yabancı) belirtildiği gibi 2023 yılı itibariyle Almanya'da yaşayan ve oturum izni zorunluluğu olan yabancıların sayısı, 8 milyon 526 bin 465'tir. Almanya'da yaşayan bütün yabancı nüfusun yüzde 61,36'sına denk gelen bu nüfus, kendi içerisinde oturum iznine sahip olanlar, oturum izni için başvuruda bulunanlar ve oturum izni olmayanlar şeklinde üç gruba ayrılır. Bunlardan 6 milyon 687 bin 165 kişi oturum iznine sahipken, 700 bin 875 kişi oturum izni almak için başvuruda bulunmuş, 1 milyon 138 bin 425 kişi ise oturum iznine sahip olmadan Almanya'da yaşamakta olanlardır. Böylece oturum zorunluluğu olan yabancıların yüzde 80'ine yakını oturum sahibi olanlardan, yüzde 20 civarında bir oranı ise oturumu olmayanlardan oluşmaktadır. Siyasal katılım haklarına erişim bağlamında ele alındığında, bu üç alt nüfus grubunu iki alt kategoride toplamak mümkündür: (1) oturum sahibi olanlar ve (2) oturum sahibi olmayanlar.

Aşağıda da görüleceği üzere, oturum iznine sahiplik bağlamında birbirinden ayrışan bu iki alt nüfus grubu, aslında siyasal katılımdan ziyade, oturum (ikamet, çalışma veya serbest dolaşım) iznine sahip olup olmamak bağlamında birbirlerinden farklılaşırlar. Bu çalışmada odaklanılan siyasal katılım hakkı bağlamında ise bu iki alt grup arasında çok az bir fark bulunmaktadır. Zira her iki alt nüfus grubunun da sahip oldukları siyasal katılım hakları hem vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancılar hem de AB vatandaşı olan yabancılarla karşılaştırıldığında oldukça sınırlıdır. Bunun bir yansıması/buna paralel – olarak ilgili literatüre bakıldığında (Cyrus, 2008; Cyrus ve Vogel, 2008; Diehl ve Urbahn, 1998; Hunger ve Candan, 2009; Müssig, 2020; Müssig ve Worbs, 2012; Sieveking, 2010; Wüst, 2022) vatandaşlık statüsüne sahip olmayan ve AB dışından gelen yabancıların siyasal katılımı konusunun, bu iki nüfus grubu arasındaki farkın göz ardı edilerek, ve daha ziyade oturum sahibi olan yabancılar esas alınarak analiz edildiği söylenebilir. Oturum zorunluğu olan nüfusun büyük çoğunluğunun oturum sahibi olanlardan oluştuğu ve oturumu olmayan yabancıların bu nüfus içerisinde görece daha küçük bir

kısma denk geldiği de düşünülürse literatürdeki bu yaklaşımın kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Bu yüzden bu kısımda da oturum zorunluluğu olan yabancıların siyasal katılımı konusu, ilgili literatürde de görüldüğü şekilde, iki nüfus grubu arasındaki fark göz ardı edilerek ve büyük oranda oturum sahibi olan yabancılar esas alınarak incelenecektir.

Ancak öncesinde bu iki nüfus grubu arasında siyasal katılım hak ve imkânları açısından nasıl bir fark olduğuna kısaca değinmekte fayda vardır. Öncelikle oturum sahibi olmayanların, oturum izniyle beraber elde edilen serbest dolaşım, ikamet ve çalışma izni gibi imkânların yanında kurumsal/resmi pek çok iş ve işlemlere dahil olma imkânlarına sahip olmadıkları için Almanya'da yaşayan yabancılar arasında siyasal katılım bağlamında en dezavantajlı grubu oluşturduğu söylenebilir. Bazı alt grupları (ikamet statüsü olmayanlar, sınırdışı kararı verilen yabancılar, kaçak göçmenler gibi) Almanya içinde serbest dolaşım hakkına bile sahip olmayan bu yabancıların seçme ve seçilme hakkı veya kamu görevinde bulunma gibi yasal statünün zorunlu olduğu siyasal katılım faaliyetlerine erişimlerinden bahsetmek oldukça zordur. Bu grubun dahil olabileceği siyasal katılım faaliyetleri ise neredeyse gösteri ve yürüyüşlere katılmak, duvarlara afiş asmak veya yazı yazmak gibi enformel siyasal katılım tipleriyle sınırlıdır. Ancak oturum sahibi olmayan bu nüfusun, oturum izni için başvuruda bulunanlar ve oturum izni olmayanlardan oluştuğu göz önüne alındığında bu kişilerin mevcut statülerinin geçici olduğunu (oturum elde etme veya sınırdışı edilme), dolayısıyla mevcut statülerinden kaynaklı karşılaştıkları siyasal dışlanma sorununun da geçici olduğu söylenebilir.

Oturum zorunluluğu olan diğer grupta ise çoğunluğunu Almanya'nın 1960'lı yıllarda farklı ülkelerle imzaladığı işe alım antlaşmaları çerçevesinde ülkeye çalışmak amacıyla gelen misafir işçiler (Gastarbeiter) ve onların çocuklarının oluşturduğu yabancılar yer almaktadır. Literatürde "Denizen[5]" olarak da tanımlanan oturum sahibi olan yabancılar serbest dolaşım, ikamet ve çalışma izninin yanında kurumsal/resmi pek çok iş ve işlemlere dahil olma imkânına sahip oldukları için oturum iznine sahip olmayan yabancılardan daha fazla siyasal katılım hak ve

[5] "Denizen" kavramı çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

imkânına sahip oldukları söylenebilir. Ancak yine de siyasal katılım bağlamında düşünüldüğünde oturum sahibi olan yabancıların, Almanya'da yaşayan yabancılar arasında tabiri caizse en dramatik durumda olan nüfus grubunu oluşturduğu ifade edilebilir. Bu durum yukarıda yer alan ve Almanya'da yaşayan yabancıların ülkede kalış sürelerini gösteren Tablo 3.7'ye bakıldığında görülebilir. Tabloda görüldüğü gibi çoğunluğu oturum sahibi olanların oluşturduğu yabancıların yüzde 70,6'sı 4 yıl ve üzeri süredir Almanya'da yaşamaktadır. Dahası Almanya'da kalış süreleri 8 yıl ve üzeri olanlar (7,2 milyon), 15 yıl ve üzeri olanlar (4,4 milyon) ve hatta 25 yıl ve üzeri olanların (3 milyon) sayıları da oldukça fazladır. Dahası Tablo 3.4'te de görüldüğü gibi bu yabancıların önemli bir kısmı da (1,8 milyon) kendi göç geçmişi olmayanlardan, dolayısıyla Almanya'da doğmuş olup vatandaşlık statüsüne sahip olmayanlardan oluşmaktadır.

İşte Almanya'da kalış süreleri bu kadar uzun olan ve hatta önemli bir kısmı da Almanya'da doğmuş olan bu nüfus grubunun Almanya'daki en kısıtlı siyasal katılım hak ve imkânlarına sahip olması, onların durumlarını dramatik olarak tanımlamak için yeterli bir sebep oluşturmaktadır. SVR'nin (2021, s. 37) raporlarında, üçüncü ülke vatandaşlarının oy kullanma haklarının olmadığı hususunu, onlarca yıldır Almanya'da yaşayan Türk pasaportlu bir kişinin belediye başkanlığı seçimlerine katılamamasına karşın Almanya'ya sadece birkaç ay önce taşınmış bir AB vatandaşının Avrupa gerekliliklerine uygun olarak oy kullanabilmesi ve belediye başkanı olabilmesi örneğiyle hatırlatırken vurguladığı şey budur. Benzer şekilde Pedroza'nın (2022) bir taraftan sürgün Almanların (Vertriebene) ve Geç Geri Dönenlerin (Spät-Aussiedler) Alman vatandaşlığına çabucak kabul edilmeleri ve vatandaşlığa bağlı olan tüm hakları hemen elde edebilmeleri ama diğer taraftan misafir işçilere (Gastarbeiter) vatandaşlığın ötesinde, herhangi bir ikamet hakkının bile verilmemesini tartışmalı olarak nitelendirirken işaret ettiği şey tam da bu durumdur. Tüm bunlardan yola çıkarak bu kısımda, yukarıda da belirtildiği gibi, oturum zorunluluğu olan yabancıların siyasal katılımı konusu, ilgili literatürde de gösterildiği şekliyle, iki nüfus grubu arasındaki fark göz ardı edilerek ve büyük oranda oturum sahibi olan yabancılar esas alınarak incelenecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi oturum zorunluluğu olan yabancıların sahip oldukları siyasal katılım hak ve imkânları hem vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancılar hem de AB vatandaşı olan yabancılarla karşılaştırıldığında oldukça sınırlıdır. Bu nüfus grubu fikir özgürlüğü, toplanma ve gösteri hakkı, dernek kurma hakkı gibi genel siyasal katılım haklarının yanında, siyasal partilerin veya belediye komitelerinin faaliyetlerine katılabilme imkânı dışında herhangi bir siyasal katılım hakkına sahip değildir. Dolayısıyla oturum zorunluluğu bulunan yabancı nüfusu; başta (yerel ve eyalet düzeyindeki seçimler de dahil olmak üzere) seçme ve seçilme hakkı olmak üzere, temel siyasal katılım haklarından mahrumdurlar (Bauer, 2007, ss. 7-8).

Alman vatandaşlığına sahip olmayan ve AB dışından gelen yabancıların seçme ve seçilme hakkından mahrum olmaları, Alman seçim yasasında gerekçelendirilir. Bu yasanın 12. Maddesinde yalnızca Anayasanın 116. Maddesindeki tanıma göre Alman olanların seçimlerde oy kullanabilme hakkına sahip oldukları belirtilir. Aynı yasanın 15. Maddesinde ise seçilme hakkının da yine Anayasanın 116. Maddesindeki tanıma göre Alman olanlar için söz konusu olduğu belirtilir. Bu iki maddede vatandaş olmayan yabancıların seçme ve seçilme hakkından dışlanmaları, Anayasanın 20. Maddesinde dile getirilen *egemenliğin tümüyle halka ait olduğu* ilkesine dayanır. Bu maddeye göre halk, egemenliğini, seçimler ve oylamalar aracılığıyla ve yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle donanmış özel organlar eliyle kullanır. Böylece vatandaş olmayan yabancıları seçme ve seçilme hakkından dışlanmaları, onların Almanya'nın nüfusuna dahil oldukları, ama Alman halkından olmadıkları kabulüne dayanır.

Diğer taraftan seçim yasasının burada bahsedilen her iki maddesi de AB dışından gelen yabancıların yanında AB vatandaşı olan yabancılar için de geçerlidir. Ancak bir önceki başlıkta da değinildiği gibi bu maddeler AB vatandaşları için yalnızca federal ve eyalet seçimlerinde dışlanmanın dayanağı iken onların yerel seçimlere katılmalarının önünde engel teşkil etmez. Oysa aynı maddeler AB dışından gelen yabancıların federal ve eyalet seçimlerinin yanında yerel seçimlere katılamamalarının da dayanağıdır. Bu yüzden Pedroza'nın da (2022) dikkat çektiği gibi, yerel seçimlerde oy kullanma hakkıyla ilgili Almanya'da ikamet eden

yabancıların gördüğü muamele giderek daha tartışmalı hale gelmiştir. Özellikle, bir taraftan sürgün Almanların (Vertriebene) ve Geç Geri Dönenlerin (Spätaussiedler) çabucak Alman vatandaşlığına kabul edilmeleri ve vatandaşlığa bağlı olan tüm hakları hemen elde edebilmeleri ama diğer taraftan misafir işçilere (Gastarbeiter) vatandaşlığın ötesinde, herhangi bir ikamet hakkının bile verilmemesi bu durumu daha da tartışmalı hale getirmiştir. Zira Pedroza'nın da dikkat çektiği gibi, her ikisi de göçmen olmalarına rağmen bu iki nüfus grubunun farklı muameleye maruz kalmalarının sebebi, Alman halkına ait olup olmamalarıdır. Dolayısıyla vatandaşlığa bağlı olan temel hakların kazanılmasında entegrasyon, sosyo-ekonomik katkı, doğum veya Alman topraklarında ikamet etmek değil, etnik köken ve soy faktörü daha belirleyici olmuştur.

Bugüne kadar Almanya'da, AB dışından gelen yabancılar için de yerel seçimlerle sınırlı olmak kaydıyla oy kullanma hakkının tanınmasına yönelik tartışmalar yürütülmüş ve bazı adımlar da atılmıştır. Ne var ki bu çabaların hiçbirisi vatandaş olmayan yabancı kökenlilerin yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını elde etmelerini sağlayamamıştır. AB dışından gelen yabancılara yerel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesine yönelik en erken çağrı, 1970'li yıllarda daha çok sosyal yardım derneklerinden gelmiştir. 1970'li yılların başında Alman Caritas Derneğinin bu yöndeki çağrısına sonraki yıllarda İşçi Refah Dernekleri Federal Konseyi (Die Bundeskonferenz des Verbandes der Arbeiterwohlfahrt - AWO), bazı sendikalar, Alman Çocuk Koruma Derneği gibi kurumlar da katılmışlardır. 1986 yılında başta IG Metall olmak üzere Alman Sendikalar Konfederasyonu da (Deutsche Gewerkschaftsbund - DGB), aynı talepte bulunmuştur. 1988 yılında da Almanya'daki Evanjelik Kilisesi (Die Evangelische Kirche in Deutschland - EKD) tam vatandaşlığa geçiş yolunda bazı ara statüler getirilebileceğini açıklamış ve yerel seçimlerinde oy kullanma hakkının da böyle bir ara aşama olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Sieveking, 2010, ss. 626-627).

Alman siyasal partileri ise, AB vatandaşı olmayan yabancılara yerel seçimlere katılma hakkı verilmesi konusunda farklı duruşlar sergilemişlerdir. 1988 yılında Sosyal Demokrat Parti (SPD), 1994 yılında ise Yeşiller (Die Grünen) yabancılara yerel siyasete katılma hakkı verilmesine olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. Her iki

parti bu olumlu yaklaşımlarını ortak koalisyonları süresince de devam ettirmişlerdir. Hür Demokratlar Partisi (FDP) ise sadece "mütekabiliyetin garanti edilmesi" şartıyla yabancılara yerel siyasete katılma hakkı verilmesini savunmuştur. Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ise yabancıların yerel siyasette oy kullanma hakkının verilmesine o dönem açık şekilde karşı çıkmıştır. Özellikle Hamburg, Bremen, Berlin ve Schleswig Holstein eyaletlerinin AB vatandaşı olmayan yabancılara da yerel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesine yönelik adımların tartışıldığı dönemlerde Hıristiyan Demokrat Birlik Partisi, vatandaşlığın ve buna bağlı hakların, göçmen yabancılar için kolay elde edilebilir ve diğer vatandaşlıklarla birlikte uygulanabilir olması halinde değer kaybedeceği gerekçesiyle reforma karşı çıkmıştır (Pedroza, 2022; Sieveking, 2010, ss. 626-627).

Almanya'da, yabancılara yerel siyasette oy hakkı verilmesi amacıyla somut girişimler de olmuştur. Bu amaçla atılan en önemli adımların başında, Schleswig-Holstein[6] ve Hamburg eyaletlerinin 1980'lerin sonunda üçüncü ülke vatandaşlarına da yerel seçimlerde oy kullanma hakkı tanımak için aldığı kararlar gelir. Ancak Alman Anayasa Mahkemesi her iki eyaletin bu kararlarını Anayasaya aykırı oldukları gerekçesi ile iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi 31 Ekim 1990 tarihli bu kararına gerekçe olarak öncelikle Anayasın 20. Maddesinde belirtilen "Tüm Devlet Egemenliğinin kaynağı halktır" ilkesine atıfla, yabancıların Alman Halkı'ndan olmamalarını gerekçe göstermiştir. Böylece Anayasa Mahkemesi, yabancıların Almanya'nın nüfusunun bir parçası olduklarını, ancak her türlü egemenliğin kaynağı olan Alman Halkının bir parçası olmadıklarını vurgulayarak yabancılara ulusal, federal veya yerel düzeyde herhangi bir iktidar kullanım yetkisi vermeyi reddetmiştir. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi her iki eyaletin yabancılara yerel seçimlerde oy hakkı tanıma kararını reddetme gerekçesi olarak ayrıca homojenlik

[6] Schleswig-Holstein eyaletinde yabancılara yerel seçimlerde oy hakkının verilmesine yönelik çabalar, bu eyalette, Almanya'nın en çok bilinen azınlık topluluklarından birisi olan Danimarkalıların yaşaması ile açıklanır. Pedroza'ya göre Almanya'nın kuzey komşusu Danimarka'nın, ülkede yaşayan Alman azınlıklara yerel seçimlerde oy kullanma hakkı vermesinden dolayı, Schleswig-Holstein'da yaşayan Danimarkalı azınlıkların bu hakka sahip olmaması haksızlık olarak görülüyordu. Planlanan bu yasa reformunun destekçileri olan SPD hükümeti ve Südschleswigsche Wählerverband (Danimarkalı azınlığı temsil eden parti), başlangıçta mütekabiliyet şartı ile sadece Danimarkalı azınlığa oy hakkını öngören bu reformun daha sonra eyaletteki diğer bütün yabancıları da kapsayacak şekilde genişletebileceği inancını taşıyordu (bkz. Pedroza, 2022).

prensibini de ileri sürer. Bu gerekçe ile anayasa mahkemesi yabancıların Alman milletini homojenliğini bozduğunu belirtmiş olmaktadır (Bauer, 2007, s. 8; Sieveking, 2010, ss. 627-628).

1997 yılında Hessen eyaleti, Federal Konsey nezdinde Almanya'daki yabancılara yerel seçimlerde oy hakkı verilmesi amacıyla Anayasa'da değişiklik yapılması için bir girişimde bulunsa da başarıya ulaşamamıştır. 1998 yılında ise Sosyal Demokrat Parti ve Birlik 90/Yeşiller arasında yapılan koalisyon anlaşması, AB vatandaşı olmayan yabancılara da (üçüncü ülke vatandaşları) yerel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesini öngörüyordu. Bunun için de Anayasanın 28. Maddesinde düzenleme yapılması gerekliydi. Ancak 1998'den 2005'e kadar süren SPD ve Yeşillerin oluşturduğu koalisyon hükümeti döneminde bu değişikliğin yapılması için Federal Meclis ve Federal Konsey'de gerekli olan üçte iki çoğunluk sağlanamamıştı. Bu yüzden AB vatandaşı olmayan yabancılara yerel seçimlere katılma hakkını öngören bu değişiklik bu hükümet döneminde de gerçekleştirilememiştir (Bauer, 2007; Storz ve Wilmes, 2007). 2005'ten sonra kurulan SPD ve CDU koalisyonu döneminde de 1990 yılındaki Anayasa mahkemesi kararıyla beraber federal mecliste Anayasa değişikliği için gerekli olan çoğunluğun sağlanamayacağı gerekçesiyle böyle bir girişimde bulunulmayacağı belirtilmiştir. Dahası o koalisyon hükümeti, Sol Partinin mecliste verdiği bir soruya cevabında, AB vatandaşı olmayan yabancıların yerel seçimlere katılım hakkından dışlanmalarında hukuki bir ayrımcılık ya da demokratik bir eksikliğin olmadığını da ileri sürmüştür (Sieveking, 2010, ss. 631-632).

Gyamerash ve arkadaşları (2021) çalışmalarında, göçmen kökenli olup oy kullanma hakkına sahip olmayan grubun Almanya'daki toplam nüfus içerisindeki oranının ne kadar büyük olduğu ve bu nüfusun seçme hakkına sahip olması durumunda federal meclisin şekillenmesinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olabileceğine dair ilgi çekici bir değerlendirme yapmıştır. 2017 yılında Almanya nüfusunun yüzde 24,2'sini oluşturan göçmen kökenlilerin yüzde 62,5'inin (her 10 göçmen kökenliden 6'sı) seçme hakkına sahip olmadığını hatırlatan çalışma, seçme hakkına sahip olması durumunda bu nüfusun federal mecliste üçüncü büyük meclis grubunu oluşturacağını belirtir. Çalışmaya göre Alman vatandaşı olup henüz seçme

seçilme yaşını (18) doldurmamış olan göçmen kökenli Alman vatandaşları ve Alma vatandaşlığına sahip olmayan yabancılardan oluşan bu grubun 2017 seçimlerine katılabilmesi ve tamamının oy verdiği bir partinin meclise girmesi durumunda Almanya'nın iki büyük partisi olan CDU/CSU ve SPD koalisyon için mutlak çoğunluğu oluşturamayacaktı. Müssig ve Worbs (2012, s. 5) ise oy kullanma hakkına sahip olmak ile siyasete duyulan ilgi arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtir. Yazarlara göre göçmen kökenli Alman vatandaşlarının siyasal konulara ilgisi, diğer yabancılara kıyasla daha fazladır. Yazarlar bu durumu, yabancının oy kullanma hakkına sahip olmamasının Almanya'daki siyasal konularla ilgilenme isteklerini azaltmasıyla açıklarlar. Dolayısıyla yabancıların seçme ve seçilme haklarından mahrum olmaları, onların diğer siyasal katılım tiplerinden de uzak durmalarını ve siyasal entegrasyonlarının da gecikmesini beraberinde getirir.

En önemli siyasal katılım tiplerinden olan seçme ve seçilme hakkına sahip olmayan yabancılar, çeşitli seçim dışı siyasal katılım haklarına sahiptir. Vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancılar, özellikle Alman Anayasasının *Herkesin Temel Hakları* kategorisinde değerlendirdiği siyasal katılım haklarından faydalanabilirler. Anayasanın 9. Maddesinde yer alan örgütlenme hakkı ile 17. Maddesinde yer alan dilekçe hakkı herkesin faydalanabileceği siyasal katılım haklarına örnek gösterilebilir. Yabancıların faydalanabileceği bazı siyasal katılım hakları da Alman Anayasasında Herkesin Temel Hakları değil, Alman Temel Hakları olarak formüle edilir. Anayasanın 8. Maddesinde yer alan toplanma özgürlüğü ve 9. Maddesinde yer alan dernek kurma hakkı anayasanın sadece Almanlar için dile getirdiği siyasal katılım haklarıdır. Anayasa tarafından Alman Temel Hakları olarak nitelendirilseler de vatandaşlık statüsüne sahip olmayanlar da bu siyasal katılım faaliyetlerinden faydalanabilirler. Ancak Müssig ve Worbs'un da (2012, ss. 11-12) belirttikleri gibi, örgütlenme hakkı ile toplanma hakkı gibi siyasal katılım tipleri, yabancıların erişimine açık olsalar da anayasal bir güvence altına alınmamıştır.

En önemli seçim dışı siyasal katılım tiplerinden birisi siyasal parti faaliyetleridir. Burada cevabı aranması gereken soru, yabancıların (1) siyasal parti kurma, (2) siyasal partiye üye olma ve (3) siyasal parti faaliyetlerine katılma haklarının bulunup bulunmadığıdır. Yukarıda da (Başlık 2.2.3.4. Diğer Yasa ve

Mevzuatlar) belirtildiği gibi, Alman Partiler Yasasında siyasal partilerin aralarında vatandaşların siyasal hayata aktif katılımını teşvik etmek ve kamu sorumluluğu üstlenebilecek vatandaşlar yetiştirmek, kamu hayatının her alanında halkın siyasi iradesinin oluşmasına katkıda bulunmak, gösterdiği adaylarla federal, eyalet ve belediye seçimlerine katılmak; meclis ve hükümetteki siyasal gelişmeleri etkilemek; geliştirdikleri siyasi hedefleri devletin karar alma sürecine dahil etmek ve halk ile devlet organları arasında sürekli ve canlı bir bağ kurulmasını sağlamak gibi işlevleri yerine getirdikleri vurgulanır. Dolayısıyla bir yabancının siyasal parti faaliyetlerine katılma hakkının bulunup bulunmadığı, aynı zamanda her biri birer siyasal katılım tipi olan bu işlevleri yerine getirme veya etkileme imkânına da sahip olup olmadığını da belirler.

Almanya'da yabancılar siyasal parti kurabilir mi sorusunun cevabı, Alman Partiler Yasasının 2. Maddesinde yer alan "Siyasal Parti" tanımında bulunabilir. Siyasal örgütlerin ne zaman bir parti olarak tanımlanacağını ele alan bu maddenin üçüncü bendine göre siyasal örgütler, üyelerinin veya yürütme komitesi üyelerinin çoğunluğunun yabancı olması durumunda parti niteliği taşıyamazlar. Buradan anlaşıldığı üzere yabancılar, kendi başlarına veya Alman vatandaşlarını yanlarına almadan bir siyasi parti kuramazlar. Çünkü kurucularının tamamı ya da çoğunluğu yabancılardan oluşan bir siyasal örgüt, Alman Partiler Yasasının bu maddesine göre parti niteliği taşımaz ve bu yüzden de seçimlere katılmak gibi siyasal faaliyetlerde de bulunamaz. Dahası benzer durum parti üyeliği için de geçerlidir. Bu maddeye göre yabancılar Almanya'da siyasal partilere üye olma hakkına sahip olsalar da üyelerin tamamını ya da çoğunluğunu oluşturamazlar. Zira üyelerinin tamamı ya da çoğunluğu yabancılardan oluşan bir siyasal örgüt de parti niteliği taşımaz Son olarak yabancıların siyasal partilerin faaliyetlerine katılım konusunda bir kısıtlama söz konusu değildir. Yabancılar partilerin mitinglerine, toplantılarına ve diğer çalışmalarına katılabilirler.

Almanya'daki siyasal partilerin yabancıların üyeliğine yaklaşımlarına bakıldığında farklı uygulamaların söz konusu olduğu dikkat çeker. Öncelikle partilerin çoğunluğunun, yabancıları üye olarak kabul ettikleri söylenebilir. Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Yeşiller, Hür Demokrat Parti (FDP), Almanya için

Alternatif (AfD) ve Sol Parti (Die Linke), parti üyeliği için Alman vatandaşlığını şart olarak öne sürmezler. Bu partiler arasında Sosyal Demokrat Parti ve Sol Parti yabancı üyelere en açık parti olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu iki partiye üyelik için Almanya'da ikamet etme zorunluluğu bile yoktur. Diğer bütün partiler ise, parti üyeliği için Almanya'da ikamet etmeyi bir şart olarak öne koşarlar. Yabancıların üyeliğine en kapalı partiler ise Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve onun Bavyera'daki ortağı Hristiyan Sosyal Birliği'dir (CSU). Bu partilerin her ikisi de sadece Avrupa birliği vatandaşlarının üyeliğini kabul ederler. Öte yandan AB ülkelerinin vatandaşı olmayan yabancıları üye olarak kabul etmeyen Hristiyan Birlik Partisi, onlara sadece misafir olarak partide çalışabilme imkânı verir ("Ich bin Ausländer. Kann ich CDU-Mitglied werden?", t.y.).

Burada ele alınan seçim dışı siyasal katılım tiplerinin dışında Alman anayasasında yer alan bazı temel haklar da yabancıların siyasal katılım hakları için temel dayanak olarak kabul edilir. Bu temel haklar, çalışmanın 2. Bölümünde siyasal katılım faaliyetlerini dolaylı olarak ilgilendiren maddeler olarak ele alınan Anayasa maddelerinde konu edilir. Anayasanın 1. Maddesinde yer alan insan onurunun dokunulmazlığı hakkı, 2. Maddesinde yer alan kişiliğin serbestçe geliştirilmesi hakkı, 3. Maddede yer alan bütün insanların yasa önünde eşit oldukları kabulü ve 5. Maddede yer alan düşünce, basın ve haber alma özgürlüğü bu haklar arasındadır. Anayasada herkesin temel hakları olarak ifade edilen ve Alman vatandaşları ve yabancılar için eşit derecede geçerli olan bu haklar, yabancıların siyasal katılımı içinde dayanak olarak kabul edilebilir (Senge 2011'den akt. Müssig ve Worbs 2012: 11). Weidemann ise (akt. Müssig ve Worbs 2012: 11) bunlara Anayasanın 4. Maddesinde yer alan din özgürlüğünü, 13. Maddede yer alan konut dokunulmazlığını, 14. Maddede yer alan mülkiyet hakkını ve 17. Maddede yer alan dilekçe hakkını da siyasal katılım hakkı için önemli yasal dayanaklar arasında gösterir.

Ele alınması gereken bir diğer seçim dışı siyasal katılım tipi de kamu görevlerinde bulunmadır. Burada kastedilen görevler, hem seçimle hem de atama usulü ile elde edilebilen kamu görevleridir. Korte'nin (1972) çalışması, cumhurbaşkanlığından memurluğa kadar hangi kamu görevlerine yabancıların

gelebileceklerini ve hangilerinin de sadece Almanlara açık olduklarını detaylı şekilde yer verir. Çalışmaya göre sadece Almanlar için geçerli olan kamu görevleri arasında Cumhurbaşkanlığı, Parlamenter Devlet Sekreteri (Parlamentarische Staatssekretär)[7] yer almaktadır. Aynı çalışmada başbakanlık (şansölye makamı) için ise farklı yorumlar söz konusudur. Bir yoruma göre anayasada başbakanlık görevi için Alman vatandaşlığına atıf olmadığı için yabancılar da bu göreve gelebilirler. Başka bir yorumda ise başbakan olabilmek için seçilme hakkına sahip olmak gereklidir. Bu yoruma göre sadece Almanların böyle bir hakkı olduğundan ve sadece Almanlar devlet memuru olabildiklerinden dolayı başbakanlık makamına da sadece Almanlar gelebilir.

Alman siyaseti de yabancıların siyasal katılımını destekler ve onların siyasal katılımını arttırmak için politikalar üretir. Yabancı kökenlilerin siyasal katılımını arttırmak için alınan önlemler arasında vatandaşlık yasasına kan bağı (ius sanguinis) ilkesinin yanında toprak bağı (ius soli) ilkesinin de eklenmesi, ülke çapında Almanca dersleri ve yurttaşlık eğitimi gibi kurs ve eğitim kampanyaların başlatılması ve seçimlere yönelik çok dilli bilgilendirme gibi adımlar yer almaktadır (Müssig, 2020, s. 191). Bu adımların her biri yabancı kökenlilere özellikle oy kullanma ve aday olma gibi siyasal katılım haklarından faydalanabilmek için Almanlığı/Alman olmayı ve Alman vatandaşlığını zorunlu bir hukuki statü olarak perçinleştirir. Söz gelimi vatandaşlık yasasına toprak bağı ilkesinin de eklenmesiyle vatandaşlığın kolaylaştırılması, yabancıya siyasal katılım hakkının tanınması anlamına gelmez. Böyle bir adım aksine bu hakların sadece Alman vatandaşlarına has olduğunu pekiştirir. Vatandaşlığa geçişi kolaylaştırmak ise yabancıdan bu haklardan faydalanmak için bir Alman'a dönüşmesi ve yabancılığı terk etmesi istenmiş olur. Ülke çapında Almanca ve yurttaşlık derslerinin verilmesi de yabancının Alman'a dönüşmesi için taşıması gereken kriterleri kazandırmaya yönelik bir adım olarak görülebilir. Böylece siyasal katılım haklarına sahip olmak için hukuki bir statü olan

[7] Türkiye'de müsteşarlığa benzeyen bu göreve Federal Meclise seçilen milletvekilleri atanabilir. İlgili Bakana görevlerini yerine getirirken yardım eden Parlamenter Devlet Sekreterleri, Bakanları Federal Meclis'teki tartışmalarda ve soru saatlerinde, Federal Meclis komisyon toplantılarında, Federal Konsey'de ve Federal Hükümet toplantılarında temsil edebilirler (Deutscher Bundestag, (t.y.)a).

Alman vatandaşlığı elde etmek yetmez, Alman dilini ve yurttaşlık bilgisini de edinerek aynı zamanda kültürel bir statü olarak da Alman'a dönüşmek gerekir.

Seçme ve seçilme hakkını elde etme yolu olarak vatandaşlığı işaret etmek yabancı için bazı anlamlar anlam taşır. Birincisi seçme seçilme hakkının vatandaşlığa bağlanması öncelikle bu hakkın sadece Almanlara ait bir hak olduğu anlamına gelir. Zira bu hakkı elde etmek isteyen yabancının önce bir Almana dönüşmesi gereklidir. İkinci olarak Anayasa Mahkemesi bu yolla yabancının hiçbir zaman seçme seçilme hakkını elde edemeyeceğini de kararlaştırmış olmaktadır. Zira bir yabancının seçme seçilme hakkını elde etmesi için Alman vatandaşı olması, aynı zamanda onun yabancı olmaya da son vermesi demektir. Seçme seçilme hakkını elde etmek için vatandaş olmayı dayatmanın yabancı için bir diğer anlamı da asimilasyondur. Bu hakkı elde etmek için yabancıdan bir Almana dönüşmeyi istemek aynı zamanda ondan Türkiyeli olmayı, İranlı olmayı, Brezilyalı olmayı, Ganalı olmayı terk etmesini de istemektir.

Bir diğer seçim dışı siyasal katılım tipi olan dernek ve STK faaliyetlerine katılım, vatandaş olmayan göçmen kökenlilerin siyasal katılımı için son derece önemlidir. Çünkü vatandaşlık statüsüne sahip olmadıkları için oy kullanma veya seçimlerde aday olma hakkı bulunmayan göçmen kökenliler için vatandaşlık statüsüne bağlı olmayan dernek ve STK faaliyetleri, kendi menfaatlerini savunma ve dilek ve taleplerini dile getirmek için dolayısıyla siyasal alana dahil olmanın en önemli yollarından birisini teşkil eder. Bu kategoride değerlendirilebilecek ve Almanya'da yabancıların dahil oldukları en önemli siyasal katılım yolu, yabancı ve entegrasyon kurulları (Ausländer- oder Integrationsbeiräte) ile göçmen organziasyonlarıdır (Migrantenorganisationen).

Yabancı kurullarının varlığı öncelikle Almanya'da yabancıların siyasal katılımının önemsendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bunun sonucu olarak bu kurullar, yabancıların siyasete katılımlarının sağlanmasına yönelik önlemlerin alınmaya çalışıldığının da bir göstergesidir. Bu kurullar yabancıların dolaylı olarak siyasal katılımını da sağlar. Aslında sağladığı şey tam olarak katılım

da değil, basit düzeyde bir temsil veya menfaatlerinin savunulmasından ibarettir. Bu yönüyle bu kurullar, siyasal katılım yanılgısı oluşturmaktadır.

Değinilmesi gereken bir diğer husus da Alman vatandaşlığına sahip olmayan yabancılar arasında siyasal katılım hakkı veya imkânı konusunda bir ayrımın veya eşitsizliğin var olmasıdır. Bu konudaki en belirgin ayrım veya eşitsizlik ise, diğer ülke vatandaşlarının AB vatandaşlarıyla aynı siyasal katılım haklarına sahip olmamalarıdır. Yukarıda detaylı şekilde üzerinde durulduğu gibi AB vatandaşları yerel siyasette seçme seçilme hakkına sahipken diğer ülkelerin vatandaşı olan yabancılar bu haktan faydalanamamaktadır. Ayrıca STK ve dernek faaliyetleri gibi bazı siyasal katılım tiplerinde de AB vatandaşları Alman vatandaşları ile aynı haklara sahipken, AB dışından gelen yabancıların sahip oldukları siyasal katılım hak ve imkânları bu iki nüfus grubuna göre oldukça kısıtlıdır. Özellikle uzun yıllardır Almanya'da yaşamakta olan veya Almanya'da doğup büyüyen diğer ülke vatandaşlarının Almanya'daki ikameti çok eskiye dayanmayan AB vatandaşlarının sahip olduğu siyasal katılım haklarından dışlanmaları, üzerinde düşünülmesi gereken bir hususdur. Bu konuya başka çalışmalar da dikkat çekerler.

> "Öte yandan, üçüncü ülke vatandaşlarının oy kullanma hakkı yoktur. Örneğin, onlarca yıldır Almanya'da yaşayan Türk pasaportlu bir kişi belediye başkanlığı seçimlerine katılamazken, Almanya'ya sadece birkaç ay önce taşınmış bir AB vatandaşı Avrupa gerekliliklerine uygun olarak oy kullanabilmekte ve belediye başkanı olabilmektedir. Üçüncü ülke vatandaşları için (belediye) oy hakkı kazanmanın tek yolu hala vatandaşlığa geçmektir." (SVR 2021: 37).

Yukarıda da değinildiği gibi Hamburg ve Schleswig Holstein eyaletlerinin girişimleri veya 1970'li yıllardan itibaren çeşitli sendika ve kuruluşların bu eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik gösterdikleri çabaların yanında, Avrupa Birliği Parlamentosunun da AB vatandaşlarına tanınan belediye seçimlerinde oy kullanma hakkının üçüncü ülke vatandaşlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi önerisi (Storz ve Wilmes, 2007) bugüne kadar sonuçsuz kalmıştır.

Siyasal katılım hakkı veya imkânı konusundaki bir diğer ayrım da II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa'dan ve eski İmparatorluk topraklarından göç eden

sürgün Almanlar ile Geç Geri Dönenler arasındadır. Yukarıda da değinildiği gibi, onlar da göçmen olmalarına rağmen sürgün Almanlar ve Geç Geri Dönenler Almanya'ya geldikten sonra hızlı bir şekilde vatandaşlık statüsünü elde edip eksiksiz siyasal katılım hak ve imkânları elde edebilirler. Oysa aralarında 20 yıldan fazla süredir Almanya'da yaşayanların var olmasına ve hatta azımsanmayacak bir kısmının da Almanya'da doğmuş olmalarına rağmen, AB dışından gelen yabancıların daha az siyasal katılım hak ve imkânlarına sahip olmaları, Almanya'da yaşayan yabancılar ve göçmenler arasında var olan ayrımı gözler önüne serer.

Almanya'da yabancıların siyasete katılımlarını zorlaştıran yasalardan birisi de kimlerin seçme (oy verme) ve seçilme (aday olma) hakkına sahip olduğu veya kimlerin bu haklardan yoksun olduğunu belirleyen seçim kanunudur. İkinci bölümde detaylı şekilde gösterildiği gibi Alman seçim yasası sadece Anayasa'daki tanıma göre Alman olanların seçimlere katılabileceğini belirtir. Anayasanın "Alman" tanımına bakıldığında da iki farklı grup karşımıza çıkar: Alman vatandaşlığına sahip olanlar ve 1937 tarihindeki sınırlarıyla Alman İmparatorluğu topraklarına kabul edilmiş olan Alman ırkına mensup mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler ile bunların eşi veya soyundan gelenler. İkinci grup kan bağını esas aldığından ve Alman ırkına mensup olmayı gerektirdiğinden, yabancıyı içermesi kategorik olarak imkânsızdır. Burada asıl üzerinde durulması gereken, seçim yasasına göre yabancının seçimlere katılımının tek yolu olan vatandaşlık kriteridir. Zira Alman seçim yasasının hükümlerine göre sadece Alman vatandaşlığına sahip olan yabancılar seçimlere katılım hakkına sahip olabilir.

Öncelikle seçim yasası, Almanya'da doğup büyüyen, orada eğitim gören, orada çalışma hayatına dahil olan veya uzun süredir orada ikamet eden, ancak Alman vatandaşlığına geçmeyi istemeyen kişiler için doğrudan kısıtlayıcı ve engelleyicidir. Zira seçim yasasının hükümleri vatandaşlığı bir kriter olarak ortaya koyarak, bu kişilerin seçme seçilme hakkını elde etmelerini doğrudan imkânsız hale getirir.

Diğer yandan Alman vatandaşlığını elde etmek isteyen yabancılar için ise zorlaştırıcı işlev görür. Zira seçim yasasının hükümleri, kendi yaşamlarına etki etse de siyasal süreçlere ancak vatandaşlık statüsünü elde ettikten sonra dahil

olabileceğine hükmeder. Bu da seçim yasasına yöneltilen "kimler seçme ve seçilme hakkına sahip olabilir" sorusunu, "Alman vatandaşlığını elde etme şartları nelerdir" şeklinde değiştirmeyi gerektirir. Zira Alman vatandaşlığını elde etmenin zorluğu veya kolaylığı doğal olarak yabancının seçme seçilme hakkını elde etmesinin ne derece mümkün olduğunu da belirler.

Her ikisi de bugünkü Almanya topraklarının dışından gelmiş olmalarına rağmen ve her ikisinden gelenlerin de mevcut Alman toplumsal yapısı ve kültürüne yakınlığı/aşinalığı aynı olabilmesine rağmen, Alman vatandaşlık yasasında yabancılar ile Alman sürgünlerin vatandaşlığa kabullerinde farklı kriterlere tabi tutulurlar. Bu durumun en açık olarak görüldüğü yer ise; esas itibariyle Alman kültürüne, toplumsal yapısına, diline uyum sağlamış olmanın veya bunlar hakkında bilgi sahibi olmanın yabancıların vatandaşlığa kabulleri için kriter olarak öne süren vatandaşlık yasasının 10 maddesi ile Alman sürgünlerin ve onların soyundan gelenlerin vatandaşlığa kabullerinde neredeyse sadece Federal Sürgünler Yasası'nın 15. Maddesinin 1. ve 2. Fıkraları uyarınca düzenlenen bir belgeye sahip olmayı şart olarak gören vatandaşlık yasasının 7. Maddesi arasındaki farklılıktır. Vatandaşlık yasasının 10. Maddesinde vatandaşlığa kabul için aranan şartlar, sadece yabancılar için geçerliyken, ülke dışından gelmiş olmalarına rağmen sürgün Almanlar için geçerli değildir. Söz gelimi bu maddeye göre vatandaş olabilmeleri için yabancıların Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın özgür demokratik temel düzenine bağlı olduklarını açıklamaları; Federal Cumhuriyete, eyaletlere veya anayasal organlara karşı olan herhangi bir girişime destek vermediklerini ispat etmeleri; kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin geçimlerini sağlamak için sosyal yardıma başvurmamaları; yeteri düzeyde Almanca dil bilgisine sahip olmaları ve Almanya'nın yasal ve sosyal düzen ve yaşam koşulları hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Oysa bu kriterlerin hiçbirisi başka ülkelerden gelmiş olmalarına rağmen sürgün Almanlar için şart olarak koyulmamıştır.

Bu fark, (Spät)Aussiedler ve diğer yabancıların göçlerine yönelik politikalarda da kendini gösterir. Zira Alman Devleti, Geri dönen Almanlara yönelik sorumluluk temelli bir göç politikası yürütmüştür. İçişleri Bakanlığı Geri Dönen Almanlara vatandaşlık hakkının verilmesini, ele alırken iki toplumsal grubun göç

hareketine bakıştaki farklılığını da gösterir. Buna göre diğer yabancılara sunulan oturum hakkı göçü kontrol etmeye yönelik bir araç olarak tanımlanırken Geri dönen Almanlara vatandaşlık hakkının verilmesinin temelini oluşturan Federal Sürgün Edilenler Yasası ise savaş sonuçlarının telafisi olarak gösterir (Almanya İçişleri Bakanlığı: 133).

Öncelikle yapılan araştırmalar seçildikten sonra göçmen kökenli milletvekillerinin Federal Meclis çatısı altında yürütülen siyasal faaliyetlere katılım açısından oldukça aktif olduklarını gösterirler. Bu durum göçmen kökenlilerin siyasete ilgili olduklarını ve siyasal olarak da aktif olduklarını gösteren bir diğer göstergedir. Dolayısıyla bu gösterge hem milletvekili adayları arasında hem de meclise seçilen milletvekilleri arasında göçmen kökenlilerin sayısının düşük olmasının göçmenlerin siyasete ilgisiz olmalarıyla açıklanamayacağını tekrar gözler önüne serer. Göçmen kökenli milletvekillerinin mecliste aktif olarak katıldıkları faaliyetler arasında komisyon üyelikleri de yer almaktadır. Wüst'ün (2011: 257-258) araştırmasına göre her göçmen kökenli milletvekilinin ortalama 1.4 komisyonda üyeliği vardır. Bu oran tüm milletvekillerinde 1.00 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla göçmen kökenli milletvekillerinin komisyon çalışmalarında ortalamanın üzerinde bir katılım gösterdikleri söylenebilir. Diğer taraftan göçmen kökenli milletvekillerinin daha çok hangi alandaki komisyonlara katıldıkları da önem arz eder. Çalışmaya göre özellikle göçle ilgili komisyonlar bu milletvekillerinin en fazla üye olduğu komisyonlardır. Göçmen kökenli milletvekilleri ayrıca dışişleri/AB, içişleri, eğitim, maliye/bütçe, ekonomi ve altyapı gibi komisyonlarda da yer almaktadırlar. Buna karşın Wüst'ün araştırmasına göre, göçmen kökenli milletvekilleri savunma komisyonundan dışlanması söz konusudur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada buraya kadar öncelikle siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal katılım ve siyasal aktör gibi kavramların analiz edilmesiyle kavramsal çerçeve ve teorik arka plan ortaya konmuştur. Çalışmanın devamında, Alman siyasal kültürünün tarihsel gelişimi analiz edilmiş; Alman siyasal sistemi de siyasal katılım bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca Almanya'daki göç tarihi 17. yüzyıldan itibaren ele alınmış, Nazi dönemi ve sonrasındaki göç politikalarıyla birlikte güncel verilere dayalı yabancı nüfus analizi yapılmıştır. Son olarak bu bölümden önce çalışmada Almanya'da yabancıların siyasal katılımı, yasal statülerine göre üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde ise Almanya'da yürütülen saha çalışması kapsamında, etnik Alman ve yabancı kökenli 16 milletvekiliyle yapılan mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Mülakatlardan elde edilen bu veriler, Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasal katılımına yaklaşımını anlamak için önemli bulgular sunmuştur.

4.1. ÇALIŞMA GRUBUNUN YAPISI

Bu çalışma kapsamında hem siyasetçilerin hem de siyasal partilerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarını anlamak amacıyla Almanya'da faal durumdaki siyasetçilerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, çeşitli siyasal düzeylerde (federal meclis, eyalet ve belediye) ve farklı siyasal partilerde aktif olarak görev yapan hem etnik Alman hem de göçmen kökenli siyasetçilerden oluşmuştur. Siyasal düzey, siyasal parti ve etnik kökenin yanında köken ülke, din, yaş ve cinsiyet olarak da birbirinden ayrışan siyasetçilerden oluşan çalışma grubu, Alman siyasetinde yabancıların siyasal katılımının durumu ve buna yönelik tutum ve yaklaşımları anlamaya yönelik zengin bir veri kaynağı sunmaktadır.

Çalışma grubunun temsil yeteneğini arttırmak amacıyla görüşülen siyasetçi sayısı artırılmak istenmiştir. Ancak araştırma sahasının farklı bir ülke olmasının yanında hem siyasetçilerden kaynaklı (yoğunluk, doğrudan temasın zorluğu vb.) hem

de pandemi şartları gibi faktörlerden dolayı irtibat kurulmaya çalışılan siyasetçilerin tamamıyla mülakat gerçekleştirilememiştir. Saha araştırmasında öncelikle amaçlı örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Bu kapsamda özellikle partilerin uyum ve entegrasyondan sorumlu birimleri veya meclisteki uyum ve entegrasyon komisyonlarının üyeleri ile irtibat kurulmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle, yabancıların siyasal katılımı konusunda hem kendisinin hem de partisinin yaklaşımını aktarabilecek siyasetçilere ulaşılmak hedeflenmiştir. Partilerin uyum ve entegrasyon birim ve komisyonlarındaki üye sayılarının sınırlı olmasının yanında, irtibat kurulmaya çalışılan bu üyelerin tamamının geri dönüş sağlamaması da bu yöntemle yürütülebilecek mülakat sayısının sınırlı kalmasını beraberinde getirmiştir. Daha fazla mülakat gerçekleştirebilmek için bu yüzden kartopu örnekleme tekniğiyle birinci aşamada irtibat kurulan siyasetçiler aracılığıyla başka siyasetçilerle irtibat kurulmaya çalışılmıştır. Böylece araştırma kapsamında toplam 55 siyasetçi ile irtibat kurulmaya çalışılmıştır. 37'si etnik Alman, 18'i ise yabancı kökenli olan bu siyasetçilerin 40'ı eyalet düzeyinde faaliyet yürütürken 15'i ise federal siyasette aktif durumdadır.

Çalışma kapsamında bütün partilerin hem federal hem de eyalet meclislerindeki temsilcileriyle iletişim kurulmaya özen gösterilmiştir. İletişim sürecinde öncelikle Almanya seyahati sırasında siyasal partilerin Hamburg ofislerine gidildi. Ancak COVID-19 pandemisinden dolayı ofislerin çoğu ziyaretçilere kapalı olduğundan dolayı mülakat taleplerini yüz yüze iletmek mümkün olmamıştır. İkinci bir yol olarak Hamburg'daki siyasetçilere kişisel bağlantılar ve referanslar aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde toplam 9 siyasetçiyle irtibat kurulmuş ve bunların 8'i ile yüz yüze mülakat gerçekleştirilmiştir. Gerek seyahat süresinin kısa olması gerekse de COVID-19 pandemisinden dolayı daha fazla siyasetçiyle yüz yüze mülakat yapmak mümkün olmamıştır. Bunun üzerine çok sayıda siyasetçiye e-posta yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Toplam 46 milletvekiliyle e-posta yoluyla irtibat kurulmaya çalışılmış ve mülakat isteğini kabul eden toplam 13 siyasetçiden 8'i le online mülakat gerçekleştirilmiştir.

Böylece referanslar aracılığı ile veya e-posta yoluyla mülakat teklifi götürülen toplam 55 milletvekili arasından 16 kişi ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Tablo 4.1'de de görüldüğü üzere mülakat yapılan katılımcıların 6'sı etnik Alman iken 10'u ise yabancı kökenlidir. İletişim kurulan siyasetçilerden 6'sı ile, mülakat yapmayı kabul etmiş olmalarına rağmen, yaşanan deprem nedeniyle görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Ayrıca, 1 milletvekili geri dönüş yaparak mülakat teklifini gerekçeleriyle birlikte reddetmiştir. Geriye kalan toplam 32 siyasetçi ise mülakat talebine herhangi bir geri dönüş sağlamamıştır. Mülakat talebine geri dönüş sağlayan 1 milletvekili ise kendi partisi içindeki tartışmalardan ve genel siyasal atmosferden duyduğu rahatsızlığı gerekçe göstererek mülakat talebini geri çevirmiştir. AfD partisi üyesi olan ancak iletişim kurulduğunda partisinin meclis grubundan istifa etmiş olan bu milletvekili kendisine yazılan maile şu şekilde cevap vermiştir:

> "Halen Hamburg Parlamentosu üyesi olmama rağmen, şu anda bir parlamento grubuna ya da partiye üye değilim ve bu durum böyle kalacaktır. Sadece demokratik bir görünüm sergileyen ve eleştirel bir söylemi taklit eden siyaset yapma biçiminden duyduğum hayal kırıklığı nedeniyle siyasetten çekildim. Bu nedenle, sorunuz için teşekkür ederim, ancak muhtemelen uygun olmayan bir röportaj partneriyim" (K17, AfD, EA).

Faaliyet gösterdikleri siyasal düzey bağlamında ele alındığında mülakat yapılan siyasetçilerin 12'sinin eyalet düzeyinde, 3'ünün federal düzeyde ve 1'inin de belediye düzeyinde siyaset yürüttüğü görülmektedir. Bu durum, çalışmanın özellikle eyalet düzeyinde yoğunlaştığını gösterir. Bunun gerekçesi ise Hamburg eyaletinin çalışmada bir tür temel araştırma alanı olarak belirlenmiş olmasıdır. Hamburg'un bu bağlamda ön plana çıkarılmasının birkaç gerekçesi vardır. Öncelikle hem bir eyalet olması hem de bir şehir devleti olması Hamburg'da farklı düzeylerde faaliyet yürüten siyasetçilere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle şehirde sahip olunan kişisel ağ ve referans imkânı, kısa sürede çok sayıda siyasetçiye ulaşmayı mümkün kılmıştır. Nitekim kalış süresinin kısa olmasına ve COVID-19 pandemisine denk gelmesine rağmen çok sayıda siyasetçiyle irtibat kurulabilmiş ve yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilebilmiştir. İkincisi Hamburg Parlamentosunda hem federal hem de

eyalet düzeyinde örgütlenmiş olan partilerin tamamının meclis grubunun yer alması, bu şehri bir araştırma alanı olarak ön plana çıkaran diğer bir husustur. Eyalet meclis toplantıları gibi bütün partilerin hem etnik Alman hem de göçmen kökenli milletvekillerinin aynı çalışma ortamında bulunmaları, aynı tartışmalara dahil olmaları ve birbirlerine karşı olumlu veya olumsuz iletişim veya tutum içinde olma imkânlarının olması Hamburg'u bu araştırma için oldukça elverişli bir araştırma sahası haline getirir.

Tablo 4.1 Çalışma Grubu

Kod	Yaş	Parti	Siyaset Düzeyi	Cinsiyet
K1, AfD, EA	41	AfD	Eyalet	Erkek
K2, AfD, EA	45	AfD	Eyalet	Erkek
K3, CDU, EA	61	CDU	Eyalet	Erkek
K4, CDU, YK	53	CDU	Federal	Erkek
K5, FDP, EA	56	FDP	Federal	Erkek
K6, FDP, EA	61	FDP	Eyalet	Kadın
K7, FDP, YK	39	FDP	Eyalet	Erkek
K8, FDP, YK	34	FDP	Federal	Erkek
K9, Yeşiller, YK	29	Yeşiller	Eyalet	Kadın
K10, Yeşiller, YK	54	Yeşiller	Eyalet	Kadın
K11, Sol Parti, YK	45	Sol Parti	Eyalet	Erkek
K12, Sol Parti, YK	61	Sol Parti	Eyalet	Erkek
K13, Sol Parti, YK	34	Sol Parti	Eyalet	Kadın
K14, SPD, EA	25	SPD	Eyalet	Kadın
K15, SPD, YK	49	SPD	Eyalet	Erkek
K16, SPD, YK	46	SPD	Belediye	Erkek
K17, AFD, EA	b.y.	AFD	Eyalet	Erkek

Partilere dağılım bağlamında ise görece dengeli bir durum söz konusudur. Tablo 4.1'de de görüldüğü üzere katılımcılar hem eyalet hem de federal düzeyde örgütlenen partiler olan SPD, CDU, FDP, Yeşiller, Sol Parti ve AfD olmak üzere altı farklı siyasal partiyi temsil ederler. Katılımcılar arasında 4 FDP, 3'er SPD ve Sol

Parti ve 2'şer CDU, Yeşiller ve AfD mensubu bulunmaktadır. İrtibat kurulmaya çalışılan siyasetçiler arasında mülakata katılmayı kabul edenlerin oranlarına bakıldığında FDP'nin öne çıktığı görülebilir. Mülakat için müracaat edilen toplam 6 FDP'li siyasetçinin 5'i mülakat teklifini kabul etmiştir. Diğer partilerdeki mülakat kabul oranı ise farklılık göstermiştir. Mülakat için irtibata geçilen toplam 11 SPD üyesinin 5'i, 9 AfD üyesinin 3'ü, 9 CDU üyesinin 2'si, 10 Yeşiller üyesinin 2'si ve 8 Sol Parti üyesinin 5'i mülakat teklifine olumlu cevap vermişlerdir. Ancak olumlu geri dönüş sağlayan bütün siyasetçilerle mülakat gerçekleştirilememiştir. 2 SPD, 2 Sol Parti, 1 FDP ve 1 AfD'li siyasetçi ise mülakat teklifine olumlu cevap vermiş olmalarına rağmen deprem dolayısıyla bu görüşme gerçekleştirilememiştir.

Çalışma grubu etnik köken açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların 6'sının etnik Alman, 10'unun ise yabancı kökenli oldukları görülür. Etnik Alman katılımcıların 2'si AfD, 2'si FDP, 1'i SPD ve 1'i de CDU üyesidir. Yabancı kökenli katılımcılar ise 3 Sol Parti, 2 SPD, 2 FDP, 2 Yeşiller ve 1 CDU üyesinden oluşmaktadır. Böylece mülakat yapılan etnik Alman siyasetçiler arasında görüşme talebimize alamadığımız için Yeşiller ve Sol partili üyeler yer almamışken yabancı kökenliler arasında ise herhangi bir AfD üyesi yer almamıştır. İrtibat kurulmaya çalışılan toplam 37 etnik Alman siyasetçinin 11'i mülakat yapmayı kabul ederken, toplam 18 yabancı kökenli siyasetçinin 13'ü mülakat yapmayı kabul etmiştir. Etnik Alman siyasetçilerden 3 ve yabancı kökenlilerde 3 siyasetçi ile mülakat gerçekleştirilememiştir. 1 etnik Alman milletvekili ise mülakat yapmayı reddetmiştir.

Tablo 4.1'de de görüldüğü üzere çalışma grubu, 25 ile 61 yaş arasında değişen bir yaş aralığına sahip 16 katılımcıdan oluşur. Yaş dağılımına bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunun orta yaş grubunda yer aldığı dikkat çeker. Örneğin, 25-34 yaş grubunda 4 kişi, 35-49 yaş grubunda 6 kişi ve 50-61 yaş grubunda 6 kişi yer alır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında 11 katılımcının erkek 5 katılımcının ise kadın oldukları görülür.

Mülakatlarda katılımcılar kendilerini tanıtmaları istenen ilk soruya verdikleri cevaplarda geldikleri ülke, din, meslek ve eğitim düzeyi gibi bilgilerden bazılarını da

paylaşmışlardır. Ancak bu bilgiler, çalışmanın temel konusu açısından merkezi önemde olmadıklarından, bu çalışmanın temel inceleme alanı dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmanın saha araştırmalarına tez sürecinin nispeten erken bir aşamasında başlanmıştır. Literatür analizleriyle tezin teorik arka planını ve kavramsal çerçevesini oluşturma çabaları sürerken, eş zamanlı olarak saha araştırmasına yönelik faaliyetler de planlanıp hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda hem Almanca literatüre erişim sağlamak hem de tez için mülakatlar gerçekleştirmek amacıyla iki dönem art arda TÜBİTAK 2214/A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı'na başvurulmuştur. Ne var ki her iki başvuru da TÜBİTAK tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine tezin saha araştırmasını gerçekleştirmek amacıyla kişisel kaynaklarla Almanya'ya kısa süreli bir seyahat düzenlenmiştir. 2022 yılında düzenlenen ve COVID-19 Pandemisi dönemine denk gelen bu seyahat sırasında saha araştırmasına yönelik faydalı çalışmalar yürütülmüş olsa da tez için yeterli sayıda mülakat gerçekleştirilememiştir. Pandemi şartları ve maddi imkânların kısıtlılığı sebebiyle takip eden dönemde mülakatlara online görüşmelerle devam edilmiştir.

Sonuç olarak hem milletvekillerinden kaynaklanan gerekçeler (yoğunluk, geri dönüş sağlamama) hem de COVID-19 Pandemisi ve yaşanan deprem felaketi gibi nedenlerin yanında lojistik ve pratik kısıtlılıklar da çalışmanın belirli bir grup katılımcıyla sınırlı kalmasına yol açmıştır. Ancak buna rağmen bu çalışma grubundan elde edilen bulgular, Alman siyasetinde yabancıların siyasal katılımına yaklaşım konusunda çok boyutlu bir analiz imkânı sunmaktadır. Etnik köken, siyasal parti ve faaliyet yürütülen siyasal düzeyin yanında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve meslek açısından da homojen bir yapıya sahip olan çalışma grubu, farklı siyasal ve demografik özelliklere sahip siyasetçilerin konuya yaklaşımları arasındaki farklılıkları da görme imkânı sunmaktadır.

4.2. SİYASAL KATILIMA GENEL BAKIŞ: SİYASAL KATILIMIN ÖNEMİ ve DURUMU

Bu çalışmada, Alman siyasal sistemi ve kültürü, yabancıların siyasal katılımı bağlamında incelenmiştir. Yabancıların siyasal katılımı, çalışmanın odaklandığı

temel meselelerden biri olmakla birlikte, bu konu Almanya'daki genel siyasal katılım olgusundan bağımsız olarak ele alınamaz. Zira, Almanya'daki siyasal katılımı şekillendiren dinamikler, aynı zamanda yabancıların siyasal katılımını da belirleyen koşulları oluşturmaktadır. Bu durum, Almanya'daki genel siyasal katılım olgusunu incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, mülakatlar sırasında doğrudan yabancıların siyasal katılımına odaklanmadan önce, katılımcıların genel olarak siyasal katılım konusundaki görüşleri derlenmiştir. Özellikle siyasetçilerin yabancıların siyasal katılımı bağlamından bağımsız olarak, siyasal katılıma dair genel düşüncelerini öğrenmeye yönelik sorular yöneltilmiştir.

Bu kapsamda, öncelikli olarak siyasal katılımın milletvekilleri için ne anlama geldiği ve hangi açılardan önemli olduğu hususu tartışılmıştır. Ayrıca, Almanya'da siyasal katılımın mevcut durumu ele alınarak bu olgunun farklı boyutları analiz edilmiştir. Bu bağlamda, görüşmelerde siyasal katılımın taşıdığı önem, yüksek siyasal katılımın bir siyasal hedef olarak benimsenmesi, düşük siyasal katılımın bir sorun olarak değerlendirilmesi ve siyasal katılımı artırmaya veya düşük katılımı önlemeye yönelik önlemler gibi başlıca temalar öne çıkmıştır. Böylece mülakatların birinci bölümünden elde dilen bu veriler, bir taraftan katılımcıların Almanya'da siyasal katılıma yaklaşımlarına dair fikir verirken diğer taraftan sonrasında bu çerçeveden yola çıkarak katılımcıların yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarında herhangi bir farklılığın olup olmadığına yönelik bir tartışma yürütme imkânı sunacaktır.

4.2.1. Birey, Parti ve Demokrasi Açısından Siyasal Katılımın Önemi

Siyasal katılımın bireyler, siyasal parti gibi siyasal kurumlar ve demokrasi açısından taşıdığı öneme bu çalışmanın giriş kısmında değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde vurgulanan bu husus, yapılan mülakatlar sırasında Alman siyasetçilerin özellikle altını çizdiği temel meselelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Görüşmelerde, etnik kökenlerinden bağımsız olarak bütün siyasetçiler, öncelikle siyasal katılımın önemini dile getirmektedir. Görüşme yapılan siyasetçiler siyasal katılımın hayati öneme sahip olduğu veya 18 yaşını dolduran her vatandaşın

katılımının elzem olduğu gibi ifadelerle siyasal katılımın önemine güçlü bir vurgu yapmaktadırlar.

> "Kesinlikle önemli ve hayati öneme sahip, çünkü siyasette olmasını istediğimiz konular ancak siyasal katılım yoluyla partilere taşınabilir." (K6, FDP, EA)

> "Dolayısıyla 18 yaşından büyük, hatta bazı durumlarda 16 yaşından itibaren her vatandaşın katılım göstermesi mümkündür ve elzemdir de." (K5, FDP, EA)

> "Ve bu çok önemli, bu katılım, hangi partiden olursa olsun demokratik katılım. Ve bu daha önemli, odak noktası bu olmalı. Siyasete olan ilgi." (K8, FDP, YK)

Yapılan görüşmelerde, siyasetçilerin tamamının siyasal katılımın önemine ilişkin ortak bir görüşe sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte, siyasal katılımın hangi boyutlarıyla önem taşıdığı konusunda siyasetçiler arasında farklı yaklaşımların ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Mülakatlarda siyasal katılımın taşıdığı anlam ve siyasal katılımın işlevine yönelik olarak yöneltilen sorular, bu konudaki farklı perspektifleri açığa çıkarmıştır. Bazı siyasetçiler siyasal katılımı, siyasal sistemin genel işleyişi veya demokrasinin sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirirken; diğerleri, özellikle Alman demokrasisinin güçlenmesi, siyasal partilerin başarısına katkı sağlanması ve bireylerin kendi çıkarlarını koruması gibi daha spesifik unsurlara vurgu yapmıştır.

Öncelikle siyasal katılımın hem genel anlamda demokrasi hem de özelde Alman demokrasisi açısından taşıdığı önemin altı çizilmiştir. Bu bağlamda, siyasal katılımın önemine dair yöneltilen sorulara cevap veren FDP'li siyasetçi (K5, FDP, EA), demokrasiyi temel bir referans noktası olarak ele almıştır. Tüm vatandaşların öncelikle seçimler ve oylamalarda siyasi olarak aktif olabilmesinin, demokrasi için temel nitelikte olduğunu belirten bu siyasetçiye göre, vatandaşların katılımı da sadece oy kullanmayla sınırlı değil, aday olmayı da içermelidir.

Liberal partili siyasetçinin demokrasi için dile getirdiği bu görüşün benzeri, başka siyasetçiler tarafından daha spesifik bir şekilde Alman demokrasisi merkeze alınarak dile getirilmiştir. Bu siyasetçilerden biri olan AfD'nin etnik Alman üyesi (K1, AfD, EA), siyasal katılımı demokrasinin temeline yerleştirir. Alman demokratik

sisteminin siyasal katılım üzerine inşa edildiğini belirten bu katılımcıya göre kendi partisi AfD de özellikle demokratik sürece katılımın daha geniş bir zemine oturtulmasını savunmaktadır. Biri liberal partiden diğeri milliyetçi AfD partisinden olan her iki siyasetçinin yaklaşımlarındaki ortak nokta, siyasal katılımı Alman demokrasisi bağlamında değerlendirmeleridir. Her iki siyasetçiye göre Alman demokrasisi için siyasal katılım, temel niteliktedir.

Öncekiler gibi siyasal katılımın önemini Alman demokrasisi bağlamında değerlendiren CDU'nun yabancı kökenli siyasetçisi (K4, CDU, YK), geniş halk kitlesinin siyasal katılımının da önemine vurgu yapar. Almanya'yı kastederek özgürlükçü ve demokratik bir sistemde yaşadıklarını ve bu sistemin halkın siyasal partiler aracılığıyla siyasete katılımı ve siyaseti şekillendirmesi vasıtasıyla ayakta durabileceğini dile getiren bu siyasetçi, siyasal katılımın düşük olmasının doğuracağı bir tehlikeye de işaret eder. Ona göre insanların siyasete yeterince katılım göstermemesi durumunda, yönetim küçük bir klik tarafından ele alınır ve bu klik hem toplumu hem de siyaseti şekillendirir. Siyasetçiye göre bu tehlikenin önüne geçebilmek için de geniş halk kitlesinin siyasete katılım sağlaması gereklidir**.**

CDU'lu yabancı kökenli siyasetçinin cümlelerinde doğrudan ifade edilmemiş olsa da küçük klik olarak görülen tehdidin AfD olduğunu tahmin etmek zor değildir. Ne var ki, bu örnekte olduğu gibi kendi partisi diğer siyasal partiler tarafından demokrasi için tehdit olarak görülen AfD'li bir katılımcı da düşük siyasal katılımın demokrasi için oluşturduğu benzer bir tehlikeye işaret eder. Seçimlerde oy kullanmamayı demokrasilerin karşılaştığı en büyük sorun olarak gören AfD'li siyasetçi, siyasete katılımın düşük olması durumunda küçük bir grubun yönetimde söz sahibi olması tehlikesine dikkat çeker.

> "İnsanlar siyasete çok az zaman ayırıyor ... Seçime katılım oranından da görebileceğimiz gibi, çoğu insan ya ilgisizlikten ya da artık öyle hissetmedikleri için, inançlarını kaybettikleri için seçimlere katılmıyor. Gerçek şu ki, en büyük parti hala oy vermeyenlerin partisi. Demokrasilerde insanların katılmaması en büyük sorundur, çünkü o zaman sadece küçük gürültücüler her

zaman tonu belirler. Büyük sessiz çoğunluk ise tüm bunlara katlanmak zorunda kalır (K2, AfD, EA).

Düşük siyasal katılımın demokrasinin mantığıyla uyuşmadığının da altını çizen bu katılımcı aynı zamanda insanların siyasal katılım yoluyla önemli fırsatlara sahip olabileceklerini de hatırlatır.

> "Vatandaşların yerel siyaset ya da Federal Meclis aracılığıyla demokratik süreci gerçekten etkilemek için sahip oldukları fırsatlar muazzam. İnsanlar ne yapabileceklerini bilselerdi, bu ülke şu an olduğundan çok çok daha iyi durumda olurdu" (K2, AfD, EA).

Görüşmelerde siyasal katılımın önemi, demokrasinin yanında hem siyasal parti hem de bireyin kendisi ile bağlantılı olarak da dile getirilir. Bu hususa değinen SPD üyesi de (K14, SPD, EA) sadece kendi partisinin değil, bütün partilerin seçmenlerinin katılımının demokrasi için önemine vurgu yapmıştır. Siyasal katılımın hem kendisi için hem de partisi için öneminin altını çizen bu katılımcı, tüm parlamenter sistemin katılımdan oluştuğunu ve her türlü gruptan katılımın demokrasinin temel unsuru olduğunu belirtir. Konuyu benzer şekilde geniş çerçevede ele alan Yeşiller üyesi bir siyasetçi (K9, Yeşiller, YK) ise siyasal katılımın diğer partilerle kıyasla kendi partisi için daha önemli olduğunu iddia eder. Siyasal katılımın ve genel olarak katılımcılığın siyasetin temeli olduğuna inandığını belirten siyasetçiye göre demokrasinin işleyebilmesi için insanların hem siyasal partilere hem de demokratik sisteme dahil olmaları gereklidir.

FDP'li etnik Alman siyasetçi ise (K5, FDP, EA), partisinin ideolojisine de uygun düşecek şekilde siyasal katılımın önemini, bireye sağladığı fırsatlar penceresinden değerlendirmektedir. Oy kullanma zorunluluğunun olmadığını, ancak her şeyi dışarıdan daha iyi bilmenin her zaman yeterli olmadığını vurgulayan katılımcı, insanların ancak siyasete dahil olduklarında daha fazla fırsata sahip olabileceğini savunmaktadır. Böylece bu katılımcı siyasal katılımın öneminin, bireye sağladığı imkân ve menfaatleri esas alarak gerekçelendirmektedir.

Buraya kadar yer verilen görüşler siyasal katılımın önemini demokrasi, siyasal parti veya bireyi de içeren geniş bir çerçeveye dayandırmaktadır. Bunların dışında siyasal katılımın önemi, daha spesifik unsurlar esas alınarak da gerekçelendirilmektedir. Örneğin SPD'li siyasetçi (K14, SPD, EA), Alman tarihine de vurgu yaparak siyasal katılımın sosyal demokrasi açısından özellikle önemli olduğunu belirtmektedir. Almanya'nın tarihinin hem II. Dünya Savaşı'ndan önce hem de savaş döneminde düşmanlık, ötekileştirme ve benzeri şeylerle dolu olması, sosyal demokratlar açısından siyasal katılımı daha da anlamlı hale getirmiştir. Bu da ona göre toplumdaki tüm insanların katılım imkânına ve eşit haklara sahip olmalarının yanında insanları başta seçimler olmak üzere siyasal süreçlere aktif olarak katılmaya teşvik etmeyi sosyal demokratların temel meselelerinden birisi haline getirmektedir.

Son olarak mülakat yapılan yabancı kökenli siyasetçiler arasında, siyasal katılımın önemine yabancılar merkezli bir yaklaşımla vurgu yapanların da var oldukları görülmektedir. Yabancıların Almanya'daki varlıklarının geçici olmadığını kabul eden bu yaklaşıma göre siyasal katılım Almanya'da yaşayan yabancılar için önem arz etmektedir.

> "Şimdi Almanya'da yaşıyoruz. Almanya'daki siyasete ilgi göstermemiz gerekiyor. Çünkü burada kalıcıyız artık. Artık geri dönüş yolu gözükmüyor. En azından yaşadığımız süre içerisinde geri dönüş yolu gözükmüyor. Buradaki gelişimle ilçe bazında, yıl bazında gelişimler için siyasetin içinde yer almak ve kararlarda kararlara müdahil olmak gerekiyor. Bu sebepten dolayı hem de toplumu, yani toplumumuz içerisinde siyasete katılan Türk kökenli ve hadi yabancı kökenli insanların sayısı olduğu için katılımı sağlayıp bu insanların da temsili gerekiyor" (K16, SPD, YK).

Görüşmelerin başında siyasetçilere yöneltilen siyasal katılımın önemine dair sorular, yabancıların katılımından bağımsız olarak onların siyasal katılıma dair düşüncelerinin yanında ve onlara göre demokrasinin işleyişi, siyasal partinin başarısı ve bireyin kendisi için siyasal katılımın ne ölçüde önem taşıdığını ve ne kadar zaruri olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Öncelikle mülakat yapılan siyasetçilerin

tamamının, siyasal katılımın önemli olduğu düşüncesine katıldıkları görülmüştür. Siyasetçilere göre siyasal katılım öncelikle bireyin kendisi açısından son derece önemlidir. Bireyler siyasete katılarak bir taraftan kendi menfaatlerini savunma imkânına sahip olurken diğer taraftan da demokratik süreçlere etki etme imkânı da elde etmiş olur. İkinci olarak siyasal katılım partilerin başarısı ve ideolojiler açısından da önem taşır. Bunların yanında siyasal katılım hem genel anlamıyla demokrasi hem de Alman demokrasisi açısından da temel niteliktedir. Katılımcılara göre düşük siyasal katılım demokrasinin meşruiyeti için bir sorun ortaya çıkarmaktadır Siyasetçiler düşük siyasal katılımı bir sorun olarak kabul ederken daha fazla insanın siyasete ilgi duymasını da gerekli görmektedir. Buradaki tespitler, demokrasinin meşruiyeti, partinin başarısı veya bireyin siyasal özne olarak kabulüne dair siyasetçiler tarafından dile getirilen düşüncelerin yabancıların siyasal katılımı söz konusu olduğunda da ne ölçüde korunduklarını görme imkânı vermesi açısından önemlidir.

Mülakatların ilk sorularına verilen cevaplardan elde edilen bu veriler, siyasal katılımın gerek etnik Alman gerek göçmen kökenli bütün siyasetçiler ve bütün siyasal partiler tarafından demokratik bir toplumun vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu görüşler, siyasal katılımın yalnızca bir bireysel hak değil, aynı zamanda bir sorumluluk olarak değerlendirildiğine de işaret etmektedir. Buna paralel olarak, siyasal katılımın teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması da yine mülakatlarda öne çıkan talep ve hedefler arasındadır. Mülakatın ilk bölümünde gözlemlenen bu yaklaşımların, katılımcı bir demokratik kültüre ve demokrasi bilincine işaret ettiği söylenebilir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi mülakatın ilk kısımlarındaki sorulara verilen cevaplardan elde edilen bu görüşler, yabancıların siyasal katılımından bağımsız değerlendirmelerdir. Mülakatın devamında sorulan sorular da siyasetçilerin genel siyasal katılım bağlamında dile getirdikleri bu fikirlerin, yabancıların siyasal katılımı söz konusu olduğunda da ne ölçüde korunduklarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylece genel siyasal katılım söz konusu olduğunda gözlemlenen katılımcı demokratik kültür ve demokratik bilincin yabancıların siyasal katılımı bağlamında ne ölçüde sürdürüldüğü mülakatların devamında tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2.2. Siyasal bir Hedef Olarak Yüksek Siyasal Katılım

Yukarıda hem etnik Alman de hem göçmen kökenli siyasetçilerin, farklı yaklaşımlarla siyasal katılımın önemine yaptıkları vurguya değinilmiştir. Bu düşüncelere sahip olan siyasetçilerin daha fazla siyasal katılımdan yana olduklarını söylemeye bile gerek yoktur. Ancak yabancıların siyasete katılım düzeyleri ele alınırken bir karşılaştırma imkânı vermesi açısından bu konuya değinmekte fayda vardır. Görüşmelerden elde edilen bulgular siyasetçilerin, bireylerin siyasete daha fazla ilgi göstermeleri ve siyasal süreçlere aktif olarak katılım sağlamalarını hem demokrasi hem siyasal partiler hem de bireyler açısından zaruri gördüklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların siyasal katılımın artırılmasına yönelik bu vurgusu, farklı perspektiflerle desteklenmektedir.

Bireylerin siyasal süreçlerde doğrudan etkili olması gerektiğini ifade eden FDP'nin etnik Alman milletvekili (K5, FDP, EA), insanların mahalle düzeyinden AB seviyesine kadar siyasal süreçlere dahil olarak alınacak kararlara etki etmeleri ve her düzeyde yürütülen politikalara somut olarak yön vermeleri gerektiğini belirtir. Katılımcı daha fazla kişinin yerel, federal ve AB seviyesindeki siyasal süreçlere daha dahil olmasının son derece önemli olduğunun altını çizmektedir. İmkânı olan ve siyasal kararlara yön vermek isteyen herkesin siyasete katılım göstermesi gerektiğini ifade eden Yeşiller Partisinin yabancı kökenli milletvekili ise (K10, Yeşiller, YK), siyasal katılımın sadece seçimlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda gösteriler, grevler, kampanyalar ve dilekçeler gibi farklı eylem biçimlerini de içerdiğine dikkat çekmektedir. FDP'li katılımcı gibi Yeşiller Partisinin bu milletvekili de bireylerin hem yerel hem eyalet hem de federal düzeyde siyasal faaliyetlere aktif katılım göstermeleri gerektiğini düşünür.

CDU partisinin etnik Alman milletvekili ise (K3, CDU, EA), geniş katılımın toplumsal uzlaşma ve barış açısından önemine vurgu yapmıştır. Katılımcıya göre daha fazla insanın siyasete katılması toplumsal uzlaşma süreçlerini kolaylaştırmakta ve ortaya çıkması muhtemel gerilimleri de önleyebilir. Ona göre, geniş çaplı bir katılım, karar alma süreçlerine duyulan güveni artırmakta ve demokratik sistemin istikrarına katkı sağlamaktadır.

Son olarak, Almanya'da vatandaşların daha fazla siyasal katılım göstermeleri gerektiğini ifade eden bir diğer siyasetçi olan AfD'li etnik Alman katılımcı, bunu sağlamak için bir çözüm yolu da önermektedir. Teknolojinin doğru şekilde kullanılması halinde toplumu çok ileriye götüreceğini belirten siyasetçi seçimlere katılımı yükseltmek için de dijital seçim önerisi getirmektedir.

> "Akıllıca kullandığımız takdirde teknolojinin bizi çok ama çok ileriye götüreceğine inanıyorum. Ve bir uygulamadan oy kullanmak gibi teknik imkânların, vatandaşları demokratik sürece çok daha fazla dahil etmek için kullanılabileceğine inanıyorum" (K2, AfD, EA).

Sonuç olarak hem etnik Alman hem de yabancı kökenli milletvekilleri insanların siyasal süreçlere daha fazla katılım göstermeleri gerektiği düşüncesini paylaşmaktadırlar. Mülakat yapılan milletvekilleri, daha fazla kişinin siyasal faaliyetlere katılım göstermelerini hem demokrasi hem siyasal partiler hem de birey açısından bir zorunluluk olarak görmektedirler. Bunun yanında katılımcılar, siyasal katılımın arttırılmasının aynı zamanda toplumsal uzlaşma ve siyasal sistemin istikrarı açısından da vazgeçilmez olduğunu vurgulanmaktadırlar. Görüşme yapılan siyasetçiler, bireylerin siyasal süreçlerde daha aktif roller üstlenmelerini teşvik ederek, daha katılımcı ve sürdürülebilir bir demokrasinin inşasına katkı sağlama arzusunu dile getirmektedirler.

4.2.3. Bir Siyasal Problem Olarak Düşük Siyasal Katılım

Siyasal katılımın düşük olması çeşitli açılardan sorun teşkil etmektedir. İlk olarak, düşük siyasal katılım, doğrudan siyasal sistemin kendisi veya demokrasi için bir sorun olarak değerlendirilebilir. Özellikle siyasal partiler, seçimler veya halk oylamaları gibi demokratik yönetimlerin temel bileşenleri, halkın geniş katılımını esas almaktadır. Demokratik sistemlerin işleyişi, çoğunluğun aktif katılımına dayandığından, düşük katılım bu sistemler için bir meşruiyet sorunu ortaya çıkarır. Bu bağlamda, siyasal katılımın düşüklüğü, esasen demokratik sistemlerin kendileri açısından bir tehdit olarak kabul edilmelidir. Ayrıca, düşük siyasal katılım, siyasal partiler için de olumsuz bir durum olarak kabul edilir. Çünkü siyasal partiler için

geniş bir katılımın sağlanması, iki temel açıdan büyük önem taşır. İlk olarak, üye sayılarının yüksek olması partilerin siyasetteki konumlarını güçlendirmesi açısından önemlidir. İkinci olarak ise seçimlerde daha fazla seçmenden oy almak, partilerin politikalarını gerçekleştirebilmesi ve iktidar olabilmesi için kritik bir faktördür. Bu nedenlerle, siyasal katılımın düşük olması, siyasal partilerin etkinliğini zayıflatabilir. Son olarak, bireyler açısından da siyasete düşük katılım, bir dizi olumsuz sonuca yol açar. Zira bireylerin siyasal süreçlere olan ilgisinin azalması, kendi menfaatlerinin ve ihtiyaçlarının siyasal kararlarda yeterince dikkate alınmamasına neden olabilir. Bunun yanında bilimsel çalışmalar (Schäfer, 2011; Weßels, 2011), düşük siyasal katılımın özellikle Alman demokrasisi açısından da ortaya çıkaracağı sorunların neler olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamdan hareketle, milletvekilleriyle gerçekleştirilen görüşmelerde siyasal katılım oranlarının düşüklüğüne ilişkin değerlendirmeleri ve bunu ne ölçüde bir siyasal problem olarak gördükleri ele alınmıştır. Mülakat sonuçları hem etnik Alman hem de göçmen kökenli milletvekillerinin siyasal katılımın düşük olduğu değerlendirmesinde bulunduklarını ortaya koymaktadır. Her iki grup da Almanya'daki mevcut siyasal katılım oranlarını yetersiz bulmakta ve bu durumun hem demokrasi hem de siyasal partiler açısından bir problem teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Bu konuya değinen ve aktif siyasal katılım yükünün 84 milyon içerisinde 2 milyonun omuzlarında olduğunu ifade eden FDP'nin etnik Alman milletvekili, Almanya'da parti üyeliğinin çok düşük olduğundan şikayetçi olmaktadır. Siyasi olarak aktif olma hakkına sahip olup da aktif olmayan çok sayıda insanın olduğunu vurgulayan bu katılımcı, siyasal süreçlerin dışında kalıp siyasete ilgi göstermenin de işlevsiz olduğundan yakınmaktadır. Katılımcı, Almanya'da siyasal katılım oranını yeterli buluyor musunuz diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

> "Daha fazla da olabilirdi. Seçime katılmayan ama sonrasında memnuniyetsizlik duyan o kadar çok insan var ki, bazıları her şeyi daha iyi biliyor, her şeyi eleştiriyor ama sonra yeterince ciddi olamıyorlar ve böylece aktif olarak katılım göstermiyorlar" (K5, FDP, EA).

Liberal Partili bu siyasetçi ayrıca düşük siyasal katılım konusunda önlem alınması gerektiğini de vurgular. Partisinin bu konu üzerinde çalıştığını belirten katılımcı, insanları siyasal süreçlere katılım göstermeye ikna etmeyi partinin ve siyasetçilerin görevi olarak görmektedir. Vatandaşların siyasete gösterdikleri ilginin yeterli olmadığını belirten FDP'nin yabancı kökenli başka bir siyasetçisi ise (K8, FDP, YK), siyasete katılımın düşük olmasının sadece kendi partisi için değil, Almanya'daki bütün partiler için bir sorun oluşturduğunu savunmaktadır. Her iki siyasetçinin yaklaşımında da vatandaşların siyasete ilgisinin yetersiz olmasıyla ilgili bir memnuniyetsizlik dikkat çeker. Benzer şekilde SPD'nin yabancı kökenli milletvekili de düşük siyasal katılımın sadece kendi partisi için değil, Almanya'daki bütün siyasal partiler için bir sorun oluşturduğunu ileri sürmektedir.

> "Değil, yani çok daha iyi olabilir. Şu anda dediğimiz seviyede değil. Şimdi bütün siyasi partilerin ortak bir sorunu var ama bu bizim partimizin de bir sorunu. Mesela bizim Hamburg'da 10 bine yakın üyemiz var, Hamburg genelinde. Ama üye sayımız son 6, 7 ya da 10 yılda daima düşüyor çünkü yaş ortalaması çok yüksek ... Dolayısıyla yaş ortalaması bizim partimizin de çok yüksek. Yani üye kaybetme nedenlerimizden birisi de insanların yaşlanıp ölmesi. Yaşlanıp ölüyorlar. Ve geri gelen, yeni getirilen gençler işte meslek eğitimiydi, okuldu, yüksek lisanstı vs. ne sendikalara ne de siyasi partilere eskiye, eskisi kadar ilgi duymuyor" (K15, SPD, YK).

Görüşmelerde, bazı siyasetçilerin ise mevcut siyasal katılım oranlarının tatmin edici düzeyde olduğu görüşünü dile getirdikleri görülmektedir. Örneğin, CDU Partisi'nden etnik Alman siyasetçi (K3, CDU, EA), genel siyasal katılım oranlarının çok düşük olmadığını ifade etmiş ve esas sorunun, bireylerin yalnızca kişisel çıkarlarını ilgilendiren durumlarda aktif katılım göstermeleri olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, bu bağlamda parti olarak özel bir önlem almalarına da gerek yoktur. Ancak, partinin bireylerin ilgisini çekmeye ve etkinlikler düzenleyerek insanları katılıma davet etmeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir. Aynı partiden yabancı kökenli bir siyasetçi (K4, CDU, YK) ise siyasal katılım oranlarının zaman zaman dalgalanma gösterdiğini kabul etmekle birlikte, genel olarak

Almanya'daki katılım oranlarını olumlu değerlendirmektedir. İki katılımcılın paylaştığı bu görüş, siyasal katılımın düşük olduğu yönündeki yaygın endişeleri paylaşmayan azınlıkta bir perspektifi yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, katılımcıların çoğunluğu siyasal katılım oranlarının düşük olduğunu ve bunun bir sorun teşkil ettiğini düşünürken, az sayıda siyasetçi mevcut katılım düzeylerini yeterli bulmakta ve bu konuda önlemler alınmasını gerekli görmemektedir.

4.2.4. Düşük Katılımın Sorumlusu: Siyasal Sistem, Parti ve Bireyler

Milletvekillerinin görüş belirttikleri bir diğer husus da siyasal katılımın düşük olmasındaki sorumluluğun kime ait olduğu konusudur. Burada farklı siyasal aktörlerin sorumluluğundan bahsedilebilir. Öncelikle siyasal katılımı çevreleyen kurumlar ile yasa ve mevzuattan dolayı bütün bir siyasal sistem siyasal katılımın düşük olmasının sorumlusu olarak görülebilir. Zira kimin hangi siyasal katılım haklarına sahip olduğu, siyasal süreçlerin işleyiş biçimleri (karmaşık olup olmadığı) veya siyasal süreçlere dahil olmanın maliyeti gibi hususlar siyasal sistem tarafından belirlenir. İkinci olarak düşük siyasal katılım, siyasetçiler ve siyasal partilerin sorumluluğu olarak görülebilir. Burda da partilerin ve siyasetçilerin bireyleri siyasal süreçlere dahil olmaya teşvik etmeleri, onları siyasetin işleyişi hakkında bilgilendirmeleri ve onları yönlendirmelerinin yanında bireylere siyasete dahil olma imkân ve fırsatları da sunmaları beklenir. Bunların yanında bizzat bireyin kendisi düşük siyasal katılımın sorumlusu olarak görülebilir. Özellikle siyasal süreçlere dahil olma imkân ve fırsatlarının herkese eşit şekilde açık olduğu gibi liberal bir yaklaşım ile bireylerin kendilerine sunulan siyasal katılım imkân ve fırsatları değerlendirmeleri gerektiği kabul edilir. Bu yaklaşım siyasal katılımın düşük olmasını da mevcut imkân ve fırsatları değerlendirmeyen bireylerin sorumluluğu olarak görür.

Mülakat yapılan siyasetçilerin görüşlerine bakıldığında, iki temel yaklaşımın belirginleştiği söylenebilir. Etnik Alman ve özellikle liberal Parti milletvekillerinin düşük siyasal katılımı bireyin sorumluluğu olarak görme eğiliminde oldukları

görülürken, yabancı kökenli milletvekilleri ise kurumları ve siyasal partileri ön plana çıkarmaktadır.

Siyasal katılımın düşük olmasını bireyin ve siyasetçinin sorumluluğu olarak gören siyasetçilerden biri olan Liberal Parti'nin etnik Alman milletvekilinin (K5, FDP, EA) siyasal katılımın artırılması konusunda partiler ve siyasetçilerden beklediği, yalnızca vatandaşları siyasete katılmaya teşvik etmek ve bu katılımın değerini hissettirmekten ibarettir. Liberal bir partinin siyasetçisi olmasının da etkisiyle, bireyin sorumluluğunu ön plana çıkaran bu katılımcı, vatandaşların siyasete katılımının kişisel bir tercih olduğunu ve bireylerin bu süreçte aktif olmanın sorumluluğunu taşıması gerektiğini vurgular. Siyasetçiye göre bazen çaba ve maddi kaynak gerektirse bile, siyasal katılım kişisel bir sorumluluktur. Dile getirdiği bu görüşü, siyasetçinin bu konuda devletin ve partilerin yükümlülüğünden daha çok bireylerin üzerine düşeni yapması gerektiği düşüncesini pekiştirir.

Liberal partili bu siyasetçinin, siyasal katılımın artırılmasında siyasal sistemin ve partilerin rolünü sınırlı tutmasına karşın bireylerin sorumluluğuna yaptığı vurgunun aksine, Yeşiller Partisinin yabancı kökenli milletvekili (K9, Yeşiller, YK), siyasal katılımın eksikliğinin temelinde bireylerden ziyade, devletin, siyasal sistemin ve siyasi partilerin büyük bir yükümlülüğü olduğunu savunmaktadır. Bu siyasetçiye göre, halkın siyasete katılım düzeyindeki düşüklük, bireylerin eksikliklerinden ziyade, sistemin karmaşıklığı ve bu karmaşıklığı halkın anlamada yaşadığı güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Özellikle siyasetin işleyişine dair bilgi eksiklikleri, temel siyasal prosedürlerin halk tarafından anlaşılmaması, oy kullanma, yasaların işleyişi, dilekçe yazma gibi işlemlerle ilgili kafa karışıklıkları bu durumu beslemektedir. Katılımcıya göre bütün bunlar, sadece bireylerin ilgi eksikliğinden değil, aynı zamanda siyasal eğitim ve bilgilendirme eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Okullarda siyasetin nasıl işlediği, nasıl katılım sağlanabileceği gibi temel konularda verilen eğitimin genellikle yüzeysel kaldığını ve bunun da özellikle gençlerin politik süreçleri öğrenme fırsatlarını sınırladığını belirten bu siyasetçi böylece sadece siyasal sistemi değil, eğitim sistemini de siyasal katılımın düşük olmasında pay sahibi olarak görür. Katılımcının altını çizdiği bütün bu unsurlar, siyasal katılımın düşük olmasını sadece bireylerin kişisel ilgi eksikliğinin

bir sonucu olmaktan çıkarıp, daha çok sistemsel bir sorun haline getirmektedir. Böylece siyasetçi, siyasal katılımın düşük olmasının sorumluluğunu esasen olarak devletin ve siyasal partilerin üzerine yüklemektedir.

Burada, iki temel yaklaşımın belirginleştiği söylenebilir. Bir taraftan düşük siyasal katılımı bireyin sorumluluğu olarak gören ve bireyin siyasal katılım için çaba sarf etmesi gerektiğini düşünen yaklaşım yer alırken diğer taraftan siyasal katılımın düşük olmasını daha ziyade yapısal nedenlere dayandıran ve daha fazla siyasal katılım için devlet kurumlarının ve siyasal partilerin çözüm üretmeleri gerektiğini düşünen yaklaşım yer almaktadır.

Özet olarak mülakatın birinci kısmındaki sorulara verilen cevaplardan elde edilen veriler şu hususları ön plana çıkarmaktadır. Birincisi gerek etnik Alman gerekse de yabancı kökenli siyasetçiler siyasal katılımın önemine ve halkın çoğunluğunun siyasete katılım göstermesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Milletvekilleri arasındaki farklılık ise, siyasal katılımın hangi açıdan önem olduğuna yönelik düşünceleridir. Katılımcılar siyasal katılımın önemini demokrasinin işleyişi veya meşruiyeti, siyasal partinin başarısı veya bireyin menfaatlerinin korunması gibi farklı gerekçelere dayandırmaktadır. İkinci olarak her iki siyasetçi grubu da siyasal katılımın düşük olmasını bir sorun olarak görmektedir. Burada da katılımcılar düşük siyasal katılımın demokrasinin işleyişi veya meşruiyeti, siyasal partinin başarısı veya bireyin menfaatlerinin korunmasında ortaya çıkarabileceği sorunlara vurgu yapmaktadır.

4.3. ALMANYA'DA MEVCUT SİYASAL KATILIM STATÜSÜ VE YASAL ÇERÇEVE

Milletvekilleriyle yapılan mülakatlarda, Almanya'da siyasal katılımla bağlantılı olan veya siyasal katılımı etkileyen ve bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınan mevcut yasal çerçeveye dair görüşleri de sorulmuştur. Burada iki temel husus ön plana çıkmaktadır: birincisi başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere, temel siyasal katılım haklarının vatandaşlık statüsüne bağlı olması; ikincisi ise AB Antlaşmaları çerçevesinde yerel seçimlerde yabancılar arasında

sadece AB vatandaşlarının oy hakkının bulunması. Mülakatlarda, her iki hususla ilgili milletvekillerinin düşüncelerine başvurulmuştur. Bu bağlamda öncelikle seçme seçilme hakkının vatandaşlık statüsüne bağlı olması, dolayısıyla sadece vatandaş olanların seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına nasıl baktıkları sorulmuştur. Bunun yanında yerel siyasette AB vatandaşları oy kullanma hakkına sahip iken, aralarında Almanya'da doğmuş olanların da yer aldığı AB dışından gelen yabancıların bu hakka sahip olmamalarına dair yaklaşımları da sorulmuştur. Sonuç olarak bu sorulara verilen cevaplarda mevcut yasal çerçevenin korunması ve dolayısıyla AB dışından gelen yabancıların seçme ve seçilme hakkından dışlanması uygulamasının devam etmesi gerektiği düşüncesinin karşısında, AB dışından gelen yabancıların da seçme ve seçilme hakkını elde etmelerini sağlayan yasal düzenlemelere gidilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Buradaki en önemli tartışma da seçme ve seçilme hakkının vatandaşlığa bağlı kalması hususudur.

4.3.1. Vatandaşlık ve Siyasal Katılım: Kimler Hak Sahibi Olmalı?

Yukarıda detaylı şekilde aktarıldığı gibi, Almanya'da seçme ve seçilme hakkı dahil temel siyasal katılım haklarından faydalanabilmek için vatandaşlık statüsüne sahip olmak gereklidir. Özellikle Anayasada Alman temel hakları olarak düzenlenen haklardan faydalanabilmek için Anayasasının 116/1 maddesinde yapılan tanıma göre Alman olmak gereklidir. Buradaki temel tartışma ise, uzun bir süredir Almanya'da yaşayan ve bazıları da Alman topraklarında doğmuş olan, Almanya'da oturum ve çalışma iznine sahip olan yabancıların hem federal seçimlerde hem de yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olmamalarıdır. Mülakatlarda hem etnik Alman hem de göçmen kökenli milletvekillerine, siyasal katılım ve vatandaşlık arasındaki ilişkiye dair görüşleri sorulmuştur. Bu bağlamda iki temel yaklaşım ön plana çıkmıştır: Etnik Alman siyasetçilerin büyük çoğunluğu mevcut yasal düzenlemelerin korunmasından yana bir tutum sergilerken, göçmen kökenli milletvekillerinin, bu düzenlemelerin değiştirilmesi gerektiğini savundukları gözlemlenmiştir. Bu tartışmaya ilişkin olarak, FDP'nin etnik Alman kökenli bir milletvekili, seçme ve seçilme haklarının yalnızca Alman vatandaşlığına sahip

bireylere tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Seçme ve seçilme hakkı için Alman vatandaşlığını zorunlu gören milletvekili, bu görüşünü şu ifadelerle dile getirmiştir:

> "Eğer birisi, tekrar ediyorum, bir yabancı olarak siyasi olarak aktif olmak istiyorsa, o zaman önce Alman vatandaşlığına başvurma adımını atmalıdır. ... Yani oy vermek (seçme) ya da seçilmek (seçilme) isteyen biri Alman olmak zorundadır" (K5, FDP, EA).

Bu yaklaşım, siyasal katılım haklarının vatandaşlık statüsüne bağlı kalması gerektiğini savunan bir perspektifi yansıtırken, aynı zamanda bu konuda Alman siyasetinde hâkim olan anlayışın belirgin bir örneğini de sunmaktadır. FDP'li siyasetçinin zorunluluk olarak gördüğü siyasal katılım hakları ile vatandaşlık statüsü arasındaki ilişki, milliyetçi AfD partisi milletvekili tarafından daha sert bir biçimde dile getirilmektedir. AfD'li katılımcı, vatandaşlık statüsünü elde etmeden seçme ve seçilme hakkına sahip olmak istemeyi bir *küstahlık* olarak nitelendirmektedir.

> "Başka bir deyişle, eğer bir süreliğine yurtdışına çıkacak olsaydım, ancak o ülkenin vatandaşlığını almamın ve ülkeden ülkeye büyük farklılıklar gösterebilen ilgili gereklilikleri yerine getirmemin gerekli olmadığını düşünseydim, o zaman o ülkede yaşamın nasıl düzenlendiği konusunda söz sahibi olmak istemeyi de küstahlık olarak görürdüm. Başka bir deyişle, Almanya'da siyasetle ilgilenmek isteyen ve buradaki seçimlerde oy kullanmak isteyen bir kişinin Alman vatandaşlığına geçmek için gerekli tüm koşulları yerine getirmesini beklerim" (K1, AfD, EA).

AfD ve Liberal Parti milletvekillerinin dile getirdiği keskinlikte olmasa da muhafazakâr CDU milletvekili de vatandaşlığın siyasal katılım haklarına erişimde oynadığı kilit rolün önemine dikkat çeker. Ancak bu siyasetçi vatandaşlığın bu konumunu, federal ve eyalet seçimleriyle sınırlı olarak dile getirerek daha ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir.

> "Vatandaşlığın önemli olduğunu düşünüyorum ve en azından federal seçimlerde ve muhtemelen eyalet seçimlerinde de bu şekilde olmasını isterim.

Yerel seçimlerde ise halihazırda yabancılar için daha fazla katılım ya da katılım fırsatı var. Buna karşı söylenecek bir şey olduğunu sanmıyorum" (K3, CDU, EA).

Sosyal Demokrat Partinin etnik Alman milletvekili ise (K14, SPD, EA) anayasanın bu yöndeki düzenlemesini vurgulayarak, siyasal katılım haklarının vatandaşlık statüsüne bağlı olmasının mantıklı olduğunu ifade etmektedir. SPD'li katılımcı bu düzenlemenin değişmesi gerektiği yönündeki tartışmalara da sıcak bakmadığını ve bunun gerçekçi olmadığını dile getirmektedir. Milletvekilinin bu yaklaşımı, kendi partisi olan SPD'nin konuya yaklaşımıyla paralellik arz etmektedir. Yukarıda da (3 Bölüm) aktarıldığı gibi, 2005'te kurulan koalisyon hükümetinin ortağı olan SPD tarafından, yabancılara seçme ve seçilme hakkının verilebilmesi için zaruri olan Anayasa değişikliği için federal mecliste gerekli çoğunluğun sağlanamayacağı gerekçesiyle yabancılara seçme ve seçilme hakkının verilmesine yönelik bir girişimde bulunulmayacağı belirtilmiştir (Sieveking, 2010, ss. 631-632). Bu da mülakat yapılan milletvekilinin yaklaşımında olduğu gibi mensubu olduğu partisi SPD'nin yaklaşımında da bu konudaki sorumluluğu Anayasa'ya bırakma eğiliminin olduğunu göstermektedir."

Etnik Alman milletvekillerinin aksine yabancı kökenli siyasetçiler vatandaş olmayanların da seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları gerektiğini düşünürler. Ancak bu siyasetçiler arasında da farklı yaklaşımları söz konusudur. Bazı yabancı kökenli milletvekilleri vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancıların hem federal hem de yerel siyasette siyasal katılım haklarından faydalanabilmesi gerektiğini düşünürken, diğerleri ise bu hakkın sadece yerel siyasetle sınırlı kalması gerektiğini savunurlar. Örneğin Yeşiller Partisinin göçmen kökenli milletvekili (K9, Yeşiller, YK), göç geçmişi olan ama Alman vatandaşı olmayan çok sayıda insanın seçimlere katılım konusunda büyük bir engelle karşı karşıya olmalarının adaletsiz bir durum olduğunu dile getirmiş ve bunun bir sorun olduğunu belirtmiştir. Siyasetçiye göre oy kullanmalarına ve seçimlerde aday olmalarına izin verilmeyen göçmen kökenliler, zamanla daha çok köken ülkelerinin siyasetiyle ilgilenmeye başlamaktadır. Bu durumun Almanya için bir sorun olduğunu belirten bu katılımcı partisinin

yabancıların oy hakkının yeniden düzenlenmesine yönelik çaba sarf ettiğini belirtmektedir. Ona göre özellikle AB üyesi olmayan ülkelerden gelen ve uzun yıllar Almanya'da yaşayan bireylerin, yerel seçimlere katılma hakkı kazanması bu anlamda önemli bir adım olacaktır.

Vatandaşlık temelli siyasal katılım haklarının sınırlarının tartışıldığı bir diğer nokta, siyasal kararlardan etkilenenlerin bu kararların alınmasında da etkili olmaları gerektiği düşüncesidir. Konuyu bu çerçevede ele alan CDU'nun yabancı kökenli siyasetçisi (K4, CDU, YK), bir devletin aldığı kararlardan sadece vatandaş olanların değil o devletin sınırları içinde yaşayan herkesin etkilendiğini hatırlatarak, demokratik bir sistemde ülke sınırları içinde yaşayan herkesin siyasal karar alma süreçlerine dahil olabilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu katılımcıya göre, uzun süre bir ülkede yaşayan bireyler, o toplumu şekillendiren kararlarda söz sahibi olabilmelidir. Ancak siyasetçi yabancı kökenlilere tanınması gerektiğini düşündüğü bu hakkın sadece yerel siyasetle sınırlı kalması gerektiğini belirtir. Ona göre federal düzeyde seçme ve seçilme hakkının vatandaşlık statüsüne bağlı kalması gereklidir.

Sonuç olarak, Almanya'da siyasal katılımın vatandaşlıkla ilişkilendirilmesi, farklı görüşlere ve tartışmalara neden olmaktadır. Göçmen kökenli bireyler açısından bu sınırlamalar, yalnızca siyasal katılımı değil, aynı zamanda toplumsal aidiyet duygusunu da etkilemektedir. Bu bağlamda, demokratik sistemin daha kapsayıcı bir hale gelmesi için yerel düzeyde atılabilecek adımlar, önemli bir başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir.

4.3.2. Yerel Siyasette Ayrıcalık: AB Vatandaşlarının Siyasal Katılımı

Almanya'da yabancıların siyasal katılımı ile ilgili en tartışmalı konulardan birisi AB vatandaşlarının diğer yabancıların sahip olmadıkları ayrıcalıklara sahip olmalarıdır. Bu konu hakkında düşüncelerine başvurulan siyasetçiler arasında iki farklı yaklaşım söz konusudur. Etnik Alman siyasetçiler yerel siyasette AB vatandaşlarına ayrıcalık tanınmasını AB hukukunun bir gereği olarak değerlendirip mevcut yasal statünün devamından yana görüş belirtirlerken, yabancı kökenli siyasetçiler ise yerel siyasette bütün yabancıları kapsayan bir yaklaşımın

benimsenmesi gerektiğini ve AB dışından gelen yabancıların da AB vatandaşlarıyla aynı siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini savunmuşlardır.

Öncelikle görüşme yapılan etnik Alman siyasetçiler, AB hukuku çerçevesinde belirli istisnaların olmasının doğal olduğu ve bazı siyasal katılım haklarının bütün yabancılara tanınmamasının da adil olduğu görüşünü dile getirmişlerdir. Bu görüşü savunan FDP'li katılımcı, yerel siyasette AB vatandaşlarına sağlanan ayrıcalıkların hukuki bir temele dayandığını ve bunun her kes için geçerli bir hak olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. "Avrupa Birliği'nde özel bir durum yaratmış olmamızın sorun olmadığını düşünüyorum. Bu Avrupa hukukudur. Ama aynı zamanda herkesin bunu yapamamasını da adil buluyorum" (K5, FDP, EA). Bu konudaki düşünceleri sorulan başka bir katılımcı da siyasal katılım hakkının AB üyeliği ile doğrudan ilişkili olduğunun altını çizmektedir. Türkiye'yi örnek gösteren bu siyasetçi, AB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarının yerel siyasette katılım haklarına sahip olmamalarını şu ifadelerle savunmuştur:

> "Bu bir AB yasasıdır. Bizim bir Avrupa Birliğimiz var, bir birliğimiz var ve bu böyle düzenlenmiştir. Ve eğer Türkiye bir gün Avrupa Birliği'nin bir parçası olursa, ki olmak için çabalıyor, o zaman o da bütünün bir parçası olacaktır. Eğer Türkiye değilse, ki olmayan başka ülkeler de var, o zaman durum böyle değildir" (K6, FDP, EA).

Bu bakış açısıyla katılımcı, AB vatandaşlarının ayrıcalıklı siyasal katılım haklarına sahip olmalarını demokrasinin bir gereği veya hak kullanım meselesi olmaktan ziyade, AB'nin kurumsal yapısının bir gereği olarak değerlendirmektedir.

Başka bir katılımcı (K1, AfD, EA) ise siyasal katılımın temelde vatandaşlıkla bağlantılı olmasını ve AB vatandaşı olmayan bireylerin bu hakkı elde edememelerinin sistemin doğal bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı Almanya'da AB vatandaşı olan kişilerin yerel siyasete ve seçimlere katılabilme imkanına sahip oldukları, buna karşın AB üyesi olmayan ülkelerden gelen göçmenlerin bu haktan mahrum oldukları mevcut durumu savunan bir yaklaşım göstermiştir.

Öte yandan, bazı katılımcılar yerel siyasette AB vatandaşlarının ayrıcalık sahibi olmalarının mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşü dile getiren CDU'lu etnik Alman siyasetçi siyasal katılım hakkının uluslararası ilişkiler bağlamında ele alınması gerektiğini ve eğer bir ülkede bu hak tanınmıyorsa, karşılıklı olarak diğer ülkede de benzer bir uygulamanın olması gerektiğini vurgulamaktadır.

"Bunun aslında çok adil olduğunu düşünüyorum. Çünkü şu anda Alman vatandaşı olan ve yurtdışında yaşayan biri de elbette bu haklara sahip olmalıdır. Ve örneğin Türkiye'de bu haklar verilmiyorsa, o zaman Almanya'da da verilmemesinin adil olduğunu düşünüyorum" (K3, CDU, EA).

Mütekabiliyet ilkesinin AB içinde belirleyici bir faktör olduğunu ancak AB dışındaki ülkeler için geçerli olmadığını ifade eden bu katılımcı, AB üyesi ülkelerden gelen bireyler için bu hakkın mütekabiliyet çerçevesinde tanındığını savunmuştur. Türkiye vatandaşlarını örnek gösteren siyasetçiye göre AB dışından gelenlerin yerel siyasette katılım hakkına sahip olmaları için geldikleri ülkelerle benzer anlaşmaların sağlanmış olması ve o ülkelerin de Alman vatandaşlarına aynı hakları tanımış olmaları gerekmektedir. "Eğer Türkiye ile bir anlaşmaya varılırsa, Türkiye'de yaşayan Almanlar da örneğin yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olurlar. Bunun Almanya'da da uygulanmaması için hiçbir neden yok" (K3, CDU, EA).

Görüldüğü gibi görüşme yapılan etnik Alman katılımcılar, AB vatandaşlarının yerel siyasette siyasal katılım hakkına sahip olmalarını, ancak AB üyesi olmayan ülkelerden gelenlerin bu haktan mahrum bırakılmalarını büyük oranda adil bulmakta ve bu uygulamanın devam etmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Buna karşın yerel siyasete katılım hakkına dair bu eşitsiz uygulama yabancı kökenli siyasetçiler tarafından derin bir adaletsizlik ve demokratik temsil sorunu olarak değerlendirilmektedir. Yabancı kökenli katılımcıların birçoğu, yerel siyasette söz sahibi olmanın yalnızca bir hak değil, aynı zamanda toplumsal aidiyetin ve demokratik katılımın da bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır.

Yerel siyasette diğer ülke vatandaşlarının AB vatandaşlarına tanınan siyasal katılım haklarına sahip olmamaları hakkındaki düşünceleri sorulan yabancı kökenli bir katılımcı uygulamayı yanlış bulduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Hayır, bunun hiç de iyi olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bunun neyle ilgili olduğunu düşünürseniz, yerel olarak, kendi toplumunuzda, yaşadığınız yerde bir şeylere karar vermeye ve geliştirmeye yardımcı olabilmekle ilgili olduğunu görürsünüz. Bu da hangi ülkeden geldiğinize bağlı değildir, ancak kendinizi nerede evinizde hissettiğinize ve 'burada şu kadar zamandır yaşıyorum ve bu yüzden burada söz sahibi olmak istiyorum' dediğiniz yere bağlıdır"* (K9, Yeşiller, YK).

Bu yaklaşım, siyasal katılımın vatandaşlık statüsünden ziyade aidiyet duygusu, yerleşiklik ve toplumsal katılım üzerinden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. AB vatandaşı olsun olmasın her kes için aynı kuralların geçerli olması gerektiğini belirten katılımcı, *"AB'den gelmeyen insanlar için büyük bir adaletsizliktir"* ifadesiyle, mevcut hukuki düzenin dışlayıcı niteliğini açıkça eleştirmektedir. Katılımcı mülakatın devamında konuyu daha kişisel bir düzlemde ele alarak bir kişinin bir yerde uzun yıllar yaşamasına rağmen oy kullanamamasının, o kişinin topluma aidiyet hissini zedelediğini dile getirmiştir. Ailesinden örnek veren katılımcı, 40 yıldır Almanya'da yaşayan akrabalarının hâlâ oy kullanamamalarını ciddi bir sorun olarak görmekte ve bunun dışlanmışlık hissi yarattığını vurgulamaktadır. SPD'li bir katılımcı da benzer şekilde uzun süre ülkede yaşayan yabancıların yerel siyasette katılım hakkına sahip olmalarının gerekliliğini savunmakta ve şunu belirtmektedir: *"... burada en az 10 sene yaşayan birisinin seçme, en azından seçme hakkını verilmesinin çok iyi olacağı. Çünkü vatandaş gelmiş burada yaşıyor ve ilçe bazındaki verilecek kararlarda etkili olma isteği doğru olur"* (K16, SPD, YK). Böylece bu katılımca da siyasal katılım hakkının belirli bir ikamet süresine bağlanabileceğini, ancak bunun AB vatandaşlığına indirgenmesinin demokratik ilkelerle bağdaşmadığı düşüncesini dile getirmektedir.

Sol Partili bir katılımcı (K12, Sol Parti, YK) ise, AB dışından gelen yabacıların günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen kararların alınma süreçlerine

katılamamalarının büyük bir eşitsizlik yarattığını dile getirmektedir. Mevcut uygulamanın siyasal katılımda eşitlik ilkesiyle çeliştiğini belirten katılımcı siyasal katılım hakkına kimlerin sahip olacağının yalnızca vatandaşlık temelli değil, siyasal kararlardan etkilenme bağlamında belirlenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşım sergilemektedir.

Sonuç olarak, yerel siyasette AB vatandaşı olmayan yabancılara yönelik etnik Alman siyasetçilerin adil buldukları ve devam etmesi gerektiğini savundukları bu dışlama, yabancı kökenli siyasetçiler tarafından eleştirilmekte ve adaletsiz bulunmaktadır. Yabancı kökenli siyasetçiler, yabancıların yerel siyasete katılımını sadece bir hak kullanımı olarak değil, aynı zamanda onların yaşadıkları topluma aidiyetlerinin ve bu topluma katılımlarının bir göstergesi olarak da kabul ederler. Böylece bu siyasetçiler yerel siyasete katılımı hukuki bir mesele olmanın ötesinde, aynı zamanda kimlik, kapsayıcılık ve vatandaşlık duygusuyla da doğrudan ilişkili olarak da değerlendirirler.

4.4. YABANCININ SİYASAL KATILIMI: SİYASAL KATILIM YOLU OLARAK VATANDAŞLIK

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı şekilde aktarıldığı gibi Almanya'da yaşayan yabancılar kabaca dört ayrı alt gruptan oluşmaktadır: vatandaşlık statüsüne sahip olanlar (yabancı kökenli Alman vatandaşları), AB ülkelerinin vatandaşları, oturum izni olan yabancılar ve oturum iznine sahip olmayan yabancılar (mülteciler, göçmenler, kaçak göçmenler). Bu kısımda bu ayrımdan bağımsız olarak genel bir olgu olarak yabancıların siyasal katılımı konusu ele alınmıştır. Görüşme yapılan siyasetçilerin yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştıkları, burada üzerinde durulan temel hususu teşkil etmektedir.

4.4.1. Siyasal Süreçlerde Yabancıların Rolü: Katılımın Anlamı ve Önemi

Almanya'da siyasal katılımla ilgili genel değerlendirmelerin ardından, katılımcıların yabancıların siyasal katılımına yönelik yaklaşımları ele alınmıştır. Bu

kısımda, mülakatın ikinci bölümünde yer alan ilgili sorular çerçevesinde, katılımcıların yabancıların siyasal katılımına dair görüşleri analiz edilmiştir. Gerek etnik Alman gerekse de yabancı kökenli siyasetçiler, yabancıların siyasal süreçlere dahil olmalarını genel olarak önemli görmektedir. Bununla birlikte, yabancıların siyasal katılımının hangi açılardan önem taşıdığı ve nasıl gerekçelendirildiği, her bir katılımcının kendi siyasal perspektifi ve partisinin politikaları çerçevesinde şekillenmektedir.

Bu konuda görüş bildiren siyasetçilerden biri olan FDP'nin etnik Alman milletvekili (K6, FDP, EA), göçmen kökenli bireylerin siyasal katılımını, öncelikle partilere ve siyasal süreçlere katkı bağlamında değerlendirerek, bu katılımın hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, toplumun farklı kesimlerinden gelen kişilerin siyasal partilere dâhil olması, demokratik tartışma süreçlerini zenginleştirmekte ve partilerin politikalarını daha kapsayıcı bir şekilde geliştirmesine imkân tanımaktadır. Yabancıların siyasal katılımını ayrıca bireysel menfaat çerçevesinde de değerlendiren bu katılımcı, siyasi olarak aktif olan göçmenlerin katılımının teşvik edilmesinin önemine de dikkat çekmiştir. Göçmen kökenlilerin katılımının yalnızca seçme hakkıyla sınırlı kalmaması, onların siyasal süreçlere aktif olarak dâhil olmaları gerektiğini ifade eden bu siyasetçiye göre siyasetle ilgilenen ve kendi menfaatlerinin siyasette temsil edilmesini isteyen yabancıların siyasete katılım göstermeleri gerekmektedir.

FDP'li siyasetçi, yabancıların siyasal katılımının öneminin sorulmasına rağmen siyasete katılabilecek olanlara dair bir sınırlama getirmeyi de ihmal etmemiştir. Katılımcı kendi partisine katılması beklenmeyen kişileri de partisinde görmekten mutluluk duyacağını ifade etse de bir kimlerin katılabileceğine dair bir sınırlama da getirmektedir.

> "Demokratik bir anayasal devlete ve sisteme bağlı olan herkesin katılmasının çok iyi olacağını düşünüyorum. Çünkü parti içinde bir tartışma süreci olması, tabiri caizse partinin de iyi etkilenmesi gerektiği anlamına geliyor. Ve aslında FDP'de yer almayacağını düşündüğünüz kenar-köşeden pek çok insanın

bizimle birlikte olması önemli. Ben de tam olarak bunu görmek istiyorum" (K6, FDP, EA).

Bir başka siyasetçi (K3, CDU, EA), göçmen kökenli bireylerin siyasal katılımını toplumun bir parçası olmaları bağlamında değerlendirerek, bu katılımın siyasi yelpazenin çeşitliliği ve temsili açısından önemine vurgu yapmıştır. Göçmen kökenlilerin toplumsal entegrasyonuna vurgu yapan CDU'lu siyasetçi, yabancıların siyasal karar alma süreçlerinde de aktif rol üstlenmeleri gerektiğini de dile getirmiştir.

Milliyetçi AfD Partisi'nin bir temsilcisi ise (K1, AfD, EA), yabancıların siyasal katılımını kendi partisinin imajını düzeltme kaygısıyla değerlendirmiştir. AfD'nin göçmen kökenli siyasetçilere açık olduğunu ve bu durumun partinin kamuoyundaki imajını olumlu yönde etkilediğini belirten bu siyasetçi, yabancı karşıtı bir parti oldukları yönündeki önyargıları gidermek amacıyla, göçmen kökenlilerin partide yer almasının stratejik bir önem taşıdığını ifade etmiştir. Kendilerine yönelik ön yargıyı çürütmek için özellikle göçmenlik geçmişi belirgin olan insanlardan faydalandıklarını da açık bir şekilde ifade eden katılımcı, partisinde ortalamanın üstünde göçmen kökenli insanın var olduğunu da iddia etmiştir. AfD'de siyaset yapan yabancı kökenlilerin oranının ne kadar olduğu ve bu oranın gerçekten ortalamanın üzerinde olup olmadığına dair eldeki verilerden yola çıkarak bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak AfD'li siyasetçinin burada kastettiği göç geçmişi olan insanların II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında eski Alman toprakları ve Doğu Avrupa'dan göç eden etnik Almanlar olduğu tahmin edilebilir. Nitekim katılımcı mülakatın başka bir kısmında kendi seçim bölgesinde özellikle Rus-Almanların kendi partisine ilgi gösterdiğini belirtmektedir.

"Dolayısıyla, medyada karşılaştığımız tüm şeytanlaştırmanın aksine, özellikle güçlü bir göç geçmişine sahip bölgelerde aldığımız tepkinin ortalamanın üzerinde olduğunu fark ettik. Tabii ki bunun, mahalledeki hangi insanların AfD'ye oy verdiğini net bir şekilde göstermediğini söylemek gerekir. Sadece bu tür anekdotlara başvurabiliriz diyelim. Ya da örneğin Rus-Alman

göçmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde sizin de bahsettiğiniz gibi" (K1, AfD, EA).

Sosyal Demokrat Partinin yabancı kökenli milletvekili ise (K15, SPD, YK), göçmen kökenli bireylerin siyasal katılımını, Almanya'nın ve demokrasinin geleceği açısından kritik bir mesele olarak ele almıştır. Katılımcı göçmen kökenli bireylerin siyasete dahil olmaması durumunda, belirli bölgelerde ırkçı partilerin güç kazanabileceğini ve bu durumun hem göçmenler hem de yerel halk için dışlanma hissine yol açabileceğini belirtmiştir. Siyasetçiye göre bu yüzden, göçmen kökenli bireylerin yalnızca siyasal süreçlerde değil, aynı zamanda toplumsal karar alma mekanizmalarının tümünde aktif bir şekilde yer almasının, demokratik bir toplumun sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır.

Görüldüğü gibi katılımcıların büyük çoğunluğu, kendilerine konuya dair soru yöneltildiğinde yabancıların siyasal katılımını önemli bulduklarını ve yabancıların siyasal süreçlere dahil olmaları gerektiğini dile getirmektedir. Ancak katılımcılar bu önemi farklı gerekçelere dayandırmaktadır. Yabancıların siyasal katılımını katılımcıların geneli demokratik sistemin işleyişi veya sürdürülebilirliği açısından önemli bulurken, bazıları kendi partilerinin başarısı bağlamında (Örneğin FDP ve AfD), bazıları da göçmen kökenlilerin kendi menfaatleri ekseninde (örneğin SPD ve FDP) ön plana çıkarmıştır. Bunların yanında bazı katılımcılar yabancıların siyasal katılımına, kendi partisinin yabancı karşıtı imajını düzeltmesi (örneğin AfD) veya ırkçı partilerin güç kazanmasını önlemek (örneğin SPD) gibi daha spesifik gerekçelerle de önem atfetmektedir. Özetle yabancıların siyasal katılımına dair katılımcıların önem vurgusu, her bir siyasetçinin kendi parti politikaları ve siyasi hedefleri doğrultusunda farklı gerekçelerle temellendirilmiştir.

4.4.2. Alman Siyasetinde Yabancı Katılımının Durumu

Mülakatlar, siyasetçilerin genel olarak yabancıların siyasal katılımını yetersiz bulduklarını ve bu durumu hem parti düzeyinde hem de toplumsal düzeyde bir sorun olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Katılımcılar, yabancı kökenli bireylerin siyasete katılım oranlarının düşük olduğunu ve bunun farklı siyasal faaliyetlerde

gözlemlendiğini belirtmektedir. Bu eksiklik, yalnızca belirli bir partiyle sınırlı kalmayıp, tüm siyasal yapılar için geçerli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

CDU'nun etnik Alman milletvekili (K3, CDU, EA), öncelikle yabancıların siyasal katılımının genel olarak çok düşük olduğunu ve bu durumun ciddi bir sorun teşkil ettiğini vurgulanmaktadır. Katılımcı ayrıca yabancıların düşük siyasal katılımı konusunu, kendi partisini diğer partilerle karşılaştırarak değerlendirmiştir. CDU'da yabancı kökenli bireylerin temsil oranının diğer partilere kıyasla daha düşük olduğunu ifade eden bu milletvekiline göre, partinin bu konuda önemli eksiklikleri bulunmakta ve bu eksikliklerin giderilmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Sosyal Demokrat Partisi'nden yabancı kökenli bir milletvekili (K16, SPD, YK) ise siyasal parti üyeliği bağlamında bir değerlendirmede bulunarak yabancıların katılım oranlarının düşük olduğuna dikkat çekmektedir. Milletvekiline göre, yabancı kökenli bireyler, bir partiye üye olmanın önemini yeterince kavrayamamakta ve üyelik sürecine mesafeli yaklaşmaktadırlar. Bunun temel nedenleri arasında, üyelik aidatına yönelik kaygılar ve partilerle özdeşleşme konusundaki isteksizlik yer almaktadır. Milletvekili, bireylerin kendi çıkarlarının temsil edilmesi için partilere üye olmaları gerektiğini belirtse de bu konuda talebin düşük olduğunun altını çizmektedir. Yabancıların siyasal katılımının düşük olmasının sadece parti iyeliğiyle de sınırlı olmadığını belirten SPD'li katılımcı, ayrıca genel siyasal katılımın da yeterli olmadığını ve daha fazla yabancı kökenli bireyin siyasete dâhil olması gerektiğini savunmaktadır. Milletvekilinin bu konuda dikkat çektiği diğer önemli nokta ise temsil adaletidir. Toplumun yapısına uygun bir temsil oranının sağlanmasının, demokratik bir sistemin gerekliliği olduğunu vurgulayan milletvekiline göre, yabancıların siyasal süreçlere katılımı, temsil adaletini artırması açısından da önemlidir.

SPD'li siyasetçiye benzer şekilde temsil adaletine odaklanan Yeşiller Partisinin yabancı kökenli milletvekili, göçmen kökenli bireylerin meclisteki temsil oranlarının hala yeterli olmadığını ifade etmektedir. Katılımcıya göre, son yıllarda bu

konuda bazı ilerlemeler kaydedilse de mevcut durum, toplumdaki göçmen kökenli bireylerin oranını yansıtamamaktadır.

> "Genel siyasi katılım, örneğin, son federal seçimlerde daha fazla göçmen kökenli milletvekilimiz var, belki de beş yıl öncesine göre daha fazla göçmen kökenli milletvekili seçildi. Ancak yine de yeterli değil. Yani eğer yüzde 33'ünün göçmen kökenli olduğunu söylüyorsak, o zaman kesinlikle siyasi düzeyde, siyaset sahnesinde göçmen kökenli yüzde 33 aktif siyasetçimiz yok demektir. Hala kat etmemiz gereken çok ama çok uzun bir yol var" (K10, Yeşiller, YK).

Yeşiller Milletvekili ayrıca, göçmen kökenli bireylerin siyasete kazandırılması için partilerin ortak bir strateji geliştirmesi gerektiğini dile getirmektedir. Düşük siyasal katılımın yalnızca kendi partisi için değil, tüm partiler için bir sorun olduğunu ve bu durumun radikal sağcı partilere olan desteği artırma potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak, öncelikle hem etnik Alman hem de göçmen kökenli milletvekillerinin yabancıların siyasal katılımının düşük olduğunu ifade ettikleri ve bunu demokrasi, siyasal partiler ve göçmenlerin kendileri için bir sorun olarak kabul ettikleri görülmektedir. İkinci olarak milletvekilleri, yabancı kökenli bireylerin düşük siyasal katılımının sadece seçimlere katılım oranlarında değil, parti üyeliğinden meclisteki temsile kadar pek çok alanda görülebileceğini belirtmişlerdir. Mülakatlar ayrıca, yabancıların siyasal katılımının eksikliği konusunun milletvekilleri tarafından yalnızca kendi partileriyle ilişkili olarak ele alınmadığını, aksine bunu Almanya'daki bütün siyasal partilerin karşılaştığı ortak bir mesele olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

4.4.3. Yabancıların Siyasal Katılımında Vatandaşlık Zorunluluğu

Önceki iki başlık altında katılımcıların hem yabancıların siyasal katılımının düşük olup olmadığı hem de onların siyasete dahil olmalarının önemine dair düşünceleri derlenmiştir. Özet olarak ifade etmek gerekirse gerek etnik Alman

gerekse yabancı kökenli siyasetçilerin ifadelerinde yabancıların siyasal katılımının önemine dair açık bir vurgu yer almaktadır. Bununla paralel olarak mülakatlarda ayrıca, yabancıların siyasal katılımının tatmin edici düzeyde olmadığı düşüncesi de siyasetçiler tarafından savunulmuştur. Bu iki husus şu soruları akla getirmektedir. Birincisi yabancılar siyasete daha fazla katılım göstermeli mi veya onların siyasete daha fazla katılmaları mümkün mü? İkinci olarak yabancıların siyasete daha fazla katılmaları için ne yapmaları gereklidir? Mülakatlarda yer alan bazı sorular, siyasetçilerin bu konulara dair düşüncelerini öğrenmeyi amaçlıyordu. Bu sorular aslında siyasetçilerin, siyasal katılımının vatandaşlık statüsüne bağlı olması hakkındaki düşüncelerini öğrenmeyi hedefliyordu. Ancak mülakatlardan elde edilen verilere bakıldığında, siyasete katılım hakkı elde edebilmeleri için yabancılardan vatandaşlık statüsüne geçmenin ötesinde belirli değerleri benimsemiş olmaları talep edilmektedir. Alman siyasetçilerin "bizim değerlerimiz" olarak tanımladıkları ve yabancılardan uymaları beklenen değerler konusu aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır. Burada öncelikle seçimlere katılım için yabancılara bir şart olarak öne sürülen Alman vatandaşlığı, dolayısıyla Alman olma konusu üzerinde durulmuştur.

Mülakatlara bakıldığında, özellikle etnik Alman siyasetçilerin seçimlere katılım için Alman vatandaşlığını bir zorunluluk olarak gördükleri ve bu konuda oldukça katı duruş gösterdikleri görülmektedir. Konu hakkındaki düşüncelerine başvurulan bir siyasetçi için bir yabancının Almanya'da uzun süre kalmış olması, iyi derecede uyum sağlamış olması ve Almanya'ya aidiyet hissetmesi seçimlere katılım için yeterli değildir. Siyasetçiye göre bu şartları taşıyan bir yabancı bile Alman vatandaşı olmak zorundadır.

> "Ben uzun süredir buradayım, burada kalmak istiyorum, kendimi iyi entegre olmuş hissediyorum, buraya ait olduğumu düşünüyorum ve burada oy da kullanmak istiyorum" derse, o zaman Alman olmak zorunda" ... Daha fazlasını da istiyorum diyen herkes Alman olmak zorunda" (K5, FDP, EA).

Katılımcı, mülakatın başka bir kısmında oy kullanma ve adaylık hakkının yalnızca Alman vatandaşlığına sahip bireylerle sınırlı olması gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, vatandaşlığın siyasal katılımın ön koşulu olduğu ve diğer

ülkelerde de benzer uygulamaların geçerli olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Örnek olarak Türkiye'yi ele alan katılımcı, bir Alman vatandaşının Türkiye'de cumhurbaşkanı olamayacağını belirterek, bu durumun Almanya'da da aynı şekilde geçerli olması gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir katılımcı ise gerekli bütün şartları yerine getirmeden bir ülkedeki siyasette söz sahibi olmak istemeyi bir küstahlık olarak nitelemiştir.

> "Bence bir ülkede siyasetin şekillenmesine gerçekten yardımcı olmak istiyorsanız, bu hakkı elde etmek için yatırım yapmak için uygun bir süre. Ve bu ön şartları yerine getirmeden bunu isteyen herkes benim görüşüme göre küstahtır. Tıpkı az önce birkaç yıllığına yurtdışına gidip orada oy kullanmama izin verilmesi gerektiğini düşünmemi küstahlık olarak değerlendirdiğim gibi. Bir metafor kullanmak gerekirse, bu, birinin evime ziyaretçi olarak gelip yatak odamı yeniden boyamamı söylemesi gibi bir şey olurdu" (K1, AfD, EA).

Katılımcı gerekli şartları yerine getirmeden siyasal haklar talep etmeyi, bir misafirin ev sahibinin işlerine müdahale etmesinde olduğu gibi küstahça bulmaktadır. Burada küstahlık olarak tanımladığı şey ise, vatandaşlık statüsüne sahip olmadan seçimlere katılmayı talep etmektir.

Aynı partiden başka bir siyasetçi de benzer şekilde vatandaşlık statüsüne sahip olmadan seçimlere katılımı katı bir şekilde reddetmektedir. Bu katılımcının ifadelerinde dikkat çekici olan husus ise, oy kullanmak için sadece vatandaş olmayı değil, bir Alman'a dönüşmeyi de zorunluluk olarak görmesidir.

> "Eğer bir ülkedeyseniz ve bu ülkede yaşamak istediğinizi söylüyorsanız, o zaman bu ülkeye de bağlı olmanız ve şöyle demeniz gerektiğine inanan biriyim: şimdi buradayım, şimdi Almanım, şimdi Almanya'da yaşayacağım. Bir Alman pasaportum var, ulusal dili konuşuyorum ve hepsi bu. Bu olmalı. Eğer durum buysa, o zaman benim dünyamda göçmen kökenli bu kişiden bir Alman'ın ortaya çıktığı noktadayız demektir. Ve bir kişi Alman yasalarına göre, Alman pasaportuyla Almanya'da yaşamaya karar verdiği anda, onun oyu da diğer oylar kadar önemlidir. Demokrasinin temel ilkesi budur. İşte bu

yüzden Almanya'ya gerçekten dahil olmak isteyen herkes bunu yapmalıdır" (K2, AfD, EA).

AfD'li bu katılımcının konu hakkında oldukça uzun konuşması ve farklı anlatım biçimleriyle görüşünü tekrar tekrar ifade etmesi yabancıların Alman vatandaşı olmadan oy kullanmalarına karşı duruşunun ne kadar katı olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Katılımcı mülakatın devamında oy kullanmak için vatandaşlık zorunluluğunu milli takım forması metaforuyla ifade etmiştir.

"eğer bir futbol takımınız varsa. Alman milli takımını ele alalım ya da başka herhangi bir milli takımı ele alalım. Orada sadece Almanya'dan gelenler oynamıyorlar. Ama buna rağmen hepsi aynı formayı giyiyor. Aynı zamanda hepsi aynı oyunculara, aynı kimlik kartlarına sahipler, sadece biri ya da diğeri yok, hepsi aynı koşullara sahip ve aynı takım için oynuyorlar. İşte bu yüzden bu insanların nereden geldikleri ya da nerede doğdukları önemli değil. Aynı takım için oynuyorlar. Ve eğer bir vatandaş yaşadığı ülke hakkında aynı şekilde hissediyorsa, o zaman onun oyu da diğer oylar kadar önemli ve değerlidir" (K2, AfD, EA).

Görüldüğü üzere AfD'li bu siyasetçi, oy kullanma hakkını bir futbol takımı metaforuyla açıklayarak vatandaşlığın siyasal katılım için gerekliliğini açık bir şekilde vurgulamaktadır. Katılımcı ayrıca bir kişinin siyasal katılımının önemini, onun ülkeye aidiyet hissi duymasıyla bağlantılı olarak değerlendirir.

Burada verilen mülakat alıntılarından da görüldüğü gibi; sağ, sol veya milliyetçi parti fark etmeksizin, özellikle etnik Alman siyasetçilerinin tamamı seçme ve seçilme hakkına sahip olmak isteyen yabancıların ancak Alman vatandaşlığına geçtiklerinde bu hakka sahip olmaları gerektiğini savunurlar. Böylece bu siyasetçiler, seçme ve seçilme hakkına sahip olmak isteyen yabancılar için Alman vatandaşlığını bir zorunluluk olarak görmektedirler. Diğer taraftan görüşleri aktarılan etnik Alman katılımcıları, aynı zamanda vatandaşlık ile aidiyet duygusu arasında doğrudan bir bağ kurarak oy kullanmak için Alman'a dönüşmeyi de bir zorunluluk olarak görmektedirler. Etnik Alman siyasetçilerinin ortaya koydukları bu yaklaşım, yabancı kökenlilerin siyasal katılım hakkını elde etmeleri için siyasal sistemin belirlediği

koşulları yerine getirmelerinin yeterli olmadığını, aynı zamanda siyasal kültürün zorunlu gördüğü kriterleri de karşılamaları gerektiğini göstermektedir.

4.4.4. Vatandaş Olmayanların Katılım İmkânı: "Burada Oy Kullanması İçin Bir Sebep Yok"

Görüldüğü gibi özellikle etnik Alman siyasetçiler, Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılım hakkını elde etmeleri için Alman vatandaşı olmalarını, dolayısıyla yasal olarak bir Alman'a dönüşmelerini beklerler. Bazı göçmen kökenli siyasetçilerin ise, etnik Alman siyasetçilerinin bu beklentisine karşılık verilmesi gerektiğini düşündükleri, bunun da ötesine kendisi bu beklentiyi yerine getirmiş olmakla övündüğü gibi diğer yabancıları bu beklentiye karşılık ver(e)memekle suçladıkları görülmüştür. Ancak yabancı kökenli katılımcılar arasında, etnik Alman siyasetçilerin dile getirdikleri bu beklentileri haksız bulan siyasetçiler de yer alır. Bu yaklaşımı somut bir şekilde ifade eden katılımcılardan birisi de Sol Partinin yabancı kökenli milletvekilidir.

> "Ama bütün sorun şeyde zaten yani insanları ta başından itibaren şöyle bir işte sizin zaten oy kullanma hakkınız yok diye bir intiba var insanlarda. Yani burada özellikle insanları Alman vatandaşı, Almanya vatandaşı olmaya yönlendiriyorlar. Şimdi ben niye Almanya vatandaşı olayım? Ben Altmış senedir burada yaşıyorum. Niye ben Almanya vatandaşı olayım da şuradaki Siyasi katılım ve sorunların halk oylamalarında şuna buna katılmak için? Neden?" (K12, Sol Parti, YK).

Sol Partili milletvekilinin bu itirazı, bu çalışmanın da odaklandığı temel bir meseleye vurgu yapmaktadır. Bu da şu sorunun cevaplanmasını gerektirmektedir. Milletvekilinin de işaret ettiği gibi, Almanya'da doğup büyüyen, orda eğitim görüp iş hayatına katılan ve hem ödediği vergileriyle hem de yerine getirdiği mesleğiyle Alman ekonomisine katkıda bulunan, ayrıca ülkeye uyum sağlamış olan, ama diğer taraftan kendi kökenini, kültürünü ve aidiyetini yasal düzeyde de korumak isteyen bir yabancı aralarında siyasal katılımın da bulunduğu temel bazı hakları elde etmek için neden vatandaş olmak zorunda? Mülakatlarda katılımcılara bu zorunluluğa dair

yaklaşımları sorulmuştur. Yapılan mülakatlar vatandaş olmayan yabancıların oy kullanma hakkı ile ilgili katılımcıların farklı yaklaşımlara sahip olduklarını göstermiştir. Beklendiği gibi bu konuya en keskin yaklaşım AfD'li katılımcılardan gelmiştir. Vatandaş olmayan bireylerin oy kullanmasının gereksiz olduğunu savunan AfD'li etnik Alman siyasetçi, göçmen kökenlilere pasaportunu taşıdıkları ülkede oy kullanmayı salık vermektedir:

> "Eğer birisi Almanya'da yaşıyor ama Alman pasaportu almak istemediğini söylüyorsa, o zaman burada oy kullanması için bir sebep yok (gülüyor). Çünkü bu gerçekten onu ilgilendirmiyor. O zaman o pasaportuna sahip olduğu yerde oy kullanmalı. Burada yaşıyorsa, burada çalışıyorsa, burada para kazanıyorsa ama Fransız pasaportu varsa. Varsayalım ki bir Fransız hiçbir sorunu yok. Buraya gelen bir Fransız ilaç sektöründe çok iyi eğitim almış, Hamburg'da üst düzey bir işi var, burada çalışıyor, burada bir dairesi var. Maaşı muhtemelen burada vergilendiriliyordur ama Fransız pasaportu var ve bundan vazgeçmiyor çünkü Vive la France, ben Fransız'ım ve öyle kalacağım diyor. O zaman Fransa'da oy kullanmalı, burada değil. Çünkü onun görüşleri Alman halkı için iyi değil, eğer birisi bu kadar sadık bir Fransız ise" (K2, AfD, EA).

Görüldüğü gibi iyi bir eğitim görmüş olmak, düzgün bir işe ve yüksek bir gelire sahip olmak, bir ev satın almış olmak veya ülkede vergi ödüyor olmak gibi bir bireyi toplumsal yaşam için makul hale getiren veya bireyin topluma yüksek düzeyde uyum gösterdiğinin belirtisi olarak görülebilecek olan unsurların hiçbirisi AfD'li siyasetçiye göre bir yabancının Almanya'da seçimlere katılabilmesi için yeterli değildir. Bir ülkenin vatandaşı olmayı, milli bir futbolcunun ülkenin milli takım formasını giymesine benzeten katılımcıya göre nasıl ki milli takımda oynamak için milli formayı giymek gerekiyorsa, seçimlere katılabilmek içi de vatandaş olmak gereklidir.

> "Hayır, olmamalı çünkü sahip olduğu pasaporta bağlı ve bundan vazgeçmek istemediğini söylüyor. Bunun mantıksal sonucu da bu. Eğer bir kulüp için oynamak istemiyorsanız, eğer ... Bana milli takımda oynamak istiyorum ama

sizin formanızı giymeyeceğim diyen bir futbolcu gösterin. Bu oldukça basit. Oynayamaz" (K2, AfD, EA).

AfD'li siyasetçinin yaklaşımı kadar keskin olmasa da diğer partilerin etnik Alman siyasetçileri de vatandaş olmayan yabancıların siyasal katılım haklarına sahip olmasına karşı çıkmaktadır. Bunlardan biri olan CDU'nun etnik Alman siyasetçisi (K3, CDU, EA), Alman vatandaşı olmayan yabancıların en azından yerel siyasette oy kullanmalarına izin verilmeli mi diye sorulduğunda öncelikle bu hakkın ülkeler arası *mütekabiliyet* esasına dayandırılmasını öne sürmüştür. Siyasetçiye bu insanların burada doğmuş olmaları, 30-40 yıldır burada yaşıyor ve çalışıyor olmaları ve Alman ekonomisine katkıda bulunmuş olmaları fikrini değiştirir mi diye sorulduğunda ise şu cevabı vermiştir:

"Onları Alman vatandaşlığına geçmekten alıkoyacak hiçbir şey yoktur" (K3, CDU, EA).

Gerek AFD'li gerekse de CDU'lu katılımcıların bu yaklaşımları, Alman vatandaşlığının yabancının temel siyasal katılım haklarından faydalanabilmesinin zorunlu yolu olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu yaklaşım siyasal parti fark etmeksizin etnik Alman siyasetçilerin ortak görüşünü yansıtmaktadır. Yabancı kökenli siyasetçiler arasında ise konuya iki farklı yaklaşım söz konusudur. Yerel siyasette siyasal katılım haklarına sahip olmanın vatandaşlık statüsünden bağımsız olması gerektiği konusunda ortak görüşte olsalar da federal siyasette vatandaşlık statüsünün belirleyiciliği konusunda bazı yabancı kökenli milletvekilleri etnik Alman milletvekilleriyle aynı düşünceye sahipken diğer bazıları da hem yerel hem de federal siyasette vatandaş olmayanların da siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini düşünmektedir.

CDU'lu yabancı kökenli katılımcı, siyasal katılım haklarının federal düzeyde vatandaşlığa bağlı kalması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcı bunun gerekçesini ise şu şekilde dile getirmiştir:

"Federal düzeyde vatandaşlığa bağlı olmasını istiyorum. Ben mesela istemiyorum Türkiye gibi bir ülkenin ya da herhangi bir anti-demokratik ülke

kendi vatandaşlarını burada, bu ülkeye karşı kullanmasını mesela istemiyorum. Öyle bir tehlike var benim açımdan yani. O nedenle mesela ben kesinlikle vatandaşlıkla bağlı, buraya bağlı olmayan insanların burada federal düzeyde bu ülkenin iktidarına, siyasi geleceğine ya da geleceğine ilişkin kararlarda söz sahibi olmasını istemiyorum" (K4, CDU, YK).

Görüldüğü gibi katılımcı, vatandaş olmayan yabancıların federal düzeyde siyasal katılım hakkına sahip olmalarını, başka ülkelerin Almanya'nın federal politikasına müdahale tehlikesi içerdiği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşımıyla CDU'lu siyasetçi federal siyasette yabancıların katılım hakkıyla ilgili etnik Alman milletvekilleriyle aynı görüşü paylaşmaktadır. Ancak katılımcı, yerel düzeyde oy kullanma hakkının belirli koşullar altında anlaşılabilir olduğunu da eklemektedir. Ona göre bir bölgede belli süre ikamet etmiş olan yabancılar yerel siyasette oy kullanma hakkına sahip olabilirler.

Yabancı kökenli siyasetçiler arasında, yabancıların siyasal katılım hakkının yerel siyasetle sınırlı olmasını kabul etmiş olmaktan ziyade, şartların gerektirdiği bir zorunluluk olarak gören bir yaklaşım da söz konusudur. Bu yaklaşıma sahip olan yabancı kökenli siyasetçiler, vatandaş olmayan yabancıların bütün seçimlerde oy kullanma hakkını elde etmesinin önünde etnik Alman siyasetçiler tarafından görünürleştirilen engellerin aşılmasının zor olduğunun farkındadırlar. Bu yüzden bu siyasetçiler, asıl çabanın federal veya eyalet düzeyi yerine yerel düzeyde oy kullanma hakkının elde edilmesi için gösterilmesi gerektiği fikrini savunmaktadırlar. Bu siyasetçilerden biri olan Sosyal Demokrat Partinin yabancı kökenli siyasetçisi, yabancıların siyasal katılım hakkını elde etmelerine yönelik çabanın yerel siyasete yoğunlaşması gerektiğini şu şekilde gerekçelendirmektedir:

"Yani Kommunal Wahlrecht dediğimiz yerel seçime katılımları sağlama konusunda yasal zemini oluşabilir. Ama yabancı vatandaş olmayan birisinin Millet Meclisi'ne girmesi konusu tabii yasal açısından sıkıntılı olabilir. Onun için onu bilmiyorum. Ha eyalet bazında onu da yine yasalar neyi gösteriyor, yasalarda ne şekilde değişiklik yapılabilir bu konuda ona bakmak lazım. Ama tabii bunlar biliyorsunuz anayasayla bağlı hükümler. Ondan dolayı anayasa

değişiklikleriyle bağlantılı şeyler olacağı için tabii kolay şeyler değil. En kolayı tabii *Kommunal Wahlrecht* yerel seçme seçilme hakkı, ha işte orada ne yapılabilir ona bakmak lazım" (K16, SPD, YK).

Benzer şekilde, yabancı kökenlilerin seçme ve seçilme hakkını elde etmelerinin önündeki bu engellerin farkında olan Sol Partili bir yabancı kökenli siyasetçi de (K12, Sol Parti, YK), kendi partisinin girişimlerinin, aralarında yeşiller ve sosyal demokratların da bulunduğu diğer partiler tarafından engellendiğinden etmektedir. Partisinin aslında herhangi bir kısıtlama olmaksızın bütün yabancıların her düzeyde seçme ve seçilme hakkına sahip olması gerektiğini savunduğunu belirten siyasetçi, bu yönde birkaç defa girişimde bulunmuş olduklarını da dile getirmektedir. Katılımcı, Yeşiller ve SPD dahil diğer partiler tarafından engelleneceğini bildikleri için kabul edilme ihtimali daha yüksek olan, dolayısıyla daha sınırlı talepler içeren girişimlerde bulunabildiklerinden bahsetmektedir.

Özetle, vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancıların siyasal katılımı konusunda etnik Alman kökenli siyasetçilerin büyük çoğunluğunun oldukça katı ve sınırlayıcı bir tutum sergiledikleri ifade edilebilir. Bu siyasetçilere göre, bir yabancı birey ne kadar iyi uyum sağlamış olursa olsun ve topluma ne kadar anlamlı katkılarda bulunursa bulunsun, siyasal katılım hakkına sahip olabilmesi için mutlaka Alman vatandaşlığını elde etmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla Alman vatandaşlığı, yabancıların siyasal katılım hakları elde etmeleri için bir ön koşul olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, yabancı kökenli siyasetçiler arasında bu konuya daha esnek ve farklı bakış açılarıyla yaklaşanlar da mevcuttur. Bu siyasetçilerden bazıları, vatandaş olmayan yabancıların en azından yerel düzeyde oy kullanma hakkına sahip olmaları gerektiğini savunurken; bazıları ise bu hakkın yalnızca yerel siyasetle sınırlı kalmaması, aynı zamanda federal düzeyde de tanınması gerektiğini dile getirmektedir. Ancak, federal düzeyde siyasal katılım hakkı elde etmenin mevcut koşullarda oldukça zor ve siyasi olarak da gerçekçi olmadığını düşünen bazı yabancı kökenli siyasetçiler, daha uygulanabilir bir hedef olarak yerel düzeyde siyasal katılım haklarına odaklanılmasının daha yerinde olacağı düşüncesini savunmaktadır. Bu

nedenle, genel eğilim yerel siyaset alanında somut kazanımlar elde etmeye yöneliktir.

4.4.5. Vatandaşlık Şartı Olarak Alman Değerleri: "Bizim Değerlerimizi Benimseyenler Alman Olabilir"

Önceki iki başlıkta özellikle etnik Alman siyasetçilerin vatandaşlık statüsünü yabancıların siyasal katılımı için temel şart olarak gördükleri ve bu statüye sahip olmayan yabancıların siyasete katılım hakkına sahip olmamaları gerektiğini savundukları görülmüştür. Bununla bağlantılı olarak mülakatlarda katılımcılara, vatandaşlık statüsünü elde edebilmek için yerine getirilmesi gereken şartlara dair düşünceleri de sorulmuştur. Mülakatlardan elde edilen veriler, Almanya'da vatandaşlık statüsünü kazanmanın yalnızca hukuki kriterlerle değil, aynı zamanda kültürel ve değer temelli bir entegrasyonla da ilişkilendirildiğini gösterir. Katılımcılar, yabancıların Alman vatandaşlığına kabul edilmelerinde "Alman değerlerine" bağlılığı temel bir şart olarak görmektedir. Bu bağlamda vatandaşlık hukuki bir statü olmanın ötesinde; aynı zamanda kültürel bir kimlik ve aidiyet olarak da görülmektedir.

Vatandaşlığa kabul için yabancıların öncelikle mevcut siyasal düzeni ve demokratik değerleri benimsemiş olmaları beklenmektedir. FDP'li siyasetçinin şu ifadeleri, yabancıların Alman vatandaşlığına dair böyle bir yaklaşımı ortaya koymaktadır: "Ama dürüst davranan, özgürlükçü temel düzenimize bağlılık gösteren herkes, burada belli bir süre yaşadıktan sonra Alman vatandaşı olabilir" (K5, FDP, EA). Yabancıların siyasal katılımı önünde bazı engellerin var olduğunun da altını çizen katılımcı ifadelerinin devamında, demokratik düzeni benimsememiş olmayı yabancıların vatandaşlığı önünde bir engel olarak ortaya koymaktadır. "Bazı engeller de var. Biz onları daha da sıkılaştırdık. Yani, eğer bir kişi bu özgür demokratik düzeni yok etme amacını taşıyorsa, o kişi Alman vatandaşı olmamalı" (K5, FDP, EA). FDP'li siyasetçinin temsil ettiği bu yaklaşım, Alman milliyetçilerine söz gelimi Almanya'nın monarşik bir yönetim sistemiyle yönetilmesi gerektiğini savunma

imkânı tanırken vatandaş olsalar bile bu hakkı yabancının elinden en baştan almış olur.

Benzer bir yaklaşıma sahip olan diğer bir FDP'li siyasetçi de demokratik düzene bağlılığın yanında liberal demokratik değerlere bağlılığı vatandaşlık için bir şart olarak ön plana çıkarır. "Benim için aşırı olanların tamamı, aşırı sağcı ya da aşırı solcu, hatta aşırı dinci olanların hepsi gidebilirler. Ancak bunun dışında, demokratik bir anayasal devlete ve sisteme bağlı olan herkesin katılmasının çok iyi olacağını düşünüyorum" (K6, FDP, EA). Katılımcı bu ifadelerle, yabancıların siyasal katılımının meşruluğunu, liberal-demokratik değerlere bağlılıkla ilişkilendirerek, değer temelli vatandaşlık anlayışının altını çizmektedir.

Vatandaşlık statüsünü siyasal katılımın ön koşulu olarak tanımlayan AfD'li bir katılımcı ise, yabancının vatandaş olabilmesinin ancak belirli değer ve normların içselleştirilmesiyle mümkün olacağını vurgular: "Siyasi katılım ancak bu topluma tam olarak entegre olmaya veya sizden talep edilen önlemleri veya gereklilikleri yerine getirmeye hazır ve istekli olmanız halinde mümkün olmalıdır" (K1, AfD, EA). Bu yaklaşım, siyasal katılımın vatandaşlık statüsüyle şartsız şekilde elde edilebilen bir hak olmadığını, aksine belirli davranış ve değerlerin kabulü karşılığında tanınan bir ayrıcalık olduğunu düşündürmektedir.

Diğer bir AfD'li siyasetçi yabancıların Almanya'da kabul görmeleri için Alman değerlerini benimsemiş olmanın ötesinde, kendi kültüründen vazgeçmeleri ve Almanya'ya teslimiyet göstermeleri gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

> "Örneğin ben şimdi göç edecek olsam belki de Kanada'ya giderdim. O zaman Alman kökenlerimden vazgeçer ve Kanada pasaportu ile bu Kanada kültürüne uyum sağlardım. Ayrıca orada tutunmak için çok hızlı bir şekilde mükemmel bir İngilizceye sahip olmalıyım. Fransızca da olabilir. Yani kendimi bu ülkeye teslim ederdim. Ama sonra tamamen Kanada için oynamak isterdim. Ve bence bu oldukça basit, bu şekilde yapmalısınız. Ama bir ülkeye gittiğinizde en başından şunu söylerseniz: ben sadece orada yaşamak istiyorum çünkü kendi ülkemde sahip olmadığım pek çok fırsat var. Ama kalbimi her zaman ülkemde

tutuyorum. İşte bu birlikte yaşam için ölümcül olur ve işe yaramaz" (K2, AfD, EA).

Katılımcının bu yaklaşımı, yabancıların Almanya'ya tam bir sadakat ve bağlılık göstermelerinin yanında kendi kültürlerinden vazgeçmelerinin de gerekli olduğu yönündeki beklentiyi yansıtır. Bunun sonucu olarak katılımcı, yabancıların köken ülkeye bağlı kalmalarını "birlikte yaşam için ölümcül" olarak niteleyerek Alman değerlerinin benimsenmesini yalnızca bir tercihten ibaret olmadığını, aynı zamanda bir zorunluluk olduğunu ima etmektedir.

Aynı katılımcı, tanıdığı yabancılar arasında kendi kültüründen vazgeçmiş olmanın "başarılı" bir örneğinden de bahseder. Katılımcıya göre tanıdığı Türk bir aile, hem başörtüsü ve dinlerini terk ederek hem de bir Alman erdemi olan çalışkanlığı benimseyerek "Alman rüyasını" gerçekleştirmiştir.

> "60'lı ve 70'li yıllarda Almanya'ya gelen ve burada manav dükkânı açan klasik 70'li yılların, tipik Türklerin yurduyuz. Benim bir arkadaşım Onur, bir dükkânı aldı, bu arada koca bir zincir oluşturdu. Hayatı boyunca çok sıkı çalıştı, gece gündüz, her zaman işin başındaydı. Her zaman çalıştı çabaladı. Ve normalde olunamayacak kadar Alman'a dönüştü. Ayrıca karısı başlangıçta başörtüsü takıyordu. Bir noktada, bu kendiliğinden halloldu çünkü bir noktada artık uymadığını fark ettiler ve işe çok fazla entegre oldular ve dinini gerçekten kaybetti, tırnak içinde. Başka bir deyişle, çok başarılı olduğu ve çok fazla çalışmak zorunda olduğu için o yoğunluğu kaybetti. Haftalık pazara ilk gelen oydu, aynı zamanda dükkânı en son kapatan da oydu, her zaman sadece çalışıyordu. Bu tipik, Almanya'da Alman erdemlerinden biri olan bu çalışkanlık, onun benimsediği çalışkanlık, karısı tarafından da benimsendi. Ve kendileri için bir şeyler inşa ettiler. Bugün harika bir evleri var ve çok zenginler. Tabiri caizse Alman rüyası bu" (K2, AfD, EA).

Bu siyasetçi, Türk tanıdıklarının *başörtüsünü çıkararak* ve *dinlerini gerçekten kaybederek* Alman rüyasını gerçekleştirmelerini memnuniyetle karşılasa da diğer bir AfD'li katılımcı için bunlarında yabancının vatandaşlığı için yeterli olmadığı

görülmektedir. Siyasetçi öncelikle sadece Almanlığa entegre olması durumunda bir yabancının siyasal katılım imkânı elde etmiş olacağını şu şekilde ifade eder. "Çünkü Almanya'da siyaset yapan, makam sahibi olabilecek ya da seçilebilecek noktaya gelmiş herkes, tırnak içinde Almanlığa çoktan entegre olmuş durumda" (K2, AfD, EA). Katılımcı sözlerinin devamında, yabancıdan entegre olmasını beklediği Almanlığın nasıl bir içeriğe sahip olduğunu da ortaya koymaktadır:

> "Toplum olarak, son yıllarda çok güzel bir şekilde söylediğimiz gibi, hala Yahudi Hıristiyanlığı ile karakterize ediliyoruz. Ve toplum olarak kendimize ateist ya da benzeri bir isim versek bile bu karakteri üzerimizden atamayız. Temel değer sistemi ve etik, böyle bir toplumda pratikte anne sütüyle kazanılan bir şeydir. Ve bu, ibadetleri pratik etmeyen bir Hıristiyan olarak bile geçerlidir. Bana kalırsa kişi her zaman bu değerleri belli bir ölçüde temsil eder. Az önce Aydınlanmadan bahsettim. Bu Hıristiyan değerlerinin birçoğunu yansıtıyor" (K1, AfD, EA).

Özet olarak etnik Alman siyasetçiler, siyasal katılım hakkına sahip olabilmek dolayısıyla Alman vatandaşı olabilmek için yabancılardan bazı değerleri benimsemiş olmalarını bekledikleri görülmektedir. Yapılan mülakatlarda, bu beklentinin yabancı kökenli siyasetçilerde karşılık bulduğu da görülmektedir. Yabancı kökenli CDU'lu siyasetçinin şu sözleri bu durumu ortaya koymaktadır:

> "Yani böyle zaman içerisinde tabii uzun yıllar bu 90'lı yıllardan beri Alman siyasetinde yer aldığım için bu tecrübeyi zaman içinde kazanıyorsunuz. Ve ama şunu görüyorum yani cidden bu ülkeye sahiplendiğinizi hissettiklerinde, gördüklerinde de seçiliyorsunuz. ... Burada çünkü inandırıcı olarak onu ben de görüyorum. Cidden bu toplumun değerleriyle, bu ülkenin değerleriyle, demokratik, özgürlükçü değerleriyle bir sorununuzun olmadığını, tam tersine sahiplendiğinizi gördüklerinde hissettiklerinde, o zaman siz de aynı diğerleri gibi bu hakkı elde edebiliyorsunuz" (K4, CDU, YK).

Sonuç olarak, katılımcıların söylemleri, Alman vatandaşlığına geçişin yalnızca bir hukuki süreç değil, aynı zamanda kültürel, ahlaki ve ideolojik bir uyum

süreci olarak kurgulandığını ortaya koymaktadır. Özellikle etnik Alman katılımcılar, siyasal katılım hakkını da bu bağlamda şartlı bir ayrıcalık olarak tanımlarlar. Bu bağlamda yabancının siyasal katılım haklarını elde edebilmesi, dolayısıyla Alman vatandaşı olabilmesi sadece yasal düzenlemelere değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin benimsenmesine de bağlanmaktadır. Bu durum, hukuki bir statü olarak vatandaşlık anlayışından ziyade "kültürel vatandaşlık" çerçevesinde değerlendirilebilecek bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

4.4.7. Yabancının Siyasette Kabul Görme Arayışı: Etnik Alman Onayına Atfedilen Anlam

Mülakatlardan elde edilen veriler, etnik Alman siyasetçiler tarafından dile getirilen ve yukarıda örneklerine yer verilen vatandaşlığa geçmeye zorlama, uyum sağlama ve değerlerin benimsenmesi dayatmasının, tamamı için geçerli olmasa da bazı yabancı kökenli siyasetçileri teslim aldığı ve tabiri caizse onları "beğenilme" baskısı altına aldığını göstermektedir. Görüşme yapılan bazı yabancı kökenli siyasetçiler, etnik Alman meslektaşları veya halkı tarafından beğenilmiş olmayı, onlar tarafından onaylanmış olmayı gururla anlatmaktadırlar. Bunun da ötesinde bu siyasetçilerin, diğer yabancı kökenlileri de uyum sağlamamakla, Alman değerlerini benimsememekle suçladıkları görülmektedir. Bu siyasetçiler, diğer yabancı kökenli siyasetçilerin kendileri gibi "başarılı" olmamalarını, siyasal sistem veya kültürden ziyade kendilerinin kabahati olarak görmektedirler.

> "Yani böyle zaman içerisinde tabii uzun yıllar bu 90'lı yıllardan beri Alman siyasetinde yer aldığım için bu tecrübeyi zaman içinde kazanıyorsunuz. Ve ama şunu görüyorum yani cidden bu ülkeye sahiplendiğinizi hissettiklerinde, gördüklerinde de seçiliyorsunuz. ... Burada çünkü inandırıcı olarak onu ben de görüyorum. Cidden bu toplumun değerleriyle, bu ülkenin değerleriyle, demokratik, özgürlükçü değerleriyle bir sorununuzun olmadığını, tam tersine sahiplendiğinizi gördüklerinde hissettiklerinde, o zaman siz de aynı diğerleri gibi bu hakkı elde edebiliyorsunuz" (K4, CDU, YK).

Benzer bir onaylanmış olma vurgusu FDP'nin yabancı kökenli siyasetçinin ifadelerinde de görülebilir. Bu siyasetçi de bulunduğu siyasal konumu kendisine verilmiş bir fırsat olarak görmekte ve bu fırsatın iyi değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

> "Ve bu artık benim hikayemle, tabiri caizse şahsımla da bağlantılı. Bana bu fırsatın verildiğini de gördüm. Ama tabii ki bunu en iyi şekilde değerlendirmek zorundasınız. Aldığımız ya da almaya çalıştığımız tedbirler, bu performans fikri ve elbette FDP'nin kesinlikle istediği şeylerle birlikte bunlar. Ve elbette buna bağlı olarak, bunu bir yerde uygulamak (K8, FDP, YK).

Bu katılımcı mülakatın başka yerinde, partisinin aday listesinde yer almasını da yine onaylanmış ve beğenilmiş olmasına bağlamaktadır. Katılımcı ifadelerinde etnik Almanların onayını almamış olmaları konusunda "diğerleri" olarak tanımladığı yabancıları da suçlamaktadır.

> "gerçekten söylemeliyim ki sadece federal yönetim değil, meslektaşlarımız da "iyi ki sen varsın, çünkü tam da bu insanlara hitap ediyorsunuz" diyorlar. Ve bunu o kadar normal söylüyorsunuz ki, insanlar bir şekilde seni anlıyor, diğerleri bir şekilde anlaşılmıyor. Ve gerçekten mutlular ve hiçbir şey yoktu, gerçekten hiçbir şey yoktu. Yoksa beni desteklemezlerdi. Ve adaylık sadece bir Federal Meclis üyesinin beni araması ve "aday olmamı ister misiniz?" demesiyle ortaya çıktı. Çünkü ben biraz tanınıyordum. Tamam, çok hoş biri ve ben tanınıyordum. İşte bu yüzden destek var" (K8, FDP, YK).

Sonuç olarak bu siyasetçilerin anlatımlarında, etnik Almanların onayını siyasal katılım için bir anahtar olarak benimsedikleri görülmektedir. Katılımcıların kullandıkları ifadelere bakıldığında, etnik Alman siyasetçilerini beğeni gösteren ve onaylayan bir konumda, kendilerini ise beğenilen, onay ve izin verilen bir konumda gördükleri anlaşılabilir. Diğer taraftan bu katılımcıların, siyasal katılımı etnik Almanlar tarafından kendilerine verilmiş bir fırsat olarak da değerlendirdikleri de görülmektedir. Mülakatlara bakıldığında, bu siyasetçilerin partide veya genel olarak siyasette elde ettikleri konumu, etnik Alman siyasetçiler tarafından beğenilmiş veya onaylanmış olmanın bir meyvesi olarak gördükleri söylenebilir.

4.5. VATANDAŞ OLAN YABANCILARIN KATILIMI: ADAYLIK VE MİLLETVEKİLLİK DENEYİMLERİ

Bir önceki başlık altında, yabancıların siyasal katılımı konusu, onların yasal statülerinden bağımsız olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde katılımcıların, genel bir olgu olarak yabancıların siyasal katılımına dair görüşleri analiz edilmiştir. Bu kısımda ise Alman vatandaşı olan yabancıların siyasal katılımına hem katılımcıların hem de siyasal partilerin nasıl yaklaştıkları hususu üzerinde durulmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu çalışma yabancıların siyasal katılımı bağlamında hem Alman siyasal sistemini hem de siyasal kültürünü incelemektedir. Bu kısımda ele alınan nüfus grubunun siyasal katılımı önünde, Alman siyasal sisteminden kaynaklı herhangi bir kısıtlamanın olmadığı da çalışmada yukarıda vurgulanmıştır. Çünkü vatandaşlık statüsüne sahip oldukları için bu nüfus grubu, herhangi bir etnik Almanla aynı siyasal katılım haklarına sahiptir. Ancak bu durum, bu yabancıların siyasal süreçlerde hiç sorun yaşamadıkları ve dezavantajlı olmadıkları veya etnik Almanlarla aynı imkân ve fırsatlara sahip oldukları anlamına gelmez. Bu başlık altında da mülakat verilerinden yola çıkarak Alman vatandaşı olan yabancıların siyasete katılımı konusunda hem siyasetçilerin hem de siyasal partilerin nasıl yaklaştığı konusu incelenmiştir. Bu inceleme, aynı zamanda Alman siyasal kültürünün vatandaş olan yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştığı hususuna dair fikir verecektir.

4.5.1. Yabancı Kökenli Olmanın Anlamı: Alman Vatandaşı Yabancıların Siyasal Katılımına Bakışlar

Çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulandığı gibi, Alman vatandaşlığını elde etmiş olan yabancılar, herhangi bir etnik Almanla aynı siyasal katılım haklarına sahiptir ve onların siyasal katılımı önünde siyasal sistemden kaynaklı herhangi bir engel veya zorlaştırma yoktur. Ancak 3. Bölümde de görüldüğü gibi, vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancıların siyasal süreçlere katılım veya temsil oranı, etnik Almanlarla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Yukarıda da belirtildiği gibi, bunun

yabancı kökenlilerin siyasete düşük ilgisinden kaynaklanmadığı yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Bu durumda Alman vatandaşı olan yabancıların başta adaylık süreçleri olmak üzere, siyasal katılım konusunda dezavantajlı olup olmadıkları sorusu önem kazanır. Bu konu hakkında katılımcılara mülakatlarda sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yabancı kökenli olmanın siyasal kariyere nasıl bir etkisi olduğunun yanında, siyasette aynı başarıları elde etmek için yabancı kökenli bir siyasetçinin etnik Alman bir siyasetçiye göre daha fazla çaba göstermesi gerekli mi sorusu yöneltilmiştir. Mülakatlarda, etnik Alman siyasetçiler hiç kimsenin kökeni veya aidiyeti yüzünden dezavantajlı olmadığı ideal bir siyasal rekabet ortamı resmederken, yabancı kökenli siyasetçiler ise yabancı kökenli olmanın siyasal kariyeri üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamıştır.

Yukarıdaki soruların yöneltildiği AfD'li bir siyasetçi, yabancı kökenlilerin siyasette dezavantajlı olup olmadıkları konusunu, yabancı nüfusunun yoğun olduğu bir semtteki alışveriş deneyiminden yola çıkarak değerlendirmiştir.

> "Yani, Şahsen, bir siyasetçinin kökeninin rol oynadığı tek bir vaka bile bilmiyorum. Başka bir deyişle, yerel yönetim düzeyinde veya bu nedenle herhangi bir şekilde eleştirildiği veya dezavantajlı duruma düştüğü herhangi bir vaka görmedim. Kesinlikle hayır, hayır. Tam tersine. Basitçe şunu söyleyebilirim ki Arapça ve Türkçe konuşan milletvekillerimiz de var. Örneğin, Billstedt'te dışarıda dolaştıklarında ve hepsi akıcı bir şekilde Türkçe konuştuklarında, söylenenlerin tek bir kelimesini bile anlamayan benden daha iyi bir alışveriş deneyimi yaşıyorlar, çünkü orada neredeyse herkes Türkçe konuşuyor. Yani hayır, Almanya'da bir göçmen olarak dezavantajlı olmak mı? Dürüst olmak gerekirse, bunun bir söylenti olduğunu düşünüyorum. Ben buna inanmıyorum" (K2, AfD, EA).

AfD'li siyasetçi yabancı kökenli olmanın siyasal katılım açısından bir anlamı var mı veya siyasette bir dezavantaja neden oluyor mu sorularına, yabancı kökenli nüfusun yoğun olduğu bir yerleşim yerindeki alışveriş deneyiminden yola çıkarak onların siyasal katılım anlamında hiç de dezavantajlı olmadıklarını ve bunun bir söylentiden ibaret olduğunu iddia etmiştir. Markette veya sokakta duyduğu Türkçe

ve Arapça konuşmaların hiçbirini anlamadığını ve bu yüzden yabancıların kendisinden daha iyi alışveriş deneyimi yaşadığının altını çizen AfD'li siyasetçi, bu tecrübeyi yabancıların siyasette dezavantajlı olmadıklarına dair bir argüman olarak dile getirmiştir.

Yeşiller bünyesinde faaliyet gösteren yabancı kökenli bir siyasetçinin bu konu hakkında dile getirdiği düşünceler, AfD'li siyasetçinin yukarıda aktarılan yaklaşımına cevap niteliği taşımaktadır:

> "Hayır, ben öyle düşünmüyorum. Özellikle bizim partimizde çok yüksek bir akademik geçmişe sahibiz. Ve göç geçmişi genellikle eğitim seviyesi ile el ele gider. Bunun nedeni basittir. Misafir işçi olarak adlandırılan yabancılar zamanında alabilecekleri desteği alamadıklarından, hiç Almanca kursu alamadılar ve okulda da daha çok zorlandılar. Ve tabii ki dil bariyeri nedeniyle Almanya'da doğup büyüyen ve üniversite eğitimi almış bir aileden gelen birinin sahip olduğu imkânlara da sahip olamadılar. Ve sadece partimizde yüksek bir akademik dereceye sahip olmamız bile, göçmen kökenli ya da akademik geçmişi olmayan pek çok kişinin kendini dışlanmış hissettiği anlamına geliyor" (K9, Yeşiller, YK).

Görüldüğü gibi yeşiller milletvekili, yabancı kökenlilerin siyasal katılım konusunda dezavantajlı olmalarının sadece bugünün problemi olmadığını, aksine 1970'lerden itibaren Almanya'ya gelen misafir işçilerle başlayan bir sorun olduğunu dile getirmektedir. Bunun da ötesinde yabancıların dezavantajlı olmaları, onların başta eğitim olmak üzere diğer sosyal alanlarda da dezavantajlı olmalarıyla el ele gelişen bir realite olarak görülmektedir.

4.5.2. Siyasetin Tepesinde Yabancının Görünürlüğü: "Bir Başbakan Yardımcımız Bile Vardı"

Yabancıların siyasete dezavantajlı olup olmadıkları konusunun, siyasetin üst kademelerinde yer alan yabancı kökenli siyasetçilerin görünürlüğü üzerinden değerlendirilmesi yaygındır. Alman siyasetinde de örneğine rastlanan bu yaklaşım,

üst düzey konumlarda bulunan birkaç yabancı siyasetçinin varlığını, yabancıların siyasette yeterince yer aldığı veya temsil edildiği şeklinde yorumlayan bir algıya dayanmaktadır. Örneğin Cem Özdemir'in Alman siyasetindeki konumu, bu tür bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Yabancı kökenlilerin milletvekilliği, bakanlık gibi üst kademelerde yer almalarının onların siyasal katılımı açısından inkar edilmez bir önemi sahiptir. Ancak yabancıların siyasal katılımını yalnızca üst kademelerdeki siyasetçilerin faaliyetleriyle sınırlı olarak ele almak, onların daha geniş tabandaki siyasal kademelerde karşı karşıya kaldıkları dışlanma sorununu görmezden gelmektir. Zira birkaç yabancı kökenli siyasetçinin siyasette etkili konumlarda bulunması, tüm yabancıların eşit fırsatlara sahip olduğu ya da dezavantajlı konumlarının ortadan kalktığı anlamına gelmez. Bu husus yapılan mülakatlarda katılımcılar tarafından da ele alınmıştır. Hem etnik Alman hem de yabancı kökenli bazı siyasetçiler, yabancıların siyasette dezavantajlı olup olmadıklarını, onların siyasetin üst kademelerindeki görünürlükleri ve üstlendikleri görevleri bağlamında tartışmışlardır.

Görüşme yapılan bir etnik Alman siyasetçi, yabancı kökenlilerin siyasette dışlanmadıklarını özellikle federal Mecliste görünür olan yabancı kökenli isimler üzerinden iddia etmiştir. Katılımcı bu düşüncesini de federal mecliste yabancı soyadlarının çokluğuyla desteklemeye çalışmıştır.

> "Ancak Alman Federal Meclisi'nde kesinlikle görünür durumdalar. Alman Federal Meclisi herkesin Müller, Mayer, Hugo ve Schmidt olarak adlandırıldığı bir parlamento değil. Kabine (Hükümet) seviyesine kadar birçoğunun adı Özdemir. FDP olarak bir zamanlar Vietnam doğumlu bir başbakan yardımcımız bile vardı, Philipp Rösler, evlat edinilmişti. Bijan Djir-Saray'ın İran doğumlu olduğunu daha önce söylemiştim. Ayrıca göçmen kökenli oldukları isimlerinden de anlaşılabilen görünür siyasetçilerimiz de var. Bunun mümkün olduğunu görebiliyoruz. Alman siyasetinde, benim partimde, diğer partilerde" (K5, FDP, EA).

FDP'li siyasetçi, kabinede soyadı Özdemir olan birinin yer almasını, evlat edilen Vietnam doğumlu bir başbakan yardımcısının olmasını ve isimlerinden

göçmen kökenli oldukları anlaşılan birilerinin mecliste olmasını, yabancıların siyasette yeterince yer aldıklarının ve siyasette dezavantajlı olmadıklarının kanıtı olarak sunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, birkaç yabancı kökenli siyasetçinin etkili konumlarda bulunması, tüm yabancıların eşit fırsatlara sahip olduğu ya da dezavantajlı konumlarının ortadan kalktığı anlamına gelmez. Öte yandan FDP'li siyasetçinin odaklandığı üst konumlardaki yabancı kökenli siyasetçi konusu farklı bir yaklaşımla da değerlendirilmektedir. Benzer bir konuya Hamburg eyaleti bağlamında değinen Sol partinin yabancı kökenli milletvekili, ise Hamburg eyalet hükümetinde hiçbir yabancının yer almamasını siyasetin üst kademesinde yabancılara yönelik dışlanma olarak yorumlamıştır.

> "Hamburg'da SPD'de bir sürü göçmen kökenli milletvekili var. Hocam, hükümet kurulup bir tane göçmene bir konum sunulmadı. Bir bakanlık verilmedi. Bu göçmenler hepsi geri zekâlı mıdır? Bu göçmenler beceriksiz midir? Bunlar hepsi Üniversite okumuş. Akademide … Ama bunlar aptallar mı? Bunu oy potansiyeli olarak görmeyen biri ne yapar biliyor musun? Der ki Ben bir tane göçmene bakanlık vereceğim. ... Yani demek istediğim oy olarak görmeyen bir hükümet ne yapar? Biliyor musun? Buna bir konum sunar. Yani sana diyorum ya; hiçbir tane bakanlığı bırak, bakan danışmanlığı bile yok, basın sözcüsü bile yok. Bu kadar lanet bir durum... Demek burada bir çıkar var ki bunlara da gösteriliyor. Hiçbir tane göçmene doğru düzgün bir komisyon sözcülüğü vermedi hocam. Hiçbir tane göçmene… Hamallık şeyleri verildi yani ayak işleri" (K11, Sol Parti, YK).

Sonuç olarak etnik Alman siyasetçiler yalnızca üst kademelerdeki siyasetçilerin görünürlüğünden yola çıkarak Alman siyasetinde her kesin eşit fırsatlara sahip olduğunu ve bu fırsatları değerlendirdiklerinde yabancıların da siyasette başarı elde edebileceklerini savunmaktadır. Ancak yalnızca siyasetin üst kademelerinde yer alan ve oranları Almanya'daki yabancı nüfusunun yeterince temsil etmekten uzak olan yabancı kökenli siyasetçilerden yola çıkarak, yabancıların siyasetteki dezavantajlı olmadıklarını iddia etmek, daha geniş tabandaki siyasal dışlanma sorunlarını göz ardı etmektir. Diğer taraftan yabancı kökenli siyasetçiler ise aksine yabancılara yönetim kademelerinde çok az yer verildiğini belirtmektedir. Bu

da yabancı kökenli siyasetçilerin, siyasetin üst kademelerinde de yeterinde temsil edilmediğini göstermektedir.

4.5.3. Yabancı Kotası ve Yabancı Kökenliler İçin Ayrıcalık Fikrine Yaklaşımlar

Yukarıda görüldüğü üzere, her ne kadar etnik Alman siyasetçiler tersini düşünse de Alman vatandaşı olan yabancılar siyasal katılım konusunda dezavantajlı durumdadırlar. Bu da onların siyasete daha fazla katılım göstermeleri için önlem alınmasını gündeme getirmektedir. Örneğin bazı mülakatlarda siyasetçilerin değindiği yabancı kotası, bu katılımı sağlamak için düşünülen önlemlerden birisidir. Mülakatlarda elde edilen veriler, özellikle etnik Alman siyasetçilerin yabancı kökenlilerin siyasal katılımını yükseltmeyi amaçlayan önlem veya çabalara katı bir şekilde karşı olduklarını göstermiştir. Bu katılımcılar siyasal katılım konusunda yabancılara ayrıcalık tanınmasını veya kota gibi uygulamalara karşı olduklarını açık bir şekilde belirtmişlerdir.

Mülakatlarda katılımcılara partilerinin yabancıların düşük siyasal katılımına herhangi bir önlem alıp almadıkları sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar, AfD'li ve FDP'li katılımcıların bu konudaki en katı duruşa sahip olduklarını göstermiştir. AfD'li siyasetçiler milliyetçi bir konumdan itiraz geliştirirken, FDP'li siyasetçiler ise liberal bir düşünceyle bu tür önlemlere karşı durmaktadır. Ancak yabancıların katılımını arttırmaya yönelik kota uygulaması gibi önlemlerin alınmasına sadece etnik Alman siyasetçiler karşı çıkmamıştır. Yabancı kökenli siyasetçiler de farklı gerekçelerle böyle bir uygulamanın doğru olmadığını savunmuştur.

Bu sorunun yöneltildiği AfD'li bir katılımcı, demokrasinin çoğunluk ilkesini zedelediği gerekçesiyle yabancıların siyasete daha fazla katılım sağlamalarına yönelik alınan tedbirlere karşı çıkmaktadır.

> "Demokratik ilke çoğunluğun karar vereceğini söyler. Ve bu, kişisel görüşüme göre, son yıllarda çok güçlü bir baskı altında olan bir şey - bu ilke, bu çoğunluk ilkesi? Sadece Almanya'da değil, batı toplumlarımızda da bir fenomen var. Azınlıkların korunmasına yönelik doğru ilkeden azınlıkların desteklenmesine

doğru bir kayma var. Ve her zaman kendinize bu tür bir azınlık teşvikinin hala ne ölçüde çoğunluk ilkesiyle uyumlu olduğunu sormanız gerekir. Bu ilke ihlal edildiğinde ve bir grup insan, kendilerini nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar, yasalar tarafından bir diğerine göre kayırıldığında, eşitsiz muamele gerçekleşir ve bence bu tanım gereği en azından adaletsizdir ve kaçınılması gerekir" (K1, AfD, EA).

Burada AfD'li siyasetçi yabancıların desteklenmesini sadece Almanya değil, bütün bir Batı toplumunun sorunu olarak değerlendirmektedir. Katılımcı ayrıca, azınlıkları desteklenmesi değil korunması gereken topluluk olarak niteleyerek siyasal aktör olma hakkını sadece çoğunluk ifadesiyle işaret ettiği Batı toplumlarına vermiştir. Almanya için düşünüldüğünde böyle bir yaklaşım etnik Almanlar ile yabancıları hiyerarşik bir ilişki içinde görmektedir: bir taraftan karar verme hakkına sahip olan çoğunluk (etnik Almanlar), diğer taraftan da bu çoğunluk tarafından desteklenmesi değil korunması gereken azınlık (yabancılar). Bu düşünceleri dile getirmesinden sonra *sadece yabancılara yönelik herhangi bir tedbirin olmaması gerektiğini mi söylüyorsunuz* diye sorulduğunda, AfD'li katılımcı gülerek şu şekilde cevap vermiştir:

"Hayır, bu ırkçılık olurdu. (Gülüyor)" (K1, AfD, EA).

AfD'li siyasetçi bu şekilde milliyetçi tona sahip bir karşı çıkış gösterirken, FDP'li siyasetçi ise liberal bir yaklaşımla yabancıların siyasal katılımını arttırmaya yönelik herhangi bir önlem veya çabayı katı bir şekilde reddetmiştir. FDP'li katılımcı bu konuya mülakatın farklı yerlerinde değinmiştir. Katılımcı öncelikle kotalara karşı olduğunu ifade etmiştir:

"Hem kadınlar hem de diğer insanlar için kotalara her zaman karşıyım. Çünkü bunu her zaman biraz sahtekârca bulmuşumdur. Seçimlere katılmalılar. Ve eğer o kadar iyiyse, seçileceğinden eminim. Bu şekilde karar verilmelidir" (K6, FDP, EA).

Mülakatın başka yerinde ise, yabancıların siyasal katılımını arttırmaya yönelik önlemlere de karşı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir.

> "Önlem yok. Biz insanları etkilemeye çalışan bir reklam şirketi değiliz. İnsanları siyasal argümanlarımızla kazanmaya çalışıyoruz ve bir şekilde işe yarıyor" (K6, FDP, EA).

Her iki alıntıda da görüldüğü gibi, FDP'li bu siyasetçi, sadece yabancılar için değil kadınlar için de herhangi bir önlem veya kota uygulamasını doğru bulmadığını vurgulamıştır. Siyasetin herkese eşit şekilde imkân ve fırsatlar sunduğunu, çaba gösteren ve iyi olan herkesin rekabet ederek başarıya ulaşma imkânına sahip olduğunu vurgulayan bu katılımcı, konuya oldukça liberal bir yaklaşım göstermiştir.

FDP'nin başka bir etnik Alman siyasetçisi de yabancılara yönelik herhangi bir kota uygulamasını oldukça katı bir biçimde reddettiğini ifade etmiştir.

> "Benim partim kota partisi değildir. Biz kotayı reddediyoruz. Herkesin kendi başına başarması gerektiğini söylüyoruz. Bazı kişilerin daha zorlandığını kabul etmek gerekiyor. Durum bu. Ama buna kotayla yanıt verip, bazı şeyleri özellikle kolaylaştırmak da yanlış. Ne birine ayrımcılık yapılmalı ne de birine ayrıcalık tanınmalı" (K5, FDP, EA).

Benzer bir liberal yaklaşımı, aynı partinin yabancı kökenli siyasetçisinin düşüncelerinde de görmek mümkündür. Yabancılara yönelik kota uygulamasına kendi başarılarını örnek vererek karşı çıkan bu katılımcı, seçilmiş olmasını veya siyasi kariyerindeki kazanımlarını göçmen olmasının değil kendi kişisel çabalarının ve donanımlarının yanında özellikle uyum göstermiş olmanın ve Almanlar tarafından beğenilmiş olmanın bir sonucu olarak görülmesine büyük önem atfetmektedir.

> "Çalışmalarım sayesinde, tabiri caizse parti içinde bir tür motive edici faktör olabileceğimi düşünüyorum. Tamam, liyakat ilkemiz var, herhangi bir kota istemiyoruz ve sadece bir şeyler başaran, toplum için bir şeyler yapan insanları, geçmişlerine, neye benzediklerine, hangi dinden olduklarına veya kimi sevdiklerine bakmaksızın desteklemek istiyoruz. Yani bu bir rol oynamamalı ve ön planda olmamalı. Ve bunu göç geçmişimle ve bu başarı ilkesiyle birleştirmeye çalışıyorum ve diyorum ki, hey çocuklar, dürüst olmak gerekirse, eğer ben başardıysam, ben bir örneksem, o zaman siz de yapabilirsiniz. Ve

benim için önemli olan, bu liyakat ilkesine sahip olsak bile, herkesin aynı şansa sahip olmasıdır. Yani birisi böyle görünüyorsa, hiçbir şekilde dezavantajlı olmamalı, gerçekten eşit muamele görmeli ve bu benim için çok önemli, FDP çizgisi de buna dahil" (K8, FDP, YK).

Görüldüğü gibi katılımcıya göre, herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu siyasette insanların kökenleriyle veya kültürleriyle değil başarıları ve yaptıklarıyla yer alması gereklidir. Mülakatın başka kısmında hem aday listesinde yer almasını hem meclise seçilmiş olmasını benzer şekilde aktaran bu siyasetçi, yabancıların da herkesle aynı şansa sahip olduğu gerekçesiyle kota veya benzeri önlemlere karşı çıkmıştır. FDP'li bu siyasetçiden farklı olarak CDU'nun yabancı kökenli siyasetçisi ise tam tersine aday listesinin dışında kalmış olmasından dolayı kota uygulamasına karşı çıkmaktadır. Çünkü siyasetçiye göre kota uygulaması yabancı kökenli aday sayısına bir sınırlama getirmektedir.

"Mesela diyelim Hasan ikinci sıradan aday oldu Yeşiller'den. Ondan sonra sırayla biliyorsunuz herkese her üyenin aday olma hakkı var. Benim de yeteneklerim var bende, o zaman ben Thomas la, Martin'le onlarla niye yine şimdi üçüncü, dördüncü sıra için aday olmayayım. O zaman arka sıralara uygun, Ya şeyde uygulamada var, anlatabildim mi? Ya da diyelim belki o partide beş tane çok becerikli göçmen aday var. Olsunlar o zaman madem bunlar çok demokratsa. Niye o zaman, o zaman olan ilk beş aday... Diyelim ben birinci sıradan seçildim, ondan sonra da Ali Ertan seçildi benim arkadaşım ben desin. Hadi diyelim üçüncü sıraya bir kadın, üçüncü sıraya da o zaman ben aday olmak istedim. Ve adaylar arasında senin hiçbir eksiğin yok. Anlatabiliyor muyum yani hiçbir eksiğin yok. ... İşte esas bence konuşulmayan konu kafalarda olan kotanın kaldırılması bence. Yeni kotaların değil aslında bu kafalardaki kota kalksa böyle bir hani insanın şeyini, göçmen kökenini görmeyecek yani kör olacaksın insanın kökenine. Sırf o insanın karakterine, becerisine bakacaksın. Ben öyle olmasını istiyorum. O nedenle ben kotalara karşıyım (K4, CDU, YK).

Katılımcı bu ifadelerle, kota uygulamasının aslında aday olabilecek yabancı kökenli sayısını sınırlandırmak anlamına geldiğini vurgulamıştır. Yabancı adayları desteklemediği, aksine engellediği düşüncesiyle kota uygulamasına karşı çıkan katılımcı yetenekli adayların bulunması durumunda aday listesinin tamamının yabancı kökenlilerden oluşabilmesi gerektiğini savunmuştur. Kendi adaylık sürecinde liste dışında kalmasıyla ilişkili dile getirdiği bu düşünce, yabancıların mevcut durumda sahip olduğu katılım imkânları düşünüldüğünde, oldukça ütopik kalmaktadır.

4.5.4. Yabancı Kökenli Siyasetçilerin Katılım Mücadelesi: Daha Fazla Çaba ve Kendini İspat Zorunluluğu

Bu başlıkta üzerinde durulan iki temel husus, vatandaşlık statüsüne sahip olmanın siyasette etnik Almanlarla aynı imkânlara sahip olmak anlamına gelmediğini göstermektedir. Bunlardan birincisi yabancı kökenlilerin aynı başarıları elde etmek için etnik Alman siyasetçilerden daha fazla çaba göstermek zorunda kalmalarıdır. İkinci husus da bununla bağlantılı olarak, yabancı kökenli siyasetçilerin kendilerini ispat etmek zorunda hissetmeleridir. Mülakatlarda katılımcılara her iki hususa dair sorular yöneltilmiştir. Etnik Alman siyasetçilere, yabancıların aynı başarılar için daha fazla çaba sarf etmek ve kendilerinin ispat etmek zorunda kaldıklarını düşünüyorlar mı sorusu yöneltilmiştir. Yabancı kökenli katılımcılara ise doğrudan kendilerini böyle bir zorunluluk altında hissediyorlar mı sorusu yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar, etnik Alman siyasetçilerin tersini savunmalarına rağmen, yabancı kökenli siyasetçilerin hem daha fazla çaba sarf etmek zorunda kaldıklarını hem de kendilerini ispat etmek zorunda hissettiklerini göstermektedir.

Öncelikle, yabancı kökenli siyasetçilerin daha fazla çaba harcamak ve kendilerini ispat etmek zorunda olmadığını ileri süren görüşlerin incelenmesi yerinde olacaktır. Burada ilk olarak etnik Alman siyasetçilerin bu düşüncede oldukları gözlemlenmektedir.

Yukarıdaki soruların yöneltildiği etnik Alman katılımcılar, yabancı kökenli siyasetçilerin daha fazla çaba göstermesi gerektiği görüşüne katılmamaktadır. Bunun

da ötesinde bu katılımcılardan bazıları, daha fazla destek gördükleri için yabancı kökenlilerin daha az çabayla yetinebileceklerini iddia edilmektedir. Bu düşünceyi savunanlardan birisi de CDU'lu bir siyasetçidir:

> "Hayır, sanmıyorum. Ayrıca daha fazla çalışmak zorunda olmadığına da inanıyorum. Hatta belki de şu anda en azından bizim partimizde bunun tam tersi geçerlidir. Çünkü nihayetinde herhangi bir meclise girmek için aday olan çok az yabancımız olduğu için, örneğin, şu anda onlara ortalama bir beyaz adama göre daha fazla destek veriliyor" (K3, CDU, EA).

Kendi partisindeki göçmen kökenli adaylara diğer adaylara göre daha fazla destek sağlandığını ifade eden katılımcının bu görüşlerine bakılırsa, CDU'da yabancı kökenliler için kapsayıcı bir siyasal atmosferin hâkim olduğu söylenebilir. Aşağıda aynı partinin yabancı kökenli siyasetçinin görüşleri, bu atmosferin yabancı kökenli siyasetçiler tarafından da algılanıp algılanmadığını gösterecektir. FDP'li bir siyasetçi ise, önce yabancıların kısmen de olsa iş gücü piyasasında veya konut arayışında olduğu gibi siyasette de Alman olan birine kıyasla dezavantajlı konumda olabileceklerini kabul etmiştir. Ancak, bu durumun yabancılar için siyasette başarıyı imkânsız hale getirmediğini de eklemiştir. Bu sözlerin devamında ise siyasetçi bazen de tam tersine yabancı kökenli olmanın bir avantaja dönüştüğünü ve yabancıların kendilerine tanınan imtiyazlar sebebiyle bazen şımartıldığını bile iddia etmiştir.

> "Kısaca. Bazen de daha kolaydır. Gerçekten de ayrımcılığa uğrayan insanlara bazı durumlarda genel olarak ayrıcalık tanınır ve bazen hatta şımartılırlar. Bu, kota gibi şeylerle olur. Bunu da zor bir durum olarak görüyorum (21). Benim partim kota partisi değildir. Biz kotayı reddediyoruz. Herkesin kendi başına başarması gerektiğini söylüyoruz. Bazı kişilerin daha zorlandığını kabul etmek gerekiyor. Durum bu. Ama buna kotayla yanıt verip, bazı şeyleri özellikle kolaylaştırmak da yanlış. Ne birine ayrımcılık yapılmalı ne de birine ayrıcalık tanınmalı" (K5, FDP, EA).

Özet olarak etnik Alman milletvekillerinin çoğunluğu yabancı kökenli siyasetçilerin daha fazla çaba harcamak zorunda oldukları düşüncesine katılmamaktadır. Diğer taraftan göçmen kökenli katılımcılar arasında da bu

düşünceyi paylaşanlar vardır. Biri FDP'den diğeri CDU'dan iki katılımcı, yabancı kökenli Alman vatandaşlarının aynı siyasal başarıyı elde etmek için Almanlardan daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmediğini savunmuşlardır. Ancak her iki siyasetçinin de bu görüşlerini desteklemek için anlattıkları kendi başarı hikayeleri, tam tersine siyasette başarılı olmak için bir yabancı kökenlinin aslında ne kadar büyük bir çaba göstermesi gerektiğini ispatlamaktadır.

Bu durum şu şekilde izah edilebilir. Görüşme yapılan etnik Alman siyasetçiler, kendilerine yöneltilen soruları kendi başarı hikayelerini anlatarak cevaplamamışlardır. Bu siyasetçiler mülakatlarda, herhangi bir başarı anlatımına başvurmadıkları gibi, bulundukları mevcut konum veya elde ettikleri başarıları işaret ederek, kendilerinin başkaları tarafından örnek alınması gerektiğini de savunmamışlardır. Siyasetçilerin bu yaklaşımları, Etnik Alman olarak bu başarılara zaten alışkın olmaları veya bu başarıları sadece ortalama bir çabayla elde edebilmeleri ile açıklanabilir. Oysa burada görüşlerinden bahsedilen bu iki yabancı kökenli siyasetçi, doğrudan kişisel deneyim ya da başarılarıyla ilgili olmayan sorularda bile, kendi siyasal kariyerlerinden ve kendi başarılarından bahsetmişlerdir. Bu siyasetçiler ulaşılması zor konumları, kendi yetenek ve çabalarıyla nasıl elde edebilmiş olduklarını heyecanlı bir şekilde anlatmışlardır. Kendi başarılarını anlatırken aslında ne kadar zor bir işi başardıklarını ve ne kadar büyük engelleri aşarak bulundukları konuma geldiklerini de anlatmış olan bu katılımcılardan biri de CDU'lu siyasetçidir. Katılımcı öncelikle, Alman siyasetinde yer alabilme konusunda göçmen kökenli olmanın önemsiz olduğunu vurgulamıştır. Ona göre göçmen kökenli olmak; yetenekleri, düşünceleri ve çalışmalarıyla kendini gösteren yabancı kökenlilerin siyasette başarı sahibi olmasının önünde bir engel teşkil etmemektedir.

> "Yani böyle kolaycılığa kaçıp Almanların hepsi ırkçı değil, hayır. Siz de üzerinize düşen sorumluluğu gösteriyorsanız ve cidden buraya samimi iseniz buradaki bu ülkenin çıkarlarını savunmada o zaman göçmen kökenli olmanızın belli bir aşamadan sonra önemi kalkıyor. ... Çünkü görüyorum insanlara kendi kendinizi, becerilerinizle ve düşüncelerinizle, çalışmalarınızla kendinizi gösterirseniz kabul ettirirseniz kapıları açıp, yani şuan arka planda ben parti

içinde de şimdi bilmiyorum, onu söyleyeyim mi Off the record size söyleyeyim mi" (K4, CDU, YK).

Siyasetçinin buradan sonra söylediklerini rızası olmadığı için aktaramıyoruz. Ancak özet olarak kendi başarılarından, partisi içerisindeki etkin konumundan ve partideki yöneticilerin ve diğer organların kendi görüşlerine başvurduklarından bahsetmiştir. Aynı siyasetçi mülakatın başka bir yerinde elde ettiği başarılardan bahsetmeye devam etmiştir:

"Yani siyasetin farklı alanlarında bazen milletvekillerinden daha fazla etkin olabiliyorsunuz. Yani bu ağırlığımı da yavaş yavaş hissediyorum. Yani 30 yıl siyasetin içindeyim ve bu da tabii hoşuma gidiyor. Yani emeğimin karşılığını alıyorum. Benim derdim hiçbir zaman milletvekili unvanı, statüsü almak değildi. Toplumun şekillenmesinde toplumun geleceğini, toplumun burada söz sahibi olmak istiyordum. Burada şu anki pozisyonunda da bunu yapabildiğimi düşünüyorum ve bu da çok güzel bir duygu. Yani göçmen bir ailenin çocuğu olarak böyle bir konumda olmam" (K4, CDU, YK).

CDU'da siyaset yapan yabancı kökenli bu siyasetçi, mevcut başarılarını göçmen bir ailenin çocuğu olarak yapabilmesinin altını özellikle çizmektedir. CDU'lu siyasetçinin bu vurgusu, kendisinin elde ettiği başarılara bir göçmen kökenli olarak ulaşmanın aslında ne kadar zor olduğunu da göstermektedir. Benzer bir durumu FDP'nin bir siyasetçinin anlatımında da görmek mümkündür. Alman demokrasisinin geçmişi veya kökeni fark etmeksizin her kese açık olduğunu ve her kesin aynı şansa sahip olduğunu ısrarla vurgulayan bu siyasetçi yerel meclislerde ve sonrasında federal meclise girerek ne kadar büyük bir iş başardığını da büyük bir heyecanla vurgulamaktadır.

"Yani sırf dış görünüşümden dolayı seçilebileceğimi ya da seçilemeyeceğimi, belki de dezavantajlı olduğum, böyle bir şey hiç aklıma gelmedi. Ama belki de bu aslında benden kaynaklıdır. Demek istediğim, göçmenlik geçmişi olan ve tabiri caizse oldukları şeye indirgenmek isteyen insanlar da var. Onlar da kalkıp diyorlar ki, mesela parti olarak, siyasi olarak biliyorum, çünkü bir liste vardı. Ve ben aday olmadan önce, aslında Türkiye'den olan biri de vardı, adı

Özdemir'di, bunu çok iyi hatırlıyorum. Beşinci sırada başka birine karşı yarışıyordu. Ve aslında şöyle demişti. FDP'de göçmen geçmişi olan hiç kimse yok. Federal Meclis'te göçmen kökenli insanlar olmalı ve ben de onlardan biriyim, beni desteklemeli ve bana yardım etmelisiniz. Ve tabiri caizse kendisini olduğu şeye indirgedi. Bu da sizin kişisel olarak kendi elinizde olan bir şey. Olduğum şeye mi indirgenmek istiyorum, yoksa aslında olduğum, başardığım, yaptığım şeye mi indirgenmek istiyorum?" (K8, FDP, YK).

Bu siyasetçi de dış görünüşün veya göçmenlik geçmişinin siyasette başarılı olmanın önünde engel olmadığı düşüncesini dile getirmiştir. Böylece her iki siyasetçi de göçmen kökenli olmanın siyasette daha fazla çaba göstermek zorunluluğu getirmediğini, kendi siyasal kariyerleri ve başarıları üzerinden anlatmışlardır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, bir yabancı kökenli olarak bu başarıları elde etmiş olmanın aslında ne kadar zor olduğu gerçeği de her iki siyasetçinin anlatımında açıkça görülebilir.

Bu iki siyasetçinin reddettikleri ancak anlatımlarında gizleyemedikleri bu durumu görüşme yapılan diğer yabancı kökenli siyasetçiler açık bir biçimde ifade etmişlerdir. Zira yabancı kökenli siyasetçilerin çoğunluğu, aynı başarıları elde etmek için etnik Alman siyasetçilerden daha fazla emek harcamaları gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünceyi dile getirenlerden biri olan yabancı olmayı bir mücadele olarak tanımlayan SPD'li siyasetçi, şu ifadeleri kullanmıştır:

"Yabancı olmak sadece, yabancı kökenli olmak sadece her zaman tabii ki bir mücadele. Çünkü sistemin içinde olan insanlar kolay kolay yerini sistemin içinde olmayan başka birisine teslim etmek istemez. Ama bizim bir seçmenimiz var. Bu seçmenler bizi seçiyor ve biz onları temsil ediyoruz. ... O çerçevede tabii bu aday olma sürecinde tabii biraz daha efor sarf etmek gerekiyordu, ha ama onu da başardık. Yani bu yavaş yavaş dedim ya az önce yavaş yavaş geliyor kolay değil. Bazı insanlar, hala da kafalarında belli yapılar var. Onları çözmek eski düşünceler var onları çözmek çok basit değil yani" (K16, SPD, YK).

SPD'nin başka bir yabancı kökenli siyasetçisi de etnik Alman siyasetçilerle rekabetlerinin ne kadar eşitsiz olduğunu ve dışardan gelen biri olarak daha fazla çalışması gerektiğini ifade etmiştir.

> "Tabii ki çalışmamız gerekiyor. Çünkü diyelim ki bir Alman burada doğmuş. Parti içerisinde 20 yıllık biriyle, benim 15 yıllık 13 yıllık geçmişim arasında tabii ki fark vardır. Yani o partide daha köklenmiştir. Öyle düşünelim. Partide daha çok delegenin oyunu alıyordur, daha çok desteğini alıyordur. Belki daha şeydir. Ben biraz daha dıştan geldiğim için daha fazla çalışmam gerekiyor ki ben de yani kendimi kanıtlayabileyim, bana verilen şansı değerlendirebileyim ve ben işte ilişkilerim ona göre yapabileyim. Yani hep bugünden yarına olmuyor" (K15, SPD, YK).

Benzer durumu başka bir siyasetçi de dile getirmektedir. Katılımcı hem bir göçmen hem kadın hem de Müslüman ülkeden gelen biri olarak Alman siyasetçilerden daha fazla çalışmak durumunda olduğunu ifade etmektedir.

> "Yani ben Almanlar gibi çalışamam. Ben onların üç, dört, beş katını yapmak zorundayım. ... Yani bir Alman, yani Alman, bir erkek Alman bir kadından daha, yani daha az çalışmak zorunda. Evet biz ama hem genciz hem kadınız hem göçmen kökenliyiz hem de Müslüman bir ülkeden geliyoruz. Biz bunun on katını yapmak zorundayız" (K13, Sol Parti, YK).

Özet olarak, yabancı kökenli siyasetçilerin çoğunluğu, siyasette rekabet halinde oldukları etnik Almanlara göre dezavantajlı olduklarını ve bu siyasetçilerle rekabet edebilmeleri için onlardan daha fazla çaba göstermek zorunda olduklarını dile getirmişlerdir. Mülakatlardan elde edilen veriler, yabancı kökenli siyasetçilerin sadece daha fazla çaba harcamak zorunda kalmadıklarını, aynı zamanda kendilerini ispat etme zorunluluğu hissettiklerini de göstermiştir. Mülakatlara bakıldığında, yabancı kökenli siyasetçiler için kendini ispat zorunluluğunun öncelikle siyasal kariyerlerinin başlangıcından itibaren söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin kendini ispat etmek zorunda hissettiğini dile getiren katılımcılardan birisi, özellikle İslam ülkelerinden gelen yabancı kökenlilerin önce kendilerini kanıtlamak zorunda olduklarını ifade etmiştir.

> "Göçmen kökenli insanlar, özellikle de şu anda İslam ülkelerinden gelen insanlar, önce kendilerini kanıtlamak zorundalar. Sorun da bu zaten. Yani "burada yaşıyorum, bu toplumun bir parçasıyım ve kendimi giderek daha fazla kanıtlamalıyım" şeklinde bir inanç sıçramasına ihtiyacımız var. Bazen ayrımcılığa uğradığınızı hissedebilirsiniz. Bazen ırkçı şekilde ayrımcılığa uğradığınızı da hissedebilirsiniz. Başka bir deyişle, doğru şekilde algılanmadığınızı hissedersiniz "bu neyi becerebilir ki?" bakışıyla. İşte orada kendinizi gerçekten kanıtlayabilmeniz gerekiyor". ... Yani dikkatle ve şüpheyle, nereden geliyorlar ve ne iş yapıyorlar vb. Ama kesinlikle önyargılar var ve sanırım bir süre daha var olmaya devam edecekler" (K10, Yeşiller, YK).

Kendini kanıtlama zorunda hissettiğini dile getiren bir diğer siyasetçi de yabancı kökenlilerin bu zorunluluğu siyasal kariyerlerinin başından itibaren hissettiklerini savunmuştur. Katılımcı, isimlerinin veya dış görünüşlerini farklı olması sebebiyle hem yetenekleri hem de niyetleri konusunda kendilerine kuşkuyla bakıldığını dile getirmiştir.

> "Ya ister istemez sizin içinizde oluyor diyorsunuz yani ispatlamam gerekiyordu. Çünkü öyle bir kompleksle zannedersem herkes başlıyor siyasete girerken. Çünkü ister istemez dikkat çekiyorsunuz. İsminiz farklı, görüntünüz farklı. Ve soruyorlar acaba bu nasıl birisi, nerden geliyor, ne yapmak istiyor? Aa Kürt acaba herhangi bir örgütün adamı mı, partinin adamı mı? Planları cidden, yani bu parti içinde mi, yoksa o mensup olduğu grubun inanç grubunun ya da siyasal grubun şeyini mi izleyecek? Tabi böyle bir, sizi tanımayanlar bu gözle bakabiliyor. O nedenle siz tabi biraz kendinizi ispat etmeniz lazım. Parti içinde de bu da tabii her insan için kolay olmayabilir. Çünkü özgüvene sahip olmanız lazım" (K4, CDU, YK).

Bir diğer siyasetçi yaşamın her alanında hissettiklerini vurguladığı kendini ispat zorunluluğunun, yabancılar için kaçınılmaz olduğunun altını çizmektedir. Katılımcı bu düşünceleri dile getirirken oldukça ilgi çekici bir ayrıntıya da dikkat çekmiştir. Ona göre Almanya'da kalış süreleri ne kadar uzarsa uzasın, yabancı kökenliler kendilerini yabancı bir ülkede olduklarını hissetmektedir. Yabancı

kökenlilerin Almanya ile ilgi bu düşünceleri de kendini ispat etme zorunluluğunu orta çıkaran unsurlardan birisidir.

> "Evet, yani bu aslında yaşamın her alanında böyle. Yani okulda da öyle, işyerinde de öyle işte, siyasette de öyle. Bizim aslında hoş bir şey değil, olmaması gereken bir şey ama bizim biraz da kendimizi ispatlamak gibi bir sıkıntımız var. ... Yani kendimizi ispatlamak derken, işte dışarıdan bize bir yabancı gözüyle bakıldığı için, bizim kendimizi, ben bu işi yapıyorum, ben bu işe vakıfım, ben bu işin uzmanıyım veya işte senin kadar biliyorum, en azından senin kadar biliyorum. Şeklinde bir kendimizi ispatlamak gibi bir sıkıntımız var. Bu her alanda, yaşamın her alanında var. ... İşte siyasette, örneğin lisanından dolayı, konuşmasından dolayı, yani birtakım şeyleri ifade etmesinden dolayı veya bazen işte kafamın kendi lisanımızla düşünüp ama Almanca ifade etme konusunda zorlandığımız da oluyor. Bunları düzeltmek ve onun ötesinde de neresinden bakarsan bak 50 yıl da burada yaşamış olsan gene diyorsun ya ben bir yabancı ülkedeyim. Yabancı ülkede bir yabancı olarak kendimi bir şekilde ifade etmem gerekiyor, ispatlamam gerekiyor. Bu gayri ihtiyari yani karşıdakinin gözüyle bakarak aslında insanın kendi kendisini yeteneksiz, yeterli saymaması anlamına gelir" (K12, Sol Parti, YK).

Diğer yandan, göçmen kökenli siyasetçilerin kendilerini ispat etme zorunluluğu, sadece onların siyasal performansıyla veya dil becerisi, eğitim gibi yetenek ve donanımlarıyla da sınırlı değildir. Bu siyasetçiler kendilerini ayrıca demokratik düzene bağlı oldukları, kötü niyetli olmadıkları ve bunun da ötesinde "İslamcı" olmadıkları konularında da ispatlamak zorunda hissetmektedirler. Bu türden bir ispat zorunluluğu hissettiğini söyleyen katılımcılardan birisi:

> "Evet, kesinlikle kendimi daha fazla kanıtlamam gerektiği hissine kapıldım. Sadece bu önyargıları, özgür demokratik temel düzeni savunduğumu, demokrasiden yana olduğumu, İslamcı olmadığımı kanıtlamak için. Yani tüm bu önyargıları öncelikle netleştirmem ve gerçekten özgün siyaset yapmak istediğimi ve Yeşiller'in değerlerinin arkasında durduğumu kanıtlamam gerekiyordu" (K9, Yeşiller, YK).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, katılımcılar özellikle İslam ülkelerinden gelen yabancı kökenlilerin demokratik düzene bağlılık, kötü bir niyete sahip olmak veya "İslamcı" olmak gibi hususlarda kuşkuyla karşılandıklarını dile getirmiştir. Bu hususun altını çizen bir siyasetçiye göre, bu ülkelerden gelen yabancı kökenliler siyasete girdikleri andan itibaren bu şüpheyle karşılaşırlar. Bu da onları sadece kendilerini ispat etme zorunda bırakmakla kalmaz, aynı zamanda bir tür suçluluk duygusuyla özür dileme mecburiyetinde hissetmelerine de sebep olur.

> "Göçmen kökenli insanların, özellikle de Müslümanların, siyasetle ilgilenmeye başladıkları anda, siyasetçiler tarafından şüpheyle karşılandıklarını ya da onlara şüpheyle yaklaşıldığını hissediyorum ki bu kesinlikle doğru değil. Bu, kendinizi ispat etme ve pek çok şey için özür dilemeniz gerektiği anlamına gelir ve bundan dolayı pek çok insan bunu yapmaz. Hatta bazen inançlı olup olmadıklarını gizlemeye çalışan parlamento üyeleri bile var. Dolayısıyla Almanya'nın siyasi ortamında daha yapılması gereken çok şey var" (K10, Yeşiller, YK).

Sonuç olarak mülakatlardan elde edilen veriler, yabancı kökenli siyasetçilerin, etnik Alman siyasetçilerle aynı başarıları elde etmek için yalnızca daha fazla çaba harcamak zorunda olmadıklarını, aynı zamanda kendilerini ispat etmek zorunda hissettiklerini de ortaya koymaktadır. Yabancı kökenli siyasetçilerin çoğunluğu, gerek kariyerlerinin başında gerekse ilerleyen süreçlerde bu zorunluluğu hissettiklerini açıkça dile getirmiştir. Etnik Alman siyasetçiler ise, yabancı kökenlilerin daha fazla çaba göstermesi gerektiği görüşüne genellikle katılmamaktadır. Bununla birlikte, yabancı kökenli siyasetçilerin kendi anlatıları, etnik Alman siyasetçilerle kıyaslandığında siyasal katılımın kendileri için daha zor bir süreç olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, yabancı kökenli siyasetçiler yalnızca yeteneklerini ve başarılarını değil, aynı zamanda demokratik düzene bağlı olduklarını ve kötü niyete sahip olmadıklarını da sürekli olarak kanıtlamak zorunda hissettikleri vurgulamıştır. Özellikle İslam ülkelerinden gelen yabancı kökenliler için bu durumun daha belirgin olduğu, kendilerini sürekli bir kuşkuya karşı savunmak ve özür dilemek zorunda hissettikleri ifade edilmiştir.

4.5.5. Oy Toplama Stratejisi Olarak Yabancı Kökenli Siyasetçiler

Yabancı kökenlilerin seçimlerde aday gösterilmesi, siyasal partilerin bu adayları belirli bir seçmen grubunun oylarını kazanma aracı olarak görmesiyle de ilişkilendirilebilir. Yabancı kökenli adayların, ülkede yaşayan göçmenlerin siyasetteki temsilini artırmanın ötesinde, stratejik bir seçim hamlesi olarak değerlendirilmesi, siyasi partilerde yabancı kökenli siyasetçilerin varlığına farklı bir anlam kazandırır. Zira siyasetteki konumları böyle bir stratejiyle açıklanan yabancı kökenli siyasetçiler, siyasal bir aktör olmaktan ziyade partinin başarısı için işlevsel bir aparat olarak görülmektedir.

Mülakatlarda hem etnik Alman hem de yabancı kökenli katılımcılara, yabancı kökenlilerin adaylığı ile onların partileri tarafından bir oy deposu olarak görülmeleri arasındaki ilişkiye yönelik sorular yöneltilmiştir. Her iki gruptan da görüşme yapılan siyasetçilerin çoğunluğu siyasal partilerin yabancı kökenlileri aday göstermesinde bu durumun etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bazı katılımcılar, yabancı kökenli adayların oy potansiyeli bağlamında stratejik olarak değerlendirildiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Sol partili katılımcı bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

> "Yani onların kaşı gözünü sevdiğinden dolayı değil, onları oy potansiyeli olarak gördüğünden dolayı. Ama nedir bu? … Bir sürü göçmen var, bunların nasıl oyunu kazanırız? Şimdi bir Afganlı gösterse çoğunluk halka bakar. Bir Arap bir siyah gösterse, bir Kürt gösterse, bir Türk göstersek, bunlardan şu kadar oy toplarız. Bir bakıyorsun adam Kürt diye, Dersimli diye piyasaya çıkıyor" (K11, Sol Parti, YK).

Bu yorum, adayların kimliklerinin ve kökenlerinin, doğrudan belirli etnik veya toplumsal grupların oylarını kazanma amacıyla öne çıkarıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Sorunun yöneltildiği başka bir yabancı kökenli katılımcı da siyasal partilerin bu stratejiye başvurduklarını dile getirmiştir. Katılımcı Almanya'da yabancıların nüfusunun artmasıyla beraber, siyasal partiler için bu stratejinin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.

"Ya tabii Alman vatandaşların sayısı artınca özellikle büyükşehirler için bu geçerli. Yani Berlin, Hamburg gibi göçmenlerin yoğun yaşadığı yerde bu tabii önemli bir faktör. Şimdi bakın artık Hamburg'da okullarda göçmen kökenli çocukların oranı yüzde 50'leri, yüzde 60'lara, hatta belli semtlerde yüzde 70'lere kadar varıyor. Yani bu şu anki yüzde yirmi oran önümüzdeki yıllarda daha da yükselecek. O zaman bu faktör tabii daha da bir önem kazanacak. Tabi demokrasilerde siz toplumun var olan gerçekliğini, realitesini de meclislere yansıtmak zorundasınız. Yoksa yani siz de şeyi kaybedersiniz bir süre sonra. O nedenle tabii partiler içinde her geçen gün göçmen adaylarında göçmen siyasetçilerin de önemi artmakta diye düşünüyorum. Yani önümüzdeki dönemlerde göçmenlerin sayısının hızla artacağını düşünüyorum Alman siyasetinde" (K4, CDU, YK).

Yeşiller Partisi katılımcı ise, partisinin kadın ve göçmen geçmişi olması sebebiyle kendisini ön planda tutmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Siyasetçinin sorun olarak gördüğü husus, partisi tarafından kendisini sadece bu niteliklere indirgenmiş hissetmesidir.

"Bunun yanı sıra, göç geçmişi olan genç bir kadın olduğum için temsiliyet yaratmak amacıyla siyasete dahil olmayı çok istediğimi de fark ettim. Ve sonra bazen buna indirgendiğim hissine kapıldım. Bu yüzden sık sık, evet, onun bir göç geçmişi var, bu yüzden onu öne koymalıyız, sadece daha çeşitli bir etki yaratmak için deniyordu. Tabii ki bu da bir sorun" (K9, Yeşiller, YK).

Görüldüğü gibi yabancı kökenli siyasetçiler, partilerin bu stratejiye başvurduklarını oldukça somut bir şekilde dile getirmişlerdir. Mülakat yapılan etnik Alman siyasetçiler de partilerin yabancı kökenlileri bir oy deposu olarak gördüklerini kabul etmektedirler. Ancak bu siyasetçiler yabancı kökenlilerin adaylığının sadece bununla açıklanamayacağını da eklemektir. Partinizde göçmen kökenli siyasetçilerin aday gösterilmesini, onların bir seçmen deposu olarak görülmesiyle ve partiye daha fazla yabancı seçmen çekme beklentisiyle açıklanabilir mi sorusunun yöneltildiği etnik Alman bir siyasetçi, yabancı kökenli bireylerin aday gösterilmesinin her zaman

yalnızca bir "oy deposu" stratejisiyle açıklanamayacağını vurgulamış ancak bu durumun söz konusu olduğunu da belirtmiştir:

> "Yani kesinlikle bazıları var. Ama ben her zaman böyle olduğunu iddia edemem. Her zaman. Tabiri caizse her zaman kimin hangi seçmeni beraberinde getirdiğine bakarsınız. Tabii ki her durumda bunun gibi arka planlar ve motivasyonlar da var. Ancak bunu sadece buna indirgemenin yeterli olmadığını söyleyebilirim (K6, FDP, EA)."

Aynı soruya CDU'nun etnik Alman milletvekili de benzer bir yaklaşımla cevap vermiştir.

> "Yani bunun bir rol oynadığını düşünüyorum. Kesinlikle tek sebep bu değil, ama elbette var. Belki de bu insanların partiye çekeceği ek oylardan da elde edilecek bir şeyler vardır" (K3, CDU, EA).

Her iki katılımcı da yabancı kökenlilerin yalnızca oy potansiyelleri sebebiyle aday gösterilmediklerini vurgulamışlardır. Ancak katılımcılar yine de yabancı kökenli seçmenlerin partiye kazandırılması motivasyonunun, aday seçiminde önemli bir faktör olduğunu da kabul etmişlerdir.

Sonuç olarak bu değerlendirmeler, siyasal partilerin aday listelerinde yabancı kökenlilere yer vermelerinin, yalnızca yabancıların partilerdeki veya Alman siyasetindeki temsil ve katılım oranlarını arttırmak amacıyla açıklanamayacağını gösterir. Yabancı kökenli siyasetçilerin aday listelerinde yer bulmalarını sağlayan bir diğer faktör de siyasal partilerin bu siyasetçilerin birer oy kaynağı olarak görmeleridir. Değerlendirmeler aynı zamanda, yabancı kökenlilerin adaylığının farklı seçmen gruplarını partiye çekme stratejisinin bir parçası olarak da görüldüğünü ortaya koyar.

4.6. VATANDAŞ OLMAYAN YABANCILARIN KATILIMI

Burada siyasal katılımları ele alınan nüfus grubu, oturum zorunluluğu bulunan yabancılardır. Toplam sayıları 8 milyonun üzerinde olan bu yabancılar, Almanya'da yaşayan toplam yabancı nüfusun %60'ından fazlasını oluşturmaktadır.

Kendi aralarında oturum izni olanlar, oturum iznine başvuru yapanlar ve oturum izni olmayanlar şeklinde üçe ayrılan bu nüfusun büyük bölümü (%80) oturum iznine sahip olanlardan oluşmaktadır. 1960 ve 70'li yıllarda aralarında Türkiye dahil farklı ülkelerle imzalanan işe alım antlaşmaları kapsamında Almanya'ya gelen ve henüz Alman vatandaşı olmayan misafir işçiler ve onların 2. ve 3. kuşak çocuklarının büyük çoğunluğu bu nüfus grubunda yer almaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere, vatandaşlık statüsüne sahip yabancıların siyasal katılımı, etnik Almanlarla aynı haklara sahip olmaları nedeniyle doğrudan yalnızca Alman siyasal kültürünün olumlu ya da olumsuz etkisi altında şekillenmektedir. Buna karşın, bu kısımda ele alınan vatandaşlık statüsüne sahip olmayan ve oturum izni zorunluluğuna tabi olan yabancıların siyasal katılımı hem siyasal sistemin yapısal özelliklerinden hem de siyasal kültürden olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenmektedir. Vatandaşlık statüsüne bağlı olan seçme ve seçilme hakkı gibi temel siyasal katılım türlerine erişim hakları olmayan bu kategorideki yabancılar, sınırlı siyasal katılım hak ve imkânına sahiptir. Siyasal katılım bağlamında vatandaş olmayan yabancılarla ilgili en kritik tartışma ise, yerel siyasette oy kullanma hakkına sahip olmamalarıdır. Bu kısımda da hem siyasetçilerin hem de siyasal partilerin Alman vatandaşı olmayan bu yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştıkları ele alınmıştır.

4.6.1. Vatandaş Olmayan Yabancıların Siyasal Katılımına Yaklaşımlar

Mülakatlarda siyasetçilerin, vatandaş olmayan yabancıların siyasete katılımına genel anlamda nasıl yaklaştıkları da öğrenilmeye çalışılmıştır. Yukarıda (4.4.1. Yabancının Siyasal Katılımı) siyasetçilerin, yasal statülerinden bağımsız olarak yabancıların siyasal katılımına yaklaşımları konusu ele alınmıştır. Siyasetçilerin yasal statüden bağımsız olarak bütün yabancıların siyasal katılımına dair değerlendirmeleri, oturum sahibi olmayan yabancıların siyasete katılımına dair de oldukça kapsayıcı değerlendirmeler içermektedir. Bu yüzden yukarıdaki değerlendirmeler aynı zamanda bu kısımda ele alınan vatandaş olmayan yabancıların

siyasal katılımı için de geçerlidir. Bu başlıkta ise katılımcıların doğrudan vatandaş olmayan yabancıların siyasal katılımı hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir.

Yapılan mülakatlarda etnik Alman ve göçmen kökenli siyasetçilerin, vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancıların siyasal katılımı hakkında farklı görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Göçmen kökenli siyasetçilerin çoğunlukla bu yabancıların siyasal süreçlere bir sınırlama olmadan katılabilmeleri gerektiğini savunurken etnik Alman siyasetçiler ise vatandaşlık statüsüne sahip olmayan bu nüfusun temel siyasal katılım faaliyetlerinin dışında kalmalarının doğru olduğu görüşünü savunmuştur.

Vatandaş olmayan yabancıların siyasete katılımı hakkındaki düşünceleri sorulan etnik Alman siyasetçiler, bu yabancıların mevcut siyasal katılım hak ve imkânlarının yeterli olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu siyasetçiler, yabancıların oy kullanma dışında siyasal katılım için neredeyse tüm olanaklara sahip olduklarını ifade etmektedir. Örneğin, bir siyasetçi bu görüşü şöyle dile getirmiştir:

> "Siyaset yapmak sadece oy vermek ve seçilmek anlamına gelmiyor. Siyaset yapmak, genel olarak kamusal hayata katılmak, dernek hayatına, sosyal alana dahil olmak demektir. Fikirlerinizle kamusal etkinliklerde yer almak, ... Yani çok çeşitli imkânlar var. Bir yabancı olarak oy kullanamasanız bile siyasette büyük bir etkiye sahip olabilirsiniz. Siyaset aynı zamanda fikirleri etkilemek anlamına da gelir. Dilekçe hakkından bahsetmiştim, Parlamento üyeleriyle iletişime geçmekten. Bunu yabancılar da yapabilirler" (K5, FDP, EA).

Aynı siyasetçi mülakatın başka bir kısmında ise göçmen kökenli insanların oy kullanma dışında pratik olarak neredeyse bütün siyasal katılım haklarına sahip olduklarını savunmuştur. Siyasetçi aynı zamanda vatandaş olmayan yabancıların siyasete yeterince katılım gösterdikleri düşüncesini de paylaşmıştır. Diğer bir siyasetçi ise, göçmenlerin siyasal parti faaliyetlerine katılımının ortalama düzeyde olduğunu ve onların siyasete katılım oranlarının çok da endişe verici bir durumda olmadığını savunmuştur.

"Göçmen kökenli insanların katılımının önemli ölçüde düşük olup olmadığı konusunda ise hemen burada bişey söyleyemem. Hislerime dayanarak durumun böyle olmadığını söylemek isterim. Göçmen kökenli insanların partiye katılımının ortalamanın üzerinde olmasa da en azından ortalama düzeyde olduğunu söyleyebilirim" (K1, AfD, EA).

Bazı siyasetçiler ise, vatandaşlık statüsü olmayan bireylerin sahip olduğu kısıtlı siyasal katılım imkânlarını bir zenginlik ve fırsat olarak görmektedir. Bu bağlamda, belirli düzeylerdeki siyasal faaliyetlere katılımın, bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve karar alma süreçlerine katkıda bulunmaları için yeterli olduğu savunulmaktadır. Örneğin bir katılımcı, bir ağacın kesilip kesilmemesi söz konusu olduğunda vatandaş olmayanların söz hakkının olabileceğini, ancak daha üst düzeydeki karar alma süreçlerinin sadece vatandaşlık statüsüne sahip olanlara açık olması gerektiğin belirtmiştir.

"Soru bu - ağaçlar kaldırılmalı mı kaldırılmamalı mı? Belediye düzeyi, bölgede yaşayan insanlar için erişilebilir olmalıdır. Alman pasaportuna sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın. Eyalet, federal ve Avrupa düzeyinde ise durum farklı olmalı, çünkü buna mecbursunuz. Dediğim gibi, oynayabilmek için kulübün formasına sahip olmanız gerekiyor. Bu benim görüşüm. Bunun değişeceğini sanmıyorum. Bu kötü bir şey de değil" (K2, AfD, EA).

Görüldüğü üzere sokakta bir ağacın kesilip kesilmemesi veya bir otoparkın inşa edilip edilmemesine dair görüş bildirmeyi bir siyasal katılım imkânı olarak gören bu katılımcı, vatandaş olmayanların eyalet veya federal düzeyde alınan kararlarda söz sahibi olmalarına ise karşı durmaktadır. Siyasetçinin bu düşünceleri, aynı zamanda vatandaş olmayan yabancılar için yerel düzeyde de tam bir oy kullanma hakkı ön görmediğini göstermektedir. Ona göre yaşadıkları bölgede gerçekleşen otopark inşa edilip edilmemesi gibi değişikliklerden doğrudan etkilendikleri için vatandaşlık statüsüne sahip olmayan bireyler, oy kullanma hakkına sahip olmasa da görüş bildirme imkânına sahip olmalıdırlar.

Etnik Alman siyasetçilerin dile getirdikleri bu görüşler, öncelikle yabancıların siyasete katılımlarının yeterli düzeyde oldukları düşüncesini taşıdıklarını

göstermektedir. Bunun yanında bu siyasetçiler, vatandaş olmayan yabancılara çok sınırlı bir siyasal katılım imkânı tanınması gerektiği düşüncesini de savunmuşlardır. Vatandaş olmayan yabancıların eyalet ve federal düzeyde siyasal katılımlarına katı bir şekilde karşı oldukları görülen etnik Alman siyasetçiler, yerel düzeyde de sınırlı bir katılım imkânı tanımaktadır.

Buna karşın göçmen kökenli siyasetçiler ise hem yabancıların siyasal süreçlere dahil olmalarının gerekliliğini hem de onların siyasete ilgilerinin ve katılımlarının yetersiz olduğu görüşünü benimsemektedir. Sadece vatandaş olanların değil, göçmen kökenli herkesin siyasal süreçlere dahil olmalarının öneminin altını çizen bir katılımcı yabancılar için siyasal katılımı sadece bir gereklilik olarak değil, aynı zamanda Almanya'da yaşıyor olmanın getirdiği bir sorumluluk olarak da görmektedir.

> "Göç geçmişi olan bizlerin Almanya'ya yerleşmeye, yani sadece burada yaşamaya değil, yaşamaya ve aynı zamanda evimizde olmaya karar verdiğimiz andan itibaren, belirli bir düzeyde siyasi katılım için çaba göstermemiz önemlidir. Bu çok ama çok önemli çünkü önemli kararların siyasi düzeyde alındığının farkında olmalısınız. ... Ancak hayatlarımızı etkileyen kararların alınması sürecine dahil olmalıyız. İşte bu nedenle göçmen kökenli herkesin kendini siyasi olarak aktif olmak zorunda hissetmesi gerektiğine inanıyorum" (K10, Yeşiller, YK).

Ancak bu siyasetçi, yabacıların Almanya'da siyasete yeteri kadar katılım göstermemelerini bir sorun olarak görmektedir. Almanya'da yaşayan insanların daha çok geldikleri ülkelerdeki gelişmelerle ilgilenmelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getiren katılımcı yabancıların özellikle Almanya'daki gelişmelere ilgisizliği ve siyasal faaliyetlerde yer alma oranlarının düşüklüğüne dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak, vatandaş olmayan yabancıların siyasal katılımı hem etnik Alman hem de göçmen kökenli siyasetçiler vatandaş olmayan yabancıların da siyasete ilgi duymalarının ve siyasete katılım göstermelerinin önemine vurgu yapmışlardır. Ancak etnik Alman siyasetçilerinin bu yabancıların sahip oldukları sınırlı siyasal katılım imkânını yeterli bulmaktadır. Bazı etnik Alman siyasetçiler

bunun da ötesinde siyasetin sadece seçim faaliyetleriyle sınırlı olmadığı düşüncesiyle, vatandaş olmayan yabancıların oldukça geniş siyasal katılım imkânına sahip olduklarını savunmuştur. Buna karşın göçmen kökenli siyasetçiler ise, vatandaş olmayan yabancıların eyalet ve federal düzey dahil daha fazla siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini ancak mevcut katılım imkânlarının da oldukça sınırlı olduğunu düşünmektedir.

4.6.2. Sınırlı Haktan Geniş Taleplere: Vatandaş Olmayan Yabancıların Siyasal Katılım İmkânı

Vatandaş olmayan yabancıların siyasal katlımı konusunda katılımcılara yöneltilen bir diğer soru da bu yabancıların siyasete hangi yollarla dahil olmaları gerektiği, dolayısıyla hangi siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğidir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplar da bir önceki başlıkta ele alınan hususun devamı niteliğindedir. Görüşmelere bakıldığında, etnik Alman siyasetçilerin vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancıların temel siyasal faaliyetlerin dışında bir siyasal katılım paketi sundukları dikkat çekmektedir. Göçmen kökenli siyasetçilerin çoğunluğu ise, bu yabancılara daha geniş siyasal katılım imkânı ön görmektedir.

Mülakatlardan elde edilen verilere bakıldığında, etnik Alman siyasetçilerin vatandaş olmayan yabancılar için bu çalışmanın da odaklandığı oy kullanmak veya aday olmak gibi temel siyasal katılım türlerinden ziyade STK faaliyetleri, dilekçe yazmak veya siyasetçilerle irtibat kurmak gibi daha çok pasif bir siyasal katılım önerdikleri görülmektedir. Örneğin SPD'li bir siyasetçi yabancılar şu katılım imkânlarının var olduğunu dile getirmektedir.

> "Yani siyasi katılım her zaman mümkün, yani bir şekilde partilerde, siyasi olarak yer almak, herkes bunu yapmakta özgür, bağımsız olarak. Dolayısıyla ben de Avustralyalı olabilirim ve burada bir şekilde siyasi olarak aktif olabilirim ya da STK'larda sadece siyasi olarak aktif olmak zorunda değilim, sadece partilerde değil, aynı zamanda siyasi örgütlerde de yer alabilirim. Bu zaten mümkün. Şu anda sahip olduğumuz anayasal hak bu" (K14, SPD, EA).

Benzer bir düşünceyi dile getiren FDP'li bir siyasetçi ise yabancıları daha pasif siyasal katılım türlerine yönlendirmektedir. Bu siyasetçi yukarıda da yer verilen ifadelerinde, siyaset yapmanın sadece oy vermek ve seçilmek anlamına gelmediğini, genel olarak kamusal hayata, dernek hayatına ve sosyal alana dahil olmak anlamına da geldiğini belirtmiştir. Katılımcı oy kullanamasalar bile yabancıların, dilekçe yazmak, meclis üyeleriyle irtibat kurmak gibi yollarla da siyasette etki yaratabileceklerini belirtmektedir. Aynı katılımcı ayrıca siyasal parti üyeliğini de bir katılım imkânı olarak vurgulamaktadır.

> "Vatandaş olmayan biri olarak da kullanabileceğiniz bazı haklar vardır. Parti üyesi olabilirsiniz. En azından benim partim FDP'de durum böyle. Diğerlerinin de aynı şekilde olduğunu düşünüyorum. Yani bunun için Alman vatandaşı olmanız gerekmiyor. Yani Alman vatandaşı olmayan yabancılar da bir partiye üye olabilirler. En azından FDP'ye. PA kayıtlı bir dernektir. Bir yabancı olarak da üye olabilirsiniz" (K5, FDP, EA).

Ancak kendisinin de ifade ettiği gibi, vatandaş olmayan yabancılar bu siyasal katılım yollarıyla sadece fikirleri etkileme imkânına sahip olacaktır. Bu yaklaşımıyla katılımcı yabancılara siyasette karar alma yetki ve konumunu değil, onlara sahip olan başka aktörlerin fikirlerini etkilemekle sınırlı bir siyasal katılım önermektedir.

Aynı soruların yöneltildiği yabancı kökenli siyasetçiler ise, genel olarak vatandaş olmayan yabancıların da eyalet ve federal düzey dahil olmak üzere bütün siyasal katılım faaliyetlerine dahil olabilmeleri gerektiğini düşünmektedir. Ne var ki eyalet ve federal düzeyde yabancıların bu hakları elde etmelerinin zor olduğunu düşünen bazı siyasetçiler ise, yabancıların en azından yerel siyasette hem seçme hem de seçilme hakkına sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda görüş bildiren siyasetçilerden birisi Almanya'da oturum iznine sahip olan herkesin siyasal kararlarda söz sahibi olmaları gerektiğini dile getirmiştir.

> "insanların Almanya'da oturma izni varsa, burada daha uzun süre kalmaları halinde de söz sahibi olmalarına izin verilmesi gerektiğini söyleyebilirim. Dolayısıyla buna neden karşı çıkılması gerektiğini anlamıyorum. Evet, burada oturma izniniz olsa bile yine de müdahil olma ihtiyacı hissedebilirsiniz. Tabii

ki sadece üç ya da dört haftadır buradaysanız ve sonra "Ama şimdi oy kullanmak istiyorum" diyorsanız bunu yapamazsınız" (K9, Yeşiller, YK).

Başka bir yabancı kökenli siyasetçi ise, aday olma hakkı verilmese bile, yabancıların en azından oy kullanma hakkına sahip olmaları gerektiğini dile getirmektedir. Üstelik katılımcı bunu yerel siyasetle sınırlı olarak da dile getirmemiştir.

"Dürüst olmak gerekirse, henüz vatandaşlığa geçmemiş olsalar bile, 10, 15, 20 yıldır Almanya'da yaşayan göçmen kökenli insanlarımız varsa ve devlet düzeyinde alınan kararlar onların hayatlarını da etkiliyorsa. Bence aday olmalarına izin verilmese bile, onlara kesinlikle oy kullanma fırsatı verilmelidir" (K10, Yeşiller, YK).

Bu siyasetçiye benzer şekilde FDP'li bir yabancı siyasetçi de (K8, FDP, YK), AB dışından gelen ve vatandaş olmayan yabancıların hem yerel hem de federal siyasette oy kullanma hakkına sahip olmaları gerektiğini bildirmiştir. Almanya'nın dünyaya açık bir ülke olmasına rağmen ülkeye gelen ve uyum sağlayan yabancıların yerel siyasette bile seçimlere katılma hakkına sahip olmamalarını can sıkıcı bir durum olarak tanımlayan FDP'li siyasetçi, ülkede belirli bir süre yaşayan ve uyum sağlayan yabancıların oy kullanma hakkı verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yabancı kökenli siyasetçilerin bazıları, vatandaş olmayan yabancıların en azından yerel siyasette siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini dile getirmiştir. Siyasetçilerin bu düşünceleri, eyalet ve federal düzeyde böyle bir hakkın elde edilmesinin mümkün görünmemesi gerekçesine dayanmaktadır. FDP'nin yabancı kökenli siyasetçisi, özellikle Almanya'da uzun süre yaşamış olan yabancıların bu haklara sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

"Eğer şimdi Almanya'da bir insan hayatının 80 yıl olduğunu söylersek. Hayatınızın yaklaşık %10'unu, %10'undan fazlasını orada geçiriyorsanız, benim de alınan kararlarda söz söyleme hakkım olmalı. Her halükarda bölge düzeyinde. Yani diyorsanız ki, burası benim bölgem, burası benim kapımın önü, kreşim, çocuklarımı götürdüğüm yer" (K7, FDP, YK).

Benzer bir düşünceye sahip olan siyasetçilerden birisi vatandaş olmayanların da siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini savunsa da bunun gerçekçi bir hedef olmadığının da altını çizmektedir.

> "Ama daha doğrusu aslında biz hemen olmasından yanayız. Ama bunun realist olmadığını düşünüyoruz. Çünkü bir insan buraya geldiği andan itibaren burayı bir tanıması lazım, buraya bir yerleşmesi lazım, burayı bir görmesi lazım, buranın işleyişini bir anlaması lazım... Ondan sonra buraya katılır" (K12, Sol Parti, YK).

Katılımcı devamında bu hakkın elde edilmesinin önündeki engelin de diğer partilerin isteksizliği olduğunu iddia etmiştir.

> "Yani bunun diğer partiler tarafından da kabul edilemeyeceğini düşünüyoruz. Yani yasa için bir teklif versek bile bunun diğer partiler tarafından kabul edilmeyeceğini düşünüyoruz. Bir umut; işte 3 sene, 5 sene dersek insanları burada dilini öğrendiler, biraz uyum sağladılar, burayı azıcık tanıdılar. İşte "3 5 yıl sonra böyle bir hakka sahip olsunlar" dediğimiz zaman biraz daha realist oluyor, gerçekçi oluyor diye düşünüyoruz. Ama dediğim gibi ben burada onunla ilgili benim burada şahsen partim adına verdiğim çok sayıda önerge var. Federal parlamentoda çok sayıda önerge verildi" (K12, Sol Parti, YK).

Sol partili bu siyasetçinin, partisinin vatandaş olmayan yabancılara seçimlere katılım hakkının verilmesi yönündeki girişimlerini kabul etmemekle suçladığı muhtemel partilerden biri olan SPD'li bir siyasetçi de kendi partisinin benzer bir girişimde bulunduğundan bahsetmiştir. Sadece yerel siyasette oy hakkını ön gören bu girişime rağmen bu siyasetçi de yasal değişiklik gerektirdiği için bu hakkın elde edilmesini de çok mümkün görmemektedir.

> "Şimdi şöyle, bizim parti programında da bir dönem vardı. Yani en azından ilçelerde, ilçelerde oturan insanlar belediye meclisleri seçiminde oy kullansın istiyoruz. Hala da öyle bir programımız var. ... Parti programında vardı. Şu

anda var mı bilmiyorum ama kommunales Wahlrecht für alle[1] diye bizim bir propagandamız vardı. Ama işte bunun için vatandaşlık yasasının değiştirilmesi lazım, Anayasada değişiklik olması lazım" (K15, SPD, YK).

Sonuç olarak, vatandaş olmayan yabancıların siyasal katılımına dair, siyasetçiler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Etnik Alman siyasetçiler, yabancılara daha çok fikir dile getirme veya kararlara etkide bulunma imkânı içeren pasif siyasal katılım yollarını yeterli görmektedir. Bu bağlamda, STK faaliyetleri, dilekçe yazma veya siyasetçilerle iletişim kurma gibi faaliyetler öne çıkarılmıştır. Buna karşın, göçmen kökenli siyasetçiler, vatandaş olmayanların eyalet ve federal düzey de dahil olmak üzere daha geniş siyasal katılım haklarına sahip olmalarını savunmaktadır. Ancak bu siyasetçilerin çoğunluğu eyalet ve federal düzeyde bu hakların elde edilmesinin mümkün olmadığı, bu yüzden daha çok yerel siyasette katılım haklarına yoğunlaşmak gerektiği düşüncesine sahiptir.

4.7. SİYASETTE YABANCI DÜŞMANLIĞI VE SİYASAL DIŞLANMA: KİŞİSEL TECRÜBELER

Saha çalışmasında elde edilen veriler, mülakatlarda doğrudan sorulmayan bazı değerlendirme ve sonuçlara ulaşma imkânı sağlamıştır. Bunların başında, etnik Alman ve yabancı kökenli siyasetçilerin mülakatlarda aktif-pasif anlatım bağlamında birbirlerinden belirgin bir şekilde farklılaşması yer almaktadır. Etnik Alman siyasetçilerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarında daha aktif ve onay veren bir duruş sergiledikleri, yabancı kökenli siyasetçilerin ise daha pasif bir tutum benimsedikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanında, etnik Alman siyasetçiler arasında, yabancıların siyasal katılımı ile ilgili olarak AfD'ye yönelik belirgin bir suçlama eğilimi dikkat çekmiştir. Son olarak, yabancı kökenli siyasetçilerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşım konusunda, kendi partilerine benzer bir duruş sergilemeleri de önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Yabancı kökenli

[1] Herkes için yerel oy hakkı

siyasetçiler arasında gözlemlenen bu eğilim de, doğrudan sorulmamış olmasına rağmen, saha çalışmasında elde edilen bir sonuç olarak dikkat çekmektedir.

4.7.1 Etnik Alman-Yabancı Kökenli Siyasetçi Ayrımı: Aktif-Pasif Anlatım

Etnik Alman siyasetçilerle yabancı kökenli siyasetçiler arasındaki en belirgin farklardan biri, her iki grubun siyasal söylemdeki duruşları ve konumlarından kaynaklanan farklılıklar ile birbirleri hakkında düşünceler dile getirip getirmemeleri meselesidir. Etnik Alman siyasetçiler kendilerini genellikle aktif bir gözlemci veya kontrol eden pozisyonunda kabul ederken, kendileri hakkında çok az tartışma yürütmektedirler. Bu siyasetçilerin mülakatlarda kendi siyasal rollerinden, katılım haklarından veya siyasetteki varlıklarından bahsetmemeleri veya bunlara dair herhangi bir yorumda bulunmamaları dikkat çekicidir. Aksine, Etnik Alman siyasetçiler çoğunlukla, yabancı kökenli siyasetçilerin siyasal sisteme entegre olma düzeyleri, onların katılım hakları ve fırsatları üzerine çeşitli görüşler öne sürmektedirler. Bu da etnik Alman siyasetçilerin daha çok gözlemci rolü üstlendiklerini, üstten bir bakış açısıyla yabancı kökenli siyasetçilerin siyasal katılımlarını değerlendirip yargıladıklarını göstermektedir.

Yabancı kökenli siyasetçilere gelince, onların siyasal söylemleri çok daha bireysel ve öznel bir karakter taşımaktadır. Etnik Alman siyasetçilerden farklı olarak yabancı kökenli siyasetçiler, sürekli kendileri hakkında konuşma eğilimindedirler. Bu siyasetçiler, genellikle yerli siyasetçiler ve seçmenlerin kendilerine dair tutumlarını, kendilerini onaylama düzeylerini ve halk nezdindeki algılarını sıkça dile getirmektedirler. Bu da onların pasif ve edilgen bir tutuma sahip oldukları anlamına gelir. Ancak yabancı kökenli siyasetçilerin pasif ve edilgen konumları iki farklı yaklaşımla ortaya çıkar. Her iki yaklaşımda da yabancı kökenli siyasetçiler hem etnik Alman siyasetçilerin aktif, gözlemci ve kontrol eden konumlarının hem de kendilerinin pasif edilgen konumlarının farkındadır. Birinci yaklaşıma sahip olan yabancı kökenli siyasetçiler, etnik Alman ve yabancı kökenli siyasetçiler arasındaki bu hiyerarşik konumlanmaya karşı çıkarlar.

İkinci yaklaşıma sahip yabancı kökenli siyasetçiler ise bu hiyerarşik ilişkiyi kabul etmenin ötesinde adeta buna teslim olurlar. Bu siyasetçiler etnik Almanların kendilerine yönelik beğeni ve kabullerini de bir başarı olarak görmektedirler. Özellikle, etnik Alman siyasetçilerin ve seçmenlerin onların siyasal kimliklerine ilişkin düşünceleri, bu yaklaşımdaki yabancı kökenli siyasetçiler tarafından büyük bir iştahla, bazen abartılı bir şekilde paylaşılmaktadır. Bazı yabancı kökenli siyasetçiler, kendilerini sürekli olarak bu tür onaylanma arayışında ifade etmekte ve bu süreçte sıkça kendilerini ikincil bir figür olarak konumlandırmaktadırlar. Bu durum, onların yalnızca siyasal süreçlere katılımda değil, aynı zamanda kendi kimliklerinin ve varlıklarının toplumsal kabulünde de bir onaylanma veya kabul edilme arayışında olduklarını göstermektedir.

> "Bir şeyi hafife aldılar. Medya bunu hafife aldı çünkü medya bunu görmedi. Ama yerel halkın bu konuda tamamen farklı bir hissiyatı var. Ben burada büyüdüm. Benim için olumlu bir şekilde entegre olmamın nedeni çok hızlı bir şekilde Alman arkadaşlar edinmem, çok hızlı bir şekilde Almanca öğrenmem ve sonra birden gönüllü olmak istememdi. Yani ben bir itfaiyeciyim, fahri bir gönüllüyüm, çünkü gönüllü bir itfaiyedeydim, futbol kulüpleri, tüm yerel kulüpler temsil ediliyordu ve insanlar beni biraz tanıyordu. Yani herkes benim kim olduğumu ve toplum için neler yaptığımı biliyordu. Adaylığım da bu şekilde ortaya çıktı" (K8, FDP, YK).

Etnik Alman ve yabancı kökenli siyasetçiler arasındaki bir diğer önemli farklılık, onay veren ya da onay bekleyen konumlarda olmalarıdır. Etnik Alman siyasetçilerin ifadelerine bakıldığında, kendilerini genellikle yabancı kökenli siyasetçilerin siyasal katılımını onaylayan veya reddeden bir pozisyonda gördükleri anlaşılmaktadır. Bu siyasetçiler, yüksek bir özgüvenle, yabancı kökenli bireylerin siyasal sürece dahil olabilmeleri için hangi şartları yerine getirmeleri gerektiğini, hangi toplumsal değerlere saygı göstermeleri gerektiğini ve hangi normlara uymaları gerektiğini tanımlamaktadırlar. Bu yaklaşım, etnik Alman siyasetçilerin, yabancı kökenli siyasetçilerin siyasal haklarının ve katılım imkânlarının toplumsal ve siyasal kabulünü, adeta bir onay süreci olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Onlar,

yabancı kökenlilerin siyasete dahil olmalarını genellikle bir tür meşruiyet sınavından geçmelerine bağlamakta ve bu sınavın geçilmesi için belirli "uyum" koşullarını öne sürmektedirler.

Buna karşılık, yabancı kökenli siyasetçiler, çoğunlukla etnik Alman siyasetçilerin siyasal katılım hakları konusunda benzer bir tavır takınmamaktadırlar. Yabancı kökenli siyasetçilerin hiçbiri, etnik Alman siyasetçilerin de siyasal hak ve katılım imkânlarından faydalanabilmeleri için aynı kriterlere uymaları gerektiğini dile getirmezler. Aksine, bazı yabancı kökenli siyasetçiler, etnik Alman siyasetçilerin kendileri hakkında belirledikleri kriterlere uyduklarını ve bu şekilde etnik Alman siyasetçiler tarafından onaylanmış olduklarını büyük bir gururla ifade etmektedir. Bu durum, yabancı kökenli siyasetçilerin genellikle etnik Alman siyasetçilerden bir tür onay alma beklentisi içerisinde olduklarını, onların belirlediği normlara ve standartlara uyum sağlamak için çabaladıklarını ortaya koymaktadır. Burada etnik Alman siyasetçilerin, yabancı kökenli siyasetçilere yönelik tutumları, bir tür toplumsal dışlamayı ya da bir "uyum sağlama" sürecini gerektirirken; yabancı kökenli siyasetçilerin tavrı ise, daha çok kendi varlıklarının tanınması ve kabul edilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak, etnik Alman siyasetçilerin çoğunlukla onay veren ve belirli şartlar öne süren konumda olmaları, siyasal katılım ve temsil anlayışlarını biçimlendirirken, yabancı kökenli siyasetçilerin daha çok dışlanmış bir grup olarak, toplumsal kabul ve onay alma arayışı içinde olmaları, iki grup arasındaki temel farklardan birisini oluşturmaktadır. Bu karşıtlık, aynı zamanda etnik Alman ve yabancı kökenli siyasetçiler arasında bu anlamda da hiyerarşik bir ilişki olduğunu düşündürmektedir.

4.7.2. Alman Siyasetinde Arınma Stratejisi olarak AfD Suçlaması

Alman tarihinde bütün kötülükleri, en belirgin temsilcisi Nazi Diktatörlüğü olan bir “mutlak kötüye” havale edip kendini aklama yaklaşımı oldukça yaygındır. Üstelik bu, sadece Nazi ideolojisi veya II. Dünya Savaşı'nda yaşananlara karşı sergilenen bir tutum da değildir. Örneğin yukarıda aktarıldığı gibi, I. Dünya Savaşı

döneminde yükselen ve sonrasında Nazi İdeolojisinin de doğmasında etkili olan Alman milliyetçiliğin yükselmesindeki günah keçisi Prusya olarak görülür. Benzer bir tutum Alman siyasal partilerinin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarında da görülmektedir. Mülakatlarda soldan sağa bütün partilerde yabancıların siyasal katılımı konusunda yaşanan bütün sorunlar veya yabancıların düşük siyasal katılımı konusunda bütün kabahat Nazi Partisi olmakla suçlanan AfD'ye havale etme çabası gözlemlenmiştir. Dikkat çeken bu yaklaşımda milletvekillerinin her fırsatta AfD Partisini veya AfD'li siyasetçileri suçladıkları görülmektedir. Kendileri yabancıların siyasal katılımı konusunda çok da cömert olmasa bile hem sol partilerden hem de sağ ve liberal partilerden katılımcılar AfD'nin yabancının siyasetteki varlığına yaklaşımını, üzerinde durulması gereken asıl sorun olarak göstermeye oldukça isteklidirler.

SPD'li bir etnik Alman siyasetçinin, siyasi kariyerinin başlangıcından itibaren yabancı kökenli siyasetçilere karşı önyargı veya yabancı düşmanlığı olarak tanımlayabileceği herhangi bir tutum veya davranış gözlemledi mi diye sorulduğunda, öncelikle kendi partisini arındırıp başka partileri suçladığı görülmektedir.

> "Diğer politikacılara karşı, SPD'de hiç de öyle bir şeyin olmadığını söylemeliyim. Hiç kimsenin kökeni, hatta kökeni bile değil, ebeveynlerinin ya da büyükanne ve büyükbabalarının kökeni nedeniyle ayrımcılığa uğradığını görmedim. Bunu şahsen hiç ama hiç tecrübe etmedim. En fazla, bunun başka partilerde yaşandığını gördüm, ancak bunun yaptırıma tabi tutulduğunu da gördüm" (K14, SPD, EA).

Burada bütün siyasal partiler ifadesini kullansa da hedefteki partinin AfD olduğu anlaşılmaktadır. Zira milletvekiline üyesi olduğu eyalet meclisinde böyle bir durumu gözlemledi mi diye sorulduğunda diğer partilerden kastının AfD olduğu ortaya çıkmaktadır.

> "Evet, parlamentoda çok şey var ama sadece AfD tarafında. AfD bu yasama döneminde Hamburg parlamentosuna yeni girebildi. İlk tahminler ortaya çıktığında hepimiz çok memnun olmuştuk çünkü ilk başta giremeyecekler gibi

görünüyordu. Ama sonra girdiler. Ve o zamandan beri. Hamburg'da AfD milletvekillerinin yaptığı birkaç konuşmayı dinlemeniz yeterli. Bu kesinlikle korkunç. Hatırladığım son açıklama, bir AfD milletvekilinin Ukrayna'daki savaş hakkında konuştuğu ve ciddi bir şekilde ayağa kalkıp evet, bir toplantı yapmalıyız dediği. Tam ifadeyi tutanakta aramanız gerekecek. Ama hatırladığım kadarıyla İsrailli bir generalle bir Avrupa ordusu kurmamızın en iyisi olacağını ve o zaman burada işleri netleştirebileceğini söylemişti. İşte. Bunu duyduğumda çok şaşırmıştım. Ama diğerleri de şaşırmıştı. Yani... Liste çok, çok uzun. Yani, Müslümanların hepsi kötü. Eğer hepsini içeri alırsak Hıristiyan Batı yok olacak. Yani mülteci politikasında çok fazla ırkçılık ve onlardan çok fazla cinsiyetçilik var. Sonra da parlamentoda oturup atıp tutuyorsunuz. Yapabileceğiniz fazla bir şey yok. Ne yazık ki" (K14, SPD, EA).

Benzer bir yaklaşımı FDP'li siyasetçinin ifadelerinde görmek mümkündür. Bu siyasetçi de üyesi olduğu federal Mecliste yabancılara karşı yaşanan dışlamadan AfD'lileri sorumlu tutmaktadır.

"Evet, öyle. Bu söylenebilir. Buna şahit oldum. Kendim bizzat tecrübe etmedim ama on ya da on bir yıldır parlamento üyesiyim. AfD de iki yasama dönemi boyunca parlamentoda yer aldı. Bunu kabul etmeseler de ve her zaman saklamaya çalışsalar da bunu çok net bir şekilde görebileceğinizi düşünüyorum. Ama konuşma tarzları, bence bu şekilde görülebilir" (K6, FDP, EA).

AfD'yi şeytanlaştırma akımına kapılan siyasetçilerden birisi de Almanya'daki demokratik sistemin yabancılar dahil herkese açık olduğunu büyük bir inanmışlıkla anlatan ve Alman siyasetinde algıladığı hoşgörü ortamından başı dönercesine etkilenmiş olan FDP'nin yabancı kökenli milletvekilidir. Kendisiyle gerçekleştirilen mülakatın büyük bir kısmında yabancıların Alman demokrasisinde ne kadar büyük fırsat ve imkânlara sahip olduklarını, çalışıp hak etmeleri durumunda başarabileceklerini ve Alman siyasetçiler tarafından da onaylanacaklarını gururla anlatan bu siyasetçi, Alman siyasetinde var olduğunu inkâr edemediği nadiren

yaşanan dışlamayı da AfD'nin hesabına yazarak bütün bir Alman siyasetini arındırmıştır.

> "Diğer partilerde nasıl işlediğini gerçekten bilmiyorum. Ve eminim ki ben de biraz AfD'den bunu hissettim, örneğin. AfD sağcı bir parti. AfD hakkında konuşursanız ya da etrafınıza sorarsanız, evet, muhtemelen göçmen kökenli insanlara karşı oldukları söylenir" (K8, FDP, YK).

İlgi çekici olan husus ise, AfD'li siyasetçilerin de kendilerine yönelik bu şeytanlaştırmanın, kendi partilerinin yabancılarla ilgili meseleler dahil ülkedeki pek çok sorunla ilgili günah keçisi olarak görüldüğünün farkında olmalarıdır. Görüşme yapılan AfD'li siyasetçiler, özellikle diğer siyasal partilerin AfD'ye yönelik bu düşüncelerin gerçeği yansıtmadığını iddia etmişlerdir.

> "Onlar için biz şeytanın vücut bulmuş haliyiz. AfD temel kötülüktür ve her genç 2.-3. nesil göçmen, hakkımızda duyduklarından dolayı bizi reddetmektedir. Ve ancak bu gençlerle konuşmaya başladığımızda bunların hiçbirinin doğru olmadığını anlıyorlar" (K2, AfD, EA).

Görüldüğü gibi bu katılımcı, Almanya'daki yabancı kökenlilerin AfD'ye ilgi duymamalarını da kendileriyle ilgili diğer partiler tarafından yayılan bu algıdan etkilenmelerine bağlamaktadır. Siyasetçiye göre kendileriyle ilgili bu önyargı, yabancı kökenlilerle temas kurulduğunda ortadan kaybolmaktadır. Diğer taraftan kendilerine yönelik bu şeytanlaştırmanın farkında olmaları, AfD'nin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımını da etkilemiştir. Mülakatlar, diğer bütün siyasal partiler gibi, AfD'nin de yabancıların partiye daha fazla ilgi göstermelerini veya daha fazla yabancı kökenli üyeye sahip olmak istediklerini göstermiştir. Ancak AfD'nin yabancılara ilgisi, herhangi bir siyasal partinin güçlenmek için veya daha fazla başarı elde etmek için gösterdiği klasik siyasal parti ilgisinden farklı bir temele dayanmaktadır. Yabancıların partiye gösterdikleri ilgi veya partiye üyeliğinin AfD için asıl işlevi, kamuoyunda kendileriyle ilgili hâkim olan imajı düzeltmeye yardımcı olmasıdır. Bu yüzden, görüşme yapılan AfD'li siyasetçiler daha fazla yabancının partilerine katılımına açık olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun da ötesinde

siyasetçiler, ten rengi gibi göçmen kökenli olmanın apaçık işaretlerini taşıyan yabancı kökenlileri özellikle yanlarında görmek istediklerini dile getirmişlerdir.

> "Çok açık fikirliyiz, çünkü göç ya da yabancılara düşman bir parti olduğumuz yönündeki önyargıyı çürütmek için apaçık bir göçmenlik geçmişi olan insanlardan doğal olarak faydalanıyoruz. Söyleyebileceğim kadarıyla, partimizde ortalamanın üzerinde göçmen kökenli insan var" (K1, AfD, EA).

> "Tanınabilir bir göçmen geçmişi olan kişiler, yabancı düşmanı olduğumuz yönündeki önyargıyı çürütebilmemiz için, kamuoyundaki imajımız açısından parti olarak bizim için her zaman özellikle önemlidir" (K1, AfD, EA).

Sonuç olarak yukarıda Alman tarihinden örnekleri aktarılan kötülüğün bir günah keçisine havale edilmesi yoluyla arınma stratejisi ile mülakat yapılan Alman siyasetçilerin yabancıların siyasetteki varlığı çerçevesinde yaşanan sorunlarla ilgili başvurduğu açıklamalar arasında bir benzerlik kurulabilir. Bu strateji yalnızca AfD'ye atfedilen dışlamayı yakından tecrübe etmiş olmaları daha muhtemel olan yabancı kökenli siyasetçiler değil, diğer partilerin etnik Alman siyasetçilerinin de başvurduğu bir yol olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan AfD'li siyasetçilerin de kendilerine yönelik bu yaklaşımın farkında oldukları düşünülebilir. AfD Partisinin yabancıların partiye daha fazla ilgi göstermesini sağlama veya daha fazla yabancı üye kazanma arzusunu ön plana çıkarması da bu farkındalığın bir sonucu olarak görülebilir. Daha fazla yabancının AfD'ye ilgisi, yabancı düşmanı parti imajından kurtulmak için bir yol olarak öne çıkmaktadır.

4.7.3. Partilerinin Aynası Yabancı Kökenli Siyasetçiler

Yabancı kökenli siyasetçiler, genel itibariyle mensubu oldukları partinin yabancıların siyasal katılımına dair politika ve yaklaşımlarını benimsemiş görünmektedir. Bu durum, yalnızca söz konusu siyasetçilerin konuya dair fikirlerinde değil, bazen aynı zamanda yaklaşımlarını gerekçelendirme biçiminde de kendini göstermektedir. Özellikle siyasetçilerin açıklamalarında dile getirdikleri fikirler ve

argümanlar, mensubu oldukları partilerin konuya yaklaşımları ve politikalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Örneğin, FDP'nin yabancı kökenli bir siyasetçisi, siyasal katılım imkânlarının yabancılar dahil herkes için eşit derecede açık olduğunu vurgulamış ve başarıya ulaşmak için çaba göstermenin, kendini kanıtlamanın ve hak etmenin gerekliliğini savunmuştur. Katılımcı yabancıların siyasal katılımını arttırmak için kota uygulaması gibi herhangi bir önlem veya politikalara da karşı olduğunu söylemiştir. Söz konusu siyasetçi, siyasette yer almanın verili değil, kazanılması ve hak edildiğinin kanıtlanması gereken bir hak olduğunu düşünmekte ve bunu dile getirmektedir. Siyasetçinin bu görüşleri, FDP'nin liberal yaklaşımıyla tam anlamıyla örtüşmektedir.

Benzer şekilde, CDU'nun yabancı kökenli bir siyasetçisi, kendi partisinin muhafazakâr yaklaşımıyla uyumlu bir tavır sergilemiştir. Bu siyasetçi, yabancıların federal düzeyde siyasal katılım hakkına sahip olmalarına karşı çıkmış ve bu hakkın yalnızca yerel düzeyde tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu tutum, CDU'nun genel politikalarıyla paralellik göstermekte ve muhafazakâr çizgisini yansıtmaktadır. Siyasetçinin kendisi de bir yabancı kökenli olmasına rağmen bu görüşleri savunması, partisinin konuya dair yaklaşımını ne derece benimsemiş olduğunu göstermektedir.

SPD'nin yabancı kökenli milletvekili ise, partisinin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımını tamamen taklit eden bir yaklaşım sergilemiştir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde aktarıldığı gibi SPD hükümet ortağı olduğu dönemde bile yabancıların en azından yerel siyasette oy hakkına sahip olmaları yönünde diğer partilerin girişim ve çağrılarına, anayasayı değiştirebilecek çoğunluğu elde etmenin mümkün olmadığı gerekçesiyle destek vermemiştir. Mülakat yapılan SPD'li bu yabancı kökenli siyasetçi de yabancıların federal düzeyde siyasal katılım haklarına sahip olmasının anayasal değişiklik gerektireceği ve bu yüzden zor olduğunu belirterek yerel düzeyde katılım hakkını elde etmeye yönelik çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sol Parti'nin yabancı kökenli milletvekilleri ise, tam da iktidar olma ihtimali çok zayıf olan bir partinin sorumluluk üstlenmeden cesur politikalar geliştirmesine benzer şekilde kendi partilerinin yabancıların her türlü siyasal katılım hakkına sahip

olması gerektiği düşüncesini savunmuşlardır. Bu milletvekilleri, aldığı oy oranı itibariyle daha çok muhalefette yer alan ve siyasetteki en belirgin faaliyeti diğer partileri eleştirmek olan kendi partileri Sol Parti'ye benzer şekilde kendilerinin yabancıya her türlü katılım hakkının verilmesini istedikleri ve hatta bu konuda girişimde bulunduklarını, ancak sol partiler dahil diğer bütün partilerin buna karşı çıktıklarını dile getirmişlerdir. Siyasetçilerin bu tutumları, partileri Sol Parti'nin muhalif duruşunu ve radikal söylemlerini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, görüşme yapılan yabancı kökenli siyasetçilerin fikirleri, düşünce biçimleri ve gerekçe üretme yöntemleri açısından kendi partilerinin politikalarını benimsedikleri ve yansıttıkları açıkça görülmektedir. Bu durum, öncelikle bu siyasetçilerin kendi parti politikaları ve yaklaşımlarını benimsedikleri ve kabullendikleri şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan siyasetçilerin bazılarında görüldüğü gibi yabancı kökenli olmalarına rağmen, partilerinin yabancıların siyasal katılımı konusunda çok da cömert olmayan politika ve yaklaşımları benimsemiş olmaları, bu siyasetçilerin kendilerini, partilerinin politikalarını benimsemek ve yansıtmak zorunda hissediyorlar mı sorusunu akla getirmektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınmayan bu soruya yapılacak başka çalışmalarla cevap aranabilir.

SONUÇ

Bu tez, Almanya'nın siyasal sistemi ve siyasal kültürünün, ülkede yaşayan yabancıların siyasete katılımını nasıl etkilediği sorusunu ele almıştır. Çalışma temel olarak şu sorulara cevap aramıştır: (1) Almanya'nın siyasal sisteminin ve siyasal kültürünün, siyasal katılım bağlamındaki temel özellikleri nelerdir? (2) Bu özellikler, yabancıların siyasete katılımını ne şekilde etkiler? Çalışma konuya yaklaşımı açısından, yabancıların siyasete katılımını tamamen yabancıların kendileri üzerinden analiz eden araştırmalardan ayrılır. Yabancıların siyasal katılımını sadece onların siyasal faaliyetlerinin bir sonucu olarak görmeyen bu çalışma, Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürüne odaklanmıştır. Çalışma, Almanya'daki yabancıların siyasal katılımının, Almanya'nın siyasal sistemi ve kültüründen nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır

Bu bağlamda araştırma, Almanya'nın siyasal sistemi ve hâkim siyasal kültürün, yabancıların siyasete katılım düzeyini ve biçimini nasıl şekillendirdiği sorusuna cevap aramıştır. Çalışmada yabancıların siyasal katılımı bağlamında Alman Anayasası, seçim yasası, vatandaşlık yasası ve siyasal partiler yasası gibi yabancıların siyasal katılımını doğrudan etkileyen mevzuatın yanı sıra hem federal düzeyde hem de eyalet düzeydeki siyasal yapı, kurum ve süreçler Alman siyasal sisteminin bileşenleri olarak incelenmiştir. Ayrıca hem eyalet düzeyinde hem de federal düzeyde faaliyet yürüten siyasetçilerle yapılan mülakatlar, Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasal katılımına yaklaşımı bağlamında analiz edilmiştir.

Bu araştırma, üç temel aşamadan oluşmuştur. İlk aşamayı oluşturan literatür değerlendirmesi kapsamında (1) çalışmanın teorik altyapısı ve kavramsal çerçevesiyle ilgili çalışmalar ile (2) Almanya'nın siyasal sistemi ve siyasal kültürü, Almanya'daki siyasal katılım ve yabancıların siyasete katılımıyla ilgili analiz ve araştırmalar ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında, Almanya'daki yabancı nüfusun çeşitli siyasal faaliyetlere, özellikle seçimlere katılımına ilişkin demografik ve istatistiksel veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Üçüncü aşama ise bir saha çalışmasını kapsamaktadır. Bu aşamada, Almanya'da siyaset yapan hem etnik Alman

hem de yabancı kökenli siyasetçilerle mülakatlar gerçekleştirilmiş ve bu mülakatlardan elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Nitel saha araştırmasına dayanan çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, siyasal katılım konusunu çevreleyen temel kavramlar olan siyasal sistem, siyasal kültür, siyasal aktör ve siyasal katılım üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Alman siyasal sistemi ve kültürü siyasal katılım bağlamında incelenmiştir. Üçüncü bölümde de Alman siyasal sistemi yabancıların siyasal katılımı bağlamında ele alınmıştır. Son olarak dördüncü bölümde ise saha araştırmasından elde edilen veriler bağlamında Alman siyasal kültürü yabacıların siyasal katılımı bağlamında tartışılmıştır.

Birinci bölümde, çalışmanın temel kavramları birbiriyle ilişkili bir şekilde irdelenmiştir. Bu bağlamda siyasal sistem, siyasal bir davranış olarak siyasal katılımın ortaya çıktığı, vücut bulduğu veya gerçekleştiği somut ve maddi kurumsal çerçeve veya toplumsal alan/mecra olarak tanımlanırken siyasal kültür ise hem bireylerin hem de siyasal yapı ve kurumların siyasal sistemdeki faaliyet ve davranışlarını, dolayısıyla siyasal katılımı etkileyen, yönlendiren ve ona anlam kazandıran temel unsur olarak kabul edilmektedir. Siyasal katılımın, bireyin siyasal bir aktör veya siyasetin hedefi olarak siyasetin bütün aşamalarında alınacak kararları doğrudan alma, bu kararları alacak siyasetçileri seçme veya siyasetçilerin alacağı kararları etkilemeyi amaçlayan tüm faaliyetler olarak nitelendiği çalışmada siyasal aktör ise, siyasal sistemde gerçekleşen, onun tarafından çerçevesi çizilen ve biçimlendirilen; siyasal kültür tarafından da yönlendirilen, etkilenen siyasal katılım davranışının faili şeklinde tanımlanmaktadır. Birinci bölümde ayrıca vatandaşlık, oturum sahipliği, göçmenlik, mültecilik ve kaçak göçmenlik kavramları, yabancıların sahip olabileceği statüler olarak incelenmiştir. Bu statülerin siyasal katılım hak ve imkânlarına etkileri, farklı ülkelerden örneklerle üçüncü bölümde analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Alman siyasal sistemi ve siyasal kültürü, siyasal katılım bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle Alman siyasal kültürü tarihsel bağlamda incelenmiş ve Weimar Cumhuriyeti, Nazi Almanyası, Doğu Almanya Cumhuriyeti ve Federal Almanya olmak üzere farklı dönemlerdeki

siyasal kültürün temel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu dönemsel yaklaşım, Alman siyasal kültüründeki parçalanmışlığı ortaya koymaktadır. Çalışmada sonuç olarak Almanya'da siyasal bilince sahip ancak daha çok pasif bir tutumu benimseyen teba *(subject)* siyasal kültürünün baskın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, siyasetle pasif bir ilişki kurma eğiliminin var olduğu Alman siyasal kültüründe, ideolojiler ve siyasal görüşler arasındaki derin karşıtlıkların da belirgin olduğu tespit edilmiştir.

İkinci bölümde ayrıca Alman siyasal sistemi, siyasal katılım çerçevesinde ele alınmıştır. Alman parlamentarizminin tarihsel gelişimi incelenmiş ve hem çok katmanlı yapısı hem de siyasal kurumlarıyla köklü bir geçmişe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bölümde Alman siyasal sistemi, üç başlık altında analiz edilmiştir. İlk olarak, Federal Meclis, Federal Konsey, eyalet ve yerel siyaset gibi yapılar siyasal katılım bağlamında değerlendirilmiştir. İkinci olarak, Alman tarihinde siyasal partilerin ortaya çıkışındaki tarihsel arka plan ve siyasal katılım üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Son olarak, siyasal katılımı etkileyen mevzuat incelenmiştir. Bu kapsamda Alman Anayasası, seçim yasası, vatandaşlık yasası, siyasi partiler yasası ve dernekler yasası detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle Almanya'ya yönelik göçler tarihsel bir perspektifle incelenmiştir. Alman topraklarında gerçekleşen göç hareketleri 17. ve 18. yüzyıllardaki meslek, mezhep ve etnik göçlerden başlayarak ele alınıp, Prusya'nın kısıtlayıcı göç politikaları, Weimar Dönemi'nin yabancı karşıtı yaklaşımları ve Nazi Almanya'sının zorunlu göç ve ayrımcı politikaları detaylandırılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan çift yönlü göç hareketleri ve etnik Almanların Almanya'ya göçü, Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin kontrolcü yabancı politikaları, 1961-1989 yılları arasında yapılan işe alım anlaşmaları ve misafir işçi *(Gastarbeiter)* göçü ile 1989 sonrası Federal Almanya'nın göç politikaları da kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir. Bu süreçte Alman devletlerinin göç hareketlerine yaklaşımı ve yabancılara yönelik politikaları analiz edilmiştir.

Bölümün devamında, 2023 yılı verileri temel alınarak Almanya'da yaşayan yabancı nüfusun durumu analiz edilmiştir. Bu analiz, Almanya'daki yabancıların toplam sayısı, hukuki statüleri, yıllar içindeki nüfus gelişimi ve göç geçmişine sahip bireylerin dağılımı gibi hususları kapsamaktadır. Çalışma kapsamında, Almanya nüfusunun yaklaşık %29,7'sinin göç geçmişine sahip olduğu, bunun da 24 milyon 907 bin kişiye tekabül ettiği tespit edilmiştir. Bu grubun 16 milyonu göç tecrübesi yaşamışken, yaklaşık 9 milyonunun Almanya'da doğmuş olup ebeveynlerinden birinin göçmen olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu nüfus içerisinde 12,4 milyon kişinin Alman vatandaşlığına geçtiği, 12,5 milyon kişinin ise vatandaşlık statüsüne sahip olmadığı görülmektedir. Bu veriler, yabancı kökenli nüfusun siyasal katılım hak ve imkânlarına erişimini anlamak için kritik bir temel sunmaktadır.

Son olarak, Almanya'da yabancıların siyasal katılımı, yasal statülerine göre üç ana başlıkta incelenmiştir. Vatandaşlık statüsüne sahip yabancıların, tüm siyasal haklara erişebilmesine rağmen düşük katılım oranlarıyla dezavantajlı bir konumda oldukları gözlemlenmektedir. AB vatandaşları, yerel siyasette oy kullanma hakları nedeniyle diğer yabancılara göre daha avantajlı konumdayken, AB dışı vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancıların çok sınırlı siyasal katılım imkânlarına sahip oldukları görülmektedir. Bu analizler, Alman siyasal sisteminde farklı yasal statülere sahip yabancıların farklı siyasal katılım hak ve imkânlarına sahip olduklarını göstermektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise saha çalışması aşamasında gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler incelenmiştir. Saha çalışması kapsamında farklı siyasal partilerin hem eyalet hem de federal düzeyde siyaset yürüten etnik Alman ve yabancı kökenli toplam 16 milletvekiliyle mülakat yapılmıştır. Bu mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilerek, Alman siyasal kültürünün yabancıların siyasal katılımına yaklaşımına dair önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Bu kapsamda öncelikle siyasetçilerin genel anlamda siyasal katılımın hem demokrasi hem siyasal parti hem de bireyler açısından önemine vurgu yaptıkları ve insanların daha fazla siyasal katılım göstermeleri gerektiği düşüncesinde oldukları

tespit edilmiştir. Düşük siyasal katılımı bir sorun olarak gören siyasetçilerin, Almanya'da genel anlamda siyasal katılımın oranından memnun olmadıkları da görülmüştür. Ancak mülakat verileri, yabancıların siyasal katılımı söz konusu olduğunda, özellikle etnik Alman siyasetçilerin aynı yaklaşımı sürdürmediklerini göstermektedir.

Çalışmanın bir diğer temel bulgusu, sadece etnik Almanların değil, yabancıların siyasal katılımının da demokratik bir gereklilik olarak değerlendirilmesi gereğidir. Yabancıların siyasal katılımının teşvik edilmesi, Almanya'nın demokratik yapısının güçlenmesine katkı sağladığı gibi, yabancıların toplumsal entegrasyonuna da olumlu yansımaktadır. Bu bağlamda, Alman hükümetinin yabancıların kültürel, ekonomik, bilimsel ve sportif entegrasyonlarının yanı sıra siyasal katılımlarını desteklemesi de demokratik bir toplum olmanın bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılımı konusunda önemli engellerin mevcut olduğu da ortaya çıkmaktadır. Yabancıların siyasal katılımı, öncelikle hukuki statüye dayalı olarak siyasal sistemin bileşenleri tarafından belirlenen sınırlarla şekillenmektedir. Yabancıların oy kullanma veya seçimlerde aday olmak gibi temel siyasal katılım haklarının, büyük ölçüde Alman vatandaşı olma koşuluna bağlı oldukları görülmektedir. Bunun yanında yabancıların siyasal katılımları, siyasal kültürün bileşenlerini oluşturan başta siyasetçiler ve siyasal partiler olmak üzere siyasal aktörlerin tutum ve davranışları tarafından da şekillenmektedir. Hem siyasal sistemden hem de siyasal kültürden kaynaklı kısıtlamalar, yabancıların siyasal katılımını sınırlamakta ve demokratik süreçlere katılımlarını engellemektedir.

Çalışmanın elde ettiği bulgulardan birisi de Alman vatandaşı olamayan yabancıların siyasal katılımıyla ilgili karşılaştıkları öncelikli muhatabın Alman siyasal sistemi ve onun temel düzenleyicilerinden olan Alman yasaları olduğudur. Bir muhatap olarak Alman siyasal sisteminin vatandaş olmayan yabancılara yaptırımı ise, çoğunlukla siyasal süreçlere dahil olmalarını engellemedir. Siyasal sistemden kaynaklı bu engelleme sebebiyle, vatandaşlık statüsüne sahip olmayan yabancılar seçimler veya parti toplantıları gibi siyasal faaliyetlerin dışında kalırlar. Bu yüzden

vatandaş olmayan yabancılar, Alman siyasal kültürünün aktörleri olan siyasal partiler veya siyasetçilerle çok az karşılaşma imkânı bulabilir. Bu da siyasal sistem tarafından siyasal süreçlerin dışında tutulan bu yabancıların, siyasal kültürle karşılaşma imkânı veya ihtimalini oldukça düşürmektedir. Dolayısıyla Alman vatandaşı olmayan yabancıların siyasal katılımıyla ilgili belirleyici olan ve onların siyasal katılımı üzerinde asıl etkiye sahip olan şey Alman siyasal sistemidir.

Diğer taraftan vatandaş olan yabancıların siyasetteki öncelikli muhatabı ise Alman siyasal kültürüdür. Yabancı kökenli Alman vatandaşlarının siyasal katılımı üzerinde asıl belirleyici olan faktör ise yasalar değil, siyasal aktörlerin ve kurumların onlara karşı tutumlarıdır. Çünkü vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancı kökenli Almanların siyasal faaliyetlere dahil olmalarının önünde herhangi bir yasal engel bulunmaz. Bu yüzden bu yabancılar, her Alman vatandaşı gibi bütün siyasal faaliyetlere katılma hakkına sahiptir. Vatandaş olan yabancılar oy kullanabildikleri gibi, seçimlerde aday olabilir veya kamu görevlerine talip olabilirler. Sahip oldukları bu hak, vatandaş olan yabancıları siyasal süreçlerde etnik Almanlarla bir araya getirmektedir. Mülakatlardan elde edilen verilerden Alman siyasal kültürünün vatandaş olan yabancıların siyasal katılımına temel etkisinin engelleme, dışlama ve dezavantajlı hale getirme olduğu sonucu elde edilmektedir. Zira Alman vatandaşlığına sahip olan siyasetçiler, siyasal alandaki diğer aktörlerin kendilerine karşı tutum ve davranışları sebebiyle zorluk yaşamaktadırlar. Özet olarak Alman vatandaşlığına sahip olmayan yabancıların siyasal katılımını engelleyen Alman Siyasal sistemi iken, vatandaşlık statüsüne sahip olan yabancı kökenli olan vatandaşlarının siyasal katılımını zorlaştıran ise Alman siyasal kültürüdür.

Diğer taraftan bu çalışma Almanya'da yabancıların siyasal katılımında, hukuki statünün temel belirleyicilerden birisi olduğu sonucunu elde etmiştir. Elde edilen bulgular, yabancıların sahip oldukları hukuki statünün, onların siyasal katılımını doğrudan etkileyen ve belirleyen temel faktörlerden birisi olduğunu ortaya koymuştur. Yabancının Almanya'da sahip olabileceği yasal statüler olan vatandaşlık, AB vatandaşlığı, oturum sahipliği *(Denizen)*, mültecilik ve kaçak göçmenlik statülerini sahip oldukları siyasal katılım hak ve imkânları bağlamında ele alan çalışmada, bu statülerin her birinin siyasal katılımının siyasal sistem ve siyasal kültür

tarafından farklı şekilde karşılandıklarını tespit etmektedir. Hukuki statüler arasındaki farklılığın en görünür olduğu yer ise AB vatandaşları ile AB dışından gelen yabancıların yerel siyasette aynı katılım haklarına sahip olmamasıdır. AB vatandaşlarının yerel siyasette seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına karşın AB dışından gelen yabancıların bu haktan mahrum olmaları, siyasal katılım bağlamında farklı yasal statülere sahip olan yabancılar arasındaki en belirgin eşitsizlik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca STK ve dernek faaliyetleri gibi bazı siyasal katılım tiplerinde de AB vatandaşları diğer yabancıların mahrum bırakıldığı hak ve imkânlara sahiptir. Özellikle uzun yıllardır Almanya'da yaşamakta olan veya Almanya'da doğup büyüyen diğer ülke vatandaşlarının, Almanya'ya birkaç ay önce gelmiş bir AB vatandaşının sahip olduğu siyasal katılım haklarından dışlanmaları, siyasal katılım haklarına erişimdeki en belirgin eşitsizliklerden birisini oluşturmaktadır.

Siyasal katılım hakları bağlamında diğer bir eşitsizlik de yabancılar ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa'dan ve eski İmparatorluk topraklarından göç eden etnik Almanlar arasındadır. Her iki nüfus grubu da göçmen statüsünde olmalarına rağmen sürgün Almanlar ve Geç Geri Dönenler olarak bilinen etnik Almanlar, Almanya'ya geldikten sonra hızlı bir şekilde vatandaşlık statüsünü elde edip eksiksiz siyasal katılım hak ve imkânları elde edebilirler. Oysa aralarında 20 yıldan fazla süredir Almanya'da yaşayanların var olmasına ve hatta azımsanmayacak bir kısmının da Almanya'da doğmuş olmalarına rağmen, AB dışından gelen yabancıların daha az siyasal katılım hak ve imkânlarına sahip olmaları, Almanya'da yaşayan yabancılar ve göçmenler arasında var olan diğer bir eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Alman siyasal sisteminin ve siyasal kültürünün belirgin özelliklerinden birisi, tarihi bir geçmişe ve dolayısıyla bir sürekliliğe sahip olmalarıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde Alman siyasal sisteminin ve siyasal kurumlarının bugünkü Almanya ile ortaya çıkmadıkları, aksine köklerinin eski Alman devlerine dayandıkları ortaya konmaktadır. Almanya'nın siyasal yapısının federal, eyalet ve yerel düzeylerden oluşması, federal yönetimdeki Federal Meclis ve Federal Konsey ayrımı veya ideolojik kökenleri itibariyle günümüzdeki siyasal partiler bugünkü Almanya ile

ortaya çıkmayan, bazıları kökenleri Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğuna kadar uzanan siyasal yapı ve kurumlardır. Benzer şekilde Almanya'da hâkim olan siyasal kültür de krizler, çekişmeler, siyasal parçalanmışlık ve birbiri ardına yıkılıp kurulan farklı devletlerin oluşturduğu Alman tarihinin bir yansıması olarak biçimlenmektedir. Bu tarihi geçmişin sonucu olarak Almanya'da bütünsel olmayan, parçalı bir siyasal kültür profili hâkim olmaktadır.

Siyasal yapılar ve süreçlerdekine bezer bir sürekliliğin, Almanya'da yabancılara yönelik yaklaşım ve politikalarda da var olduğu söylenebilir. Almond ve Verba'nın dikkat çektikleri gibi Almanlar, özellikle Weimar ve Nazi dönemlerinde yaşanan travmatik tecrübelerden dolayı siyasetteki rakiplerine karşı dışlayıcı yaklaşım sahibidirler. Bu yaklaşım, Alman siyasal kültürünün belirleyici bir özelliğidir. Yabancı kökenli olmasalar dahi siyasette rakip oldukları için diğer parti üyelerine yönelik bu dışlayıcı tavır, yabancılara karşı daha da görünür hale gelir ve şiddetlenmektedir. Öyle ki yabancılara karşı bu dışlayıcı tavır, sadece onların siyasal katılımda dezavantajlı hale gelmeleri ya da onların siyasal katılımının zorlaşması veya engellenmesine sebebiyet vermesi ile sınırlı kalmaz. Bu dışlayıcı tavır aynı zamanda Alman değerlerinin benimsenmemesi ve ülkeye bağlılığın zayıf olması durumunda Almanya'nın terkedilmesi zorlamasına da dönüşebilmektedir.

Alman tarihinin önemli niteliklerinden biri olan siyasal yapıda ve ideolojik parçalanmışlık, Almanya'da yabancıların siyasal katılımına yaklaşımlarda da kendini göstermektedir. Farklı siyasal partiler arasında yabancıların siyasal katılımına yaklaşımda açık şekilde görülen parçalanmışlık, Almanya'da bugüne kadar yürütülen yabancı politikalarında da kendini göstermektedir. Farklı siyasal partilerin iktidara geldiği veya iktidar ortağı olduğu her dönemde yabancı politikası da iktidardaki partinin kim olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Benzer bir durum, bu çalışmanın saha araştırması kapsamında yürütülen mülakatlarda da gözlemlenmektedir. Zira mülakatlarda görüşme yapılan siyasetçiler arasında da yabancının siyasal katılımına yaklaşım konusunda da bir bütünlük söz konusu değildir.

Yabancıların siyasete katılımıyla ilgili bir diğer tartışmalı konu ise, siyasal katılım hakkının genel itibariyle yerel siyasetle sınırlı olarak ele alınmasıdır. Bu

bağlamda, iki karşıt yaklaşım öne çıkmaktadır. Bir yanda, vatandaşlık ve Alman değerleri kavramlarına dayanarak yabancıların yerel siyasette de siyasal katılım haklarından dışlanmaları gerektiğini savunan muhafazakâr ve milliyetçi görüşler bulunurken, diğer yanda ise temel insan hakları bağlamında yabancıların en azından yerel siyasette siyasal katılım haklarına sahip olmaları gerektiğini savunan yaklaşım yer alır. Bu çalışma yabancıların siyasal katılımı bağlamında her iki yaklaşımı da eksik görmektedir. Birinci yaklaşım, yabancıların yerel siyaset dahil bütün siyasal süreçlerin dışında kalmaları gerektiği düşüncesiyle yabancılara yönelik siyasal dışlanmayı onaylarken ikincisi yabancıların siyasal katılım haklarının yerel siyasetle sınırlı olarak kabul ederek, onların ulusal siyasette dışlanmalarını bir sorun olarak görmemektedir. Burada asıl vurgulanmak istenen husus ise, yabancıların katılım haklarını yerel siyasetle sınırlı olarak ele alan yaklaşımın da yabancının siyasal dışlanmasına kalıcı ve doğru bir çözüm içermediği görüşüdür.

Benzer bir yaklaşım da yabancıları seçim dışı siyasal faaliyetlerle yetinmeleri gerektiği düşüncesidir. Bu yaklaşım STK ve dernek faaliyetleri, gösteri ve yürüyüş düzenleme, siyasetçilerle irtibat kurma ve dilekçe yazma gibi siyasal katılım faaliyetlerini işaret ederek yabancıların oldukça fazla siyasal katılım haklarına sahip olduklarını savunmaktadır. Burada yabancılardan oy kullanma veya aday olma gibi yabancının siyasal kararlara doğrudan etki edebileceği siyasal katılım türleri yerine, daha pasif bir siyasal katılım içeren dolaylı siyasal katılım faaliyetleriyle yetinmeleri beklenmektedir. Bu aynı zamanda, yabancıların kendi hayatlarına etki eden siyasal kararları doğrudan almak (aday olmak) veya bu kararları etkilemek imkânı (oy kullanmak) yerine, bu kararları alma yetkisine sahip olan başka aktörlerin kararlarını etkileme imkânı ile yetinmelerini beklemek anlamına da gelmektedir.

Alman siyasetinde yabancılar için siyasal katılım haklarına erişimin yolu olarak yaygınlıkla Alman vatandaşlığına geçiş işaret edilmektedir. Bu durum bu çalışmanın saha araştırmasında da elde edilen bulgular arasındadır. Vatandaşlık yasasına kan bağı (ius sanguinis) ilkesinin yanında toprak bağı (ius soli) ilkesinin de eklenmesi ve bu şekilde Alman vatandaşlığına geçişi kolaylaştırılması, ülke çapında Almanca dersleri ve yurttaşlık eğitimi gibi kurs ve eğitimlerin düzenlenmesi ve seçimlere yönelik çok dilli bilgilendirme gibi adımlar da Alman hükümetlerinin yabancıların siyasal katılımını arttırmaya yönelik önlemleri olarak

değerlendirilmektedir. Oysa bütün bu düzenlemeler, yabancıya siyasal katılım hakları sağlamak değil, tam tersine bunu imkânsız hale getirmeye yönelik adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu adımlar, başta oy kullanma ve aday olmak üzere siyasal katılım haklarından faydalanabilmek için yabancılara hem Alman vatandaşlığını hem de Almanlığı/Alman olmayı zorunlu hale getirmektedir. Dolayısıyla bu adımlar aksine bu hakların sadece Almanlara ait haklar olduğu ve yabancıların da bu haklara hiçbir zaman elde edemeyeceği anlamını da taşımaktadır. Çünkü vatandaşlığa geçişi kolaylaştırmak, yabancıdan bu haklardan faydalanmak için bir Alman'a dönüşmesi ve yabancılığı terk etmesini talep etmek anlamına gelmektedir. Ülke çapında Almanca ve yurttaşlık derslerinin verilmesi de yabancının Alman'a dönüşmesi için taşıması gereken kriterleri kazandırmaya yönelik bir adım olarak görülebilmektedir. Böylece siyasal katılım haklarına sahip olmak için hukuki bir statü olan Alman vatandaşlığı elde etmek yetmez, Alman dilini ve yurttaşlık bilgisini de edinerek aynı zamanda kültürel bir statü olarak da Alman'a dönüşmek gerekmektedir.

Siyasal katılım haklarını elde etme yolu olarak vatandaşlığı işaret etmek veya vatandaş olmayı zorunlu kılmak yabancılar açısından bir başka anlama da sahiptir. Bu hakların vatandaşlık statüsüne bağlı olması, dolayısıyla yabancının bu haklardan faydalanmak için bir Alman'a dönüşmesi aynı zamanda yabancı olmaya son vermesi anlamına da gelmektedir. Bu yüzden siyasal katılım haklarını elde etmek için yabancıdan bir Almana dönüşmeyi istemek aynı zamanda ondan Türkiyeli olmayı, İranlı olmayı, Brezilyalı olmayı, Ganalı olmayı terk etmesini istemek anlamını da taşımaktadır. Bu da siyasal katılım haklarını elde etmek isteyen yabancıdan hem hukuki hem de kültürel asimilasyona zorlamak olarak değerlendirilebilir.

Almanya'nın yabancıların siyasal katılımına yaklaşımında hem bir ulus-devlet reaksiyonu hem de bir Avrupa Medeniyeti üyesi reaksiyonu gösterdiği değerlendirilebilir. Almanya'da yabancıların siyasal katılım haklarına erişimdeki temel anahtar vatandaşlık statüsüdür. Yabancıların faydalanabileceği temel siyasal katılım haklarının çoğunluğu, Alman Anayasasında yer alan *Alman temel hakları* kategorisinde yer almaktadır. Bu siyasal katılım haklarına erişebilmek için Alman vatandaşlığına sahip olmak gerektiği, Alman yasalarında açık bir şekilde belirtilmektedir. Bunun yanında Alman vatandaşlığına sahip olmak için de

Anayasanın 116. Maddesindeki tarifle Alman olmak gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu maddedeki 1937 öncesi sınırlarda yaşayan etnik Alman vurgusu da düşünülünce, siyasal katılım haklarına erişimdeki temel anahtar olan vatandaşlık yaklaşımının bir ulus devlet yaklaşımı olduğu görülmektedir. Ayrıca, yabancılara doğrudan siyasal haklar tanıyacak düzenlemeler yerine, vatandaşlık şartlarının hafifletilmesi yoluyla onların siyasal katılımını arttırma politikası da siyasal katılımı nihayetinde sadece Alman olanın hakkı olarak koruma stratejisi olarak okunabilir. Sonuç olarak yabancının siyasal katılımına yönelik bu politika ve uygulamalar, Almanya'nın ulus devlet reaksiyonu olarak değerlendirilebilir. Ulus devlet reaksiyonunda olduğu kadar belirgin olmasa da AB vatandaşlarının diğer yabancılardan daha fazla siyasal katılım haklarına sahip olmaları da Almanya'nın Avrupa medeniyeti üyesi reaksiyonun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma, Almanya'da yabancıların siyasal katılımı üzerine yapılan önceki araştırmalara katkı sağlamakta ve siyasal katılımın yalnızca hukuki statüye veya siyasal sistemin bileşenleri olan yasalara, siyasal kurum ve işleyişe bağlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkilerle, yani siyasal kültürle de şekillendiğini göstermektedir. Çalışmanın bulguları, Almanya'da yabancıların siyasal katılımını daha etkili ve kapsayıcı hale getirebilmek için hukuki düzenlemelerin yanı sıra, siyasal kültürün de dönüştürülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna ek olarak bu çalışma, Almanya'da yaşayan yabancıların siyasal katılımının artırılması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. Yabancıların siyasal katılımı, yalnızca onların toplumsal entegrasyonu için değil, aynı zamanda Alman demokrasisinin işleyişi ve gelişimi için de kritik öneme sahiptir. Alman siyasal sistemi ve kültürünün, yabancıların siyasal katılımını daha fazla teşvik etmesi gerektiği ve bu katılımın artırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yanında toplumsal bilincin de geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda, Almanya'da siyasal katılımın daha kapsayıcı bir hale gelmesi, demokrasinin güçlenmesi adına önemli bir adım olacaktır.

Bu çalışma, yabancıların siyasal katılımını kapsamlı bir çerçevede ele almış ve pek çok farklı boyuta temas etmektedir. Ancak bu geniş perspektif, daha dar kapsamlı ve odaklanmış araştırmaların gerekliliğini de açıkça ortaya koymaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar hem konu hem de yöntem açısından daha spesifik

yaklaşımlar benimseyerek bu alandaki bilgi birikimini derinleştirebilir. Böylece hem teorik hem de pratik katkılar sağlayacak yeni bakış açıları geliştirilebilir.

Almanya'nın siyasal yapısının farklı düzeylerden oluşması, bu alandaki incelemelerin daha dar bir bağlamda ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Yapılacak çalışmalar, Almanya'da siyaset yürütmenin mümkün olduğu 4 siyasal düzeyin her birisine ayrı ayrı odaklanabilir. Bu yöntemle yapılacak bir çalışmanın odaklanabileceği ilk siyasal düzey, elbette federal siyasettir. Yapılacak çalışma Almanya'da yabancıların siyasal katılım konusunu Federal Meclis, Federal Konsey veya siyasal Partilerin Federal Yapılanmaları gibi sadece federal düzeydeki katılım mekanizmalarına odaklanarak inceleyebilir. Böyle bir çalışma bu şekilde yabancıların federal düzeydeki karar alma süreçlerine ne ölçüde dahil edilebileceğini daha net bir şekilde ortaya koyabilir.

Benzer şekilde, yabancıların siyasal katılımı yalnızca eyalet düzeyindeki siyasete odaklanılarak ele alınabilir. Bu şekilde yürütülen bir çalışma, yabancının siyasal katılımı bağlamında yerel dinamikler ve federal yapının farklı unsurları arasındaki ilişkiyi anlamaya katkıda bulunabilir. Yerel siyasette yabancıların katılımını ele alan çalışmalar ise, bireylerin günlük yaşamını doğrudan etkileyen politikaların şekillendirilmesine yabancıların nasıl dahil olabileceğini detaylı bir şekilde analiz edebilir. Özellikle belediye seçimleri, siyasal partilerin yerel yapılanmaları ve diğer yerel siyasal yapı ve süreçler yabancıların siyasal katılımı bağlamında incelenebilir. Son olarak yapılacak bir çalışmada yabancıların siyasal katılımı sadece Avrupa Birliği siyaseti düzeyinde de ele alınabilir.

Almanya'nın federal yapısındaki 16 eyalet, her biri farklı sosyoekonomik, demografik ve kültürel özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar, yabancıların siyasal katılımı üzerinde de belirgin etkiler oluşturmaktadır. Bu yüzden gelecekteki çalışmalar, bu eyaletlerin her birini ayrı ayrı ele alarak, daha derinlemesine bir inceleme sağlayabilir. Örneğin, Berlin, Hamburg ve Bremen gibi şehir eyaletleri, yüksek nüfus yoğunluğu ve çok kültürlü yapılarıyla yabancıların siyasal katılımı bağlamında önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Buna karşın, kırsal özelliklere sahip eyaletler, farklı bir yaklaşım gerektirir. Bu eyaletlerin her birinde yabancıların

katılımı üzerine yapılacak karşılaştırmalı analizler, genel eğilimlerin yanı sıra yerel özellikleri de ortaya koyabilir. Ayrıca, şehir eyaletleri ile kırsal eyaletler arasındaki farkları değerlendiren çalışmalar, yabancıların siyasal katılımını etkileyen mekânsal dinamikleri daha iyi anlamaya olanak sağlayabilir. Benzer şekilde eski Batı Almanya eyaletleri ile Doğu Almanya eyaletleri yabancıların siyasal katılımı bağlamında farklı çalışmalarda ayrı ayrı ele alınabilir. Böylece yabancıların siyasal katılımına yaklaşımda eski Batı Alman eyaletleri ile yabancılarla yoğun teması nispeten daha yeni olan Doğu Alman eyaletleri arasında bir farklılığın olup olmadığı ortaya konulabilir.

Yabancıların siyasal katılımını anlamak için siyasal partilere odaklanan çalışmalar hem teorik hem de pratik açıdan büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle Almanya genelinde örgütlenmiş altı büyük siyasal partiden biri üzerine yapılacak detaylı incelemeler, bu partilerin yabancıların katılımına yönelik tutumlarını ve stratejilerini ortaya koyabilir. Örneğin, partilerin üyelik süreçleri, yabancıların adaylık şansları veya parti içi yükselme olanakları üzerine yapılacak analizler, bu siyasal partilerin yabancıların siyasal katılımına nasıl bir yaklaşım içinde olduğunu ortaya çıkarması açısından son derece ilgi çekicidir. Bunun yanında partilerin yabancıların siyasal katılımına yönelik politika ve tutumları; parti programları, seçim bildirileri, basın açıklamaları, meclis faaliyetleri gibi unsurlar incelenerek analiz edilebilir. Diğer taraftan, benzer ideolojilere sahip partiler arasında bir karşılaştırma yapmak, ideolojik eğilimlerin yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaştıklarını anlamak açısından önemli olabilir. Son olarak siyasal partiler arası karşılaştırmalı çalışmalar ise, partilerin ve farklı ideolojilerin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımları arasındaki benzerlikler ve farklılıkları görme açısından önemli imkânı sunacaktır.

Bu çalışmanın kapsamının geniş olması nedeniyle detaylı bir şekilde ele alınamayan sivil toplum kuruluşları (STK'lar), sendikalar, yabancı dernekleri ve vakıflar, yabancıların siyasal katılımında kritik bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, yabancıların haklarını savunmak, onları siyasete dahil etmek ve katılım süreçlerini kolaylaştırmak açısından önemli işlevler üstlenmektedir. Gelecekteki araştırmalar, bu

örgütlerin faaliyetlerini ve etkilerini derinlemesine inceleyebilir. Özellikle bu kuruluşların siyasal faaliyetleri, politika yapım süreçlerine katılımı ve yabancıların siyasi temsilini artırma çabaları gibi konular, detaylı bir şekilde ele alınabilir. Ayrıca, bu kuruluşların yabancıların siyasal katılımı konusunda hangi imkânları sundukları ve ne tür kısıtlılıklar barındırdıkları da yapılacak çalışmalarda incelenebilir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde (1.3.2.2. Siyasal Katılım Tipleri) literatürde hangi siyasal faaliyetlerin siyasal katılım türü olarak değerlendirildiği ve bu siyasal faaliyetlerin sayınının oldukça fazla olduğu üzerinde durulmuştur. Bu çalışma kapsamında sözü edilen siyasal katılım türlerinin tamamının analize dahil edilmesi mümkün olmamıştır. Gelecekte yabancıların siyasal katılımını ele alacak olan çalışmalar, bu çalışmanın genel bir çerçevede kalması sebebiyle, kapsadığı ama özellikle odaklanmadığı siyasal katılım türlerine (örneğin yabancıların oy kullanma davranışı) yakından bakmanın yanı sıra, dışarda bıraktığı farklı katılım türlerine de (örneğin protesto gösterileri) odaklanabilir. Yabancının siyasal katılımını farklı siyasal katılım türleri bağlamında ele alan çalışmalar, bu alanın daha spesifik bir şekilde incelenmesine imkân tanıyabilir. Örneğin, sadece siyasal parti faaliyetlerine katılımı inceleyen araştırmalar, yabancıların bu süreçlerde karşılaştığı fırsatları ve engelleri detaylı bir şekilde ortaya koyabilir. Alternatif olarak, seçimlere katılım, adaylık süreçleri veya protestolara katılım gibi belirli katılım türlerine odaklanmak, yabancıların hangi alanlarda daha aktif olduğunu ve hangi alanlarda daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğunu belirlemeye yardımcı olabilir. Bu tür çalışmalar, aynı zamanda, farklı katılım türleri arasındaki ilişkiyi ve bu süreçlerin yabancıların genel siyasal temsiline katkısını da değerlendirebilir. Ayrıca bu faaliyet türlerinin her birine odaklanacak olan çalışmalar, Alman siyasal sistemi veya kültürünün yabancıların siyasal katılımını hangi siyasal katılım türünde hoş karşıladığı ve hangilerinde zorlaştırdığını ortaya koyabilir.

Son olarak, yapılacak çalışmalarda kapsamlı ve karşılaştırmalı yaklaşımlar benimsemek, yabancıların siyasal katılımına ilişkin daha geniş bir değerlendirme yapmaya katkı sağlayacaktır. Özellikle Almanya'daki farklı siyasal düzeylerinin yanında, farklı eyaletleri, partileri ve siyasal örgütleri yabancıların siyasal katılımı

bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmalar, genel eğilimlerin yanı sıra bölgesel ve ideolojik farklılıkları da detaylı bir şekilde değerlendirme imkânı sunabilir. Böyle bir yaklaşım hem yerel hem de ulusal düzeyde yabancıların siyasal katılımına nasıl yaklaşıldığını, desteklemelerin ve kısıtlılıkların nerelerde olduğunu inceleme imkânı sunacaktır. Bunun dışında siyasal sistem ve siyasal kültürün yabancının siyasal katılımına yaklaşımı konusu farklı ülkeler veya siyasal sistemler (örneğin Almanya-Fransa) arasında karşılaştırmalı olarak da ele alınabilir. Bu tür karşılaştırmalı çalışmalar, ülkeler arası farklılıkları ortaya çıkarma ve konuyu daha geniş bir çerçevede analiz etme imkânı sunacaktır.

Gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalar, daha dar kapsamlı ve derinlemesine yaklaşımlar benimseyerek yabancıların siyasal katılımına ilişkin ayrıntılı ve isabetli değerlendirmeler ortaya koyabilecektir. Bu tür çalışmalar, yabancıların siyasal katılımı hakkında yalnızca teorik bilgi birikimini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda yabancıların siyasal süreçlere daha fazla katılımının sağlanmasına yönelik politikaların üretilmesine ve daha etkili stratejilerin geliştirilmesine de imkân sağlayacaktır.

Yabancıların siyasal katılımı, yalnızca demokratik bir hakkın kullanımı meselesi olarak görülmemelidir. Bu konu, yüzyıllar boyu sömürgecilik ve ekonomik sömürü yoluyla her türlü mahrumiyete mahkûm edilen ve kendi topraklarındaki zenginlikleri ellerinden alınarak imkânsızlıklarıyla baş başa bırakılan toplumların, kendilerinden alınan zenginliklerin izini sürerek göç ettikleri kuzey ve batı ülkelerinde verdikleri var olma mücadelesiyle doğrudan ilişkili olarak da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Almanya'daki yabancıların siyasal katılımı da yalnızca demokratik bir hakkın kullanımıyla sınırlı olarak değerlendirilmemelidir. Almanya'da yaşayan yabancıların büyük bir bölümü, bu ülkeye yabancı değildir; aksine, kendileri ya da ebeveynleri sanayi, madencilik, tarım ve hizmet sektörlerinde çalışarak ülkenin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sunmuştur. Almanya'da doğup büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak yabancılar da bu tarihsel emeğin bir parçası olarak, toplumsal ve ekonomik yapıya en az etnik Alman akranları kadar dahil ve bunda pay sahibidirler. Bu nedenle, yabancıların siyasal katılımı yalnızca hukuki-

siyasi bir hak meselesi değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal bir adalet sorunu olarak da görülmelidir. Özet olarak, yabancının hakları ve siyasal katılımı konusu, salt güncel hukuki siyasi bir tartışma olarak görülmemeli; sömürgecilik, ulus devlet ve parlamenter demokrasinin ortaya çıkışı da dahil olmak üzere daha uzun vadeli ve geniş çaplı tarihsel, coğrafi, ilişkisel bağlam hesaba katılarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

ABENDSCHÖN, S. ve ROßTEUTSCHER, S. 2011 — Jugend und Politik: Verliert die Demokratie ihren Nachwuchs? E. Bytzek ve S. Roßteutscher (Ed.), *Der unbekannte Wähler?: Mythen und Fakten über das Wahlverhalten der Deutschen* içinde (1. bs., ss. 59-80). Frankfurt, New York: Campus Verlag.

ALEMANN, U. V. 2003 — *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland.* Grundwissen Politik (3., überarbeitete und aktualisierte Auflage.). Opladen: Leske + Budrich.

ALEMANN, U. V.. 2018 — Die Entstehung und Entwicklung der deutschen Parteien | Parteien in Deutschland | bpb. *Bundeszentrale für politische Bildung.* 18 Mart 2024 tarihinde https://l24.im/RctbiuW adresinden erişildi.

ALEMANN, U. V., ERBENTRAUT, P. ve WALTHER, J. 2018 — *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland eine Einführung.* Grundwissen Politik (5., aktualisierte und überarbeitete Auflage.). Wiesbaden: Springer VS.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 1951 — Die Ausländer im Bundesgebiet (1951,08). *Wirtschaft und Statistik: WISTA, 8*(3). 10 Haziran 2024 https://l24.im/Ap2gqay adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2021 — Bundestagswahl 2021: Jede dritte Person mit Migrationshintergrund war wahlberechtigt - Statistisches Bundesamt. *Statistisches Bundesamt*. 11 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/BJnz adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2022 — Gemeinden nach Bundesländern und Einwohnergrößenklassen am 31.12.2022. 25 Mayıs 2024 https://l24.im/NaDVWL adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK — Ausländische Bevölkerung. 20 Temmuz 2024

KURUMU. 2023 tarihinde https://l24.im/Fyofiw adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2024a Bevölkerung nach Nationalität und Bundesländern. *Statistisches Bundesamt*. 6 Nisan 2025 tarihinde https://l24.im/5FXzw adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2024b Ausländische Bevölkerung nach Geburtsort und ausgewählten Staatsangehörigkeiten. *Statistisches Bundesamt*. 6 Nisan 2025 tarihinde https://l24.im/Bbnsy adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2024c Bevölkerung nach Migrationshintergrund und Geschlecht. *Statistisches Bundesamt.* 22 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/9Kuz adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2024d Ausländische Bevölkerung nach aufenthalts-rechtlichem Status 2023. *Statistisches Bundesamt*. 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/NwcMKmi adresinden erişildi.

ALMAN İSTATİSTİK KURUMU. 2024e Ausländische Bevölkerung nach Aufenthaltsdauer und ausgewählten Staatsangehörigkeiten. *Statistisches Bundesamt*. 26 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/PdKyz adresinden erişildi.

ALMAN SEÇİM KURULU. 2009 Bundeswahlleiter – Pressemitteilung: 5,6 Millionen Wahlberechtigte mit Migrationshintergrund. *5,6 Millionen Wahlberechtigte mit Migrationshintergrund.* 26 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/ZsUInX adresinden erişildi.

ALMAN SEÇİM 5,8 Millionen Deutsche mit Migrationshintergrund

KURULU. 2013 sind wahlberechtigt—Die Bundeswahlleiterin. 24 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/Y9kD adresinden erişildi.

ALMAN SEÇİM KURULU. 2024a Wahlberechtigte—Die Bundeswahlleiterin. 13 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/y2RaG adresinden erişildi.

ALMAN SEÇİM KURULU. 2024b Wahlbeteiligung—Die Bundeswahlleiterin. 8 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/H6EN3 adresinden erişildi.

ALMOND, G. A. 1960 Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics. G. A. Almond ve J. S. Coleman (Ed.), *The Politics of the Developing Areas* içinde. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

ALMOND, G. A. ve POWELL, G. B. 1966 *Comparative Politics: A Developmental Approach.* Little, Brown Series in Comparative Politics. Boston: Little, Brown and Company.

ALMOND, G. A. ve VERBA, S. 1963 Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

ARMİNGEON, K. 1994 Gründe und Folgen geringer Wahlbeteiligung. KZfSS *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 46*(1), 43-64.

ARSU, M., BALLASCHK, L., DUBOİS, D., FERCHİCHİ, R., KRAUßLACH, M., KRAVCHENKO, I., … SERGİENKO, E. 2017 *Politische Teilhabe von Menschen mit Migrationshintergrund: Wahlverhalten und Partizipation.* Vote D. Minor – Projektkontor für Bildung und Forschung. 23 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/NmE6GwD adresinden erişildi.

ASSİMENİOS, S. 1999 *Aspekte politischer Partizipation von MigrantInnen in Deutschland*. Reihe: Partizipation. Bonn: BAGIV.

ASSİMENİOS, S. 2001 Migrantenselbstorganisationen und Politische Partizipation. S. Assimenios ve B. Gunst (Ed.), *Politische Beteiligung in der Migration die Herausforderung; Einbürgerung, politische Rechte, Interessenvertretung* içinde, Reihe: Partizipation (ss. 14-22). Duisburg: Avlos.

ATAMAN, F. 2013 Zensus 2011—Über eine Million Ausländer weniger als gedacht. *Mediendienst Integration*. 6 Nisan 2025 tarihinde https://l24.im/oliDL adresinden erişildi.

AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMASI ve AVRUPA BİRLİĞİNİN GENEL İŞLEYİŞİ HAKKINDA ANTLAŞMA. (t.y.) 10 Nisan 2024 tarihinde https://l24.im/tweqj adresinden erişildi.

BADE, K. J. ve OLTMER, J. 2011 Germany. K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen ve J. Oltmer (Ed.), *The encyclopedia of European Migration and Minorities: From the Seventeenth Century to the Present* içinde (ss. 65-82). Cambridge: Cambridge University Press.

BAMMEL, H. ve ŞEN, F. 1986 *Kommunales Wahlrecht und politische Partizipation für Ausländer am Beispiel ausgewählter europäischer Länder.* Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung Abteilung Politische Bildung.

BARLEY, K. 1999 *Das Kommunalwahlrecht für Ausländer nach der Neuordnung des Art. 28 Abs. 1 S. 3 GG*. Schriften zum europäischen Recht 55. Berlin: Duncker & Humblot.

BARNES, S. H., KAASE, M., ALLERBACK, K. R., FARAH, B., HEUNKS, F., INGLEHART, R., … ROSENMAYR, L. 1979 *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies.* Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

BAUBÖCK, R. 2006 Citizenship and Migration – Concepts and Controversies. *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation* içinde (ss. 15-32). Amsterdam: Amsterdam University Press.

BAUER, W. T. 2007 *Das kommunale Ausländerinnen Wahlrecht im europäischen Vergleich.* Wien: Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung, ÖGPP. 15 Mart 2024 tarihinde https://l24.im/t8Hv adresinden erişildi.

BAYSU, G. 2007 *The Effects of Intergroup Perceptions and Ingroup Identifications on the Political Participation of the Second-Generation Turkish Migrants in the Netherlands / Gruplararası ve Grupiçi Değişkenlerin Hollanda`daki İkinci Kuşak Türk Göçmenlerin Siyasal Katılımı Üzerine Etkileri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

BECKER, W. 1980 Kommunales Wahlrecht für Ausländer? Probleme und Perspektiven der Ausländerpolitik. *Zeitschrift für das Fürsorgewesen, 32*(2).

BEHREND, O. 1973 Kommunalwahlrecht für Ausländer in der Bundesrepublik. *Die öffentliche Verwaltung, DÖV, 26*(11/12), 376ff.

BERGER, M., GALONSKA, C. ve Integration durch die Hintertür. Ethnisches Sozialkapital und politische Partizipation von

KOOPMANS, R. 2004 Migranten in Berlin,. A. Klein, K. Kern, B. Geißel ve M. Berger (Ed.), *Zivilgesellschaft und Sozialkapital: Herausforderungen politischer und sozialer Integration* içinde (ss. 251-272). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

BERGHAUS, M. 2011 *Luhmann Leicht Gemacht: Eine Einführung in die Systemtheorie.* UTB (3., überarbeitete und ergänze Auflage.). Köln: Böhlau Verlag.

BERG-SCHLOSSER, D. VE SCHİSSLER, J. 1987A Einführung. D. Berg-Schlosser ve J. Schissler (Ed.), *Politische Kultur in Deutschland: Bilanz und Perspektiven der Forschung* içinde, Politische Vierteljahresschrift Sonderheft 18/1987. Opladen: Westdeutscher Verlag.

BERG-SCHLOSSER, D. VE SCHİSSLER, J. (Ed.). 1987B *Politische Kultur in Deutschland: Bilanz und Perspektiven der Forschung.* Politische Vierteljahresschrift Sonderheft 18/1987. Opladen: Westdeutscher Verlag.

BERLİNGHOFF, M. 2018 Geschichte der Migration in Deutschland. *Bpb.de*. 06 Ekim 2024 tarihinde https://l24.im/1mpn adresinden erişildi.

BERTALANFFY, L. VON. 1951 *General System Theory: A New Approach to Unity of Science.* Baltimore: John Hopkins Press.

BERTALANFFY, L. VON. 1968 *General System Theory: Foundations, Development, Applications* (Rev. ed.). New York: G. Braziller.

BEVC, T. 2007 *Politische Theorie.* Konstanz: UVK Verlag-Ges.

BHUGRA, D., PATHARE, S., GOSAVİ, C., VENTRİGLİO, A., Mental illness and the right to vote: A review of legislation across the world. *International Review of Psychiatry*, 28(4), 395-399.

TORALES, J., CASTALDELLİ-MAİA, J., … NG, R. 2016

BLÄTTE, A. 2015 Die Stimmen der Migranten im Bundestagswahlkampf 2013: Wahlkampf in der Einwanderungsgesellschaft. K.-R. Korte (Ed.), *Die Bundestagswahl 2013: Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung* içinde (ss. 211-241). Wiesbaden: Springer VS.

BOUJU, A. 2022 Die parlamentarische Repräsentation von Menschen mit Migrationsgeschichte im Bundestag. *Bundeszentrale für politische Bildung.* 20 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/TYqy9 adresinden erişildi.

BÖDEKER, S. 2012 *Soziale Ungleichheit und politische Partizipation in Deutschland.* WZ-Brief Zivilengagement - 05. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

BREER, D. 1982 *Die Mitwirkung von Ausländern an der politischen Willensbildung in der Bundesrepublik Deutschland durch Gewährung des Wahlrechts, insbesondere des Kommunalwahlrechts.* Schriften zum öffentlichen Recht (C. 422). Berlin: Duncker & Humblot.

BRÜNTJEN, J.-S. 2021 Geringere Wahlbeteiligung von Migrant*innen—Das sind mögliche Gründe | Sonntags. 24 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/UB64 adresinden erişildi.

BUNDES MİNİSTERİUM DES INNERN. 2014 Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland. Druck- und Verlagshaus Zarbock GmbH & Co. KG.

BUNDESRAT, 2024 Zusammensetzung des Bundesrates. 13 Şubat 2024 tarihinde https://l24.im/zk7in adresinden erişildi.

BUNDESRAT. 2024 Richterwahl, Ernennungs- Und Nominierungsrechte. 14 Şubat 2024 tarihinde https://l24.im/fF1J adresinden erişildi.

BUNDESRAT. 2024 Rolle des Bundesrates im Ausnahmezustand 14 Şubat 2024 tarihinde https://l24.im/Q6seN adresinden erişildi.

BUNDESVERWALTUNGSAMT. 2024 BVA - Staatsangehörigkeit—Historie der wichtigsten Staatsangehörigkeitsgesetze. 27 Mayıs 2024 tarihinde https://l24.im/5uWip adresinden erişildi.

BUNDESZENTRALE FÜR POLİTİSCHE BİLDUNG. 2007 Chronik "Migrationsgeschichte und Integrationspolitik in Deutschland". *Bpb.de.* 27 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/64wI adresinden erişildi.

BUNDESZENTRALE FÜR POLİTİSCHE BİLDUNG. 2022 (Spät-)Aussiedler. *Bpb.de.* 24 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/p3nh adresinden erişildi.

BUNDESZENTRALE FÜR POLİTİSCHE BİLDUNG. 2024 Bevölkerung mit Migrationshintergrund. *Bpb.de.* 19 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/SaT4f8 adresinden erişildi.

BUNDESZENTRALE FÜR POLİTİSCHE BİLDUNG. (t.y.) Deutsche Demokratische Republik (DDR). 9 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/cDhQd adresinden erişildi.

BUNDESZENTRALE FÜR POLİTİSCHE BİLDUNG. (t.y.) Glossar Migration – Integration – Flucht & Asyl. 16 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/H4Px7 adresinden erişildi.

CARTOCCİ, R. 2011 Political Culture. (B. Badie, D. Berg-Schlosser ve L. Morlino, Ed.) *International Encyclopedia of Political*

Science. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.

CHARDON, M. 2020 Kommunalwahlrecht. W. Große Hüttmann (Ed.), *Das Europalexikon* içinde. bpb.de. 12 Ekim 2024 tarihinde https://l24.im/0env1x adresinden erişildi.

CLARO DA FONSECA, S. 2006 Neue Bürger- neue Kandidaten? Die Parteien im Wettstreit um Migrantenstimmen. WZB, WZB-Mitteilungen, (114), 32-35.

CLARO DA FONSECA, S. 2011 New Citizens – New Candidates? Candidate Selection and the Mobilization of Immigrant Voters in German Elections. K. Bird, T. Salfeld ve A. Wüst (Ed.), *The political representation of immigrants and minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies içinde,* Routledge/ECPR studies in European political science (ss. 109-127). Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.

COUNTRİES WHERE WOMEN CANNOT VOTE 2023. 2023 *World Population Review.* 15 Eylül 2023 tarihinde https://l24.im/TCR5b24 adresinden erişildi.

CYRUS, N. 2008 Politische Integration von EinwanderInnen. | *Heimatkunde* | *Migrationspolitisches Portal der Heinrich-Böll-Stiftung.* 10 Ekim 2023 tarihinde https://l24.im/yC5nr adresinden erişildi.

CYRUS, N. ve VOGEL, D. 2008 *Förderung politischer Integration von Migrantinnen und Migranten. Begründungszusammenhänge und Handlungsmöglichkeiten.* POLITIS Working paper 13/2008. Oldenburg: Carl von Ossietzky Universität Oldenburg. 17 Ekim 2023 tarihinde https://l24.im/upGR adresinden erişildi.

ÇİÇEK, N., ve Mültecinin Özneleşme Talebi: Vatandaşlık. S.

KARADENİZ, S. 2021 — Karadeniz ve N. Çiçek (Ed.), *Mültecilik ve Vatandaşlık: Göç Çağında Aidiyet, Haklar ve Gelecek Sorunu* içinde (ss. 21-48). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

DECKER, F., LEWANDOWSKY, M. ve SOLAR, M. 2013 — *Demokratie ohne Wähler?: Neue Herausforderungen der politischen Partizipation*. Bonn: Dietz.

DENİZEN | ETYMOLOGY OF DENİZEN BY ETYMONLİNE. (t.y.) — *Online Etymology Dictionary.* https://www.etymonline.com/word/denizen adresinden erişildi.

DER SPİEGEL, 2013 — Bundestagswahl 2013: Nur Vier Prozent der Kandidaten mit Migrationshintergrund. Der Spiegel. 18 Temmuz 2023 tarihinde https://l24.im/alpMh4 adresinden erişildi.

DEUTSCHE WELLE. 2021 — Flüchtling Alaows zieht Kandidatur zurück – DW – 30.03.2021. *Dw.com.* 1 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/l4TRN6 adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2014 — Deutscher Bundestag—Die Westlobby—Wo man sich gleich treffen wird. *Deutscher Bundestag.* 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/sH1q adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2018 — Sachstand: Zum Versammlungsrecht von Ausländern. 10 Ekim 2024 tarihinde https://l24.im/wO1ndpM adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2020 — Olgular- Federal Meclis'e Bir Bakış. 13 Ekim 2024 https://l24.im/0xQaqs adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2022 — Fakten—Der Bundestag im Überblick: Aufgaben, Organe, Bauten. 13 Ekim 2024 https://l24.im/ab9B adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2023 — Deutscher Bundestag - Vor 175 Jahren: Pauls-kir-che beschließt Grund-rech-te des deutschen... *Deutscher Bundestag.* 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/Id3t adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. 2023 — Onlineausgabe des Datenhandbuchs zur Geschichte des Bundestages. *Deutscher Bundestag.* 24 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/KfuQ1 adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. (t.y.) — Preußen und der Norddeutsche Bund. *Deutscher Bundestag.* 1 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/nHePkv adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. (t.y.) — Parlamentarismus in Deutschland: Nationalsozialismus 1933 - 1945 *Deutscher Bundestag.* 7 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/8rN0 adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. (t.y.) — Deutsche Demokratische Republik (1949 - 1990). *Deutscher Bundestag.* 9 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/kgaV9R adresinden erişildi.

DEUTSCHER BUNDESTAG. (t.y.) — Parlamentarische Staatssekretäre *Deutscher Bundestag.* 18 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/OMwr3CF adresinden erişildi.

DİE BUNDESREGİERUNG. (t.y.) — Das Staatsangehörigkeitsrecht. 18 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/WKcmHh adresinden erişildi.

DİE BUNDESWAHLLEİTERİN. 2023 — Abgeordnetenzahl. 27 Ocak 2024 tarihinde https://l24.im/3M1qJN adresinden erişildi.

DİEHL, C. 2004 — Fördert die Partizipation in ethnischen Vereinen die politische Integration im Aufnahmeland? Theoretische Perspektiven und empirische Evidenzen. A. Klein, K.

Kern, B. Geißel ve M. Berger (Ed.), *Zivilgesellschaft und Sozialkapital: Herausforderungen politischer und sozialer Integration* içinde (ss. 231-250). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

DİEHL, C. ve URBAHN, J. 1998 *Die soziale und politische Partizipation von Zuwanderern in der Bundesrepublik Deutschland. Expertise im Auftrag der Friedrich-Ebert-Stiftung.* Forschungsinst. der Friedrich-Ebert-Stiftung, Abt. Arbeit und Sozialpolitik. 19 Ekim 2024 https://l24.im/TNL3Bg adresinden erişildi.

DİESNER, T. 2015 *Die Allgemeine Systemtheorie Bei Ludwig Von Bertalanffy Eine Begrundung Interdisziplinarer Wissenschaftspraxis.* Logos Verlag Berlin.

DİETZ, B. 2006 Aussiedler in Germany: From Smooth Adaptation to Tough Integration. L. Lucassen, D. Feldman ve J. Oltmer (Ed.), *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880-2004)* içinde (ss. 116-136). Amsterdam: Amsterdam University Press.

DOLDE, K.-P. 1972 *Die politischen Rechte der Ausländer in der Bundesrepublik.* Schriften zum öffentlichen Recht. Berlin: Duncker & Humblot.

DONOVAN, B. 2007 'Minority' Representation in Germany. *German Politics,* 16(4), 455-480. 10 Mart 2024 https://l24.im/UTCAeJ adresinden erişildi.

DÖLLE, C. 2010 *Politisch-kulturelle Rahmenbedingungen Symbolischer Politik in entwickelten Mediendemokratien am Beispiel Deutschlands, Großbritanniens und der USA.* Universität Passau.

DUBOİS, M. ve Exkurs 6: Politische und gesellschaftliche Partizipation

MAHDİ, R. 2021 von EU-Zugewanderten. C. Pfeffer-Hoffmann (Ed.), *EU-Migration nach Deutschland Analysen zu Arbeitsmarktteilhabe und gesellschaftlicher Partizipation von EU-Bürger*innen in Deutschland* içinde (ss. 199-201). Berlin: Mensch und Buch Verlag. 10 Nisan 2024 https://l24.im/gHLoMn adresinden erişildi.

EARNEST, D. C. 2015 The Enfranchisement of Resident Aliens: Variations and Explanations. *Democratization, 22(5),* 861-883.

EASTON, D. 1965 *A Systems Analysis of Political Life.* New York, NY: John Wiley & Sons.

FALTER, J. W., GABRİEL, O. W. ve WESSELS, B. (Ed.). 2005 *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2002.* Blaue Reihe (1. Aufl.). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

FALTER, J. W. ve SCHUMANN, S. 1994 Der Nichtwähler – Das unbekannte Wesen. H.-D. Klingemann ve M. Kaase (Ed.), *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1990* içinde, Schriften des Zentralinstituts für Sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin (ss. 161-213). Opladen: Westdeutscher Verlag.

FAZ.NET. 2015 Angela Merkel sieht Deutschland als Einwanderungsland. (2015, 1 Haziran). FAZ.NET. 9 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/5M9rbKa adresinden erişildi.

FİJALKOWSKİ, J. 1997 Die Möglichkeiten der Partizipation und die Notwendigkeiten der Intervention. Ethnische Eigenorganisationen als Instrumente im Situierungsprozess. R. Amann ve B. Von Neumann-

Cosel (Ed.), *Berlin: Eine Stadt im Zeichen der Migration* içinde (ss. 138-141). Darmstadt: Vwp Verlag für Wissenschaftliche Publikationen.

FİNER, S. E. 2002 — *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics.* New Brunswick: Transaction Publishers.

FLİNDERS, M. V. ve SMİTH, M. J. (Ed.). 1999 — *Quangos, Accountability and Reform.* London: Palgrave Macmillan UK.

FLÜMANN, G. 2015 — *Streitbare Demokratie in Deutschland und den Vereinigten Staaten: Der staatliche Umgang mit nichtgewalttätigem politischem Extremismus im Vergleich.* Wiesbaden: Springer VS.

FRANK, E., HİLDEBRANDT, J., PARDON, B. ve VANDAMME, R. 2017 — Was ist Verwaltung? *Informationen zur politischen Bildung: Kommunalpolitik, 333(2),* 36-55. 10 Mayıs 2024 https://l24.im/uHzBUb adresinden erişildi.

FRANK, E. ve VANDAMME, R. 2017 — Was ist eine Kommune? Zur Bedeutung von Kommunalpolitik heute. *Informationen zur politischen Bildung: Kommunalpolitik, 333(2),* 4-11. 10 Mayıs 2024 https://l24.im/lEjF adresinden erişildi.

FRANKFURTER ALLGEMEİNE. 2018 — Scheidemann ruft am 9. November die Republik aus. FAZ.NET. 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/KxaWGIh adresinden erişildi.

FUCHS, D. ve KÜHNEL, S. 1994 — Wählen als rationales Handeln: Anmerkungen zum Nutzen des Rational-Choice-Ansatzes in der empirischen Wahlforschung. H.-D. Klingemann ve M. Kaase (Ed.), *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1990* içinde, Schriften des Zentralinstituts für Sozialwissenschaftliche Forschung

der Freien Universität Berlin (ss. 305-364). Opladen: Westdeutscher Verlag.

FULBROOK, M. 2011 *Almanya'nın Kısa Tarihi.* (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

FÜRNROHR, W. 1963 *Der immerwährende Reichstag zu Regensburg. Das Parlament des alten Reiches. Zur 300-Jahrfeier seiner Eröffnung 1663*. Regensburg/Kallmünz: Lassleben.

GABRİEL, O. W., WESSELS, B. ve FALTER, J. W. 2009 *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2005* (1. Aufl.). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

GAİTANİDES, S. 2003 Partizipation von Migranten/innen und ihren Selbstorganisationen. E&C-Zielgruppenkonferenz „Interkulturelle Stadt(teil)politik" 8-9 Aralık 2003, Berlin, sunulmuş bildiri. 14 Mart 2024 https://l24.im/euCi8 adresinden erişildi.

GEESE, L. ve SCHACHT, D. 2019 The more Concentrated, the Better Represented? The Geographical Concentration of Immigrants and Their Descriptive Representation in the German Mixed-Member System. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique, 40(5),* 643-658. 11 Nisan 2024 https://l24.im/c4H7a adresinden erişildi.

GENTLES, S. J., CHARLES, C., PLOEG, J. ve MCKİBBON, K. A. 2015 Sampling in Qualitative Research: Insights from an Overview of the Methods Literature. The Qualitative Report, 20(11), 1772-1789.

GLATZER, W. ve KRÄTSCHMER-HAHN, R. 2004 *Integration und Partizipation junger Ausländer vor dem Hintergrund ethnischer und kultureller Identifikation: Ergebnisse des Integrationssurveys des*

BiB. Materialien zur Bevölkerungswissenschaft (C. 105c). Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BIB). 10 Kasım 2024 https://l24.im/kZnBb adresinden erişildi.

GÖKDAĞ, K. (2018). Antik Yunandaki Siyasallığı Kendi Üstüne Katlayan bir Kavram Olarak İdiotes/İdiótés. M. N. Doru ve Ö. Bozkurt (Ed.), *Düşünce Bilimleri: Klasik Sorunlar—Güncel Tartışmalar* içinde (ss. 193-196). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

GÖKDAĞ, K. (2022). Siyasalın Dışından Siyasalın Kıyısına: İdiotes ve Mülteci. K. Gökdağ, S. Karadeniz ve N. Çiçek (Ed.), *Göç, aidiyet ve Siyaset: Toplumsallığın Göçebe Halleri* içinde (ss. 11-22). Konya: Çizgi Yayınevi.

GREİFFENHAGEN, M. ve GREİFFENHAGEN, S. 2002 Politische Kultur. M. Greiffenhagen ve S. Greiffenhagen (Ed.), *Handwörterbuch zur politischen Kultur der Bundesrepublik Deutschland* içinde (2., völlig überarbeitete und aktualisierte Auflage., ss. 387-401). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

GUİLL, V., SCHNEİDER, J., TONASSİ, T. ve WİTTLİF, A. 2020 *Mitten im Spiel – oder nur an der Seitenlinie? Politische Partizipation und zivilgesellschaftliches Engagement von Menschen mit Migrationshintergrund in Deutschland* (No: 2020-3). Studie des SVR-Forschungsbereichs. Berlin: Sachverständigenrat. 07 Eylül 2024 https://l24.im/RKolEz adresinden erişildi.

GYAMERAH, D., LAGODNY, J., LEİNİNGER, A. ve YILDIRIM-CALİMAN, *Wähler*innen mit Migrationshintergrund als wahlentscheidender Faktor: Ihr potentieller Einfluss auf die Bundestagswahl 2021*. Berlin. https://l24.im/B9NdezE adresinden erişildi.

D. 2021

HABERMAS, J. 1985 *Der Philosophische Diskurs der Moderne: Zwölf Vorlesungen* (1. Aufl.). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

HABERMAS, J. ve LUHMANN, N. 1971 *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung?* Theorie-Diskussion. (Frankfurt a.M.): Suhrkamp.

HAGUE, R., HARROP, M. ve MCCORMİCK, J. 2016 *Political Science: A Comparative Introduction.* Comparative Government and Politics (8th edition.). Oxford: Palgrave.

HASICI, O. N. 2008 *Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği / Political Participation of Turks in Germany: Case of Koln.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

HEİNİG, P.-J. 2006 Der Wormser Reichstag Von 1495 Als Hoftag. *Zeitschrift für Historische Forschung, 33(3),* 337-357. 10 Şubat 2024 https://l24.im/p8HYZj adresinden erişildi.

HENKEL, J. 1974 Politische Integration und Repräsentation ausländischer Arbeitnehmer in der Bundesrepublik Deutschland. *Zeitschrift für Parlamentsfragen, 5(1),* 91-115. 28 Nisan 2024 https://l24.im/FJnl adresinden erişildi.

HESLOP, D. A. 2022 Political System. *Encyclopedia Britannica.* 23 Aralık 2024 https://l24.im/zBhurZ adresinden erişildi.

HESSE, J. J. ve ELLWEİN, T. 2004 *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland* (9., vollständig neu bearbeitete Auflage., C. Band 1: Text). Berlin: De Gruyter Recht und Politik.

HİLDEBRANDT, J. Geschichte der kommunalen Selbstverwaltung.

2017 *Informationen zur politischen Bildung: Kommunalpolitik, 333(2),* 12-21. 10 Mayıs 2024 https://l24.im/S1Pb adresinden erişildi.

HİRSCH-WEBER, W. ve SCHÜTZ, K. 1957 *Wähler und Gewählte: Eine Untersuchung der Bundestagswahlen 1953.* Schriften des Instituts für Politische Wissenschaft. Köln: Westdeutscher Verlag.

HOFFMANN, L. 1999 Interessenvertretung durch Einfluß: Ausländerbeiräte – Zur Rolle der Ausländerbeiräte für die soziale und politische Partizipation. *Aspekte politischer Partizipation von MigrantInnen in Deutschland* içinde, Partizipation (ss. 73-83). Bonn: BAGİV - Bundesarbeitsgemeinschaft der Immigrantenverbände in der Bundesrepublik Deutschland.

HUNGER, U. 2006 Die politische und zivilgesellschaftliche Partizipation von Migranten und ihre Bedeutung für die „Integration“: Fünf Thesen. *Zeitschrift für Migration und Soziale Arbeit,* (1), 8-14.

HUNGER, U. 2010 Wie kann die politische Partizipation von MigrantInnen gefördert werden? *Heimatkunde. Migrationspolitisches Online-Portal der Heinrich Böll Stiftung.* 3 Ekim 2023 tarihinde https://l24.im/unl7a adresinden erişildi.

HUNGER, U. ve CANDAN, M. 2009 *Politische Partizipation der Migranten in der Bundesrepublik Deutschland und über die deutschen Grenzen hinweg: Expertise im Auftrag des Bundesamts für Migration und Flüchtlinge* (BAMF). Münster: Universität Münster. 20 Ekim 2024 https://l24.im/KNIcFO adresinden erişildi.

ICH BİN AUSLÄNDER. KANN İCH CDU 9 Temmuz 2024 tarihinde https://l24.im/bMNo2

MİTGLİED WERDEN? (t.y.) adresinden erişildi.

ISMAYR, W. 2001 *Der Deutsche Bundestag im politischen System der Bundesrepublik Deutschland* (2., aktualisierte und überarbeitete Auflage.). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

JESSE, E. 1993 Geschichte des Parlamentarismus in Deutschland. *Informationen zur politischen Bildung: Parlamentarische Demokratie 1*, Bundeszentrale für politische Bildung, (227), 12-24.

JOHNSON, R. A., KAST, F. E. ve ROSENZWEİG, J. E. 1963 *The Theory and Management of Systems* (2nd ed.). New York [etc.]: McGraw-Hill [etc.

KAASE, M. (Ed.). 1977 *Wahlsoziologie Heute: Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1976.* Politische Vierteljahresschrift (C. 1-2/3, C. 18). Opladen: Westdeutscher Verlag.

KAASE, M. 1995 Partizipation. D. Nohlen (Ed.), *Wörterbuch Staat und Politik* içinde (Neuausg. 1995., ss. 521-527). Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.

KAASE, M. 1997 Vergleichende Politische Partizipationsforschung. D. Berg-Schlosser ve F. Müller-Rommel (Ed.), *Vergleichende Politikwissenschaft: Ein einführendes Studienhandbuch* içinde, UTB für Wissenschaft (3., überarb. und erg. Aufl., ss. 159-174). Opladen: Leske + Budrich.

KAASE, M. 2000 Entwicklung und Stand der Empirischen Wahlforschung in Deutschland. M. Klein, W. Jagodzinski ve D. Ohr (Ed.), *50 Jahre empirische*

Wahlforschung in Deutschland Entwicklung, Befunde, Perspektiven, Daten içinde (1. Aufl., ss. 17-40). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

KAASE, M. 2003 — Politische Beteiligung / Politische Partizipation. U. Andersen ve W. Woyke (Ed.), *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* içinde (5., überarbeitete und aktualisierte Aufl., ss. 495-500). Opladen: Leske + Budrich.

KAASE, M. 2011 — Participation. (B. Badie, D. Berg-Schlosser ve L. A. Morlino, Ed.) *International Encyclopedia of Political Science.* Los Angeles (Calif.): SAGE Publications, Inc.

KAASE, M. ve KLİNGEMANN, H.-D. (Ed.). 1983 — *Wahlen und politisches System: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1980.* Schriften des Zentralinstituts für Sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin. Opladen: Westdeutscher Verlag.

KAASE, M. ve KLİNGEMANN, H.-D. (Ed.). 1990 — *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1987.* Schriften des Zentralinstituts für Sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin. Opladen: Westdeutscher Verlag.

KAASE, M. ve KLİNGEMANN, H.-D. (Ed.). 1998 — *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1994.* Schriften des Zentralinstituts für sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin (C. 85). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KAASE, M. ve MARSH, A. 1979a — Political Action. A Theoretical Perspective. S. H. Barnes, M. Kaase, K. R. Allerback, B. Farah, F. Heunks, R. Inglehart, … L. Rosenmayr (Ed.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies* içinde (ss. 27-56). Beverly Hills, Calif.:

Sage Publications.

KAASE, M. ve MARSH, A. 1979b — Political Action Repertory: Changes Over Time and a New Typology. S. H. Barnes, M. Kaase, K. R. Allerback, B. Farah, F. Heunks, R. Inglehart, … L. Rosenmayr (Ed.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies* içinde (ss. 137-166). Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

KÄSLER, D. 1984 — *Die frühe deutsche Soziologie 1909 bis 1934 und ihre Entstehungs-Milieus.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KİNDELBERGER, H. ve KİNDELBERGER, K. 2007 — *Herausforderung Integration. Thesen zur Migration und Integration von Zuwanderern im Land Brandenburg.* WeltTrends-Papiere 6. Potsdam: Universitätsverlag Postdam.

KLEİN, M., JAGODZİNSKİ, W., MOCHMANN, E. ve OHR, D. 2000a — Einführung. M. Klein, W. Jagodzinski, E. Mochmann ve D. Ohr (Ed.), *50 Jahre Empirische Wahlforschung in Deutschland* içinde (ss. 9-14). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KLEİN, M., JAGODZİNSKİ, W., MOCHMANN, E. ve OHR, D. (Ed.). 2000b — *50 Jahre Empirische Wahlforschung in Deutschland.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KLİNGEMANN, H.-D. ve KAASE, M. (Ed.). 1986 — *Wahlen und politischer Prozess: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1983*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

KLİNGEMANN, H.-D. ve KAASE, M. (Ed.). 1994 — *Wahlen und Wähler Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1990.* Opladen: Westdt. Verl.

KLİNGEMANN, H.-D. — *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der*

ve KAASE, M. (Ed.). 2001 *Bundestagswahl 1998* (1. Aufl.). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

KLİNGER, T. 2001 Politische und gesellschaftliche Partizipation von Eingebürgerten in Hamburg. *Hamburg in Zahlen: Zeitschrift des Statistischen Landesamtes der Freien und Hansestadt Hamburg, 4,* 132-135.

KORTE, K.-R. (Ed.). 2010 *Die Bundestagswahl 2009: Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung* (1. Aufl.). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.

KORTE, K.-R. (Ed.). 2015 *Die Bundestagswahl 2013. Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung.* Wiesbaden: Springer VS.

KORTE, K.-R. ve SCHOOFS, J. (Ed.). 2019 *Die Bundestagswahl 2017 Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung* (1. Auflage 2019.). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH Springer VS.

KOSSERT, A. 2016 Wann ist man angekommen? Flüchtlinge und Vertriebene im Nachkriegsdeutschland. *Bundeszentrale für politische Bildung.* 10 Mart 2024 https://l24.im/J7NVfC adresinden erişildi.

KRANENPOHL, U. 2010 Als die Volkskammer (fast) zum Parlament wurde... „Sozialistischer Parlamentarismus“ in der DDR 1989/90. *Zeitschrift für Parlamentsfragen, 41*(1), 121-142.

KRAUSE, D. 2005 *Luhmann-Lexikon: Eine Einführung in das Gesamtwerk von Niklas Luhmann.* UTB (4., neu bearbeitete und erw. Aufl.). Stuttgart: Lucius & Lucius.

KRİMMEL, İ. 1997 Die Beteiligung an Wahlen auf verschiedenen Ebenen

des politischen Systems. O. W. Gabriel (Ed.), *Politische Orientierungen und Verhaltensweisen im vereinigten Deutschland* içinde, Beiträge zur den Berichten zum sozialen und politischen Wandel in Ostdeutschland (ss. 353-376). Opladen: Leske + Budrich.

KÜCHLER, M. 1998 — Ausländerfeindlichkeit, Wahlkampf und Wahlverhalten. M. Kaase ve H.-D. Klingemann (Ed.), *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1994* içinde, Schriften des Zentralinstituts für sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin (C. 85, ss. 285-314). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KÜHNEL, S. ve FUCHS, D. 1998 — Nichtwählen als rationales Handeln: Anmerkungen zum Nutzen des Rational-Choice-Ansatzes in der empirischen Wahlforschung II. M. Kaase ve H.-D. Klingemann (Ed.), *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1994* içinde, Schriften des Zentralinstituts für sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin (C. 85, ss. 317-356). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

KÜHNEL, S. ve FUCHS, D. 2000 — Instrumentelles oder expressives Wählen? Zur Bedeutung des Rational-Choice-Ansatzes in der Empirischen Wahlforschung. M. Klein, W. Jagodzinski, E. Mochmann ve D. Ohr (Ed.), *50 Jahre Empirische Wahlforschung in Deutschland* içinde (ss. 340-360). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

LANE, L. ve KENNY, C. 2018 — From New Zealand to Saudi Arabia: When women won the vote worldwide. *The Irish Times.* 15 Eylül

2023 tarihinde https://l24.im/l4D adresinden erişildi.

LAPP, P. J. 1975 *Die Volkskammer der DDR*. Studien zur Sozialwissenschaft (C. 33). Opladen: Westdeutscher Verlag.

LAYDER, D. 2014 *Sosyal Teoriye Giriş (4. bs.)*. İstanbul: Küre Yayınları

LEBNERT, D. ve MEGERLE, K. 1987 Identitats- und Konsensprobleme in einer fragmentierten Gesellschaft: Zur Politischen Kultur in der Weimarer Republik. D. Berg-Schlosser ve J. Schissler (Ed.), *Politische Kultur in Deutschland: Bilanz und Perspektiven der Forschung* içinde, Politische Vierteljahresschrift (ss. 80-95). Opladen: Westdeutscher Verlag.

LEVASSEUR, M., RİCHARD, L., GAUVİN, L. ve RAYMOND, É. 2010 Inventory and analysis of definitions of social participation found in the aging literature: Proposed taxonomy of social activities. *Social Science & Medicine, 71(12),* 2141-2149.

LİEGMANN, G. 1990 *Kommunales Wahlrecht für Ausländer in den Bundesländern und Europa Dokumentation und Stellungnahmen.* Kommunalforschung für die Praxis 24. Stuttgart: Boorberg.

LÖSCHE, P. 2013 Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland. *Bpb Informationen zur politischen Bildung, 292(3).*

LUHMANN, N. 1990 *Soziologische Aufklärung 5: Konstruktivistische Perspektiven.* Opladen: Westdeutscher Verlag.

LUHMANN, N. 1991 *Soziale Systeme Grundriss einer allgemeinen Theorie.* Suhrkamp-Taschenbuch Wissenschaft (4. Aufl.). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

LUHMANN, N. 1995 *Soziologische Aufklärung 6: Die Soziologie und der*

Mensch. Opladen: Westdeutscher Verlag

LUHMANN, N. 1996 *Die Realität der Massenmedien* (2., erweiterte Auflage.). Opladen: Westdeutscher Verlag.

LUHMANN, N. 1997 *Die Gesellschaft der Gesellschaft.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

LUHMANN, N. 2000 *Die Politik der Gesellschaft.* (André. Kieserling, Ed.) (1. Aufl.). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

LUHMANN, N. 2017 *Soziologische Aufklärung 4: Beiträge zur funktionalen Differenzierung der Gesellschaft.* Wiesbaden.

MABİLEAU, A., MOYSER, G., PARRY, G. ve QUANTİN, P. 1989 People and Local Politics: Themes and Concepts. A. Mabileau, G. Moyser, G. Parry ve P. Quantin (Ed.), *Local Politics and Participation in Britain and France* içinde (ss. 1-16). Cambridge: University Press.

MARTİNİELLO, M. 2006 Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and their Offspring in Europe. R. Bauböck (Ed.), *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation* içinde (ss. 83-105). Amsterdam: Amsterdam University Press.

MASSİNG, P. 2003 Politisches System. U. Andersen ve W. Woyke (Ed.), *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* içinde (5., überarbeitete und aktualisierte Aufl., ss. 528-532). Opladen: Leske + Budrich.

MASTE, E. 1981 Freiherr vom Stein: Zur 150. Wiederkehr seines Todestages. *Aus Politik und Zeitgeschichte, 24*(81), 3-12. 06 Nisan 2024 https://l24.im/aIno adresinden erişildi.

MATURANA, H. R. *Erkennen: Die Organisation und Verkörperung von*

1985 *Wirklichkeit.* Ausgewählte Arbeiten zur biologischen Epistemologie (2., durchgesehene Auflage.). Wiesbaden: Vieweg+Teubner Verlag.

MATURANA, H. R., VARELA, F. J. ve URİBE, R. 1985 Autopoiese: Die Organisation lebender Systeme, ihre nähere Bestimmung und ein Modell. *Erkennen: Die Organisation und Verkörperung von Wirklichkeit* içinde, Ausgewählte Arbeiten zur biologischen Epistemologie (2., durchgesehene Auflage., ss. 157-169). Wiesbaden: Vieweg+Teubner Verlag.

MEDİENDİENST INTEGRATİON. 2023 Wie viele Abgeordnete haben Migrationshintergrund? *Mediendienst Integration.* 14 Kasım 2024 tarihinde https://l24.im/tkXgBJ4 adresinden erişildi.

MEDİENDİENST INTEGRATİON. 2025. Flüchtlinge aus der Ukraine. *Mediendienst Integration*. 19 Nisan 2025 tarihinde https://l24.im/bgo0VCk adresinden erişildi.

MİGRATİON UND INTEGRATİON. (t.y.) *Statistisches Bundesamt.* 20 Temmuz 2024 tarihinde https://l24.im/rK6G adresinden erişildi.

MİLBRATH, L. W., 1981 Political Particiotion. Long, S. L. (Ed.) *The Handbook of Political Behavior. Volume* içinde. (ss. 197-240) New York: Plenum Press

MİLBRATH, L. W. ve GOEL, M. L. 1977 *Political Participation: How and Why do People Get Involved in Politics?* (2d ed.). Chicago: Rand McNally College Pub. Co. 17 Ekim 2024 https://l24.im/fNiKSW adresinden erişildi.

MODOOD, T. 2014 *Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı.* (Çev. İsmail Yılmaz), Ankara: Phoenix Yayınevi

MOHR, A. 1997 *Grundzüge der Politikwissenschaft* (2. bs.). München Wien: R. Oldenburg Verlag

MÖLLER, H. 1985 *Weimar: Die unvollendete Demokratie*. Deutsche Geschichte der neuesten Zeit vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart (Originalausg.). München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

MÜNCH, U. 2008 Die Rolle des Bundesrates im politischen Prozess. *Föderalismus in Deutschland*, Informationen zur politischen Bildung, (298), 30-42.

MÜSSİG, S. 2020 *Politische Partizipation von Menschen mit Migrationshintergrund in Deutschland: Eine quantitativ-empirische Analyse.* Research (Wiesbaden, Germany). Wiesbaden: Springer VS.

MÜSSİG, S. ve WORBS, S. 2012 *Politische Einstellungen und politische Partizipation von Migranten in Deutschland.* Working Paper 46 aus der Reihe "Integrationsreport", Teil 10 (C. 46). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) Forschungszentrum Migration, Integration und Asyl (FZ).

NARGÜL, S. 2019 *La Participation Politique et les Associations dans la Diaspora Turque en France: Cas de Paris et Strasbourg / Fransa'daki Türk Diasporasında Siyasal Katılım ve Dernekler: Paris ve Strasbourg Örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.

NEWTON, K. ve VAN DETH, J. W. 2021 *Foundations of Comparative Politics: Democracies of the Modern World.* Cambridge textbooks in comparative politics (Fourth edition.). Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

NİEDERMAYER, O. 2005 *Bürger und Politik: Politische Orientierungen und Verhaltensweisen der Deutschen.* Studienbücher Politisches System der Bundesrepublik Deutschland (2., aktualisierte und erw. Aufl.). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

OBERREUTHER, H. 2003 Bundestag. U. Andersen ve W. Woyke (Ed.), *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* içinde (5., überarbeitete und aktualisierte Auflage., ss. 91-103). Opladen: Leske + Budrich.

OLSEN, M. E. 1972 Social Participation and Voting Turnout: A Multivariate Analysis. *American Sociological Review, 37*(3), 317-333.

OLTMER, J. ve HANEWİNKEL, V. 2021 Geschichte der Migration nach und aus Deutschland. *Bundeszentrale für politische Bildung*. 12 Mayıs 2024 https://l24.im/gYMAWn adresinden erişildi.

OMONDİ, S. 2017 Legal Voting Age by Country. *WorldAtlas.* 13 Eylül 2023 tarihinde https://l24.im/MO75h adresinden erişildi.

ORUM, A. M. ve DALE, J. G. 2016 *Siyaset Sosyolojisi: Günümüz Dünyasında İktidar ve Katılım.* (İ. Kaya, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

OTERO, J. S. 1998 Die politische Partizipation der Migrantinnen und Migranten in der Bundesrepublik Deutschland. Bisherige Ansätze und der Versuch einer migrationstheoretischen und –politischen Würdigung. H. Uske, H. Völlings, J. Zimmer ve C. Stracke (Ed.), *Soziologie als Krisenwissenschaft: Festschrift zum 65. Geburtstag von Dankwart Danckwerts* içinde, Politische Soziologie (ss. 57-73). Münster: Lit.

PACHECO, G. ve OWEN, B. 2015 Moving Through the Political Participation Hierarchy: A Focus on Personal Values. *Applied Economics, 47*(3), 222-238.

PANAGİOTİDİS, J. 2017a Wer sind die Russlanddeutschen? *Bpb.de.* 13 Ağustos 2024 https://l24.im/6HqnfUz adresinden erişildi.

PANAGİOTİDİS, J. 2017a Geschichte der Russlanddeutschen ab Mitte der 1980er Jahre. *Bundeszentrale für politische Bildung,* Russlanddeutsche. 13 Ağustos 2024 https://l24.im/JMY5QR adresinden erişildi.

PARRY, G., MOYSER, G. ve DAY, N. 1992 *Political Participation and Democracy in Britain.* Cambridge: Cambridge University Press.

PARSONS, T. 2005 *The Social System.* (B. S. Turner, Ed.) Routledge Sociology Classics (New ed.). London: Taylor & Francis e-Library.

PATEMAN, C. 1970 *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

PATTON, M. Q. 1990 *Qualitative Evaluation and Research Methods* (2nd ed.). Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

PAULSKİRCHE. (t.y.) 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/MXTAE adresinden erişildi.

PEDROZA, L. 2022 Die anhaltenden Debatten über das Ausländerwahlrecht in Deutschland. *Bundeszentrale für politische Bildung,* Migration und politische Partizipation. 17 Eylül 2024 https://l24.im/ks9uNoi adresinden erişildi.

PFİSTER, C. 2007 *Bevölkerungsgeschichte und historische Demographie 1500—1800.* Enzyklopädie deutscher Geschichte (2. Aufl.). München: Oldenbourg. 19 Nisan 2024

https://l24.im/S7T8dz adresinden erişildi.

PÖTZSCH, H. 2005 *Die deutsche Demokratie*. Zeitbilder (4., aktualisierte Aufl.). Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.

RADTKE, F.-O. 1989 Staat, politische Rechte und politische Partizipation von ethnischen Minderheiten in der BRD. H.-J. Hoffmann-Nowotny (Ed.), *Kultur und Gesellschaft: Gemeinsamer Kongreß der Deutschen, der Österreichischen und der Schweizerischen Gesellschaft für Soziologie, Zürich 1988; Beiträge der Forschungskomitees, Sektionen und Ad-hoc-Gruppen* içinde (ss. 279-281). Zürich: Seismo Verl.

RAGAB, N. J. 2021 *Transnationale Netzwerke und zivilgesellschaftliche Aktivitäten im Kontext der Fluchtmigration: Die syrische Community in Deutschland. Expertise im Auftrag des Sachverständigenrats für Integration und Migration für den SVR-Policy Brief 2022-1* (No: 2021-1). Berlin: SVR-Policy Brief. https://l24.im/tiU5Z adresinden erişildi.

REİCHEL, P. 1981 *Politische Kultur der Bundesrepublik*. Uni-Taschenbücher. Opladen: Leske + Budrich.

RİECKER, J. 2008 Auf Odysseus' Spuren: Der Hammelsprung im Parlament. *Blickpunkt Bundestag*. 23 Mart 2025 tarihinde https://l24.im/DQvMIXW adresinden erişildi.

RİTZER, G. ve STEPNİSKY, J. 2014 *Sosyoloji Kuramları (9. bs.)*. (Çev. H. Hülür). Ankara, De Ki Basım Yayım

ROBERTSON, D. 2002 *A Dictionary of Modern Politics* (3rd ed.). London: Europa Publications.

RODRİGUEZ, D. ve Autopoiesis, die Einheit einer Differenz: Luhmann und Maturana. P. Birle ve F. Schmidt-Welle (Ed.),

TORRES, J. 2007 *Wechselseitige Perzeptionen: Deutschland—Lateinamerika im 20. Jahrhundert* içinde, Bibliotheca Ibero-Americana (ss. 79-108). Frankfurt am Main: Vervuert.

ROSENSTONE, S. J. ve HANSEN, J. M. 1993 *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New Topics in Politics. New York: Macmillan.

ROßTEUTSCHER, S. 2009 Soziale Partizipation und Soziales Kapital. V. Kaina ve A. Römmele (Ed.), *Politische Soziologie: Ein Studienbuch* içinde, Lehrbuch (1. Aufl., ss. 163-180). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage, Wiesbaden. 17 Şubat 2024 https://l24.im/FXf adresinden erişildi.

RUDZİO, W. 2019 *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland.* Lehrbuch (10., aktualisierte und erweiterte Auflage.). Wiesbaden, Germany: Springer VS.

RYTLEWSKİ, R. 1987 Soziale Kultur als politische Kultur: Die DDR. D. Berg-Schlosser ve J. Schissler (Ed.), *Politische Kultur in Deutschland: Bilanz und Perspektiven der Forschung* içinde, Politische Vierteljahresschrift (ss. 238-246). Opladen: Westdeutscher Verlag.

SAALFELD, T., WÜST, A. M. ve SANHUEZA, C. 2011 Immigrant MPs in Britain, France and Germany: Roles and Activities. IPSA-ECPR Joint Conference, São Paulo, Brazil, February 16-19, 2011, sunulmuş bildiri. 23 Aralık 2024 https://l24.im/ITGJFm adresinden erişildi.

SABUCEDO, J. M. ve ARCE, C. 1991 Types of political Participation: A Multidimensional Analysis. *European Journal of Political Research,*

20(1), 93-102.

SADAL, V. 2019 *Komünizm Sonrası Dönemde Bulgaristan'daki Türk Azınlık ve Siyasete Katılımları (1997-2000) / Turkish Minority in Post-Communist Bulgaria and Their Political Participation (1997-2000)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

SCHÄFER, A. 2011 Der Nichtwähler als Durchschnittsbürger: Ist die sinkende Wahlbeteiligung eine Gefahr für die Demokratie? E. Bytzek ve S. Roßteutscher (Ed.), *Der unbekannte Wähler?: Mythen und Fakten über das Wahlverhalten der Deutschen* içinde (1. bs., ss. 133-154). Frankfurt ; New York: Campus Verlag.

SCHİEFFER, R. 2013 *Christianisierung und Reichsbildungen: Europa 700 - 1200.* C.H.Beck Geschichte Europas. München: Verlag C.H.BECK oHG.

SCHİRMER, R. 2002 Die Volkskammer der DDR. Eine Einftihrung. W. J. Patzelt ve R. Schirmer (Ed.), *Die Volkskammer der DDR: sozialistischer Parlamentarismus in Theorie und Praxis* içinde (1. Aufl., ss. 26-41). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

SCHLAİCH, K. 1983 Die Mehrheitsabstimmung Im Reichstag Zwischen 1495 Und 1613. *Zeitschrift für Historische Forschung, 10*(3), 299-340.

SCHLOZMAN, K. L., BRADY, H. E. ve VERBA, S. 2018 *Unequal and Unrepresented: Political Inequality and the People's Voice in the New Gilded Age.* Princeton: Princeton University Press.

SCHMİD-ECKHARDT, M. 1985 *Politische Partizipation von Ausländern: Problem, Ausländerbeiräte.* Weinheim: Beltz.

SCHOEN, H. ve WEßELS, B. (Ed.). 2016 *Wahlen und Wähler Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2013.* Wiesbaden: Springer VS

SCHÖNWÄLDER, K. 2006 Assigning the State its Rightful Place? Migration, Integration and the State in Germany. L. Lucassen, D. Feldman ve J. Oltmer (Ed.), *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880-2004)* içinde (ss. 78-97). Amsterdam: Amsterdam University Press.

SCHÖNWÄLDER, K. 2012 Cautious Steps: Minority Representation in Germany. T. E. Givens ve R. Maxwell (Ed.), *Immigrant Politics: Race and Representation in Western Europe* içinde (ss. 67-85). Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

SCHÖNWÄLDER, K. 2013 Immigrant Representation in Germany's Regional States: The Puzzle of Uneven Dynamics. *West European Politics, 36*(3), 634-651. 14 Ekim 2024 tarihinde https://l24.im/6kaM adresinden erişildi

SCHULTE-CLOOS, J. 2021 German federal election: Is there a trend toward more candidates from ethnic minority backgrounds? *EUROPP*. 20 Ağustos 2024 tarihinde https://l24.im/kecDZ adresinden erişildi.

SCHULZ, W. 2001 Politische Mobilisierung durch Mediennutzung? Beziehungen zwischen Kommunikationsverhalten, politischer Kompetenz und Partizipationsbereitschaf. A. Koch, M. Wasmer ve P. Schmidt (Ed.), *Politische Partizipation in der Bundesrepublik Deutschland: Empirische Befunde und theoretische Erklärungen* içinde, Blickpunkt Gesellschaft (ss. 169-194). Opladen [Germany]: Leske + Budrich.

SCOTT, Z. ve MCLOUGHLİN, C. *Political systems. Topic Guide.* Birmingham: GSDRC, University of Birmingham. 26 Temmuz 2024

2014 https://l24.im/Nxe9Xip adresinden erişildi.

SENGE, P. M., ROBERTS, C., ROSS, R., SMİTH, B. J. ve KLEİNER, A. 1994 *The Fifth Discipline Fieldbook: Strategies and Tools for Building a Learnings Organization.* London: Nicholas Brealey.

SİEVEKİNG, K. 2010 Zur Mobilisierung von politischen Beteiligungsrechten für nicht EU-angehörige Einwanderer. *Zeitschrift für Parlamentsfragen, 41*(3), 623-637. 14 Haziran 2024 https://l24.im/SeGP adresinden erişildi.

SİEVEKİNG, K., BARWİG, K., LÖRCHER, K. ve SCHUMACHER, C. (ED.). 1989 *Das Kommunalwahlrecht für Ausländer* (1. Aufl.). Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges.

SİMMEL, G. 2013 *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung.* Gesamtausgabe (7. Aufl.). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

STAATSANGEHÖRİGKEİTSRECHT. (t.y.) *Bundesministerium des Innern und für Heimat*. 28 Ekim 2024 tarihinde https://l24.im/OTAj8z adresinden erişildi

STEGEMANN, W. 2014 Hollandgänger | Dorsten Lexikon. 22 Temmuz 2024 tarihinde 18 Haziran 2024 https://l24.im/YdDrW5 adresinden erişildi.

STERNBERGER, D., ERBE, F., MOLT, P. ve FAUL, E. 1960 *Wahlen und Wähler in Westdeutschland.* Villingen/Schwarzwald: Ring-Verlag.

STEVENSON, A. ve WAİTE, M. (Ed.). 2011 *Concise Oxford English Dictionary* (12th ed.). Oxford: Oxford University Press.

STORZ, H. ve WİLMES, Politische Partizipation in der Kommune.

B. 2007 *Bundeszentrale für politische Bildung,* Dossier-Migration. 24 Temmuz 2023 https://l24.im/iVjAfX adresinden erişildi

STURM, R. 2003A Vom Kaiserreich zur Republik 1918/19. *Informationen zur politischen Bildung: Weimarer Republik,* Bundeszentrale für politische Bildung, (261), 3-18.

STURM, R. 2003B Kampf um die Republik: 1919-1923. *Informationen zur politischen Bildung: Weimarer Republik,* Bundeszentrale für politische Bildung, (261), 18-31.

SVR. 2021 *Jahresgutachten 2021: Normalfall Diversität? Wie das Einwanderungsland Deutschland mit Vielfalt umgeht.* Jahresgutachten 2021. Berlin: Sachverständigenrat für Integration und Migration.

SVR. 2022 *Integrationsklima 2022: Leicht verbessert mit einzelnen Eintrübungen. SVR-Bericht 2022-1.* SVR-Integrationsbarometer 2022. Berlin: Sachverständigenrat für Integration und Migration.

ŞEN, E. 2019 Kamu Görevinden İhraç Edilenler Oy Kullanabilir mi? *Hukuki Haber*. 15 Ekim 2023 https://l24.im/yfbO adresinden erişildi.

ŞİMDİ, M. 2019 *Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Siyasal Katılım Davranışı: Mardin Örneği / Political Participation Behavior of Syria Immigrants in Turkey: Case of Mardin.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.

TEORELL, J. 2006 Political Participation and Three Theories of Democracy: A Research Inventory and Agenda. *European Journal of Political Research, 45*(5), 787-810.

THEOCHARİS, Y. ve VAN DETH, J. W. 2018 The Continuous Expansion of Citizen Participation: A New Taxonomy. *European Political Science Review, 10*(1), 139-163.

TİMELİNE OF WOMEN'S SUFFRAGE. 2023 *Wikipedia*. 18 Haziran 2024 https://l24.im/3O4xU adresinden erişildi.

TREVİSİOL, O. 2004 *Die Einbürgerungspraxis im Deutschen Reich 1871—1945*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Universität Konstanz, Konstanz.

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ, 2009 *Göç Terimleri Sözlüğü: Uluslararası Göç Hukuk*. NO: 18. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/yfe5pc4 adresinden erişildi.

UNİTED NATİONS. 1953 Convention on the Political Rights of Women. 18 Haziran 2024 https://l24.im/U1lSuM adresinden erişildi.

VAN DETH, J. W. 2001 Soziale und politische Beteiligung: Alternativen, Ergänzungen oder Zwillinge? A. Koch, M. Wasmer ve P. Schmidt (Ed.), *Politische Partizipation in der Bundesrepublik Deutschland: Empirische Befunde und theoretische Erklärungen* içinde, Blickpunkt Gesellschaft (ss. 195-219). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

VAN DETH, J. W. 2003 Vergleichende Politische Partizipationsforschung. D. Berg-Schlosser ve F. Müller-Rommel (Ed.), *Vergleichende Politikwissenschaft* içinde, UTB (4., überarbeitete und erweiterte Auflage., ss. 167-187). Opladen: Leske + Budrich.

VERBA, S. 1965 Germany: The Remaking of Political Culture. L. W. Pye ve S. Verba (Ed.), *Political Culture and Political*

Development içinde (ss. 130-170). Princeton University Press.

VERBA, S. ve NİE, N. H. 1972 — *Participation in America: Political Democracy and Social Equality.* New York: Harper & Row.

VERBA, S., SCHLOZMAN, K. L. ve BRADY, H. E. 1995 — *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 21 Kasım 2022 https://l24.im/mwj5YRb adresinden erişildi.

VETTER, A. 2011 — Lokale Politik als Rettungsanker der Demokratie? *Aus Politik und Zeitgeschichte,* Kommunalpolitik, (7-8), 25-32.

WALLA, W. 2009 — Wahlrecht und Wahlerfolge von Frauen im internationalen und nationalen Vergleich. *Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg,* (5), 49-53. 12 Ocak 2024 https://l24.im/cVzSm adresinden erişildi.

WALZER, M. 1983 — *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality.* New York: Basic Books.

WEBER, M. 2005 — *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der verstehenden Soziologie. Zwei Teile in einem Band.* Frankfurt am Main: Zweitausendeins Buch 2000.

WEßELS, B. 2011 — Schwankende Wähler: Gefährden Wechselwähler die Demokratie? E. Bytzeck ve S. Roßteutscher (Ed.), *Der unbekannte Wähler?: Mythen und Fakten über das Wahlverhalten der Deutschen* içinde (1., neue Ausg., ss. 43-57). Frankfurt am Main: Campus.

WEßELS, B., SCHOEN, H. ve GABRİEL, O. W. (Ed.). 2013 — *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2009.* Wiesbaden: Springer VS.

WESTLE, B. 2001 Politische Partizipation und Geschlecht. A. Koch, M. Wasmer ve P. Schmidt (Ed.), *Politische Partizipation in der Bundesrepublik Deutschland: Empirische Befunde und Theoretische Erklärungen* içinde, Blickpunkt Gesellschaft (ss. 131-168). Opladen [Germany]: Leske + Budrich.

WESTLE, B. 2007 David Easton, A Systems Analysis of Political Life, Chicago/London 1965. S. Kailitz (Ed.), *Schlüsselwerke der Politikwissenschaft* içinde (ss. 104-109). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

WİLLKE, H. 2006 *Systemtheorie 1: Grundlagen eine Einführung in die Grundprobleme der Theorie sozialer Systeme; mit einem Glossar. 1*. Uni-Taschenbücher (7., überarb. Aufl.). Stuttgart: Lucius & Lucius.

WOMEN'S SUFFRAGE. 2023 *Britannica.* 14 Aralık 2024 https://l24.im/cRWF adresinden erişildi.

WORBS, S., BUND, E., KOHLS, M. ve GOSTOMSKİ, C. B. VON. 2013 *(Spät-)Aussiedler in Deutschland: Eine Analyse aktueller Daten und Forschungsergebnisse.* Forschungsbericht 20 (Germany. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

WOYKE, W. 2003 Landtage. U. Andersen ve W. Woyke (Ed.), *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland* içinde (5., überarbeitete und aktualisierte Auflage., ss. 383-385). Opladen: Leske + Budrich.

WÜST, A. M. 2003 Das Wahlverhalten eingebürgerter Personen in *Deutschland. APuZ - Aus Politik und Zeitgeschichte.* 22 Nisan 2024 https://l24.im/kLoi adresinden erişildi.

WÜST, A. M. 2006 Wahlverhalten und politische Repräsentation von Migranten. *Der Bürger im Staat,* Zuwanderung und Integration, 56(4), 228-234. 22 Nisan 2024 https://l24.im/cD8jk adresinden erişildi.

WÜST, A. M. 2011 Migrants as Parliamentary Actors in Germany. K. Bird, T. Saalfeld ve A. M. Wüst (Ed.), *The Political Representation of Immigrants and Minorities: Voters, Parties and Parliaments in Liberal democracies* içinde, Routledge/ECPR studies in European political science (ss. 250-265). Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge

WÜST, A. M. 2022 Politische Partizipation von Menschen mit Migrationshintergrund. *Bundeszentrale für politische Bildung*. 10 Nisan 2024 https://l24.im/tJb0f adresinden erişildi.

WÜST, A. M. 2014A Immigration into Politics: Immigrant-origin Candidates and Their Success in the 2013 Bundestag Election. *German Politics and Society, 32*(3), 1-15.

WÜST, A. M. 2014B A Lasting Impact? On the Legislative Activities of Immigrant-origin Parliamentarians in Germany. *The Journal of Legislative Studies, 20*(4), 495-515.

WÜST, A. M. ve FAAS, T. 2018 *Politische Einstellungen von Menschen mit Migrationshintergrund* (No: 9). Empirische Sozialforschung. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. 24 Nisan 2024 https://l24.im/XGE2 adresinden erişildi.

WÜST, A. M. ve SAALFELD, T. 2010 Abgeordnete mit Migrationshintergrund im Vereinigten Königreich, Frankreich, Deutschland und Schweden: Opportunitäten und Politikschwerpunkte. *Politische Vierteljahresschrift—Sonderheft 44,* (44), 312-333. 28 Ocak 2022 https://l24.im/vBLdFZx

adresinden erişildi.

Kanun Maddeleri

ALMAN ANAYASASI. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 13, 14, 17, 20, 21, 28, 33, 38, 48, 50, 51, 54, 76, 79, 116, 140 ve 170. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/Md2yP adresinden erişildi.

ALMAN CEZA KANUNU 20. MADDE. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/1NXcG adresinden erişildi.

ALMAN DERNEKLER KANUNU 1, 14 ve 15. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/BHjml adresinden erişildi.

ALMAN İKAMET KANUNU 2, 43 ve 47. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/f6S8 adresinden erişildi.

ALMAN MEDENİ KANUNU 1896. MADDE. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/AP45 adresinden erişildi.

ALMAN SEÇİM KANUNU 12, 13 ve 15. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/R85sIY adresinden erişildi.

ALMAN SİYASAL PARTİLER YASASI 2, 7 ve 10. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/mwGBJX adresinden erişildi.

ALMAN SÜRGÜNLER KANUNU 15. MADDE. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/bwUdRq9 adresinden erişildi.

ALMAN TOPLANTI KANUNU. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/pgOvSPY adresinden erişildi.

ALMAN VATANDAŞLIK KANUNU 3, 4, 6, 7, 10 ve 12. MADDELER. 20

Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/Yqva2t adresinden erişildi.

TÜRK MEDENİ KANUN 405 ve 408. MADDELER. 20 Aralık 2024 tarihinde https://l24.im/T8tN4W adresinden erişildi.

EKLER

EK 1: Literatürde Siyasal Katılım Türleri

1. Oy verme (yerel, ulusal, federal, AB düzeylerde)	30. (İzinli) Gösteri düzenlemek/katılmak	53. İşveren örgütlerinin faaliyetlerine katılım
2. Seçim çalışmalarına katılmak	31. (Resmi olmayan) grev	54. Yatırım kulüpleri faaliyetlerine katılım
3. Başkalarını belirli bir yönde oy vermeye ikna etmek	32. Belirli ürünleri boykot etmek	55. Meslek kuruluşlarının faaliyetlerine katılım
4. Siyasal parti çalışmalarına katılım	33. Fiziksel şiddet	56. Tüketici örgütlerinin faaliyetlerine katılım
5. Parti üyeliği	34. Mülke hasar vermek	57. Ebeveyn derneklerinin faaliyetlerine katılım
6. Hayırseverlik/Yardımseverlik	35. Binaları işgal etmek	58. Kültür, müzik, dans, tiyatro faaliyetlerine katılım
7. Toplantılara katılım	36. Duvarlara slogan yazmak	59. Diğer hobi kulüplerinin faaliyetlerine katılım
8. Ofis işleri	37. Kitlesel kira grevi	60. Otomobil kulüplerinin faaliyetlerine katılım
9. Seçim propagandası yapmak	38. Yasadışı protesto eylemleri	61. Mahalle derneklerinin faaliyetlerine katılım
10. Kampanya rozeti/stickeri takmak	39. Bilinçli ürün satın almak	62. Göçmen kuruluşlarının faaliyetlerine katılım
11. Para bağışı yapmak	40. Spor kulüpleri/açık hava faaliyetlerine katılım	
12. Gazetelerde siyasal yazılar okumak	41. Gençlik örgütleri/dernekleri faaliyetlerine katılım	
13. Siyaset tartışmak	42. Çevre koruma kuruluşları faaliyetlerine katılım	
14. Gayri resmi gruplara dahil olmak	43. Hayvan hakları dernekleri faaliyetlerine katılım	
15. Organize gruplara dahil olmak	44. Barış örgütleri faaliyetlerine katılım	
16. Sivil gruplara dahil olmak		
17. Politikacılarla iletişim kurmak		
18. Politikacılara mektup yazmak		

19. Parlamento üyeleriyle iletişim kurmak 20. Devlet memurlarıyla iletişim kurmak 21. Meclis üyeleriyle iletişim kurmak 22. Belediye binası ile iletişim kurmak 23. Medya ile iletişim 24. Kurumlarla iletişim kurmak 25. Avukatlarla iletişim kurmak 26. Protesto etkinlikleri düzenlemek/katılmak 27. İmza kampanyaları düzenlemek/katılmak 28. Dilekçe imzalamak 29. Trafik blokajları	45. İnsani yardım veya insan hakları kuruluşları faaliyetlerine katılım 46. Hayırseverlik/sosyal yardım kuruluşları faaliyetlerine katılım 47. Sağlık veya hasta kuruluşları faaliyetlerine katılım 48. Engellilere yönelik kuruluşların faaliyetlerine katılım 49. Emeklilere yönelik kuruluşların faaliyetlerine katılım 50. Hizmet kulüplerinin faaliyetlerine katılım 51. İşçi sendikalarının faaliyetlerine katılım 52. Çiftçilere yönelik kuruluşların faaliyetlerine katılım	63. Dini veya kilise kuruluşlarının faaliyetlerine katılım 64. Kadın örgütlerinin faaliyetlerine katılım 65. Gaziler/savaş mağdurları örgütlerinin faaliyetlerine katılım 66. Partizan olmayan siyasi kuruluşların faaliyetlerine katılım 67. Diğer kulüpler veya derneklerin faaliyetlerine katılım 68. Protesto amacıyla oy kullanmama/seçimleri boykot etme 69. Diğer faaliyetler 70. Bu faaliyetlerden herhangi biriyle bağlantılı olarak İnternet kullanımı?

Kaynak: (Van Deth, 2003, ss. 175-177)

EK 1: 1950-2020 Arası Geri Dönen Almanlar ve Aile Üyelerinin Göçü

Yıl Aralığı		Eski Sovyetler Birliği		Polonya		Romanya		Eski Çekoslovakya		Eski Yugoslavya		Macaristan		Diğer	
	Toplam	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**	**(1000)**	**%**
1950-2020	**4.555.407**	2.407.765	52,9	1.445.252	31,7	430.336	9,4	104.625	2,3	90.374	2,0	21.417	0,5	55.638	1,2
2010-2020	**52.746**	52.444	99,4	163	0,3	127	0,2	9	0,0	0	0,0	0	0,0	3	0,0
2000-2009	**474.276**	469.906	99,1	2.701	0,6	1.535	0,3	69	0,0	36	0,0	23	0,0	6	0,0
1990-1999	**2.029.176**	1.630.107	80,3	204.078	10,1	186.354	9,2	3.448	0,2	2.226	0,1	2.802	0,1	161	0,0
1980-1989	**984.087**	176.565	17,9	632.800	64,3	151.157	15,4	12.727	1,3	3.282	0,3	6.620	0,7	936	0,1
1970-1979	**355.381**	56.592	15,9	202.711	57,0	71.415	20,1	12.278	3,5	6.205	1,7	3.757	1,1	2.423	0,7
1960-1969	**221.516**	8.571	3,9	110.618	49,9	16.294	7,4	55.733	25,2	21.108	9,5	3.815	1,7	5.377	2,4
1950-1959	**438.225**	13.580	3,1	292.181	66,7	3.454	0,8	20.361	4,6	57.517	13,1	4.400	1,0	46.732	10,7

Kaynak: Bundesverwaltungsamt, 2024

EK 2: Göç Geçmişine Göre Hanelerdeki Toplam Nüfus

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Göç Geçmişi Olmayanlar	Göç Geçmişi Olanlar (Geniş Anlamda)	Göç Geçmişi Olanlar (Dar Anlamda)				
				Toplam	Kendi Göç Geçmişi Olan Almanlar	Kendi Göç Geçmişi Olmayan Almanlar	Kendi Göç Geçmişi Olan Yabancılar	Kendi Göç Geçmişi Olmayan Yabancılar
	1000							
2005	80 528	66 106	14 421	14 146	4 750	2 966	4 856	1 575
2006	80 406	66 184	–	14 222	4 779	3 060	4 850	1 533
2007	80 206	65 771	–	14 435	4 862	3 254	4 821	1 497
2008	80 003	65 441	–	14 562	4 917	3 409	4 780	1 455
2009	79 663	64 664	14 999	14 621	4 906	3 600	4 705	1 409
2010	79 439	64 760	–	14 679	4 908	3 701	4 709	1 361
2011	79 347	64 551	–	14 796	4 883	3 727	4 869	1 316
2012	79 501	64 225	–	15 276	4 925	3 898	5 123	1 330
2013	79 683	63 137	16 546	15 847	4 957	4 115	5 444	1 332
2014	79 991	63 660	–	16 330	4 971	4 197	5 821	1 341
2015	80 562	63 509	–	17 053	5 005	4 323	6 386	1 339
2016	81 431	62 989	–	18 443	5 121	4 471	7 488	1 363
2017	81 740	61 443	20 297	19 123	5 106	4 602	7 937	1 479
2018	81 613	60 814	20 799	19 639	5 087	4 646	8 371	1 536
2019	81 848	60 603	21 246	20 060	5 125	4 814	8 556	1 564

2020	82 175	60 207	21 968	20 030	4 880	4 790	8 762	1 599
2021	82 347	59 702	22 645	20 884	5 228	5 051	8 938	1 667
2022	83 097	59 231	23 865	22 141	5 339	5 171	9 884	1 747
2023	83 875	58 968	24 907	23 175	5 383	5 285	10 689	1 820
- = Mevcut değil.								

Kaynak: (Alman İstatistik Kurumu, 2024c)

EK 3: Mülakat Soruları (Yarı Yapılandırılmış)

Birinci Bölüm: Siyasal Katılım

- Partiniz ve Sizin için siyasal katılımın öneminden bahseder misiz?
- Almanya'da siyasal katılımın genel durumunu nasıl görüyorsunuz?
- Partiniz Alman vatandaşlarına hangi siyasal katılım imkânlarını sunuyor?
- Partiniz, Alman vatandaşlarının siyasal katılım oranlarını ve biçimlerini takip ediyor mu?
- Aşağıdaki ifadeyi nasıl değerlendiriyorsunuz? "Siyasetin aldığı kararlardan etkilenen her kesin, bu kararları doğrudan alma veya o kararlara etki etme imkânına sahip olmalıdır"
- Siyasete kimler katılabilir veya katılmalıdır? Nüfus grupları veya politika alanları anlamında bir sınırlama hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Yalnızca belirli grupların dahil edilmesi gerektiğini düşündüğünüz politika alanları var mı?
- Belirli grupların dışlanması gerektiğini düşündüğünüz politika alanları var mı?
- Siyasete katılmanın bir sınırı olmalı mı? Almanya'da yaşayan herkes siyasete dahil olabilmeli mi? Bir sınırlama getirilecekse neye göre olmalı?
- Partinizin, düşük siyasal katılıma karşı aldığı önlemlerden bahseder misiniz?
- Siyasal partilerin uyum, entegrasyon ve yabancılarla ilgili komisyon ve kurullarında daha çok yabancı kökenli siyasetçilerin görev almasını nasıl buluyorsunuz?

Yabancıların Siyasal Katılımı

- Almanya'da yaşayan yabancıların siyasete katılım düzeyleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Partinizin yabancıların siyasal katılımına yaklaşımından bahseder misiniz? Yabancıların düşük siyasal katılımı partiniz için bir sorun teşkil ediyor mu?
- Partinizde yabancı kökenlilerin temsil durumundan bahseder misiniz?
- Partiniz, yabancıların siyasal katılım oranlarını ve biçimlerini takip ediyor mu?

- Partiniz, yabancıların düşük siyasal katılımına karşı ne gibi önlemler alıyor?
- Almanya'daki dört siyaset düzeyinden (Avrupa, federal, eyalet ve yerel siyaset) herhangi birinin yabancıların siyasete katılımı için daha tercih edilebilir olduğunu düşünüyor musunuz?
- Almanya'daki bir yabancı hangi siyasal katılım türlerinde faaliyet gösterebilmelidir?
- Almanya'da oturum ve çalışma iznine sahip olan ancak Alman vatandaşlığına sahip olmayan yabancıların siyasal katılımı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bireysel Tecrübeler

- Siyasal kariyerinizin başından itibaren, gerek diğer partilerden gerekse sizin partinizden size karşı önyargı ya da yabancı düşmanlığı olarak tanımlayabileceğiniz tutum veya davranışlar oldu mu?
- Yabancı kökenli olmanızın sizin siyasal kariyerinize nasıl bir etkisi oldu? Aynı başarıları elde etmek için Alman bir siyasetçiye göre daha fazla çaba göstermeniz gerektiğini düşünüyor musunuz?
- Siyasal faaliyetleriniz sırasında kendinizi ispat etmeniz gerektiği hissine kapıldınız mı?
- Aday gösterilmenizde partiniz tarafından bir oy deposu olarak görülmenizin etkisi var mı sizce?
- Parlamentodaki konuşmalarınızda, verdiğiniz önergelerde ya da sorduğunuz sorularda size karşı önyargıya veya yabancı düşmanlığına şahit oldunuz mu?

ÖZGEÇMİŞ

İlk öğrenimini Karakoçan'da, orta öğrenimini ise Tunceli ve Elazığ'da tamamladı. Lisans eğitimini Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladıktan sonra önce Hamburg Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, daha sonra Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimlerini tamamladı. 2018 yılından itibaren Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Siyaset sosyolojisi ve göç sosyolojisi başlıca araştırma konularındandır.